ԱՍԱՑԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՊՀՀ
1960

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР

Институт литературы имени М. Абегяна

А. Т. ГАНАЛАНЯН

АРМЯНСКИЕ ПОСЛОВИЦЫ

ИЗДАТЕЛЬСТВО АН АРМЯНСКОЙ ССР

Ереван *1960*

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

Մ. Աբեղյանի անվան Գրականության ինստիտուտ

Ա. Տ. ՂԱՆԱԼԱՆՅԱՆ

891·99-13

ԱՈՒԱԾԱՆԻ

II/SSSS

A

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ԳԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

Երևան *1960*

Տպագրվում է Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի
խմբագրական-հրատարակչական խորհրդի որոշմամբ:

«Առածանի» խորագիրը կրող ներկա հատորը բաղկացած է ընդարձակ «Ներածությունից», ուր հանգամանորեն վերլուծված է հայ ժողովրդական առածների բովանդակությունն ու արվեստը, և «Առածների ժողովածուից», որտեղ առանձին գլուխների մեջ բեմատիկ խմբավորմամբ ի մի են հավաքված հազարավոր առած-ասացվածքներ, իրենց բազմաթիվ նմանակներով ու տարբերակներով: Հատորն ունի նաև մանրամասն առարկայական, բեմատիկ ու անվանական ուղեցույց-ցանկեր և աղբյուրների ու տեղանունների համառոտագրություններ:

ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ԿՈՂՄԻՑ

Ա. Տ. Ղանալանյանի սույն աշխատությունը, որ պարունակում է հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների համահավաք ժողովածուն և հետազոտությունը, առաջին անգամ լույս ընծայվեց 1951 թ.: Գիրքը գտավ բացառիկ լավ ընդունելություն և անմիջապես սպառվեց: Ինչպես տեղական, այնպես էլ կենտրոնական մամուլում լույս տեսան բազմաթիվ գրախոսություններ, որոնց մեջ աշխատությանը րստ արժանվույն բարձր գնահատական տրվեց:

«Առածանին» լայն ընդունելություն գտավ նաև արտասահմանում. սիյուռահայ մի շարք պարբերականներ իրենց էջերում արտատպեցին նրանից առանձին մասեր:

Չանազան վայրերից ստացված պահանջները, մամուլում լույս տեսած համապատասխան հոդվածներն ու նամակները անհրաժեշտ դարձրին «Հայկական առածանիի» վերահրատարակությունը:

Ելնելով այս բոլորից, Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի Մ. Աբեղյանի անվան Գրականության ինստիտուտը նպատակահարմար գտավ մեծ սպահանջկոտությամբ վերահրատարակել «Առածանին»:

Մ. Աբեղյանի անվան
Գրականության ինստիտուտ

«Առածանիի» ներկա հրատարակության մեջ ավելացված է առած-ասացվածքների մի ամբողջ բաժին՝ «Լրացում» վերնագրի տակ, կատարված է առածների ժողովածուի բաժինների վերադասավորում, խմբագրական մասնակի փոփոխությունների է ենթարկված հետազոտությունը:

Սույն հրատարակության առավել կարևոր նորությունը նրա մանրամասն առարկայական, թեմատիկ և անվանական ուղեցույցյանկերն են, յուրահատուկ համաբարբառ, ուր վերծանված ու բացահայտված են բոլոր առածների այլաբանական նշանակությունները, ինչպես նաև միևնույն առածի տարբեր առումները, մի առ մի թվարկված են առած-ասացվածքների մեջ հանդես եկող մարդկային-հասարակական հատկությունները, հարաբերությունները ու հասկացողությունները, իրերն ու առարկաները, արհեստներն ու զբաղմունքները, մարդիկ, կենդանիները ու բույսերը: Ուղեցույցները նպատակն է հնարավորին չափ դյուրացնել ժողովածուի մեջ առկա առածների ու ասացվածքների օգտագործումը: Նրանց դերն առանձնապես նշանակալից է դրքի «Հավելված» և «Լրացում» բաժիններում եղած առածները գտնելու համար, ուր վերջիններս, նյութի թելադրանքով, բերված են ոչ թե թեմատիկ խմբավորմամբ, ինչպես այդ արված է ժողովածուի հիմնական դուխներում, այլ այբբենական կարգով, որը, առանց նշված ուղեցույցների, նկատելիորեն դժվարացնում է առածների ու ասացվածքների օգտագործումը:

Ա. Դ.

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ ԵՎ ԱՍԱՑՎԱԾՔՆԵՐ

1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐ

Ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները կազմում են աշխատավոր ժողովրդի բանավոր ստեղծագործության կարևոր բաժիններից մեկը: Դրանք պատկերավոր ու սեղմ ասույթներ են սոցիալական կյանքի, մարդկային բարքի և ժողովրդական կենցաղի ամենաբազմազան երևույթների վերաբերյալ:

Կարևոր է ժողովրդական առածների ու ասացվածքների քննադատական և դաստիարակչական նշանակությունը: Առածների ու ասացվածքների միջոցով ժողովուրդը անխնայորեն ձաղկել է մարդկային-հասարակական կյանքի հոռի երևույթները՝ չարն ու վատը, և ուռճացնել է բարին ու լավը: Դարերի ընթացքում առածներն ու ասացվածքները հանդիսացել են յուրահատուկ ավանդներ, որոնցով կյանքում առաջնորդվել են ժողովրդական լայն խավերը:

Մեծ է ժողովրդական առածների ու ասացվածքների ճանաչողական և իմացական արժեքը: Առածները հարուստ նյութ են տալիս աշխատավոր ժողովրդի իսկական պատմությունը իմանալու համար, լայնորեն արտացոլելով ու ընդհանրացնելով նրա ողջ սոցիալ-պատմական կենսափորձը, տնտեսական ուժերի և ներքին ու արտաքին, աշխարհիկ ու հոգևոր հարստահարիչների դեմ նրա մղած պայքարը, աշխարհայացքն ու հոգեբանությունը, կենցաղն ու հավատալիքները:

Ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները աչքի են ընկնում իրենց բանաստեղծական լեզվի ու արվեստի բարձր արժանիքներով: Քիչ խոսքով շատ բան ասելու բացառիկ ուժը, պարզությունը, կոնկրետությունը, պատկերավորությունը, բնութագրումների դիպուկությունը և զունագեղությունը նրանց բնորոշ առանձնահատկություններն են:

Առածներն ու ասացվածքները պատկանում են ժողովրդական բանահյուսության վիպական ժանրին: Ի տարբերություն նույն

վիպական ժանրի մյուս ստեղծագործություններից, որոնց մեջ կյանքի երևույթներն ու հարաբերությունները պատկերվում են ավելի կամ նվազ ծավալուն սյուժեի միջոցով, առածների ու ասացվածքների մեջ այդ արվում է չափազանց սեղմ բանաձև-ընդհանրացումներով: Բովանդակության, ձևի և ծավալի տեսակետից մոտ և նման լինելով միմյանց, ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները բնույթով տարբեր են իրարից: Մինչդեռ առածը այլաբանական ստեղծագործություն է, որի բուն միտքը արտահայտված է անուղղակի կերպով, ասացվածքը իրականությունը պատկերում է ուղղակի ձևով: Առածների մեջ հատարակական, կենցաղային որևէ երևույթ, հարաբերություն, բարոյական, փիլիսոփայական որևէ միտք բացահայտելու համար ժողովուրդը դիմում է բնությունից, կենդանիների և բույսերի կյանքից վերցված զուգահեռների, վերջինների օգնությամբ միջնորդավորելով իր ասելիքը: Ժողովրդի կողմից առածների մեջ իբրև այլաբանության առարկա լայնորեն օգտագործված կենդանական ու բուսական սիմվոլիկան անդրադարձնում է իր մեջ հնադարյան մարդու առտնական, աշխատանքային և աշխարհագրական միջավայրի ազդեցությունը, բույսերի և կենդանիների բացառիկ կարևորությունը նրա կյանքում ու կենցաղում: Այդ սիմվոլիկան իրեն արմատներով կապվում է դեռևս առտնական շրջանից եկող անիմիստական աշխարհայացքի հետ: Ժամանակի ընթացքում արտադրության միջոցների զարգացման և մարդկանց առտնական-հատարակական պայմանների փոփոխման հետևանքով, հետզհետե թուլանում ու քայքայվում է առտնական շրջանի հին աշխարհըմբռնումը: Դրա հետ միասին փոխվում են նաև այդ աշխարհըմբռնման հիման վրա ստեղծված նախկին կենդանական պատկերներն ու սրանց հետ սերտորեն կապված առածները: Վերջիններս կորցնում են իրենց երբեմնի ուղղակի բնույթը և վեր են ածվում այլաբանական ստեղծագործությունների: Այդ տեղի է ունենում հատկապես ֆեոդալական և կապիտալիստական հարաբերությունների տիրապետության շրջանում, երբ հատարակության ներսում գնալով ուժեղանում է սոցիալական շերտավորումը և սրվում են դասակարգային հակամարտությունները: Կենդանական հին պատկերներն ու առածները օգտագործվում են մարդկային արատները և հատարակական կյանքում տիրող անհավասարությունն ու անարդարությունը, շահագործումն ու կողոպուտը մերկացնելու համար:

Ժողովրդական առածների նմուշներ են, օրինակ, հետևյալ այ-

լաբանական ստեղծագործությունները. «Հավը կածի, ուրուրը կտանի», որտեղ ակնարկված է հասարակական կյանքում գոյություն ունեցող անարդարությունն ու շահագործումը։ «Մինչև հաչան շան առջևը ոսկոր չը դնես, չի սրսռըվի», որով մերկացվում է անցյալի՝ վողի ու բռնության միրապետության պայմաններում վարչական և դատական պաշտոնյաների մոտ կենցաղ դարձած կաշառակերությունը։ Ասացվածքների նմուշներ են, օրինակ, հետևյալ ուղղակի իմաստ ունեցող ստեղծագործությունները. «Օրենքը հարստի համար է դրած, պատիժը՝ աղքատի», որի մեջ ժողովուրդը արձանագրում է սեմիականատիրական կարգերի միրապետության պայմաններում օրենքի՝ ունևոր դասակարգի ձեռին շահագործման գործիք լինելու փաստը։ «Ահը վեր է, քան թե մահը», ուր շեշտված է վախի ղեպցման մեծ ուժը և նրա ծանր ազդեցությունը մարդու վրա։

Առածների ու ասացվածքների ճնշող մեծամասնության հիմնական աղբյուրը հասարակական կյանքն է։ Դրանք կյանքի տարբեր երևույթների, նրա բազմազան կողմերի անմիջական դեղարվեստական դրսևորում-արտահայտությունն են, ընդհանրացման յուրովի ձև ստացած։ Քիչ չեն և այնպիսի առած-ասացվածքներ, որոնց առաղձը վերցված է ժողովրդական բանահյուսության միապական ժանրին պատկանող այլ ստեղծագործություններից, և առաջին հերթին ու ամենից շատ՝ կենդանական ղրույցներից կամ առակներից։ Բազմաթիվ առածներ ու ասացվածքներ կան, որոնք ոչ այլ ինչ են, բայց եթե կենդանական որևէ ղրույցի հիմնական իմաստի խտացած արտահայտությունը, դրա եզրակացություն-վերջաբանը (բարոյախոսական խրատը), որն անջատվելով բուն ղրույցից, ժողովրդի մեջ սկսում է ապրել ինքնուրույն կյանքով, իբրև առած կամ ասացվածք։ Առածների և ասացվածքների համար որոշ չափով նյութ է տվել նաև դրականությունը, որտեղից խրատական, բարոյախոսական և այլ կարգի առանձին թևավոր արտահայտություններ տարբեր ճանապարհներով անցել են ժողովրդին և համապատասխան երանգ ստացել։ Պետք է նկատել, որ ժողովրդական առած կամ ասացվածք են դարձել դրականությունից եկող մեծ մասամբ այնպիսի ասույթներ կամ թևավոր արտահայտություններ, որոնք իրենց նախնական ծագումով կամ բնույթով, ավել կամ պակաս չափով կապված են եղել բանավոր ստեղծագործության ավանդների հետ և բովանդակությամբ համահնչուն են եղել ժողովրդի աշխարհայացքին ու հոգեբանությանը։

Աշխատավոր ժողովրդի աշխատանքային կյանք ու կենցաղից

ծագող հաղարաւոր առածների և ասացուածքների բնորոշ օրինակներ են հետևյալ ստեղծագործությունները. «Հին դարմանը քամուն չեն տա», որ գործ են ածում, երբ ուզում են ակնարկել այն միտքը, թե կատարված, հնացած բանը նորոգելուց օգուտ չկա։ Այլաբանական այս խրատի ատաղձը հանդիսացել է երկրագործի աշխատանքային կենսափորձից հանված շատ սովորական՝ մի եզրակացություն։ Հայտնի է, որ դարմանը քամուն են տալիս միայն կալոցին, երբ այն բոլորովին նոր է և խաուն հացահատիկի հետ։ Թարմ դարմանի քամուն տալու հետևանքով ջոկվում է նրանից հատիկը. հին դարմանը երբեք քամուն չեն տալիս, որովհետև նրա մեջ սովորաբար հատիկ չի լինում։ «Դաբաղը սիրած կաշին գետնե-գետին կղարնե», որով ժողովուրդը ակնարկում է այն միտքը, թե մտերիմին ավելի խիստ են քննադատում, նրան առավել լավ տեսնելու ցանկությամբ։ Այս առածի համար նյութ է հանդիսացել կաշվի մշակման հնավանդ ձևը, երբ կաշին մաղաղներծ անելու և փափկացնելու նպատակով այն գետնահարվում էր կաշեգործ վարպետի (դաբաղ) կողմից։

Ժողովրդական բանահյուսության վիպական ժանրին պատկանող ստեղծագործություններից առաջ եկած առածի բնորոշ մի նմուշ է աշխատավոր ժողովրդի առողջ կենսահայեցողության արտահայտությունը հանդիսացող և նույնպիսի գործելակերպի խրատ պարունակող՝ «Առաջ կեր՝ վերջը գոհացիր» տարածված ասացվածքը, որի հիմքը հետևյալ կենդանական դրույցն է աղվեսի ու կաքավի մասին. «Աղվես գկաքավ բռնեց։ Կաքավ ըսաց.— Աղվես ի՞նչ տեսնիս։ Ըսաց.— Քե տուտիմ։ Ըսաց.— Փառք տու աստծուն, նոր գի կես։— Ինչ փառք իտու աստծուն, կաքավ բերնեն թռավ։ Աղվես դարձավ, ըսաց.— Էնու տուն ավեր ըլի, ինչ շուր կուշտ չուտի՝ փառք տու աստծուն»[1]։

Գրքից ժողովրդին անցած և առած կամ ասացվածք դարձած բանահյուսական ծագում ունեցող այսպես կոչված թևավոր խոսքերի օրինակներ են տարբեր ժողովուրդների մեջ տարածված միջնադարյան հայտնի դրական հուշարձաններից մեկի՝ ավանդական Խիկար իմաստունին վերագրված Պատմությունից սերող հետևյալ ստեղծագործությունները. «Հարուստ մարդը օձ կերավ, ասին՝ դեղ է. աղքատը կերավ, ասին՝ սուված է» (ըստ Խիկարի՝ «Մեծատանն որ-

---

[1] Հովսեփյան Գ., Փշրանքներ ժողովրդական բանահյուսությունից, Թիֆլիս, 1902, էջ 30։

պին օձ կերաւ, ասէին՝ դեղ է նմա. աղքատին որդին կերաւ՝ ասեն՝ սո սովուն կերաւ»), «Իմաստունի հետ քար քաշի, հիմարի հետ մլալ մի ուտի» (ըստ նույնի՝ «վաւ է մոտ իմաստուն քարինս կրել, քան քոդ առն անմտի և յիմարի ըմպել դինի») և այլն։

Առածներն ու ասացվածքները ժողովրդական բանահյուսության ամենատարածված ստեղծագործություններն են։ Ո՛չ առասպելն ու հեքիաթը, ո՛չ վեպն ու երգը և ո՛չ էլ բանահյուսական որևէ այլ ստեղծագործություն այս առումով չի կարող համեմատվել առածների ու ասացվածքների հետ։ Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների բացառիկ մասսայականության գլխավոր պատճառն այն է, որ դրանք անմիջական պատասխան են տալիս ժողովրդին հուզող բոլոր հարցերին, ուստի և գործ են ածվում ամեն առիթով, ամեն ժամանակ։ Այդպես չեն, օրինակ, առասպելն ու հեքիաթը, վեպն ու երգը, որոնք իրենց նյութով ու բովանդակությամբ ավելի սահմանափակ են և ասվում են միայն հատուկ պայմաններում (հեքիաթն ու վեպը, օրինակ, պատմվում են մեծ մասամբ ձմեռվա երկար գիշերներին, գյուղացու՝ աշխատանքից ազատ ժամանակ, երգը երգվում է հարսանիքի, ուրախության կամ աշխատանքի միջոցին և այլն)։ Կարևոր նշանակություն ունի այս հարցում նաև ժողովրդական առածների ու ասացվածքների լակոնիկ ձևը, նրանցից շատերի հանգավոր, չափական և պատկերավոր լինելու հանգամանքը, որով նրանք շատ ավելի դյուրին են մտաբերվում և ասվում։

Առածներն ու ասացվածքները ժողովրդական բանահյուսության ամենաերկարակյաց ու կենսունակ ստեղծագործություններն են։ Նրա դիցաբանական հին առասպելներն ու հեքիաթները, ավանդություններն ու վեպերը քայքայվում ու մոռացվում են այն ժամանակ, երբ մարդը տիրապետելով գիտությանն ու տեխնիկային, բնության և հասարակական երևույթներն սկսում է հաղթահարել գիտակցական ու ռեալիստական ձևով, ապա առածների մի զգալի մասը գալով շատ խորը հնությունից, շարունակում է ապրել նաև նոր ժամանակներում, հաճախ վերաիմաստավորվելով և նոր բովանդակություն ստանալով, երբեմն էլ գործածվելով հին իմաստով, այնչափով, որչափով դեռ կյանքում պահպանված են լինում այդ առածների այլաբանության ատաղձի և բուն իմաստի հիմք հանդիսացող աշխարհըմբռնման, հոգեբանության ու կենցաղի տարրերը։ Դարավոր կյանք ունեցող այդպիսի ստեղծագործություններից են, օրինակ, «երկաթը տաք-տաք կո ծեծեն» առածը, որ ասվել և աս-

վում է դործը ժամանակին կատարելու անհրաժեշտության մասին. «Պղատու ծառի ճյուղերը կախ կլինեն» առածը, որ ասվել և ասվում է պիտանի մարդկանց համեստության մասին. «Ով աշխատի՝ նա կուտի» ասացվածքը և բազմաթիվ ուրիշները: Գործածելով հին առածներից և ասացվածքներից առավել պիտանի ու կենսունակ ստեղծագործությունները, ժողովուրդը չի բավարարվում միայն դրանով: Իր նոր կյանքի նորոգ երևույթներն ու հարաբերությունները արտահայտելու համար նա ստեղծում է նաև նոր առածներ ու ասացվածքներ, վարպետորեն օգտագործելով դրա համար հին նյութը, փոխելով և մշակելով այն: Նման տիպի նոր, մերօրյա առածների ու ասացվածքների բնորոշ նմուշներ են հետևյալ ստեղծագործությունները. «Թագավորը թախտից ընկավ, կուլակը՝ բախտից», «Ադամի խնամին կաշաղակը կլինի, կուլակինը՝ տերտերը», «Լորդի համար շաբաթվա օխտ օրն էլ կիրակի է», «Աշխօր ունես, լավ օր ունես», «Աշխօրն աշխատողին տուր, մինն էլ ավելի» և բազմաթիվ ուրիշները:

2. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Հայկական առածներն ու ասացվածքները հորինվել և պահպանվել են հայ ժողովրդի դոյության ողջ ընթացքում, պատմական տարբեր էպոխաններում, նախնադարյան համայնական հասարակությունից սկսած, ընդհուպ մինչև մեր օրերը: Սակայն, դժվար, իսկ հաճախ էլ նույնիսկ անհնարին է քիչ թե շատ կոնկրետ կերպով ցույց տալ, թե ո՛ր առածը կամ ասացվածքը ե՛րբ է ստեղծվել: Դժվար է, որովհետև հայկական առածներն ու ասացվածքները, ինչպես և առած-ասացվածքներն ընդհանրապես, իրրև բանավոր ստեղծագործություններ, տեղեկանք չունեն իրենց հորինման ժամանակի վերաբերյալ: Նրանց ստեղծման ժամանակի որոշման հարցը մեծապես դժվարանում է նաև նրանով, որ ըստ մեծի մասին այլաբանական հորինվածքներ են, այսժե չունեն և արտահայտված են ծայրաստիճան սեղմ ձևի մեջ: Առածների ստեղծման ժամանակը որոշելու համար անհրաժեշտ է ճեղքել նրանց այլաբանական կեղևը, թափանցել նրանց բովանդակության խորքը, նկատի առնել վերջինիս մեջ եղած համապատասխան ուղղակի և անուղղակի տվյալները ու ակնարկները:

Հայկական առածների ստեղծման ժամանակը որոշելու համար ամենից ավելի հաստատուն նյութ են տալիս այն ստեղծագործու-

թյունները, որոնց մեջ մենք գտնում ենք պատմական անձանց ու դործիչների և աշխարհագրական վայրերի (քաղաքների, շրջանների) անուններ։ Ճշտելով դրանց գոյության կամ դործունեության ժամանակաշրջանը, մենք դրանով իսկ որոշում ենք տվյալ առածի կամ ասացվածքի հորինման ժամանակը։

Շատ ցայտուն օրինակ է այս տեսակետից Խորենացու Հայոց Պատմության մեջ բերված «ի մէջ գեղջկաց» ասվող առածը Շիրակի հացառատ ամբարների և շատակեր Շարայի վերաբերյալ. «Թէ քո Շարայի որկորն է, ասեն, մեր Շիրակայ ամբարքն չեն»։ Վերջինիս մեջ հիշատակված Շիրակ և Շարա անունների շնորհիվ հնարավոր է դառնում որոշել առածի հորինման մոտավոր ժամանակաշրջանը և պատմական միջավայրը։ Ակադեմիկոս Հ. Մանանդյանը իր «Հին Հայաստանի և Անդրկովկասի պատմության մի քանի պրոբլեմների մասին» հետազոտության մեջ, խոսելով մեր թվականությունից առաջ IV կամ III դարում Հայաստան արշաված սարմատական ցեղերի և այստեղ (Արտաշատ լեռան հյուսիսակողմում) բնակության հաստատած այդ ցեղերից մեկի sirac*=Շիրակների մասին, որոնց անունով և կոչվել է Շիրակի դավառը, ի միջի այլոց, հիշատակում է նաև Խորենացու բերած վերոհիշյալ առածը, իրավացիորեն տեսնելով նրա մեջ «հիշողություններ Շիրակների նախահոր Շարայի մասին», որը միաժամանակ, ըստ Հ. Մանանդյանի, «անվանադիր նախնին էր շար-մատների» (=սարմատների)։ Ակադեմիկոս Մանանդյանի կարծիքով հիշյալ առածը «միանդամայն պատմական է և համապատասխանում է Շիրակների ծագման մասին օտար աղբյուրների հաղորդած տեղեկություններին»[1]։*

Պատմական հիշողություններ պարունակող ժողովրդական առածի ոչ պակաս ակնառու մի նմուշ է նաև «Նալլաթ (անեծք) Սլիկին էլ, Պլիկին էլ» ասացվածքը, որ գործ են ածել Անդրկովկասի մի քանի շրջաններում ապրող, Բարձր Հայքից եկած հայերը, երբ ցանկացել են ակնարկել երկու հավասարապես վատ ու այպանելի մարդկանց մասին։ Անվանի բանասեր Գալուստ Տեր-Մկրտչյանը իր «Հայկականք» վերնագրով բանասիրական աշխատության էջ 73-ի ծանոթագրության մեջ դրում է, որ «Բարձր Հայքից եկած գաղթականների մեջ մինչև այսօր էլ պահված է «սատանա-Պուլիկ» վարդապետական կոչումը, որ տրվում է սիրված և չարաճճի մանուկներին»

---

[1] *Մանանդյան Հակոբ, Հին Հայաստանի և Անդրկովկասի պատմության մի քանի պրոբլեմների մասին, Երևան, 1944, էջ 31—33։*

և անմիջապես ավելացնում է, որ դա հիշատակն է պավլիկյանների[1]։ Միանգամայն հավանական համարելով անվանի բանասերի այս կռահումը, մենք պավլիկյանների արձագանքն ենք տեսնում նաև քննության առարկա ասացվածքի մեջ հիշվող «Պլիկ» անվան մեջ, որ «Պուլիկի» ժողովրդական մի ալլատեսակն է։ Ինչ վերաբերում է նույն ասացվածքում եղած «Սլիկ» անվանը, ապա վերջինս, ամենայն հավանականությամբ, Սիլվանոս քարոզչի անվան արձագանքն է, ենթարկված որոշ հնչյունափոխության (Սիլվան, Սլվիկ, Սլիկ), որը բյուզանդական ժամանակագիր Կեդրինոսի հաղորդման համաձայն հանդիսացել է պավլիկյանների աղանդի հիմնադիրներից մեկը, ավելի ճիշտ՝ ըստ մի ավանդության եղել է Պավլոսը, ըստ մյուսի Սիլվանոսը[2]։ Որ «Սլիկը» իրոք ժողովրդի պատկերացման մեջ հերձվածող կամ «ծուռ» մի անձնավորության հիշողություն է, հաստատում է աղգագրագետ-բանահավաք Բենանի «Բուլանըխ կամ Հարք գավառ» վերնագրով աղգագրական գործում տպված «Սլիկ երեց» վերնագրով երգիծական պատմվածքը կամ ժողովրդական առակը, որի հերոս «ծուռ» անվանված Սլիկ երեցը մի առ մի մերկացնում է Ադամի, Նոյի, Աբրահամի, Գաբրիելի, ի վերջո նաև իրեն Քրիստոսի խաբեբայություններն ու խարդավանքները, որոնք արդեն հանդիմանում նրան՝ կնոջ ու «ճժերի» հետ դրախտ գնալու[3]։

Ընդհակառակը, հերձվածողական դաղափարների արտահայտության հանդիսացող բուն ժողովրդական ստեղծագործությունների կողքին, որոնց մեջ խիստ քննադատվում են քրիստոնեական եկեղեցին ու նրա սպասավորները, հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ հանդիպում ենք նաև քրիստոնեական բարոյախոսության հորինվածքներ։ «Նալ և եկեղեցու վարքադծի հետ կապված լաթ Սլիկին էլ, Պլիկին էլ» ասացվածքը, մեր կարծիքով, այդպիսի հորինվածքներից մեկն է, պավլիկյան աղանդի դեկավարների դեմ քրիստոնեական եկեղեցու կողմից ուղղված անեծքի ու պարսավանքրիստոնեական եկեղեցու կողմից ուղղված անեծքի ու պարսավանքի բանագրական մի բանաձև, բանահյուսական երանգ ստացած հավանորեն VII—VIII դարերում։

Նույն տիպի մի ստեղծագործություն է Հայաստանի մի շարք

---

[1] Գ. Տեր-Մկրտչյան, Հայկականք, ԺԳ—ԺԹ, Վաղարշապատ, 1903, էջ 73։

[2] Die Paulikianer im Byzantinischen Kaiserreiche und verwandte ketzerische Erscheinungen in Armenien, von Karapet Ter-Mkrttschian. Leipzig, 1893.

[3] Բենան, Բուլանըխ կամ Հարք գավառ, 1901, Թիֆլիս, էջ 106—108։

շրջաններում դրի առնված «Ի՛նչ Ուլուլիկը, ի՛նչ Պուլուլիկը, ի՛նչ սատանեն, ի՛նչ ուր կնիկը» առածը: Ինչպես նախորդ ասացվածքի մեջ, այստեղ էլ մենք գործ ունենք խորը հնությունից եկող մի ստեղծագործության հետ, որի մեջ նույն մակարդակի վրա են դասված՝ քրիստոնեության կողմից չարաչար դատապարտված սատանան իր կնոջով, պավլիկյան աղանդի պարագլուխ վերոհիշյալ Պավլիկոս=Պուլիկ=Պուլուլիկ=Պլիկ և «Ուլուլիկը», որի մեջ մենք տեսնում ենք հեթանոսությունը վերականգնելու փորձ կատարող IV դարի հռոմեական նշանավոր գործիչ Ուլիանոսի անվան արձագանքը, մի անձնավորություն, որը իր վերոհիշյալ գործունեության համար քրիստոնեական եկեղեցու կողմից ստացել է «Ուրացող» մականունը, և որի հիշողությունը մինչև վերջերս պահպանված է եղել հայ ժողովրդի մեջ՝ «Չար Ուլիանոս» ձևով[1]: Ուշագրավ է, որ առածի մեջ «Պուլուլիկը» (=Պավլոս) երկրորդ տեղն է դրավում, իբրև ավելի ուշ շրջանի մի դեմք, համեմատվելով ժողովրդի մեջ առաջուց արդեն հայտնի «Ուլուլիկի» (=Ուլիանոսի) հետ, իսկ այս երկուսն էլ նույնացվում են հանրահայտ սատանայի ու իր կնոջ հետ:

Պատմական անձի հիշատակություն ունեցող ստեղծագործություն է Դարաբաղի հայերի մեջ բավական տարածված՝ «Ամեն մարդ Հասան չի դառնալ, ամեն ծառ էլ՝ մասան (արորի թուրը)» առածը: Մի առ մի ծանոթանալով Սյունյաց հայերի պատմական անցյալում դոյություն ունեցող Հասան անունով գործիչների կենսագրությանը, մենք գալիս ենք այն եզրակացության, որ առածում հիշատակված Հասանը պետք է եղած լինի Խաչենի մեծ իշխան Վախթանգի, Զաքարեի ու Իվանեի քրոջ (խորիշահ) որդին՝ քաջ զորավար, պետական գործիչ, շինարար ու դիվանագետ նշանավոր Հասան Ջալալ-Դոլան, որ ապրել ու գործել է XIII դարում: Այդ ենթադրությունն անելու իրավունք են տալիս մեզ վերջինիս կենսագրության մի քանի տվյալները — Երուսաղեմ ուխտ գնալը, թաթարների ավերած Կեչառուի վանքը վերաշինելը, Արղուն ղանի դեմ ապստամբվելը, սրա հրամանով նահատակվելը և այլն[2], տվյալներ, որոնք իրոք կարող էին հիմք դառնալ Հասանի անձնավորության բացառիկ համբավի համար, նրա լայն ժողովրդականության և առածի նյութ դառնալուն:

---

[1] Շիրակի, Ախալցխայի, Ախալքալաքի և այլ շրջաններում, ուր ապրում են Բարձր Հայքից եկած հայերը, անհանգիստ ու չար ոգիներին «Չար Ուլիանոս» են ասում:

[2] Հ. Ա ճ ա ռ յ ա ն, Հայոց անձնանունների բառարան, հատ. Գ, Երևան, 1946, էջ 56:

Հետևաբար կարելի է ասել, որ խնդրո առարկա առածը ստեղծվել է XIII կամ XIV դարերում, երբ Սյունիքի բնակչության մեջ առանձնահատուկ է եղել Հաառանի անձի ու գործի հիշողությունը։

Պատմական անձի հիշատակություն ունեցող ստեղծագործության է «Սխտոր պահիր Սուլթան Մուրադը երազը կռնանն» առածը, որի առնվազն արևմտահայերի մեջ Առածի այլաբանական իմաստը, որով ծագրվում են սին հևահաչությամբ առնված մարդիկ, դրդում է ենթադրելու, որ Սուլթան Մուրադը եղել է պատմական ոչ անհայտ մի անձնավորություն, որի վարած կյանքը ժողովրդի երևակայության մեջ դարձել է մի առասել՝ չափազանց — սիմվոլ վայելքի ու ապահովության։ Ելնելով այս մեկնաբանությունից և առանձնահատկությամբ Օսմանյան պետության տարեգրությունը, ուր արձանագրված է Սուլթան Մուրատ անունով մի շարք բռնապետների կյանքն ու գործունեությունը, պարզ է, որ այն հետքերը, որ ավյալ առածում հիշվող Սուլթանը՝ հիշյալ բռնապետներից ամենահայտնիի՝ Մուրատ Գ-ի (Սուլթան Մուրատ Գ), որ տիրել է XVI դարում։ Նրա մասին պատմվում է, որ հայտնի է եղել իր վարած բռնատիրական հարուստ ճոխ կյանքով։ Շարքերներ, իսկ երեմն էլ անհնարին են տևել այդ խնջույքները ու ուրախությունները, որ կազմակերպվել է նրա պատվին այս կամ այն առիթով։ Սուլթան Մուրատ Գ-ի հանգրանքը խրել ճոխ կյանքով ապրող մարդու, թե՛ նրա կենդանության օրով և թե՛ հետո առածված է եղել Օսմանյան կայսրության մեջ այդպես բոլոր ազգերի մեջ[1]։ Վերհիշյալ հանգամանքները նկատի ունենալով կարելի է ասել, որ ավյալ առածը ստեղծվել է XVI կամ XVII դարերում, երբ Պոլսում և այլուր ապրող հայերի մեջ առկայծեն թաքուն է եղել Սուլթան Մուրատ Գ-ի հիշողությունը։

Պատմական անձանց անուններ պարունակող ստեղծագործությունների հետ, հայկական առածների ու ասացվածքների ժամանակը որոշելու համար երկրորդ հերթին ուշի են ընկնում այն առեղծագործությունները, որոնց մեջ մենք ուղղակի կամ անուղղակի ակնարկներ և հետք ու մռայլ արձագանքներ ենք գտնում միջնադարյան պատերազմներում դոյություն ունեցող հասարակական հարաբերությունների և վերջինիս հետ կապված կենցաղային ու իրավական երևույթների ու հասկացողությունների վերաբերյալ։ Վերծանելով հիշյալ ակնարկներն ու արձագանքները, բա-

---

[1] Գ. Ա յ վ ա զ ո վ ս կ ի, Պատմություն Օսմանյան պետության, Վենետիկ, 1841, հատ. Ա, էջ 429—465։

ցելով ու բացահայտելով դրանց ուղղակի և այլաբանական իմաստները, մենք հնարավորություն ենք ստանում, ավելի կամ պակաս ճշտությամբ, որոշելու հիշյալ կարգի առածների ու ասացվածքների ծագումը։

Այդպիսի ստեղծագործություններից է, օրինակ, «Քեռուն մայը նկյանինն է» ասացվածքը, որ գրի է առնված անցյալ դարի վերջերին Խոտրջրի հայերից, և արա հետ ըստ էության առնչվող «Աղջիկը որ Բաղդատից էլ բերես, տղան քեռուն կը քաշի» ասացվածքը՝ գրի առնված Արարատյան դաշտի հայերից։

Իր «Ընտանիքի, մասնավոր սեփականության և պետության ծագումը» հայտնի հետազոտության մեջ Ենգելսը խոսելով քեռու և քրոջ որդու միջև պատմական հեռավոր անցյալում գոյություն ունեցող առանձնատես սերտ կապի մասին, վերջինիս արմատները տեսնում է մայրական իրավունքի մեջ։ Նա գրում է. «Քեռու և քրոջ որդու միջև այս կապի առանձնատես սերտ բնույթը, որ ծագում էր մայրական իրավունքի ժամանակներից և հանդիպում է բազմաթիվ ժողովուրդների մեջ, հուլներին ծանոթ է միայն հերոսական շրջանի դիցաբանությունից»[1]։ Այս լույսի տակ կարելի է անվարան ասել, որ վերոհիշյալ երկու ասացվածքներն էլ մայրիշխանության շրջանից եկող վերապրուկներ են, երբ քեռու ու քրոջ որդու միջև եղած կապը շատ ավելի հիմնավոր ու ամուր էր, քան հոր և զավակի կապը, և երբ մորեղբայրն իր քրոջ որդուն նայում էր իբրև իր սեփական որդուն[2]։

Երկու վերևում բերված երկու ասացվածքները մայրիշխանության շրջանի իրավական նորմերի ու հայացքների վերապրուկներ են՝ հասած մինչև նոր ժամանակները, ասես Ակնի հայերից գրի առնված «Գարնան արևը տղուս ու հարսիս վրա, աշնան արևը փեսիս ու աղջկաս» ասացվածքը իր արմատներով մեզ տանում է դեպի այն շրջանի մտածողությունը, երբ երկրագործության զարգացման հետ և վերջինիս մեջ տղամարդու խաղացած դերի բարձրացումով սկսում է տիրապետող դառնալ հայրական իրավունքը (պատրիարխատ), և երբ սերնդի պահպանման և ժառանգության գործում ակնհայտ նախապատվությունը տրվում է արու զավակին։ Ասացվածքի մեջ միաժամանակ անդրադարձում է գտել խորը հնության

---

[1] Ֆ. Ենգելս, Ընտանիքի, մասնավոր սեփականության և պետության ծագումը, Երևան, 1940, էջ 170։

[2] Նույն տեղում։

նից եկող այն պատկերացումը բնության երևույթների մասին, ըստ որի տարին բաժանվում էր երկու շրջանի՝ ձմեռնան և աշնան, որոնցից առաջինը նշանավորվում էր բնության զարթոնքի և երկրագործության ու խաշնարածության հետ կապված աշխատանքների սկզբնավորությամբ, իսկ երկրորդը՝ բնության մահացմամբ և այդ աշխատանքների ավարտով:

Խորը հնությունից, թերևս տոտեմական շրջանի կենցաղային սովորույթներից եկող և նոր հասարակական պայմաններում վերաիմաստավորված ու ազգաբանական նշանակություն ստացած մի ստեղծագործություն է «Առանց իշի պլխի հարսանիք չի լինի» հանրահայտ ու տարածված առածը: Վերջինիս ազգաբանական իմաստը և ժողովրդական հարսանեկան հանդեսի վերաբերյալ մեր ձեռքի տակ եղած աղբյուրական նյութերը հիմք են տալիս ենթադրելու, որ այն կապված պիտի լինի մինչև XIX դարի վերջերը հայկական հարսանեկան հանդեսի մեջ պահպանված հնագույն սովորույթի հետ, ըստ որի հարսանիքի մասնակիցներից մի քանիսը (փեսայի կամ հարսի կողմից) հանդես են եկել պանապան կենդանիների դիմակների և մորթիների տակ կամ սրանց անունով (աղվես և այլն): «Իշի պլուխը», որի մասին խոսք կա առածի մեջ, ամենայն հավանականությամբ, ակնարկություն է հարսանեկան հանդեսի, բարեկենդանի և առհասարակ հին ժողովրդական տոների ու խաղերի (դեկտեմբա, զարադդող և այլն) ժամանակ իշի դիմակով հանդես եկող պլխավոր ծաղրածու-դերակատարի, առանց որի մասնակցության չէր կարող լրիվ լինել հարսանեկան հանդեսը, ինչպես այժմ առանց ծաղրածուի՝ կրկեսը:

Ընտանիքի ներսում գոյություն ունեցող կենցաղային և իրավական փոխհարաբերությունների վերաբերումներից է «Ինչ տուն որ մեծ չլինի, մեծ չլինի, մեծ քարմ տեղը կը դնեն» կամ «Տանը որ մեծ չլինի, տեղը քոթուկ կը դնեն» ասացվածքը, որը մի շարք վարիանտներով տարածված է եղել Հայաստանի բազմաթիվ շրջաններում: Ասացվածքի մեջ ընդծված է այն կարևոր դերը, որ երբեմն ունեցել է տոհմի, իսկ հետագայում էլ դերդաստանի (=տան) ավագը կամ մեծը տոհմի կամ ընտանիքի մյուս անդամների աչքում:

Սոցիալ-տնտեսական բոլորովին այլ ֆորմացիայի հետ է կապվում «Խոփդ սուր, հանդը բաժանուիլ» տարածված առածը: Ֆեոդալական կարգերի տիրապետության պայմաններում հորինված մի ստեղծագործություն է դա, երբ հողը արդեն դարձել էր մասնավոր սեփականություն, և երբ կալվածատեր ֆեոդալները, իսկ հետ

տագայում էլ գյուղական համփանները (=հարուստները) աեր էին դարձել երբեմն գյուղական համայնքին պատկանող վարելահողերի լավագույն և մեծ մասին։

Կապիտալիստական հարաբերությունների զարգացման ժամանակաշրջանի ծնունդ է «Թե փող չունես ծոցիդ, ականջ չեն դնի ծվոցիդ» ասացվածքը, գրի առնված անցյալ դարի 80-ական թվականներին Թիֆլիսի հայերից։ Սխալված չենք լինի, եթե, նկատի առնելով ասացվածքի ստեղծման միջավայրը, ավելի կոնկրետացնենք մեր միտքը և ասենք, որ այն ստեղծվել է XIX դարի 60—70-ական թվականներին, առևտրա-վաշխառուական կապիտալի ծաղկման շրջանում, երբ փողի կուլտը Անդրկովկասում առանձնապես ուժեղ չափերի էր հասել։ Այդ ասելու մեզ իրավունք է տալիս ասացվածքի մեջ ցայտուն կերպով դրսևորված կապիտալիստական հարաբերությունների խորացման հետևանքով հասարակության ներսում առաջ եկած սոցիալական շերտավորումը — փող ունեցողների ամենազոր ուժը և նրանից զրկվածների իրավազուրկ ու ծանր կացությունը։

Վերջապես, բոլորովին նոր, սոցիալիստական դարաշրջանի ծնունդ է իր բովանդակությամբ «Աշխօր ունես, լա՛վ օր ունես» ասացվածքը, որի մեջ բացահայտված է աշխօրի կոլտնտեսական գյուղացու բարեկեցության հիմք հանդիսանալու նորոգ գաղափարը։

Հայկական առածների ու ասացվածքների ստեղծման մոտավոր ժամանակը որոշելու տեսակետից կարևոր նյութ են պարունակում նաև այն ստեղծագործությունները, որոնք կապված են ժողովրդական հավատալիքների ու կրոնական ըմբռնումների հետ։ Նայած թե ի՞նչ հավատալիք կամ կրոնական ըմբռնում է անդրադարձված տվյալ առածի կամ ասացվածքի մեջ, ըստ այդմ և որոշվում է նրա ստեղծման ժամանակաշրջանը։ Այսպես, օրինակ, Հայաստանի մի շարք շրջաններում գրի առնված «Շլոտը դուրս, մարտը ներս» ասացվածքը, որ գործ է ածել հայ գյուղացին փետրվար ամսի վերջերին՝ ձմռանը ճանապարհելու և գարնանը դիմավորելու առիթով, վերոհիշյալ ասացվածքը կապված է Շլոտ կոչվող չար ոգիների մասին ժողովրդի մեջ գոյություն ունեցող այն նախապաշարումների հետ, ըստ որի հիշյալ չար ոգիները գաղտնի մոնում են գյուղացու տունը՝ վնասում նրա պաշարեղենին և բանող ու կթան անասուններին։ Ձմեռվա վերջին, երբ պակասում է գյուղացու պաշարը, առանձնապես դժվարի է լինում շլոտների հասցրած վնասը, ուստի և նա ձեռնարկում է վերջիններիս վտարմանն իր տանից,

ասելով՝ «Շվոտը դուրս, մարտը ներս»։ Ակներև է, որ առածքն իր ծագումով կապված է երկրագործական-անասնապահական շրջանի անիմիզմի հետ, երբ նախնադարյան մարդը զանազան մոգական միջոցներով (բանաձևերով, ծեսերով ու արարողություններով) ենթադրում էր ներգործել բնության վրա և նրա երևույթներն ու ուժերը ծառայեցնել իրեն։

Հնագույն անիմիզմի շրջանից է ներում իր ծագումով «Ջար աչքը քարը կճաթացնի» տարածված առածքը։ Վերջինիս հիմքում ընկած է նախնադարյան մարդկանց պատկերացումը չար աչքի մասին, ըստ որի կարծվում էր, թե դյուցազուն ունեն վատ բնավորի աչեր հատուկ մարդիկ, որոնց նայվածքը ծծումբ է ենթադրվում հատկությամբ։ Առածքի հին լինելը հաստատվում է նաև նրանով, որ նրա հիմքում ընկած ժողովրդական հավատալիքի մասին հիշում է Խորենացին, Արտաշեսի ժամանակակից Երվանդ թագավորի կապակցությամբ (մ. թ. I դար)։ «Հնազիտակ ժողովրդական ավանդության վրա, նա պատմում է, որ Երվանդը հմայող չար աչք է ունեցել, որի պատճառով արքունի սպասավորների սովորություն է եղել առավոտյան արշալույսը բացվելուն որճաքարեր բռնել Երվանդի առաջ, որի հայացքի չարությունից նրանք պաշտպանված են եղել[1]։

Հնադարյան դարերի խորքից է գալիս նաև «Կամայ քելիմ կըսին կանկառ (թռչուն), շուն-շուտ քելիմ կըսին չիթաո» առածը, որ դրած է ածլում մոլորյալ հավատալիքների ժխտական կարծիքի ակնարկելու համար։ Այդ ասելու հիմք է տալիս մեզ առածի մեջ դրծածված «չիթաո» բառը, որն անհնազոյն հավանականությամբ Շիտար անվան աղավաղված ձևն է։ Ինչ Շիտարը, ոչ այլ ինչ է, բայց եթե մազդեական uzeda (աստանա) և արտակեռն uuda (խնկացնար) բառերի հայացված վարիանտը, որի հիշատակությամբ կա Ավեստայի սուրբ տեքստի մեջ[2]։ Շիտարն իբրև առասպելական ժամանակների աստղագուշակ-դիվացին մի հերոս մուտք է գործել նաև հայկական հին դիցարանության մեջ, հանդիսանալով առասպելական հայրենի Արտավազդի անվան հետ։ Ըստ ժողովրդական մի ավանդության Շիտարը Արտավազդի որդին էր։ Նրա մասին պատմում են, թե երկու շուն, մեկը սպիտակ, մյուսը սև, լիզում են անդադար Շիտարի շրթանները. տարեվերջին այդ շրթանները

---

[1] Մ. Խորենացի, Պատմութիւն հայոց, գիրք Բ, գլուխ ԽԲ։

[2] H. Marr, Сборник притч Вардана, 1899, стр. 245.

քարակում են մարդի ջահելությունը դարերին նրանք վիշտը երկար անգամ մոռացվում են մարդի ջահելությունը դարերին նրանք վիշտը երկար անգամ մոռացվում են, Շիրազ=Շիրազ-դարձյան ասունքությունը, տատամարկական ընտրությամբ ստեղծագործական շրջանից, նկատի առնելով պատմական հետևյալ մասին:

Համապատասխանության հետ կատարված հնդկական առածների ուսումնասիրության հետ միասին հայկական առածների մեջ կան նաև ավելի ուշ շրջանի ստեղծագործություններ:

Այդպիսիներից մեկն է «Հայերից մեկ Ջաղիկ, հեն էլ նավակատիկ» տարածված առածը, որ գրեթե նույնությամբ ասել, թե ժողովրդի գլուխ եկած տանը (երջանկություն, հաջողություն) կասեցվեց կամ խանգարվեց: Կասկածից վեր է, որ առածը ստեղծված պետք լինի քրիստոնեական շրջանում, որովհետև այնտեղ է միայն ուղղակի իմաստով կապված քրիստոնեական Ջաղիկի և Նավակատիքի հետ:

Քրիստոնեական շրջանի է պատկանում և այն էպիկական ստեղծագործությունը, որ Հայաստանում մի քանի շրջաններում տարածված «Տերտերի աղան հանդումն է թուրացել» ասացվածքը, որ ասվում է հանդիսանալու և նրանց ժառանգների հետ հավատուրացությունը ընդգծելու և ծաղրելու համար: Մեր պնդումը հիմնված ասացվածքի ստեղծման վերաբերյալ հայտնում է ոչ միայն նրա մեջ հիշվող «տերտեր» բառը (քրիստոնեական հիերարխիայի մեկը), այլև ասացվածքի մեջ եղած պատկերը տերտերի աղայի թուրքացման մասին, որով այն կապվում է XIX դարում հատկապես ուժեղացած հայերի բռնի թուրքացման, Օսմանյան պետության վայրագ քաղաքականության հետ: Այսպես և շատ ուրիշները:

Վերոհիշյալ կարգի ստեղծագործությունների հետ, որոնց հրապնման ժամանակը հնարավոր է որոշել ավելի կամ պակաս ճշգրտությամբ, հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ շատ զգալի թիվ են կազմում այն ստեղծագործությունները, որոնց հորինման ժամանակը դժվար է որոշել, թեկուզ ավել կամ պակաս ճշտությամբ: Դրանք, նախ, այն առածներն ու ասացվածքներն են, որոնք ստեղծված լինելով պատմական այս կամ այն ժամանակաշրջանում (հաճախ շատ խորը հնում), ապրել են նաև հետագայում՝ ձևով մնալով նույնը (կամ շատ քիչ փոխվելով), իսկ բովանդակությամբ նոր իմաստ ու երանգ ստանալով: Դրանք, այնուհետև, այն առածներն ու ասացվածքներն են, որոնք հետագայում էլ գործածվել են հար և

[1] Халатьянц Г., Армянский Эпос, 1395, стр. 318—320.

նման ձևով ու իմաստով, ինչ և իրենց հորինման սկզբնական շրջանում, այն չափով, որ չափով պահպանվել են նրանց հիմք հանդիսացող սոցիալական կյանքի, կենցաղի, մտածողության, հոգեբանության ու աշխարհայացքի տարրերը։ Հիշյալ կարգի առածներն ու ասացվածքները իրենց բովանդակությամբ բավական բազմազան են։ Այստեղ մենք գտնում ենք ինչպես սոցիալ-տնտեսական և իրավա-քաղաքական երևույթներին ու հարաբերություններին վերաբերվող ատեղծագործություններ, այնպես էլ ժողովրդական կենցաղին, սովորություններին, մարդկային հասարակական հատկություններին, բնավորությանն ու խառնվածքին, բարոյական և կրոնական դաստիարակության հասկացողություններին վերաբերվող առածներ ու ասացվածքներ։

Այդ կարգի ատեղծագործությունների մի նմուշն է «Արջը օրհասականը ընդ վախճանել շնչոյն հզորագոյնս կռուին» առածը, որն օգտագործված է Եղիշեի պատմության մեջ և որի տարբերակը «Արջն իր ահու ամուր կը գոռա» ձևով առկա է XIX դարի վերջերին գրի առնված առածների մեջ։ Ոչ մի հիմք չկա պնդելու, թե բերված առածը հորինվել է անպայման Եղիշեի շրջանում։ Դրա համար շատ թույլ կռվան է Եղիշեի՝ հիշյալ առածի մեզ հայտնի առաջին գրավոր աղբյուր լինելու հանգամանքը։ Ընդհակառակը, առածի ուղղակի իմաստի (կամ ատաղձի) կենդանիների կյանքից վերցված լինելը նկատի առնելով կարելի է թերևս ենթադրել, որ այն ծագել է խորը հնում։ Ինչ վերաբերում է առածի բուն իմաստին (որ սկզբում պետք է վճռական դեր ունենա), որը նշանակում է թե՝ մարդը օրհասի ժամանակ գրսևորում է իր ներքին բոլոր ուժերը, ապա այդ իմաստը, ինչ խոսք, կարող էր արտահայտվել տարբեր ժամանակներում։

Իսկ ե՞րբ են հորինվել դիցուք՝

1. «Մուկը մեկ միշտ ա, ամա որ ընկնի կարաս—կը մուտա-ռի» առածը, որի առնված XIX դարի վերջերին, որի հնագույն մի վարիանտը օգտագործված է Ներսես Շնորհալու (XII դար) «Ողբ Եդեսիոյ» պոեմի մեջ — «Քանզի նման էք դուք մկան, որ սատակմամբ՝ պղծէ ղթան» ձևով։

2. «Մինչև երևիան չլա, մերը ծիծ չի տա» առածը, որի վաղեմանները գտնում ենք XIX դարի վերջերի և XX դարի սկզբների բազմաթիվ աղգագրական-բանահյուսական ժողովածուների մեջ և որը օգտագործված է Յրիմի (XIII դար) կողմից նրա տաղերից մե-

կում—«երբ զարթնի տղայն ու լայ, դեմ ծըծեցընէ իւր մայրն ըզնա» ձևով։

3. «Ամռան պառկիմ հովեր, ձմռան՝ հատին կովեր» տարածված ասացվածքը, որի մի վարիանտը գտնում ենք Եղնիկի (V դար) «Սղծ աղանդոց» գրքի վերջում տպված «Խրատք»-ի մեջ — «Որ գառըն ի հանգստեան կայ, ձմեռն ի սովոյ և սառնամանեաց սատակի» ձևով, մի վարիանտը՝ Գրիգոր Տաթևացու (XIV դար) մոտ—«Որ յամառն շրջի ի կունէ ի կուռն՝ ի ձմեռն շրջի ի դռնէ ի դուռն» ձևով, մի վարիանտն էլ՝ XVIII դարի մի գրչագրի մեջ «Թէ որ յամառն չիդաւի, ձմեռն երեսը պաւին» ձևով։

4. «Մի ձեռքով երկու ձմերուկ չեն բռնի» առածը, որ բավական տարածված է, և որի նմանակը արձանագրված է XV դարի հայ գրչագիրներից մեկի մեջ — «Միով ձեռամբ ձմերուկս ունել երկուս» ձևով։ Եվ տասնյակ ու հարյուրավոր ուրիշները։

Բերված օրինակները վկայում են, որ քննության առարկա առած-ասացվածքները հարատևել են դարերի ընթացքում, սակայն թե երբ են սկզբնապես ստեղծվել, շատ դժվար է ասել։ Դրանք կարող էին հորինված լինել և՛ Եղնիկի, Եղիշեի, Խորենացու, Շնորհալու, Գրիգի կամ Տաթևացու շրջանում, և՛ նրանցից շատ առաջ, ինչպես որ ապրել են շատ դարեր հետո էլ։

3. ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔԻ, ՀՈԳԵԿԱՆ ՆԿԱՐԱԳՐԻ ԵՎ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ԱՐՏԱՑՈՂՈՒՄԸ ԱՌԱԾՆԵՐԻ ՄԵՋ

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ կուլտուր-պատմական և ճանաչողական առանձնահատուկ արժեք են ներկայացնում այն առածներն ու ասացվածքները, որոնք իրենց բովանդակությամբ ու ձևով, հաճախ էլ միայն առածի ուղղակի իմաստով, արտացոլում են դարերի ընթացքում հայ ժողովրդի ապրած միջավայրը, կյանքի ուրույն պայմանները և վերջիններիս հողի վրա առաջ եկած ու կազմակերպված նրա բնավորության գծերը։ Դրանք այն ստեղծագործություններն են, որոնց նմանակները մենք չենք գտնում ուրիշ ժողովուրդների առածների ու ասացվածքների մեջ, և որոնք հանդիսանում են հայ ժողովրդի ազգային կուլտուրայի դեմոկրատական մասի բաղկացուցիչ տարրերից մեկը։

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ այս տեսակետից առաջին հերթին աչքի են ընկնում այն ստեղծագործությունները, որոնց մեջ արտացոլված է Հայաստանի բնակչության

քաղաքական վկայությունը պատմական տարբեր ժամանակաշրջաններում: Այստեղ մենք տեսնում ենք աշխարհակալ պետությունների խաչուղիում ընկած փոքրիկ բուֆերային անկայուն միավորը, այդ պետությունների վճռական հարձակումները, հորդաների ավերիչ արշավանքները, Հայաստանում հաստատած անօրինակ բռնությունները, կողոպտումն ու հարկահանությունը: Փոխվել են ժամանակները, ժամանակների հետ փոխվել են և այդ պետությունները, սակայն դրեթե կանոնաւոր մարդիկ, անկայուն անվտանգություն միևնույն քաղաքական վարքագիծը: Հայաստանի նկատմամբ հակերոտ տեղը գրավել է Շապուհ Վատրոյը, Շապուհին՝ Ջաջորդել է արյունռուշտ Բեղան, Բուզանդից հետո՝ Ղևոնդից-խանդուտ Ղևոնդից-խանդին՝ Ղևոնդից-խանդին՝ Լանկթեմուրը, Լանկթեմուրին՝ Շահ-Աբասը, Շահ-Աբասին՝ Արդել-Ջամիրզի խղճահարությունը: Դարերի ընթացքում նրանք փորձել են բարձրացրել Հայաստանի աղատության ու անկախության վրա, վերականգնել ժողովրդի ազգային ոգին, արհամարհել պետական կրոնը, ավերել ու ամայացրել նրա ծանրկուն քաղաքները, ոչնչացրել նրա նյութական ու հոգևոր կուլտուրայի բազմադարյան հուշարձանները: Հայ պատմիչների և հնագետ հետազոտողների միասին նրանք դարերի ընթացքում աննկուն հարատաճարել են աշխատավոր ժողովրդին, կողոպտել վերջինիս ունեցվածքը: Առանձնապես մոտից ու արյունոտ են Հայաստանին վերաբերում պատմության նորագույն շրջանի տարեգրությունները, որոնք պատմում են վերոհիշյալ բռնապետների նորօրյա հաջորդների՝ թուրքական ջարդարարների հայաջինջ գործունեության մասին:

Հայ ժողովրդի ոգեղեն անկյունում անջնջելի դաջված քաղաքական վերոհիշյալ կացութքյան պեղեցիկ արտահայտություն են հանդիսանում «Ալին դնում, Մուսան կիսալ», «Շեխը գնաց, Մահմադը եկավ» առածները, որոնց ուղղակի իմաստը անդրադառնում է ծառերի կրճատման անհրաժեշտության մեկը մյուսին փոխարինող և միևնույն ցավալի երևույթը: Հայաստանում «Ալի», «Մուսա», «Մահմադ» հասուկ անունները և «շեխ» բառը վիճակվել ժառանգական, դարձած են եղել նաև պարսիկների, թաթարների, մոնղոլների, թուրքերի մեջ, ուստի և այդ առածները հավասարապես տարածվել են հիշյալ ժողովուրդների ու ցեղերի բոլոր հրամանատարների, սուլթանների ու կրոնավորների վրա:

Հայաստանում շատ տարածված մի նահնժանդրծություն է «Մերը մանուկն ուրացավ» առածը, որը սովորաբար գործ է ածվում

հատկանիշներից մեկը, որ ոչ միայն ժամանակ է պահպանել, այլև ամեն նոր հարստացրել է այն ժամանակվա հայ ժողովրդի անհատականության արտահայտման ձևերով։ Այդ առանձնահատկությունը պայմանավորված է հայ ժողովրդի պատմական ճակատագրով, նրա ապրած դարաշրջանների, տարբեր ազդեցությունների, բախումների և պայքարների հետևանքով։ Հայ ժողովրդի պատմական փորձառությունն է նաև «ազատությունը, որն վերաբերում է համաշխարհային քաղաքակրթության մասին։ Հայտնի է, որ հայ ժողովուրդը «ազատ» բառով է կոչել միայն արտաքին ներխուժողներին, որոնց հետ կատաղի պայքարով է ազատագրել իր հողերը, ինչպես նաև բոլոր մյուսներին՝ պարսիկ, թուրք, քաթաղան և այլ բռնատիրոջներին, որոնք երբեք պատմության որևէ ժամանակ չեն ազատել իրենց հպատակներին։

Տանջված ու արյունաքամված հայ ժողովրդի ներքին հոգևոր-մշակութային կյանքի բազմազան ոլորտներում հանդիպում ենք «Հայոց օրենքով կոտրուկ ու «Հայկ-աշխարհի պատմություն», «Հայաստան — տրբատան» անունով ծանոթ ստեղծագործություններին։

Հայ ժողովրդի սոցիալ-քաղաքական կյանքի պայմաններն արտացոլող անունների ուսումնասիրությունը մի քանի նոր փաստեր է բերում հայ ժողովրդի անհատականության վերաբերյալ։ Հայ ժողովրդական անունների մեծ մասը, որոնք հանդիպում են հայ ժողովրդի բանահյուսության և ավանդությունների մեջ, հարուստ են հայ ժողովրդի ստեղծագործական հոգևոր

վածքները, ուր պատկերված է հայրենիքից տարապրված հաղարավոր պանդուխտ հայերի սոցիալական ծանր ողբերգությունը։

Այդպիսի ստեղծագործությունների բնորոշ օրինակներ են.

«Եղան բեռը որ չծռվի, քարը զարիբություն չի էթա», խորհրդաստ ու ինքնատիպ առածը, որով ժողովուրդը նշում է պանդխտության առաջացնող սոցիալական պատճառները։ Ճիշտ այնպես, ասում է նա, ինչպես որ քարը օտարություն է ընկնում այն ժամանակ միայն, երբ եզան ծռված բեռան հավասարակշռությունը պահպանելու համար այն տեղահան անելով դնում են բեռան թեթև կողմում, այդպես էլ ժողովուրդը՝ հայրենիքը, տունն ու տեղը թողած պանդխտություն է դիմում միայն այն ժամանակ, երբ խախտվում է նրա տնտեսական և սոցիալ-քաղաքական կյանքի հավասարակշռությունը։

«Զարիբի ուշքն իր հանն ա» ասացվածքը, որով ժողովուրդը ընդգծում է օտարություն դնալու ակամա և հարկադիր լինելու հանգամանքը զարիբի համար, ու նրա՝ հայրենիքի նկատմամբ ունեցած բուռն սերը։

«Զարիբի հացը լեղի ա, ջուրը աղի» ասացվածքը, որի մեջ շեշտված է օտարության մեջ գտնվող պանդուխտ աշխատավորի աշխատանքի ու կյանքի դժնդակ պայմանները։

«Հոր ու մոր աչինը քաղցր ա, վաթանի հողն ու ջուրը անուշ» ասացվածքը, որը դեղեցիկ համեմատությամբ բացահայտում է օտարության մեջ տառապող պանդխտի նվիրական զգացմունքները հարազատ վաթանի նկատմամբ, և նման մի շարք ուրիշները։

Ժողովրդի կյանքի պայմանների հետ միասին, հայկական առածներն ու ասացվածքները ցայտուն գծերով պատկերում են նաև նրա հոգեկան նկարագիրը, նրա ազգային բնավորության յուրահատկությունները։ Ընդած իր պատմական կյանքի քաղաքական հատկություններ։ Ընդած իր պատմական կյանքի քաղաքական պայմաններին, աշխատավոր ժողովրդին հատուկ առողջ լավատեսության և իր վերջնական հաղթանակի մասին ունեցած հաստատ հավատի շնորհիվ, հայ ժողովուրդը չի ընկրկել ու հուսահատվել։ Նա միշտ ոգի է բռնի պայքարել իր ազատության ու անկախության համար, անդադրում աշխատել ու ստեղծագործել, երբեք չկորցնելով լավատես ապագայի հանդեպ հավատն ու հույսը։ Այդ պայքարի ու աշխատանքի բովում էլ ահա ստեղծվել ու ձևավորվել է նրա ազգային բնավորությունը, որի բնորոշ գծերից են՝ տոկունությունը, աշխատասիրությունը, ազատասիրությունն ու մարտական ոգին։

Հայ ժողովրդական բանահյուսությունն ընդհանրապես, և նրա պլսվազործոց «Սասունցի Դավիթ» դյուցազնական էպոսը մասնավորապես, հիանալի կերպով արտացոլել է իր մեջ հայ ժողովրդի բնավորության այդ գծերը: Նույնը արտահայտված է նաև հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ: Այստեղ էլ, ինչպես և էպոսում, մենք տեսնում ենք աշխատանքային մեծ արիությամբ և ստեղծագործական ձիրքով օժտված մի ժողովրդի, որն իր այդ հատկությունների շնորհիվ բազմիցս կարողացել է վերականգնել թշնամու կողմից ավերված իր քաղաքներն ու շենները, ակոսել խոպան մնացած դաշտերը, հրաշակերտել ճարտարապետական իր հոյակապ կոթողները, զարդացրել իր գիրն ու գրականությունը, հնչեցրել իր աշխատանքի ու սիրո աքանչելի երգերը: Բերենք երկու բնորոշ օրինակ: Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ կա բավական տարածված մի ստեղծագործություն, որի մեջ բացահայտված է հայ ժողովրդի ազգային բնավորության ամենատիպական գծերից մեկը. այդ ստեղծագործությունը՝ «Հայը ընչանք չբեզարի՝ չի նստի» հայտնի ասացվածքն է, ուր խոսվում է ժողովրդի անդադրում աշխատասիրության մասին: Նման տիպի մի ստեղծագործություն է նաև «Հայի տվեք տվեքին չես ատաս եկել» տարածված ասացվածքը, որի մեջ բացահայտված է ժողովրդի ազգային բնավորության մի ուրիշ, ո՛չ պակաս կարևոր գիծը, նրա մաքառման կամքն ու կորովը արտաքին թշնամու դեմ, նեղության ժամանակ ինքնապաշտպանական ընդհանուր և կուռ ճակատով դուրս գալու հատկությունը, մի հատկություն, որ հաղորդել են նրան քաղաքական կյանքի այն ծանր պայմանները, որոնց մեջ նա ապրել է դարերի ընթացքում:

Հայ ժողովրդի ստեղծած հարյուրավոր առածներ ու ասացվածքներ, ուղղակի կամ անուղղակի ձևով իրենց բուն իմաստով կամ այլաբանական պատկերի տաղանդով, արտացոլում են Հայաստանի բնաշխարհը, նրա կլիմայական յուրահատուկ պայմանները: Այստեղ մենք տեսնում ենք՝ երկրի լեռներն ու ձորերը, գետերն ու առուները, դաշտն ու արոտը, քարն ու հողը և վերջիններիս կարևոր նշանակությունը աշխատավոր ժողովրդի կյանքի ու կենցաղի համար:

Ընկած լինելով Թուրքիայի ասիական մասի և Իրանի լեռնաստանների միջև և դիրքով կապված լինելով վերջիններիս հետ, Հայաստանների բարձրավանդակը աչքի է ընկնում իր ուրույն աշխարհագրությամբ և բնական մի շարք կարևոր առանձնահատկություններով,

առանձնահատկություններ, որոնք զգալիորեն տարբերում են նրան իր հարևան ամյուսիսկրներից։ Այդ առանձնահատկությունները հիմնականում հետևանք են հյուսիսից ու հարավից Հայկական բարձրավանդակը եղերող լեռների և միջլեռնային (Մասիս, Արագած և այլն) հրաբխային գործունեության։ Լեռները ու սարերը ընդհանրապես երկրի աշխարհագրական դիրքը, նրա ծովի մակերևույթից բավական բարձր լինելու հանգամանքը խոշոր չափով որոշել են Հայաստանի կլիմայի վրա։ Ներանցումն միջերկրական եղել ժողովրդի նյութական գործունեության և բարեկեցության վրա։ Հայտնի է, որ Հայկական բարձրավանդակը, և հատկապես նրա դաշտավայրերը (Վարդանյան հավայրն), շնորհիվ իր աշխարհագրական դիրքի, ընդհանուր առմամբ, ունի ցամաքային կլիմա, աչքի է ընկնում իր խստությամբ և երկար ձմեռ-գարնան անցումների սակավությամբ։ Հայաստանում ձյունը հալչում է ապրիլի վերջերին, իսկ հունիսին էլ հաճախ ձյուն է գալիս։ Հայկական լեռնաշխարհի բարձր գագաթները տարվա մեծ մասն ամպերի մեջ են թաղված։ Ամռանը ցերեկները տաք են, գիշերները՝ զով։ Ձմռանը ցրտերը հասնում են մինչև 40 աստիճան սառնամանիքի։ Ձյունը հաստատուն ծածկույթ է կազմում լեռնային շրջաններում, որտեղ ձմեռը տևում է 5-6 ամիս։

Ահա թե ինչու հայ ժողովրդի ողջ մտածելակերպում, նրա հավատալիքներում, բանավոր ստեղծագործության և մանավանդ ասացվածքների ու առածների մեջ այնքան հաճախ են հիշվում լեռները և սարերը։

Հայաստանի լեռնային բնաշխարհն արտացոլած առածների ու ասացվածքների մեջ, օրինակ, հետևյալները. «Սարը սարի չի հանդիպի, մարդը մարդուն կհանդիպի», «Սարսա-սարին

Այս ստեղծագործությունների առաջինը՝ «Արդ գնացինք» առումը տարանք, դաշտը գնացինք՝ թրթուրը ներառնք» առածն է, որ ուղղակի իմաստը հիանալի կերպով արտացոլում է Հայաստանի համար այնքան նշանակալից գյուղատնտեսական դաշտային գործերի մեջ եղած ժեղ հակադրությունը — արդի ոչնչությունը (սառնամանիքը) և անձրևներ ապահովող ուշ գարնանային կլիման, որի հետևանքով այստեղ, ինչպես հայտնի է, առաջում ու բազմանում է պղտղատնտեսության վնասատուներից մեկը՝ թրթուրը։ Երկրորդ ստեղծագործությունը՝ «Աման մեր շինիր չի լինիր, ամեն տար Մասիս» առածն է, որի մեջ հայկական կոնաշխարհի երկրաբանական պատմության մեջ մեծ դեր խաղացած և ժողովրդի բնակության վրա ազդեցություն ժեղ ապրած Մասիս սարի ինքնատիպությունն է։ Այդ հայկական պատկերի միջոցով ակնարկված է այն միտքը, որ կան այնպիսի բարձունքներ, որոնց չի վարտով հասնել սովորական մեկը։

Կոնքերով սարերի նման հայ ժողովրդական առածներում ասացվածքների, ինչպես և առհասարակ հայկական հավատալիքների բանահյուսության մեջ, բազմիցս հիշատակվում են ջուրը, գետերը և առուները։ Ինչպես կոնքերի ու սարերի, այնպես էլ ջրի ժեղ արձագանքը հանդիպում ենք առածների մեջ անմիջականորեն կապված է երկրի գյուղատնտեսական դերի և կլիմայի հետ։ Դրանով է պայմանավորված նաև ժողովրդի տնտեսական գործունեության ու կենսական գործերի։ Տիրող ցամաքային կլիմայի և ոռոգտային խոնավության պակասի հետևանքով, ինչպես հայտնի է, Հայաստանում երկրի արտադրողության նպաստող հիմնական գործոնները հանդիսացել են ո՛չ թե անձրևները, այլ լեռներից ու սարերից իջնող գետերն ու գետակները, և մանավանդ արհեստական ոռոգման ջրանցքները, որոնք այնքա՜ն մեծ դեր են խաղացել Հայաստանի պատմության տևած ուրարտական շրջանից մինչև մեր օրերը։ Այդ գետերն ու գետակները, ջրանցքներն ու առուները են, որ կյանք են տվել լեռնային այրող արևի և աննման ընդհանուր չորության պղպեցության տակ խանձված ու չորացած Հայաստանի դաշտային շրջանների և մասնավորապես Արարատյան դաշտի հողերին, դարձնելով դրանք բերրի ու բուսառատ։

Ջրի, գետերի, աղբյուրների, առուների մասին տված տարածված ստեղծագործություններից են, օրինակ, հետևյալ հայկական առածներն ու ասացվածքները, որոնց մեծ մասն ունի այլաբանական իմաստ. «Ջուրն ակեն կը կտրեն», «Ջրի շատ գալը կտրելու

նշան է», «Ջրի շինածն էլ շատ է, քանդածն էլ», «Ջուրն իր ճամբան կգտնի», «Ամեն օր ջուրը գերան չի բերի», «Ջուր հորի՞ կը խշշաս— Տեղս քարոտ է», «Մեծ գետի ճամբեն՝ մեծ կը լինի», «Աղբրները չի չորցած՝ ջրի արժեքը չի գիտցիր», «Մեր առվումը ջուր գա, որտեղից կուզն՝ թող գա», «Մինչև առուն ջուր գա, գորտի աչքն էլ դուրս կգա», «Մի առվով որ ջուր է էկել, էլի կգա», «Առուն թմրից վերև չի բարձրանա», «Հենց արա, որ առվի ջուրը չփախցնես», «Առվի վերին դին սերմ չեն ցանի» և այլն։

Հայկական լեռնաշխարհի համար առանձնապես մեծ նշանակություն է ունեցել Արաքս գետը։ Նրա այդ նշանակությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ նա սկիզբ առնելով Հայաստանի կենտրոնում և իր հետագա հոսանքով բավական երկար տարածություն անցնելով երկրի միջով, իր բազմաթիվ վտակների հետ միասին ոռոգել է այն։ Արաքս գետի Հայաստանի տնտեսական կյանքի համար ունեցած այդ կարևոր դերի գիտակցությունը ցայտուն կերպով դրսևորված է աշխատավոր հայ ժողովրդի ողջ մտաշխարհում և բանահյուսության մեջ։ Նույն այդ գիտակցության յուրահատուկ արտահայտությունն է նաև «Արաքսն էնքա՞ն է պղտիկցել, որ Սլին-Դուլին էշով կանցնին» բուն հայկական աքանչելի առածը։ Հիմք ունենալով Արաքսի բնական այն հատկությունը, որ նա իբրև լեռնային վտակներից գոյացած մի գետ սովորաբար գարնանը խիստ վարարում է, իսկ աշնանը ընդհակառակը սաստիկ նվազում, ժողովուրդը այլաբանորեն ակնարկում է չնչին ու անարժան մարդկանց, որոնք ընկած տեսնելով երբեմնի բարձր դիրք ունեցողներին, ոտնահարում ու արհամարհում են նրանց։ Առածի մեջ, միաժամանակ, Հայաստանի գետերի մոր նկատման պատմական ճակատագրերի միջոցով, սիմվոլացված է երկրի պատմական ճակատագրի մեջ անցյալում տեղի ունեցած ծանր փոփոխությունը, նրա տարբեր ժամանակներում ապրած ծանր վիճակները, նրա բնակչության կորուստը և օտարերկրյա բռնակալներին (Սլին-Դուլիներին) ոտի կոխան դառնալու հանգամանքը։

Շնորհիվ իր հրաբխային շեշտված կազմության, Հայաստանի հողը աչքի է ընկնում բարհանքների իր բացառիկ հարստությամբ։ Չափազանց նշանակալից է եղել բարի դերը երկրի բնակչության կյանք ու կենցաղում։ Ժողովրդի տնտեսական գործունեությունը, նրա արտադրողական ուժերը մեծապես կապված են եղել քարի հետ։ Քարն իր բազմաթիվ ու բազմազան տեսակներով ու գույներով հանդիսացել է բնական այն նյութը, որն առատորեն օգտագործվել

է Հայաստանի բնակիչների կողմից թե՛ շինարարության մեջ և թե՛ դործիքներ ու ղենքեր պատրաստելու համար։

Այստեղից էլ բնական ու հասկանալի է դառնում այն դդալի տեղը, որ դրավել է քարը հայ ժողովրդի հավատալիքների, բանավոր ստեղծադործության և մասնավորապես առածների ու ասացվածքների մեջ։

Քարի մասին եղած բազմաթիվ հայկական առածների ու ասացվածքների տարածված նմուշներից են հետևյալները. «Տաշած քարը դետնին չի մնա», «Քարն ու կիրը մեկ տեղ կը միանան», «Ամեն քարի տակ մի դարդ կա», «Իմաստունի հետ քար քաշի, հիմարի հետ վրամ մի ուտի», «Քարը հանած՝ ձենը տակը դրած», «Քարի մեջ արուն կա» և այլն։

Վերոհիշյալ ստեղծադործությունների մեջ հատկապես աչքի է պարնում «Տաշած քարը դետնին չի մնա» տարածված առածը, որն իր ուղղակի իմաստով անդրադարձնում է Հայաստանում ընդունված բարաշեն շենքերի շինարարության պայմաններում մշակված քարի մեծ պահանջը և որի մեջ ընդծվում է քարի դերը հայ ժողովրդի կյանքում, իբրև տեղային բնույթի կարևոր շինանյութերից մեկը։

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ լայնորեն ու բազմակողմանիորեն արտացոլված է Հայաստանի բուսական և կենդանական աշխարհը։ Հայ ժողովուրդն իր առածներում և ասացվածքներում, ինչպես և ողջ բանահյուսության ու հավատալիքների մեջ, լայն տեղ է տվել այն բույսերին, որոնք աճել են նրա բնական-աշխարհադրական պայմաններում, այն կենդանիներին, թռչուններին, սողուններին և այլն, որոնք ապրել են Հայաստանի դաշտերում, լեռներում ու ձորերում։ Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ խոսք չկա, դիցուք, արմավենու, ձիթենու, նարնջենու, կիտրոնի և արևադարձային ու բևեռային ուրիշ բույսերի, ծառերի և սրանց պտուղների, ծաղիկների, խոտերի մասին, մինչդեռ բազմիցս հիշատակվում են ծիրանի ծառն ու ծիրանը, նշենին ու նուշը, խաղողը, բարդին, ուռենին, վարդը, ռեհանը, կակաչը, դաղձը, ցորենը, գարին, դիատորը, որոնք, ինչպես հայտնի է, շատ տարածված են Հայաստանի պայմաններում։

Հայկական բարձրավանդակի բուսական աշխարհը արտացոլող բնորոշ ստեղծադործություններից են, օրինակ, հետևյալ առածներն ու ասացվածքները. «Հասած ծիրան, բայց բերան», «Ծիրա՞նն ինչ արավ, որ կորիզն ի՛նչ անի», «Ծիրանն իր ծառի տակին վեր կընկնի», «Մարտի 9-ը, խաղողի մատը կը տրաքցու ձինը», «Խաղողին

լավը բաղվանչին կուտի», «Մարդ մարդի մի բաղ կը տա, մարդ մարդի մի ճութ խաղող չի տա», «Բաղումս խաղող կա, բարև տանծու բարին կա», «Ուշ լինի, նուշ լինի», «Ամառվա փուշը՝ ձմեռվա նուշն է», «Նուշն հիշելիք ա, կշտանալիք չի», «Ուռին ու բարդին, ամեն մեկ հետ իր մաղդին», «Ուռի ծառ կերթա կուգա՝ սիրտ տեր լ, բարդի ծառ կերթա կուգա՝ դարդի տեր լ», «Բարդին կտացնես՝ ինդ վրա կընկնի», «Վարդը քաղի, փուշը կրակի», «Վարդի թիով էլ լավի խաթեր չեն դիպչի», «Ռեհանը Ղոզած յոնջա է ուտում», «Ռեհանը իշուն տվին հոտ առնելու, կերավ», «Քանց պուտը կարմիր չը կա, որ ճրես սիրտը սև է» և այլն։

Առանձնապես բնորոշ են խաղողի և ծիրանի մասին եղած հայկական առածներն ու ասացվածքները, որոնք ավելի քան մյուսները կապված են Հայաստանի բնական-տնտեսական միջավայրի հետ։

Խաղողի մասին եղած վերոհիշյալ առեղծագործություններին և մասնավորապես «Մարտի 9-ը, խաղողի մատը կը տրաքցու ձինը» ասացվածքի հայկական լինելը հաստատվում է ո՛չ միայն նրանով, որ այստեղ խոսվում է Հայաստանի համար բնորոշ ու տարածված, տակավին ուրարտական շրջանից եկող գյուղատնտեսական կուլտուրաներից մեկի մասին, այլև նրանով, որ ասացվածքի մեջ ընդգծվում է այդ կուլտուրայի սերտ կապը երկրի յուրահատուկ կլիմայով պայմանավորված տարվա ավելի եղանակի, ամառվա և նույնիսկ օրվա հետ։

Ավելի ակնառու է ծիրանի ծառի և ծիրանի պտղի մասին եղած առածների ու ասացվածքների հայկական ծագումն ու բնույթը։ Հայտնի է, որ Հայաստանը վայելել է ծիրանի ամենահարուստ տեսակների հնագույն հայրենիքի համբավը։ Գոյություն ունի այն կարծիքը, թե որի ծիրանը Հայաստանից է անցել Եվրոպա, որ համար էլ այն գիտական գրականության մեջ հորջորջված է Prunus armeniaca *կամ ուղղակի* Armeniaca *անունով (Հայկական սալոր կամ Հայկական)։*

Յուրահատուկ է նաև հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ անդրադարձում գտած կենդանական աշխարհը։ Այստեղ շատ հազվագեպ են և կամ բոլորովին բացակայում են այնպիսի կենդանիներ, թռչուններ, սողուններ և այլն, ինչպիսիք են, փղոսկր, առյուծը, վագրը, ընձուղտը, կոկորդիլոսը, սպիտակ արջը, սիրամարդը, խնցգետինը և այլն։ Մինչդեռ հաճախ, շա՛տ հաճախ հիշատակվում են՝ եզը, ոչխարը, այծը, էշը, շունը, կատուն, մուկը, գայլը, աղվեսը, արջը, հավը, արագիլը, կռունկը, ծիծեռնակը,

ապավինին, բակեն, անդղը, բուն, հոպոպը, կկուն, ագռավը, մեղուն, մրջյունը, օձը, գորտը, կրիան և այլն, որոնք այնքան սովորական են եղել Հայաստանի պայմաններում:

Հայկական բարձրավանդակի կենդանական աշխարհն արտացոլող տարածված ստեղծագործություններից են, օրինակ, հետևյալ առածներն ու ասացվածքները. «Նըղը գաոի, եղն ուտի՝ աշխարհ կավերի», «Սև եղը՝ սև տարուն», «Կովու գորա մոդիկ կեղնի», «Կովը սատկավ, խաբը վերցավ», «Ջին կխաղա, ձիավորը կը գովեն, Թուրը կը կարե՝ ձեռքը կը գովեն», «Ջին որ ջրի միջին ա, շվշվացնելդ պուր ա», «Ոշխարի դմակը իրեն բեռ չէ», «Ոշխարի սուրուն շուռ եկավ, կաղերը առաջ ընկան», «Էծը էծի համար լավ է, քան մի սուրու ոշխարը», «Ինչ որ էծն արավ Թիրիմին, Թիրիմն էլ արավ էծին», «Իշուն բանջար խաշե, չկերավ, պլխին քաշե», «Իշի զատիկը յոնջի հետ է դուրս գալիս», «Շունը տանտիրոջ արբնեկն ի», «Շունը սպանողին քաշ տալ կտան», «Կատվի փախսը մինչև մարագն է», «Կատվի խաղը՝ մկան մահ ա», «Մկան համար կատվից մեծ գազան չկա», «Գելն ինչ դիտե՝ ջորին Թանգ ա», «Գելի անունն է դուրս եկել, աղվեսը աշխարհ քանդեց», «Աղվեսի վկան իր պոչն է», «Արջը մեշից խռովել ա, մեշեն խաբար չունի», «Արջը գելի փայ էլավ, աշխարհը խաբար էլավ», «Հավը տանը կենա՝ կուտն ուտի», «Շահեն բազի տեղ՝ ագռավն է նստել», «Լապլագի ոմբրը լախլախով անց կը կենա», «Մարտի 9-ին լաղլագը վեր բնին», «Օձի գերեզմանը լապլագի փորն ա», «Օձը արևից կը հարբի», «Օձը ամեն տեղ ծուռ ման կուգա, բնի առաջը կշիտկվի», «Մի ծաղկից օձը Թույն է շինում, մեղուն՝ մեղր» և այլն:

Առանձնապես բնորոշ են օձի և արագիլի (լապլագի) մասին եղած հայկական առածներն ու ասացվածքները, որոնք ավելի քան մյուսները կապված են Հայաստանի բնական-տնտեսական միջավայրի հետ, իրենց բազմաթիվ անդրադարձումներն ունենալով ժողովրդական կենցաղի, հավատալիքների և բանահյուսության մեջ:

Ապրելով Հայաստանի լեռների, ձորերի և արևակեզ դաշտերի մեջ, օձերը սերտորեն կապվել են այդ վայրերի բնակչության համար կենսական նշանակություն ունեցող ջրի և ոռոգման հետ, ժողովրդի պատկերացումների ու հավատալիքների մեջ դառնալով ջրի հովանավոր էակներ ու պաշտամունքի առարկաներ: Գեղամա լեռներում և Արագածի վրա հայտնաբերված քարե հսկայական վիշապ-ձևերը, ջրային օձի կերպարանքով, այդ պաշտամունքի հուշարձաններն են: Նույն պաշտամունքի հետ է կապվել նաև Հայաս-

տանի որոշ դավառներում պահպանված այն սովորույթը, ըստ որի երաշտ ժամանակ օձը այրել են և մոխիրը շաղ տվել չորս կողմը, որպեսզի անձրև գա, կամ աղբյուրների վրա քանդակել են օձի պատկերը, իբրև ջրի հովանավորի և այլն:

Նմանօրինակ տնտեսական հիմքեր ունի Հայաստանում նաև արագիլ-լաղլադի տարածված լինելու հանգամանքը և նրա մասին եղած բազմաթիվ առած-ասացվածքները, ավանդություններն ու հավատալիքները: Հայտնի է, որ Հայաստանում ձմեռը բավական երկար է տևում, և ժողովուրդը արտատրուի ու անհամբեր սպասում է գարնան գալուն (որը հակառակ ձմռանը՝ շատ կարճատև է լինում), իր երկրագործական աշխատանքները սկսելու համար: Ահա թե ինչու հայ գյուղացին մեծ սիրով է վերաբերվել գարնանային թռչուններին, իր կարճատև այդ հյուրերին՝ կռունկին, սարյակներին, ծիծեռնակին, և ամենից շատ գարնան առաջին ավետաբեր արագիլին, որը նրա խորը հավատով շատ մեծ դեր ունի իր տնտեսական հաջողության ու բարեկեցության գործում, և որին նա ամեն տարի մարտի 9-ին հանդիսավոր կերպով դիմավորել է: «Մարտի 9-ին լաղլադը վեր բնին» հայտնի ասացվածքը, արագիլների տաք երկրներից Հայաստան ժամանելու՝ ժողովրդի համար նվիրական դարձած այդ ժամկետի, բանահյուսական արձագանք-բանաձևն է:

Հայ ժողովրդի քաղաքական կյանքը, բնավորությունը և միջավայրը արտացոլող առածներից ու ասացվածքներից շատերը աչքի են ընկնում կենցաղային, սոցիալական և փիլիսոփայական ընդհանրացումների ճշմարտացիությամբ ու խորությամբ և ունեն կուլտուր-պատմական և հանրաչոգական մեծ արժեք: Հայկական հարուստ ու հին բանահյուսության առավել ինքնատիպ ստեղծագործությունների հետ միասին, դրանք հանդիսանում են այն ավանդը, որ հայ ժողովուրդը մտցնում է համաշխարհային կուլտուրայի գանձարանը:

4. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԵՎ ՓՈԽԱՌՅԱԼ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐՈՒՄ

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ թե՛ բանակով և թե՛ ըստ էության կարևոր տեղ են գրավում այսպես կոչված ընդհանուր կամ միջազգային ստեղծագործությունները: Դրանք այն բազմաթիվ առածներն ու ասացվածքներն են, որոնց վարիանտները մենք գտնում ենք Հայաստանից աշխարհագրորեն հեռու և մոտիկ, հայերի հետ էթնիկապես ազերսակից կամ տարբեր ժողո-

վերջների աշխատավորական խավերի բանահյուսության մեջ, սկսած մերձավոր կովկասյան և փոքրասիական ժողովուրդներից, մինչև հեռավոր Չինաստանի ու Հնդկաստանի բնակիչները: Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների՝ ուրիշ ազգերի համանման ստեղծագործությունների հետ ունեցած ընդհանրությունները արտահայտված են գլխավորապես նրանց մոտիվների ու թեմանների նույնությամբ, իսկ հաճախ էլ նաև արտահայտչական միջոցների նմանությամբ: Իրենց բովանդակությամբ քննության առարկա ստեղծագործությունները չափազանց բազմազան են: Դրանք վերաբերվում են հասարակական կյանքի այլևայլ երևույթներին մարդու պայքարին ու համառ ջանքերին՝ բնության տարերային ուժերի հաղթահարման, կենդանիների ընտելացման ուղղությամբ, մերկացնում են սոցիալական վերնախավերի կողմից աշխատավոր ժողովրդի շահագործումն ու հարատահարությունը, պատկերում են մարդու աշխատանքային-արտադրական առօրյան, բացահայտում են նրա բնախոսությունն ու հոգևոր աշխարհը, կենցաղը, հավատալիքներն ու աշխարհըմբռնումը, բնութագրում են նրա անձնական ու հասարակական հատկությունները, բնավորությունն ու խոսնվածքը:

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների հետ ընդհանրություն ունեցող ստեղծագործությունների մենք հանդիպում ենք Սովետական Միության մեջ մտնող ժողովուրդների՝ ռուսների, ուկրաինացիների, վրացիների, ադրբեջանցիների, ուզբեկների, տաջիկների և մյուս ժողովուրդների առածների ու ասացվածքների մեջ: Այսպես, օրինակ, «Մինչև ամպը չդռռա, ասուպ-ասուպ չեն ասի» առածը, որ վերաբերում է դանդաղկոտ ու անհոգ բնավորություն ունեցողներին, որոնք ուշացումով են որևէ բան ձեռնարկում, ունեն նաև ռուսները — «Կայծակը մինչև չխփի, մուժիկը երեսը չի խաչակնքի» ձևով: «Ջիանք նայեցին, կրիեքն էլ ոտները վերուցին» առածը, ուր ծաղրվում են իրենցից շատ բարձր կանոնածների օրինակին հետևելու ձգտող հավակնոտ մարդիկ, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև ուկրաինացիները — «Ջուռն պայտում են, իսկ դորսը ոտն է պարզում» ձևով: «Խեղդվողը ձեռքը փրփուրին էլ կը գցի» առածը, ուր բացահայտված է մարդկային հատկություններից մեկը՝ նեղության կամ վտանգի ժամին ամենաթույլ բաներին իսկ ապավինելը, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև վրացիները — «Խեղդվողը ձեռքը մամուռին է գցում» ձևով: «Կատուն տանը չի, մկները շուրջպար կը

բռնենն» առածը, որ շեշտում է ենթակաների ու թույլերի ազատությունն ու սանձարձակությունը, որ նրանք ձեռք են բերում տիրոջ կամ ուժեղի բացակայության դեպքում, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև ապրեցանցիք — «Ուր կատու չկա, մկները տոն են տոնում» ձևով: «Ոտներդ վերմակիդ համեմատ երկարացրու» առածը, որը խրատում է մարդկանց ճանաչելու իրենց կարողության և ուժի չափն ու սահմանը, ուրիշ ժողովուրդների հետ, ունեն նաև ուղեկները — «Ոտներդ սամանիցդ դուրս մի մեկնի» ձևով: «Ջուրը չտեսած չեն բոբիկանա» առածը, որը խրատում է մարդկանց՝ վաղաժամ ձեռնարկության չդիմելու, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև առաջիկները — «Երբ որ ջուրը կտեսնես, այն ժամանակ կոշիկներդ հանի» ձևով: Այսպես և շատ ուրիշները:

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների հետ ընդհանրություն ունեցող ստեղծագործություններ քիչ չկան և չինացիների, լեհերի, բուլղարացիների առածների ու ասացվածքների մեջ: Այսպես, օրինակ. «Թրի կտրածը կլավանա, լեզվի կծածը չի լավանա» առածը՝ բարոյական հարվածի անբուժելիության մասին, ուրիշ շատ ժողովուրդների հետ ունեն նաև չինացիք—«Սրի հարվածից բուժվելը հնարավոր է, բայց լեզվի հարվածից՝ ոչ» ձևով: «Աշխատողը անոթի չի մնա» հայկական ասացվածքը, որը մի խրախույս է՝ չծուլանալու և ջանադիր աշխատելու, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև լեհերը — «Ով աշխատում է, նա քաղցած չի մեռնի» ձևով: «Մեղր ծախողը մատը կլպստի» առածը, որի միտքն այն է, թե՝ բարիք բաժանողը ինքն էլ օգտվում է այդ բարիքից, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև բուլղարացիները — «Մեղրը ում մոտ որ է, նա էլ լիզում է մատները» ձևով և այլն:

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների հետ ընդհանրություն ունեցող ստեղծագործություններ ունեն նաև հույները, արաբները, հնդիկները, ֆրանսիացիք, իտալացիք և շատ ուրիշ ժողովուրդներ: Այսպես, օրինակ, «Շատ ապրողը բան չի իմանա, շատ ման եկողը կիմանա» առածը, ըստ որի ճանաչողության աղբյուրը ո՛չ թե երկարակեցությունն է, այլ մեծ կենսափորձը, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև հույները — «Ով շատ է ման եկել, նա շատ բան է տեսել» ձևով: «Ասա ընկերդ ով է, ես կասեմ դու ով ես» առածը, որի մեջ ընդգծվում է մեկին ճանաչելու գործում նրա միջավայրի ուսումնասիրության կարևորությունը, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև արաբները — «Ուզում ես իմանալ ինչպիսին է մարդը, իմացիր նրա ընկերներին» ձևով: «Մեկի տունն էր վառվում,

մյուսն ասաց՝ ոտաստիր ձեռներս տաքացնեմ» առածը, այլոց վիճակին անհաղորդ նեղ անձնամոլների մասին, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև հնդիկները — «Մեկի տունն է վառվում, մյուսը տաբանում է» ձևով։ «Երկաթը տաք տաք կը ծեծեն» առածը, որի այլաբանական միտքն այն է, թե գործը ժամանակին պետք է կատարել, ի թիվս շատ այլ ազգերի, ունեն նաև ֆրանսիացիք — «Կոխ՛ր երկաթը, քանի դեռ տաք է» ձևով։ «Մեկ կա՝ հազար արժե, հազար կա՝ մեկ մի չարժե» ասացվածքը՝ պիտանի և անպետք մարդկանց մասին, ուրիշ շատ ժողովուրդների հետ ունեն նաև իտալացիք — «Մի մարդը կարող է հարյուրին արժել, իսկ հարյուրը կարող է չարժել մեկին» ձևով։ Այսպես և շատ ուրիշները։

Հիշյալ կարգի նմանություններն ու ընդհանրությունները, ինչպես առհասարակ տարբեր ժողովուրդների կուլտուրայի ու հոգևոր ստեղծագործության մեջ եղած նմանությունները հիմնականում բացատրվում են այդ ժողովուրդների աշխատավորական խավերի կյանքի ընդհանուր պայմաններով կամ այդ պայմանների մեջ եղած ընդհանրություններով, նրանց անցած պատմական զարգացման համանման ճանապարհով, հասարակական-տնտեսական ֆորմացիաների նմանությամբ և վերջիններիս վրա խարսխված նրանց կենսափորձի, աշխարհըմբռնման, կենցաղի ու հոգեբանության ընդհանրություններով։ «Ամենատարբեր ու հեռավոր ժողովուրդների մոտ,— գրում է այդ առթիվ Պ. Լաֆարգը,— մենք գտնում ենք նման երգեր, պրույցներ ու սովորույթներ։ Գիտնականները ենթադրում են, որ դրանք կամ մի ժողովրդից մյուսին են անցել, կամ էլ կազմում էին նրանց հոգևոր հարստության մի մասը, որին նրանք տեր էին համատեղ կերպով մինչև իրենց բաժանումը։ Քարե դարի վայրենիները Եվրոպայում իրենց դանակներին, կացիններին և մյուս քարե գործիքներին տալիս էին հար և նման ձև, ինչ և Ավստրալիայի բնակիչները։ Անհնարին է կարծել, թե այդ զուգադիպությունը հիմնված լինի տրադիցիայի կամ փոխառության վրա։ Հում նյութի նույնությունն է, որ մարդուն թե՛ այնտեղ և թե՛ այստեղ հանգեցրել է նույնակերպ մշակման։ Ճիշտ այդպես էլ միևնույն երևույթներից ստացված իրենց տպավորությունները մարդիկ արտահայտում են նման երգերի, պրույցների ու սովորությունների մեջ»[1]։

Առանձնապես բնորոշ են այս տեսակետից վերևում բերված ստեղծագործություններից «Աշխատողը անոթի չի մնա», «Երկաթը

---

[1] П. Лафарг. Очерки по истории культуры. 1926. стр. 51—54.

տաք տաք կը ծեծեն» և «Շատ ապրողը բան չի իմանա, շատ մանկողը կիմանա» առած-ասացվածքներն իրենց այլատիպ տարբերակներով, որոնց նման կենսափորձից ծագած լինելու հանգամանքը ինքնին ակնբախ է:

Ըստինքյան հասկանալի ու բնական պետք է համարել այն երևույթը, որ հիշյալ կարգի ընդհանրություններն ավելի շատ ու առավել ակնհայտ են աշխարհագրորեն իրար մոտ և ընդհանուր ծագում ունեցող կամ իրենց ծագման մեջ էթնիկական ընդհանուր տարրեր պարունակող ցեղերի ու ժողովուրդների բանահյուսության մեջ, որովհետև այդ ընդհանրությունների հիմքը հանդիսացող սոցիալական, տնտեսական, բնական և այլ պայմանների նմանությունները այստեղ ավելի ակնհայտ են, քան իրարից աշխարհագրորեն հեռու և էթնիկապես տարբեր ցեղերի ու ժողովուրդների բանահյուսության մեջ:

Հայկական առածների ու ասացվածքների համեմատական ուսումնասիրությունը վերոհիշյալ երկու կարգի առածների ու ասացվածքների հետ հաստատում է նշված հանգամանքը: Այսպես, օրինակ, մեր կողմից համեմատված 500 վրացական առածներից[1] 83-ը իրենց նմանակներն ունեն հայկական առածների մեջ, որ անում է 16,2 տոկոս, իսկ 500 անգլիական առածներից[2] հայկական առածների մեջ իրենց նմանակներն ունեն միայն 30-ը, որ անում է 6 տոկոս: Մոտավորապես նույն հարաբերությունը գոյություն ունի նաև մյուս «մոտիկ» ու «հեռու» ժողովուրդների առածների ու ասացվածքների մեջ:

Ինչպես հայ, այնպես էլ մյուս բոլոր ժողովուրդների բանահյուսության մեջ առկա այսպես կոչված միջազգային ստեղծագործությունները, իրենց բնույթով ընդհանուր լինելով, ըստ էության ազգային կամ տեղական են:

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների ուրույն (քանակով ոչ մեծ) բաժինն են կազմում նաև այսպես կոչված փոխառյալ ստեղծագործությունները: Դրանք այն առածներն ու ասացվածքներն են, որոնք ներկում են հայերի հետ երկարատև հարևանության և քաղաքական, տնտեսական ու կուլտուր-կենցաղային շփման մեջ գտնված մի քանի ժողովուրդների բանավոր ստեղծա-

---

[1] მეტრეველი, ქართული ანდაზები, თბილისი, 1941 წ.

[2] 500 Английских пословиц и поговорок. под редакцией И. Х. Дворецкого, Москва. 1945.

պործութիւնից, և առաջին հերթին կովկասեան և փոքրասիական ժողովուրդների բանահիւսութիւնից։ «Փոխառեալ» ստեղծագործութիւնները հայկական առածների ու ասացուածքների մեջ իրենց բովանդակութեամբ բավական բազմազան են։ Դրանց մեջ կարելի է հանդիպել սոցիալական և կենցաղային մոտիվների, մարդկային հատկութիւններին և բարոյական հասկացողութիւններին վերաբերող ստեղծագործութիւնների և այլն, և այլն, որոնք բոլորն էլ, երբեմն ավելի, երբեմն պակաս որոշակիութեամբ, կրում են իրենց վրա այն ժողովրդի ապրած միջավայրի, կյանքի, կենցաղի, լեզվի և հավատալիքների կնիքը, որից փոխ են առնված։

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացուածքների մեջ առկա փոխառեալ ստեղծագործութիւնները հիմնականում սերվում են հիւյսեալ ժողովուրդների բանահիւսութիւնից։ Նման ստեղծագործութիւնների բնորոշ նմուշներ են, օրինակ. «Քեֆը քոնն է, քյանդը՝ քյոխվինը», «Բիր ըլի ու փիր ըլի» և «Հասան քաշալ, քաշալ Հասան» առածները։ Դրանք հայացված վարիանտներն են սղրբեջանական համապատասխան տարածված առածների («Քեֆ ասին դըր, քյանդ՝ քյոխվանըն», «Բիր օլսուն, փիր օլսուն», «Հա՛ Հասան քյաչալ, հա քյաչալ Հասան»)։ Վերոհիշյալը հաստատում է, նախ և առաջ, այն հանգամանքը, որ բերված երեք առածներն էլ գրի են առնված այնպիսի վայրերում (Ղարաբաղ, Զանգեզուր և այլն), որոնք ունեն հայ-ադրբեջանական համատեղ ապրող բնակչութիւն և կամ սահմանակից են Ադրբեջանին, և ապա նաև այն, որ այդ առածների մեջ առկա «քյանդ» (գյուղ), «բիր» (մեկ), «փիր» (լավ, ազնիվ) բառերը հայերենի մեջ առանձին չեն գործածվում և գալիս են ադրբեջաներենից։

Նմանօրինակ ստեղծագործութիւններ են և՛ «Ճիրվելութինը հերթով կուլի», «Մամի ուղիարը վուրթուն կը հասնի» և «Թավաթ Ամիրան էիր, հիմի Շամիրան դառար» առած-ասացվածքները։ Դրանք երեքն էլ հայացված վարիանտներն են վրացական համապատասխան առած-ասացվածքների («Ճիրվելուրա ռիգիթ իքնեբա», «Մամիս ուղիարի շվիլսա դանամաթեբա», «Թավադ Ամիրանի իყավի, էխլա դախատի Շամիրանի»)։ Այդ է ապացուցում, առաջին հերթին, ավյալ առած-ասացվածքների մեջ առկա՝ «Ճիրվելութին» (կռվարարութիւն), «մամա» (հայր), «ուղիար» (անիրավութիւն), «թավաթ» (սկզբից) բառերը և «Ամիրան» հատուկ անունը, որոնք հայերենում առանձին չեն գործածվում և ապա նաև այն, որ երեք առած-ասացվածքներն էլ գրի են առնված վրացիների հետ երկար ժամանակ հա-

մասնել կյանք ու կենցաղում ապրած բնիկ թիֆլիսահայերի բերանից:

Փոխառյալ ստեղծագործությունների ցայտուն նմուշներ են՝ «Տուլա գնացողը սամավարը հետը չի տանի» և «Մեր փողոցումն էլ տոն կը լինի» առածները: Վերջիններս ռուսական հանրահայտ առածների («В Тулу с самоваром не ездят», «Будет и на нашей улице праздник») թարգմանություն-փոխադրություններ են հայերենի:

«Տուլա գնացողը սամավարը հետը չի տանի» առածի ռուսական ծագումը հաստատվում է ո՛չ միայն նրանով, որ այն Ռուսաստանում շատ տարածված է, իսկ մեզ մոտ հանդիպում է մի երկու քաղաքային վայրերում (Լենինական, Երևան) միայն, այլև նրանով, որ Տուլա տեղանունը և «սամավար» իրը կապված են ռուսական միջավայրի հետ: Ինչպես հայտնի է, «սամավարի» կուլտուրան վերջին շրջանում Ռուսաստանից հայերին անցած կուլտուրաներից մեկն է, իսկ Տուլան էլ՝ ռուսական այն քաղաքն է, որը հռչակված է եղել իր «սամավարներով»:

«Մեր փողոցումն էլ տոն կը լինի» առածի ռուսական ծագումը ևս հաստատվում է, նախ և առաջ, նրանով, որ այն ռուսների մոտ շափազանց տարածված և հին մի ստեղծագործություն է, մինչդեռ հայերի մեջ այն բոլորովին նոր է և համեմատաբար քիչ է տարածված, և ապա նաև նրանով, որ առածի մեջ ակնարկված «փողոցի տոնը» արձագանքն է ոուս ժողովրդի հնագույն (տակավին հեթանոսական շրջանից եկող) կենցաղային-ծիսական սովորույթներից մեկի, երբ տարվա որոշ եղանակներին ու օրերին մարդիկ խմբերով դուրս էին գալիս՝ որոշյալ փողոցում տոնելու բնության այս կամ այն երևույթի հետ կապված երկրագործական, թուվչական բնույթի տվյալ տոնը:

Փոխառյալ ստեղծագործություն է՝ «Լավ դառը վեր քոլին ուր նշանց կտա» առածը, որը քրդական համապատասխան շատ տարածված առածի («Բարխե չէ ժը բարքոզե չէ») հայացված վարիանտն է: Դրա ապացույցներն են. առածի ուղղակի իմաստի կապը խաշնարած ժողովրդի կենցաղի հետ, նրա մեջ գործածված «քոլ» բառը, որ քրդերեն է և նշանակում է գառնանոց, և առածի՝ Հայաստանի քրդաշատ վայրերում (Բուլանըխ, Խնուս) դրի առնված լինելու հանգամանքը:

Փոխառյալ ստեղծագործություններ են՝ «Յոթ դերվիշ մեկ կարպետի տակ սթար են, յոթ թագավոր վեր յոթ աշխարհի չեն սթրվի» և «Անյուծը առյուծ է, էդ լինի՝ թև որձ» առածները, որոնք իրանա-

կան համապատասխան հայտնի առածների («Դահ դավրիշ դար բլիմի բխուսրանդ, դու փադիշահ դար աքլիմի նաքունջանդ», «Շերշերա, չը ժընա չը մերա») թարգմանություն-փոխադրություններն են։ Վերջիններիս ծագումը՝ մատնում են նրանց մեջ հիշատակվող «դերվիշն» ու «առյուծը», որոնք երկուսն էլ կապված են Իրանի կենդանական աշխարհի ու կենցաղի հետ։ Այսպես և շատ ուրիշները։

Վերոհիշյալ և նման տիպի մյուս բոլոր ստեղծագործությունները, որոնց մենք հանդիպում ենք հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ, բնույթով փոխառություններ լինելով, միաժամանակ ունեն նաև ինքնուրույն, տեղական նշանակություն։ Եվ դա միանգամայն հասկանալի է, որովհետև փոխառության կամ աղդեցության փաստն ինքնին վկայում է աղդողի ու աղդվողի, կյանքի ու կենսահայեցողության մեջ եղած ընդհանրության մասին, և ապա, որ նույնպես կարևոր է, փոխառությունն էլ որպես այդպիսին, ինչպես հայտնի է, ժամանակի ընթացքում ենթարկվում է վերափոխման, մշակման և տեղայնացման։

5. ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐԻ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԵՎ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

1

Հայ ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները ճշմարտացիորեն արտացոլում են պատմական տարբեր դարաշրջաններում Հայաստանում գոյություն ունեցող տարբեր տնտեսական կարգերը՝ նրանց զարգացման տարրեր էտապներում և վերջիններիս հիմքի վրա խարսխված հասարակության սոցիալ-քաղաքական, իրավական, կենցաղային հարաբերություններն ու հաստատությունները, բարոյական, փիլիսոփայական, էսթետիկական ու կրոնական հայացքներն ու հասկացողությունները։ Լինելով օբյեկտիվ իրականության ռեալիստական արտացոլումներ, ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները մեզ տալիս են Հայաստանի աշխատավոր բնակչության՝ գյուղացիների, արհեստավորների ու բանվորների կյանքի պատկերը, հասարակական կենցաղը, սովորույթներն ու հայացքները։

Ինչպես մյուս երկրներում, այնպես էլ Հայաստանում, երկար դարերի ընթացքում իշխել է ֆեոդալական տնտեսակարգը արտադրական իր ուրույն եղանակով, սոցիալ-քաղաքական համապատասխան կառուցվածքով և իրավական նորմերով։ Ֆեոդալիզմի տիրապետության ողջ շրջանում (II դար նախքան մեր թվականու-

թյունը մինչև XIX դարը) երկրի նյութական բարիքների հիմնական արտադրողը՝ գյուղացիական մասսան, նրա հետ նաև արհեստավորներն ու քաղաքային աշխատավորությունը գտնվել են ընչազուրկ և իրավազուրկ վիճակում, անխնա կերպով հարստահարվելով պետական իշխանության, կալվածատերերի և հոգևորականության կողմից, որոնց ձեռքին են եղել արտադրության միջոցները: Պատմական տարբեր դարաշրջաններում փոխվել են ֆեոդալական շահագործման եղանակները. աշխատավճար ռենտային (կոռ) փոխարինել է մթերայինը (բահրա), վերջինիս հաջորդել է դրամական ռենտան. երբեմն էլ կողք-կողքի գոյություն են ունեցել թե՛ մեկը և թե՛ մյուսը:

Մանավանդ XV դարից, երբ Հայաստանը մասնատվում է Պարսկաստանի ու Օսմանյան Թուրքիայի միջև, երկրում հայկական ֆեոդալիզմին հիմնականում փոխարինում է այսպես կոչված մուսուլմանականը, որը հայտնի է շահագործման իր առավել վայրագ ձևերով: Աշխատավոր ժողովուրդը սկսում է դաժանորեն կողոպտվել պարսիկ ու թուրք խանների ու բեկերի կողմից: Բնորոշ է այս տեսակետից հետևյալ «առածը», որ բերում է XVII դարի հեղինակ Զաքարիա Քանաքեռցին իր «Պատմագրության» մեջ: Խոսելով Շահ-Աբբասի ժամանակ Հայաստանի աշխատավոր բնակչությունից գանձվող ծանր հարկերի (կոռի) մասին, նա գրում է. «...Կին յղի գոլով՝ այր նորա տանէին կոռ, և ոչ թողուին գնալ ի տուն իւր. և կինն ծնանէր որդի և զարդանայր, և առաքէին զնա կոռն, զի հայրն երթիցէ ի տուն»,— և անմիջապես ավելացնում՝ «Զայս առածս պէտ վասն բազմութեան կոռին ասացին»[1]:

Այս դրությունը, երբեմն ավել, երբեմն պակաս չափով, Արևելյան Հայաստանում շարունակվում է մինչև XIX դարի առաջին տասնամյակները (մինչև նրա միացումը Ռուսաստանին), իսկ Արևմտյան Հայաստանում տևում է մինչև XX դարի սկզբները (մինչև Սուլթանական Թուրքիայի կողմից կազմակերպված արևմտահայերի մի զգալի մասի արյունոտ ջարդերն ու բնաջնջումը և մյուս մասի տարագրությունն ու դաղթը Կովկաս և աշխարհի զանազան ծայրերը):

XIX դարի սկզբներին Արևելյան Հայաստանը ազատագրվում է պարսկական բռնությունից և միացվում է Ռուսաստանին: Այդ պատմական իրադարձությունը խոշոր նշանակություն է ունենում

---

[1] Զաքարիա Սարկաւագի Պատմագրութիւն, հատ. Ա, էջ 46:

Հայ ժողովրդի համար։ Նրա պատմական ճակատագիրը դրանով կապվում է ռուս ժողովրդի հետ։

1861 թվականի ռեֆորմից հետո, չնայած ճորտատիրության մնացորդներին, Ռուսաստանում սկսեց արագ կերպով զարգանալ կապիտալիզմը՝ իր հետ բերելով սոցիալ-տնտեսական և դասակարգային նոր փոխհարաբերություններ և շահագործման նոր ձևեր։ Մի երկու տասնամյակ անց այն մուտք է գործում նաև Կովկաս, հեղաշրջելով դարերի ընթացքում այստեղ հարատևող ֆեոդալական տնտեսակարգը։ Այդ առթիվ Լենինը գրում է. «Ռուսական կապիտալիզմը Կովկասը ներգրավում էր համաշխարհային ապրանքային շրջանառության մեջ, համահարթում էր հինավուրց նահապետական ինքնամփոփվածության մնացորդ հանդիսացող նրա տեղական առանձնահատկությունները, իր գործարանների համար շուկա էր ստեղծում։ Հետռեֆորմյան ժամանակաշրջանի սկզբին նոր բնակավորված կամ լեռնականներով բնակավորված երկիրը, որոնք համաշխարհային տնտեսությունից և նույնիսկ պատմությունից դուրս էին կանգնած, դառնում էր նավթարդյունաբերողների, ինչու ասես տարբեր անողների, ցորենի և ծխախոտի ֆաբրիկանտների երկիր...»[1]։

Փոխվում է անդրկովկասյան դյուղի, այդ թվում նաև արևելահայ դյուղի տնտեսական կյանքի և դասակարգային հարաբերությունների պատկերը։ Հայ դյուղացու տնտեսությունը ապրանքային բնույթ ստանալով՝ սերտորեն կապվում է շուկայի հետ, խորանում է դասակարգային շերտավորումը, ցայտուն են դառնում շահագործող դասակարգի՝ նոր առաջ եկող բուրժուազիայի և դյուղի ու քաղաքի ընչազուրկ մասսայի միջև եղած սոցիալական հակասությունները։ Վերահաս սովի վտանգը ստիպում է դյուղացուն դյուղից բաղաք փախչելու։ Դարավերջին և XX դարի սկզբներին՝ արդյունաբերական կապիտալիզմի զարգացման հետևանքով, գնալով ավելի են սրվում դասակարգային վերոհիշյալ հակասությունները և աշխատավորության դրությունն էլ ավելի է վատթարանում։

Այսպիսին է եղել ահա ընդհանուր գծերով հայ ժողովրդի սոցիալ-տնտեսական վիճակը մինչև սովետական կարգերի հաստատումը, որը և իր հարազատ անդրադարձումն է գտել նրա բանահյուսության մեջ ընդհանրապես և առածների ու ասացվածքների մեջ մասնավորապես։

---

[1] *Վ. Ի. Լենին, Երկեր, հատ. 3-րդ, հրատ. 4-րդ, Երևան, 1947, էջ 771։*

Առածների ու ասացվածքների մեջ ժողովուրդը պատկերել է երկար դարերի ընթացքում, սեփական ու այլազգի բազմաթիվ աշխարհիկ ու հոգևոր հարստահարիչներից՝ կալվածատեր կապիտալիստներից իր կրած տառապանքները: Յայտուն պատկերներով նա բնդգծել է հասարակական կյանքում գոյություն ունեցող ընչքային ու սոցիալական բևեռացումը, բազմիցս անդրադարձել աշխարհում գոյություն ունեցող անարդարացի կարգերին, երբ երկրի ողջ հարստությունը՝ հողն ու փողը պատկանում է փոքրամասնությանը, իսկ բնակչության մեծամասնությունը զրկված է ամեն ինչից. «Տեղ կա ծով է, տեղ կա սով է», «Որը ունի Նախշվան, որը չունի խեղդվելու չվան», «Մեկին փութ-փութ, մեկին պուտ-պուտ» և այլն:

Ժողովուրդը նշում է, որ տիրող դասակարգերը օգտվելով սեփական արտոնյալ վիճակից, իրենք չեն աշխատում, այլ ստիպում են, որ իրենց համար ուրիշներն աշխատեն և իրենք վայելում են նրանց աշխատանքի արդյունքը. «Աղքատի դատածը հարուստի որան է», «Ծզը դատի, ձին ուտի», «Ո՞վ կաշխատի, ո՞վ կուտի» և այլն:

Ժողովրդի խորը համոզմամբ «իմ ու քունն» է (իմա՝ արտադրության միջոցների մասնավոր սեփականությունը), որ մի բուռ հարուստներին հնարավորություն է տալիս շահագործելու հազարավոր աշխատավորների, և առհասարակ ավերիչ դեր է խաղում մարդկանց կյանքում. «Իմ ու քուն տուն է քանդում»:

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների սոցիալական բովանդակության ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ աշխատավոր հայ ժողովուրդը դարերի ընթացքում ճնշվել ու հարստահարվել է ո՛չ միայն օտարերկրյա բազմաթիվ կեղեքիչներից, այլև իր ազգային տերերից: Վերևում բերված ստեղծագործությունների և շատ նմանների հետ միասին, այս տեսակետից առանձնապես բնորոշ է «Հայը թակի վարդանին, թուրքը թակի վարդանին» տարածված ասացվածքը, որի մեջ ակնարկվում է հայ աշխատավորության վզին ծանրացած երկակի լծի մասին:

Հայաստանի սոցիալական կյանքի մասնավոր սեփականատիրական շրջանի երևույթներն արտահայտող ընդհանուր բնույթի ստեղծագործությունների հետ միասին, հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ մենք գտնում ենք նաև այդ կյանքի դասակարգային, տնտեսական և հասարակական կոնկրետ պատմական հարաբերություններն ու հատկությունները ակնարկող ստեղծագործություններ: Այդպիսիների մի նմուշ է օրինակ. «Գերին որ դին անի,

իր տիրուն կը հասնի» ասացվածքը, որի մեջ անդրադարձում է գտել ստրկական աշխատանքի գոյությունը Հայաստանում։ Ինչպես հայտնի է, Հայաստանում վերջինս թեև չի հանդիսացել ամբողջ արտադրության հիմքը, ինչպես անտիկ Հունաստանում և Հռոմում, բայց և այնպես նկատելի տեղ է գրավել արտադրության մեջ, հանդիսանալով տիրապետող ֆեոդալական դասակարգի շահագործման միջոցներից մեկը, ճորտական աշխատանքի շահագործման զուգընթաց։ Ավելի ուշ, Հայաստանում ֆեոդալիզմի առաջացման և առևտրա-վաշխառուական կապիտալի զարգացման զուգընթաց ստրկությունը կորցնում է իր նախկին նշանակությունն իբրև արտադրական գործիք և ստրուկը դառնում է առ ու ծախ առարկա, որ արտահանվում է Արևելքի ու Արևմուտքի համաշխարհային շուկաները։ Ստրկավաճառության համար հարուստ աղբյուրներ ծառայում այս շրջանում անվերջ պատերազմներն ու գերեվարությունը։ Վերոհիշյալ ժողովրդական ասացվածքի մեջ ահա արտացոլված է ստրուկի՝ իր տիրոջ համար փոխանակային արժեք լինելու այդ դադափարը («Գերին որ գին անի՝ իր տիրուն կը հասնի»)[1]։

Նմանօրինակ մի ստեղծագործություն է նաև «Կռուվորը ձմեռը Քոփ կենին» առածը, ուր արձագանք է գտել ֆեոդալական տնտեսակարգին հատուկ շահագործման հիմնական ձևերից մեկը՝ աշխատավճար ունենան, որի ժամանակ գյուղացին պարտավոր էր մենակ կամ իր լծկան տավարի հետ հարկադիր ձրի աշխատանք կատարել պետության և կալվածատիրոջ հողի վրա։ Հայտնի է, որ Հայաստանում կռոր իբրև շահագործման հիմնական ձև գերիշխել է մինչև VIII դարը, սակայն այն շարունակել է իր գոյությունը նաև հետագայում ընդհուպ մինչև XX դարը, փողային ունենայի տիրապետության պայմաններում։ Կռուվորներին վերաբերող վերոհիշյալ առածը հայկական իրականության մեջ, հատկապես պարսկա-թուրքական ֆեոդալիզմի տիրապետության պայմաններում ուժեղ կերպով արտահայտված կռռային հարկադիր աշխատանքի արտահայտությունն է, որի մեջ ակնարկված է պարնանային երկրագործական աշխատանքների համար նախատեսված կռուվորների վաղօրոք նախապատրաստման ընդունված սովորույթը։

Հայաստանի սոցիալ-տնտեսական կյանքում անցյալում գոյություն ունեցող պատմական կոնկրետ հարաբերությունների ու

---

[1] Խ. Ա մ ա տ ո ւ ն ի, Հին հայ իրավունքի պատմություն, հատոր I, Երևան, 1939, էջ 272—313։

հաստատությունների արտահայտությունն է նաև «Մեկի երկուս-երկուս, ուտեննուն (վարպետներին) տասներկուս» ասացվածքը, որի մեջ արձագանք է գտել համքարական կազմակերպությունների ներսում վարպետների ու աշակերտների միջև գոյություն ունեցող սոցիալական անհավասարությունը և այդ հողի վրա հարատևող աշակերտների մեջ ծայր առած դժգոհությունն ու բողոքը, մի երևույթ, որը ինչպես մյուս երկրներում, այնպես էլ Հայաստանում սկսվում է դեռևս միջին դարերում, առևտրական կապիտալի ազդեցությամբ և հետագայում գնալով ավելի է խորանում:

Նույն տիպի մի ստեղծագործություն է և «Բալարում ապրանքի հետ հողի էլ են ծախում» ասացվածքը, որն իր ծագումով անշուշտ կապված է բուրժուական կարգերի հետ և ստեղծվել է հավանորեն այդ կարգերի հաստատման առաջին շրջանում: Ասացվածքի մեջ արտացոլված է այն դիմադարձը, որ առաջացրել են հասարակական նոր հարաբերությունները մինչ այդ նահապետական բնափակ տնտեսությամբ ապրող մարդկանց հոգեբանության մեջ, որոնց համար սկզբնական շրջանում շատ խորթ պետք է թվային հին բարքերն ու բարոյական նորմերը, գլխիվայր փոխող այդ նոր հարաբերությունները:

Իր ստածների և ասացվածքների մեջ հայ ժողովուրդը բազմիցս անդրադառնում է անցյալում տիրող պետական-քաղաքական իշխանություններին, իրավական և վարչական հաստատություններին, վերջիններիս գլուխ կանգնած դեկավարներին և նրանց ստորադրյալներին: Նա անողոք կերպով մերկացնում ու քննադատում է բոլորի դատակարգային, շահագործողական էությունը, բացահայտում է նրանց միջև գոյություն ունեցող ընդհանրությունը, արտահայտում է այն ակնհայտ անվստահությունը, ներքին խորը արհամարհանքն ու բուռն ատելությունը, որ գոյություն ունեն աշխատավոր մասսայի մեջ նրանց նկատմամբ: Այսպես, օրինակ, ըստ հայ ժողովրդի՝ թագավորի՝ աշխատավորության հետ ունեցած հարաբերության շարժառիթը հարատահարելու ձգտումն է. «Ուզին ասին՝ թագավորը քեզ կանչել ա, աչքդ լի՛ս: Ասաց՝ յա Շարուր բրնձի պիտի գրկի, յա Կողբ ագի»:

Ընչազուրկ մարդիկ դժգոհ են թագավորից, որովհետև վերջինս հակառակ իր անմիջական պարտականության՝ պաշտպանելու հպատակների անձն ու գույքը, թույլ է տալիս ուժեղներին կողոպտելու թույլերին. «Գել պատվու էծ կևրավ, պատավ թագավորին անիծեց»:

Գյուղի կառավարիչ տանուտերը աչքի է ընկնում իր բացար-

ձակ կամայականությամբ, դյուղական աշխատավորության շահերը ոտնահարելու և ամեն ինչ բռնության ուժով իրեն կողմը թեքելու հատկությամբ. «Տանուտերի հետ հաշվի նստողը պարտքով վեր կկենա»։

Գյուղական աշխատավորությանը անխնայորեն հարստահարող ու տանջող տեղական մեծ ու փոքր պաշտոնյաների մեջ գոյություն ունի ներքին, դասակարգային համերաշխություն. «Տանտիրոջ վկան գվիրն է»։

Օրենքը մասնավոր սեփականատիրական կարգերում կոչված է պաշտպանելու տիրող դասակարգի շահերը և ոտնահարելու աշխատավոր ժողովրդի իրավունքները. «Օրենքը հարստի համար է գրած, պատիժը՝ աղքատի»։

Նույնն են անում այդ կարգերում նաև դատարաններն ու դատավորները, որոնց բնորոշ գիծը կաշառակերությունն է. «Կաշառքը դատավորի աչքը կքոռացնի»։

Աշխատավոր հայ ժողովուրդը շատ լավ գիտակցել է տիրող կարգերը փոխելու համար՝ նրանց դեմ պայքարելու անհրաժեշտությունը։ «Ապվնսը մարտում ճուտ է հանել, մեր թագու հղությունից է» առածը նրա այդ գիտակցության այլաբանական ցայտուն արտահայտությունն է։ Այդ գիտակցությունը ժողովրդին շատ անգամներ մղել է թոթափելու իր ուսերից աշխարհիկ ու հոգևոր հարստահարիչների շահագործման ծանր լուծը։ Նա բազմիցս ապստամբել է իր տերերի դեմ, արյունահեղ մարտերի մեջ մտել նրանց հետ, սակայն ստրկության շղթաները մնացել են անձեռնմխելի։ Մի շահագործողին փոխարինել է մյուսը, իսկ շահագործումը մնացել է։ «Ով ուս, իմ հալն էս» առածը ժողովրդի սոցիալական հիշյալ վիճակի բանահյուսական բնորոշ ընդհանրացումն է։ Ընդամենը իր այդ վիճակին, ժողովուրդը չի կորցրել փրկության հույսը և հետու է եղել հոռետեսությունից։ Վատահ կոլեկտիվի հզոր ուժին նա անդադար պայքարի կոչ է արել։ «Մեջք-մեջքի որ տանք, սար կը շուռ տանք», «Գնզ կանդնի, գերան կկոտրի» առածները նրա այդ համոզման հիանալի դրսևորումներն են։ Նույն այդ համոզման արտահայտությունն է նաև «Կապրի ղրկվողը, չի ապրի ղրկողը» ասացվածքը, որի մեջ ժողովուրդը իր դատավճիռն է կարդում շահագործող դասակարգերի մռայլ ապագայի վերաբերմամբ, միաժամանակ նշելով աշխատավորության սպասող լավ օրերի մասին։

2

Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ լայն կերպով արտահայտված են ժողովրդի սոցիալ-տնտեսական կյանքի հիմքի վրա առաջ եկած, ձևավորված ու երկար դարերի ընթացքում գոյություն պահպանած կենցաղային հարաբերությունները ու հասկացությունները։ Առածների միջոցով մենք բազմակողմանի պատկերացում ենք ստանում Հայաստանում գոյություն ունեցող կենցաղային սովորությունների, ծիսական կարգերի, արտունակցական-ազգակցական ու ընտանեկան հարաբերությունների և սրանց հետ անմիջորեն առնչվող երևույթների մասին։ Իր առածների ու ասացվածքների մեջ ժողովուրդը տվել է ծնողի ու զավակի, եղբոր ու քրոջ, ամուսնու ու կնոջ, հարսի ու սկեսրոջ, քենու և տալոջ բնութագիրը, բացահայտել է նրանց միջև եղած փոխհարաբերությունը, խոսել է ընտանիքի ու օջախի, հյուրի ու հյուրասիրության, օժիտի ու վարձանքի և բազմաթիվ ուրիշ կենցաղային երևույթների մասին։

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ դրսևորված հայացքները կենցաղային վերոհիշյալ երևույթների մասին կրում են իրենց վրա տոհմատիրական-համայնական, ֆեոդալական և կապիտալիստական ֆորմացիաներում իշխող տնտեսական և հասարակական հարաբերությունների կնիքը։ Այդ հայացքներն ու հասկացությունները ընդհանուր առմամբ ունեն բավական կայուն բնույթ, որը հետևանք է դրանց սոցիալ-տնտեսական հիմքերի համեմատաբար դանդաղ փոփոխության (արտադրության գործիքների և ընդհանրապես գիտության ու տեխնիկայի ցածր մակարդակի պայմաններում)։ Քիչ դեր չի խաղացել այստեղ նաև կենցաղային սովորույթներին ու հայացքներին հատուկ պահպանողականությունը։ Հայտնի է, որ նույնիսկ այն դեպքերում, երբ կյանքում արդեն դադարել են գոյություն ունենալ դրանց տնտեսական և սոցիալական հիմքերը, նոր հայացքները հաճախ դժվարությամբ են կարողացել մոռացության տալ հինը, և միայն երկարատև ու համառ պայքարից հետո հաղթանակ տանել նրա նկատմամբ։ Հաճախ էլ ժողովրդական կյանքում համառությամբ, կողք-կողքի և միաժամանակ ապրել են հեռավոր դարերի խորքից եկող հին և համեմատաբար ուշ շրջանում առաջ եկած նոր սովորույթներն ու հասկացությունները։ Մեր ձեռքի տակ եղած կենցաղային թեմատիկա ունեցող հարյուրավոր առածներն ու ասացվածքները, որոնք իրրև կենդանի և կենսունակ ստեղծագործություններ դրի են առնված մեծ մասամբ

XIX դարի վերջերին և XX դարի առաջին երկու տասնամյակներում, հաստատում են վերևում ասվածը։

Մի շարք օրինակներով դաղափար տանք կենցաղային բնույթի առածների ու ասացվածքների բովանդակության մասին։ Հայ ժողովրդի հայացքով՝ ոչինչ չի կարող հավասարվել ծնող մոր և նրա խոսքի դյութական մեծ զորությանը, անգամ վարդապետի անեծքը, որն ըստ ժողովրդական անհավատքի աչքի է ընկնում իր ներգործման որոշակի ուժով. «Մոր մեկ օրհնանքը օխտը վարդապետի անեծք կը քանդի»։ Այս առածի մեջ անուղղակի կերպով արտահայտված է նաև այն գերագանցությունը, որ տալիս է ժողովուրդը աշխարհիկ գործոնին կրոնականի համեմատությամբ։

Մորից հետո երկրորդ կարևոր տեղը զրավում է հայրը։ Առանց ծնող հոր զավակների վիճակը անմխիթար է։ Նրանց համար կենսականորեն անհրաժեշտ է հոր խնամքն ու հովանավորությունը. «Մալը գնա աները հետը, որդին գնա հերը հետը»։

Ծնողներն ընդհանրապես՝ թե՛ մայրը և թե՛ հայրը անփոխարինելի ու անկրկնելի են։ Սրանց բան հնարավոր է ձևոք բերել, բացի հորից ու մորից. «Աշխարհում ամեն բան կճարվի, սավայն (բացի) հերն ու մերը»։

Ծնողի համար ամենամեծ հարստությունը նրա զավակներն են։ Ոչ մի ուրիշ հարստություն չի կարող համեմատվել նրանց հետ. «Ընկել է փողատերը, կանգնել է տղատերը»։ Այս ասացվածքի մեջ ցայտուն կերպով արտացոլված է ժողովրդի կարծիքը մարդու ամենամեծ հարստությունը լինելու մասին, մի կարծիք, որը արտահայտվում է կապիտալիստական կարգերի ծնունդ այն մտայնությանը, ըստ որի փողը ամեն ինչ է։

Մոր խնամքն ու երախտիքը զավակների նկատմամբ անսահման է։ Զավակները բոլոր դեպքերում պարտական են նրան՝ անձնազոհ հոգատարության համար. «Որդին բռնումը ձվածեղ էլ որ անի, էլի մոր ամակի տակից չի դուրս գա»։

Հարազատների համար հավասարապես սիրելի ու թանկ են թե՛ աղջիկը և թե՛ տղան։ Երկուսի նկատմամբ էլ նրանք ունեն անաչառ ու հավասար վերաբերմունք. «Անանին էգ ու որձ չկա, ջիկրին՝ լաճ ու աղջիկ»։

Ծնողներից առավել ուշադրության առարկան մայրն է. բոլորը հետաքրքրվում են նրա որպիսությամբ, հաճախ նույնիսկ մոռացության տալով հոր գոյությունը. «Ծկողը մորս հալն է հարցնում, հորս

Հալը հարցնող չկա» կամ «Հորս անունը տվող չկա, քոմմա էլ մորս են հարցնում»:

Ըստ պրոֆ. Ա. Սամուելյանի այս երկու առածների մեջ պահպանվել են նախնի մայրիշխանության մնացորդները: «Վերոհիշյալ առածների ծագման մոմենտը,— գրում է նա այդ առթիվ,— համապիտու է այն փոխանցիկ շրջանը, երբ մայրիշխանությանը հաջորդում է հայրիշխանությունը, ուստի մոր և հոր նշանակությունները ծնողական-ընտանեկան տեսակետից տակավին մրցման ու պայքարի մեջ են»[1]:

Քննության առարկա երկու առածներն էլ գալով հեռավոր դարերի խորքից, իրենց գոյությունը շարունակել են մինչև մեր օրերը, ստանալով նոր, այլաբանական իմաստ: Երկուսն էլ գործ են ածվում այն դեպքում, երբ ուզում են ակնարկել միակողմանի և շահադիտական հետաքրքրությունը մեկի վիճակով:

Քրոջ համար եղբայրն ավելի թանկ է, քան եղբոր համար քույրը: Իր սիրով ու հետաքրքրությամբ վերջինս անհամեմատ ավելի ակտիվ է, քան առաջինը. «Քիրն ասեց՝ աղպեր ունեմ, աղպերն ասեց՝ քիր չունեմ»: Բացատրել այս երևույթը լոկ քրոջ իբրև կնոջ առավել զգացմունքայնությամբ՝ թվում է թե միակողմանի կլինի: Այստեղ պետք է տեսնել նաև հասարակական-սոցիալական գործոնների անդրադարձումը, թերևս և մայրիշխանության շրջանի որոշ արձագանքներ:

Աղջկա զնահատականի չափանիշը, նախ և առաջ և գլխավորապես, նրա աշխատունակությունն է, և ապա նաև նրա մայրական հատկությունը. «Աղջիկը օրնին (=հասկաքաղ) տակ դովելու է», «Աղջիկը օրոցքի տակ դովելու է»: Մայրիշխանության քայքայումից և հայրիշխանության հաստատումից հետո, ինչպես և հետագա շրջանում, կինը կորցնելով հանդերձ տնտեսական կյանքում ունեցած իր նախկին գերակշիռ դերը, դարձյալ դիտվել է իբրև կարևոր աշխատող ձեռք: Զարգացող տնտեսության պայմաններում առաջնակարգ նշանակություն էր ստանում կնոջ դերը նաև իբրև սերունդը շարունակողի: Վերոհիշյալ երկու առածներն էլ ծագած լինելով հետմայրիշխանության շրջանում, շարունակել են իրենց գոյությունը նաև հետագայում, այն չափով, որչափով կյանքում հարատևել են դրանց ծնող սոցիալ-տնտեսական հիմքերը:

---

[1] Ա. Սամուելյան, Հին Հայաստանի կուլտուրան, հատ. Ա, Երևան, 1931, էջ 257:

Կնոջ (հարսի) անձնական սեփականությունը, որը կազմվում է նշանադրության ու պսակի ժամանակ նրան մատուցված ընծաներից ու դրամից, չի կարող խառնվել ամուսնու ընտանեկան գույքին և օգտագործվել այդ ընտանիքի անդամների կողմից. «Կնկա բերած փողը մայա (դրամապլուխ) չի դառնա»: Ըստ նույն պրոֆ. Խ. Սամուելյանի «Այստեղ պարզորոշ արտահայտվում է այն սկզբունքը, որ սիրում է մատրիարխատի շրջանում: Կանանց գույքը, մորական սեփականության իրավունքը սրամագծորեն բաժանվում էր այր մարդկանց սեփականությունից, երբ տնական ու կանացի տնտեսական գործունեություններն իրարից միանգամայն աղատ ու անկախ էին»[1]:

Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ արտացոլված են նաև կենցաղային բազմաթիվ ուրիշ հարաբերություններ ու հասկացողություններ: Օրինակ, ամուսնու և կնոջ վերաբերյալ. «Մարդի շվաք, վարդի շվաք», «Կնիկը ինչ գնղեն, դուն էլ էն տեղեն», «Տղամարդ որ կա՝ դրսի պատ է, կնիկը՝ ներսի պատ»: Հարսի, փեսայի և սկեսրոջ մասին. «Հարսը դառա, ղուլ դառա», «Անտեր մանկիկ, անկիսուր հարսնիկ», «Փեսի շվաք, փշի շվաք», «Փեսա ու քենի, քյաբաբ ու պինի»: Հյուրի ու հյուրասիրության վերաբերյալ. «Ղոնաղը որ կա՝ տանտիրոջ վարդն ա», «Առաջ հաց, հետև հարց»: Օջախի և տան մեծի մասին. «Օջախ չեղնի պուճախ», «Խոսքը՝ մեծին, ջուրը՝ պղտկին»: Բաժինքի ու ղալանի (ղլխապին) վերաբերյալ. «Աղջիկն օրնկան, բաժինքը տարեկան», «Աղջկա ղալան ուր պապուն կը հասնի» և այլն:

Իր կենցաղային բնույթի առածների ու ասացվածքների մեջ ժողովուրդը հիմնականում արտահայտել է առողջ ու առաջավոր հայացքներ:

3

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ ուշադրավ տեղ են գրավում մարդու անձնական ու հասարակական հատկություններին, նրա բնավորությանն ու խառնվածքին նվիրված ստեղծագործությունները: Իրենց բովանդակության ու բնույթի համեմատ վերջիններս բաժանվում են երկու հիմնական խմբի:

Առաջին խումբը կազմում են այն առածներն ու ասացվածք-

---

[1] *Խ. Սամուելյան, Հին Հայաստանի կուլտուրան, հատ. Ա, էջ 265—266:*

ները, որոնց մեջ ժողովուրդը խոսում է մարդու դրական հատկությունների մասին։ Նա այստեղ ուղղակի կամ անուղղակի ձևով կոչ է անում հետևելու այդ հատկությունները կրողների լավ օրինակին։ Իրենց ծագումով տվյալ խմբի մեջ մտնող առածներն ու ասացվածքները կապված են աշխատավորական մասսաների հետ և արտացոլում են նրանց դասակարգային, քաղաքական, բարոյական ըմբռնումները, ճաշակն ու հոգեբանությունը, նրանց տենչանքներն ու ակնկալությունները։ Այսպես օրինակ. նպատակ ունենալով վեր հանելու ոչ անձնամոլ, մարդասեր, շնորհալի և նման հատկություններով օժտված մարդու արժանիքները, ժողովուրդը ասում է. «Մեկ կա հազար արժե, հազար կա մեկ չարժե»։

Հասարակության համար պիտանի ու օգտակար և միաժամանակ իր առավելություններով շլացող, հաճոտ ու պարզ մարդուն բնութագրելու համար նա ասում է. «Պղպեղու ծառը պլուխը կախ կը դնի»։

Ժողովուրդը խորհուրդ է տալիս զուրկ ունենալ միայն խելոք, բանիմաց և խոհուն մարդկանց հետ, ու հեռու մնալ անխելքներից. «Խելոքի հետ քար կրի, հիմարի հետ փլավ մի ուտի»։

Նա կոչ է անում հետևելու ուրիշներից ակնկալություն չհայցող, անիմական աշխատանքով ապրող, ջանասեր ու գործունյա, արդար ու աղնիվ, խարեությամբ չզբաղվող, ուրիշի վաստակը չկողոպտող, ճշմարտասեր ու ճշմարտախոս մարդկանց օրինակին. «Բանուկ ձեռքը չի մուրալ», «Հայտը որ մաղ ըլնի՝ չի կտրվի, հարամը որ դերան ըլնի՝ կկտրվի», «Շիտակ ճամբով քալող չդադրի» և այլն։

Քննության առարկա առածների ու ասացվածքների երկրորդ խումբը կազմում են այն ստեղծագործությունները, որոնց մեջ խոսվում է մարդու բացասական հատկությունների մասին։ Ժողովուրդը հիշյալ ստեղծագործություններով պարսավանքի խոսք է ասում այդ հատկությունները կրող մարդկանց հասցեին։ Այստեղ մենք տեսնում ենք մասնավոր սեփականատիրական կարգերի ծնունդ հանդիսացող մարդկային այնպիսի գծեր, ինչպիսիք են նամոլությունը, ձրիակերությունը, ագահությունը, շահամոլությունը, կեղծավորությունը և այլն։ Ժողովուրդը ճշմարտացիորեն արտացոլել է իր շրջապատի իրականությունը, շահագործման ու ճնշման վրա հիմնված անցյալի մռայլ կարգերը, որոնք դարերի ընթացքում մարդու միջից աստիճանաբար դուրս են վանել մարդկայինն ու լավը, փոխարինելով այն հակամարդկայինով ու վատով։ «Հին հասարակությունը,— ասել է Լենինը այդ առթիվ,— հիմնված էր այն սկզբունքով։

որ կամ դու ես կողոպտում ուրիշին, կամ ուրիշն է կողոպտում քեզ, կամ դու ես աշխատում ուրիշի համար, կամ ուրիշը՝ քեզ համար, դու կամ ճորտատեր ես, կամ ճորտ ես։ Եվ հասկանալի է, որ այս հասարակության մեջ դաստիարակված մարդիկ, կարելի է ասել, մոր կաթի հետ ընկալում են այն հոգեբանությունը, սովորությունը, հասկացողությունը, թե՝ կամ ճորտատեր, կամ ճորտ...»[1]։ Լենինի բնութագրած այդ հասարակությունն է ահա, որ դարերի ընթացքում մշակել է մարդու բնավորությունը, որը «ոչ այլ ինչ է, բայց եթե տոքրամատնության կողմից կազմակերպված հարյուրամյակների ճնշումով անույլված ունակությունների, սովորույթների, նախապաշարումների և անօտիապաշտությունների մի շարք»[2]։

Սակայն ժողովրդի ռեալիզմը, ինչպես բոլոր մյուս դեպքերում, այստեղ էլ կրավորական, հայեցողական չէ։ Զգալի տեղ հատկացնելով իր առածների ու ասացվածքների մեջ մարդու բացասական հատկություններին նա օբյեկտիվորեն մերկացրել է դրանք ծնող հասարակական միջավայրը՝ անցյալի մասնավոր սեփականատիրական կարգերը։ Դրա հետ միասին նա հետապնդել է դաստիարակչական նպատակներ՝ քննադատության ու մերկացման միջոցով վերացնելու մարդու միջից նրա էգոիստական վատ գծերը։ Այսպես օրինակ. խոսելով ուրիշի ծանր վիճակի մեջ չմտնող և միայն իր նեղ անձնական շահով տարված մարդու մասին, ժողովուրդն ասում է. «Մեկի աչքն է դուրս եկել, մեկելն ասում է՝ տուր տանեմ կատվիս»։

Բնութագրելու համար աշխարհի բոլոր բարիքներին տեր դառնալու անհագուրդ մարմաջով բռնված անկուշտ ու ագահ մարդկանց, նա ասում է. «Տանձն ինծի, խնձորն ինծի, սերկևիլն էլ սիրտս կուզի»։

Ժողովուրդը դիպուկ և ուժեղ պատկերներով ու համեմատություններով, դառն հեգնանքով խարազանում է քրտինք չթափող, հեշտ վաստակի ետևից ընկած ձրիակերության սովոր, ծույլ, դատարկապորտ ու անգործունյա, նեղ եսամոլ ու շահամոլ, առանց որևէ դավանանքի, խարդախ ու սրիկա, երկերեսանի ու կեղծավոր մարդկանց։ Այդպիսիների մասին նա ասում է. «Սատկած էշ մանկուզա, որ նալերը քաշի», «Բան գրին փախավ, հաց գրին հասավ», «Որ ես գրախտումը չեմ, թող իշվանք էնտեղ թավալ տան», «Աչ

---

[1] В. И. Ленин, Сочинения, том 31, 1950, стр. 269.
[2] М. Горький, Публицистические статьи, 1933, стр. 264.

ձեռքը՝ բերնին, ձախը՝ դմակին», «Ագռավի ծերը աբասու տեղ անց կըկացնի», «Մ'որ մանածը ծախող է», «Վեղուն մեղը, սիրտը լեղի», «Երեսանց հայելի, տակևանց ածելի» և այլն:

Նման ձևով ժողովուրդը առածների ու ասացվածքների մեջ իր ակտիվ վերաբերմունքն է արտահայտում նաև մարդու անհնական ու հասարակական բոլոր մյուս դրական ու բացասական հատկությունների նկատմամբ, հետապնդելով ուսուցողական և քննադատական նպատակներ:

4

Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ զգալի տեղ են գրավում կենսասիրելիսությաւթյան, բարոյականության ու գեղեցկի վերաբերյալ ատելծագործությունները: Ինչպես ժողովրդական բանահյուսության մյուս բոլոր հորինվածքների, այնպես էլ վերջիններիս հիմքը կազմում է աշխատավոր մասսաների տարերային-մատերիալիստական աշխարհայացքը: Բնության, հասարակական կյանքի, մարդու գործունեության վերաբերող բոլոր հարցերում ժողովրդի գլխավոր հանդիսանում են նյութական պայմանները: Հակառակ կրոնական-իդեալիստական աշխարհայացքի, որը հատատում է առածու բացարձակ իշխանությունը բնության վրա և դրանով իսկ նպատակադրյալ կերպով շեղում մարդու հայացքը իրական երևույթներից ու գործողություններից, ժողովուրդը իր ուշադրությունը սևեռում է հիշյալ երևույթների ու գործողությունների վրա և իր եզրակացությունները բխեցնում է ռեալ իրականությունից: Կյանքի ու մահվան, աշխատանքի ու սիրո, միջավայրի ու ժառանգականության և բազմաթիվ այլ հարցերում նա հիմնականում կիրառում է աշխարհաճանաչողության այդ առողջ ու առաջավոր սկզբունքը, որն իր ծագումով սերտորեն կապված է նրա հասարակական-դասակարգային կեցության հետ:

Հակառակ աշխարհի անցավորության և ունայնության մասին քրիստոնեական եկեղեցու քարոզած հայտնի դաղափարներին, որոնց հիմքում ընկած է հոգու անմահության իդեալիստական-միստիկական տեսակետը, ժողովուրդը առածների մեջ առաջ է քաշում իրական կյանքի առաջնության բուն մատերիալիստական հայացքը:

Բնորոշ է այս առումով «Բերողը կհաղթե գրողին» սքանչելի առածը, ուր բերող (իմա՝ ծնող) մոր և գրողի (իմա՝ հոգեառի) սիմվոլիկ կերպարների միջոցով ակնարկվում է կյանքի՝ մահվան հանդեպ տարած հաղթանակի մասին:

Հակառակ իր հիմքում խորապես հետադեմ ու սխալ այն հայացքի, ըստ որի հանցագործությունը, ինչպես նաև հասարակական շատ այլ չարիքներ իրենց արմատներն ունեն մարդու բնախոսության մեջ, ուստի և անհնարին է դրանք վերացնել, ժողովուրդը հավատարիմ իր հասարակական առողջ բնազդին՝ այդ բոլորը կապում է միջավայրի, սոցիալական պայմանների հետ, միանգամայն հնարավոր համարելով դրանց վերացումը: Նա ասում է. «Մեղավոր (հանցավոր) մեր չէ բերե (մայրը չի ծնել), որկոց (հարևանների) մոտեն է ուսե (սովորել)»:

Առաջադիմական ու ճշմարտացի է ժողովրդի մոտեցումը նաև մարդու արժանիքների գնահատության գործում: Նրան միանգամայն խորթ է մասնավոր սեփականատիրական կարգերում՝ անհատին նրա ունեցվածքով գնահատելու ընդունված կարգը: Ժողովրդի կարծիքով մարդու արժանիքների չափանիշը ոչ թե հարստությունն է, այլ նրա հասարակական, բարոյական ու հոգևոր հատկանիշները: «Ջուլի (ցնցոտի) տակ էլ մարդ կլինի»,— ասում է նա այդ առթիվ, պատկերավոր կերպով բացահայտելով իր միտքը:

Ջնայած սիրող դասակարգերի և հատկապես եկեղեցու համառ ջանքերին՝ դարերի ընթացքում մասսաների մեջ պասիվության ու հնազանդության հայացքներ պատվաստելու, ժողովուրդը հիմնականում հարազատ է մնացել արտադրող ու ստեղծագործող դասակարգին հատուկ մաքառման ու պայքարի, ակտիվության ու գործի իր փիլիսոփայությանը: Նա շարունակ այն միտքն է քարոզել, որ բնության ուժերը սեփական շահերին ծառայեցնելու, առաջադրված նպատակներին հասնելու համար մարդը չպետք է սպասի ձեռքերը ծալած և ոչ էլ հայցի վիզը ծռած: Գործունեության ու պայքարի իր այդ հայացքները ժողովուրդը դրսևորել է «Ծառն ինքն իրան քիզ ցախ չի տա», «Ճիտ (վիզ) ծռելով մուրազի չեն հասնի» և նման տիպի մի շարք այլ առածների ու ասացվածքների միջոցով:

Իմաստուն ու խորն է ժողովրդի սիրո փիլիսոփայությունը: «Սեր չիրիշկա հայ ու տաճիկ, չիղյար չիշկա լաճ ու աղջիկ»,— ասում է նա, ընդգծելով սիրո պղպջման մեծությունն ու վեհությունը՝ նեղ ազգային, կրոնական և նման կարգի զգացմունքների ու ըմբռնումների համեմատությամբ:

Իմաստուն ու խորն են ժողովրդի հայացքները աշխատանքի ու խաղաղության մասին: Ժողովուրդը չափազանց բարձր է գնահատում թե՛ աշխատանքը և թե՛ խաղաղությունը, որովհետև և՛ մեկը, և՛ մյուսը նրա կյանքի իմաստը, նպատակն են: Ապրելով բացառապես

իր արդար վաստակի արդյունքով և միաժամանակ լինելով աշխարհի բոլոր նյութական ու հոգևոր բարիքների միակ ստեղծողը, ժողովուրդը չէր կարող այլ կարծիք ունենալ աշխատանքի մասին։ Իսկ արդար և ստեղծարար աշխատանքի գլխավոր նախապայմաններից մեկը, ինչպես հայտնի է, միշտ եղել է խաղաղությունը, որի մշտական և ամենաջերմ ջատագովն է հանդիսացել աշխատավոր ժողովուրդը միշտ և ամենուր։ Աշխատանքի ու խաղաղության հատարատկական վերոհիշյալ կարևոր գերն ընդգծող բնորոշ ստեղծագործություններից են, օրինակ. «Ձեռքը բան, ոտքը գերեզման» տարածված առածը, որտեղ տրված է անդադրում աշխատանքի խելացի ու դրծարար խրատը, «Աշխատանքը լեռներ կհավասարե» ասացվածքը, որով ակնարկվում է աշխատանքի ամենակարող և ստեղծարար մեծ զորությունը, «Հացի կտրածը թուրը չի կտրե» սիմվոլիկ առածը, ուր հացի և թրի հարաբերության միջոցով ժողովուրդը հաստատում է համերաշխության ու խաղաղության բացարձակ գերազանցությունը բռնի ուժի ու պատերազմի նկատմամբ։ Այսպես և շատ ուրիշներ։

Ժողովրդի կենսափիլիսոփայությունը, չնայած այն հանգամանքին, որ մշակվել է անցյալի ծանր պայմաններում, շնորհիվ իր առողջ մատերիալիստական արմատների, իր հիմքում լավատեսական է։ Իր առածների ու ասացվածքների մեջ ժողովուրդը տարբեր երանգներով շարունակ այն միտքն է արծարծում, որ անհաջողությունը, չարիքը հարատև չեն, և որ վաղ թե ուշ հաղթանակելու են բարին ու լավը։ Բնորոշ են այս տեսակետից՝ «Քառասուն տարի «ախ՜» չըլլար» և «Չէ եղեր գիշեր, որ չէ լուսցեր» պատկերավոր ու խորիմաստ առածները, որոնց մեջ հիանալիորեն ցոլանում է աշխատավորության՝ իր ապագայի ու վերջնական հաղթանակի մասին ունեցած վառ հավատը։

Առածներն ու ասացվածքները բացահայտում են ժողովրդի կողմից մարդկային վարքագծի այս կամ այն արտահայտությանը տրվող բացասական կամ դրական գնահատականները, լավի ու վատի, չարի ու բարու, մեղավորի ու անմեղի մասին նրա հայտնած վարժիքները։ Այդ կարծիքները բխում են աշխատավոր մասսաների բարոյախոսական ընդհանուր սկզբունքներից և համերաշխ ու համահնչուն են վերջիններիս։ Հայտնի է, որ բարոյախոսությունը իրրև վերնաշենքային երևույթ պայմանավորված է հասարակական հոնկրետ հարաբերություններով և ունի որոշակիորեն արտահայտված պատմական բնույթ։ Նրա վրա անմիջական ներգործություն ունեն տվյալ ժամանակաշրջանի իրավական, կենցաղային, կրոնա-

կան և այլ հայացքները, որոնք իրենց հերթին պայմանավորված են նույն այդ ժամանակաշրջանի տնտեսակարգով։ Բշնամական, իրարամերժ դասակարգերի բաժանված հասարակության մեջ չի եղել և չէր կարող լինել մեկ միասնական բարոյախոսություն։ Բարոյական այնպիսի ընդհանուր հասկացություններ, ինչպիսիք են օրինակ. «չարն ու բարին», «լավն ու վատը», «արդարն ու մեղավորը» և այլն, որոնք գոյություն են ունեցել երկար դարերի ընթացքում, յուրաքանչյուր պատմական դարաշրջանում և յուրաքանչյուր դասակարգային միջավայրում ստացել են սոցիալական համապատասխան երանգ ու բովանդակություն։ Մինչդեռ ստրկատիրող և շահագործող դասակարգերի բարոյախոսությունը արդարացնում ու պաշտպանում է այդ դասակարգերի իշխանությունն ու շահերը, ժողովրդի բարոյախոսությունը արտահայտում է ճնշված ու հարստահարված դասակարգերի բողոքն ու. պայքարը ստրկատիրական դասակարգերի դեմ, պաշտպանում է աշխատավոր մասսաների շահերը, արտացոլում է նրանց ձգտումներն ու ակնկալությունները։ Այսպես, օրինակ, հակառակ քրիստոնեական «Մի կալ հակառակ չարին» հայտնի սկզբունքին, ուր չարին չհակառակելու պասսիվության ու հնազանդության քարոզով փորձ է արվում կասեցնելու մասսաների բողոքն ու ցասումը ստրկատերերի դեմ, ժողովուրդն իր առածների մեջ կոչ է անում հեռու մնալ չարիքից, ակնարկելով համապատասխան պատժի մասին։ Նա ասում է. «Շնության գնացողը շնաթակ կուտի», «Սրին թափողը սրնով էլ կերթա»։ Վերջին առածի մեջ ցայտուն կերպով դրսևորված է մի կողմից ժողովրդի խաղաղասիրական բնավորությունը, արյուն թափողների դեմ բուռն ատելությունը, մյուս կողմից՝ նրա հաստատ կամքը ոչնչացնելու այդ արյուն թափողներին։

Ժողովրդական բարոյախոսության համար չափազանց բնորոշ է փոխադարձության և փոխօգնության սկզբունքը, որն իր արմատներով կապվում է աշխատավոր մասսաների կյանքի հնից եկող համայնական-կոլեկտիվիստական տնտեսաձևի, կենցաղի և վերջիններիս վրա խարսխված նրանց համապատասխան հակումների ու հասկացողությունների հետ և տրամաբանորեն հակադրվում է շահագործող դասակարգերի կողմից ստեղծված իրենց հիմքում անհատապաշտական և էգոիստական բարոյական սկզբունքներին։ Վերոհիշյալ սկզբունքի ցայտուն արտահայտություններից մեկն է «Աշխարքս փոխ հաց է» տարածված առածը, որի մեջ ժողովուրդը այն

միտքն է արտահայտում, թե աշխարհը հիմնված է մարդկանց փոխադարձ օգնության վրա։

Դասակարգային-սոցիալական որոշակի բնույթ ունեցող նմանօրինակ բարոյական մի սկզբունք է նաև անարդար ու հեշտ վաստակի անկայունության ու վաղանցուկ լինելու մասին ժողովրդի ունեցած հայացքը, որն իր արտահայտությունն է դտել «Քամու բերածը քամին կտանի», «Սելավի բերածը սելավը կտանի» և մի քանի ուրիշ առածների մեջ։ Այստեղ այն միտքն է ակնարկված, թե՝ ուրիշի հաշվին շահագործումով ու կողոպուտով ձեռք բերված հարստությունը մնայուն չի կարող լինել։

Ժողովրդի հայացքով գեղեցկի դդացումը որևէ առարկայի կամ էակի նկատմամբ, տարբեր լինելով վերջիններիս մասին նրա ունեցած գործնական կարծիքից կամ նյութական հետաքրքրությունից, միաժամանակ հակադիր չէ դրան։ Նրա աչքում ոսկյալ առարկայի կամ էակի գեղագիտական արժեքը մեծանում է այդ առարկայի կամ էակի ունեցած սոցիալական արժեքի համեմատ։ Գեղեցիկ է այն, ինչ պիտանի է, և տգեղ է այն, ինչ անպետք է մարդու համար։ Այստեղից էլ ահա բխում է ժողովրդի հայացքը գեղեցկի ու լավի նույնության և գեղեցկի հասկացողության հարաբերական լինելու վերաբերյալ։

Բնության և հասարակական կյանքի երևույթների գնահատման գործում ժողովրդի համար էական նշանակություն ունի գեղեցկության հարցը։ «Տան կատուն էլ լավ է, որ սիրուն ըլնի»,— ասում է նա, ընդգծելով գեղեցկության կարևորությունը ո՛չ միայն մեծ, այլև ամենաիորը բաներում անգամ։ Շեշտելու համար գեղեցկության էական դերը հատկապես մարդկանց գնահատման համար, ժողովուրդը եզրակացնում է՝ «Օքմինը չեր աչքին պիտի դուր գա, իժում սրտին»։

Ընդունելով արտաքին գեղեցկության կարևորությունը, սակայն, ժողովուրդը հետու է այն գերագնահատելուց։ Նրա մոտ արտաքին գեղեցկությունը ներքինի հետ։ Միայն արտաքին գեղեցկությունը շատ քիչ է ոսկյալ առարկան կամ էակը գեղեցիկ համարելու համար։ «Սիրունի երեսին փալավ չեն ուտի»,— ասում է ժողովուրդը մերժելով անբովանդակ գեղեցկությունը։

Արտաքին գեղեցկության ժամանակավոր և վաղանցուկ լինելը և ներքին գեղեցկության մնայունությունն ու տևականությունը շեշտելու համար, նա ազդարարում է. «Դեմքի գեղեցկությունը տևեն-բերելիս, անվան գեղեցկությունը՝ վանեն-բիթլիս»։

Բնորոշ են նաև այն առածներն ու ասացվածքները, որոնց մեջ բացահայտված է գեղեցկության հարաբերական լինելը։ Դրանց յայտնի նմուշներից մեկն է «Սրան սիրածը սիրուն կլինի» հայտնի ասացվածքը, որի մեջ ժողովուրդը պարզ ու որոշակի կերպով այն միտքն է արտահայտում, որ բացարձակ գեղեցկություն գոյություն չունի, և գեղեցկի չափանիշը մարդու՝ տվյալ առարկայի կամ էակի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքն է։

5

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների համեմատաբար փոքր և ուրույն մի բաժին են կազմում հավատալիքներին ու կրոնին վերաբերող ստեղծագործությունները։ Վերջիններս, ինչպես և իրավական, կենցաղային, փիլիսոփայական և այլ բնույթի առածներն ու ասացվածքները անդրադարձնում են իրենց մեջ հին Հայաստանի տնտեսական կարգը։ Դրանք հիմնականում արդյունք ու արտահայտություն են տոհմատիրական-նահապետական և ֆեոդալական ֆորմացիաների տիրապետության պայմաններում աշխատավոր մարդու ընդհանուր գոյավիճակի, մասսաների հետամնաց ու ճնշված կացության։ Հնադարյան չութ ու արորի և փայտե դութանի երկրագործությունը, որի հետ կապված է եղել հայ գյուղացու աշխատանքային կյանքը, արտադրության այն պրիմիտիվ գործիքները (բահն ու բրիչը), որոնցով նա հայթայթել է իր գոյության պահպանման համար անհրաժեշտ կենսական միջոցները, ստրկական կապի մեջ են պրել նրան շրջապատի բնությունից, ենթակա դարձրել վերջինիս կույր ու տարերային ուժերին։ Չկարողանալով ծառայեցնել այդ ուժերն իր արտադրական նպատակներին և աշխատանքային գործողություններին, չկարողանալով կազմակերպված պայքար մղել բնության արհավիրքների ու պատահարների դեմ, անընդունակ լմբռնելու դրանց առաջացման բուն պատճառները՝ մարդը աստվածացրել է բնությունն իր ուժերով, մարմնավորել այն զանազան չար ու բարի էակների մեջ։

Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ արտացոլված հավատալիքներն ու կրոնական ըմբռնումները նույնպիսի հիմքեր ունեն, ինչպես և հավատալիքներն ու կրոնը ընդհանրապես։ Վերջիններս ըստ Ենգելսի ոչ այլ ինչ են, բայց եթե՝ «ֆանտաստիկ անդրադարձումը մարդկանց գլուխների մեջ այն արտաքին ուժերի,

որոնք իշխում են նրանց վրա առօրյա կյանքում, անդրադարձում, որի մեջ երկրային ուժերը գերբնական ուժերի ձև են ընդունում»[1]:

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ անդրադարձված է, նախ և առաջ, հողու պաշտամունքը, որի հետ սերտորեն կապված է նախնադարյան անիմիզմը՝ բնության երևույթների ու առարկաների շնչավորումը, նրանց աստվածացումը: Նույն այդ առածների մեջ, այնուհետև, կարևոր տեղ ունի ցեղի կամ տոհմի նախնիների պաշտամունքը, այսպես կոչված տոտեմիզմը, երբ մարդիկ բնության որևէ երևույթի կամ կենդանու մեջ տեղափոխված էին համարում իրենց նախնու հոգին և ըստ այդմ սկսում էին պաշտել նրան: Տոտեմների պաշտամունքի արտահայտությունն է եղել կենդանու կերպարանք ունեցող շար ու բարի ոգիների (աստանա, դև և այլն), էակների պաշտամունքը:

Դարերի խորքից եկող նախնական բնույթի այս և բազմաթիվ ուրիշ հավատալիքների, անոտիապաշտությունների ու նախաապաշտումների հետ միասին, որոնց առանձին տարրերն ու վերապրուկները պահպանվել ու հարատևել են մինչև XIX դարը, հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ զգալի տեղ ունեն նաև ավելի ուշ շրջանի և առավել զարգացած կրոնական ըմբռնումները. միաստվածության դաղափարը իր տարբեր արտահայտություններով, հանդերձյալ կյանքի հավատքը, քրիստոնեական կրոնի մի քանի դոգմանները:

Ըստ վերոհիշյալ հավատալիքների ու կրոնական ըմբռնումների՝

Շուն ու կատու սպանելը մեծ մեղք է, մուկը պիղծ է, իսկ ագռավը չարագուշակ. «Շունը սպանողին քաշ տալ կտան», «Կատու սպանողին թողութիւն չեղնի», «Մուկը մեկ վշտուր ա, ամա որ ընկնի կարաս՝ կը մուռտաւի»», «Ագռավի տեսած սերմը չի կանաչի»:

Սատանան այծի կերպարանք ունի և աղդակից է նրան, դևը կրակից վախենում է. «Էծ տեսած, սատանա տեսած», «Էծը սատանի սանահարն ա», «Դևը կրակից փախ է», «Դևը դարբնոց չի էրթա»:

Երազում տեսածը կատարվում է, երազով կանխահուշակվում է լինելիքը: Փորձանքն անպակաս է մարդու գլխից. «Երազ կա՝ օրն ա կատարվում, երազ կա՝ տարին», «Երազն առաջնախոս ա», «Օրը կ'երթա, ավուր շառը չի երթա»:

Մարդու հաջողության ու անհաջողության տնօրենը նրա բախ-

---

[1] Маркс—Энгельс, Сочинения, т. XIV, 1931, стр. 322.

տըն է կամ ճակատագիրը. «Բախտ ունեցար՝ լեռ քարի վրա էլ դնաս, կը կանաչի», «Անբախտ մարդը ծովերն էլ երթա՝ կը ցամաքի», «Վալ ա մի փութ բախտը, քանց մի կարաս իմաստությունը», «Ճակատի գրվածը չի ջնջվի»:

Հոդին գերապաս է մարմնից: Հալատ ունեցողը երկար է ապրում. «Հոդին քաղցր է քան մարմինը», «Հալատ ունիս, շատ կապրիս»:

Այս աշխարհը անցավոր է ու փոփոխական: Մարդ պետք է երկնչի վատ արարքներից, որովհետև հանդերձյալ կյանքում նրանից հաշիվ են պահանջելու դրա համար. «Աշխարքը Սողոմոն իմաստունին էլ չի մնացել», «Աշխարքի մալը աշխարհը կը մնա», «Դատաստան կա գալու, պատասխան կա տալու»:

Չպետք է խնայել աղքատներին ողորմություն, որովհետև աստված հատուցում է դրա դիմաց. «Ողորմություն տուր, որ աստված էլ քեզ ողորմա», «Ողորմողին աստված կը ողորմա»:

Հալատալիքներն ու կրոնը ծագած լինելով մասսաների հետամնացության ու ճնշվածության հողի վրա, դարերի ընթացքում օգտագործվել են տիրող դասակարգերի կողմից նույն այդ մասսաների դիտակցությունը բթացնելու և նրանց անխնա կերպով հարստահարելու համար:

Չափազանց բնորոշ է այն հանգամանքը, որ աշխատավոր ժողովուրդը հետամնացության հետևանքով ստիպված լինելով հավատալ դանազան չար ու բարի ոգիներին, աստանաներին ու հրեշտակներին, բախտին ու ճակատագրին, աստծուն ու սրբերին,— միաժամանակ անխնա կերպով ու չարաչար մերկացրել, քննադատել ու ծաղրել է կրոնի պաշտոնական սպասավորներին երկրի վրա, հոգևոր դասի մեծ ու փոքր ներկայացուցիչներին, որոնք ապրել են նրա հետ կողք-կողքի և գործել նրա աչքի առաջ: Աշխատավոր մասսաները իրենց գործավոր կենսափորձով տեսել են, թե ինչ դեր են խաղացել եկեղեցին, կրոնն ու կրոնավորները ժողովրդի հարստահարման, ճնշման ու ստրկացման գործում: Նրանք տեսել ու զգացել են իրենց մեջքի վրա, թե ինչպես քրիստոնեական եկեղեցին, հանձին իր սպասավորների, միշտ գնացել է տիրող շահագործող դասակարգերի հետ, ընդդեմ ժողովրդի, թե ինչպես այդ եկեղեցին հնազանդության և հպատակության իր քարոզներով աշխատել է թմրեցնել ու դինաթափ անել ժողովրդին, կասեցնել նրա բուռն ատելությունն ու պայքարը ճնշողների դեմ: Ահա թե ինչու նրանք՝ աշխատավոր մասսաները, ծաոս են եղել ոչ միայն աշխարհիկ հարստա-

հարիչների՝ զանազան կալվածատերերի, իշխանների, պետության ու նրա պաշտոնյաների, վաշխառու-առևտրականների, կապիտալիստների և բազմաթիվ այլ «տեցերի» դեմ, այլև նույն թափով ու ատելությամբ դուրս են եկել վերջիններիս գաշնակից զանազան հոգևոր պորտաբույծների, եկեղեցու սպասավորների՝ վարդապետների և մյուսների դեմ: Աշխատավոր ժողովրդի պայքարը կրոնի և կրոնավորների դեմ, եկեղեցական ծեսերի ու արարողությունների ժխտումը, որն այնքան ցայտուն կերպով արտահայտված է աղանդավորների գաղտնարանականության մեջ տակավին վաղ միջնադարում, իր ուժեղ արձագանքն է գտել հայ ժողովրդական բանահյուսության տարբեր ժանրի ստեղծագործությունների (առակ, էպոս, երգ և այլն) մեջ և մասնավորապես առածներում ու ասացվածքներում:

Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ մերկացված է հոգևորականության սոցիալական էությունը, որպես անաշխատ և շահագործող մի դասակարգի: Այստեղ երևան են գալիս եկեղեցին, վանքը և նրա պաշտոնյաները (վարդապետ, քահանա և այլն), որոնք աշխարհիկ հարստահարիչների նման ապրում են գյուղի ու քաղաքի աշխատավորության հաշվին, առանց տքնելու, ձրիակերությամբ, կողոպտությամբ ու կաշառքով: Բնութագրելու համար հոգևորականների այդ հատկությունը, հայ ժողովուրդն, օրինակ, ասում է՝ «Եղ վանից, ալյուր Մահմատանից, ի՞նչ կերթա վարդապետից», «Տերտերի ամմունքը միշտ է ուզմունքը», «Տերտերուն պես «տուրն» են սրվեր», «Տերտերն առնելուն դոշաղ ա, տալուն՝ նաշաղ» և այլն:

Իրենց դասակարգային էությամբ մոտ ու համերաշխ լինելով աշխարհիկ հարստահարիչներին, հոգևորականները հանդես են եկել նրանց հետ սերտ գաշնակցության ու համագործակցության մեջ: Այդ մասին են վկայում «Քհանի (քահանա) վրա լույս է իջեր, ո՞վ է տեսեր — գլիրը» առածը, որի մի տարբերակն է «Տանտիրոջ վրա լույս վեր եկավ, ո՞վ տեսավ՝ գլիրը» տարածված առածը:

Եկեղեցու պաշտոնյաների էությունը հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ բացահայտվում է նաև նրանց շահասիրության, ագահության ու որկրամոլության մասին խոսող բազմաթիվ ստեղծագործություններով: Հայ ժողովուրդն ասում է. «Սար ու ձոր, տերտերի փոր», «Տերտերի կաշին թմբուկի վրա են անցուցեր, քանի զարկեր են՝ «տուր-տուր» է ասեր», «Տերտերի փորը վայ-վայի պնակ է, ինչ որ դնես՝ կերթա», «Տերտերին աչքը քնար շիներ են, քանի զարկեր են՝ անոթի եմ, բերեք ուտեմ, անոթի եմ՝ բերեք ուտեմ,

ձայն կուտա եղեր»: Քահանայի բացառիկ որկրամոլությունը ժողովրդի աչքում դարձել է մի տեսակ չափանիշ: Այդ է պատճառն ահա, որ երբ ուզում են ակնարկել մեկի անկշտությունը, ասում են. «Ինչ որ երեցն ուտե՝ ուրիշի տուն» կամ «Թեկուզ իրիցի բերանը գցած, թեկուզ՝ գիլի»:

Իր առածների ու ասացվածքների մեջ հայ ժողովուրդը եկեղեցու պաշտոնյաների մեծամասնության ձրիակերության, շահախրության, ագահության, որկրամոլության հետ սուր կերպով քննադատում ու ծաղրում է նաև նրանց ծայրաստիճան բթամտությունը և անբարոյականությունը, որով առանձնապես աչքի են ընկել գյուղական քահանաները: Այդ առթիվ նա ասում է. «Ժամտուն քանի ջոջ էլնի, տերտերը իր գիտցածը կը կարդա», «Թե մարդ չդառնա, տերտեր խոմ կը դառնա», «Տերտեր արա, գեղը գցի, թե որ չապրի, գետը գցի», «Մառա եմ կարգիդ, չեմ հավնիր վարքիդ» և այլն:

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ մենք գտնում ենք նաև ոչ սակավ թվով բուն աթեիստական ստեղծագործություններ՝ ուղղված կրոնի, սրբերի և հատկապես աստծու դեմ: Դրանց մեջ արտացոլված է աշխատավորական մասսաների տարերային մատերիալիստական աշխարհայացքը և անարդարության դեմ ծառացող նրանց բողոքող ոգին: Մանավոր սեփականատիրական կարգերի տիրապետության պայմաններում, շահագործող դասակարգերի ճնշման անմիջական ազդեցությամբ աստծու հասկացողությունը ժողովրդի ըմբռնման մեջ ժամանակի ընթացքում մոտեցել ու միահյուսվել է թագավորի, կալվածատիրոջ, աղայի և նմանների մասին նրա ունեցած պատկերացումների հետ, վերածվելով «երկնային թագավորի», «երկնային կալվածատիրոջ» կամ «երկնային աղայի» հասկացողության: Վերջինս շատ ցայտուն դրսևորված է «Վերն աստված, վարը թագավորը», «Վերն իրիշկեմ աստվածն ի, ցածը՝ ամիրանն» հայոնի ասացվածքների մեջ:

Աշխատավոր ժողովուրդը դարերի ընթացքում տեսնելով աստծուն ուղղված իր դիմում-աղոթքների անհետևանք մնալը և անձամբ իսկ համոզվելով, որ աստված ո՛չ միայն չի օգնում զրկվածներին ու հալածվածներին, այլև դարձել է շահագործման ու հարստահարման գործիք ուժեղների ու զրկողների ձեռքին, իրերի բնական տրամաբանությամբ կանգնել է աթեիզմի ճանապարհին, իր երկբայությունն ու թերահավատությունն արտահայտել աստծու նկատմամբ: Նա բացահայտել է քրիստոնեական կրոնի կողմից աստծուն վե-

բագրված արդար և իրավ դատավորի համբավի կեղծ լինելը, կյանքից վերցրած կոնկրետ օրինակներով ապացուցելով բոլորովին հակառակը. «Ա՛խ, աստված, վա՛խ աստված, որին կուտաս սեղով պետա, որին չես տա ցախ, աստված»: Ցույց է տվել թուլերի ու կաբլիքավորների նկատմամբ աստծու ունեցած անբարյացակամ վերաբերմունքը. «Որբը ըսաց՝ ես կը խնդամ, աստված ըսաց՝ հրպը ես ու՞րտեղ եմ»: Արձանագրել է աստծու՝ հարուստների պաշտպան լինելու հանգամանքը. «Աստված հարստի դհիցն ա», որի համար և բնականաբար, հարուստները միշտ մեծարել են նրան. «Աստծու գավքը միշտ հարուստան է էրե»: Թունոտ ու սուր հեգնանքով մերկացրել է այն խաբուսիկ օգնությունը, որ աստված իբր թե ցույց է տալիս աղքատներին. «Աստված աղքատը խնդացնել ուզենա նե, էշը կորցնե, նորեն գտնել կուտա»: Գռեհացած ու հիասթափված աստծուց և կորցնելով հավատը նրա նկատմամբ, ժողովուրդը ասում է. «Անաստված տեղը կաց, անարխա (անօգնական) տեղը մի մնա»:

Նման վերաբերմունք ու կարծիք է հայտնել հայ ժողովուրդը նաև արքերի, եկեղեցու և խաչի մասին: Վերջիններիս նկատմամբ ժողովրդի հասկացողությունները հիմնված են եղել այն պատկերացման վրա, որ նա ունեցել է թագավորի և սրա պաշտոնյաների հարաբերության մասին: Ինչպես որ թագավորն ուներ իր նախարարներն ու ատրաղրյալները, այնպես էլ ժողովրդի կարծիքով, աստված է ունեցել: Աստծուն, ինչպես և թագավորին նա հաճախ պիտել է ոչ թե ուղղակի ձևով, այլ եկեղեցու, խաչի և սրբերի միջնորդությամբ: Ժողովուրդը ստիպված է եղել թագավորի ատրաղրյալների նման սերտաշահել նաև վերջիններիս: Հետևյալ ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները ցայտուն կերպով բացահայտում են խաչի, եկեղեցու, սրբերի նմանօրինակ բնույթը. «Ո՛չ խաչին խունկ խոստացիր, ո՛չ էլ երեխին՝ բլիթ», «Եկեղեցուն շանք մոմ չտաս, քու մտրաղը չի տա», «Ո՛չ սուրբին մատաղ խոստացիր, ո՛չ էլ երեխին՝ բլիթ»:

Այսպես ահա, աշխատավոր ժողովուրդը իր առածների ու ասացվածքների մեջ դիպուկ ու սուր խոսքերով, կենդանի ու գունեղ պատկերներով և առողջ հումորով մերկացրել է աստծու և սրբերի անունից հանդես եկող հոգևոր պորտաբույծների ու հարստահարիչների դասակարգային-շահագործողական էությունը, միաժամանակ իր դժգոհության ու բողոքի վճռական ձայնը բարձրացրել իրենց՝ երկնային տիրոջ դեմ:

Իրենց ճնշող մեծամասնությամբ լինելով դյուղացիական առեղծագործություններ, հայկական առածներն ու ասացվածքները ճըշմարտացիորեն արտացոլում են դյուղացիական մասսայի հասարակական բնույթն ու էությունը, Լենինի խոսքերով ասած՝ «բողոքն ու հուսահատությունը», դյուղացիության «նոացող աոնլությունը, հոսունացած ձգտումը դեպի լավը, անցյալից փրկվելու ցանկությունը» և նրա պակասությունը[1]: Հայկական առածների ու ասացվածքների բովանդակության մեջ առկա հակասությունները հիմնականում արտացոլումն են այն հակասական պայմանների, սոցիալական աղդեցությունների, որոնք որոշում էին դյուղացիության տարբեր դասերի ու շերտերի հոգեբանությունը:

Իրարամերժ հայացքներով ու հասկացողություններով առանձնապես հարուստ են հավատալիքներին ու կրոնին վերաբերող ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները: Աշխատավորական մասանների տարրերային մատերիալիստական աշխարհայացքի արդյունք, բուն աթեիստական առեղծագործությունների կողքին այստեղ կարելի է գտնել նաև դարերի ընթացքում քրիստոնեական եկեղեցու քարոզած պատգամների ոգով ու ոճով և նրանց անմիջական աղդեցությամբ հորինված ստեղծագործություններ: Այսպես, օրինակ.

«Աստված ողորմածը, խեղճ մարդը մոդոնած է» ասացվածքին, ուր դրսևորված է ժողովրդի թերահավատությունը աստծու ողորմածության մասին իրեն իսկ կողմից հորինված առասպելի նկատմամբ, հակադրվում է «Աստված մեկ է, ողորմությունը՝ հազար» ասացվածքը՝ ստեղծված քրիստոնեական կրոնի ոգով՝ հարստահարիչներին մխիթարելու և նրանց մեջ սոցիալական անհավասարության վրա խարսխված կարգերի դեմ առաջ եկող բողոքն ու ընդվզումը մեղմելու համար: «Աստված հարստի դհիցն ա» ասացվածքին, ուր արտահայտված է ընչազուրկ մասսայի ռեալիստական կարծիքը աստծու (իմա՝ կրոնի)՝ շահագործողների պաշտպան լինելու վերաբերյալ, հակադրվում է «Քյասիբի (աղքատի) տերն աստված է» ասացվածքը՝ պատվաստված ժողովրդի մեջ եկեղեցու կողմից՝ նրան հնազանդության ու խաղաղության մեջ պահելու նպատակով: «Ճակատի գրվածը չի ջնջվի» ասացվածքին, որը կրում է

[1] Վ. Ի. Լենին, երկեր, հատ. 15, Երևան, 1950, էջ 250:

իր մեջ հին հավատալիքներից եկող ճակատագրի անխափանության, ֆատալիստական դաղափարը և վերջինից բխող պասիվության հոգեբանությունը, հակադրում է. «Գնա ծովն ընկի, ճակտիդ գիրն էս է ասա» ասացվածքը, որով ժողովուրդը հավատարիմ իր կենսասիրական առողջ հայացքներին, քարոզում է սեփական կյանքը լավ անօրինելու համար ակտիվ ու պայքարող լինել կյանքում։ «Հոգին առավել է, քան մարմինը» տիպիկ կրոնական ծագումի ասացվածքին, որի մեջ շեշտվում է հոգու առաջնության քրիստոնեական-իդեալիստական գրույթը, հակադրվում է «Առաջ կե՛ր, վերջը գոհացիր» ասացվածքը, որի մեջ հակառակ առաջինի ընդունված է մարմնի առաջնության բուն ժողովրդական մատերիալիստական հայեցակետը։ «Ամեն հալալ մարդ արքայությունից բաժին ունի» ասացվածքին, որը ոչ այլ ինչ է, բայց եթե ընչազուրկ և տառապող մասսաներին երկնային պարգևի հուսով կերակրող կրոնական բաղմաթիվ պատգամներից մեկը, հակադրվում է՝ «Էնտի ճիլոր (խոհր) առ, էնդի խալիչա տամ» ասացվածքը, որը հիանալի կերպով բացահայտում է նույն այդ մասսաների վերաբերմունքը իրական և հանդերձյալ կյանքի նկատմամբ։

Իրար բացասող և հակադիր հայացքների ու հասկացողությունների ցայտուն նմուշներ կան կնոջ դերն ու դեմքը բնութագրող հայկական առածների մեջ։ Կնոջը մեծարող, նրա անձնական, հոգեկան և հասարակական արժանիքները վեր հանող բազմաթիվ ստեղծագործությունների հետ, այստեղ մենք գտնում ենք ոչ քիչ թվով առածներ ու ասացվածքներ, որոնց մեջ թերագնահատված ու վարկաբեկված է կնոջ նկարագիրը։

Առաջին կարգի առած-ասացվածքների բնորոշ օրինակներ են. «Կնիկը որ կա՝ մարդու կյանքն ա» ասացվածքը, որի մեջ ընդգծված է կնոջ դրական դերը տղամարդու կյանքում։ «Աղյուծը աղյուծ է՝ էդ լինի թե որձ» սքանչելի առածը, որտեղ տղամարդն ու կինը դիտվում են իբրև հավասարներ։ «Չա՛ անկնիկ տունը, հա՛ ջրոտած ջաղացը», որի մեջ պատկերավոր համեմատությամբ տրված է կնոջ անփոխարինելի դերը ընտանիքի կենսական գոյության և բարգավաճման գործում։ Եվ բազմաթիվ նմաններ։

Երկրորդ կարգի առած-ասացվածքների նմուշներից են. «Կնկա մազերը երկար է, խելքը կարճ» ասացվածքը, ուր խոսվում է կնոջ մտավոր ցածր կարողությունների մասին։ «Ո՛չ կնկան էհթիսար (վստահություն) կա, ո՛չ ձիուն» ասացվածքը, ուր ակնարկվում է կնոջ անհավատարիմ լինելու մասին։ «Կնկա ֆել (խարդավանք), չի

տանի սել» ասացվածքը, ուր խոսվում է կնոջ բաղում խարդավանքների մասին և այլն:

Կնոջ դրական հատկությունները շեշտող առածներն ու ասացվածքները իսկական ժողովրդական ստեղծագործություններ են, հորինված աշխատավորական խավերի միջավայրում և արտացոլում են այդ խավերի ներկայացուցիչների ճշմարտացի ու առողջ հայացքները: Նրանց մի մասը գալիս է շատ խորը հնությունից, կրելով իր վրա մայրիշխանության միրապետության և հայրիշխանության սկզբնական շրջանի ըմբռնումների կնիքը, ըմբռնումներ, որոնք բնում էին կնոջ այդ շրջանում հասարակական կյանքում ունեցած կարևոր դերից և համահնչուն էին այդ դերին:

Կնոջ մասին բացասական կարծիք արտահայտող առածներն ու ասացվածքները ֆեոդալական և բուրժուական կարգերի տիրապետության պայմաններում, տիրող դասակարգերի և հատկապես եկեղեցու ու կրոնի քարոզած գաղափարների ազդեցությամբ առաջ եկած հորինվածքներ են: Հայտնի է, որ կնոջ իրավազրկումն ու ճնշումը պատմականորեն սկսվում է մայրիշխանության վերացմամբ և հայրիշխանության հաստատումով, որը դնալով հետզհետե ավելի է խորանում արդեն դասակարգայնորեն ձևավորված հասարակության պայմաններում: Հասարակական զարգացման մեջ կատարված պատմական վերոհիշյալ շրջադարձի մասին Էնգելսը գրում է. «Մայրական իրավունքի տապալումը կանացի սեռի համաշխարհային-պատմական պարտություն էր: Տղամարդն իր ձեռքն առավ նաև տան ղեկավարությունը, և կինը նվաստացվեց, ստրկացվեց, դարձավ լոկ նրա ցանկությունների ստրուկին և երեխա ծնելու գործիքը: Կնոջ այդ ստրկացված վիճակը, որ բացահայտ կերպով երևան է գալիս հատկապես հույների հերոսական շրջանի և ավելի ևս դասական շրջանի ժամանակ, հետզհետե գեղազարդվել է ու կեղծիքով սքողվել, տեղ-տեղ նաև ավելի մեղմ ձև ընդունել, բայց ամենևին չի վերացել»[1]:

Դասակարգային հասարակության գոյության ողջ ընթացքում կինը եղել է այդ հասարակության ոչ լիիրավ անդամի վիճակում, թե՛ քաղաքական և թե՛ ընչքային ու անձնական հարաբերությունների ոլորտում: Նա միշտ գտնվել է հոր, ամուսնու կամ որդու իշխանության տակ: Կնոջ այդ վիճակը իր ցայտուն ձևակերպումն է

---

[1] *Ֆ. Էնգելս, Ընտանիքի, մասնավոր սեփականության և պետության ծագումը, Երևան, 1940, էջ 69—70:*

գան մի շարք այսպես կոչված «բարձր» կրոնների մեջ։ Արտագրծելով կնոջ անարատ վիճակը և նրանով իր բարոյական անկեատականությունից, ևկեղեցին նրան համարել է բանականության ու հոգու զուրկ, սատրադույն, չափազանց մեղսալի, ոլործ ու ապականված մի արարած, որը շատ ցածր է կանգնած տղամարդուց և բնությունից դատապարտված է մշտապես նրան ենթակա լինելու։

Ահա թե որտեղից են գալիս առածների ու ասացվածքների մեջ առկա կնոջ անձնական և հասարակական դեմքն ու դերը նվաստացնող սահեծագործությունները։

Հայոսական հայացքների բնորոշ օրենաիններ են տալիս մեզ նաև ճշմարտին ու ճշմարտասոսության վերաբերող հայկական առածներն ու ասացվածքները։ Ճշմարտությունն ու ճշմարիտ խոսքը, որի ջատագովն ու չերմ պաշտպանն է եղել միշտ աշխատավոր ժողովուրդը և որը հանդիսացել է նրա դավանած բարոյական կարևոր սկզբունքներից մեկը, ինչպես հայտնի է, միշտ ու ամենուր հալածված են եղել տիրող դասակարգերի և նրանց շահերի սրատհայաց սիչ հանդիսացող բոլոգական և իրավական հաստատությունների՝ դատարանների, դատավորների, ոստիկանության կողմից։ Աշխատավոր մասսաներին հարատահարելու, նրանց սրդար վաստակի սրդյունքը կողոպտելու նպատակով տիրող աշխարհիկ և հոգևոր դասակարգերի ներկայացուցիչները բաղմաթիվ այլ միջոցների հետ լայնորեն կիրառել են նաև կեղծիքն ու սուտը, հետապնդելով ու չարաչար պատժելով սրդար դործի և ճշմարիտ խոսքի ներկայացուցիչներին, իրենց այդ վարքագծի համար հովանավորություն ու պաշտպանություն գտնելով իշխանությունների կողմից։

Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ ժողովուրդը բաղմաթիվ ձևերով ընդգծում է ճշմարիտ դործի և ճշմարիտ խոսքի առավելությունները, սրատահայտում իր անվերապահ դրական վերաբերմունքը թե՛ մեկի և թե՛ մյուսի նկատմամբ։ Նա ասում է. «Հազար սուտ մի օդուդ (ճշմարիտ) չաժե», «Շիտակ ճամբով քալող չդադրի», «Շիտակ պատը չի բլչի», «Ծուռ նստինք, շիտակ խոսինք», «Հազար խոին, մե դրուստ ասիլ տան»։

Ժողովուրդը միաժամանակ արձանագրում է շիտակ ու ճշմարտախոս մարդկանց հալածական ու ծանր վիճակը մասնավոր սեփականատիրական կարգերում, բռնի ուժի և փողի տիրապետության պայմաններում։ Նա ասում է. «Դուզ խոսողի գլուխը ծակ ա», «Ճշմարիտ խոսողի տակին մի Արաբստանի ձի պիտի», «Դրուստ խոսողի ձին դռանը պիտի, ոտն էլ ուղանգոսմը», «Շիտակ ասողը

ան էր չունի», «Շիտակ մարդը տեղ չունի», «Շիտակ խոսքը հանաքով կասեն»:

Հակասական հայացքների ու հասկացողությունների արձագանքներ կարելի է գտնել գիր ու գրականության վերաբերյալ եղած ժողովրդական առածների և ասացվածքների մեջ: Գիրն ու գրականությունը և ընդհանրապես ուսումն ու լուսավորությունը մեծարող, դրանք հասարակության կենսական ապահովության ու առաջադիմության կարևոր գործոններ համարող ստեղծագործությունների շարքում այսօր հանդիպում են այնպիսի հատ ու կենտ առածներ ու ասացվածքներ, որոնց մեջ գիրն ու գրագետները արժանանում են բացասական վերաբերմունքի, դիտվում են իբրև մեծ չարիքներ հասարակության համար: Այսպես օրինակ. «Սև գիրը կարմիր օրեր կբերի» բնորոշ ու դեղեցիկ ասացվածքին, որի մեջ շեշտված է լուսավորության ստեղծարար դրական նշանակությունը, հակադրվում է «Ղալամին խելն էլ շատ է, շառն էլ» ասացվածքը, որի մեջ խոսվում է այն մասին, որ գիրը (իմա՝ լուսավորությունը) մեծ դրական դերի հետ խաղում է նաև մեծ բացասական դեր: «Կարդալը ոսկի բիլազուկ է, էդկուկ մարդու ձեռ» ասացվածքին, ուր ակնարկված է այն մեծ նշանակությունը, որ ունի ուսումը մարդու կենսական ապահովման տեսակետից, հակադրվում են այն առածներն ու ասացվածքները, որոնց մեջ ուսման և ուսումնական մարդկանց մասին մենք գտնում ենք տրամագծորեն հակառակ կարծիքներ:

Գիր ու գրականության մասին եղած և՛ դրական, և՛ բացասական առածների ու ասացվածքների հեղինակը ինքը ժողովուրդն է: Դրական առած-ասացվածքների հիմքում ընկած է նրա առողջ ու առաջավոր հայացքը ուսման և լուսավորության առաջադիմական դերի մասին: Բացասական առածները արդյունք են այն ռեակցիայի, որ առաջ են բերել նրա մեջ տիրող դասակարգերը՝ հանձին պատվական պետական աստիճանավորների, հայ և այլազգի հոգևորականների, դատավորների ու դրագիրների, գրի ու գրականության դեմ, գործադրելով այն աշխատավոր մասսաների հարստահարման, կեղեքման ու ճնշման համար:

Հակասական և իրարամերժ հար նման մոտիվներ կան նաև սոցիալ-տնտեսական, իրավա-քաղաքական և կենցաղային հարաբերություններին ու հասկացողություններին, մարդու հասարակական հավասարություններին, բնավորության ու խառնվածքին, ժողովրդի բարոյախոսական և գեղագիտական ըմբռնումներին վերաբերող առածների ու ասացվածքների մեջ:

Մասսաների հետամնացությունը, նախապաշարվածությունը, հետավոր անցյալի հավատալիքներով ու կենցաղի վերապրուկներով կաշկանդված լինելը, նրանց աշխարհայացքի մեջ առկա պատմական սահմանափակությունը, ինչպես նաև շահագործող դասերի ու դասակարգերի հայացքների ու հոգեբանության ազդեցության որոշ հետքերը, որոնք երևան են գալիս հայկական առածների ու ասացվածքների մի մասի մեջ, արդյունք են ստրկական ու ճորտական աշխատանքի այն ծանր պայմանների և իրավազուրկ վիճակի, որի մեջ ապրել են աշխատավորական մասսաները Հայաստանում երկար դարերի ընթացքում: Հիշյալ կարգի ստեղծագործությունները որևէ չափով չեն նվազեցնում և չեն էլ կարող նվազեցնել հայ ժողովրդական առածների հիմնական մասի արժեքն ու արժանիքները: Դրանք նախ քանակապես քիչ են բուն աշխատավորական-ժողովրդական առածներից ու ասացվածքներից, և ապա, որ նույնքան կարևոր է, խստորեն քննադատված, հերքված ու հաղթահարված են իր իսկ ժողովրդի կողմից, իբրև նրա հոգուն անհարազատ ու եկամուտ հոլինվածքներ, իբրև նրա թույլ կողմեր:

Այդպես է ժողովրդական բանահյուսությունն ընդհանրապես: «Շատ կարևոր է մատնանշել,— գրում է այս առնչությամբ Մ. Գորկին,— որ ֆոլկլորին կատարելապես խորթ է հոռետեսությունը, չնայած այն փաստին, որ ֆոլկլորը ստեղծողները ծանր կյանք են վարել, և նրանց տանջալից ստրկական աշխատանքը իմաստազուրկ են դարձրել շահագործողները, իսկ անձնական կյանքը եղել է իրավազուրկ ու անպաշտպան: Սակայն, չնայած այդ բոլորին, կոլեկտիվին հատուկ է եղել անմահության գիտակցությունը, և այն համոզմունքը, թե ինքը կհաղթանակի իրեն թշնամի բոլոր ուժերին:

... Իսկ եթե երբեմն ֆոլկլորում հնչել են անհուսալիության ու տարակուսանքի նոտաներ՝ երկրային գոյության իմաստի նկատմամբ,— այդ նոտաներն ակնհայտորեն ներշնչվել են քրիստոնեական եկեղեցու երկուհազար տարվա հոռետեսության քարոզով, և պորտաբույծ մանր բուրժուազիայի տգիտության սկեպտիցիզմով, մանր բուրժուազիա, որը գոյություն է պահպանում կապիտալի կռանի և աշխատավոր ժողովրդի սալի միջև»[1]:

---

[1] *Մ. Գ ո ր կ ի, Գրական-հրապարակախոսական հոդվածներ, Երևան, 1949, էջ 284:*

6. ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐԻ ԵՎ ԱՍԱՑՎԱԾՔՆԵՐԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒՆ ՈՒ ԱՐՎԵՍՏԸ

Հայկական առածների ու ասացվածքների լեզուն, ինչպես և հայ ժողովրդական բանահյուսության լեզուն ընդհանրապես, հիմնականում, այն բազմաթիվ ու բազմազան բարբառների ու ենթաբարբառների ընդհանրություններն են, որով խոսել են հայ ժողովրդի լայն մասսաները երկար դարերի ընթացքում: Դա ամենից շատ Արարատյան դաշտավայրի (Երևան, Էջմիածին, Աշտարակ, Օշական...) բնակիչների կենդանի խոսակցական բարբառն է, ապա նաև Արևմտյան Հայաստանի (Մուշ, Ալաշկերտ, Սասուն, Վան, Մոկս...) և մի շարք ուրիշ վայրերում ապրող հայերի բարբառները:

Ինչպես ժողովրդական բանահյուսության մյուս ժանրերի, այնպես էլ առածների ու ասացվածքների լեզուն այն կարևոր աղբյուրն է, որով ժողովուրդը կատարել է սոցիալական, փիլիսոփայական և կենցաղային խորը ընդհանրացումներ, որով նա իր ընդհանրացումներին հաղորդել է ներգործող մեծ ուժ և տվել գեղարվեստական-արտահայչական համապատասխան կիրպավորում:

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների լեզվի բանաստեղծական մեծ արտահայչականությունը ըստ արժանվույն գնահատված է գեղարվեստական խոսքի խոշորագույն վարպետների կողմից: Առանձնապես ուսանելի են այս տեսակետից ռուս մեծ պրոզների, մասնավորապես Պուշկինի և Գորկու խոսքերը: Ռուսական լեզվի ուժին, ճկունությանը, դիպուկությանն ու երանգներին տիրապետելու և այն գեղարվեստական գրականության մեջ օգտագործելու համար Պուշկինը բազմիցս հիշեցրել է՝ ժողովրդական հեքիաթներին, երգերին և մասնավորապես առածներին ու ասացվածքներին դիմելու անհրաժեշտության մասին, որտեղ ռուս լեզուն, նրա կարծիքով, հիանալի դրսևորել է իր բոլոր լավագույն հատկությունները: «Հինավուրց երգերի, հեքիաթների, առածների ուսումնասիրությունը անհրաժեշտ է ռուս լեզվի հատկությունների կատարյալ իմացության համար»,— գրել է նա մի առիթով: Պուշկինի հիացմունքն է առաջացրել ժողովրդական առածների արտահայտչական մեծ ուժը. «Ի՞նչ ոսկի են ռուսական առածները»: «...Ի՞նչ հարստություն, որքիսի բանականություն, ի՞նչ իմաստ կա մեր ամեն մի ասացվածքի մեջ»,— ասել է նա ուրիշ առիթներով[1]:

---

[1] Пушкин и фольклор. См. Н. П. Андреев, русский фольклор. Москва-Ленинград, 1938, стр. 30—32.

Շատ տասնամյակներ հետո, արձագանքելով Պուշկինին, Գորկին ասել է. «Ինչուն ժողովուրդն է ստեղծում... Առաջինը, որ շատ լավ հասկացավ այդ բանը, Պուշկինն էր. նա էլ առաջինը ցույց տվեց, թե ինչպես պետք է օգտվել ժողովրդի բանավոր նյութից, ինչպես պետք է մշակել այն»: Անդրադառնալով մասնավորապես ժողովրդական առածների ու ասացվածքների լեզվին, Գորկին առանձնապես շեշտում է նրանց սեղմությունն ու պատկերավորությունը: Նա գրում է. «Առածներն ու ասացվածքները ժողովրդական մտածողության արտահայտում են առանձնապես ասացնելի լիակատարությամբ... նրանք հիանալի կերպով սովորեցնում են խոսքի խնայողության, խոսքի սեղմության և պատկերավորության...»: Եվ տալա՝ «... Գրողի համար խիստ անհրաժեշտ է ծանոթանալ այն նյութի հետ, որը նրան կսովորեցնի սեղմել խոսքերը այնպես, ինչպես մասները սեղմում են բռունցքի մեջ...»[1]:

Հար և նման ձևով են արտահայտվել ժողովրդական բանահյուսության լեզվի, այդ թվում նաև առածների ու ասացվածքների լեզվի մասին նաև հայ մեծ գրողները՝ Աբովյանն ու Նալբանդյանը, Րաֆֆին ու Սունդուկյանը, Թումանյանն ու Իսահակյանը... որոնք միաժամանակ իրենց ստեղծագործությունների մեջ վարպետորեն օգտագործել են ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները, ձգտել են ընդօրինակել նրանց լեզվի սեղմությունն ու պատկերավորությունը: Ինորոշ են այս տեսակետից Թումանյանի հետևյալ մտքերը.

«Ժողովրդական լեզվի ընտիր բառերը, սեղմ ու սերտ, պատկերավոր ոճերը, պարզ ու շքեղ ձևերը, էսօր արդեն ամենաթանգ գործերն են համարվում հայ գրողի երկերի մեջ»:

«Մեր լեզվի ու գրականության առողջ զարգացման համար՝ պետք է մշտական տեղ հատկացնել հայրենի երկրի ժողովրդական բանավոր գրականությանը, նրա ամեն տեսակ ավանդություններին, հեքիաթներին, առակներին, առածներին...»[2]:

Օրինակներով ցույց տանք հայկական առածների ու ասացվածքների բանաստեղծական լեզվի ու արվեստի գլխավոր առանձնահատկություններն ու առավելությունները:

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների լեզուն ու արվեստը օրգանապես կապված է նրանց բովանդակության հետ և կոչված է ծառայելու այդ բովանդակության առավել հաջող գրականացման գործին: Առածների ու ասացվածքների մեջ ժողովուրդը կատարելով կեն-

---

[1] Մ. Գորկի, Գրական-հրապարակախոսական հոդվածներ, էջ 150, 152:

[2] Թումանյանը քննադատ, Երևան, 1936, էջ 140—141, 388, 395:

ական, սոցիալական և փիլիսոփայական ճշմարտացի ընդհանրացումներ՝ մարդկային-հասարակական կյանքի տարբեր ու բազմազան երևույթների նկատմամբ, այդ ընդհանրացումներն արտահայտելու համար ձգտել է գտնել և գտել է արտահայտչական-բանաստեղծական համապատասխան ու համարժեք միջոցներ։ Մաքսիմ Գորկուն այն միտքը, ըստ որի առածները «օրինակելիորեն ձևավորում (կամ կտրատարում) են աշխատավոր ժողովրդի սոցիալ-պատմական ամբողջ կենսափորձը»[1], տալիս է նրանց ո՛չ միայն ճանաչողական, այլև գեղարվեստական արժանիքների սկզբ ու սպառիչ գնահատականը։ Մեծ դրողն ու մտածողը, ժողովրդական ստեղծագործության քաջահմուտ գնահատողը այստեղ միանգամայն իրավացի կերպով խոսում է աշխատավոր ժողովրդի սոցիալ-պատմական կենսափորձի ո՛չ թե սովորական դրսևորման մասին առածների մեջ, այլ հատկապես ընդգծում է այդ փորձի «օրինակելի ձևավորման» հանգամանքը, նկատի ունենալով անշուշտ նրանց արտահայտչական-բանաստեղծական հատկությունները, նրանց՝ իրենց բովանդակության համապատասխան բարձր արվեստը։

Սրդ, որո՞նք են ընդհանրապես առածների և մասնավորապես հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների գեղարվեստական լեզվի ու արվեստի հատկությունները։

Դա, նախ և առաջ, նրանց զարմանալի հակիրճ ու ներդործուն, պարզ ու ճշմարտացի խոսքն է, քիչ բառերով շատ բան ասելու կարողությունը։ Ընդունված ճշմարտություն է, որ ամենամեծ իմաստությունը խոսքի պարզության ու հակիրճության մեջ է։ Այդ մասին մենք ունենք աշխարհի մեծ դրողների ու մտածողների կարծիքը։ Այդ մասին մենք ունենք աշխարհի մեծագույն փիլիսոփայի և բանաստեղծի՝ ժողովրդի կարծիքը։ «Համառոտությունը հանճարի ոգին է»,— ասում է Շեքսպիրը։ «Համառոտությունը տաղանդի քույրն է»,— ասում է ոուս նշանավոր դրող, խոսքի վարպետ Չեխովը։ «Լավը կրկնակի լավ է, երբ այն համառոտ է», — ասում է ռուսական առածը։ «Բոկի երկարն է լավ, խոսքի կարճը»,— ձայնակցում է նրան հայկական առածը։ Հար և նման մտքեր ենք մենք գտնում նաև մյուս ժողովուրդների մոտ։ Առածներն ու ասացվածքները պարզ ու հակիրճ խոսքի առավելությունները դրսևորող լավագույն ու պերճախոս օրինակներ են։ Մեկ կամ երկու նախադասությամբ, երբեմն էլ միայն երկու-երեք բառով ժողովուրդը նրանց մեջ կարողանում է

---

[1] *Մ. Գ ո ր կ ի, Գրական-հրապարակախոսական հոդվածներ, էջ 152։*

խտացնել ու արտահայտել մեծ ու խորը մտքեր ու զգացումներ: «Առածները և երգերը միշտ համառոտ են, իսկ նրանց մեջ գրքերով մեկ խելք ու զգացմունք է դրված»[1]: Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների արտահայտչական վերոհիշյալ հատկությունը հետևանք է այն բանի, որ ժողովուրդը սովորաբար ընտրում ու գործ է ածում այնպիսի բառեր, որոնց մեջ խտացված ձևով արտահայտված են սոցիալական, կենցաղային ու փիլիսոփայական, բարոյական ու էսթետիկական ամբողջ հասկացություններ, այնպիսի բառեր, որոնց մեջ դարերի ընթացքում բյուրեղացել են բնության և մարդկային-հասարակական կյանքի բազմազան ու բարդ երևույթները:

Այսպես օրինակ, արտահայտելու համար այն միտքը թե՝ ծերության հասակում ֆիզիկական ուժերի սպառման ու չլսման հետևանքով մարդն ընկնում է ծանր և կաշկանդված վիճակի մեջ, ժողովուրդն ասում է «Ծերություն–գերություն»: Ոչ պատահական ձևով գործածված մի հատիկ «գերություն» բառն այստեղ լի ու լի տալիս է ծեր մարդու վիճակի բնութագիրը, որովհետև այն հիշեցնում է գերու համար այնքան բնորոշ նմանօրինակ կացությունը: Բացահայտելու համար շրջապատի հանդեպ ունենալիք իր վարքագծի կապակցությամբ երկվության մեջ գտնվող մարդու հոգեվիճակը, ժողովուրդն ասում է. «Ասեմ՝ բոց կըլի, չասեմ՝ խոց կըլի»: Նպատակադրյալ կերպով ընտրված «բոց» և «խոց» բառերը ժողովրդական լեզվի մեջ ունեցած իրենց արտիլիոն առումներով (բոց==կրակ, մեծ գրգիռ, աղմուկ և այլն: խոց==անբուժելի վիշտ, ծանր հոգս և այլն) այստեղ հնարավորություն են ընձեռում արտահայտելու մի միտք, որի համար ուրիշ դեպքում անհրաժեշտ կլիներ գործածել տասնյակ բառեր: Խոսելով սոցիալական կյանքում անցյալում գոյություն ունեցող անհավասարության մասին և ընդգծելով տարբեր դասակարգերի միջև առաջ եկած ընչքային ծայրահեղ բևեռացումը, ժողովուրդն ասում է. «Որին ավար, որին խավար»: Նախորդ առածների նման այստեղ էլ խոսքի հակիրճության հիմնական գաղտնիքը բառերի հատուկ ընտրության մեջ է, «Ավար» բառի միջոցով, որ նշանակում է կողոպտված հարստություն, ուրիշի ունեցվածքի բռնագրավում, ժողովուրդը ակնարկում է իշխող դասակարգերի ձեռքին շահագործման ճանապարհով կուտակված մեծ հարստությունը, իսկ «խավար» բառի միջոցով, որն իր անուղղակի առումով նշանակում է ծանր.

---

[1] М. Горький. Материалы и исследования, том I, 1933, стр. 114.

անհրապույր, դժվարին վիճակ (խավար օր, խավար կյանք, խավար բախտ) նա արտահայտում է շահագործվող դասակարգերի ընչազրկության հետ կապված ծանր դրությունը։ Կրթված մարդու բարձր արժանիքները գնահատելու, նրա առավելությունը անկիրթ ու անուսի նկատմամբ ընդգծելու, և ընդհանրապես լուսավորության ու կրթության նկատմամբ իր դրական վերաբերմունքը բացահայտելու համար, ժողովուրդն ասում է. «Ով կարդա, նա մարդ ա»։ Ջափաղանց անպաճուճ և խիստ լակոնիկ այս առածի մեջ, ժողովրդին ըստ ամենայնի հաջողվել է դրսևորել վերոհիշյալ բոլոր մտքերը, որովհետև առածի հիմքում ընկած «կարդալ» և «մարդ» բառերը նրա ըմբռնմամբ սովորական բառեր չեն, այլ մեծ ու լայն հասկացություններ, յուրաքանչյուրը մի մի աշխարհ։ «Կարդալ» ըստ ժողովրդի հասկացողության նշանակում է՝ ուսում ստանալ, դաստիարակվել, լուսավորվել, զարդանալ, առաջադիմել մտավորապես և հոգով բարձրանալ։ «Մարդ» ըստ նույն հասկացողության նշանակում է՝ կրթված, դաստիարակված, լուսավորված, խելոք, ազնիվ, բարոյական և այլն։

Հակիրճ և ներգործուն, պարզ ու ճշմարտացի խոսքի ոչ պակաս ցայտուն նմուշներ են նաև հետևյալ առածներն ու ասացվածքները և բազմաթիվ ուրիշները, որոնք ստեղծված են հար և նման սկզբունքով. «Անցուկ — մոռցուկ», «Առաջ հաց, հետո հարց», «Ջևռը բան, ոսքը գերեզման», «Մեկին ծով, մեկին սով», «Ինձի նեղ, քեզի տեղ», «Աղեկ կին՝ չունի գին» և այլն, և այլն։

Պարզության և քիչ խոսքով շատ բան ասելու իրենց հիմնական հատկության հետ միասին և վերջինիս հավասար ժողովրդական առածներն ու ասացվածքներն աչքի են ընկնում նաև իրենց պատկերավորությամբ, տեսանելիությամբ, բնութագրումների իրենց դիպուկությամբ ու գունեղությամբ։ Վարպետորեն կիրառելով բանաստեղծական պատկերավոր խոսքի բազմազան ու հարուստ միջոցները (անձնավորում, մետաֆոր, սիմվոլ, մետոնիմ, սինեկդոխ, ալեգորիա, էպիտետ) ժողովուրդը դրանով իսկ կրկնապատկում է առածների ու ասացվածքների էմոցիոնալ ներգործման ուժը, ընդգծում և ավելի ցայտուն է դարձնում նրանց բովանդակությունը։ Բնությունից, կենցաղական աշխարհից վերցված օրինակների, համեմատությունների, նմանությունների, փոխաբերությունների, դրդապատրությունների, հակադրությունների միջոցով նա բացահայտում ու գնահատում է մարդկային, հասարակական կյանքի երևույթները, սոցիալ-դասակարգային, տնտեսական ու քաղաքական, կենցաղա-

յին ու իրավական հարաբերությունները, տալիս վերջիններիս ռեալիստական ու ճշմարտացի բնութագիրն ու գնահատականը։ Այսպես օրինակ. արտահայտելու համար այն միտքը, թե՝ ուժեղի (մեծի) մոտ թույլը (փոքրը) պետք է համեստ դտնվի, ճանաչի իր չափը և հավակնություն չունենա իրեն ցուցադրելու, ժողովուրդն ասում է. «Կրակի առաջ չամամախին չեն տա»։ Կրակի ու չամամախի զուգորդումը այստեղ օգտագործված է ուժեղի (մեծի) և թույլի (փոքրի) հարաբերությունը առավել ցայտուն դարձնելու և առաջինի բացահայտ գերազանցությունը ընդգծելու համար։ Ինչպես որ չամամախի վազանցիկ ու թույլ կայծն անշշան է կրակի բոցի առաջ, այդպես էլ թույլը (փոքրը) անզոր է ուժեղի (մեծի) հանդեպ։ Սեփականատիրական հասարակարգի պայմաններում շահագործող և անհոգ դասակարգի ներկայացուցիչների արատնյալ դիրքն ու հասարակական ձայնեղությունը և աշխատավոր, ընչազուրկ դասակարգի ներկայացուցիչների իրավազուրկ, ձայնազուրկ և ճնշված վիճակը բնութագրելու համար, ժողովուրդն ասում է. «Շենի (հարուստի) խոսքը պանգակ է, խեղճի խոսքը բամբակ է»։ «Պանգակն» ու «բամբակը» իրրև ձայնական հնչեղության և անշշուկության հակադրություն-սիմվոլներ ստեղծում են մի գեղեցիկ մետաֆոր, որի հիմքում ընկած նմանության գուգորդման միջոցով բացահայտվում է հարուստի և աղքատի ունեցած իրավունքների միջև եղած մեծ տարբերությունը։ Առևտրա-վաշխառուական կապիտալի տիրապետության պայմաններում այնքան տարածված առևտուր վարել սովորույթի՝ աշխատավորական խավերի համար ունեցած կործանարար նշանակությունը ակնարկելու համար ժողովուրդը ասում է. «Պարտքը լու կու դառնա՝ տուն կևհա, ուղտ կու դառնա՝ չի դուրս գա»։ Իրրև արտահայտչական միջոց օգտագործելով անձնավորումը, ժողովուրդն այստեղ ավելի քան ցայտուն կերպով ցուցադրում է պարտապանի ծանր կացությունը՝ պարտքի նախնական գումարը հետզհետե մեծ տոկոսների կուտակումով մեծապես աճած հետագա գումարը և դրա վճարման դժվարությունը բացահայտելով ասել դռնից դուրս չեկող ուղտի պատկերով։ Ի հակակշիռ անարդար վաստակով ապրողների, որոնց նկատմամբ ներքին զզվանք ու հեղաբվության, արհեստավորի ապրուստի միջոցների չափավոր, բայց և միաժամանակ տևական ու մնայուն լինելը հաստատելու համար, ժողովուրդն ասում է. «Արհեստը որ կա՝ կաթ-կաթ աղբյուր է, որ վարարի ո՛չ, պակասել էլ չի»։ Աղբյուրը, անձրևը և հոսող ջուրն առհասարակ ժո-

ժողովի հայացքով ինչքան շատ են վարարում, այնքան շատ են ապտակում, և ընդհակառակը, ինչքան չափավոր են դալիս, այնքան ավելի տևական են լինում: Ելնելով ահա այս ըմբռնումից և նպատակ ունենալով իր միտքն ավելի ցայտուն ու պատկերավոր դարձնել, ժողովուրդը ամյալ առածի մեջ արհեստը հաջող կերպով նմանեցրել է կաթ-կաթ հոսող աղբյուրին: Բանաստեղծական պատկերավորման բազմապան միջոցներով առեղծված ժողովրդական առածների ու ասացվածքների առավել կամ պակաս հաջող օրինակներ են նաև հետևյալները (և հաղարավոր ուրիշները). «Սահ առները կարճ են», «Պաղատու ծառին քար քցող շատ կը լինի», «Մեկ թել բաշս հազար կարկատան կը բաւի», «Թոնդիրը ածես շորահոտ չի դա», «Ախտակը աղքատի կարպետն ա», «Թանչարի դոշակը սև հողն ա, բարձը՝ շոր քարը», «Ցավը կգա վազե-վազ, դուրս կը գնա նազե-նազ», «Աշխատրքը սանդուխք է, որը բարձրանում է, որը՝ իջնում», «Ինքը չկա թիզ ու կես, արարմունքը՝ պաղ ու կես», «Սև ու կեղին, ով որ տեսնի՝ պատուի լեղին», «Մազ քաշես ճրագուն կթափի», «Աղջիկը որ կա՝ անկարել ձմերուկ ա», «Հալալը որ մազ ըլնի՝ չի կտրվի, հարամը որ գերան ըլնի՝ կկոտրվի», «Ականջովը մեկ քան չարժե», «Երկու ատրով կամին չի կրնա կայնիլ», «Փեսա ու քենի, բյաբար ու դինի», «Փեշակն որ կա՝ ոսկի բիլազուկ է», «Աղքատությունը երկաթե շապիկ է» և այլն:

Հայկական առածների մեջ պզալի կիրառում գտած արտահայտչական միջոցներից մեկն էլ երկախոսությունն է կամ դիալոգը: Իր կենսափիլիսոփայական ընդհանրացումները ժողովուրդը առածների մեջ բավական հաճախ տալիս է ոչ թե սովորական խոսքով, այլ՝ երկախոսության կամ դիալոգի միջոցով: Այս կամ այն միտքն արտահայտելու համար, նա այդպիսի դեպքերում փոխանակ ընդունված ձևով շարադրելու կամ ասելու իր խոսքը, այն բացահայտում է մարդկանց կամ կենդանիների միջև առեղծված խոսակցության, կամ այսպես կոչված հարց ու պատասխանի ձևով, որով և նրա ասելիքը դառնում է ավելի ցայտուն, կենդանի և ընդգծված, առավել ազդեցիկ ու տպավորիչ:

Օրինակ, շատ ասելիք ունեցող, բայց որոշ պայմաններով կաշկանդված մարդու վիճակը բացահայտելու համար ժողովուրդն ասում է. «Ջկանը հարցրին՝ ծովից ի՞նչ խաբար. ասաց՝ խաբար շատ ունիմ, համա բերանս ջրով լիքն է»:

Ճարպատանների (յուրայինների) թերությունը չնկատող և նրան-

ցով շլացած մարդկանց համար, ժողովուրդն ասում է. «Ադամին հարցրին՝ ղշերի մեջ ո՞րն է սիրունը. ասավ՝ իմ ճուտը»։

Դիալոգով կառուցված նմանօրինակ ստեղծագործություններ են նաև հետևյալ առածները և բազմաթիվ ուրիշները. «Ջուկը ձկանը ասավ՝ դենը պառկի. ասավ՝ ո՞րտեղ պառկեմ, երկուսս էլ մի թավումն ենք տապակվում»։ «Ծաին հարցրին՝ ոտներդ ինչի՞ բարակ է (կարմիր է). ասաց՝ ցրտից է։— Ես քեզ ամառն էլ տեսա»։ «Ոզտին հարցրին՝ ինչի՞ ա վիզդ ծուռ. ասաց՝ ի՞նչս ա դուզ, որ վիզս դուզ ըլնի»։ «Քամին ասաց դարման անողին՝ դուռդ բաց, դարման ածեմ. դարման անողն ասաց՝ ո՛չ քու բերածը կուզեմ, ո՛չ էլ տարածը» և այլն։

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների բանաստեղծական պատկերավորման ուրույն մի միջոցն է երկխոսական խոսքը։ Այն ծագում է ժողովրդի կենդանի խոսակցական լեզվի ու ոճի հարուստ շտեմարանից, օրգանապես կապված է վերջինիս հետ և աչքի է ընկնում իր դյուրին պատկերավորությամբ և դիպուկ արտահայտությամբ։ Իր առածների ու ասացվածքների մեջ ժողովուրդը մեծ վարպետությամբ օգտագործում է ծիծաղ հարուցող խոսքի տարրեր ու բազմազան ձևերը, ամեն անգամ ելնելով տվյալ առածի բովանդակության մեջ արտահայտած իր նպատակադրումից։ Ինչպես ընդհանրապես ժողովրդական ստեղծագործության, այնպես էլ առածների ու ասացվածքների մեջ կիրառված երկիմաստը մեղմ ու բարեկամական է, երբ վերաբերում է աշխատավորության ներկայացուցիչներին, նրանց անձնական-մարդկային, կենցաղային թուլություններին ու թերություններին, և սուր ու խայթող, երբ վերաբերում է ժողովրդի թշնամիներին, մարդկանց հակահասարակական հատկություններին, կյանքի հոսի կողմերին ու երևույթներին։ Բնորոշ են այս տեսակետից հետևյալ առածներն ու ասացվածքները, որոնց մեջ մենք գտնում ենք թե՛ բարեմիտ հումորի և թե՛ դառն հեգնանքի բավական ցայտուն օրինակներ, առեղծված երկխոսական խոսքի այս կամ այն հնարի օգտագործումով։ Ժողովուրդն ասում է. «Դդումի կերակուրն էլի ուտվում ա, դդում պլուին ի՞նչացու ա» (բթամտի մասին), «Մի անլ սիսեռ ուններ՝ ասածուն Աստուր կասի» (հեշտությամբ անբարեխղճացողի մասին), «Ջամուռը (ցեխ) պառկի՝ խալիպա (կապասպար) տես» (գոռոզ-մեծամտի վերաբերյալ), «Չեկան, չուզեցին — մարս ա չավեց» (տանը մնացած աղջիկ համար), «Քյասիրն օր հալ կերավ, յա՛ հալն է հիվանդ, յա՛ քյասիրը» (աղքատի ծանր վիճակի մասին), «Ասուված աղքատը խնդացնել ուզի

նե, էշը կկորցնե, վերջն ալ դանել կուտա» (առածու՝ ազքատներիվ կեղծ բարեկամ լինելու մասին), «Օխտը վարդապետ մի աղջիկ կընքեցին, անունը դրին Կիրակոս» (հոգևորականների ապաշնորհության ու տգիտության մասին), «Տերտերի կաշին թ՚ըռւկին են քաշել, քանի զարկել են՝ տուր-տուր է ասել» (հոգևորականների ծայրահեղ ընչաքաղցության մասին) և այլն:

Ունկնդիրների վրա ավելի ուժեղ էմոցիոնալ ներգործություն ունենալու, նրանց լսողության ու հիշողության մեջ իր արտահայտած մտքերն ու զգացիարները առավել հաջող տպավորելու նպատակով, ժողովուրդը առածների ու ասացվածքների մեջ իբրև արտահայտչական միջոց լայնորեն օգտագործում է չափական և ներդաշնակ խոսքը:

Հենվելով կենդանի խոսակցական լեզվի շարահյուսական կառուցվածքի վրա, նա իր առածներին տալիս է կոմպոզիցիոն յուրահատուկ ձև, բաժանելով դրանք մեծ մասամբ երկու, հաճախ երեք, իսկ երբեմն էլ ավելի անդամների — մասերի, որոնցից յուրաքանչյուրը իրենից ներկայացնում է որոշակի շեշտով բաժանված մի ամբողջական հատված: Կենդանի խոսքի անդամաբաժանման կամ մասնատման այս միջոցի գլխավոր նպատակն է՝ առավել հստակություն հաղորդել առածի կամ ասացվածքի հիմքում ընկած մտքին: Երկանդամ, եռանդամ և բազմանդամ առածների օրինակներ են հետևյալ ստեղծագործությունները. «Բանող խոփը փայլուն կլինի», «Տանտիրոջ վկան գլխին ա», «Աո ու տուրն ախպեր են, ընչաքչատաս, չես առնիլ», «Հարուստը օձ կերավ, ասին դեղ է, աղքատը կերավ, ասին սոված է» և այլն:

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ նկատելի է նաև ռիթմական որոշ չափ, որն առաջ է գալիս կենդանի խոսքի ռիթմից: Տարբեր առածների ու ասացվածքների մեջ, նայած նրանց թեմային ու բովանդակությանը, մենք հանդիպում ենք ռիթմական տարբեր ոտքերի: Առածների ռիթմական չափը նպաստում է նրանց վերոհիշյալ անդամավոր կառուցվածքի պահպանմանը, միաժամանակ ընդգծելով ու բացահայտելով նրանց բովանդակությունը: Ռիթմական տարբեր չափերով հորինված առած-ասացվածքների նմուշներ են հետևյալները. «Հացը հացարարին տուր, մինն էլ ավելին», «Հացի կտրածը թուրը չի կտրի», «Ձվի գողը ձիու գող կդառնա», «Արջի աչքը մերու տանձին է», «Կատվի մուկ բռնելը իր փորի համար է», «Մինչև սելը չշրջվի, ճամփեն չի դրատվի», «Էվի համար

կարպետը չեն վառի», «Ջրին չհասած, չեն բոբիկանա», «Կրակի վրա հղ չեն ածի» և այլն:

Իրև արտահայտչական ներդործուն միջոց ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ չափազանց նշանակալից դեր է խաղում հնչյունանմանությունը: Այստեղ մենք ամենից առաջ հանդիպում ենք ձայնավոր ու բաղաձայն հնչյունների նմանությամբ ստեղծված ռիթմական միավորների, հանդերի, որոնք ավելի որոշակի են դարձնում առածների կոմպոզիցիոն կառուցվածքը, ընդգծելով ու շեշտելով նրա մեջ առկա ուրույն անդամաբաժանումը: Այսպիսի հանդեր ունեցող առած-ասացվածքների բնորոշ նմուշներ են հետևյալները.

«Ամառվա փուշը, ձմեռվա նուշը», «Ով կխաղա, նա կկաղա», «Հոգը քաշողին, լաթը մաշողին», «Արաը խախտա, մահանան կարկուտա», «Լավ է դեշ, քան թե էշ», «Հերը հարեան, մերը բարեկամ», «Ձացը հորեն, որդին փորեն», «Սոխ ու հաց, սիրտը բաց», «Շունը հիշի, փեսը քաշե», «Գնացի մեշեն, սորվա փեշեն», «Կատվիկ չորացա, մկնիկ զորացա», «Մարտի վեց՝ ձյուն վեր ձյան ցեց, մարտի 9-ին՝ լապլապ վեր բնին», «Գուբա տարին, հետը բարին», «Պոլ է փարեն՝ կսաղցու յարեն», «Տվեց ոսկին, բերեց խոսքին» և այլն:

Տողամիջի և տողավերջի հիշյալ տիպի հանդերի հետ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ հանդիպում են նաև այսպես կոչված ներքին հանդեր, որոնք հնչյունանմանությամբ կապում են իրար ո՛չ միայն միևնույն առածի տարբեր մասերը կամ անդամները, այլև առանձին բառերը: Այդ հնչյունանմանությունը՝ ստացվում է թե՛ ձայնավորների և թե՛ բաղաձայնների կրկնությամբ, հաճախ էլ ձայնավոր և բաղաձայն հնչյունների համատեղ գործածությամբ: Այսօրինակ հանդավորման վրա կառուցված ստեղծագործությունների նմուշներ են հետևյալ առածներն ու ասացվածքները. «Ինկեր պատեր, ճարն է հատեր», «Մնջիկ-մնջիկ, սև էրնջիկ», «Անատեր մնաս դու բողազ, ինչ կը տենա՞ս կը դողաս», «Մինչև Հարոն Ֆկավ հավար, հավ կերավ գձավար», «Թոնիրը հով, վրինը բով, տասներկու հոգի, մի ատերջ կով», «Մինչև հունիս, ունիս նը՝ ունիս, չունիս նը՝ չունիս», «Փեսի շվաք՝ փշի շվաք», «Մարդի շվաք՝ վարդի շվաք» և այլն:

Լոկ հնչյուններով կապակցվող ու ներդաշնակվող բառերի ու հանդերի հետ մեկտեղ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ հանդիպում են նաև և՛ հնչյուններով, և՛ նշանակությամբ (իմաստով) կապակցվող ու ներդաշնակվող բառեր և հանդեր: Հնչյունական

ներդաշնակության այս ձևը, բնականորեն, շատ ավելի ազդեցիկ է ու տպավորիչ, որովհետև նրա մեջ միաժամանակ հանդես եկող հնչյունն ու միտքը անհամեմատ ավելի ուժով է ներգործում, քան միայն հընչյունը: Այսպես օրինակ. մերկացնելու համար հոգևորականների ծայր աստիճան ագահությունն ու որկրամոլությունը, ժողովուրդն ասում է. «Սար ու ձոր, տերտերի փոր»: «Ձոր» և «փոր» բառերն այստեղ կապակցվում են ո՛չ միայն նրանց մեջ առկա nr հնչյունակապակցությունների նույնությամբ, այլև իմաստային նմանությամբ — քահանայի փորը ժողովրդի հայացքով նույնպիսի մի խոռոչ է, ինչպես և սովորական ձորը, որը դժվարությամբ է լցվում: Բացահայտելու համար դողի հոգեբանության մի կարևոր մոմենտը, նրա՝ իրեն վիճակից բխող կասկածավորությունն ու մտավախությունը, ժողովուրդն ասում է. «Դող, սիրտը դող»: «Դող» և «դող» բառերը այստեղ իրար հետ կապակցվում են ոչ միայն ող հնչյունակապակցությունների նույնությամբ, այլև իմաստային նմանությամբ — դողի դողացող սիրտ ունենալու հանգամանքով: Ընդհակառակը, ընտանիքի գոյությունը կապված է մեծ հոգսերի հետ, ժողովուրդն ասում է. «Մեծ տուն, մեծ ցավի բուն»: «Տուն» և «բուն» բառերը այստեղ իրար հետ կապակցվում են թե՛ հնչյունակապակցությունների նմանությամբ և թե՛ իմաստային նմանությամբ — տունը իբրև մարդու, իսկ բունը իբրև կենդանիների բնակարան: Նույն տիպի ստեղծագործություններ են նաև՝ «Մանիշակ, դարնան չիշակ» (ծաղիկ), «Մալին տեր, որդուն հեր», «Ունելով բանջար, եղանք աննյար» առածներն ու ասացվածքները և շատ ուրիշ նմանները:

Ինչպես ժողովրդական բանահյուսության մյուս բոլոր ժանրերի, այնպես էլ առածների ու ասացվածքների լավագույն նմուշները իրենց բանաստեղծական պատկերավորման և չափական ու ներդաշնակ խոսքի հատկություններով գեղարվեստական ստեղծագործության բովանդակության ու ձևի միասնության հիանալի օրինակներ են: Ահռն է ժողովրդական առածների ու ասացվածքների բովանդակությունը, չնայած այն դրսևորված է այլաբանական ակնարկով: Քիչ են ժողովրդական առածների ու ասացվածքների բառերը, բայց դրանք դիպուկ են ու հնչեղ:

ՆԵՐԿԱ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆ ԿԱՋՄԵԼՈՒ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

1. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱՋՆԵՐԻ ԴՐԱԾՈՒՄՆ ԱՆՑՅԱԼՈՒՄ

Ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները ընդհանրապես կարևոր տեղ են գրավում տարբեր ազգերի բանավոր ստեղծագործության մեջ:

Հայ ժողովուրդը առանձնապես սիրել և լայնորեն զարգացրել է բանավոր ստեղծագործության տվյալ բաժինը, որը նա կոչել է սովորաբար «խոսք», «առակ», «առած», «ասացվածք» կամ «ասած» և «մասալ» անուններով: «Մեծանանց (կամ մեծունանց) խոսք է», «ապակս խոսքմ' ուներ», «առակն անխոտելի է», «առակախոս մարդ», «առակած խոսք», «առակավոր մասալ» կամ ուղղակի՝ «մասալ», ահա այն սովորական արտահայտությունները, որ գործ է ածել հայ ժողովուրդը հիշյալ ստեղծագործությունների մասին խոսելիս: «Առակն» ու «առածը» ժողովրդի մեջ ունեցել է նույն կիրառումը և տարբերվել է «ասացվածք» ու «խոսք» հոմանիշներից: Առաջիններին տակ հասկացվել են այլաբանական (ալեգորիկ), իսկ վերջիններին տակ ուղղակի իմաստ ունեցող ստեղծագործությունները: «Առակ» անունն են կրել մեղանում նաև կենդանական պրույցները, որոնք առած-առակների նման այլաբանական ստեղծագործություններ են:

Բնորոշ է այն հայացքը, որ ունեցել է հայ ժողովուրդը առածի և ասացվածքի մասին: Ըստ նրա դրանք մեծ կենսափորձ ունեցող և հասարակության մեջ հարգ ու պատիվ վայելող մարդկանց կողմից հորինված ստեղծագործություններ են՝ «մեծունանց» կամ «մեծարանց» խոսք: Առածներն ու ասացվածքները ժողովրդի կարծիքով դալիս են դարերի խորքից («վաղի առակ»), ստուգված ու ճշտված են շատ սերունդների փորձով, ուստի և չեն կարող սխալ լինել կամ չիրականանալ. «մեծանանց խոսքը գետին չի ընկնի», «մեծորեն խոսք սուտ չեղնի»: Ժողովրդի վերաբերմունքը առած-առակների նկատմամբ որոշակի ու սեղմ արտահայտված է «Առակն անխոտելի

է» տարածված ասացվածքի մեջ, որ նշանակում է, թե առակն անհերքելի է, ճշմարիտ է, հարկելի է, այն չի կարելի խոտել — արհամարհել, առակում ասվածը պետք է կատարվի։ Առածների ու ասացվածքների դաստիարակչական-խրատական մեծ նշանակության և նրանց ճշմարտացի ու խորը բովանդակության հետ միասին, հայ ժողովուրդը բարձր է գնահատել նաև վերջիններիս լակոնիկ ու դիպուկ ձևը, ելնելով իր այն սկզբունքից, ըստ որի՝ «Բոկի երկարն է լավ, խոսքի կարճը»։

Առածներն ու ասացվածքները հայ ժողովրդական բանահյուսության ամենահին և հարուստ ժանրերից մեկն են։ Նրանց խորը հնություն ունենալու մասին են վկայում այն առեղծվածությունները, որոնց մեջ պահպանված են բազմաթիվ մոտիվներ նախնադարյան, տոհմային-համայնական հասարակության կյանք ու կենցաղի, հավատալիքների ու աշխարհայացքի վերաբերյալ, իսկ որոնց (առածների) հարատևության պերճախոս ապացույցը հանդիսանում են այն հազարավոր առած-ասացվածքները իրենց բազմաթիվ վարիանտներով, որոնք դարերի ընթացքում առաջացել ու զարգացել են ժողովրդի կողմից։ Ընդորոշ է այս տեսակետից հայ ժողովրդի մեծ լուսավորիչներից մեկի ու նրա բանաստեղծության բարեկամի՝ Ղ. Աբովյանի հետևյալ խոսքերը. «Առակ, մասալա, սուրսուր խոսքեր՝ որ ուղենաս հո էն հետին ռամիկ մարդը՝ մեկի տեղակ հազարը կասի»[1]։

Ինչպես բանահյուսական այլ առեղծվածությունների, այնպես էլ առած-ասացվածքների գնահատման և զարգացման ներկայիս մեզանում կապված է 50—60-ական թվականների ազգային լուսավորական-դեմոկրատական շարժման հետ և անմիջական շարունակությունն ու արձագանքն է հանդիսանում Խաչատուր Աբովյանի այդ ուղղությամբ հիմնադրած մեծ գործի և ռուսական բանահյուսական-ազգագրական գրականության բարերար ազդեցության։ 50—60-ական թվականներից է, որ հայ գրականության մեջ գնալով ուժեղանում ու խորանում է ժողովրդական բանահյուսության առողջ հոսանքը. պարբերաբար սկսում են դրի առնվել և հրատարակվել այդ բանահյուսության նմուշները։ Նույն այդ թվականներին է, որ Նալբանդյանը իր նշանավոր «Կրիտիկայում» գրականության զարգացման և նրա ժողովրդայնության կարևոր պահանջներից մեկը համարում է ժողովրդական բա-

---

[1] Ղ. Աբովյան, Երկեր, հատ. Ա, Երևան, 1939, էջ 170։

նահյուսության օգտագործումը, դրվատիքի խոսք ասելով այդ ուղղությամբ աշքի ընկած հայ հեղինակների հասցեին։ Անդրադառնալով մանավորապես Պողշյանի «Սոս և Վարդիթեր» վեպում տեղ գտած առածներին ու ասացվածքներին, Նալբանդյանը մեծ գոհունակությամբ գրում է. «Արդո հեղինակը հետևելով պ. Աբովյանի ուղղության իր բովանդակ գործի մեջ միշտ աչքի առջև ունեցել է գործ դնել ազգային առածներ, ասացվածներ։ Մենք լիասիրտ շնորհակալություն ենք հայտնում մեր հեղինակին»[1]։

Հայկական առածների առաջին բուն ժողովրդական շարքը (թվով 102 հատ) լույս է տեսել 1859 թ. Թիֆլիսում հրատարակվող «Մեղու Հայաստանի» թերթի էջերում։ Առածներին կցված իր նախաբան խոսքի մեջ, որ կրում է «Ազգային աշխարհորեն առածից (մասալեքի) վրա» վերնագիրը, բանահավաքը (Գրիգոր Տեր-Հարությունյան Կիրակոսյանց Այգեհատցի) համառոտակի նշում է այն նպատակն ու շարժառիթները, որ դրդել են նրա տվյալ ձեռնարկությանը։ Նա գրում է. «Մենք շատ մոտիկ օրինակ ունեինք ռուսաց լեզուն ու ուսումնականները, թե ինչքան խնամք են տանում ժողովրդական լեզվի վրա, ու ինչ հոգացողությամբ հավաքում են զանազան գավառների բերականական ձևերն ու ոճերը, ժողովրդի առածներն ու երևակայած դյուցազնությունները, ալքերին կամ ուրիշ ներգործող երևույթներին վերաբերյալ։ Այժմ այս բանում պարապում են Ռուսաստանումը երևելի պետնական Սնեգիրովը, Աֆանասևը, Բուսլաևը, Դալը, իսկ ռուսաց պետության ճեմարանը այնքան հարգում է գավառական լեզուները, մինչև նորերումս հրատարակեց գավառական լեզվաց բառարան։ Հասկանալով՝ թե ինչքան հարկավոր է մեր պատմության համար հավաքել սրա նման բաներն, ես իմ կողմանե հետևեցա ժողվել Լոռվա գավառումը լսած առածները, որ շատ կարելի է ուրիշ տեղերումն էլ գործ են ածում. շատ լավ կլիներ, որ մյուս հավաքողներն էլ ցույց տային հրատարակելիս՝ թե ո՞րտեղ են լսել. իմ միտքս էլ այն էր, որ ուրիշներն էլ իրենց գիտեցածն գրեն ու չթողուն կորչի էսպես բանը, որից երևում է ազգի բուն լեզուն ու բնավորությունը»[2]։

Գրիգոր Տեր-Հարությունյանին հետևում են նաև ուրիշները։ Թե՛ արևելահայ և թե՛ արևմտահայ պարբերական մամուլի էջերում ու առանձին ժողովածուների մեջ սկսում են տպագրվել Հայաստանի

---

[1] Մ. Նալբանդյան, երկեր, հատ. 3-րդ, Երևան, 1940, էջ 183։

[2] «Մեղու Հայաստանի», 1859, № 52, էջ 413—414։

զանազան դավանների ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները[1]:

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների գրառման ուղղությամբ ավելի բեղմնավոր աշխատանք է կատարվում 1880—1900-ական թվականներին և հետո: Մի շրջան էր դա, երբ մեղանում ո՛չ միայն չէր թուլացել 50—60-ական թվականներին ժողովրդի և նրա ստեղծագործության նկատմամբ ակսված հետաքրքրությունը, այլ դնալով ավելի էր ուժեղանում: Եթե 50—60-ական թվականներին այդ երևույթը կապվում էր հիմնականում ազգային-լուսավորական շարժման հետ, ապա 1880—1900-ական թվականներին այն դառնում է կապիտալիզմի զարգացման հետևանքով թե՛ արևելահայ և թե՛ արևմտահայ իրականության մեջ առաջ եկած հասարակական նոր հարաբերությունների (գյուղում ու քաղաքում առաջ եկած սոցիալական ուժեղ շերտավորման) և կյանքում հետզհետե իր դիրքերն ամրապնդող ժողովրդական-դեմոկրատական հոսանքի մասավոր ու գրական շարժման արտահայտությունը: 70—80-ական թվականներից է, որ հայ գրականության մեջ սկսվում և 90—900-ական թվականներին տիրապետող է դառնում ռեալիստական ուղղությունը. լավագույն գրողների ստեղծագործության նյութն են դառնում ժողովրդի կյանքն ու պայքարը, նրա հույզերն ու մտորումները: Նույն այդ թվականներին է, որ մեկը մյուսի հետևից հրատարակ են գալիս ժողովրդի կենցաղի, սովորությունների, բարքաոի, բանավոր ստեղծագործության նյութերով հետաքրքրվող մարդիկ, որոնք գրի առնող բանահավաքների (Գ. Սրվանձտյան, Տ. Նավասարդյան, Ս. Հայկունի և այլն) մի ամբողջ խումբ:

Վերջիններիս ջանքերով է ահա, որ ժողովրդական բանահյուսության շատ ուրիշ ստեղծագործությունների հետ գրի են առնվում ու հրատարակվում են նաև առածներ ու ասացվածքներ[2]:

2. ՆԵՐԿԱ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԸ

Ներկա գործը իրենից ներկայացնում է հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների համահավաք ընդարձակ մի ժողովածու: Մեր նպատակն է եղել ի մի հավաքել և սիստեմատիզացնել բանա-

---

[1] *Տե՛ս «Համառոտագրություններ աղբյուրների»:*

[2] *Տե՛ս նույն տեղում:*

հյուսական ավյալ ժանրի ուղղությամբ հայ ժողովրդի ստեղծած հարուստ ժառանգությունը, նկատի ունենալով դրա կարևորությունը ո՛չ միայն կուլտուրայի պատմաբանի համար՝ իբրև աշխատավոր ժողովրդի սոցիալական կյանքի ուսումնասիրման արժեքավոր մի սկըբնաղբյուր, այլև դրողի և լրագրողի, թարգմանչի ու վոխադրողի, ագիտատորի ու դեկուցողի համար՝ իբրև հարուստ մի շտեմարան կենսափիլիսոփայական խորհրդատու ընդհանրացումների, բանավոր ու կենդանի խոսքի պատկերավոր, դիպուկ ու սուր արտահայտությունների:

Առաջադիր նպատակն իրականացնելու համար դիմել ենք դրավոր և բանավոր, տպագիր ու անտիպ այն բոլոր աղբյուրներին, որտեղից հնարավոր է եղել քաղել համապատասխան նյութեր: Այս կերպ մեզ հաջողվել է հավաքել շուրջ 40.000 առած և ասացվածք (հաշված նաև միևնույն ստեղծագործության տարբերակները), որի մոտավորապես կեսը անտիպ:

Մեր օգտագործած աղբյուրներն ըստ իրենց բնույթի հետևյալներն են.

1. Բանահյուսական-ազգագրական տպագիր և ձեռագիր ժողովածուներ:

2. Ազգագրական, դրական և այլ կարգի պարբերականներ (օրաթերթ, շաբաթաթերթ, ամսագիր, տարեգիր):

3. Հայ դրողների (Աբովյան, Պռոշյան, Ալայան, Սունդուկյան, Ծուղուրյան, Շահնազարյան, Ադապյան, Ադելյան, Զավախեցի և այլն) երկերը:

4. Ասօրյա խոսակցական լեզվի մեջ գործածված առածների ու ասացվածքների գրառում:

Նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ բոլոր բանահավաքները, հեղինակները չեն, որ հարապատությամբ հավաքել ու տպել են բուն ժողովրդական առածներ ու ասացվածքներ, այլ որ նրանց մեջ եղել են և այնպիսիք, որոնք «ժողովրդական», «ռամկական» կամ «աղգային» անվան տակ տպել են աշխատավոր ժողովրդի ստեղծագործության հետ ոչ մի կապ չունեցող և նրա ոգուն միանգամայն խորթ նյութեր, օգտագործված աղբյուրների նկատմամբ ցուցաբերել ենք քննադատական մոտեցում և ժողովածուից դուրս ենք թողել.

1. Բանահավաքի կամ հրատարակչի կողմից անգիտակցաբար կամ միտումնավոր կերպով աղճատված առած-ասացվածքները:

2. Գրական ճանապարհով թարգմանված կամ փոխադրված առած և ոչ ժողովրդական նյութերը:

3. Սովորական ոճերը, դարձվածքները, պատկերավոր արտահայտությունները, հանելուկները, ժողովրդական երդի կամ կենդանական զրույցի առանձին բնկորները և նմանները, որոնք թյուրիմացաբար դրված են եղել առածների ու ասացվածքների շարքում:

Այսպես օրինակ, Սիմոն Ճուլարտյանի 1881 թվականին Վիեննայում հրատարակած «Առածք ազգայինք» վերնագրով գրքույկից գտել ենք հետևյալ կարգի հարյուրավոր այսպես կոչված առած-ասացվածքներ, իրրև ոչ ժողովրդական, շինծու և աղճատված նյութեր. «Ձեռքը բացողը պատրաստ պիտի լինի մերժումն ալ լսելու», «Հայրենյաց քարինքը ավելի տաք են, քան Բաբելոնի փռները»:

Գ. Տիգրանյանի 1892 թ. Ռոստովում հրատարակած «Առածք, ասացվածք և զրույցք հայոց Նոր Նախիջևանի» վերնագրով ժողովածուից, մի քանի տասնյակ այլ նյութերի հետ, հանել ենք նաև «Հոդ բռնիս՝ ոսկի դառնա», «Քունդ անուշ, երազդ բարի» և մի քանի նմանները, որոնք առածներ կամ ասացվածքներ չեն, այլ սովորական օրհնանքներ, ոճեր ու դարձվածքներ:

Գևորգ Բարխուդարյանի 1898 թ. Թիֆլիսում հրատարակած «Բարոյական առածներ» ժողովածուից բազմաթիվ այլ նյութերի հետ, մի կողմ ենք թողել նաև հետևյալները. «Աղնիվ մարդը վախում է անաղնվությունից, անաղնիվն անում է ամեն ինչ», «Ակամայից արած աշխատությունը ո՛չ հոգու ա և ո՛չ մարմնու», «Մարդ կա բնավորությամբ կեղծ ա, մարդ կա ազգի ցեց ա», որոնք ոչ լեզվով, ո՛չ արվեստով և ո՛չ էլ բովանդակությամբ ոչինչ ընդհանուր չունեն ժողովրդական առածների հետ:

Տրդատ Պալյանի 1900 թ հրատարակած «Ժողովրդական առածներ և դանդաղան ասացվածք» վերնագրով գրքույկից գտել ենք հետևյալ կարգի բազմաթիվ նյութեր, իրրև թարգմանածո, հնարովի և աղճատված բաներ. «Երկու նավապետ ունեցող մեկ նավակը շուռով կերթա ծովուն տակը» (բառացի թարգմանություն է տաճկերենից), «Գարնան տաքը կանաչին հոգևարքն է», «Սար ու ձոր փիս տերտերի փոր» (բանահավաքը խմբագրել է ժողովրդական հայտնի առածը ավելացնելով «փիս» բառը):

Նույն կերպ ենք վարվել նաև մեր օգտագործած բոլոր մյուս գրավոր ու բանավոր, տպված ու անտիպ աղբյուրների նկատմամբ, բնտրելով նրանցից բուն ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները:

3. ԱՌԱԾՆԵՐԻ ԴԱՍԱՎՈՐՄԱՆ ԵՂԱՆԱԿԸ

Առածների դասավորման ընդունված եղանակը սովորաբար հանդիսացել է այբբենական մեթոդը։ Այս եղանակով են կազմված եղել անցյալում տարբեր ժողովուրդների առածների ժողովածուների մեծ մասը։ Հիշյալ եղանակը վերին աստիճանի պարզ և հեշտ իրագործելի է։ Առաջնորդվելով նրանով կարելի է ամենակարճ ժամկետում և առանց որևէ դժվարության պատրաստել առածների ընդարձակագույն ժողովածուներ։ Հեշտ և պարզ լինելով սակայն, ավյալ եղանակը, որը բառարաններ կազմելու միակ նպատակահարմար և ընդունված ձևն է, այս դեպքում ըստ ամենայնի խոցելի է։

Այբբենական եղանակի ամենամեծ թերությունն այն է, որ այն պարզ կերպով չի բացահայտում ժողովրդական առածների ու ասացվածքների սոցիալական բովանդակությունը, աշխատավոր ժողովրդի կյանքն ու պայքարը, ինչպես նաև մյուս դասերի ու դասակարգերի հոգեբանությունն ու աշխարհայացքը։ Այնպիսի կարևոր առածներ, ինչպիսիք են, դիցուք, սոցիալական շերտավորման, մանավոր անհավասարության, շահագործման վերաբերյալ առածները, այբբենական ժողովածուի մեջ իրարից բաժան-բաժան լինելով ցրվում և կորչում են հարյուրավոր և հազարավոր այլ կարգի առածների ու ասացվածքների ընդհանուր հոսանքի մեջ։

Նույնը վերաբերում է առածների բովանդակությանն ընդհանրապես։ Առանց համապատասխան իմաստային-թեմատիկ խմբավորումների, վերնագրերի ու ենթավերնագրերի, չվերծանված, չբացահայտված վիճակում, իրար տակ դասավորվում են միևնույն տառով սկսվող այնպիսի առնչագործություններ, որոնք թե՛ իմաստով և թե՛ առհասարակ, բոլորովին տարբեր են իրարից, և, ընդհակառակը, իրարից արհեստական կերպով հեռացվում են այնպիսի առածներ, որոնք սկզբնատառով տարբեր լինելով, իմաստով հար և նման են իրար։ Այս պատճառով չափազանց դժվարանում է ժողովածուի մեջ ամփոփված նյութի օգտագործումը, որով և, հասկանալիորեն, մեծապես իջնում է ժողովածուի նշանակությունը։ Եթե նախապես չդիտես ուզածդ իմաստի առածի սկզբնատառը, ապա ստիպված պետք է լինես հետախուզելու այլբանության հաճախ բավական թանձր կեղևի տակ ծածկված հազարավոր ու տարբեր իմաստների մի կատարյալ խառնուրդ ներկայացնող ողջ ժողովա-

ծուն։ Այս կերպ կարելի է օգտվել նաև առանց դասավորման որևէ սկզբունքի կազմված առածների ժողովածուներից, որպիսիք նույնպես գոյություն են ունեցել։ Այսպես օրինակ, «Հարուստի աուտը կանցնի, աղքատի դռրքը չի անցնի» միևիայնող ու սուր սասցվածքը, այբբենական ժողովածուի մեջ մենք գտնում ենք «Հարսը հայ թխեց, տանտիկինը պարծեցավ», «Հարիսան բոլ, եղը վրան դյոլ» և նման կարգի այլ ստեղծագործությունների շարքում։ «Շատ դատողին շալն շաալիկ, քիչ դատողին՝ շարն շասլիկ» դասակարգային բողոքի զգալի շեշտ ունեցող առածը այբբենական ժողովածուի մեջ դրված է՝ «Շատը գնաց, քիչը մնաց», «Շալի-շալի կուտեն, շաբմով կաշեն» և նման կարգի այլ առածների շարքում։ «Խալխը որ կա, քնած առյուծ է, որ զարթնավ էլ չքնի» ժողովրդի պատենցիալ ուժի մասին ակնարկող, քաղաքական մեծ ընդհանրացումի առածը այբբենական ժողովածուի մեջ դրված է «Խալխին մաշալ, խալը վերացավ», «Խաշամանը իմն է, խաշն ուրիշինը» և նման կարգի այլ առածների շարքում։

«Բ» տառի բաժնում «Բանն ավ անի, ես ու դուն, հացն ավ ուտի, ես ու դուն» առածի տակ, որ նշանակում է թե՝ վայելելու համար պետք է աշխատել և ուրիշի վրա հույս չդնել, զետեղված է «Բարեկամի հետ կեր ու խում արա, առ ու տուր մի անի» առածը, որ նշանակում է թե՝ առևտուրը խաբեություն է, ուստի մտերիմի հետ պետք է խուսափել առևտուր անելուց. իսկ այս վերջինի տակ դրված է «Բարկացող մարդը շուտ կպատռվի» ասացվածքը, որն իր բովանդակությամբ (դյուրագրգռությունը վնասակար է առողջության համար) ոչ մի առնչություն չունի նախորդ, բովանդակությամբ նույնպես տարամերժ երկու առածների հետ։ Այսպես և բոլոր մյուս տառերի բաժիններում։

Այբբենական եղանակի երկրորդ ո՛չ պակաս մեծ արատն այն է, որ միևնույն առածի տարբեր վարիանտները, տարբեր տառերով սկսվելու պատճառով ցրվում են ժողովածուի տարբեր մասերում, որով և դժվարանում է նրանց զարգացումն ու կրած փոփոխությունները դիտելը։

Այսպես օրինակ, այբբենական ժողովածուի մեջ երկու տարբեր տեղերում, տարբեր տառերի տակ են դրված՝ «Տերտեր արա գեղը գցի, թե տալրից ոչ՝ գետը գցի» և «Աղբատին գեղը քցա, թե չտալրի՝ գետը քցա» առածները, որոնցից առաջինը հակակրոնական բնույթի բուն ժողովրդական մի ստեղծագործություն է, իսկ երկրորդը՝ նրա

վերախմաստավորված ժարխոնաը, առաջ նկած սոցիալական վերնախաւի միջավայրում:

Վարիանտների դիմատրկման երևույթի բնութագրման համար ավելի ցայտուն են այն առածները, որոնց տարբերությունը արտահայտված է գերազանցորին ձևական և լեզվական-բարբառային հանգամանքներով: Այսպես օրինակ. «Բարատու ծառը պտուղը կախ կը պցի», «Պտղատու ծառի ճյուղերը քաշ կը լինեն», «Վիրը սմրուլը պտուղը կախ կանի» առածները, չնայած այն հանգամանքին, որ ունեն հար և նման իմաստ (պիտանի մարդիկ համեստ են լինում) այրբենական ժողովածուի մեջ գրվում են 3 տարբեր տեղերում՝ «Բ», «Պ» և «Վ» տառերի տակ:

Կամ՝ «Խելոքը մինչև կմտածե, խելառը տղին կպատակե», «Ընչանք խելոքը միտք կանի, դիժը տղին հարստանիք կանի», «Ջուր խելացին փտացվի, ծուռ լաճեր կիսատնեն», «Հարի խելացին բորիացավ, ծուռ պետ անցավ» առածները ունենալով միևնույն իմաստը (համարձակախոսականները կյանքում հաղթող են լինում) այրբենական ժողովածուի մեջ գրվում են 4 տարբեր տեղերում — «Խ», «Ը», «Ջ» և «Հ» տառերի տակ և այլն:

Այրբենական մեթոդի նման, ընդունելի չի կարող լինել նաև այսպես կոչված անվանական կամ առարկայական մեթոդը, երբ առածներն ու ասացվածքները ժողովածուի մեջ դասավորվում են ըստ առանձին առարկաների կամ հասկացությունների (մարդ, աշխարհ, ժամանակ, բնություն, խելք, խիղճ, խոսք և այլն): Այս մեթոդը ընդունված և առանձնապես տարածված է եղել Արևմտյան Եվրոպայի մի քանի երկրներում (Անգլիա, Գերմանիա): Այրբենական եղանակի նման առարկայական-անվանական մեթոդի հիմնական արատը նյութի դասավորման ժամանակ սոցիալական մոտեցման բացակայությունն է, ապա նաև միևնույն թեմային վերաբերող առածների ցրումը տարբեր տեղերում, տարբեր անունների տակ (խելոք — իմաստուն — գիտուն, ժողովուրդ — խալխ — ռայաթ — համայնք և այլն):

Հրաժարվելով թե՛ այրբենական և թե՛ առարկայական եղանակներից, ներկա ժողովածուի մեջ ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները դասակարգել ենք ըստ նրանց հիմնական իմաստի և սոցիալական բովանդակության: Դասակարգման այս ձևը, հիմնականում, մշակված է մեր կողմից: Ճիշտ է, դրա առանձին փորձեր եղել են և անցյալում, մասնավորապես ռուսական գրականության մեջ

(Հայտնի են այս տեսակետից Դալի[1] և Իլյուստրովի[2] ժողովածուները), սակայն դրանք թե՛ մեթոդական և թե՛ մանավանդ մեթոդոլոգիական տեսակետից ունեցել են լուրջ թերություններ: Դալը, օրինակ, առածները դասակարգել է բարոյական կամ հոգեբանական կարգի թեմաներով, առեղծելով չափազանց պայմանական և սուբյեկտիվ բաժանումներ: Իլյուստրովը առածների դասակարգման ժամանակ ելել է հիմնականում իրավական սկզբունքներից, տեղավորելով դրանք պետական, ընտանեկան, քրեական իրավունքի և նման տիպի մի քանի այլ բաժանումների մեջ: Նրանք միաժամանակ թույլ են տվել այնպիսի աչքի ընկնող սխալներ ու թերություններ, ինչպիսիք են.

1. Առածների բովանդակության շատ հաճախ անհամապատասխանությունը այն բաժնի վերնագրին, որի տակ նրանք դրված են, և տարբեր բաժինների միջև ներքին կապի բացակայությունը:

2. Միևնույն առածի կամ ասացվածքի բազմաթիվ կրկնությունները ժողովածուի տարբեր տեղերում:

3. Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների ե՞րբ և ո՞րտեղ դրի առնված և տպագրված լինելու մասին համապատասխան տեղեկանքի բացակայությունը, որը մեծապես իջեցնում է ժողովածուի գիտական արժեքը:

4. Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների հետ համատեղ այնպիսի ստեղծագործությունների մատուցումը, ինչպիսիք են՝ հանելուկները, շուտասելուկները, սովորական դարձվածքները, որոնք և՛ ձևով, և՛ բովանդակությամբ տարբեր են առածներից ու ասացվածքներից և այլն:

Հակառակ Դալի և Իլյուստրովի, որոնք առածների դասավորման ժամանակ մեկնակետ են ունեցել բարոյական-հոգեբանական և իրավական սկզբունքները, մենք առաջնորդվել ենք ժողովրդական առածների ու ասացվածքների սոցիալական բովանդակությամբ և դասավորումը կատարել ըստ այդմ, միաժամանակ խուսափելով նրանց թույլ տված հիշյալ կարգի թերություններից:

Առածները, իրրև այլաբանական բնույթի ստեղծագործություններ հաճախ բավական դժվար վերծանելի են: Նրանց բուն միտքը՝ սոցիալական, փիլիսոփայական որևէ ընդհանրացում արտահայտ-

---

[1] Даль В., Пословицы русского народа, М., 1861.

[2] Иллюстров И., Жизнь русского народа в его пословицах и поговорках, М., 1915.

վում է անուղղակի կերպով, բնությունից, կենդանական աշխարհից վերցրված այս կամ այն առարկայի, երևույթի միջնորդավորմամբ: Առածի իսկական իմաստը հասկանալու համար՝ անհրաժեշտ է մտովին ճնշել նրա պլաստանական կեղևը և թափանցել բովանդակության խորքը: Առածները այս առումով հիշեցնում են ժողովրդական հանելուկներին: Առածների դժվար վերծանելիության հանգամանքը նկատի ունենալով է, որ XVIII դարի հայտնի մատենիա-լիստ-փիլիսոփա Հելվեցիուսը դրանք համեմատել է մճճված կծիկի հետ: Նա գրել է. «Առածները... կարելի է համեմատել մճճված կծիկի հետ. եթե դուք պահեք մի ծայրը, ապա կարող եք նա կծկել նրանցից ոչ էական ու պոլիտիկան. այդպիսի մի աշխատանքի համար անհրաժեշտ են իհարկե խիստ ճարտար ձեռներ»[1]:

4. ԱՌԱԾՆԵՐԻ ԹԵՄԱՏԻԿ ԽՄԲԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ՎԱՐԻԱՆՏՆԵՐԸ

Ինչպես հայտնի է, ժողովրդական առածները իրենց բովանդակությամբ չափազանց բազմազան են. չկա կենսական որևէ երևույթ, որն իր անդրադարձումը գտած չլինի նրանց մեջ: Այստեղից էլ ահա ծագում է առածների իմաստաբանական խմբավորման դժվարությունը, մի գործ՝ որի հաջողությունից խոշոր չափով կախված է ժողովրդական առածների ինչպես պրակտիկ օգտագործման, այնպես էլ գիտական ուսումնասիրության համար պիտանի դառնալու հանգամանքը: Վերծանված բոլոր առածները պետք էր կարողանալ դասավորել ըստ բովանդակության, իրար կողքի բերել նույն և մերձ իմաստ ունեցող առածները, ստեղծել առանձին բաժիններ, յուրաքանչյուր բաժնի մեջ տարբեր թեմատիկ ենթաբաժիններ, թե՛ մեկին և թե՛ մյուսին տալով համապատասխան ընդհանրացնող վերնագրեր: Միաժամանակ անհրաժեշտ էր այնպես անել, որպեսզի ժողովածուն շատ չմասնատվեր մանր բաժինների, ոչ էլ՝ նյութի հարուստ ու բազմազան բովանդակությունը կորչեր չափից ավելի մեծ և սխեմատիկ խմբավորումների մեջ, որով մեծապես կդժվարանար նրա օգտագործման հարցը: Ելնելով նման մեկնակետից, մենք ներկա ժողովածուն պայմանական կերպով բաժանել ենք թվով վեց մեծ բաժինների և շուրջ 150 ենթաբաժինների:

Հատուկ մատենագրության առարկա է եղել մեզ համար նաև վարժանքների մատուցման հարցը: Ամենահեշտն այն կլիներ, եթե՝

---

[1] Гельвеций К. А., Об уме, М., Огиз, 1938, стр. 308.

այբբենական կարդով կամ առանց դրան իրար տակ դրվեին միևնույն առածի բոլոր տարբերակները, համապատասխան համառոտ ծանոթություններով յուրաքանչյուրի աղբյուրի և գրառման վայրի մասին: Սակայն այս կերպ վարվելով մենք մեծապես բազմապատկած կլինեինք ժողովածուի էջերի թիվը և միաժամանակ տեղիք կտայինք շատ կրկնությունների, քանի որ վարիանտներից շատերը փոքրաթիվ ոչ այլ ինչ են, բայց եթե միևնույն առածի հարաբերաբար տարբեր վայրերում, բարբառային աննշան տարբերություններով: Այդ ակնհայտ թերությունները ժողովածուն զերծ պահելու և միաժամանակ վարիանտների բովանդակության ու արվեստի բոլոր քիչ թե շատ ուշագրավ երանգները ներկայացնելու համար, կիրառել ենք հետևյալ եղանակը.

1. Միևնույն առածի բազմաթիվ վարիանտներից ընտրելով ամենաբարտարյալը (բովանդակության ու արվեստի, տարածված լինելու, ինչպես նաև համաժողովրդական, ազգային ելևէջին ավելի մոտ լինելու իմաստով) տվել ենք այն ընդգծված ձևով իբրև հիմնական վարիանտ:

2. Վերջինիս տակ առանց ընդգծման դրել ենք նրանից քիչ թե շատ զգալի տարբերություն ունեցող մյուս վարիանտները, իբրև երկրորդական վարիանտներ:

3. Յուրաքանչյուր հիմնական կամ երկրորդական վարիանտի տակ համառոտությամբ նշել ենք նրանց աղբյուրը և գրառման վայրը, իսկ այս վերջինների կողքին դրել հիմնական և երկրորդական վարիանտներից բարբառային աննշան տարբերություն ունեցող մյուս առածների և ասացվածքների աղբյուրների ու գրառման վայրի համառոտագրությունները: Այս կերպ մեզ հաջողվել է մեծապես կրճատել ժողովածուի ծավալը, վարիանտները մատուցել նրանց բովանդակության, արվեստի, տարածված լինելու, ելևէջի արժանիքների համեմատ, խուսափելով ավելորդ ծանրաբեռնվածությունից, միաժամանակ արձանագրել չտրված բոլոր նյութերի հասցեն:

Օրինակ, հարատահարված, ընչաղուրկ աշխատավոր մասսաների սոցիալական բողոքի ակնհայտ շեշտ պարունակող «Աշխարհ արուա, մենք մեջը կարուա» և «Աշխարքը ծով, մեզ համար սով» առածների մեզ հայտնի 11 վարիանտներից ժողովածուի մեջ օգտագործված են միայն 4-ը, քսան որում՝ 1-ը տրված է առաջին տեղում, ընդգծված ձևով, իբրև հիմնական վարիանտ, 3-ը՝ 2-րդ տեղում, առանց ընդգծման, իբրև երկրորդական վարիանտներ, իսկ

մնացած 7-ի միայն աղբյուրներն են նշված համապատասխան ծանոթությունների մեջ, իրև վերևում տրված 4 տարբերակների կրկնակներ՝ լեզվական-բարբառային աննշան տարբերություններով:

«Ամեն բանի վերջն է դուվելի» տարածված ասացվածքի մեզ հայտնի 8 վարիանտներից, որոնց բոլորի միտքն այն է, թե ամեն ինչ դնահատելի է իր վերջնական արդյունքով, ժողովածուի մեջ օգտագործված է միայն 3-ը, ըստ որում 1-ը տրված է առաջին տեղում, ընդգծված ձևով, իբրև հիմնական, երկուսը՝ երկրորդ տեղում առանց ընդգծման, իբրև երկրորդական վարիանտներ, իսկ 5-ի համար նշված են միայն աղբյուրները համապատասխան ծանոթությունների մեջ իբրև վերևում տրված երեք վարիանտների կրկնակներ բարբառային աննշան տարբերություններով:

Այսպես և բոլոր մյուս վարիանտներ ունեցող առածների ժամանակ:

Այսպիսով, առածների դասավորման մեր մշակած եղանակը, որը և՛ ըստ էության, և՛ ըստ կառուցվածքի հիմնովին տարբերվում է իմաստա-բովանդակային սիստեմի եղած հին փորձերից, ունի հետևյալ առավելությունները: Այն հնարավորություն է տալիս.

1. Թափանցելու ժողովրդական առածների այլաբանական կեղևի տակ թաքնված բովանդակության մեջ, տեսնելու նրանց դասակարգային-սոցիալական էությունը:

2. Վերահասու լինելու վարիանտների մեջ առկա բովանդակության ու ձևի նշանակալից երանգներին ու տարբերություններին, բացահայտելու նրանց ծագումը, զարգացումն ու կրած փոփոխությունները, տեսնելու թե ինչպես միևնույն առածը կամ ասացվածքը պատմական տարբեր ժամանակաշրջաններում, դասակարգային տարբեր միջավայրում առանում են նոր երանգավորում, երբեմն էլ բոլորովին նոր բովանդակություն ու ձև:

3. Հեշտությամբ դտնելու ժողովածուի մեջ այս կամ այն հարցին վերաբերող փնտրված իմաստի առածը կամ ասացվածքը:

Այս է հիմնական գծերով ներկա ժողովածուի վրա կատարված աշխատանքի ընդհանուր պատկերը:

Պետք է ավելացնել նաև, որ ժողովածուի մեջ կան որոշ կարգի ներողություններ, որոնք լավ գիտակցելով հանդերձ, մենք չենք կարողացել վերացնել, որովհետև դրանք բխել են նյութի բնույթից: Բնորոշ է այս տեսակետից, օրինակ, մի հանգամանք: Հիանալի իմանալով, որ առածների դասակարգման ամենաճիշտ ձևը այն կլիներ, երբ մենք դրանք խմբավորեինք ո՛չ միայն ըստ հիմնական իմաստի

կամ բովանդակության, այլև ըստ նրանց ծագման ժամանակաշրջանի, պատմական էպոխաների ու ֆորմացիաների, այնուամենայնիվ կիրառել ենք միայն առաջին ձևը։ Այսպես ենք վարվել, որովհետև առածները և ընդհանրապես ժողովրդական բանահյուսությունը, իբրև բանավոր ստեղծագործություններ, ծագած լինելով այս կամ այն էպոխայում, հարատևել են և հետագայում ենթարկվել զգալի փոփոխությունների, կրելով տարբեր էպոխաների ու ֆորմացիաների կնիքը։ Պակաս բնորոշ չէ նաև մի ուրիշ հանգամանք։ Հայտնի է, որ առածների առանձնահատկություններից մեկը նրանց մի զգալի մասի բազմանշանակ լինելն է։ Այստեղից էլ ակնհայտ է, որ առածների դասակարգման մեր կիրառած ձևը (ըստ բովանդակության կամ խմաստի) թույլ է տալիս կատարման մեջ զգալի բազմազանություն։ Այս կամ այն առածին տված մեկնաբանության նեղության կամ լայնության, մասնավորության կամ ընդհանրության համեմատ, կարելի է այն տեղաշարժել մի բաժնից կամ ենթաբաժնից մյուսը, և դարձյալ պնդել, թե տվյալ առածը իր տեղում չէ։ Արել ենք այն, ինչ ներել են մեր ուժերը։

Անհրաժեշտ է հիշատակել նաև այն փաստը, որ բավական թվով առածներ ու ասացվածքներ տեղադրված են ոչ միայն ժողովածուի համապատասխան թեմատիկ խմբերի մեջ, ըստ խմաստի ու բովանդակության, այլ այբբենական կարգով տրված են որոշ բաժինների վերջում՝ «Հավելված» վերնագրի տակ։ Այդօրինակ մեծ կամ փոքր «Հավելվածներ» ունեն ժողովածուիս՝ «Մարդկային — հասարակական հատկություններ, բնավորություն և խառնվածք», «Բարոյական հասկացություններ, կենսափորձից հանված եզրակացություններ և խրատներ», «Մարդկային զգացումներ, ճաշակ, սեռ, տարիք» վերնագրով բաժինները։ Ինչպես նախորդ երկու դեպքերում, այս անգամ էլ հանցանքը մերը չէր։ Դրա հիմնական պատճառն այն էր, որ նման և զուգահեռ խմաստի ու բովանդակության առածների ու ասացվածքների հետ, որոնք կարելի եղավ ի մի բերել առանձին թեմատիկ խմբերի մեջ, գոնվեցին նաև խմաստով ու բովանդակությամբ եղակի այնպիսի առածներ ու ասացվածքներ, որոնց նկատմամբ հնարավոր չէր կիրառել թեմատիկ խմբավորման սկզբունքը։ Ահա թե որտեղից առաջ եկավ «Հավելվածների» անհրաժեշտությունը։

5. «ԼՐԱՑՈՒՄ» ԲԱԺՆԻ ՄԱՍԻՆ

Ինչպես ժողովրդական բանահյուսության մյուս բոլոր ստեղծագործությունների, այնպես էլ առածների ու ասացվածքների պաշարը ժողովրդի մեջ անսպառ է։ Ինչքան էլ շատ հայտնաբերված ու հավաքված լինեն դրանք, երբեք չի կարելի ասել, թե այլևս հնարավոր չէ նոր նյութեր գտնել։ Հիշյալ հանգամանքն էր ահա, որ մեզ թելադրեց «Առածանի»-ի հրատարակումից հետո չհրաժարվել նոր առածներ ու ասացվածքներ որոնելու մտքից և շարունակել աշխատանքը տվյալ ուղղությամբ։ Այդ աշխատանքի արդյունքն են սույն հրատարակության «Լրացում» բաժնում զետեղված շուրջ 600 առած-ասացվածքները, որոնք հավաքված են 1951—1960 թթ. ընթացքում։ Դրանք հիմնականում նոր նյութեր են, մասամբ էլ եղածների նոր տարբերակներ կամ զուգահեռներ։ Տարիների ընթացքում մեզ հաջողվեց մեր շրջապատում լսել ու գրի առնել բավական թվով նոր առածներ ու ասացվածքներ։ Մեր ժողովածուն զգալիորեն հարստացավ համալրվելով նաև համապատասխան հիմնարկների արխիվային ֆոնդերը վերջին տարիներս մուտք գործած առած-ասացվածքների մի քանի նոր ձեռագիր հավաքածուների հաշվին։

250 առած-ասացվածք՝ Ախալցխայի, Շիրակի, Կարնո, Երևանի, Լոռու, Սիսիանի, Ղարաբաղի, Վան-Վասպուրականի և մի երկու այլ բարբառներով, վերցրել ենք մեր ձեռագիր ժողովածուից։

200 առած-ասացվածք վերցրել ենք Գորիս քաղաքի բնակիչ Վ. Բադիրյանի ձեռագիր ժողովածուից, որը պարունակում է նույն Գորիս քաղաքի և շրջակա՝ Տեղ, Կոռնիձոր, Արավուս, Շինուհայր, Խնձորեսկ ու այլ գյուղերի առածներն ու ասացվածքները (ձեռագիրը պահվում է Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի Գրականության և արվեստի թանգարանի ժողովրդական բանահյուսության արխիվի «Անհատ բանահավաքների ձեռագրեր» բաժնում)։

50 առած-ասացվածք՝ Շուլավերի բարբառով, վերցրել ենք ուսուցիչ-բանահավաք Ս. Քամալյանի ազգագրական և բանահյուսական նյութերի անտիպ ժողովածուից (ձեռագիրը գտնվում է Երևանի պետական Մատենադարանի արխիվային բաժնում, Սեն. Տեր-Հակոբյանի ֆոնդ, թղթապանակ նո. 72, վավերագիր նո 1 գ.)։

50 առած-ասացվածք վերցրել ենք Ա. Մարտիրոսյանի ձեռագիր ժողովածուից, որը պարունակում է նրա մոր՝ Լենինական քաղաքի բնակչուհի Նուշիկ Մարտիրոսյանի առած-ասացվածքները՝ Շիրակի և Մանազկերտի բարբառներով։

20 առած-ասացվածք՝ Դարաբաղի բարբառով, վերցրել ենք Մ. Գրիգորյանի բանահյուսական նյութերի անտիպ ժողովածուից (ձեռագիրը գտնվում է Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի Գրականության ու արվեստի Թանգարանի ժողովրդական բանահյուսության արխիվում, Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ)։

«Առածանի»-ի ներկա հրատարակությամբ ևս օրակարգից չի հանվում ժողովրդի մեջ եղած և տակավին գրի չառնված ու չհրատարակված թե՛ հին և թե՛ նոր ստեղծված ու ստեղծվող առածների ու ասացվածքների հայտնաբերման ու գրառման խնդիրը։ Մեր հնարավորությունների չափով մենք այսուհետև էլ պետք է աշխատենք այդ ուղղությամբ։ Միաժամանակ, կոչ ենք անում «Առածանի»-ի ընթերցողներին և բոլոր նրանց, ովքեր գիտեն և առիթ կունենան լսելու սույն ժողովածուից դուրս մնացած նոր առածներ ու ասացվածքներ, չզլանան գրի առնելու մեր ժողովրդի բազմադարյան բանահյուսության այդ թանկագին դոհարները։

Իբրև վերջաբան այստեղ ուզում ենք կրկնել ռուս նշանավոր բանահավաք և բանագետ Վլադիմիր Դալի հետևյալ խոսքը, որ ճա գրել է ժամանակին ռուսական առածների իր պատրաստած մեծ ժողովածուի առնչությամբ. «Թեպետ և սա երկասիրություն չէ, բայց ջանք չափազանց շատ պահանջվեց, առավել շատ, քան հարկավոր կլիներ որևէ երկասիրության համար»։

ԱՌԱՔՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Ա.

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, ԲՆԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԽՄԻՆՎԱԾՔ

ՊԻՏԱՆԻ ԵՎ ԱՐԺԱՆԱՎՈՐ: ՀԱՄԵՍՏ ԵՎ ԽՈՀԵՄ

Մեկ կա՝ հազար ածե, հազար կա՝ մեկ չածե:
ԺԱԲ 109 Ախց/ՀԱ 210 Ակն/ԲԱ 25 Դրր/ԹՄԿ 123 Թփլ/Մ 1885, 450 Ղլթ/ՀԺՀ VII, 111 Վկն/Բ 1899, 651 Ջն/ՈՒՋ 140 Ջթ/ԹՄԿ 137 Թփլ

Մեկը կա տասն ածի, տասը կա մեկն չածի:
ԳԱ 20 Վզպ

Մարդ կա հազար արժի, հազար կա՝ մեկ չարժի:
ՆՆ 510 Շրկ/ԱՆ 22 Նթջ/ՀԺՀ VII, 100 Խրմ/Բ 1898, 316 Քզ/ԱՀԱ 10 Գա

Մարդ կա՝ մարդ ա, մարդ կա՝ գարդ ա:
ԲԱ 29 Դրբ

Հավուրբնին յավուրուն՝ ամեն մարդու բանն ա, վաղուրբնին յավուրուն՝ մարդ մարդու բանըն ա:
ՀԺՀ VII, 81 Աստ

Ածան հավը կըրկչան կըլնի:
ԺԲԱ 209 Վզպ/ՓՇԱ 90 Շրկ/ԱՀ VI, 74 Բկն/ԱՀ XII, 95 Ակշ/ՀԱ 204 Ակն/ԱՇԳ 72 Ախց/Բ 1898, 315 Քզ/ԲՀԳ 95 Եվզ/Բ 1900, 219 Կար

Քու ածող հավը կշկշչան կլնի:
ԺԲԱ 224 Վզպ/ՎՍ I, 131 Վն/ԺԲԱ 233 Լս/ԿՇ 5 Դրբ/ՀԱՎ 1887, 175 Ատշ/ԹՄԿ 129 Թփլ

Ածան հավը կտիտան կ'ըմխ
ԱՀ IX, 180 Գլա/Բ 1898, 133 Կրն/Բ 1899, 651 Ջն/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/ԺԱԲ 88 Ախց/Բ 1898, 745

Կրկըչան հավը ձու ածող կ'ինի:
ԲԱ 24 Դրբ/Բ 1899, 425 Կն

Քաբաոու (պոդաոու) ծառը գլուխը կախ կը գցի:
ԳԱ 12 Վզպ/ԹՄԿ 81 Թփլ

Ծառը քանի բար չաո անէ, գլուխը կախ կը գցի:
ՓՇԱ 108 Շրկ/ԹՄԿ 116 Թփլ/ՄՀԹ 1859, 114 Լս

Պոդաոու ծառին ճղնիքը քաշ ևն լինում:
ՍԱ 26 Զպղ

Լիքը սմբուլը (հասկ) գլուխը կախ կանի:
ԱՇ 31 Ախտ

Քաբաոու ծառին քար բցող շատ կըլի:
ԱՀ XI, 112 Բրշ

Մնդլի (պտուղի) ծառին քար բցող շատ կինի:
ՀՏՎ 19 Շրկ

Կարմիր խնձորին քար քշող շատ կըլլա:
Բ 1899, 479 Կն

Կաթճաառուր կովի պակից չեն ըլլի:
ԱՃ 37 Ա՛շա

Կամ ուխտ կովի պատակը չեն կտրիր:
ՄԹ 21 Շիհ/ԱՀ XIII, 85 Ա՛լ2

Ինչքան որ գիտուն ըլլես, չիմացածդ մի աղգնախից հարցրու:
ԱՃ 29 Ա՛շա/ԺԵԱ 225 Վդպ

Մարդը ինչքան խելքով էղնի ըմէղ ժառն (խենթ) խոսք հարցու:
ԱՀ XIII, 86 Ա՛լ2

Վարը ճառի, որ վերևը քեզ աեղ տան:
ՄԹ 43 Շիհ/ՎՍ II, 147 Վն/ԱՀ IX, 191 Պւս

Գառիկից սկսե, որ մեծից ճաշճես:
ՓՇԱ 122 Շիհ/ԹՄԿ 149 ԹՓ1

Բչեմին կցի՛ (սկսիր), մոտ շատին հասնիս:
ԹՄԿ 167 ԹՓ1/ՓՇԱ 126 Շիհ

Բիչն գործել արա (համառվիր). մոտ տասած շատ տա:
ԹՄԿ 166 ԹՓ1

Իշխ բանդորա, որ ձիան հասնիս:
ԱՃ 30 Ա՛շա/ՓՇԱ 106 Շիհ

Գրգռնա մեծից մեար (համար) պահած անդամ ճառես ոչ:
ԲԱ 42 Դպր

Շատ գիտես, քիչ խոսա:
ԺԵԱ 225 Վդպ/ԱՃ 52 Ա՛շա/ԹՄԿ 144 ԹՓ1/ԿՃ 5 Դպր/ԺԱԲ 98 Ա՛խց

Ճարտարը (խոսք) բերնիդ մեջ էգիր, նոր ասա:
ՎՍ I, 128 Վն

Շատ տեսնում իս, քիչ ասա:
ԹՄԿ 146 ԹՓ1

Քիչ խոսա, շատ լսի:
ԳԱ 63 Վդպ/ԹՄԿ 166 ԹՓ1/ԱՀ IX, 191 Պւս/ԼՄ 1880, 59 Բլն/ԺԵԱ 184 Մշ/ԹՄԿ 167 ԹՓ1

Էրկու լսի՛, մեկ խոսի:
ԹՄԿ 94 ԹՓ1/ԱՀ IX, 183 Պւս

Մեկ խոսի, տաս լսի:
ԼՄ 1880, 39 Բլն

Շատ կեր, քիչ խոսա:
ԳԱ 64 Վդպ

Շատ բան շինի՛, քիչ խոսի՛:
ԹՄԿ 145 ԹՓ1

Երկու աղկաց, մեկ բերաց, իմացի՛ր ասածիդ արդաց *(հավիտ)*:
ԱՀ 22 Նխջ

Առաջ միաք արա, հետո գործ սկսի:
ԳԱ 57 Վդպ/ՓՇԱ 94 Շիհ/ԱՆ 20 Նխջ

Առաջ միաք արա, հետո խոսք ասա:
ԱՃ 6 Ա՛շա/ԹՄԿ 66 ԹՓ1/ԹՄԿ 82 ԹՓ1

Տասը չափի, մեկ կարի:
ԳԱ 15 Վդպ/ՓՇԱ 124 Շիհ/ԹՄԿ 160 ԹՓ1/ԱՆ 56 Նխջ/ԿՃ 7 Դպր/ԱՀ VI, 99 Բլն/ԺԵԱ 184 Մշ/ՀԺՀ VII, 111 Վն/Բ 1898, 461 Դպղ

Օխտը չափի, մեկն կարի:
ԲԱ 43 Դպր/ԵԱ 112 Խոջ/ԱՀ IX, 187 Պւս

Հազար չափնե, մեկ մը կարես:
ԱՀ IX, 186 Պւս/ԹՄԿ 123 ԹՓ1

Ծանդր ճառի, որ լիդր *(ժանրամիյան չափ)* գաս:
ԺԵԱ 222 Վդպ/Բ 1899, 479 Կն/Բ

1898, 377 Գրք/Մ 1885, 450 Դիմ/Բ 1859, 499 Բ 1900, 428 Մրգ/ժԲԱ. 182 Մշ/ԼՄ 1880, 27 Բկն/Պվ. 137 Վն/Ա.Հ XI, 114 Բռշ/ԼՆ 501 Ճրկ/ժԲԱ. 248 Հգկ/ՀԱ. 208 Ակն/ժԲԱ. 283 Ա.գ/Ա.Հ IX, 185

Ծաղիր առնդ մի բերիացնի։
ժԲԱ. 222 Վզպ/Ա.Ճ 36 Աշա/ժԲԱ. 235 Լո/կՃ 3 Գար/ժԲԱ. 231 ՀԲ

Հազար խոսքին մԷկ խոսք, ճշ գար ցնցդուն մԷկ բան։
ԼՄ 1880, 33 Բկն

Ծաղիր քարը իր տեղումն կը մնա։
ժԲԱ. 222 Վզպ

Մահնկաց առաջ միտք արա, բն իցչարս դուրս գաս։
Բ 1898, 461 Գզդ

ՑՑՈՒՇԱՎՄԱՐ ԵՎ ՀՑՈՒԱՏՑՈ

Ճաճ ճեռ ըցկերացիր, գերար ձեռիցդ մի գցի։
ժԲԱ. 225 Վզպ/ՄՀ 21 Լո/կՃ 5 Գար/Ա.Հ VI, 94 Բկն/ՎՄ I, 133 Վն/Բ 1899, 696 Թվր

Ճաճ հեռ սերտերացէ, գերար ձեռիցդ մի՛ վեր գցի։
Պժբ 54 Աշա/ՓՃԱ. 118 Ճրկ/ժԲԱ. 236 Լո/ԱԽ 33 Զզգ/ԲԱ. 32 Գար/ժԲԱ. 197 Տրպ

Գիլի ճեռ ըցկերացի, դազաճակդ ձեռիցդ մի գցի։
Ա.Ճ 13 Աշա

Կծողի բառակից կաճգցնի, բացի ավողի՝ առաջից։
Ա.Ճ 36 Աշա/ՓՃԱ. 110 Ճրկ

Ձեռ առջերդ անգերը, շատ խոսերդ։
ՓՃԱ. 113 Ճրկ/Ա.Ճ 44 Աշա

Ոտդ փակից *(ցուպ)* պահի, որ վար չբցկցիս։
ՄԹ 43 Ճրկ

Երկու աչքիդ մեկից մի՛ հավատար։
Ա.Ճ 41 ՆթՋ

Ի՞նչ բաց ուցիս կառուրջումը, որ փարարից յափցչումը։
ՀԺՀ VII, 104 Գար

Ո՛չ առատից կը տեսցիս, ո՛չ եբնար կը բրցես։
ԼՄ 1880, 46 Բկն

Սահղի ծակից Հցդբատաց անյր կաճնն *(գերահել)*։
ՀԱ. 204 Ակն/Ա.ՃԳ. 72 Ա.բր/Բ 1898, 315 Բզ/ՀԱ.Վ. 1892, 183 Տրպ/Բ 1899, 411 Կն

Ուղար մոտիկ ա արաժում, հատա հետու ա տեցնում։
Ա.Ճ 54 Աշա/ՀԺՀ VII, 79 Ասա

Միցչև քառասուց ըցկուզ մի.կտեղ չը տեսցի, քար չի ճեռներ։
ՀԱ. 250 Ակն

ՃՇՄԱՐՏԱԽՈՍ ԵՎ ՃՇՄԱՐՏԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Գուզ *(ուղիզ)* խոսողի գլուխը ծակ ա։
ՎԱ. 10 Վզպ/Ա.Ն 43 ՆթՋ/ՀԺՀ VII, 100 Զքմ/Ա.Հ IX, 189 Պւս/Ա.Ք 1894, 264 Ա.գ/Ա.Հ VI, 95 Բկն/ժԲԱ. 184 Մշ/ժԲԱ. 230 Հք/ՀՊ 1895, Մ 1235 Գիք

Դուղ խոսողի գաւակը ծակ կըլնի։
ԺԵՍ. 210 Վդպ/ԹՄԿ 89 Թփլ/ՍԺԲ 87 Բնք/ՓԵՍ. 100 Շրկ/ԿՇ 2 Ղբր/ՍԽ 27 Զդպ/ՍՆ 43 Նխջ/Բ 1898, 378 Դրք/ՎՄ II, 137 Վն

Ղորդ (ճշմարիտ) զուրցողի գլուխը կոտոշով (պոզ) է։
Բ 1899, 479 Կն

Ճիշտ խոսողի ձին պոչ թամբած ըլնի։
ԳՄ. 22 Վդպ/ՍԽ 27 Զդպ/ԹՄԿ 89 Թփլ/ԲՄ. 28 Ղբր/ՍՆ 43 Նխջ

Դրուստ խոսողի ձին թամբած պոչ ըլնի, որ փախչի։
ՓԵՍ. 100 Շրկ/Բ 1899, 479 Կն/ՎՄ II, 137 Վն

Շիտակ ասողին ձին տակին պիտի սա։
ՆՅ. 116 Խոջ

Ողորմ (ճշմարիտ) խոսողի ձին դուռն է։
ԺԵՍ. 184 Մշ

Ճշմարիտ խոսողի տակին մի Սրբասանի ձի պիտի։
ԳԺԲ 52 Սշա

Դրուստ խոսողի ձին դռանը պիտի, ուստն էլ ուզանգուտը (ապագաքակ)։
ԹՄԿ 89 Թփլ

Շիտակ ասողը տեր չունի։
ՆՄ. 100 Խոջ

Ղորդ զուրցողը տեղ չունենար։
Բ 1898, 479 Կն/ՆՀԳ 111 Նվդ/ՀՄՎ 1890, 164 Տրպ

Շիտակ ըսողը դո՞ւշ մնացիր։
Բ 1898, 378 Դրք

Շիտակ զուրցող քի՞չ ևն գրեթ։
ՍՀ IX, 189 Գլս

Սմեն բան դրուստ չի ասվի։
ԹՄԿ 75 Թփլ/ՍՀ IX, 180 Գլս

Շիտակ խոսքը հաճարով կասեն։
ԳԺԲ 54 Սշա/ԺԵՍ. 225 Վդպ/ՓԵՍ. 119 Շրկ/ԿՇ 2 Ղբր

Ծուռ ճառիցք, շիտակ խոսիցք։
ՆՆ 502 Շրկ/ՍԲ 439 Բլ/ԺԵՍ. 182 Մշ/ՍՀ IX, 185 Գլս/ՀՍ. 208 ՍԿՆ/ԵՍ. 104 Խոջ/Բ 1900, 579 ԿՄ

Շիտակ պատը չփլչիր։
ՍՀՍ. 12 Գլս

Շիտակ ճամբով քալող չը դադրի։
ԼՄ 1880, 45 Բլն

Շիտակ ճամփի մաճ եկողը հայելումն էլ կ'երևա։
ՄՀԹ 1859, 414 Լս

Շիտակ մարդը ծուռ բաճ չսիրեր, ծուռին ալ շիտակ չըսեր։
ՀՍՎ 1892, 383 Տրպ

Գյուղին պատիժ չը կա։
ՀԺՀ VII, 107 Ղբր

Հազար խիին, մե դրուստ ասիլ ատճ։
ԹՄԿ 122 Թփլ

Հազար սուտ մեկ ղորդ չ'ածեր։
Մ 1885, 450 Ղլբ

ԵՐԱԽՏԱԳԵՏ ԵՎ ԵՐԱԽՏԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ: ՍԵՓԱԿԱՆ ԱՐԺԱՆԱՊԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ԴՆԱՀԱՏՈՂ

Ինչ աղբրից մարդ ջուր խմի, էն աղբրին քար չի քցի:
ԺԵՄ. 221 վդպ/ԺԵՄ. 174 Խառ/ՊՎ 139 վն

Մարդ պիտք չէ մոռանա պնն աղբուր, որ ջուր խմիր է:
Բ 1898, 302 Խն

Հավն որ հավ ա, որ ջուր խմա, ասսված կիշկա:
Ա.Հ VII—VIII, 496 Ա.Հ2/Ա.Հ VI, 88 Բ.Ն/ՊՎ 136 վն/ՀՏՎ 15 Շրկ/ԹՄԿ 123 ԹՓ.Ի/Բ 1898, 316 Ռդ/Բ 1898, 377 Դ.Ք/Մ 1885, 450 Դ.Ի/ԺԵՄ. 231 ՀՓ/ՊՀԿ 1655 Լվր/Բ 1900, 579 ԿՄ/ՈՒՋ 139 ՋՓ/Բ 1899, 479 Կն/Բ 1899, 806 Հպ

Հավը ջուր ա խմում, վերև ա մտիկ անում:
ԺԵՄ. 223 վդպ/ԺԱ.Բ 88 Ա.Խց/ՀԱ. 209 Ա.Կն

Հավը ջուր կը խմե, ասսուն փառք կու տա:
ՆՀԳ 107 Եվդ/ՀԱ.Վ 1891, 300 Տրպ

Շունը կեղած տեղը հաչե կու:
ՀԱ.Վ 1892, 183 Տրպ

Շունը ինչ տեղ հաց կուտա, էնտեղ կը հաջա:
ԵՄ. 110 Խաջ/Վ.Ս I, 134 վն

Շունը տիրոջ կը ճանչցնա:
Ան 30 Նախջ/ԹՄԿ 145 ԹՓ.Ի/ՀԱ.Վ 1893, 359 Տրպ

Շունն էլ իր տիրուչը վրա չի հաչի:
ԹՄԿ 147 ԹՓ.Ի

Ամա կապի *(խրախտավոր)* ամակը *(խրախտիք)* չեն մոռանա:
ՄԹ 1 Շրկ

Թող ասեն գեշ ա, թող չասեն էշ ա:
ԺԵՄ. 221 վդպ/Բ 1898, 133 Կրն/Ա.Ղ 16 Սահ

Թող չասեն թե էշ է, թող ըսեն թե պեշ է:
ԺԱ.Բ 94 Ա.Խց/Բ 1898, 378 Դ.Ք/ՀԱ.Վ 1890, 163 Տրպ/Բ 1893, 315 Ռդ/Ա.Հ VII—VIII, 501 Ա.Հ2/ԵՄ. 103 Խաջ

Լավ է պեշ ասեն, քան թե էշ:
ՓՇՄ. 106 Շրկ/Մ 215 Ա.Մ

ՃԱՐՊԻԿ ԵՎ ՀՆԱՐԱԳԵՏ: ԻՐԵՆ ԳՈՐԾՆ ԻՄԱՑՈՂ

Սատանից օխտն օր առաջ է ծնվել:
ՆՆ 525 Շրկ/ԺԱ.Բ 102 Ա.Խց

Սատանի հետի կրունկն է:
ՆՆ 525 Շրկ/Բ 1900, 599 ԿՄ/Ա.Ղ 5 Սահ

Սատանի էտի պոչն է:
ԺԱ.Բ 102 Ա.Խց

Սատանին շապիկ կու հագցնե:
ՀՄ 263 Ա.Կն

Սատանին չարուղ (տրեխ) կը հագցնե:
Բ 1900, 599 ԿՄ

Սատանեն չարուխ կը կարե:
ԼՄ 1880, 53 Բ.Ն

Սառաւեղն գետնի տակին պատառ ուտի, կիմանաս։
Ա.Շ 59 Աշտ/ԹՄԿ 88 Թգ.

Սառաւեղն գետնի տակը կերակուր եփելիս, աղ գցողը ես եմ։
ՓՇԱ. 122 Շրկ

Յոր ծով մի բեր ճանապով կը ցերկի։
ԺԲԱ. 211 Վդպ/Ա.Շ 55 Աշտ

Երկու մեռլի կշռով ացց կենա, միսը պոի թոցնի։
Ա.Շ 22 Աշտ

Երկու եղան արտանքին, զոդ (շեղա) մի կաշի կը հանեն։
ԺԲԱ. 248 Չգկ

Իշի առատուկը *(վայրի բանջար)* մանիշակի տեղ ա ացց կացնըմ։
Ա.Շ 29 Աշտ

Իր շիպ՝ շաքարի տեղ կը ծախե։
ԼՄ 1880, 23 Բյն

Ես ցերեկվա ճաշ եկածը, ես գիշերն եմ ճաշ եկել։
ՊԺԲ 58 Աշտ/ԺԲԱ. 243 Օշկ/ԺԲԱ. 251 Չգկ

Մանիլ լողացալն էլ գիտե, էլլել դողալն էլ։
ԺԱԲ 96 Ախց/ՆՆ 514 Շրկ/Ա.Ա.Պ 1855, 164 Գլտ/ՀԺՀ VII, 99 Խրմ/Ա.Ն 29 Նխշ

Ճարպիկ գողը՝ ոտն ափրոջն է գող բռնում։
ՓՇԱ. 114 Շրկ/ԼՄ 1880, 37 Բյն/Ա.Շ 55 Աշտ/Բ 1898, 333 Գրբ

Գող կը բռնի ոտն տեր, որ ոտնատեր չը բռնի գող։
ՇԿ 7 Շախ/Վ.Ս I, 124 Վն

Ինչ բար վերցնես՝ տակեն դուս կու գա։
ԺԱԲ 111 Ախց/Բ 1899, 479 Կն/ՀՀԳ 103 Եվգ/Բ 1898, 302 Խն/ՀԱԲ, 1892, 183 Տրզ

Ամեն բալաքեմեն (*թռչուկ*) դուս Էկած է։
ԹՄԿ 78 Թգ/ԹՄԿ 78 Թգ

Գռալըմ ճածուն առեր՝ աշխար կը մակըրցե։
ԺԱԲ 110 Ախց

Թիզ ու կես, գետնի բզեզ։
ՆՆ 496 Շրկ

Ղազարը գիտե իրեն բազարը *(տակտիկություն)*։
Բ 1898, 200 Կրն/ՓՇԱ. 114 Շրկ/ՄՀ 21 Լո/ԹՄԿ 131 Թգ/ԼՄ 1880, 37 Բյն

Ղտկատը գիտե իր գիտը (չափ, հաշիվ)։
ԳԱ. 32 Վդպ/ՓՇԱ. 114 Շրկ/Ա.Հ VI. 91 Բյն/Ա.Հ VII—VIII, 472 Ա.Ղ/Բ 1898, 315 Բզ/Բ 1899, 806 Հզր

Էլեատ՝ գիտե իր կիտու։
Վ.Ս I, 125 Վն

Նազին գիտի իրա տապին։
ՄՀ 22 Լո

Գիկոն գիտա՝ ճախիրը դոր *(ուր)* կը քշա։
Վ.Ա 9 Վդպ

Ճուկոն գիտի նախիրը գիտրը պոի քշի։
Ա.Շ 46 Աշտ

Մինաս գինա նախիր գիտրը կը քշա։
ԺԲԱ. 214 Վդպ

Հախիջանը գիտի քեզ իրան տակը գիտ՛րը քեզ կանի (գլոխել)։
ԺԲԱ. 235 Լո

Նամ *(խոնարհ)* տեղ պատիվ չէ։
Ա.Ղ. 27 Ախց

ԽՆԱՂՔ (ԽՆԱՂՔՈՒԹՅՈՒՆ) ԵՎ ԻՄԱՍՏՈՒՆ: ԱՆԽՆԱՂՔ (ԱՆԽՆԱՂՔՈՒԹՅՈՒՆ) ԵՎ ՀԻՄԱՐ

Գիտուն հետ բան քաշի, անգետի հետ փայտ մի ուտի:
ԺԽԱ 219 Վզպ/Ծ 1885, 423 ՂԼԹ

Լաւ է գիտունի հետ քար քաշելս, քան անգետի հետ փլաւ ուտելս:
ԺԱԲ 83 Ախց/ԺԽԱ 241 Օշկ

Իմաստունի հետ քար քաշե, հիմարի հետ փլաւ մի՛ ուտի:
ՓԾԱ 105 Շրկ/ՀՄ II, 140 Վն

Խելօք մարդու հետ քար կրելը լաւ է, քանց գժի հետ փլաւ ուտելը:
ԹՄԿ 113 ԹՖԼ

Խելօքին հետ քար կրե, խենթին հետ հաց մ՛ուտե:
Բ 1900, 579 ԿՄ/ԿԱՎ 1893, 358 Տրպ

Խելօքի հետ քար կրի, խելին հետ սաակ (փող) մի՛ բաժնե:
ՀԺՀ VII, 99 Խրմ

Լաւ է գիտունից գերի, քան անգետից արքայ:
ԺԱԲ 83 Ախց/ ՓԾԱ 98 Շրկ/ԱՀ VII—VIII, 460 Ախշ/ՀՄ II, 137 Վն/ՊՎ 135 Վն

Գիտուն մարդի լացացիլը լաւ ա, քանց անգետի ծիծաղացիլը:
ԱԾ 14 Աշտ/ԺԽԱ 241 Օշկ

Գիտուն մեղավորը լաւ ա, քանց թե անգետ արդարը:
ԱԾ 15 Աշտ/ԺԱԲ 89 Ախց/ԱՀԱ 7 Պլս

Իմաստուն մեղավորը լաւ ա, քան թե անպատր հիմարը:
ԱՀ XI, 113 Բրչ/ՀԱ 207 ԱԿն/ԵԱ 112 Խտջ

Յա *(կամ)* գժի հետ խոսել ես, յա գարի հաց կերել ես:
ԱՀ XI, 114 Բրչ/ՓԾԱ 109 Շրկ

Յա գժի հետ խոսալը, յա քարէտ (հին) ճամբ (կորեկ հաց) կրծելը:
ԱԾ 51 Աշտ

Սարսաղ *(հիմար)* գլխի ձեռից ոսկերը հավար *(օգնութեան կանչէ)* կը կաճչեն:
ԱԾ 60 Աշտ/ԱՆ 46 Նխջ/ԺԽԱ 199 Տրպ

Հիմարը տալիս է, խելօքն էլ առնում:
ՓԾԱ 117 Շրկ/ԱԾ 7 Աշտ

Խելքից բերիը ոտից եգին *(արագ)* կըլի:
ԱՀ XI, 114 Բրչ/ԱԾ 34 Աշտ/ԺԽԱ 235 Լո/ՓԾԱ 107 Շրկ/ԺԽԱ 251 Հղկ

Խելքի լիելիկ, ոտքի չուտտ (արագաշարժ):
ՓԾԱ 107 Շրկ/ԺԽԱ 251 Հղկ

Հիմարի ձեռքից բուն աւետաւոր է փախել:
ՓԾԱ 117 Շրկ/ԼՄ 1880, 43 Բլն

Խելօքը բան աւե, գիժը մսիկ աւե:
ԹՄԿ 113 ԹՖԼ/ԹՄԿ 84 ԹՖԼ

Ծուռն բլբցիլն երես, ասաց՝ օրիցյալ է աստված, աւձրև կուգա:
ՇԿ 13 Շախ/ԺԽԱ 195 Տրպ

Գժին բանի դի, ինքը գնա:
ԹՄԿ 84 ԹՓԼ/ԺԽՍ. 244 ԱԿՆ

Յնեին բանի դիր, նա քնզի ավելի մեծ բանի կը դնեւ:
ԱՆ 63 ՆԽՉ

Գիժն ու հարբածը մեկ է:
ԹՄԿ 86 ԹՓԼ/ԱՀ IX, 185 ՊԼՍ

Խելքին կոտոշ *(պոզիր)* չի բուսնի:
ԺԱԲ 110 ԱԽՑ/Բ 1899, 479 ԿՆ/Մ 1885, 350 ՂԼՓ

Խելքը ատիքին մեջ չէ, գլխուն մեջ է:
ԱՆ 58 ՆԽՉ/ՓՇԱ. 107 ՇՐԿ/ԱՀ XI, 114 ԲՐՀ

Խելքը մեծ ու պատիկ չհարցնու:
ԱՀ VI, 86 ԲԼՆ/ԺԽՍ. 222 ՎՂՊ/ՉԲ 60 ՉՏՄ

Մարդուն քաշածը իր խելքեն է:
ԳԱ. 19 ՎՂՊ/ԱՀ IX, 187 ՊԼՍ

Ինչ գա վեր մարդուն, իր խելքեն է:
Բ 1898, 378 ԴԲՔ/ԹՄԿ 103 ԹՓԼ/Մ 1885, 424 ՂԼՓ

Խելք պետք է, որ էրթա շուն, գա պառկի:
ԱՀ IX, 184 ՊԼՍ/ՀԱՎ. 1893, 353 ՏՐՊ/ԳՓ 122 ՍԼՄ

Մի խելքը ամառ-ձմեռ ի՞նչ կանի:
ԺԽՍ. 235 ՎՂՊ/ՓՇԱ. 91 ՇՐԿ/ԺԽՍ. 233 ԼՈ/ԹՄԿ 73 ԹՓԼ/ԿՇ 1 ՉՄՐ/ՎԱ I, 121 ՎՆ/ԱԲ II, 15 ԱՊԼ

Մի խելքը տարին քսլար ի՞նչ անի:
ԱՇ 37 ԱՉՄ

Ներսին ու դրսին՝ մեկ խելքը ի՞նչ պարի կնեւ:
ԺԽՍ. 179 ԲՐՆ

Խելք խելքի վրա տարբերություն:
ԹՄԿ 115 ԹՓԼ/ԺԽՍ. 192 ԱՐՅ

Լավ ա աչքով քոռ ինի *(լինի)* մարդ, ինչ մարդ:
ԲԱ. 20 ՂԲԲ

Խնճիցն ուռնը, խնդրիցը՝ պաճինը:
ՉԱ. 208 ԱԿՆ

Խնդրիցն բնոր խնդի շալակը:
Բ 1899, 652 ԽՆ

Խոշ *(լամ)* խարտը խնդացնուն մեկ, ծռուն քառասունը մեկ:
ՎԱ II, 142 ՎՆ

Անխելքի չվացով *(պտրան)* հոտ մի մտնի:
ԺԽՍ. 181 ՄՀ

Խնձրը քուն, բախտն արթուն:
ՉԱ. 236 ԱԿՆ

Խելքին ձեռքը խիր *(գիրք)* է:
Բ 1900, 579 ԿՄ

Լաց ընդուն զժի տերն է:
ԹՄԿ 111 ԹՓԼ

Խնձրը տասը փարա *(պրամ)* քցիր ծակը, քառասուն տվալ հանիր:
Մ 1886, 45 ՏՐՊ

Խնձրին բաղարջը մեծ կըլնա:
ՀԱՎ 1893, 358 ՏՐՊ

Ծռուն դառավոր չի՛ն էնե:
ՎԱ , 129 ՎՆ

Գժեն դրուստ ջո՛ւդար *(խոսք)*:
ՀԺՀ VII, 78 ԱԽՈ

Խելին գլուխը շուտ չի՛ գնդկկցնա:
ԱՆ 42 ՆԽՉ

Գժի վեզը ալչի կը կացնի:
ԱՀ 13 ԱՉՄ

Ծուռ ծռալ, պոչը թռալ:
Վ.Ս II, 142 Վն

Ծուռ աուլը բառնալ ըղաուլ:
Վ.Ս II, 142 Վն

Ծուռ ծանըրացալ, գեղը զպռացալ *(հևռանալ)*:
Վ.Ս II, 142 Վն

Ծուռ յա՛ լացը կուգա, յա՛ խնդալը:
Լ.Մ 1880, 28 Բլն

Գժի մե ճուշան *(խրտնեցնել)* է պակաս:
ԹՄԿ 84 Թֆլ

Գժի բրի ջուխտ *(զույգ)* բերանն էլ կը կարի:
Ա.Շ 13 Ա.շ

Բանը խելքով կ'էրթա առաջ:
Լ.Մ 1880, 11 Բլն

Խելքը լավ է, քանց դովլաթը *(հարստություն)*:
ԹՄԿ 114 Թֆլ

Մորուքը խելքի հետ չի՛ մեծնալ:
Ա.Ն 43 Նխչ

Ասված որ ուզում ա մեկի տունը քանդե, առաջ խելքն ա առնում:
Գ.Ա. 1 Վզպ

Ո՛չ խելուճքներու հետևանաս, ոչ էլ պլերին *(խնթի)* մոտանաս:
Բ.Ա. 33 Դրբ

Վերնատունը դատարկ է[1]:
Բ 1898, 346 Բզ/ՆՆ 528 Շրկ

Վերի հարկը պարապ է:
Ա.Շ.Գ 75 Ակր

Վերնատունը մարդ չկա:
Բ 1900, 350 Կսբ/Ժ.Ա. 285 Ա.շ/Բ 1900, 350

Տալոտակը պակաս ա:
Ժ.Ա. 285 Ա.շ/Ա.Ն 74 Նխչ

Կուտը պոտոզ է:
ՀՏՎ 13 Շրկ/Ա.Հ.Ա. 8 Պլս

Ակռն տաևը չի:
Ա.Շ 9 Ա.շտ/ՆՆ 514 Շրկ

Իծանը *(այծերը)* սարն են գնացել:
Ա.շ 31 Ա.շտ/Լ.Մ 1880, 9 Բլն

Իծանը թոսի են էլել (հավաքվել):
Ա.Շ 31 Ա.շտ

Նուկին պակաս է:
Բ 1899, 480 Կն/Բ 1899, 555 Բզ

Գոտակը մեծծ, տակը դարտակ:
Ա.Շ 14 Ա.շտ

Գլուխը հասա, ծուծը բարակ:
ՀԺՀ VII, 78 Ա.տտ

Շապիկը կարն է:
Ժ.Ա. 285 Ա.շ/Բ 1898, 345 Բզ

Ցայլեն սարին *(հով)* է:
ՀՏՎ 20 Շրկ

ԱԶՆԻՎ (ԱԶՆՎՈՒԹՅՈՒՆ) ԵՎ ԱՆԱԶՆԻՎ (ԱՆԱԶՆՎՈՒԹՅՈՒՆ)

Հալալ գաղեն *(ազնիվ ոդի)* կը շինի, հարամ գաղեն *(փուչ գավակ)* կը քանդի:
Ա.Շ 43 Ա.շտ/Ժ.Ա. 289 Խլթ

Հալալը *(արդար)* որ մազ դառնա չի կտրվի, հարամը *(խարդախ)*, որ գերան դառնա՝ կը կտրվի:
Վ.Ս. 25 Վզպ/Ժ.Ա. 242 Օշկ/ԹՄԿ Թֆլ/Բ.Ա. 25 Դրբ

---

[1] *Այս և հաջորդ 12 ասույվածքները ունեն նույն իմաստը և նշանակում են՝ խնթի կամ պակասամիտ:*

Հալալ մազը չի կտրվի, հապամ գերանը կը կոտրվի:
ՓՇՄ. 110 Շրկ

Ասուված հալալին կը տա:
ԳՄ. 57 Վզպ/ՄՇ 2 Աշա/ՀՄՎ 1891, 301 Տրպ

Ասուված հալալին կուտա, հարամին կը տանի:
ՎՄ II, 135, Վն

Հալալին ասուված կուտա, հարամին սառաճնի:
ՎՄ II, 144 Վն

Հալալ մարդու հացը չի կտրվի:
ԺԽՄ. 231 ՀՔ

Հարամ ուտողի միցն էրկու չի լինի:
ՄՇ 40 Աշա

Հարամի վրաճ լյառ է, տակը մազ:
ԺԽՄ. 249 Հպկ

Հարամն օր կշտանա, մուկը ծակեն դուրս կուգա:
ՆՆ 505 Շրկ

Հալալ մալը գետը չի տանի:
ԳՄ. 59 Վզպ/ՓՇՄ. 110 Շրկ/ՎՄ II, 144 Վն

Հալալ ապրանքը գետը չի տոխ:
ԹՄԿ 125 Թփլ/Բ 1898, 460 Դրպ

Հալալ ապրանքը կորչիլ չի:
ԲՄ. 25 Դրբ

Հարամը կուգա, հալալն էլ կը տանի:
ՓՇՄ. 111 Շրկ/ՄՇ 42 Աշա/ՄՀ XI, 114 Բրչ/ՄՀ IX, 186 Գլա/ՄՆ 11 Նթջ/ԺԽՄ. 178 Բկն/ՎՄ I, 128 Վն/ՇԿ 12 Շաթ

Հարամը կը մանե, հալալը կէլե:
ՄՆ 11 Նթջ

Հարամը բիցա *(հիմը)* չի բոցն:
ՄԹ 22 Շրկ

Հարամ վառելն բինա չէլլի:
ԳՄ. 19 Վզպ

Հարամ վառակը պռտաց *(մրրիկ)* կը տանի:
ՄՆ 33 Նթջ

Հարամ փարաճ *(փող)* բիցա չի բոցն:
ՀՄՎ. 1892, 382 Տրպ

Մին հարամ բիքաճ *(պատառ)՝* հազար հալալ բիքա կը կորցընի:
ՀԺՀ VII, 105 Դրբ

Գառը քրաիցքի բերած կապիկը ուղտի պոչ է, չի երկարիլ:
ՊԺԲ 46 Աշա

ՀԱՎԱԿՆՈՏ, ԻՆՔՆԱՀԱՎԱՆ, ՊԱՐԾԵՆԿՈՏ, ՄԵԾԱԽՈՍ ԵՎ, ՄԵԾԱՄԻՏ

Հավ չեղած՝ բառ ա բոցըմ:
ԺԽՄ. 213 Վզպ/ՄԾ 17 Աշա/ՊՎ 113 Վն/ՇԿ 7 Շաթ/ԺԽՄ. 183 Մշ/Ս 214 Սլմ

Թև չի հանել, թռան ա թռչըմ:
ՄԾ 27 Աշա

Հավ չեղի, հավկիթ կածա:
ՄՀ VI, 90 Բկն

Հալ դնա նար ա էգն, դարս (ապզ) հալկվիմ կածա:

ԺԲՍ. 170 Ալշ

Ֆ... չեղած՝ աթար *(յան)* կըլնի:

Ա.Դ. 18 Ախց/ԺԲՍ. 216 Վդպ

Մուկը չեղած, դդում կը ծակե:

Բ 1898, 200 կրն

Մակ չեղած պատ կը ծակե:

Բ 1898, 345 Քդ

Իր գլուխը չի կարում կապի, ուզըմ ա հարսանիքին հարսի գլուխը կապի:

Ա.Շ 30 Աշա/ԹՄԿ 105 Թֆլ/ՓՇՄ. 106 Շրկ/Լ.Մ 1880, 24 Բլն/ԺԲՍ. 206 Տվկ/ԺՄԲ 101 Ախց

Խորոզ *(աքլոր)* չեղած՝ կը կանչե:

Բ 1899, 805 Հզր

Կատու չեղած մուկ կը բռնե:

Բ 1899, 478 Կն

Նոր է ոտքի էլեր ոչխարնի *(արագընթաց ձիու քայլք)* քալել կուզե:

Բ 1898 473 Քդ

Ինձանից էլե, ինձ լող ա սորվացնում:

ԺԲՍ. 212 Վդպ/ԹՄԿ 104 Թֆլ/ՓՇՄ. 105 Շրկ/Լ.Մ 1880, 23 Բլն/Վ.Ս I, 127 Վն/ԺԲՍ. 169 Ցլշ/Բ 1900, 565 ԿՄ/Ս 216 Սլմ/ԺԲՍ. 230 Չք

Էլե մենակ (ինձանից), *կատաղ վիրավ:*

Վ.Ս I, 125 Վն

Հավկրնի է էլի, գիավկիր չհավկի:

Բ 1898, 301 Խն/Բ 1899, 805 Հզր/Պվ. 138 Վն

Կճեպից ա դուս ելել, կճեպին հալան չի կենում:

ՀԺՀ VII, 81 Ասա/Ան 53 Նխջ/Ա.Ի 1895, 293

Ֆասոանիցն *(շոգենավ)* է դուրս եկել, կնեպին չի հավնում:

ՓՇՄ. 126 Շրկ

Կոտ կիրիրնե *(կրքա)* կոտից *(պատյան)* էլեր ա, կը թքու վըր կոտին:

ԺԲՍ. 174 Խտա/Հ.Վ. 1930, 361 Դբր/Մ 1885, 450 Դլմ/ԺԲՍ. 194 Տրպ

Հորրը որ կովի առաջն ընկնի՝ գելը կը տանի:

Գ.Ս. 15 Վդպ/ՓՇՄ. 112 Շրկ/Բ 1898՝ 461 Դրդ/Ա.Շ 66 Աշա

Հորմը կովի առաջն ընկավ, գիլի բաժին կը դառնա:

Ա.Շ 66 Աշա

Ուզում ես կաթավաթիշ *(կաքավի քայլք)* էքաս, ազռավիցն էլ ես մոռանում:

ԺԲՍ. 226 Վդպ/ԺԲՍ. 243 Օշկ/ԺԲՍ. 236 Լռ/ԿՇ 6 Դբր/ՆՆ 488 Շրկ/ՀԺՀ VII, 110 Վն/ԺԲՍ. 207 Սրճ/Բ 1898, 133 Կրն

Ագռավը ուզեց կաքավաթիշ էքծա, իրանն էլ մոռացավ:

Գ.Ս. 25 Վդպ/ԹՄԿ 72 Թֆլ/Հ.Վ. 1930, 361 Դբր

Կովի ուզեց կաքավ քելք քելի, կոկանն էլ մոռցավ:

ԺԲՍ. 188 Վն

Ագռավն ուզեց սինամ հավքի պես քելի, հա՛մ զուր մոռցավ, հա՛մ զընդրան:

Ա.Հ VI, 75 Բլն

Նոր-նոր հավեր են դուս եկել, երկաթե ձու են ածում:
Գ.Ա. 12 Վ.պ./Փ.Շ.Ա. 118 Շ.կ./Թ.Մ.կ 142 Թ.ֆ./Կ.Շ 3 Ղ.պ./Բ 1899, 805 Հ.պ.

Պուճուր մարդիկ մեծ երազ կը տեսնան:
Ա.Հ XI, 116 Բ.չ./Թ.Մ.կ 149 Թ.ֆ./Հ.պ 1895, 1235 Ղ.թ./Հ.ժ.Հ VII, 86 Ա.ա./Փ.Շ.Ա. 100 Շ.կ./Ժ.Ն.Ա. 227 Վ.պ./Ա.Շ 57 Ա.շ./Ժ.Ն.Ա. 291 Տ.պ.

Մուկն ել ա աղաձձ ուտում:
Ժ.Ն.Ա. 225 Վ.պ./Լ.Մ 1880, 41 Բ.ն./Ժ.Ն.Ա. 183 Մ.շ./Ա.Հ XVIII, 49 Ա.լ.շ./Ժ.Ն.Ա. 236 Լ.ռ.

Մուկն ել ա արոն *(ոլոճալ)* անում:
Ա.Շ 50 Ա.շ./Փ.Շ.Ա. 117 Շ.կ./Պ.վ. 140 Վ.ն.

Կրակ պահ բողա ի պրակ:
Ա.Հ VII—VIII, 470 Ա.լ.շ./Լ.Մ 1880, 51 Բ.ն.

Օրդուի *(բանակ)* ձիանք ճալեցին, կիրիրեք լե ոտ վերուցին:
Ժ.Ն.Ա. 172 Ա.լ.շ./Մ 1885, 450 Ղ.թ.

Ձձիան նալեցին, իշվան ոտներ վերուցին:
Ա.Հ VI, 82 Բ.ն.

Ձին կը նալեին, ամեռան իր ոտքն ալ վերուց:
Բ 1898, 604 Մ.ֆ.պ.

Դավանները (ուղտերին) տարան նալելու, գորտերն էլ ոտները պարզեցին:
Բ 1899, 696 Թ.վ.

Ըզտերս ոտքեր նալեցին, կիրիրեքն էլ ոտքեր վերուցին:
Վ.Ս I, 126 Վ.ն.

Պզտիկ քուն կը քնանա, մեծ երազ կը տեսնա:
Բ 1899, 498 Տ.տ./Թ.Մ.կ 166 Թ.ֆ.լ.

Մուկը ինքը պուճուր ա, երազները մեծ-մեծ են:
Ա.Շ 49 Ա.շ.տ.

Կաղ էշով քարվան կը խառնվի:
Գ.Ա. 62 Վ.պ./Պ.ժ.Բ 50 Ա.շ.տ./Հ.ժ.Հ VII, 82 Ա.ա./Լ.Մ 1880, 29 Բ.ն./Մ.Թ 23 Շ.կ./ժ.Ա.Բ 88 Ա.խ.յ./Ժ.Ն.Ա. 232 Հ.Թ./Ա.Հ.Ա. 14 Պ.լ.ա.

Քոռ էշով քնթվան (կարավան) չենն խառնվիր:
Ա.Հ IX, 191 Պ.լ.ա.

Մեկ իշով քարվանճութենն պոխ էնա:
Ժ.Ն.Ա. 170 Ա.լ.շ.

Մեկ նզնով քարվանի մեջ ա մտնում:
Ժ.Ն.Ա. 214 Վ.պ.

Շատ պարծեցողը պարկը կը մռնի:
Գ.Ա. 10 Վ.պ./Ա.Հ XVIII, 33 Ա.լ.շ./Հ.ժ.Հ VII, 100 Խ.մ.

Շատ մի՛ պարծենա, պարկը կը մռնիա:
Ա.Շ 53 Ա.շ.տ.

Բանն արա, ճետո պարծեցիր:
Ա.ժ.Բ 86 Բ.նք./Գ.Ա. 8 Վ.պ./Փ.Շ.Ա. 96 Շ.կ./Թ.Մ.կ 80 Թ.ֆ.լ./Վ.Ս II, 136 Վ.ն./Բ 1898, 461 Ղ.պ.

Շատ պարզեցող ջորին լեռը կը մնա:
Բ 1898, 809 Բ.պ.

Շատ պարծեցողը շուտ կը ցածիգնա:
Ա.Ղ. 7 Ա.ն.

Համադաս գացի, յոր կոր կը թռնի:
— Համադաւցը հեռու, կորին մոտ, ապի, թռի:
ԺԲՍ. 239 կլպ

Գարտաղա հոգումը քսան գազ կը թռչի:
— Սհա, էս գազը, էս էլ հոգը, սրի, տատ գազ թռի:
ԺԲՍ. 235 Լս

Գյանջա հեռու, գյաղը մոտիկ:
ՍԽ 26 Զգ

Առուն թռիր, ձոր քեզ գովամ:
ԺԲՍ. 238 կլպ/ՀԺՀ VII, 77 Աատ

Առաջ ածե, հետո կակաւնես էրե (*կէհկէալ*):
Մ 1886, 45 Տրպ/ԺԲՍ. 193 Տրպ

Աշխարքումը մին դո՛ւ, մին էլ ես:
ԳՍ. 31 վզպ/ԹՄԿ 79 ԹՓԼ

Շունը պատկեր է տալին հովը, գիտե իր հովն է:
ԼՍ. 16 կրն/ԱՀ XVII, 51 Ազ

Շունը գնդի հովը նստե, կսե՝ էս ինչա վհոծ (մեծ) շուք ունիմ:
ՀՏՎ. 21 Շրկ

Խելքերը մեզաթն (*ատաւրպ*) են հասներ, իր խելքին է հավներ:
ԱՀ IX, 184 Գլս/ԱՆ 64 ՆԽՋ

Իմ խելքս ես հասկնել իմ, քու խելքդ դու հասկնել իս:
ԱՆ 59 ՆԽՋ

Էշն իր գոալուն վրա մայիլ կըլնի (*հետնալ*):
Բ 1898, 809 Գդ

Ֆաչալն յուրան փափախին հավան կը կենա:
ՀԺՀ VII, 108 Զրբ

Ղուռպաղային (*գորա*) հարցուցին քի՝ ինչո՞ւ սայմա (*շաւնակ*) կը պոռաս:— Ձայնիս զմայլած եմ, ըսավ:
ՀՄՎ. 1891, 301 Տրպ

Մեյմ՛ օր շարժիմ, աշխարք կարժիմ:
ԵՍ. 114 Խաչ

Դուն քեզ մի գովեր, թող ուրիշը գովե:
ԼՄ 1880, 15 Բլն/ԹՄԿ 89 ԹՓԼ

Պուտուկն ասեց՝ տակս ոսկի ա, շերեփն ասեց՝ ե՞ս որդի եմ:
ԺԲՍ. 227 վզպ/ՀՏՎ. 13 Շրկ/ԼՄ 1880, 51 Բլն

Պուտուկն ասաց՝ իմ տակ ոսկի ա, շերեփն ասաց՝ ես հո՞ւսա կուգամ:
ՎՄ I, 135 վն/Սե 4 Մկ/ԺԲՍ. 207 Աբգ/ՇԿ 1 Շախ/Բ 1898, 445 Զրբ

Գիտուն աղվեսը երկու ոտով թալաք (*թաւկարդ*) կըճկնի:
ՀԺՀ VII, 94 վզպ/ՊԺԲ 54 Աշա/ՓՇՍ. 98 Շրկ/ԺԲՍ. 235 Լս/ԹՄԿ 85 ԹՓԼ/ԲՍ. 22 Զրբ/ԱՀ VI, 78 Բլն/ԱՀ XII, 99 Ազ

Ճարպիկ մուկ երկու ոտով կըճկնի թալաք:
ԺԲՍ. 207 Աբգ/ՀԺՀ VII, 110 վն

Ինքը պզտիկ՝ լեզուն մեծ:
ԱՀ IX, 184 Գլս/ԹՄԿ 110 ԹՓԼ

Ինքը պզտիկ՝ կիճը (խայր) *մեծ:*
ԺՄԲ 100 Ամց

Ինք քանց լսմ, լեզուն քանց սուեմ՛:
Վ.Ս I, 127 Վ.Ն

Անհուսար *(ապաշնորհ)* մարդի լեզուն երկար կըլնի:
ՓՇԱ. 93 Շրկ/ՀԺՀ VII, 77 Աաա/ԹՄԿ 66 Թֆլ/Վ.Ս I, 12 Վ.Ն/ԳԱ. 2 Վ.զպ/ՀԱՎ. 1891, 300 Տթպ

Գլուխը գարտակ մարդս լեզուն էրկեն կըլլի:
ԺԲԱ. 290 Տթպ

Գողի (ծուլյ, վատ) մարդս լեզուն էրկեն կիդնի:
ԱՀ XIX, 97 Ա.Ղ

Զևռնեն մին բան չի գալ, լեզուն բողազ (կոկորդ) կը ճղի:
ՀԺՀ VII, 83 Ասա

Լեզվիդ լեզու չի հասնի, աճկաջիդ՝ խոսք:
Ա.Շ 32 Ա.շա/ՓՇԱ. 107 Շրկ

Լեզուն չըլնի, ագռավները աչքերը կը հանեն:
ԺԲԱ. 294 Վ.զպ/Ա.Շ 31 Ա.շա/ՓՇԱ. 107 Շրկ/Լ.Մ 1880, 18 Բ.Ն/Բ 1900, 565 Կ.Մ

Մեծ բրդուն *(պատառ)* կեր, մեծ մի խոսի:
Ա.Ղ. 7 Շրկ/ԺԱ.Բ 98 Ա.խց/ՀԱ. 210 Ա.Կ.Ն/Ա.Մ 1886, 74 Ա.ս/Բ 1900, 598 Կ.Մ/ՀԺՀ VII, 100 Խ.մ/Ա.Հ IX, 188 Պ.ս

Մեծ գրուցողին՝ մեծ լոխմաճ *(պատառ)* բերանը կը մնա:
Ա.Ն 54 Ն.խ.Ջ

Մեծ գըրցողին՝ ոտքը կուգա:
ԺԱ.Բ 99 Ա.խց

Մեծախոսի ձեռքեն բան չը գա:
ԺԲԱ. 189 Վ.Ն

Փիադեն *(հետևան)* ձիավորի վրեն ծիծաղում ա:
ԳԱ. 8 Վ.զպ/ՓՇԱ. 100 Շրկ/Ա.Հ XI, 115 Բ.Բ.Հ

Երկու շահուն *(10 կոպեկ)* չը հավաճողը՝ արաս *(20 կոպեկանոց)* պոի հանի:
Ա.Շ 23 Ա.շա/ՓՇԱ. 101 Շրկ/ԹՄԿ 133 Թֆլ/Ն.Ն 513 Շրկ

Մի ասեղ պոի առնի, պողպատի փութի ա հարցնըմ:
Ա.Շ 50 Ա.շա/Գ.Թ 120 Ս.մ

Մեկ ասեղ պետի առնէ, երկաթէ փոքին է հարցնում:
ՓՇԱ. 116 Շրկ/Լ.Մ 1880, 38 Բ.Ն/ՀԱՎ. 1891, 116 Տթպ

Ջևել չի գիտեր, մկրատը ձեռքեն չի ձգեր:
ՀԱՎ. 1890, 289 Տ.թպ

Կատվ գործողը ապրեշում գործողին չի հավնի:
ԹՄԿ 120 Թֆլ

Բանձր տեղն ի ձեռ մի թալե *(ձգե)*:
ՀՏՎ. 2 Շրկ

Վ.արը նատած, վեր մի՛ խոսիր:
Լ.Մ 1880, 54 Բ.Ն

Մանր արեխով՝ մեծ ոեխով *(երախ)*:
Ա.Ղ. 7 Լ.ռ

Խոշոր մի բրդիր գդալդ կու գա:
ՀԱՎ. 1891, 116 Տթպ

Մեծ խոսելով փլավ չի եփվի, եղ ու բրինձ է հարկավոր:
ՓՇԱ. 115 Շրկ

Ո՛չ մարդանմաճ ո՛չ մարդահավաճ:
Ա.Հ VI, 95 Բլն/ՓԵԱ 114 Շրկ/ՀԺՀ VII, 111 Վն/Ա.Հ VII—VIII, 474 Ա.լշ

Մարդ կա՝ ո՛չ մարդանման, խոսքերն է մարդատապան:
ԺԵԱ 224 Վդպ/ՓԵԱ 115 Շրկ/ԹՄԿ 139 Թփլ/Ա.Ե 27 Ա.շա

ՉՀԱՎԱՆ, ԱՄԲԱՐՏԱՎԱՆ ԵՎ ԳՈՌՈՁ

Չաճնեմ, չը հավաճնեմ:
Ա.Ե 55 Ա.շա/ԺԱԲ 101 Ա.խց

Մարոճ հավճավ Կարոյին, Կարոճ չը հավճավ Մարոյին:
ԺԵԱ 214 Վդպ/Բ 1898, 301 Խն/ՀՏՎ 13 Շրկ/Ա.Հ VII—VIII, 493 Ա.լշ

Ես ազռավին հավաճնեցի, ազռավն ինձ չը հավաճնեց:
ԺԵԱ 293 Վդպ/Ա.Ե 19 Ա.շա

Ճուլուլի՛կ, ես քե հավաճ, գու ձիկ չհավաճ:
ՎՍ II, 145 Վն

Չը գնացինք քոռերու հետ, մնացինք քորոշներու հետ:
ԺԵԱ 250 Հդկ

Կուզըկին աղջիկ չեն տալի, ձա ուզըմ ա զանքաճչն էլ սիրուն ըլնի:
Ա.Ե 38 Ա.շա

Հպարտը՝ մի օր կը մահի պարկը:
Ա.Ե 43 Ա.շա/ՓԵԱ 112 Շրկ/Ա.Հ XI, 115 Բրչ

Սար ինչքան բանձր էղնի, օր մի ճամբան վրայով կանցնի:
Ա.Հ VII—VIII, 481 Ա.լշ/Բ 1999, 805 Հդբ/Բ 1898, 445 Դրք/ԺԵԱ 201 Տրպ

Հպարտացողի տակ այազ (*տատրակ, քամի*) ա:
ԺԵԱ 213 Վդպ/ԺԵԱ 188 Վն

Հպարտ մարդու տակ փուտ է, ինչ որ ասի՝ տուտ է:
ՎՍ I, 131 Վն

Հպարտճիքը միճմճու հավաճ չեճ:
ԲԱ 26 Ղրք

Հպարտին դուրը ծեծեցին, տանը բան չասավ:
ՓԵԱ 112 Շրկ/ԳԱ 11 Վդպ/ԲԱ 26 Ղրք

Ատոծ հակառակ ա ամբարտավանին ու հպարտին:
ԲԱ 10 Ղրք

Հպարտ մարդն ատրճու գուշման ա:
Ա.Հ XX, 109 Ա.լշ

Հպարտացողի միջին հունար (*շընորհք*) չի լինի:
Ա.Ե 40 Ա.շա

Ցած տալեն (*ճյուղ*) թուք չուտեր:
Ա.Հ.Ա 14 Պլս/Ա.ԵԳ 75 Արբ

Փիքը ատատկ մեծ է քի՝ Ղազռաղինեն (*լեռան անուն*) ջուր կը խմե:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ/Ա.Ն 74 Նխչ

Փիքը տնկեր, կը փչա տակեր:
Ա.Հ VII—VIII, 486 Ա.լշ

Էնքան մռութը բանձր ա, մզրախով (*տեգ*) ք.... քթին չի հասնի:
ԺԵԱ 294 Վդպ/Ա.Ե 17 Ա.շա/ԺԵԱ 242 Օշկ

Ներքինը չեմ ճաաի, վերնումն էլ աեղ չկա:
ԳՍ. 30 Վդպ/ԹՄԿ 143 Թփլ/ՓՇՍ. 118 Շրկ

Հեմալ *(այնպես)* եղաւ, օր «սուրբ աասվածն» ալ մոռցաւ:
ՀՊ 1895, № 1235 Դիթ/ՎՍ I, 127 վն

Մի սել սիսեռ ուենեիս, ասածուն Աասուր կասի:
ՍՇ 48 Սշա/ԺԲՍ. 214 Վդպ

Աասրծուն Աասու կը խոնչա (կաճչել):
ԺԲՍ. 168 Սլշ

Տունը չկա թաւ ու փոշի, գլուխը կապեր ա կարմիր փուշի *(բոլոր գլխաշորը)*:
ԺԲՍ. 239 Կպլ/ԺԲՍ. 216 Վդպ

Տուն չունի ցան ու փոշի, գլուխ կը կապա թուխ փուշի:
ՍՀ VII—VIII, 483 Սլշ/ՍՀ VI, 84 Բլն/ՎՍ I, 137 Վն

Մանն ա գալիս խոշի (ուրախ), տանը չկա մի գաւալ փոշի:
ԳՍ. 8 Վդպ/ԹՄԿ 161 Թփլ

Տուն կա հաց ու փոշի, գլուխ կը կապի արտպու (արաբական) *փուշի:*
ԼՄ 1880, 55 Բլն

Տուն չը կա տաք ապուր, դարս կը քնէի աքսպուր (կոպրատվելով):
ՀԺՀ VII, 92 Սլշ/ՓՇՍ. 125 Շրկ/ԱՄՊ 1855, 89 Պլս

Տունը չունի պալ մը թան, սլատի-փլատի (պնդված) *կելլի մեյտան:*
ՀՍՎ. 1892, 184 Տրպ

Տունը չկա սլուտուր ապուր, ինքը պալտիկը տալը-պտպտա (ամբարտավան քայլվածքով):
ԺԲՍ. 250 Հգկ

Տունը չը կա թանջուր, հնարին կը կապի չանջուր (ծոպի պես գարդ):
ԼՄ 1880, 55 Բլն/ԺԱԲ 116 Ախց/ՀՍՎ. 1887, 198 Խաջ/ՀՍ 213 Ակն

Շատ չունի հարսնիքս, փայտոնով կերթամ .....:
ՍՂ. 16 Շրկ

Տունը խմելու թան չկա, սաաց ճանապարհ ձիով կերթամ:
ԼՄ 1880, 56 Բլն

Ոտքը չարուխ չկա, գլուխը վարդ կը շարեմ:
ԼՄ 1880, 48 Բլն

Անձին շապիկ չունի, գլուխը վարդ կը պնեմ:
ԺԱԲ 101 Ախց

Ինքը չկա թիզ ու կես, արարմունքը գազ ու կես:
ԳՍ. 19 Վդպ/ՓՇՍ. 105 Շրկ/ԹՄԿ 107 Թփլ/ՎՍ I, 127 Վն/ՍՇ 10 Սշա

Իշից վեր ա ընկել, է՛լ «չոշ-չոշը» չի կարըմ:
ՍՇ 30 Սշա/ՓՇՍ. 106 Շրկ/ԹՄԿ 106 Թփլ/ՍՀ IX, 183 Պլս/ԺԲՍ. 195 Տրպ/ՆՀԳ 103 Նվգ

Ագռավ, խի՞ ես շորորըմ.
— Կաքավ եմ:
— Բա եդ խի՞ ես ք.. ուռում:

— Անճար եմ:
Ա.Շ 8 Ա.շա/ԺԲՄ. 188 Վէս/Ա.Շ 4 Ա.շա/ԲՄ. 120 Խոչ/Գ.Թ 118 Ա.լմ

Ախորը երդկի գլխին կանճելուս, ասըմ ա.
— Էս ածերը ո՞նց են տակիս դիմանըմ:
Ա.Շ 9 Ա.շա/ԺԲՄ. 248 Հոկ

Հայրդ՝ սոխ, մայրդ՝ սխտոր, ուսկի՞ ելար կանճաճչ գխտոր:
ԱՀՄ. 9 Պէս/Գ.Թ 109 Ա.լմ

Գարտակ կարասը մեծ ձեն կը տա:
ՓՇՄ. 100 Շրկ/ԹՄԿ 89 Թֆլ/ԲՄ. 14 Դպր/ԹՄԿ 96 Թֆլ

Գարի հացը ըսավ.
— Բացվիմ:
Յորեն հացը ըսավ.
— Շատ մի բացվիր, կոտռիս կը:
ԺԲՄ. 247 Հոկ/Ա.Շ 16 Ա.շա

Մկան պոչ ուր տուն չալըրսաի, մեջքը կապեր ա չարդար *(նրբին հյուսվածք)* գոտի:
ԺԲՄ. 174 Խոտ

Սիրած դևեն *(ուզա)* չի վերցներ, մալըդ՝ խորոզը:
ՀԱՎ. 1890, 164 Տրպ

Կը քելը բառիկ-բառիկ, չը աժի խավու փառիկ:
ՍԲ 2 Մկ

Աժենելիք երկու փարա, զինք դրեր աույնի *(աշխարհի)* պարա *(համահավասար)*:
Ա.Հ VII—VIII, 456 Ա.լշ

Ուղտը ասեց՝ «Շարբար *(մեսրաքասպրժ)* եմ». ըսեցին՝ «Ոտք ու ձեռքիդ ապուռ ա»:
ԲՄ. 43 Դպր

ԵՐԵՍ ԱՌԱՋ — ՇՓԱՅԱԾ: ԱՆԵՐԵՍ — ՊՆԴԵՐԵՍ

Էրես ավիճք, ասասա ուզեց:
ԺԲՄ. 211 Վզպ/ՓՇՄ. 101 Շրկ/ԺԱԲ 92 Ախց/ԿՇ 3 Դպր/ՍԽ 29 Զզդ/ԱՆ 76 Նխջ/ԺԲՄ. 290 Տրպ/Ա.Հ IX, 183 Պէս/Ա.Հ VI, 81 Բլն/Վ.Ս I, 127 Վն/ՀԱ 229 ԱԿն/ԲՀԳ 101 Եվզ/Բ 1898, 414 Գբբ/Բ 1899, 806 Հզբ/Ս 215 Ա.լմ/ՁԲ 92 Զհմ

Երես ավիճն, ասասա ճնաց:
ԵՄ. 119 Խոչ/ՀԱՎ 1887, 175 Խոչ

Էրես մի՛ ասա, ասասա էլ կուզի:
ԺԲՄ. 220 Վզպ/ԹՄԿ 92 Թֆլ/ԺԲՄ. 231 Հք

Փարեմ ավիճք խոսեցուցիճք, երկուս կուսաճք՝ ձենը չի կարե:
ՓՇՄ. 125 Շրկ/ԺԲՄ. 214 Վզպ/Ա.Հ IX, 191 Պէս/ԼՄ 1880, 58 Բլն/Բ 1898, 346 Բզ/ԺԲՄ. 196 Տրպ/Բ 1898, 479 Կն/ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Գովացիճք լալուխաև, էլավ կվեց պատուխաև:
Ա.Հ VI, 79 Բլն/ԺԲՄ. 168 Ա.լշ/Գ.Թ 117 Ա.լմ/Վ.Ս II, 137 Վն

Գովացինք Աստա խաև, կեղտոտեց պատուխաև:
ՀՏՎ 4 Շրկ

Գովացին Ալիխաև, էլավ ք.... պատուխաև:
ԺԲՄ. 293 Վզպ

Թաթին տեղ արավ, կրունկին էլ կուզե:
ՀԱՎ 1887, 175 Խոջ

Ոտաց տեղ էրևց, գլխատն էլ կուզե:
ԱՀ VII—VIII, 477 Ալշ

Ոտին տեղ արևց, ո... էլ ա տեղ անում:
ԺԲԱ 226 Վդպ/ԺԲԱ 234 Լո

Մին մի՛ ատա, որ էրկու չուզի:
ԺԲԱ 225 Վդպ/ՓՇԱ 116 Շրկ/Ր 1898, 316 Քղ

Մին մի՛ ատա, էրկու կուզե:
ՀԺՀ VII, 96 Վդպ/ԹՄԿ 132 ԹՓլ/ԺԲԱ 189 Վն

Բարև ասա՝ բարիկնդաց կուգա:
ԱՆ 37 Նխջ/ԵՀԳ 98 Եվդ

Բարով ասողի տունը բարիկնդանք կերթա:
ԳԹ 122 Ալմ

Խլոտին բարև ասա՝ խլիցքը վրադ կը ցնոտ:
Բ 1898, 809 Քղ/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ

Կաավին ասին աղբդ դեղ է, խոտուցնկ թաղեց:
ՓՇԱ 109 Շրկ/ԺԱԲ 99 Ախց/ՀԱՎ 1930, 361 Դրբ/Բ 1898, 315 Քղ/ԱՀ X, 186 Գլս/ՀԱ 208 Ակն/ԵՀԳ 105 Եվդ

Կաավին ըսին քու ապր դնդ է, աղբից ու անմխիթից (թաղեց):
ԱՀ VI, 83 Բլն/ՀԱ II, 143 Վն/Ա 215 Ալմ/ԺԲԱ 195 Տրպ/Շկ 14 Շախ/ՀԺՀ VII, 95 Վդպ/ԹՄԿ 118 ԹՓլ/ԺԲԱ 222 Վդպ

Կզոտվին ասեցին բն՝ ծիտաղ դեղ ա, էճ էլ գնաց ծովի մեջ ծուռեց:
ԵԱ 105 Խոջ/ԳԹ 115 Ալմ

Կարիճին ասին՝ կինդ դեղ ա, խոր խրեց:
ԺԲԱ 222 Վդպ/ԱԾ 36 Ալշ

Ով դնես դուռ եսու, ու կ'ուցցնի գլխուդ վերև:
ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Որին դըրնես դուռ, նա կելլե բուռն *(պատմական տեղ)*:
ԱՆ 13 Նխջ

Շուրը վուր հաղուդ ուսիլ սորվի, բաղը կու վիր գցե *(սպանել)*:
ԹՄԿ 145 ԹՓլ

Երեսի ջուրը գնացել ա:
ԱԾ 24 Ալշ/ՀԱ 228 Ակն/Բ 1899, 479 Կն

Երեսը պուդուրի *(ձավար)* ջուրով են լվացեր:
ԱՇԳ 3 Ախր

Երեսին կաշին հագնիս Պաղտատ էրթաս, չի կարրանիր:
ՀԱ 228 Ակն/ԺԲԱ 206 Տվկ

Երեսե, կաշին հագնիմ Հինդիստանն էրթամ, չի մաշիր:
ՀԱՎ 1893, 359 Տրպ

Էրեսդ սիպաակ կրնըցնի տակից:
ԺԲԱ 211 Վդպ

Երեսդ քանց պուտկի տակ սիմատակ ի:
ԺԲԱ 186 Վն

Աշուդին տուն չը տողին՝ ասաց, ապտ ո՞րտեղ քաշ տամ:
ԳԱ 301 Վդպ

Մարդու մեկին գեղից կը մլեն *(մղել)* դուս, կերթա՝ ուր ճակեր *(սառը գինք)* կը կախի ուսի պաաից:

ՇԿ 14 Շախ/Ա.Հ VII—VIII, 487 Ա.բ/Լ.Մ 1880, 44 Բ.Ն/ԺԲՄ. 249 Հգկ

Ուռնեն վռնդես, հերթեցեն ձերս կըննկնի:

ՆՆ 490 Շրկ/Լ.Մ. 16 Ա.բ

Ժամի դուռը բա՛ց ա, շանն էլ ներս:

ԺԲՄ. 221 Վ.պպ

Ժամի դուռը բաց, շանն էլ սիրաթ (ամոթ):

ԹՄԿ 101 Թ.Ք/Ա.Շ 27 Ա.շ/ԿՇ 3 Դ.բ/ԺԲՄ. 234 Լ.ո/ՓՇՄ. 105 Շրկ

Ժամի դուռը շատ էլ բաց ա, տրուտ-

հայի՞ն (պատիվ-ամոթ) ինչ ա էկեր:

ԺԲՄ. 221 Վ.պպ

Դատաքնանի դուռը բաց է, շունն էլ երնասուղ պտի ուներնա՞ թե ոչ:

ՓՇՄ. 113 Շրկ/ԹՄԿ 130 Թ.Ք

Պինդ երեսը լավ ա, քանց մին ասնու գութան:

ՀԺՀ VII, 86 Ա.սա/ՓՇՄ. 116 Շրկ/ԲՄ. 36 Դ.բբ

Գլուխդ ձերս չհալքած տեղը, ջանդ ձերս մի տանի:

ՄԹ 5 Շրկ

Ուզան բերան՝ կրաճ կով:

ՊՀԿ 1667 Զ.մ.ա

ԵՍԱՄՈԼ ԵՎ ՇԱՀԱՍԵՐ

Առաջ մերը, հետո մերոնցը:

ՊԺԲ 51 Ա.շ.ա/ՓՇՄ. 94 Շրկ

Ազաք (ճախ) մերը, հետո ձերը:

ԳՄ. 27 Վ.պպ

Առաջ մորթուս, ետև որդուս:

ՓՇՄ. 94 Շրկ/Ա.Շ 6 Ա.շ.ա

Փորս մոտ է, քանզ քորս:

Ա.ՀՄ. 15 Պ.ս/Բ 1898, 414 Դ.բ/Գ.Թ 110 Ա.լ.մ

Ամեն մարդ կրակը իր բաղարջի տակ կը քաշե:

ԺԲՄ. 244 Ա.կ.ն/ՆՆ 481 Շրկ/ՀԺՀ VII, 88 Ա.բ/Լ.Մ 1880, 9 Բ.Ն/Զ.Բ 61 Զ.ն.մ/Մ.Թ 22 Շրկ

Ամեն մարդ կրակն ուր ձյուձեղի տակ կուտա:

Մ 1885, 423 Դ.լ.Թ

Ամեն մարդ կրակին իր կուկուին (կոր հաց) կը քաշե:

Բ 1899, 651 Խ.ն/ՀԺՀ VII, 110 Վ.ն/Ա.Դ. 14 Ս.ն.ն

Ամեն մարդ իր օգուտին ա վազզըմ:

Ա.Շ 6 Ա.շ.ա/ԹՄԿ 76 Թ.Ք

Ուրաքը դրա իրաւ կը տաշե:

ԺԲՄ. 226 Վ.պպ/Ա.ԺԲ 90 Ք.ն.Ք/ԺԲՄ. 236 Լ.ո/Ա.Ն 36 Ն.խ.ջ/ԹՄԿ 169 Թ.Ք/ԵՄ. 107 Խ.ա.ջ

Եկողը մոռս հալն ա հարցնում, հոռս հալը հարցնող չը կա:
ԺԵՍ. 210 Վդպ/ԱՇ 43 Աշա/ԺԱԲ 102 Ախց/ԱՆ 61 Նխջ/ՀԱ. 223 Ակն/ԼՄ 1880, 9 Բրն

Մոռս խաչիրը (կամքը) *հարցնող շատ, հոռս խաչիրը հարցնող չի կա:*
ՀԱՎ. 1892, 383 Տրպ

Քեզ շատ կուզեմ, համա ինձ քեզանից շատ կուզեմ:
ՀԺՀ VII, 88 Ասա/ԱՆ 51 Նխջ

Կառվի մուկ բռնելը՝ իր փորի համար է:
ՓՇԱ. 109 Շրկ/ԱՆ 50 Նխջ/ՀԱՎ. 1893, 358 Տրպ/Բ 1899, 478 Կն/ԲՀԳ 105 Եվդ/Բ 1898, 809 Քդ/ԵԱ. 115 Խաչ

Կառուն իրա փորի համար մուկն ա բռնում, տերն առում ա, ինչ կառուս դռչար ա:
ՀԺՀ VII, 82 Ասա

Ագռավը գոմեշին կռնակը կը քթվի՝ իր փորին համար:
ԱՄ. 1 Պլս/ԺԱ. I, 6

Էշը իր մռին, տոպրակը ճաին:
ԱՇ 23 Աշա/ՓՇԱ. 103 Շրկ/ԺԱԲ 95 Ախց/ԳԱ. 64 Վդպ/Բ 1899, 480 Կն/ԱՄ 1886, 75 Սլա

Էշն իր մռին գարի կը տեսնի:
ՀԱՎ. 1892, 183 Տրպ/Բ 1898, 315 Քդ

Էշն իր տոպրակի վրա կը գոռա:
ԿՇ 1 Դրբ/ԺԵԱ. 194 Տրպ/ՎՄ I, 125 Վն

Ամեն էշ իրեն տոպրակին կը գոռա:
ԺԱԲ 86 Ախց

Իշու գոզռալու մահացնի *(պռտաճառ)* ճանկ մի գարի ա:
ԱՀ XII, 103 Սլշ/ԳԹ 108 Սլմ

Հարեւանիս սիրում եմ, որ մառիս դեղ աճի:
ԳԱ. 59 Վդպ

Էն հարևնից մեռնիմ, վուր ձվիս աղ կօնի:
ԹՄԿ 94 ԹՓլ/ՓՇԱ. 111 Շրկ

Մարդիս հարևանն ընկի, հնչ չէ՛, ձվին աղ կանի:
ԱՇ 49 Աշա

Հարեւանիս կը սիրեմ, որ հավապիս *(օդնութիւն կանչէ)* գա հասնի:
ԱՇ 41 Աշա

Մեռնեմ էն գլոռա աչքիցաց, որ իմ հացին կաթագ քսի:
ՎՄ I, 132 Վն/ԺԵԱ. 230 Հմ

Ջաաիկն եկավ, չուռնիմ կապա, ո՛վ որ ըզնե ինձի կապա, ասնոր կըսեմ՝ հաճի պապա:
ԱԱՊ 1855, 100 Պլս/ՊՀԿ, Բ 1822 կար

Ամեն մարդ իր ճաւ կարնըճեն:
ԼՄ 1880, 5 Բրն

Ամեն մարդ էլ իրը գուզե:
ԹՄԿ 71 ԹՓլ

Ամեն մարդ իրա գործը կը հասկացնի:
ԺԵԱ. 292 Վդպ

Ամեն մարդ իր կառվը ճերկելու եան ա:
ԵԱ. 110 Խաչ

Հերքես *(ամեն մեկը)* իրեն կեռացած *(քոր եկած)* տեղը կը քերե։
ԵՀՑ. 107 Եվդ

Ամեն մարդ չալիշ է գալի *(շահում է)* իր ծառին ջուր առ։
ԹՄԿ 65 Թֆլ

Ամեն մարդ իր սաճ առջև կավլե կու։
ՀՄՎ. 1891, 116 Տրպ

Ամեն մարդ ջուրը իր չաղացը կը կապե։
Ա.Ա. 8

Մեկի աչքն ա դուս եկեր, մեկելն ըսավ՝ առուր, տանեմ կառվիս։
ՀԺՀ VII, 91 Ա.ղ/ԺԵՍ. 214 Վզպ/ԺԵՍ. 207 Ախճ

Մեկի ապիքն է դուրս եկել, մյուսը կըսե՝ առուր տանեմ կառվիս։
ԼՄ 1880, 40 Բլն/Մշ 21 Լո

Մեկին միրուքը վառեցավ, կեցիր տաքնամ, ասեց մեկելը։
ԺԵՍ. 196 Տրպ

Մեկի մորուքը կրակ ընկել է, մեկելը կասի, կեցիր՝ մոխա (ծխամորս) վառեմ։
ՀԺՀ VII, 99 Խրմ/ԼՄ 1880, 39 Բլն/Բ 1899, 651

Լծճն իր արևը կիլա, դասապ՝ ըզնրագուն։
Ա.Հ XII, 101 Ա.ղ/ԺԵՍ. 211 Վզպ/ԼՄ 1880, 7 Բլն

Լծճը ջանի գարդն ա, դասաբը՝ եղի։
ՀԺՀ VII, 80 Ա.տ/Սխ 25 Զզդ/ԺԵՍ. 194 Տրպ

Տերը տարածին է փոշման, գելը՝ բողածին։
ՓՇՍ. 124 Շրկ/ԺՍԲ 93 Ախց

Տերը տարածն էր լալի, գելը՝ ծնացածը։
ԹՄԿ 160 Թֆլ/Բ 1898, 346 Բզ/ԵՍ. 99 Խոչ

Ջրանը տարածի գլուխն էր վոչ տալի, գելը՝ ծնացածի։
ԹՄԿ 148 Թֆլ

Բուլբուլն իր գարտը կուլա, ագռավը «դա՛յ-դա՛յ» կանի։
ՓՇՍ. 97 Շրկ/ՊԺԲ 45 Ա.շտ/ՎՍ II, 136 Վն

Ագռավը տարածն է լալի, բլբուլը՝ բողածը։
ԹՄԿ 76 Թֆլ

Իմ գուռնեն չը փչեմ, ի՛նչ ա քու էշը ճուշա չըլնի՞։
ԺԵՍ. 211 Վզպ/ՍՇ 19 Ա.շտ/ՀԺՀ VII, 102 Դրբ/ԺԵՍ. 168 Ա.ղ/ԼՄ 1880, 19 Բլն

Ե՛ս իմ գնալը չածեմ, թե քու էշը կը խրտնի՞։
ԺԵՍ. 234 Լո/ՍՇ 19 Ա.շտ

Որ ես դրախտումը չեմ, թող էշն ընտեղ թավալ առ։
ՍՇ 62 Ա.շտ/ՊՎ 134 Վն

Դրախտը որ իմս չի՛, իշվանք թո՛ղ թռավլեն ինձե։
ՊՎ 134 Վն/ԺԵՍ. 215 Վզպ/ԼՄ 1880, 10 Բլն

Իմ չը գնացած դրախտը, թողի իշանն էրթան։
ՓՇՍ. 105 Շրկ

Ի՞նչ անիմ աշխարհիս լայնությունը, որ ոտքերըս ճեղ տեղն ենե։
ՍՇ 84 Նթջ/ԺԵՍ. 201 Տրպ

Չե ամիս որ ըճմի պետք չի գա՝ չը հարցում:
Ա. XII, 101 Ա12

Չեն ամիս կը հոգամ, որ ընձի շահ է:
Ա. VI, 82 Բխն

Մի օձ, որ իճմ չի կծի, րող հազար տարի ապրի:
Ա. 47 Ա2տ/ՀԱՎ. 1892, 183 Տրպ

Հաց ու գինի ուճիս՝ իմ սերը դուճ ես, հաց ու գինի չուճիս՝ իմ դիմը դուճ ես:
ՀԱ. 209 Ակն

Միր արխումը *(առու)* չուր՝ գա, վուրդացը գուզն րող գա:
ԺԱԿ 139 ԲՀ1

Աչքդ մնճակ քե՛զ ա լիս տալի:
ԺԵԱ. 241 Օշկ

րող էլե՛, որմնճ կելե՛, րող էլե՛ն:
ՀԱ. 229 Ակն

Ինչ կուզնճ անե՛ն՝ մեր ոչխարին վճառ չը տան:
ՊԺԲ 48 Ա2տ

Իմճ ի ճիս, էլճ կոնկիս:
Ա. VII—VIII, 491 Ա12

Փլավ ուտելը լավ ա, ճամա մի օր մեր տանը, մի օր ձեր տանը:
ԳԱ. 27 Վզպ/ՓԾԱ. 125 Շրկ/ԹՄԿ 165 ԲՀ1

Ընեցը ծիծաղա, որ ես էլ ծիծաղեմ:
Ա.Շ 24 Ա2տ/ՓԾԱ. 102 Շրկ

Յա աղճ ա պակաս, յա մաղը:
ԳԱ. 65 Վզպ/ՊԺԲ 50 Ա2տ/ՓԾԱ. 109 Շրկ/ՀԺՀ VII, 102 Դպր/ԱՆ 47 Նթջ/Ա. VI, 81 Բխն/ԺԵԱ. 181 Մշ/Ա. VII—VIII, 461 Ա12

ԺԼԱՏ ԵՎ, ԿԾԾԻ: ԱՂԱՀ ԵՎ, ԱՉՔԱՆԾԱԿ

Էվից եղ հանող ա:
ԺԵԱ. 294 Վզպ/Ա.Շ 32 Ա2տ/ԺԵԱ. 239 Կրպ

Էվեն ճրագտ կտղերտա:
ԷՄ 1880, 25 Բխն

Էվից ձևի կը քաշա:
Մ 1885, 424 Դմ

Էս բերթելով մարդ չեն դառնա:
ՄԹ 17 Շրկ

Էվացած խնցիներն եղ կը հանի:
ՀԱՎ. 1887, 198 Խտջ

Ճանճից եղ կը հանե:
ՀՏՎ. 18 Շրկ

Օձ ընկճի ձեռը կը խուզե:
Ա.Շ 54 Ա2տ/ԺԵԱ. 216 Վզպ/Բ 1898, 700

Հավկիր առնես մեջը դեղնուց չի գանվիր:
ԷԱ. 20 Կրն/Ա.Ա. 12 Գյո

Ջուրին տակեն՝ գոփը *(բառնդը)* կը լիզե:
Բ 1900, 579 ԿՄ

Սվառճով (ափ) կը սրխմե, կամ ժայռ կը լիզե:
Ա.Ն 68 Նթջ

Ջուրեն կորեկ չբափի:
Բ 1898, 700

Քարի կոկոն է:
Բ 1900, 618 ԿՄ

Խժիկ ըմկուզ է:
Բ 1898, 315 Քգ

Կապիկի վրա քառուս հանգուրց կը գցի:
Ա.Գ. 19 Վն

Մուր տեղը մազ մանող է:
Բ 1898, 819 Քգ

Ձեռքը գոց է:
Բ 1898, 316 Քգ

Կծծիի մալը փեսաներբը կուտեն, վիզը՝ ոչխարը:
Ա.Գ. 26 Շրկ

Սաղ ձեռքը բերնին, սուլը՝ դմակին:
Ա.Գ. 26 Երգ/Գ.Թ 120 Ալմ/Ա.Ա. 21/Վ.Ս I, 121 Վն

Սոխ ու սխտորը հիսապ *(հաշիվ)* հնողը փաչա *(խաշ)* չ'ուտեր:
ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/Բ 1900, 599 ԿՄ/Ան 59 Նխջ

Գայիմ *(ժլատ)* մարդի աղը ավլի հետ կիբա:
Ա.Շ 45 Ալա/ՓՇԱ 114 Շրկ/ՄԹ 27 Շրկ/ԹՄԿ 130 ԹՓլ

Ժլատին բարին Էրկուս կիրբա:
Ան 33 Նխջ

Ո՛չ կուտեմ, ոչ կուտեցնեմ, բաբաքը *(պարակ)* դնեմ՝ կը հոտեցնեմ:
ԺԱԲ 104 Ախց/Բ 1900, 186 Մրշ/ՈՒՋ 141 Զք

Զկերան, չուտեցուցին, խմարքը պրին հատեցուցին:
Ա.Գ. 16 Ախց/ԹՄԿ 158 ԹՓլ/ՊՀԿ, 1654 Երբ

Փխա մարդը ոչ ինքը կուտե, ոչ ուրիշին կուտեցնե:
ՓՇԱ 125 Շրկ/Ան 66 Նխջ

Փլավ եփողի ապուրը կեր, ապուր եփողի փլավը մի՛ ուտիլ:
ՓՇԱ 125 Շրկ

Փլավ ուտողի.... կեր, ... փլավը մի՛ ուտի:
ԺԱԲ 229 Վզպ/Ա.Շ 64 Աշա

Հաց ուտողի .... կեր,... ..... հացը մի ուտի:
Ա.Գ. 27 Ալշ

Ձուտողի մալը ուտողին հալալ ա:
Վ.Ա. 41 Վզպ/ՓՇԱ 121 Շրկ/ԹՄԿ 108 ԹՓլ/ՀԱՎ 1930, 361 Դբր/Ա.Հ VI, 97 ԲԼՆ/ՀԱՎ 1887, 197 Խոջ

Մարդու աչքը մի բուռ հողով կը կշռաճնա:
ԳԱ 60 Վզպ/Ան 77 Նխջ/Բ 1899, 651 Խն/Մ 1885, 451 Դլթ/Ա.Հ XI, 113 Բրչ/ԺԱԲ 104 Ախց/ՓՇԱ 106 Շրկ/Ա.Հ IX, 187 Պլս

Աչքաժակի աչքը մեճակ հողով կը կշռաճնա:
ԹՄԿ 68 ԹՓլ/ԹՄԿ, 137 ԹՓլ/ՀԺՀ VII, 110 Վն

Ագահին աչքը մի բուռ հողը կը կշռացնե:
ԺԱԲ 104 Ախց/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ՊՀԿ 1655 Երբ/ԲՀԳ 95 Բվգ

Մարդուս աչքը ծակ է:
ԹՄԿ 135 ԹՓլ

Աչքը կշռաճնալ չուճի:
ԹՄԿ 68 ԹՓլ

Գիլու բճի բոլոր օսկոր իսկի կևեղճա՞:
ԺԱՒ 185 Խլթ/Մ 1885, 423 Դլթ

Գիլի փորը իր օրումը չի կշռանցա:
ԹՄԿ 85 Թփլ

Տանձն իճւ, խնձորն իճւ, սերկևիլն էլ սիրաս կուզի:
ԺԽՍ. 216 Վդպ/ՎՍ II, 151 Վն/ՓՇՍ. 124 Շրկ/ՀԺՀ VII, 92 Սլշ

Տանձն իճվի, խնձորն իճվի, սերկևիլ՝ ափս ի վրեն:
ԼՄ 1880, 56 Բլն/ԺՍԲ 97 Սխց/Ա.Հ

Շատի ետևից ընկնողը՝ քիչն էլ կը կորցնե:
ՓՇՍ. 118 Շրկ/ԱՆ 80 ՆԹՋ

Ագահն ասաց՝ ես խնդացի. ասված ասաց՝ չ'ետևատացի:
ԳԹ 116 Սլմ

ԵՐԱԽՏԱՄՈՒ ԵՎ ԵՐԱԽՏԱՄՈՒԹՅՈՒՆ: ԱՆՀԱՎԱՏԱՐԻՄ ԵՎ ԱՆՀԱՎԱՏԱՐՄՈՒԹՅՈՒՆ

Սառած օձը առաջ ապաքացնողին կը խածե:
ՓՇՍ. 122 Շրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԹՄԿ 155 Թփլ/ՎՍ II, 149 Վն/ԳՍ. 7 Վդպ/ՆՆ 518 Շրկ

Օձի ձագը առաջ պահող, մենծացնողին կը խածե:
ՓՇՍ. 126 Շրկ

Ուսող—ուրացող:
ԳՍ. 57 Վդպ/ԼՍ. 18 Կրն/Ա.ՀՍ. 12 Գլա

Կուսին ու կուրանան:
ԼՄ 1880, 29 Բլն

Հավի պես կուսե, կռուցը գետնին կը քսե:
ՓՇՍ. 112 Շրկ/ԱՇ 59 Սշա

Գոքիդ ճսահմ, միրուքդ փեսահմ:
ԺԽՍ. 219 Վդպ/ԺԽՍ. 242 Օշկ/ԱՇ 15 Սշա/ՆՆ 488 Շրկ/ԱՆ 10 ՆԹՋ/Ա.Հ IX, 186 Գլա/ԹՄԿ 85 Թփլ/Բ 1898, 604 Մփղ/ԽՍ. 118 Խաջ/Բ 1899, 479 Կն/ԺՍԲ 96 Սխց/ՀՏՎ. 21 Շրկ/ՎՍ II, 147 Վն/Ա.Հ VII—VIII, 475 Սլշ/Ա.Հ VI, 94 Բլն/Ա.Ք 1894, 264 Սլշ/ՈՒՉ 142 ՉՔ/Բ 1899, 652 Խն

Նսահմ գոքիդ, սոնիմ հոգիդ:
ԺԽՍ. 286 Սլշ

Հացը ծնկանը, աչքը կնկանը:
ԺԽՍ. 223 Վդպ/ՓՇՍ. 111 Շրկ/Ա.Հ VI, 86 Բլն/ԼՍ. 19 Սլշ/ՎՍ I, 128 Վն/Ա.Ն 62 ՆԹՋ

Ագն ու հացը ծանկին վրա է:
Բ 1900, 564 ԿՄ/ՀԱՎ. 1892, 24 Տրպ/ԱՄ 1886, 74 Սբա

Մարդ մարդի մի բաղ կը սա, մարդ մարդի մի ճուր խաղող չի սա:
ԺԽՍ. 224 Վդպ/ԺԽՍ. 243 Օշկ/ԹՄԿ 134 Թփլ/ՀՏՎ. 19 Շրկ/ԲՍ. 29 Գլբ/ԼՍ. 17 Կրն/Ա.Հ VI, 93 Բլն/ԺԽՍ. 170 Սլշ/ՊՎ. 139 Վն/ՀԱՎ. 1892, 24 Տրպ/Բ 1899, 411 Կն/Բ 1898, 414 Գլբ/ԵՀԳ 109 Եվգ/Բ 1899, 805 Հգբ/ՀՍ. 213 Սկն/ՈՒՉ 141 ՉՔ

Մեկը մեկին մի բաղ սվեց, մեկը մեկին մի ծաղիկ չը սվեց:
ՉԲ 61 ՉՀմ

Մարդ մարդի քահանա, մարդ մարդի սատանա:
ՄԹ 31 Շրկ/ԹՄԿ 133 Թփլ

Մեկը մեկին ասաստա, մեկը մեկին քահանա:
ՀԱ. 210 Ակն

Ուժ ասում եմ՝ իմը դու ես, ասում ա՝ ի՛մ դիը դու ես:
ՀԺՀ VII. 96 Վզպ/ՓՇԱ. 121 Շրկ/ԹՄԿ 171 Թֆլ

Իրանց տանը կուտ են ուտում, խալխի տանը ձու ածում:
ԳԱ. 50 Վզպ/ԹՄԿ 106 Թֆլ/ԲԱ. 24 Դպր/ԺԱՖ 111 Ախց/ԼՄ 1880, 29 Բլն/ ՀԱՎ. 1892, 24 Տրպ/ԱՀ IX. 186 Պլս/Բ 1900, 579 ԿՄ/ՊՀԿ 1667 Զմխ

Մեր տունը կոթեկ կուտին, ուրիշի տանը հավկիթ կածին:
ԱՆ 24 Նխջ

Մեր տանը կուտ է ասում, հարևանի տանը՝ ձու դնում:
ԹՄԿ 137 Թֆլ/ՊՎ. 140 Վն/ԹՄԿ 95 Թֆլ ՓՇԱ. 110 Շրկ

Մեր դառն կուտի, ուրիշի դառնը կը հաջի:
ԺԲԱ. 214 Վզպ/ԺԲԱ. 170 Ակռ

Մեր դառնը լակ ա լակում, գնում ա ուրիշի դառանն ա հաչում:
ԺԲԱ. 225 Վզպ/ԱՇ 48 Ակռ

Վանք կուտան, փակաղներ *(ախոռ)* կը հաչա:
ԱՀ VI, 98 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 482 Ակռ

Ադաթդ կուտի, վադրաշ կը հաչի:
ՎՄ I. 122 Վն

Մլզոի կուտի, կուռնել կը հաչի:
Բ 1899, 499 Տրտ

Աղբյուրը որ մուռտաես, ջուրը ո՞րտեղից պաի խմես:
ՓՇԱ. 90 Շրկ/ԹՄԿ 72 Թֆլ/ԺԲԱ. 214 Վզպ

Չին ևատավ՝ ասաված մոռցավ, ձիուց իջավ՝ ձին մոռցավ:
ՓՇԱ. 113 Շրկ/ԱՇ 44 Ակռ/ԼՄ 1880, 37 Բլն/Մ 1885, 424 ԴԼԲ

Գեաղ ըլցավ, «սուրբ ասավածը» մոռցավ:
ԳԹ 108 Ալմ/ԱՀԱ. 4 Պլս

Ադամորդին ճում կաբևակեր է, գլավուրեն շուտ կը մոռևա:
Հում կաբևակերին հիբիրար *(վատահաթյուն)* չկա:
ԱՂ. 6 Սան/ԱՀ VI, 74 Բլն/ԱՀ XX, 108 Ակռ

Որին աչքս ըսի, աչքս հաևեց:
ՀԱՎ. 1891, 301 Տրպ

Կաբև ի կբոց, հորթիկն ի փողոց *(շահվելուց հետո, բաբեբարին ապհամարհել)*:
ԱՀ VII—VIII, 468 Ակռ

ԵՐԿԵՐԵՍԱՆԻ, ԿԵՂԾԱՎՈՐ, ՇՈՂՈՓՈՐԹ

Երեսաց հայելի, ականաց ածելի:
ԺԲԱ. 177 Բլն/ՆՆ 515 Շրկ/ԹՄԿ 95 Թֆլ/ԿՇ 3 Դպր/ՍԽ 30 Զպղ

Էրեսեն վըլի-վըլի, եահեն սուր ածելի:
Բ 1899, 479 Կն/ԳԹ 121 Ալմ/ԶԲ 62 Զհմ

Տանը՝ հայելի, դուսը՝ ածելի:
ԹՄԿ 160 ԹՓԼ

Պիմացին հայլի, խոհին ածելի:
ԺԱՖ 100 Ա.թց

Առջևանց հայելի, հետևանց ածելի:
Ա.Հ VII—VIII, 458 Ա.Զ/ՊՀԿ 1666, ՋմԽ/Մ 1885, 423 ԴԼՔ/Բ 1898, 604 ՄՓԿ

Երկու երես, մեկ դեմս:
Ա.Ն 68 ՆԽՋ

Դուքսը քաղաքա, ճիքսը սառսա:
Ա.Ն 10 ՆԽՋ/ԹՄԿ 90 ԹՓԼ/ՄՀ 23 Լո/Ա.Հ VI, 80 ԲԼՆ/ՊՎ 134 Վն/ՁԲ 59 ՁՀմ/Ս 213 Ա.Լմ/Բ 1898, 378 Դաք/ԵՀՓ 115 ԵՎԿ/Բ 1900, 564 ԿՄ/ՀԱՎ 1890 163 Տթզ

Դուս գա գուռը քահանա, ներս գա՝ ասնը սառսանա:
ԺԵԱ 219 Վզպ

Երսաքաղ քաղաքա, սակրաճաղ սառսա:
Ա.Շ 18 Ա.շա/Մ 1885, 425 ԴԼՔ

Դուքսը սուրբ, սունը սառսանա:
ՓՇԱ 100 Շրկ/Ա.Շ 17 Ա.շա

Տյանը քահանա, դուքսը սառսանա:
ԹՄԿ 161 ԹՓԼ/ԿՇ 7 Դաք/ԺԵԱ 172 Ա.Զ/Վ.Ս I, 137 Վն/Ա.Հ IX, 190 Գլա

Ներսը սուրբ, դուքսը սառսանա:
ՓՇԱ 118 Շրկ

Ներսեն խնամի, դրսեն բշնամի:
ԺԱՖ 97 Ա.թց

Պիշերը գողաքյուն ա աճում, ցերեկը «աեր ողորմյա» ասում:
ԺԵԱ 238 Կլպ/ԳԱ 65 Վզպ/ՀԺՀ VII, 78 Ա.սա

Պիշերը մարդ կը մորթե, ցերեկը ճամբա կը հարդե:
Լ.Մ 1880, 15 ԲԼՆ/ԺԵԱ 296 Վզպ

Մեկ ձեռոք խաչ կը հանե, մեկալով գողություն կընե:
Բ 1898, 809 Ֆզ

Վրեդ գառաճ մորթի ես առել, առակից գազաճ ես:
ՄՓ 43 Շրկ

Դանկով կը գանեն, բամպկով կը կալճեն:
Վ.Ս I, 124 Վն/ՇԿ 9 Շախ

Գելի հետ գառճ ա ուռում, ախոչ հետ վա՞յվուկ աճում:
ԺԵԱ 210 Վզպ/Ա.Շ 13 Ա.շա/ՆՆ 488, Շրկ/ԲԱ 13 Դաք/ՀԱ 205 Ա.Կն/Լ.Մ 1880, 14 ԲԼՆ/Ա.Հ VII—VIII, 467 Ա.Զ/Վ.Ս II, 136 Վն/Մ 1885, 450

Գելին հետ պէծ կուտե, ախրոջ հետ՝ վա՞յ վո՞յլիր կը կանչե:
Բ 1898, 301 Ան

Գալին հետ կուտե, ախրուն հետ շիվան (սուգ) կանե:
ԺԵԱ 247 Հզկ

Մարդի ալեն *(խայտաբղետ)* ճերսն ա, տավարինը՝ դրսինը:
Ա.Շ 48 Ա.շա/ԺԵԱ 294 Վզպ/ՀԺՀ VII, 87 Ա.սա/Ա.Ն 20 ՆԽՋ/ՀԱՎ 1892, 383 Տթզ

Հա՛մ ճալին ա տալի, հա՛մ մխին:
ԺԵԱ 222 Վզպ/ՊԺԲ 54 Ա.շա/ՓՇԱ 111 Շրկ/ԿՇ 3 Դաք/Ա.Հ VII—VIII 470 Ա.Զ/ԺԵԱ 231 ՀՓ/ԺԵԱ 249 Հզկ

Հա՛ հալին կը զարնի, հա՛ մխին:
ԺԵԱ 182 Մշ/ՍԽ 35 Զզդ/ՀՊ 1895 № 1235 ԴԼՔ

Համ կը ճեղա, համ կը դեղա:
Ա՛ XII—XIII. 494 Ա՛լ/Ա՛Ղ. 2 Բ՛ն

Սուտ ճգճամոր է դառել, վանքի հավերը կուտե:
ՆՆ 527 Շրկ/ԱՄ 1886, 75 Սբա

Անուն պրև ճգնամորի, վանից խոսքեր կը խորտվի:
ՎՄ I, 122 Վն

Սուտ խոնը է եղեր, վանքի հավը կուտե:
Բ 1899, 425 Կն

Սուտ խև կըլլա, պատը կուտե:
Ա՛Ն 79 Նխջ

Սուտ պռոացավ, սոված փորացավ:
Ա՛Շ 60 Ա՛շա/ԺԽՍ. 191 Վն

Շան կաղալուճ մի հավատա:
ԳՍ. 20 Վզպ/ԹՄԿ 145 Թփլ/ՎՄ I. 133 Վն

Շան կաղալուն չեն հավատա:
Ա՛Շ 52 Ա՛շա/ԲՍ. 32 Ղբբ

Շան կաղալը միճչև գիլու տեսնալն է:
Ա՛Ղ VI, 95 Բ՛ն

Շան կաղալը միճչև ապվեսի տեսնելն է:
ՓՇՍ. 118 Շրկ/ԼՄ 1880, 46 Բ՛ն

Ծրսից շատ ատաք, ցերսից շատ քաք:
ԳԳ ևրև

Շատ ացուշ է, ատակը փուշ է:
Բ 1899, 555 Ֆղ

Մորուքը եպիսկոպոսի, սիրտը Հուլիանոսի:
Ա՛Ն 9 Նխջ

Շողոմքոր *(շողոքորթ)* գառը օխտը մոր կը ծծի:
Ա՛Ղ XI, 115 Բ՛ղշ/ԺԽՍ. 243 Օշկ/ՓՇՍ. 119 Շրկ/ՀԺՂ VII, 106 Ղբբ/ԺԽՍ. 226 Վզպ

Շոխ (իրեն սիրեցնող) *գոռ ըմե՛, գոռը մոր կը ծծա, ըմե՛ դէլուն.*
Ա՛Ղ XVII, 51 Ա՛լ2

Աշխարքս շողոմքորություճն ա կերել:
ԺԽՍ. 241 Օշկ

Ֆաղցր լեզուն օձը ծակից կը հանի:
ՊԺԲ 58 Ա՛շա/Ա՛Ղ XI, 117 Բ՛ղշ/Ա՛Ղ VI, 99 Բ՛ն/ԹՄԿ 166 Թփլ/ՀՍ. 4 կրն/ՓՇՍ. 93 Շրկ/Ա՛Ն 54 Նխջ/ԱՂ IX, 181 Պլս/Բ 1899, 554 Ֆղ/ՆՀՊ 96 Եվղ/Ա՛Ղ XII, 97 Ա՛լ2

Ֆաղցր լեզուն օձը պատեն կը հանե:
ԵՍ. 110 Խաջ/ՀԺՂ VII, 111 Վն/Ա՛Ղ 2 Սան/Բ 1899, 651 Խն/Բ 1900, 618 ԿՄ

Կակուղ լեզուն օձ ծակեն կը հանե:
Ա՛Ղ VI, 88 Բ՛ն/Բ 1899, 806 Հզբ

Կակուղ լեզվով օձը բռանեն կը հանե:
Ա՛ 215 Ա՛լմ

Անուշ լեզուն գաշխարհ կուտա:
Մ 1885, 423 Ղլթ

Անուշ լեզուն մեղրից քաղցր է:
ՓՇՍ. 93 Շրկ

Լեզուն մեղր, սիրտը լեղի:
Ա՛Ն 36 Նխջ/ԲՍ. 21 Ղբբ

Լեզուն արդար, սիրտը չար:
Ա՛Ղ IX, 184 Պլս

ԱՆԱՂՄՈՒԿ ԵՎ ՎՏԱՆԳԱՎՈՐ։
ԱՂՄԿԱՐԱՐ—ԱՆՎՆԱՍ ԵՎ ԱՆՊԵՏՔ

Փախի էն ջրից, որ ո՛չ կը խշշա, ո՛չ կը ֆշշա։
ԺԲՍ. 229 Վդպ/ԹՄԿ 163 Թֆլ

Էն ջրիցը վախեցի, որ ո՛չ խշշում ա, ո՛չ ֆշշում։
ՓՇՍ. 102 Շրկ/ԿՇ 2 Դրբ/ԱՍ. 16 Պւս/Ս 215 Սլմ

Մարմանդ գնանն վախեցի, ղըմբղըմբան (աղմկաձույզ) գնանն մի վախեցի։
ԺԲՍ. 170 Սլշ/ԺԲՍ. 214 Վդպ

Մի վախենար եղման գնանն, վախեցիր մարմանդ գնանն։
Ա՛Հ VI, 92 Բլն/Ա.Դ. 2 Սան

Ասխանան (հանդարտ) *գնա խավար կը բերա զմփղմփան գնա՝ փռնջ-փռնջ մանուշակ։*
Ա՛Հ XIII, 38 Սլշ/Վ.Ս I, 128 Վն

Ասըշշան ջուրը մարդ չի խնդրի։
Ա.Շ 33 Սշա/ՓՇՍ. 98 Շրկ

Ձողաձից *(ապմկարար)* չեն վախենա, սուս ու փուսից կը վախենան։
Ա.Շ 46 Սշա/ԺԲՍ. 213 Վդպ

Մնջիկ-մնջիկ, սև էրնջիկ։
Ա.Դ. 17 Բրդ/ԺԲՍ. 189 Վն

Մուճջ կառուն շատ մուկ կը բռնի, քանզ խոսունը։
ԹՄԿ 132 Թֆլ

Սուս ձիան թափուկը *(ապացի)* պինդ կըլնի։
ԳԹ 124 Սլմ

Ո՛չ կը կղա, ո՛չ կը բդա։
ԺԲՍ. 190 Վն

Պաղտանի ատկի ջուր։
ԳՍ. 58 Վդպ/ՀՏՎ. 5 Շրկ/ԹՄԿ 90 Թֆլ

Հարդին տակին ջուր քալեցնող է։
Բ 1900, 564 ԿՄ/ԺԲՍ. 194 Տրպ/ՊՀԿ 1666 Զմխ

Տափիկ մարդաց փախի։
ԺԲՍ. 191 Վն

Ինչքան որ գետնի երեսն է, հինքան էլ գետնի ատկն է։
ՆՆ 498 Շրկ/Ա.Շ 27 Սշա/ԹՄԿ 110 Թֆլ/ԺԱԲ 100 Ախց

Մեյմը վեր ճայռոներն վախցիր, մեյմը վար ճայռոներն։
ԵՀԳ 109 Եվդ/ՀԱՎ. 1891, 301 Տրպ

Աստամները բուկն է։
Ա.Դ. 17 Վն

Հաչաճ շունը մարդ չի կծի։
ԺԲՍ. 222 Վդպ/ՄԹ 25 Շրկ/Բ 1899, 425 Կն /Ա՛Հ IX, 186 Պւս/ԵՀԳ 106 Եվդ/Բ 1900 427 Մրգ/Բ 1900, 579 ԿՄ/ՀԱՎ 1892, 25 Տրպ/ԲՍ. 32 Դրբ

Մլավաճ կառուն մուկ չի բռնի։
Գ.Ա. 20 Վդպ/ԹՄԿ 131 Թֆլ

Հաչող բազին որս չի աճի։
Գ.Ա. 26 Վդպ/ՊԺԲ 51 Սշա/ՓՇՍ. 111 Շրկ

Ով ալարի, ոչ դալարի:
Գ.Ա. 60 Վ.պ./Ժ.Ե. 243 Օշ/ՓՇԱ. 120 Շրկ/Ա.Հ XI, 113 Բր.յ/ԹՄԿ 168 Թ.ֆլ/ՄԹ 47 Շրկ

Ականատես ձեռք ափսի վրա է:
Հ.Ժ.Հ VII, 88 Ա.լ2/Ա.Ե 10 Մկ

Ամոաց պառկեմ հովեր, ձմրան հասին կովեր:
Ժ.Ե.Ա. 185 Խ.լ/Ա.Հ VI, 96 Բ.ն

Գարնան մի պառկի հովեր, ձմրան չը պատան կովեր:
Հ.Ժ.Հ VII, 89 Ա.լ2

Ալարողի ապրանքը լաց կըլնի:
Ա.Շ 8 Ա.շ/Ա.Հ XI, 113 Բր.յ

Ծառի տակին պառկելուն՝ բերանը տանձ չի ընկնի:
Ա.Շ 35 Ա.շ/Ա.Ժ.Բ 91 Բ.ն.բ/ՄԹ 20 Շրկ

Ծուլութենն չը գանի արքայութենն:
Ժ.Ե.Ա. 208 Բ.գ/Ա.Հ VII—VIII, 489 Ա.լ2/Հ.Տ.վ. 4 Շրկ

Ծուլերի մհար արքայության դռներն էլ փակ են:
Բ.Ա. 23 Դ.բ/Վ.Ա I, 132 Վ.ն

Ես աղա, դու աղա, մեր աղուցը ո՞վ աղա:
Գ.Ա. 13 Վ.պ/ԹՄԿ 89 Թ.ֆլ/Հ.Ժ.Հ XII, 102 Դ.բ/Գ.վ. 144 Վ.ն/Շկ 9 Շ.ախ/Բ 1898, 315 Բ.գ/Բ 1898, 377 Դ.բ/Ս 212 Ա.լ.մ/Զ.Բ 60 Զ.ն.մ

Ես աղա, դու աղա, մեր բնապուռնն ո՞վ աղա:
Փ.Շ.Ա. 101 Շրկ/Ա.Հ VI, 80 Բ.ն/Ե.Ա. 2 Ա.լ2

Ես աղա, դու աղա, մեր ջաղացքը ո՞վ աղա:
Ժ.Ա.Բ 102 Ա.խց/Ե.Ա. 119 Ջ.ղ/Հ.Ա. 206 Ա.կն/Ա.Հ IX, 183 Գ.ա/Ե.Հ.Գ. 100 Ե.վ.գ/Բ 1899, 480 Կ.ն/Ո.Ջ 138 Զ.ք/Բ 1900, 360 Կ.բ

Ես աղա, դուն աղա, մեր ալուրը ո՞վ աղա:
Ա.Ի 1895, 54 Տ.պ/Ա.Ա. 45 Զ.գ/Հ.Ժ.Հ VII, 79 Ա.ա.ա

Ես աղա, դուն աղա, մեր կտիկատը ո՞վ աղա:
Մ 1886, 45 Տ.պ

Ես ուսաս, դուն ուսաս, բա մեր ախպեր ո՞վ դուս աս:
Ա.Հ XI, 113 Բ.յ

Նատացին (*անբան*) աշխատած, Թաթին (*վաչկատուն ցեղ*) կերած:
Ժ.Ե.Ա. 192 Ա.թ.ծ

Ծույլ ու գոթի (*չար, անպիտաք*), փորեն աճօթի:
Ա.Շ 35 Ա.շ.ա

Հաց գենեմ՝ հասի, բաճ գենեմ՝ փախի:
Ժ.Ե.Ա. 223 Վ.պ/ՓՇԱ. 111 Շրկ/ԹՄԿ 82 Թ.ֆլ/Լ.Մ 1880, 13 Բ.ն/Ե.Ա. 6 Ա.լ2/Գ.վ. 137 Վ.ն/Շկ 7 Շ.ախ/Հ.Գ. 106 Ե.վ.գ/Մ 1885, 423 Դ.Ք/Ժ.Ե.Ա. 202 տ.պ

Անբանը հաց ուսելիս առողջ է, բանելիս՝ հիվանդ:
Փ.Շ.Ա. 92 Շրկ/Մ.Հ.Թ 1859, 414 Լ.ո/ԹՄԿ 99 Թ.ֆլ

Անբանն ուսելու չարչ ա, բանելու նաչարչ (անկարող)։
Ա.Շ 6 Աշա

Խմոր ուսնելուս ուղա ա, բնո ուսնելուս՝ ավաճակ։
Ա.Շ 34 Աշա/ՄԹ 18 Շրկ

Բաճ անելու անկյալ ու չիշ ես, հաց ուսնելու՝ ուղա ու գոմիշ։
Վ.Ա II, 135 Վն

Ուսնելուս չորս ձեռնաճի կը դառնա, անելուս՝ կը չոնբաճա *(հաշմանալ)*։
Ա.Շ 54 Աշա

Բաճի անուճը սալուս գլխի ցավը բռնում ա։
ՀԺՀ VII, 78 Աստ/ԹՄԿ 83 ԹՓլ

Բաճի վախտը՝ բողամ փախչեմ, հացի վախտը՝ գամ պուպուզեմ։
Գ.Ա. 28 Վդպ/ՓՇԱ. 96 Շրկ/ԹՄԿ 82 ԹՓլ/Ա 212 Ալմ/ՀՀԳ. 99 Նվդ

Բանի վախտ փախնեմ էլմամ, հացի վախտ՝ իգամ պըպզեմ, պատկ լցնեմ։
Ա 212 Ալմ

Գործեն փախիր, հացին ժամանե։
ՀՀԳ. 99 Նվդ/ՀԱմ 2891, 300 Տրպ

Գործեն բաց, հացին կաց։
ՊՀԿ 1654 Էվր

Հացին ժառիկ, բանեն հետու։
Ա.Ն 31 Նթջ

Հացի գրա, բանի քրա։
Ամ 35 Զպղ

Հացի գնց, ապրի դաճիկ։
ՀՈ. 242 Ամն

Ամեն բանին բանգետ ի, առիստ ավլելուն աննգետ ի։
Վ.Ա II, 144 Վն

Թամբալի համար շաբաթուն օրը կիրակի։
Ա.Շ 26 Աշա

Թամբալին ամեն օր կիրակի է։
Բ 1898, 378 Դրբ/Մ 1886. 45 Տրպ

Կույրը մուտքին, անբանը՝ կյուրակմուտքին։
Ա.Ն 8 Նթջ/Ա.Ն 9 Նթջ

Բաճ բանողին բան շատ, պարապ պառկողին՝ շուտ շատ։
Ա.Ն 28 Նթջ

Բան ընողին բան շատ, բան չընողին, պատառակ շատ։
Բ 1900, 636 կար

Նախիրն Հալավ վեր դարին, ճախրչու կին ճար Հալավ վեր բանին։
Վ.Ա I, 133 Վն/ՇԿ 12 Շտխ

Տանձը բնբանս՝ կորը վեր։
ԺԲՈ. 250 Հղկ/ՀԺՀ VII, 107 Դրբ

Թամբալությունից իշուն քեռի կը կանչի։
ՓՇՈ. 104 Շրկ/Բ 1898, 200 կրն/Բ 1899, 478 կն/ԲՈ. 113 Խաչ/ԺԲՈ. 283 Ալշ

Տարին տասներկու ամիս, գուլպեմ կեցիմ մեկ տասիս։
ԲՈ. 102 Խաչ

Բանը օրվան, հոգը ապրվան։
ՊՀԿ/Բ 1823 կար

Թամբալ մարդու ձեռները միշտ փլավ են ուտում։
ՀԺՀ VII, 80 Աստ

Թամբալի բերը ծուռն չի գար։
ՀՈՎ. 1892, 184 Տրպ

ԱՆՀԱՍԿԱՑՈՂ — ԱՆՀԱՂՈՐԴ

Հասկացողին մի ասա, չհասկացողին, հա՛ կաց, հա՛ ասա:
ԺԽԱ. 223 Վզպ/ԺԽԱ. 242 Օշկ/ՀԺՀ VII. 104 Ղբր/ՀԺՀ VII. 104 Ղբր

Իմացողին մեկ, չիմացողին հարյուր:
ԹՄԿ 105 ԹՖլ/ԱՀ VI. 85 Բլն/ՁԲ 60 ՁՀմ

Խելոքին մին, անխելքին հազար ու մին:
ԱԾ 33 Աշա/ՓԾԱ. 107 Շրկ/Բ 1898, 460 Ղրգ

Գիտունին մեկ, անգետին հազար:
Բ 1898, 378 Դրբ

Լսողին մեկ բավ է, չլսողին հազարն ալ խեր չունի:
ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ/Սե 2 Մկ

Իմացողին ասա, չիմացողին զուռնեն էլ ճերիք չէ:
ԵԱ. 100 Խաչ/Մ 1885, 423 Ղմ

Սևին սապոնն ի՛նչ անի, խևին խրատն ի՛նչ անի:
ԺԽԱ. 228 Վզպ/ՓԾԱ. 123 Շրկ/ԺԱԲ 86 Ախց/ԹՄԿ 153 ԹՖլ/ՀԱ. 212 Ակն/ԲԱ. 37 Ղբր/ԺԽԱ. 236 Լո/ԱՆ 84 ՆխՁ/ԱՀ VI, 86 Բլն/ԵԱ. 104 Խաչ/Բ 1900, 350 Կսբ/ԱՀՍ. 13 Պլս/ՁԲ 60 ՁՀմ/Բ 1900, 185 Մրշ/ՆՀԳ 104 Եվգ/Բ 1899, 411 Կն/ԺԽԱ. 127 Տրպ/Բ 1898, 745 ՁՓ/ԺԽԱ 182 Մշ/ՎՍ II, 150 Վն

Գիլի գլխին ավետարան կարդացին, ասաց՝ բեզ արեք, ոչխարը գնաց:
ՓԾԱ. 98 Շրկ/ԱԺԲ 86 Ծնք/ԺԽԱ. 219 Վզպ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԹՄԿ 84 ԹՖլ/Բ 1899, 696 Թվր/ԱՀ VII—VIII, 460 Ակշ

Գելի գլխին ավետարան կարդացին, ասաց՝ շատ արեք, ոչխարը սարն անց կացավ:
ՀԱՎ 1930, 360 Ղրբ/ԺՀԱ. 181 Մշ

Գելու գլխուն ավետարան կարդացին, ասաց՝ շատ արեք, նախիրը գնաց:
ՊՎ 134 Վն

Գիլուն խրատ կարդացին, ասաց՝ շատ լրեք, պառնուկը ջրեն անցավ:
Բ 1899, 806 Հզր

Գիլու գլխուն ավետարան կը կարդա:
ԼՄ 1880, 13 Բլն/Բ 1899, 479 Կն

Գիլին գլոխը ավետարան չեն կարդալ:
ԱՆ 39 ՆխՁ

Արի՛ ու գելի գլխին ավետարան կարդա:
ԹՄԿ 65 ԹՖլ

Անգրևն ի՛նչ ըներ քարին, խրատն ի՛նչ ըներ չարին:
ԼՄ 1880, 7 Բլն

Անձրևը քարըմը չի տակն անիլ, խրատը՝ հիմարըմը:
ԱՀ XI, 112 Բշ

Բարոզը խլին չի ազդի, անձրևը՝ քարին:
ՆՆ 534 Շրկ

Ասողին էլ լսող է պետք:
ՓՇԱ 94 Շրկ/ԺԱԱ 233 Լս/ԿՇ 1 Դբ/ԹՄԿ 65 ԹՓԼ/ԱՀ IX, 184 Պս/ԺԱԱ 230 ՀՊ

Ասողին էլ միշտ հասկացող պետք:
ԱԺԲ 88 Փնք

Ասքն ասելու համար է, անկածը՝ լսելու:
ԹՄԿ 115 ԹՓԼ

Մին կը խոսնի, մին էլ կը լսնի:
ԲԱ 30 Դբ

Սինգարի *(մզկիթի աշտարակ)* գլխին հազար բան կակալ *(ընկույզ)* լցնես, մեկը վրեն չի մնա:
ՓՇԱ 117 Շրկ/ՀԱՎ 1887, 175 Խաչ/ԵԱ 104 Խաչ/ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ/ԺԱԲ 108 Ախց

Գուզ (ընկույզ) *քի մինըրի պլախ կը կանի, խելք պլախ կը մանե:*
ԺԱԱ 278 Բլն

Դարտակ չվալ, դարտակ կոա, դու հա՞ չափա, հա՞ չափա:
ԱՇ 17 Աշա

Աչգեռին հա՛ ըսե՝ գնա հետ գեռին:
ԼՄ 1880, 10 Բլն

Կուրի առաջ հա՛ դու ցրագ վառի:
ԼՄ 1880, 31 Բլն

Ես գանձ կասեմ, նա առնձ կը հասկանա:
ԺԱԱ 211 Վդպ/ԼՄ 1880, 18 Բլն/ԱՀ IX, 183 Պս/Բ 1900, 564 ԿՄ

Ես առնձ կըսեմ, դուն գանձ կը հասկնաս:
ԺԱԲ 107 Ախց/ԱՀ VI, 100 Բլն/ՓՇԱ 101 Շրկ

Ես բաց կըսեմ ինքը բաց կը հասկնա:
Բ 1898, 604 ՄՓղ

ԶՐԻԱԿԵՐ, ՊԱՏՐԱՍՏԻՆ ՎԱՅԵԼՈՂ

Սառկած հշ մաև կուգա, որ ճաթերը քաշե:
ՓՇԱ 122 Շրկ/ԹՄԿ 155 ԹՓԼ/ԱՆ 54 Նխշ/ԱՀ VI, 99 Բլն/Բ 1898, 809 Քղ/Մ 1885, 450 ՂԼԹ/Բ 1899, 805 Հզր/Բ 1899, 480 Կն/ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Մուֆթա *(ձրի)* պատաճք կուզե, որ ոտներըը մեկնե:
ՓՇԱ 117 Շրկ/ԺԱԱ 225 Վդպ/ԱՇ 48 Աշա

Մուֆթա հաշ (դազաղ) ըլնի, ձհռաց կը մհռնի:
ԱՇ 47 Աշա/Բ 1899, 480 Կն

Մուֆթա ըլնի թաքնի *(մխայն ֆհե)*, կարմիր գյուլա *(գնդակ)* ըլնի:
ԱՇ 47 Աշա

Թաև որ ուճենամ, ճաճնը բաղդաթից կը գա:
ԳԱ 65 Վդպ/ՀԺՀ VII, 80 Աաա/ԼԱ 20 Կբն/ԼՄ 1880, 22 Բլն/Բ 1898, 603 ՄՓղ/ԺԱԱ 200

Դուն ճինճ ըսե, ճանճը Բաղդասարն կու գա:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ՆՀԳ 100 նվդ

Մեկը էդնի, ճանճը Բաղդասարն կիպա:
Բ 1898, 377 Դրբ/Բ 1899, 555 Ջղ/ԹՄԿ 132 Թֆլ

Մեղան մեղրի հաճևն Բաղդասարն կուգա:
ԱՆ 49 Նթջ

Դու (ուր) որ մեկը էդնի, ճանճ էնտեղ կը ժողվի:
ԱՀ VII—VIII, 483 Ալշ

Հորը բերածը կերել է, մորը մանուծը հագել է:
ԺԱՔ 96 Ախց/ԺԱՔ 110 Ախց

Պապաս բերե, մամաս հերե, տատաս ուտե:
ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ

Ով տուն չի շինե, գիտե այուն ի մեջն է բուսեր:
ՀԺՀ VII, 92 Ալշ ԺԱՔ 89 Ախց

Ով տուն չէ շինի, բոձիքը (այուցներ) բանովի գիտե:
ԹՄԿ 168 Թֆլ/ԱՀ VII—VIII, 476 Ալշ

Հագբր *(պատրաստի)* ոդի տատմեր:
ԺԵԱ 178 Բլն

ԱՊԱՇՆՈՐՀ ԵՎ ԱՆՊԵՏՔ

Մարթ կա մարդ ա, մարդ էլ կա՝ հոգից վառ ա:
ԳԱ 63 Վզպ

Մարդ կա՝ աշխարհք արժի, մարդ էլ կա՝ հաշ էլ չարժի:
ԹՄԿ 132 Թֆլ

Մարդ կա հաշ է, մարդ կա պիշ է, մարդ կա՝ տատկած շունին ալ պիշ է:
ՀԺՀ VII, 100 Խրմ/ԱՆ 22 Նթջ

Մարդ էլ կա, մարդակ էլ:
ԱՇ 49 Ալշ/ՓՇԱ 115 Շրկ/ԺԵԱ 178 Բլն

Մարդուց հոգը որ չըլնի՝ իշուց գինը հազար մանեթ կըլնի:
ԺԱՔ 109 Ախց/ԳԱ 63 Վզպ/ՀՏՎ 2 Շրկ/ԺԵԱ 196

Ո՛չ թքելու ա, ո՛չ կուլ տալու:
ԱՇ 62 Ալշ/ԺԵԱ 179 Բլն

Թե օրինեմ, օրինելու չի, անիծեմ՝ անիծելու չի:
ԱՇ 27 Ալշ/ՓՇԱ 126 Շրկ

Ո՛չ մուլլի պատիս (ծոպ) է, ո՛չ ախրաների ծատիս:
ԷԱ 16 Կրն/ԼՄ 1880, 44 Բլն

Ո՛չ արտոի, ո՛չ գրտոի:
ՀԱ 257 Ակն/ՆՀԳ 110 նվդ/ՊՀԿ 1667 Զմխ

Անհամ, անհոտ, անժուր կորկոտ:
ՓՇԱ 93 Շրկ/ՎՍ I, 122 Վն/ԱՇ 5 Ալշ

Անկանչով մեկ բան չարժե:
ՓՇԱ 92 Շրկ/Բ 1898, 315 Ջղ/ՀՊ 1895, № 1235 Ղրբ

Ականջովը մեկ թեսի չաժե։
Բ 1899, 478 կն

Ականջով մեկ հող չարժե։
ԱՂ 18 Բզտ

Տերտեր ապա գեղը քցա, թե չի ապրի՝ գետը քցա։
ՎՍ 46 Վզպ/ՓՇՍ 124 Շրկ/ԺԵՍ 237 Լռ/ԹՄԿ 92 ԹՓլ/ԹՄԿ 160 ԹՓլ/ՀՍ 213 Ակն/ԺԵՍ 291 Տրպ

Փորու փուք, էրեսի թուք։
ԱՀ VII—VIII, 504 Ալշ/ԺԱՒ 112 Ալթ

Բռնիմ պոչեն, թալիմ քոշեն *(անեկյատն)*։
ԺԵՍ 181 Մշ

Ջուրը գացող, ծարավ դարձող։
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ/ՆՀԴ 112 ԵվՂ/ԱՆ 67 ՆԹՂ/ՀԱՎ 1887, 197 ԽտՂ/ՈՒՋ 141 ՋԹ

Ծովը կ'էրթա, ծարավ կուգա։
ԱՀՍ 7 Գլս/ՊՎ 137 Վն/ԺԵՍ 220 Վզպ/ՓՇՍ 108 Շրկ/ՀՍ 237 Ակն

Աչքաշաթին չվալը դրին, ոտներդ մեռաց դուբաք։
ԳԹ 120 Ալմ/ՀԺՀ VII, 98 Էրմ

Էրկու օտրով մեկ կամի չի կրնա կանգնի։
ԺԵՍ 283 Ալշ

Իշի բնդուքը մախաթ չի կանա ալց կացնի։
ԹՄԿ 109 ԹՓլ

Ուղբը սրած ժամանակ աչքը կը հանե։
Բ 1898 603 ՄՓղ

Անպատուղ ծառին քար զցող չի լինի։
ՆՆ 182 Շրկ/ԹՄԿ 76 ԹՓլ/ՄԹ 29 Զզղ/ՄՍ 15 Գլս/ՀՍՎ 1892, 183 Տրպ

ԱՆԱՄՈՔ, ԱՆԶԳԱՄ, ԱՆԱՒԱԿ

Անամոք մարդի երեսին բքեցին, ասեց՝ անձրև ա գալիս։
Գա 10 Վզպ/ՀՏՎ 1 Շրկ/ՀՀ VI, 75 Բլն

Անառակի երեսին թքես, կասի՝ անձրև ա գալի։
ԱՇ 10 Աշտ

Անամոթի երեսին բքեր են, ըսեր Է՝ փա՞ռք քեզ ասաված, րոն կուգա։
ԺԱԲ 107 Ալց/ԲՍ 8 Ղբ

Անամոթի էրես թքուցին, ըսեց՝ նզիսան անձրև է։
ԺԵՍ 181 Մշ/ԱՀ XIX, 97 Ալշ

Անամոթի էրեսին թքեցին, էրեսը սրսիկց, ասավ, անձրևը վա՞ր-պանց է գալի։
ԹՄԿ 74 ԹՓլ

Երեսը թքնաս նե, անձրև կուգա, կըսե։
Բ 1900, 564 ԿՄ/ԺԵՍ 211 Վզպ/ՀՍ 232 Ակն

Էրեսին թքեցին, ասեց՝ մալխի անձրև ա։
ԺԵՍ 234 Լռ

Երեսը խոշտնաս նի, վարդի չուր է, կասե:
ԱՆ 79 նխչ

Անամոթին որտեղ խմբաս մեկ բան է:
ԼՄ 1880, 8 բին

Գորտի երեսին բթեցին, ասեց՝ աճապն ա գալի:
ԺԵՍ 219 վզպ/ՎՍ I, 123 վն

Գորտան երես խմբուցին, ըսեց՝ օրհնյա՛լ է ասողած, անձրև կիգա:
ԺԵՍ 168 Սլշ

Գորտան երես մեկ հատ (ակգամ) խմբուցին, էլ մարդու երես չտեսքեց:
ԱՀ VI, 79 բին

Գորտու երես հատ մի (մեկ ակգամ) խմբուցին, մատավ չուր, էլ չհլավ:
ԱՀ XII, 99 Սլշ/ԺԵՍ 248 Հզկ/Մ 1885,423

Գորտան օր գորտ ա, մեկ հատ խմբաս երեսին, կը վախնի մեջ չրինե:
ԺԵՍ 173 Խտա

Գորտան օր գորտ ի, օր խմբին ուր էրես՝ կամաչի:
ԱՂ 2 Սան

Ակնամոր երեսն ու բաճ չկա:
ԱՆ 84 նխչ

Ծուռն ամչնա ճե՝ վարտիք կը հագնի:
ԵՀԳ 111 Եվզ

Որ ամչըլնա՝ չի կանչըլնա:
ԱՂ 3 Սան

Մարդ որ հարի կեսավուր չամչըցավ, էլ չամչնա:
ԱՀ XX, 109 Սլշ

Ակգամն ասուծ չուճի:
ԱԾ 6 Սշտ

Անզգամին ոչ կա ասուված:
ԱՂ 11 կրն/ԼՄ 1880, 7 բին/Ն 215 Սլմ/ՓԾՍ 92 Շրկ

Անզգամը ասուած չանի, անգամըմ՝ խիղճ:
ԲԱ 8 Ղզր

Ակգամից աբրն իրըը երես ա թեքել:
ԱԾ 2 Սշտ/ԹՄկ 72 Թփլ/ԱՀ IX, 181 Պլս

Ակգամի գյամը *(առնձը)* մեցակ ասուծ իրըը կը քաշի:
ԱԾ 6 Սշտ

Անզգամի գյաուն ասուած էլ չի քաշի:
ԱԾ 7 Սշտ

Ասուծ մարդի աչը սրտից չը ասնի, ամոթը՝ երեսից:
ԱԾ 7 Սշտ/ՓԾՍ 95 Շրկ/ԱՀ VI, 74 Բլն/ՎՍ II, 135 Վն/ԱՆ 68 նխչ

Իճչ տեղ աճ, եճատեղ ամոթ:
ԱՀ XII, 103 Սլշ

Ուր որ ամ կա՝ ամոթ էլ կա:
ԱՀ VI, 96 Բլն/Մ 1885, 423 Պլմ

Ակգամոթից տեղ չը կա, վարտ *(ուր որ)* ճատի՝ ճեղ կիկյա:
ԳԹ 120 Սլմ/ՀԱվ 1892, 24 Տրպ/ԲՍ 8 Ղզր

Ամոթը ամչցողի համար է:
Բ 1899, 378 Պլս/ԳԹ 119 Սլմ

Էս ավուր ամոր ճուկի *(ծանրութիյան չափ)* մի, վաղվաճ դիսր *(լիսր)* մի:
ԺԲՍ. 177 Բէն/ՍԼ 1894, 200 Ա,12

Ա.ճզգամի մասաղն էլ չի ուտվի, ինչ բն ճացը:
Ա.Շ 6 Ա,2ա/ՓՇՍ. 92 Շրկ

Ա.ճզգամից փախ:
ԳՍ. 6 Վ,զպ

Ա.ճզգամ կճկանից ճեռու կաց:
ՄԹ 17 Շրկ

Ա.ճզգամի շառից ասոված ազասն:
ՓՇՍ. 92 Շրկ

Ա.ճզգամին պասարը մեծ է:
Ա.Գ. 17 կրն

Ա.ճզգամը գերեզմնի մեջ կը սքի *(խնդճանոթ)*:
ԺԲՍ. 176 Բ'ն

Ա.ճառակ կճգա գլխին հարիր լաչագ կա:
ԺԲՍ. 218 Վ,զպ/Ա.Շ 11 Ա,2ա

Ա.ճառակը էշը ճեծուցեր եճ՝ պաղչա սեֆասին *(հաճույքի ալգի)* կերթամ կոր, ըսեր է:
ՆՀԳ 99 Եվդ/ԳԹ 113 Ա,մ

Ա.ճթառամ ծաղկին թոռմել չը կա, ա.ճառակին՝ պառավել:
ԺԲՍ. 209 Վ,զպ/Ա.Հ VII—VIII, 488 Ա,12/ԺԲՍ. 181 Մ,2/ՍԲ 6 Մկ

Ո՛չ անառակ կը պառավի, ո՛չ առվգիրան խառ ճառամ:
ՀՍ. 212 Ա.Հն

Թև անճառամ ծաղիկը կը ճոռոմի, անառակն էլ կը պառավի:
ԺԲՍ. 221 Վ,զպ/ԺԲՍ. 168 Ա,12

Լծեն զքու մոզին, մի կայլի դուռն ի բոզին:
ՀՏվ. 11 Շրկ/Լ.Մ 1880, 24 Բ'ն

Լծի քու մոզին, մի' էրթար դուռն ի բոզին:
Ա.Հ VII—VIII, 467 Ա,12

Ծախե զքու մոզին, ա' ընկնա դուռն ի բոզին:
Ա.Հ VI, 87 Բ'ն

Ման էկավ դուռն ի բոզին, էկավ մոլթիկ իր չալ մոզին:
Ա.Շ 46 Ա,2ա

Ա.ճառակից աղջիկ առ, աղջիկ մի' առ:
ԺԲՍ. 210 Վ,զպ/Ա.Շ 11 Ա,2ա/ԺԲՍ. 282 Ա,12

Ա.ճառակին առաքիրու շապիկ ուճի:
Ա.Շ 12 Ա,2ա

Որտեղ որ լիրը ու բռի, դու մարգարիտա մի' փռի:
Ա.Շ 62 Ա,2ա

ՍՏԱԽՈՍ ԵՎ ՍՏԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Սուտ ասողի առուցը կրակ ընկավ, չը հավատացին:
Գ.Ա. 13 Վ,զպ/ԿՇ 17 Դ,բր/ՍԼ 27 Զպ/Ա.Ն 46 Նթջ/ԹՄԿ 152 ԹՓլ/Մչ 24 Լո

Սուտ ասողի առուցը կրակ ընկավ, ոչով չը հավառաց:
ՓՇՍ. 123 Շրկ/ՀԱՎ 1887, 198 Եառջ/ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Սուտ խոսողի վատսակը էճ է, որ դորր (*ճշմարիտ*) էլ ասի՝ չեճ հավատա։
ԹՄԿ 153 ԹՓԼ/ԱՆ 65 ՆԹՋ/ԼՄ 1880, 54 ԲՂՆ

Սուտ ասողի վկաճ կշաիճ պիտի։
ՀԺՀ VII, 107 ՂԶԲ/ԱՀ XI, 116 ԲԲՀ

Սուտ ասաճ մարդը բճորդ (*հիմնահան անող*) չուճի։
ԺԲՄ. 239 ԿԱՊ

Սուտից ճրագը միճչև կես գիշեր վառի կու։
ՀԱՎ. 1890, 289 Տրպ

Սուտ ասողի երեսը ի սև, ճոգին ի դև։
ՎՄ II, 150 ՎՆ

Սուտ խոսողի լեզուճ կարճ կըլի։
ԹՄԿ 154 ԹՓԼ

Սուտը սուտ ասողի սուճը ա քաճդում։
ԿԾ 6 ՂԶԲ

Յալաճչի (*խաբեբա*), դիլաճչի (*քամբասող*), թալաճչի (*կողոպտիչ*)։
ԳՄ. 63 ՎՂՊ

Սաին ուճկ չուճի։
ԺԲՄ. 228 ՎՂՊ/ ՄԾ 60 Մշա

Սուտը աճդ չուճի։
Բ 1900, 599 ԿՄ

Սուտը ճամբա չուճի։
ԲՄ. 115 Ջաղ

Սոի ոտճերը կարճ եճ։
ԳՄ. 18 ՎՂՊ/ԹՄԿ 152 ԹՓԼ

Սոի մաճկվիլը (*սարսածմէյուն*) կարճ կըլճի։
ՓԾՄ. 123 Շրկ

Սուտը կը ոտճավորի, ճամա առաջ չի գճա։
ՄԾ 60 Մշա/ՓԾՄ. 123 Շրկ/ԹՄԿ 154 ԹՓԼ/ԱՆ 38 ՆԹՋ

Սուտը սասաճիճ կը վայելե։
ՄԹ 41 Շրկ/ԺՄՒ 79 ԱԹՑ/ԵՄ. 116 Ջաղ

Սուտը սասանիճն է։
ԹՄԿ 153 ԹՓԼ

Սուտը սասանան է։
ՀՄՎ. 1891, 116 Տրպ/ԱՀՄ. 13 ՊԼԽ

Սուտը սասանի փնճակ է։
ԹՄԿ 154 ԹՓԼ

Սուտը սասանալիճ վնըվի (սուրբ) է։
ԱՀ IX, 190 ՊԼԽ

Խոսքի սուտը շա՛ս ա, քանց դորրը։
ՎՄ. 22 ՎՂՊ

Սոի սոպրակի բերան բաց է։
ԺԲՄ. 172 Մլշ

Սոի սոպրակը սաթերով կըլճի։
ՄԾ 60 Մշա

Սուտը դորրի խիրարճ (*մանր քար*) ա։
ՄԾ 59 Մշա

Դորրը սոի ակճկալճ (*ճոնքի ակը փոսիկու շուր*) ա։
ՄԾ 45 Մշա

Սուտը դորրի դաճդաճներճ ա։
ԺԲՄ. 228 ՎՂՊ

Սուտ սամուր բյուրք ըլլա, մարդ վրաճ չ'սռճներ։
ՀՄՎ. 1892, 24 Տրպ

Միճչև դորրը գա, սուտը աշխարճ կուսաե։
ԼՄ 1880, 40 ԲՂՆ

Սոի սակը փուր (*փտած*) ա։
ԱՀ XX, 110 Մլշ/ԼՄ 1880, 53 ԲՂՆ

ԱՆՍԿՉՔՈՒԻՆԵՔ ԵՎ, ՀԱՐՄԱՐՎՈՂ, ՎԱԽԿՈՏ ԵՎ, ԱՆԱՐԻ

Ում սելին որ կը ճաթի, ցրա հոռոմելը կը կաճչա:
Ա.Շ 55 Աշա/ՓՇՄ. 120 Շբկ/Լ.Մ 1880, 46 Բլն/ԺՄԲ 104 Ախց/Ան 14 Նթջ

Ում կուռնս կոմշին *(անբնիկ)*, կը բշնս ցրա գոմշին:
ՀԺՀ VII, 96 Վպղ/ԹՄԿ 169 Թֆլ

Ինչ դայդա *(հղանակ)* որ ածնն, ես դայդին կը խաղա:
Ա.Շ 27 Աշա

Գվորը փչում են, դեն ես էրում:
ԺԲՄ. 242 Օշկ

Ցրանդ գուռնա, դու պար բռնա:
Ա.Շ 61 Աշա

Ջուրը տեսնա ձուկ կըլլա, կաւուն տեսնա մուկ կըլլա:
Բ 1899, 199 Տրպ/Բ 1899, 479 Կռ/ՆՀԳ 113 Նվզ/Բ 1898, 603 ՄՓղ

Բաղնիք էրթա ցը խուռնայիս *(խոզամբակ)* կը ճամբնի, հարսնիք էրթա՝ գուռնայիս:
Ա.Շ 58 Նթջ

Իշին ճսաե իշավուր ի, ձիուն ճսաի ձիավուր ի:
ԹՄԿ 106 Թֆլ

Որ կեմին *(նաւ)* մտնն, ասնր դափտաճը *(նաւավար)* կը գովն:
ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ

Տատուց-սատուց *(հիմար)*, կարմիր կատուց. ում պատուց ու ում ուտիտուց:
ԹՄԿ 162 Թֆլ

Մկան ծակը հարուր թումանով է առնում:
ՊԺԲ 53 Աշա/ԱԺԲ 89 Բնդ ԹՄԿ 140 Թֆլ

Մկան ծակը հազար թուման է պետում:
ԹՄԿ 140 Թֆլ

Մկան ծակին էրնեկ է տալի:
ԹՄԿ 140 Թֆլ

Ինք իր շուքեն կը վախնա:
Բ 1898, 333 Թրբ/Բ 1899, 478 Կն

Վախտուկն աչից արչին ափսու կը կաճչի:
Ա.Շ 62 Աշա/ԺԲՄ. 185 Խլմ

Վախկոտ շունը որս չի ածի:
ՓՇՄ. 123 Շբկ

Ձիկերը *(ժոք)* էնուց փառա *(պրամ)* չարժեր:
ՀՄ. 246 Մկն

ԴՅՈՒՐԱՀԱՎԱՆ ԵՎ ՓՈՓՈԽԱՄԻՏ

Ով որ ասի՝ մաս խիար է, աղը կառնի, կը վազի:
ՓՇՄ. 120 Շրկ/Ա.Դ. 16 Ախց

Ամեն բարև ավողը իրեն բարեկամ կը կարծե:
ՀԱՎ. 1892, 24 Տրպ

Բերանը կուամ՝ աղ դիր՝ խարե:
Բ 1900, 564 կՄ

Մարտին հավան *(հզամնակ)* է:
ԱՇԳ. 74 Ախր/Բ 1898, 345 Ֆդ/Բ 1899, 478 կն

Հա՛մ սաք ա փչում, հա՛մ պաղ:
ԺԲՄ. 213 Վզպ/ԲՄ. 25 Դբր

Միտքմ՝ ուզի, հազար ալ՝ խելք:
Բ 1900, 598 կՄ

Սրճար սիարին սազ չի գա:
ՀՏՎ. 26 Շրկ

Օխլամուրի *(ծառ)* տերև է:
Բ 1900, 618 կՄ

Ջրի վրայի ճճճուղ է:
ՀՄ. 262 Ամն

ԱՆՀՈԳ ԵՎ ԱՆՏԱՐԲԵՐ: ԻՐԵՆ ՀՈԳԸՉ ԹՈՂԱԾ, ՈՒՐԻՇԻՆՉ ՀՈԳԱՑՈՂ

Գիժը գլուց հարցրած, ասաց՝ քառեղ լավ ա, քանց մեր առուց:
ԺԲՄ. 219 Վզպ/ՓՇՄ. 98 Շրկ/ԺԲՄ. 233 Լո/ԹՄԿ 84 Թֆլ/ՀԺՀ VII, 106 Դբր/ՄՀ 22 Լո/ԺԱԲ 95 Ախց/ԼՄ 1880, 28 Բլն/ՎՄ I, 129 Վն/Բ 1899, 642 Խաչ/ՀՄ. 208 Ամն/ԱՇԳ. 73 Ախր/ՄՄԳ 1855, 132 Պտ/Ա.Ի. 1895, 293 Տրպ/ԺԲՄ. 208 Ֆդ/ՆՀԳ. 104 Նվդ/Բ 1900, 579 կՄ/Ս 212 Ալմ/ԺԲՄ. 248 Հղկ/ՈՒՉ 138 ՉՄ/ԱԲ II, 13 Ամլ

Խելը գնաց ուրիշ առնի, քանց՝ ըզի աղեկ է, քընց մեր առնի:
ԺԲՄ. 182 Մշ

Էշն ընկավ գարու հորը, ասավ՝ հա լավ է, քանց մեր ախոռը:
ՓՇՄ. 103 Շրկ/ԹՄԿ 92 Թֆլ/Ա.Ի VII—VIII, 462 Ամլ/ՎՄ II, 139 Վն/ԺԲՄ. 185 Խլճ/Մ 1885, 424 Դլճ

Ջուրը գա չաղացն աղա՝ խեցին ուռած, էլի խաղա:
Բ 1899, 554 Ֆդ/Բ 1900, 599 կՄ/ԱՇԳ. 75 Ախր

Գժի համար ամեն օր նոր տարի ա:
ԳՄ. 4 Վզպ/ՓՇՄ. 98 Շրկ

Գժից ամեն օր Զատիկ է:
ՀԺՀ VII, 78 Աստ/Ա.Ի XI, 113 Բրչ/ՀԺՀ VII, 106 Դբր/ՆՀԳ. 104 Նվդ/ՀՄՎ 1891, 300 Տրպ

Գժի համար ամեն օր հարսանիք է:
ԹՄԿ 85 Թֆլ/ԺԲՄ. 290 Տրպ/ԼՄ 1880, 28 Բլն/ՎՄ I, 129 Վն

Աշխարհիք որ վառի, մեջը մեկ խորամ *(խառնճ)* չուճի:
ՓՇՄ. 93 Շրկ/ԹՄԿ 70 Թֆլ/ՀՄՎ 1892, 183 Տրպ

Աշխարհքը փլչի ճե՝ մեջը մարդակ մը չուճիմ:
Ա.Շ. 72 Աղբ/Բ 1900, 564 կմ

Առաջ *(առաւօտ)* մարդը շատ կապրի:
Ա.Շ 4 Աշա/Ժ.Ա. 241 Օշկ

Առաջ մարդուն ամեն օր գարուն է:
Ա.Հ VII—VIII, 488 Ալշ

Անդամի *(անհոգ)* դամը ասուած է քաշել:
Փ.Շ.Ա. 93 Շրկ/Թ.Մ.Կ 69 Թ.Փ.Լ

Առաջի գլուխը կարճցիր, դրիր եան, ասոց՝ խաղաղութիւն ա:
Ա.Շ 9 Աշա/Ժ.Ա. 282 Ալշ

Առաջի համան ողջը մեկ է:
Ժ.Ա. 218 Վզպ/Ա.Շ 4 Աշա/Մ.Հ 22 Լո

Իր ծառը ծարաւ թողիլ, ուրիշինն է ջրում:
Թ.Մ.Կ 107 Թ.Փ.Լ/Փ.Շ.Ա. 126 Շրկ/Ժ.Ա.Բ 84 Ա.Խց/Թ.Մ.Կ 167 Թ.Փ.Լ/Ա.Հ XIII, 84 Ալշ

Իրա կալը թողել ա, ուրշի կալն ա ծեծում:
Ա.Շ 30 Աշա/Փ.Շ.Ա. 106 Շրկ

Եղը լինձ համար կալ չի անում, ուրիշի համար պատարագ ա անում:
Ժ.Ա. 234 Լո

Իրեն դարաը թողեր, ուրիշինը կուլա:
Ժ.Ա.Բ 101 Ա.Խց

Իրեն համար ժամ չի անի, ուրիշի համար պատարագ կանի:
Ա.Շ 29 Աշա/Ժ.Ա. 243 Օշկ/Փ.Շ.Ա. 106 Շրկ/Ժ.Ա.Բ 100 Ա.Խց/Ժ.Ա. 170 Բլն

Քեզ համար քուն ես քնում, ուրիշի համար երազ ես տեսնում:
Ժ.Ա. 229 Վզպ/Փ.Շ.Ա. 106 Շրկ/Թ.Մ.Կ 109 Թ.Փ.Լ/Բ.Ա. 42 Գ.Բ/Ա.Հ VI, 96 Բլն/Ա.Հ VII—VIII, 505 Ալշ/Բ 1898, 301 Խն/Ա 213 Ալմ/Ժ.Ա. 197 Տրպ

Կոշաը ճառել ա քարի գլխին լաց ա ընում:
Ժ.Ա. 222 Վզպ/Փ.Շ.Ա. 110 Շրկ

Կոշաը հասել, քարին գալու կուլա:
Ա.Հ XIII, 85 Ալշ/Լ.Մ 1880, 29 Բլն/Բ 1898, 604 Մ.Փ.Կ

Գանձակը (հողակոշտ) *հասել՝ քարը կուլա:*
Ս.Բ 380 Բ.Լ/Բ 1899, 554 Ք.Կ

Վիրտուց անձրև ա գալի, կոշաը քարի գլուխն ա լալի:
Ա.Շ 62 Աշա/Ժ.Ա. 188 Վն

Կանձը հասել քարի գլխին լալիս ա, ֆի՝ քարն անձրևն կը ֆրշվի:
Չ.Ժ.Հ VII, 81 Առա

Մեր չրախը *(ճրագ)* կը վառինք, խալխին կալացին *(գլուխ)* կանինք:
Ա.Ն 15 Նխջ/Ժ.Ա. 195 Տրպ

Օտարին մաշակար, ինքը բոբիկ:
Ժ.Ա. 180 Բլն

Խրատ ուցիս գլխիդ տուր, սապոն ուցիս՝ շորիդ:
Փ.Շ.Ա. 108 Շրկ/Ա.Շ 34 Աշա/Լ.Մ 1880, 27 Բլն/Ա.Ն 36 Նխջ

Դարման ունիս կուլիդ տու, խրատ ունիս ուրիշ տու:
Հ.Տ.Վ. 6 Շրկ

Դեղ ուցիս քո գլխին արա:
Ա.ԺԲ 86 Բնք/ԹՄԿ 90 ԹՖլ

Եղ ունիս պլխիդ քան, բաքմազ (քաղցու) ունիս՝ սրտիդ:
ՓՇՍ. 100 Շրկ/Բ 1898, 445 Դրք

Դմակավոր ոչխար ես քու եանը ծածկա:
Գ.Ա. 10 Վդպ/Ա.Շ 16 Աշա/ՓՇՍ. 100 Շրկ/ՎՍ I, 124 Վն/ԹՄԿ 100 ԹՖլ

Գարի ուցիս քու ձիացիերուց առ:
ԹՄԿ 87 ԹՖլ

Կուա ուցիս քու հավի առաջն ածիր:
Ա.ԺԲ 88 Բնք

ԻՐԵՆ ԱՆՊՏՏՔ (Վ.ՆԱՍԱԿԱՐ), ՈՒՐԻՇԻՆ ՊԻՏԱՆԻ: ՍԵՓԱԿԱՆ ԲԱՅՑ ԱՆՏԵՍՈՂ, ՈՒՐԻՇԻՆԸ ՏԵՍՆՈՂ

Ճրագն իրա տակին լիս չի առա:
ԺԲՍ. 213 Վդպ/ՓՇՍ. 114 Շրկ/ԷՍ. 20 Կրն/ԺՍԲ 87 Ախց/ՄՀԹ 1859, 413 Լռ/ԲՍ. 28 Դրք/Ան 39 Նխշ/ՀԺՀ VII, 105 Դրք/Սխ 32 Զպղ/Ա.Հ VI, 91 Բլն/ԺԲՍ. 170 Ալշ/ՀԺՀ VII, 110 Վն/Ա.Ղ 6 Սան/Ա.ՀՍ. 10 Գլս/Մ 1886, 45 Տրպ/Ա.ՇԳ 74 Ա.Բր/Մ 1885, 450 Դլք/ԺԲՍ. 231 Հք/Ա.Բ II, 15 Ագլ

Մոմն իր տակը լուս չի առ:
ԹՄԿ 131 ԹՖլ/Ա.Մ 1886, 75 Ա.Բա/ԺԲՍ. 203 Տրպ/ԲՍ. 105 Խաչ

Շանառանը իր տակը լուս չի տար:
ՀԱՎ. 1890, 289 Տրպ

Իր առնը կրակ, ուրիշին ճրագ:
Ա.Շ 30 Աշա/ՓՇՍ. 105 Շրկ/ 14 Շրկ/ԺԲՍ. 239 Կլպ

Խալխին ճրագ, ոխրոջը կրակ:
Ա.Շ 33 Աշա

Արև ես, ամա ուրիշին լուս կիտաս:
Ա.Հ VI, 75 Բլն

Օչով իրաւ թաւին բրու չի ասիլ:
Ա.Հ XI, 117 Բբհ/ՀԱՎ 1930, 361 Դրք

Մարդ ուր թանին թլթու չ'առե:
ՎՍ I, 131 Վն/ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ/ԶԲ 61 Զհժ/Բ 1898, 378 Դրք/Ա.Հ VI, 76 Բլն/ԼՄ 1880, 40 Բլն

Թանս թլթու է լսող չէ կա:
ՀՍ. 231 Ա.Կն/ԲՍ. 100 Խաչ

Պառաւին իրա թանին թլթու չի առի:
Գ.Ա. 12 Վդպ/ԹՄԿ 150 ԹՖլ/ՓՇՍ. 121 Շրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԲՍ. 35 Դրք

Բուրդն իր թանին թլթու չի առի:
ԺԲՍ. 229 Վդպ/ԿՇ 7 Դրք/Բ 1898, 346 Բզ/Ա.ՀՍ. 15 Գլս/Ս 214 Սլմ

Գեվեն *(ուղտ)* իր կուզը չի՛ տեսնիլ:
Ա.Ն 45 Նխշ

Օչով չի ասի թե ես գիժ եմ:
ԹՄԿ 172 ԹՖլ

Տապակը չի ասի թե իմ տակը սև է:
ՈՒՋ 142 Զք

Ամեն մարդ իր բեղուվաթ տղին կը գովե ու իր շիլ աղջկաց:
ԹՄԿ 67 ԹՖլ

Իրաւ աչքի գերաւնը թողած, ուրիշի աչքի չոփն է մաս գալիս:
ՓՇՍ. 106 Շրկ/ԺԽՍ. 251 Հզկ/ՔՄԿ 105 ՔՓլ/ԿՇ 3 Դրբ

Իրա աչքի գերանը չի տեսնում, խալխի աչքի մազն ա տեսնում:
ԺԽՍ. 212 Վզպ

Ջոռը շլին մանուանա կենէ:
ԱՀ VI, 100 Բլն/Բ 1898, 346 Ջզ/ՄՔ 45 Շրկ

Ջոռը շիլին չի համբերէ:
ԱՀԱ. 8 Գլս

Ջոռը շլին աչքն է հանէ:
Բ 1898, 603 ՄՓզ

Շեխն իրիցուն կ'ասի պասակեր:
ՀԺՀ VII, 111 Վն

Մոլլեն էրիցուն կասի պասակեր:
ՍՀ 5 ՄԿ

Հայլին ատ էրեսդ տես, որ ուրիշին փուստ չը դնես (*թեքուքիւն վերապրել*):
ՎՍ. 25 Վզպ/ԱՇ 43 Աշտ

Էշն ինքն է, խոտն ուրիշի առաջը կը դնէ:
ՓՇՍ. 103 Շրկ/ՄՀ 24 Լտ

Ուրիշին քարոզող, իրան լոզող:
ՄԹ 36 Շրկ/ԽՍ. 121 Խաչ/ԱՀ VI, 85 Բլն

Առաջ քեզ ասի, հետո ուրիշին:
ԳՍ. 66 Վզպ/ՀԺՀ VII, 101 Դրբ

Հոպոպն ինքն է հոտած, հենց գիտե թե բուտն է հոտած:
ՓՇՍ. 117 Շրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լտ/ԳՍ. 11 Վզպ/ԱՀՍ. 4 Գլս/ԺԽՍ. 247 Հզկ

Լակկոտ ման է ծրտում, գիտե թէ բուտն է ծրտում:
ԼՍ. 9 Ալշ/ԺԽՍ. 177 Բլն

Ալին Մահմատից գոհ չէ:
ՄԹ 2 Շրկ

Ջոռին ուսուց ուսողը՝ լավ միրուք կուենեա:
ՓՇՍ. 126 Շրկ

Իմ կնիկը սուտ մուղտուսի, ուր կը պահի, ելին կ'ասի:
ԺԽՍ. 187 Վն

ԼԱՎԻ ՀԱՐԳԸ ՉՀԱՍԿԱՑՈՂ, ԱՆԱՐԺԱՆ

Խոզի գլուխը խալիչի վրա չի կենցալ:
ՊԺԲ 49 Աշտ/ՓՇՍ. 108 Շրկ/ԱՀ XI, 114 Բրչ/ՔՄԿ 114 ՔՓլ/ՄՀԹ 1859, 414 Լտ/ԱՂ 6 Սահ

Խոզի գլուխը սեղանից են դըրեր, գլուխը աղբն է ընկեր:
ԺԱԲ 99 Ախց/ԺԽՍ. 195 Տրպ/ՀԺՀ VII, 99 Խրմ

Կոզնին (ոզնի) պրին խալեչին պլոխց ընկավ գետին:
ԺԽՍ. 212 Վզպ/ԱԲ II, 14 Ագլ/ԿՇ 3 Դրբ

Էշին ոնճաւ կը տաս՝ ճոտ աճի, բերաքը կը տաճի:
ՀԺՀ VII, 80 Աստ/ԺԽՍ. 208 Ջզ/ՄԹ 40 Շրկ/ԽՍ. 110 Խաչ/ԱՇ 58 Աշտ/Բ 1898, 315 Ջզ

Էշն ի՞նչ գիտի՝ ուրշն ինչ ա:
ԺԽՍ. 211 Վդպ/ՓԾՍ. 103 Շրկ/Ք 1898, 315 Ֆղ/ՀՍ. 206 Ամն/ԶՔ 60 Չհմ/Ք 1899, 805 Հզր/Ք 1898, 378 Դրբ/Ան 80 Նխչ

Էշն ինչ գիտե նուշն ի՞նչ ա, Բաղդադի քիշմիշն ինչ ա:
Մ՚Հ 21 Լռ

Էշն ինչ գիտե նուշը, կէրթա, կտան փուշը:
ԵՀԳ 102 Եվդ/ԱՄ 1886, 75 Սրա/Ք 1900, 564 ԿՄ/ԺԽՍ. 194 Տրպ

Էշն ի՞նչ գինա պղինձ:
Ա՚Հ VI, 82 Բլն/Մ 1885, 424 Ղևթ

Էշն ի՞նչ գիտե՝ խուրմանն ի՞նչ է:
ԹՄԿ 93 ԹՁլ/ՀՍՎ 1887, 175 Խաչ

Էշն ի՛նչ ա գիտում՝ մուշը ի՛նչ ա:
ՀԺՀ VII, 103 Ղզր/ՀԺՀ VII, 102 Ղզր

ԿԱՄԱԿՈՐ ԵՎ ԱՆԿՈՏՐՈՒՄ

Ինաաս ինաա *(խոսքս խոսք)* է, ասուսնս քոռ Մուրաա:
ՓԾՍ. 105 Շրկ/ԱԾ 30 Աշա

Ինաա աթց էլերին, եանն աթց գելերին:
ՀԺՀ VII, 95 Վդպ/ԺԱՔ 113 Ախց/Ա՚Հ VII—VIII, 491 Ագշ/ԺԽՍ. 187 Վն

Երկու պինցը պաա է պատռեր:
ՀՍ. 206 Ամն/Ա՚Հ IX, 183 Գա/ԵՀԳ 101 Եվդ

Ինաա պրողը սարն ի վեր, սև ասիքրոց սակն ի վեր:
ՎՍ II, 140 Վն

Օխտը գոմեշ կուտամ մեղա ասոր-ծու չեմ ասի:
ՓԾՍ. 126 Շրկ/ԳԺՔ 46 Աշա

Կը մեռնեմ, մեկա ասոծու չե՛մ ասի:
ԱԾ 37 Աշա/ԺԽՍ. 235 Լռ

Կատվին կտրիցն էլ քցես, մեչքը գետնին չի առնի:
ԱԾ 36 Աշա/ԺԽՍ. 212 Վդպ/ԵՍ. 121 Խաչ

Սատանի ձին ա ելել, վեր չի գալի:
ԱԾ 59 Աշա/ԺԽՍ. 236 Լռ/ԷՍ. 12 Ագշ

Լեզ ըսավ, լեզլեզի չըսավ:
Մ 1886, 45 Տրպ

Դու ինչ ուզում ես ասա, ճա իր գուռնեն ա փչում:
ԱԾ 17 Աշա/ԺԽՍ. 234 Լռ

Դու ինչ ուզում ես ասա, ճա իր էշն ա քշում:
ԺԽՍ. 216 Վդպ/ԿԾ 7 Ղզր

ՁԱՐ, ԴԱԺԱՆ, ԽԱՐԴԱԽ

Օձին վրա թքեն, օձը կը սատկի:
ՀՍ. 275 Ամն/ՀՏվ. 31 Շրկ/Ա.Շ 25 Աշտ/ՀՄվ. 1892, 183 Տրտ

Կոխած տեղը չայիր *(մարդապնութեն)* չի բուսնիր:
Բ 1900, 579 կՄ/Ա.Շ 27 Աշտ/ԺԸՄ. 177 Բլն

Բարև ավոդին Հշը կը սատկի:
ՀՍ. 221 Ամն

Անկից ճեռու եղողը, ատածուն կը մոռնայ:
ԼՍ. 18 կրն/ԺՄԲ 108 Ամտ

Յոթ ծովեմեն դուրս ընկած է:
Բ 1898, 133 կրն/Բ 1899, 42 կն/ԵՀԳ 101 Եվդ

Օձն ի ձեռքեն չսողար:
ՀՊ 1895, № 1235 Դվթ

Օձն ուր ժաղրեն *(խաչեն)* կը սրաքվի:
Ա.Գ. 1 Սահ

Նամարդի *(տմարդ)* հացը չուավի:
ՀՏվ. 20 Շրկ

Ա.ՆԳՈՒԻԹ ԵՎ. ՉԿԱՄ

Ժեռ քարը լավ ա, քանց անգութ սիրտը:
Ա.Հ XI, 113 Բղէ/ՓՇՍ. 107 Շրկ/Ա.Շ 32 Աշտ

Վ.ախեցիր էն մարդուց, որ չվախնար աստծուց:
ՀՊ 1895, № 1235 Դվթ/ՆՆ 492 Շրկ/Ա.Հ XVIII, 36 Ա.ղշ/ԼՄ 1880, 54 Բլն

Անգութն առավ, մեռնք ավինք. անգութը մեռավ, մենք մնացինք:
ԺԸՄ. 206 Տվկ

Անխիղճ մարդի հացը երկար կը դառնա:
Ա.Շ 1 Աշտ

Արև ըլլի, մարդու վրա չի ցաթեր:
ԵՀԳ 98 Եվդ/Բ 1899, 554 Բդ/Բ 1900, 563 կՄ

Արև ըլլի նեն, մարհամամ (թաշկինակ) *էի՛ հորցներ:*
Բ 1900, 563 կՄ

Ձեռին օձ ըլնի, մարդու վրա չի գցի:
Ա.Շ 51 Աշտ

Մասից փուշ հանող պառաղ չի:
Ա.Շ 51 Աշտ

Ո՛չ ինձի կով մը, ո՛չ դրացինիս երկու կով:
Ա.Հ IX, 182 Գլտ/ՀԺՀ VII, 99 Խրմ

Վ.ԱՐՊԵՏՈՐԴԻ, ԽԱՔԵՔԱ.

Ալու գդակը վ.ալու գլխին ա գնում, վ.ալուկը՝ Ալու:
Ա.Շ 5 Ա.շա/ՓՇԱ. 90 Շրկ/ԹՄԿ 66 Թ.ֆ.

Ի.շը փալաճովճն *(համհամ)* ա ուռաում, ուղտը դոլաճովը *(փորի կաղ)*:
Գ.Ա. 19 Վ.գպ

Դամ.ն վարտճով կու.լ կը տա:
Չ.Ժ. VII, 79 Ա.ա/Ժ.ՆԱ. 248 Չգկ

Ճանը շապիկ կը ճագցնե, կասվին՝ վարտիք:
ՀԱ. 252 Ա.կն

Ատամնին չարոխ կը հագցնե, կասվին՝ վարտիք:
Ժ.Ա.Բ 102 Ա.ծց

Մորը մանածը ծախող է:
Ա.Ն 75 Նթ.ց/ՀԱ. 251 Ա.կն/Բ 1900, 580 կՄ

Մորը մանածը նեղված է:
Բ 1899, 4 0 կն/ԹՄԿ 91 Թ.ֆ.

Հազար չարու-չվան կտրած է:
Ա.Ժ.Բ 88 Քնք

Բանվորի մանգաղ գողցող է:
ՓՇԱ. 96 Շրկ

Ագռավի ծերքը արատու անոց ան.ց կը կացնի:
Ա.Շ 4 Ա.շա

Կուտի ու ջուրն էլ վրան կը խմի:
Ա.Շ 38 Ա.շա

Յորը գեղ մնկ իշու կը բառնա:
Բ 1898, 315 Ք.դ

Տղան մամու *(մոր)* փորին կը հանե:
Բ 1899, 805 Չգր

ԱՆՏՆՏԵՍ, ՇԻՆԱՅԼՈՂ

Մի օր բարի-բարկենալուանը, մի օր աւյօրի սկզսկզանը:
Ա.Ղ. 4 Ա.թց/Ա.Մ 1886, 75 Ա.ա/Լ.Մ 1880, 60 Բ.ն/Ժ.ԲԱ. 189 Վ.ն/Բ 1898, 604 Մ.ֆղ/Ա.ՀԱ. 15 Գ.ա/Զ.Բ 61 Զ.մ

Օր մը հզոա կիրակուբ, օր մը ապրին խուս չ'կա:
Ժ.ԲԱ. 251 Չգկ

Օրն մալիզ (չքաւի խյուս), *օրն խլիզ:*
Ժ.ԲԱ. 285 Ա.ղշ

Օրն մալիզ, օրն փրշուբ (խմոլում ճաշ):
Բ 1900, 618 կՄ

Մի օր լաւին, բոկբուա, ասան օր սուած գիբուա:
Ա.Շ 48 Ա.շա

Ճափ-շափ կուանեն, շաբթով կաշնեն:
Բ 1898, 200 կբն

Ճաու ախղ աբ է գցում:
ԹՄԿ 144 Թ.ֆ.

Ծաի էպնեն (եաևից) *ապասի է պցում:*
ԹՄԿ 117 Թֆլ

Գդալ-գդալ ժողվեցի, շերեփ-շերեփ ցրվեցի:
ԺԵՍ. 188 Վդ/ԵՀՓ. 100 Եվդ

Ամեն օր այուպի *(պճնված)* քալողը, կիրակի օրը լաթ չի գոներ հագցնելու:
ՀԱՎ. 1891, 116 Տրպ

Առաջ կըլինիս ձեռնարաց, վերջը կըլինիս գըլխարաց
ԱՇ 3 Ա2ա

Լեն փորիկ, ըմկեր ևնդ օրիկ:
Ա.Հ VII—VIII. 492 Ա12

Տալով, ասլով, ծովն էլ կը հատնի:
ԱԺԲ 91 Քնբ

ՄԵՋԸՆԿԱՆ

Ով հարս, դու հարսնքրուր:
ՓՇԱ. 120 Շրկ/Ա.Հ IX. 190 Պա/Բ 1900, 263 Հզբ/Բ 1900, 599 ԿՄ/Բ 1900, 186 Մբշ/Մ 1886, 45 Տրպ

Ով վնաս, դուն վնասդրեր:
ԱՇ 62 Ա2ա

Որտեղ էրկու շուն լծեն, դու եևտեղ սեղվոր կլինես:
ԱՇ 62 Ա2ա/ՓՇԱ. 120 Շրկ/ԺԵԱ. 168 Ա12

Էրկու շուն մի տեղ դուն, կը վազի, որ դուխման լծի:
ԺԵԱ. 211 Վդպ

Աչվա գդալի պես ամեն ամաո կը մտնի:
ԱՇ 6 Ա2ա/ՓՇԱ. 92 Շրկ/Ա 215 Ալմ

Անպոչ գդալի պես ամեն ամաո կը խառնես:
ՓՇԱ. 92 Շրկ/ԺԵԱ. 212 Վդպ/ԿՇ 3 Դբ

Աչվլուխ ամոս պես ո՞ւր ասես մտնում է:
ԱՇ 8 Ա2ա/ՓՇԱ. 92 Շրկ

Որ որ մասաղ՝ հոն շերեփ:
ՊՀԿ 1667 Զմխ

Որտեղ պուտուկ՝ ինք բերաքը խուփ:
ՀԱՎ. 1892, 183 Տրպ

Որտեղ մանղալ *(կրակարան)*՝ ինք մեջը մաշա *(ածելի)*:
ՀԱՎ. 1891, 116 Տրպ

Ոն ի ճաշ՝ Գորգիկն ի ճաշ, ոն ի հնչ՝ Գորգիկն ի մեջ:
Ա.Հ VII—VIII. 476 Ա12/Ա.Հ VI. 96 Բկս/Բ 1898, 378 Դբք

Հնդկասատան ըմկուզ կոտրին՝ մեջեն կելլե:
ԱՆ 82 Ենջ

Բերնի բալնիք, դռաո լգիկ:
Բ 1898, 333 Դբք

Տարաո-տարաո, բրդի շուն՝ քե՞զ ինչ տարաո:
ԼՄ 1880, 56 Բկս/Ա.Հ VII—VIII, 482 Ա12/ԺԵԱ. 223 Վդպ/ՓՇԱ. 93 Շրկ/ԼՄ 1880, 14 Բկս

ԲԱՐԿԱՑԿՈՏ — ԲԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ

Բարկացող մարդը շուտ կը ծեր-պանա:
ՓՇԱ. 96 Շրկ/ՎՍ II. 136 Վն/ԹՄԿ 80 ԹՖլ/ԲԱ. 11 Դպր

Բարկացողն իր պարկը կը պատռե:
ԳԹ 122 Ալմ

Բարկությամբ եկեղը վճռասով կը ճաշի:
ԼՄ 1880, 11 Բրն/Բ 1898, 604 ՄՓղ

Թունդ բացախը իրա ամանը կը ճաթացնի
ԺԲԱ. 211 Վզպ/ԹՄԿ 99 ԹՖլ/ԺԱԲ 93 Ախց/ՀԱՎ 1930, 361 Դպր/ԺԲԱ. 182 Մշ/ԱՆ. 51 Նխջ/ԱՀ XII. 102 Ալշ

Բարկ քացախը իր ամանը կէքրե:
ՀԱ. 205 Ակն/ՀԱՎ 1890, 89 Տրպ/ՀՊ 1895, № 1235 Դլթ

Բարկ քացախը որ ամանին ջնաս է:
ՎՍ I. 136 Վն/Բ 1900, 564 ԿՄ/ԱԲ II. 16 Ապլ

Թունդ քացախը իր տիկը կը պատռե:
ՓՇԱ. 104 Շրկ/ԱՀ VI. 99 Բրն

Էլավ սիրա՝ կդրեց գլուխ, իջավ սիրա՝ չը գաավ գլուխ:
ԺԲԱ. 220 Վզպ/ԱՇ 21 Աշտ/ՀՏՎ. 4 Շրկ/ԺԱԲ 92 Ախց/ՀԺՀ VII. 79 Ատտ/ԺԲԱ. 174 Խտտ/ՀԱ. 206 Ակն/ԵՀԳ. 100 Եվգ/ԱՄ 1886, 74 Սրա/ՇԿ 9

Պղինձը շատ որ ըլնի, իրա վրեճ կը բաժի:
ԺԲԱ. 227 Վզպ/ԺԲԱ. 236 Լո/ԱՂ 2 Լո

Պղինձը որ ըլէի, իր տակը կը հանդցնի:
ԺԲԱ. 236 Լո

Պատակի նման ար վերնեն կը ծաժի:
ՎՍ I. 135 Վն/ԱՀ XVIII. 33 Ալշ

Պատառակ նատ, ծաժի բոլոր:
ԺԲԱ. 183 Մշ/ԼՄ 1880, 18 Բրն

Չիգրը (չգայնությունը) չիգր կու բերե:
ԹՄԿ 151 ԹՖլ

Էլած սիրաը, վարար գեաը՝ մեկ ա:
ՎՍ. 13 Վզպ

ՈՐԿՐԱՄՈԼ — ՈՐԿՐԱՄՈԼՈՒԹՅՈՒՆ

Փորն ու հորը մեկ է:
ԹՄԿ 164 ԹՖլ/ՄԹ 46 Շրկ

Փորը որ կա՝ անտակ ձոր ա:
ՊԺԲ 58 Աշտ

Փորը հոր է, քանի լցնեն կը տանի:
ՎՍ II. 152 Վն/ԹՄԿ 164 ԹՖլ

Ծակ բողազը *(որկոր)* ինչ որ լցնես՝ ներս կերթա:
ԱՇ 35 Աշտ/ՆՆ 501 Շրկ

Բուզը գլուխն ա ծեծել:
ԱՇ 12 Աշտ/ՓՇԱ. 97 Շրկ

Գլուխը բողազին դուրբաճ է:
ՀԺՀ VII. 78 Ատտ

Պարմանը քուրը չի, պարմանուցը հո քո՛ւրցն ա:
ԺԽՍ. 219 Վդպ/ՄԹ 7 Շրկ/Հժհ VII, Առա/ԹՄԿ 90 ԹՓԼ/ԿՇ 2 Դրբ/ԺԽՍ. 234 Լո/Ա.Բ II, 13 Ագլ

Պարմանը քունը չի՝ մարդը խո՛ քունն ա:
ԺԽՍ. 234 Լո/Բ 1898, 302 Խն/ԽՍ. 102 Խաջ/Մ 1885, 423 Խրբ/ԺԽՍ. 199 Տրպ/Բ 1899, 806 Հդբ/Բ 1898, 414 Դրբ/ՈՒՀ 137 ՀՔ

Հարդ քոն չէր, խո՛ հարդամանն քոնն էր:
Ա.Հ VII–VIII, 474 Ագ/Հժհ VII, 108 Վն/Ա.Հ VI, 94 Բին

ա՛նը քուրը չի, բանամանը հո քո՞ւրցն ա:
ԺԽՍ. 221 Վդպ/ԿՇ 3 Դրբ

Աճառը մնաս դուռ բողազ, ինչ կը տեղաս, կը դողաս:
Ա.Հ XI, 112 Բրչ/ԹՄԿ 118 ԹՓԼ/ՄԹ 4 Շրկ/Ա.Հ VI, 98 Բին

Կրակն ընկնես դուն բոցագ, ինչ կը տեղանես, կը դողաս:
ԹՄԿ 118 ԹՓԼ

Բողաղ, ինչ կը տեղաս՝ կը դողաս:
Գ.Ա. 7 Վդպ/Ա.Շ 11 Ագա/ՀԱՎ. 1891, 300 Տրպ

Փորուց հետս հաշտ եղողը, դրացուց հետս խոով կըլլա:
Ա.ՀՍ. 14 Պլս

Պողազին համար դասին *(գառան)* կերթա կու:
Ա.ՇԳ 75 Ագբ

Մեկ չուռոզին վախեցիր, մեկ ուռոզին:
ՆՆ 512 Շրկ

Շատ ուռելը, քիչ ուռելուց էլ կը քցի:
Հժհ VII, 85 Առա

Փորը լի, աչքն աւիօրի:
ԼՄ 1880, 57 Բին

ՆԱՁԿՏԱՆ ԵՎ. ԲԾԱԽՆԴԻՐ

Ձեմ ուզում, չերթս գցի:
ՊԺԲ 55 Ագա/Հժհ VII, 86 Առա/ԹՄԿ 148 ԹՓԼ/ՓՇԱ. 121 Շրկ/Բ 1898, 200 Կրն/Ա.Հ IX, 189 Պլս/Բ 1900, 598 ԿՄ/Բ 1899, 478 Կն/ԺԽՍ. 291 Տրպ/Բ 1898, 414 Դրբ/ՀԱ. 257, Ակն/Մ 1885, 422 Խրբ/ԽՀՊ 112 Եվգ/Հժհ VII, 111 Վն/Ա.Ն 28 Նխշ

Ձեմ ուտեր՝ ծոցս դրեր:
ՍԲ 439 Բին

Ձեմ ուտեր, ճնպս դրեր, չեմ կարդմիր՝ ծոցս ապեր:
Բ 1899, 772 Մլթ

Նազ կենես, ճագ կենես *(սիրել)*:
ԺԱԲ 88 Ախց/ՓՇԱ. 118 Շրկ/ԺԽՍ. 183 Մշ/ԽՍ. 114 Խաչ/Ա.Շ 51 Ագա/ԳԹ 117 Ագմ

Առաջ նազ կէնես, վերջը հաղ կէնես:
ՀԱՎ. 1890, 289 Տրպ

Դեմակ չի ուտես, թե ոչխարի եակին մոտիկ է:
ՓՇԱ. 100 Շրկ/Ա.Շ 17 Ագա/ՄԹ 7 Շրկ

Սարեկ չուտես՝ սև է, կովիկ չուտես՝ կաուցն աղբոտ է:
ՀՍ II, 150 Վն

Նավոն փլավ չի ուտում:
ԱԾ 51 Աշա

Տոտոն փափչի *(հոգաթաթի)* սովոր չի:
Ա.Ղ. 8 Լո

Շատ լավին մահ եկողը, շատ փսին ապրած կը գա:
ԱԾ 52 Աշա/ՓԾԱ. 118 Շրկ

Շատ մի ընտրի, ընտրածդը *(վատ վիճակ)* կընկնես:
Ա.Ղ. 17 Վն

Հավկիթին մեջ մազ կը փնտռե:
ԱՀԱ. 9 Գլա/ՀԱ. 243 Ակն/Բ 1898 316 Բգ/ՈՒՉ 139 ՉՔ

ՇԱՏԱԽՈՍ

Շատախոսի գլուխը ծակ ա:
ԱԾ 53 Աշա/ԿԾ 5 Ղբր/ԺԲԱ. 183 Մշ

Լեզուն լայ-լայ, գլուխը ծակ-ծակ:
ԺԲԱ. 221 Վզպ/Բվ. 1 Բրգ

Ինքը լակլակ, գլուխը ճանի տոպրակ:
ԺԲԱ. 177 Բլն

Շատ հաչաճ շունը, ոչխարին գել կը բերի:
ԼՍ. 8 Ալշ/ԺԲԱ. 197 Տրպ/ԱՄ 1886, 74 Սրա/ԱՀԱ. 8 Գլա

Շունը հաչելով գալ կը բերի:
Բ 1898, 809 Բգ/ՀԱ. 211 Ակն/ՀԺՀ

Շատ մի ընտրի, ընտրածդը *(վատ վիճակ)* կընկնես:
Ա.Ղ. 17 Վն

Հավկիթին մեջ մազ կը փնտռե:
ԱՀԱ. 9 Գլա/ՀԱ. 243 Ակն/Բ 1898 316 Բգ/ՈՒՉ 139 ՉՔ

ՇԱՏԱԽՈՍ

VII, *100 Խրմ/ԱՆ 42 ՆԽՉ/ՀԱՎ 1887, 197 ԽաՉ/ԼՄ 1880, 44 Բլն*

Շատախոսի ընկավ փորձանքի մեջ, սատաճիքը ծառի ավին, ծիծաղեցին:
ԲԱ. 32 Ղբր

Ջաչաճակին *(շատախոս)* ո՞վ սուս կացրուց — «մուճջը»:
ԹՄԿ 148 ԹՓԼ

Բերանը քառասուն լիտր ածլվա բուրդ չի բռնե:
ԼՍ. 16 Ալշ

ԱՆՏԵՂՅԱԿ

Իմացել է, որ խորասաճ խալի կը գործեն, լաճքն ու երկաճքը չի գիտե:
ՓԾԱ. 105 Շրկ/Բ 1898, 200 Կրն/ՀԺՀ VII, 81 Ասա/ԱԲ 1894, 200 Ալշ/ԵԱ 105 ԽաՉ

Իմացել ես, որ Ալին մեռել է, չես իմանում թե՝ ո՞ր Ալին է:
ՓԾԱ. 105 Շրկ/ԹՄԿ 102 ԹՓԼ

Իմացել են Ալին մեռել ա, համա չեն իմացել՝ Ալին ա, թե Մահմադ Վալին:
ՊԺԲ 48 Աշա

Իմացել ա, որ Մուսեսը մեռել ա չի գիտըմ, ո՞ր Մուսեսն ա:
ԱԾ 29 Աշա

Լսել է բաղդադ խուրմա կա, չի գիտեր ի՛նչպես կուտեն:
ԼՄ 1880, 25 Բլն

Էշի աճգաչումը քնած ա:
ԳԱ. 19 Վզպ/ՀՏՎ. 10 Շրկ

Ուղտի աճկաչումը քնած ա:
ԳԱ. 56 Վզպ

ԱՆԴԱՍՏԻԱՐԱԿ, ԱՆԿԻՐԹ

Աճառվիվ արծեր, աճպարախ մեծցեր է:
ՀԱՎ 1893, 358 Տրպ/ԵՄ 118 ԱմՁ/ՆՆ 481 Շրկ

Աճծիծ արծցած, աճպարաճ մեծըցած:
Ա՛Հ VII—VIII, 457 Ալշ

Էշ կերել է, էշ մեճծացել:
ՓՇՄ 103 Շրկ/ԹՄԿ 94 Թփլ/Մ 213 Մլմ/Ա՛Հ IX, 183 Պլս

Էրկու էշու գարի չի կրճա ջոկել:
ԺԵՄ 248 Չգկ/ՆՆ 194 Շրկ/ԿՇ 2 Դբր

Այրը տեսնելիս, մարդակ *(տանէրի գևրան)* կը կարծե:
ՓՇՄ 92 Շրկ/Բ 1898, 333 Դրբ/Բ 1900, 564 ԿՄ/ՀՄ 216 Ակն/ՎՄ I, 121 Վն

Փորը ճեղքես ճե, այր մը չ'ելլեր:
Բ 1899, 411 Կն

ԲՆԱԾԻՆ ՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ծուառ ձվումը մաշուր կըլի *(կևրևա)*, էրեխեն՝ օրորոցումը:
ՄՀԹ 1856, 414 Լո

Ծուառը ձվումը մաշուր կանի, լավ ապեն օրորոցումը:
ՓՇՄ 106 Շրկ/ՀԺՀ VII, 89 Ալշ/ՎՄ I, 121 Վն/Մ 1885, 423 Դլմ

Ծուառ ձագը մեջ ձվիցը, ապեկ գառ մեջ քոզիցը *(գառնանոց)* բելու *(հայտնի)* կաճի:
ԺԵՄ 256 Շոխ

Ձյծը ուրուց հայտնի կըլա, մաճուկը՝ ի օրոց:
Ա՛ռ. 10

Ծուառը ձվի միջիցը բելու կաճի:
ԺԵՄ 213 Վզպ/ԹՄԿ 131 Թփլ/ՍԽ 35 Զպպ

Ապեկ օրը առավոտից, ապեկ առաջին գարճաճից:
ՊՎ 133 Վն/ՍԵ 6 Մկ/ԱՄ 5 Պլս

Ապեկ ձագ մեջ ձվիցը, ապեկ գառ մեջ քոզիցը *(գառնանոց)* բելու *(հայտնի)* կաճի:
ԺԵՄ 256 Շոխ

Ձյծը ուրուց հայտնի կըլա, մաճուկը՝ ի օրոց:
Ա՛ռ. 10

Ծուառը ձվի միջիցը բելու կաճի:
ԺԵՄ 213 Վզպ/ԹՄԿ 131 Թփլ/ՍԽ 35 Զպպ

Ապեկ օրը առավոտից, ապեկ առաջին գարճաճից:
ՊՎ 133 Վն/ՍԵ 6 Մկ/ԱՄ 5 Պլս

Հեղքը բնավ է, ոչ թե գնովի:
ԱՇ 34 Աշտ/ՓՇՄ 107 Շրկ

Հեղքը բնավան պատի, ոչ թե տուա-ցախան:
ԱՇ 34 Աշտ

Հեղքը ի խմճեճ, ջուրը ավազաճեճ:
Ա՛Հ VII—VIII, 492 Ալշ

Հեղքը ի խմեճ պիտի, ճարելովը ի՞նչ ա'ենա:
Մ 1885, 450 Դլմ

Հեղք խմճեճ պիտի, խոճարճը էլ ավձճեճ:
ՇԿ 10 Շոխ

Հեղք խմճեճ պիտի, խալավ ավձճեճ:
ՎՄ I, 129 Վն

Հեղք պիտի խմճեճ, որ ավըտել *(անխոս)* ենա գըմեճ:
Ա՛Հ VII—VIII, 492 Ալշ

Հեղոք մաճուկը օրորոցումը հայտնի կաճի:
ԱՇ 33 Աշտ/ՎՄ 21 Վզպ/ԹՄԿ 81 Թփլ

Օրն առավոտին բալլու կինես:
ՀՏվ. 31 Շրկ/Ա. VI. 100 Բլն/Մ 1885, 422

Բարի օրը՝ բարի լուսուն բնդի է:
Բ 1898, 472 Բզ

Ակնկ օրը վազընկուց, ակնկ ուշան պըզտիկուց:
ՀԱվ. 1890, 289 Տրպ

Կարմիր կովը իր կաշուցը դուս չի գա:
Վ.Ա. 23 Վզպ/Ա.Շ 36 Ա.շա/Մ.Թ 22 Շրկ/Հժ. VII, 82 Ա.ռա/Է.Ա. 6 Ա.լշ/Լ.Մ 1880, 31 Բլն/Վ.Ա I, 130 Վն/Շկ 9 Շախ/Ա.Ղ. 7 Ասն/Ժ.Ա. 231 Հ.Թ

Կրիեն իր կոտիցը *(պատյան)* դուս չի գա:
Ա.Շ 36 Ա.շա/Մ.Թ 22 Շրկ/Է.Ա. 14 Ա.լշ/Ա.Հ VI, 88 Բլն/Պվ. 138 Վն/Մ 1885, 450 Ղ.լ.Թ

Գելը բուրքը կը փոխե, բնութքը չի փոխե:
Թ.Մկ 87 Թ.Ֆլ

Գելը ուր որ էլլա, իր գիլուխ կուննե:
Ա.Շ 14 Ա.շա/Փ.Շ.Ա. 98 Շրկ

Սև շունը չի սիպտակի:
Սե 6 Մկ/Լ.Մ 1880, 53 Բլն/Հ.Գ 1895, № 1235 Ղ.լ.Թ/Բ 1898, 133 Կրն

Հնռավորի ողջուրյունը հարցրու, և ես խուրյ *(բնռավորութիւն)* ա, ես խռսիաթը *(հաւակութիւն)*:
Ա.Շ 39 Ա.շա/Ա.Ա. 132 Երվ/ՀՏվ. 15 Շրկ

Վաա օրը կը լավացնա, վաա մարդը չի լավացնա:
Ժ.Ա. 216 Վ.զպ/Թ.Մկ 164 Թ.Ֆլ/Ա.Հ VI, 98 Բլն/Ա.Ն 62 Նխջ/Ժ.Ա. 186 Վն/Բ 1898, 603 Մ.Ֆզ

Գհշ օրնր էնքան ապեկցած ա, դու գհշ մարդու ապեկնալ ըսա:
Ժ.Ա. 168 Ա.լշ

Ծնն իրաւ շապիկը կը փոխե, բնությունը չի փոխե:
Մ.Թ 47 Շրկ/Թ.Մկ 170 Թ.Ֆլ/Հ.Ա.Վ. 1891, 301 Տրպ/Վ.Ա II, 152 Վն/Հժ. VII, 101 Խրմ/Հ.Գ 1895, № 1235 Ղ.լ.Թ/Բ.Ա. 43 Ղ.բր

Փիս մարդը՝ Զաակին էլ փիս կլնի:
Փ.Շ.Ա. 125 Շրկ/Բ 1898, 133 Կրն/Թ.Մկ 156 Թ.Ֆլ/Վ.Ա II, 152 Վն/Ժ.Ա. 291 Տրպ

Կաթի հնա մառածը, հոգու հնա դուս կը գա:
Գ.Ա. 11 Վ.զպ/Փ.Շ.Ա. 109 Շրկ/Թ.Մկ 120 Թ.Ֆլ/Ա.Ն 50 Նխջ/Է.Ա. 19 Ա.լշ/Ա.Հ VI, 90 Բլն/Վ.Ա I, 130 Վն/Բ 1898, 445 Ղ.բ.Թ/Մ 1885, 451 Ղ.լ.Թ

Ինչ որ տեսավ օրորուն, կերթա չուտ *(մինչև)* գերեզման:
Վ.Ա I, 127 Վն

Խոզն իր խոզուրյունը չի թողու:
Ա.Ժ.Բ 88 Բ.նք

Բլդուքը բշինձ չի լինի:
Մ.Թ 3 Շրկ

Իշի քուռակը վերջն էշ կը դառնա:
Ա.Ժ.Բ 87 Բ.նք

Շան պոչը կաղպար դնելով չի շիակի:
Մ.Թ 33 Շրկ/Ժ.Ա. 214 Վ.զպ/Լ.Մ 1880, 45 Բլն/Բ 1899, 411 Կն/Բ 1899, 554 Բզ/Ա.Հ VI, 94 Բլն/Ժ.Ա. 183 Մշ/Բ.Ա. 32 Ղ.բր/Ժ.Ա. 171 Ա.լշ/Բ 1898, 378 Գ.բ.Թ/Հ.Գ 1895, № 1235 Ղ.լ.Թ/Հ.Ա. 211 Ա.նն/Ե.Շ.Գ 110 Եվդ

Շաւղ պոչը օխտը ապրի կաղապար դրիր, էլի էն կեռ պոչը ա, էլի էն կեռ պոչը:
ԵՄ 120 Խոջ/ՀԱՀ 1887, 197 Խոջ/ՓՇՄ 118 Շրխ

Շաւղ պոչը կտրելով, ականջը գառ չի դառնա:
ԱՇ 52 Աշա/ԱՀ XI, 115 Բրչ/ՄԹ 34 Շրխ/ԹՄԿ 146 ԹՓլ

Ինչ որ ուզում ես արա, Գուդին Գեսարս չի դառնա:
ԱՇ 30 Աշա/ԱՀ XI, 113 Բրչ/ՓՇՄ 105 Շրխ

Անշահը *(վայրի խոտ)* ինչքան բեջարես *(մշակես)* անճաշակ չի դառնա:
ԳՄ 56 Վզգ/ԱՇ 51 Աշա/ԱՇ 51 Աշա

Իշատուկին մանիշակ չի բուսցիր:
ՀԳ 1895, № 1235 Դլթ

Մորուց խնձոր ըլլողին՝ սուրբ Սարգիսը ի՛նչ անի:
ԺԽՄ 206 Տվկ/ԱՏ 1927, 159

Ասուծանա կա ոչ, մարգարեն հո՞ւնց *(անց)* անի:
ՀԺՀ VII, 103 Դլր

Անկա՛ր օր մոթը առնա *(գեղեցիկ)* չըլնի՝ հնոր արմեն *(ծարիր)* ի՞նչ հնա:
ԵՄ 104 Խոջ

Թուխ աչքը մորուց պիտի, դեղ դրածը՝ թեզ կավըրի:
ՀՄ 207 Ամն/ԵՀԳ 113 Եվդ

Անլի կերակուրին ճար կա, անլի խելքին ճար չը կա:
ԳԹ 111 Ալմ/ԲՄ 8 Երվ

Էշը ջոջանալով *(մեծանալով)*, քամլաբաշի *(սխռռոպան)* չի դառնա:
ԳԹ 123 Ալմ

Էշը քիմաթելով բեհլան *(նժույգ)* չեղնի:
ԼՄ 1880, 21 Բրն

Էշը քանելով ջոխի չի դառնար:
ՀԺՀ VII, 102 Դզր/ԱՐ II, 13 Ասղ

Էշը քառասուն անգամ Երուսաղեմ գնացեր՝ ճորեն էշ է ժնացեր:
ՀԱՀ 1892, 24 Տրզ/ԱԾԳ 73 Ասր/ԺԽՄ 194 Տրզ/ՀՉ 1895, № 1235 Դլթ/ՎՄ I, 125 Վրն

Շներն գառ չի՛ ծնի:
ԼՄ 1880, 45 Բրն/ԱՀ IX, 189 Գլա

Օձի ձագը հավի ձագ չիլնի:
ԺԽՄ 180 Բրն

Օձի ձվից հավի ճուտ դուրս չի գա:
ՄԹ 47 Շրխ

Ծաղիկը վեր ու քոքին կը բուսնի:
ԱՀ VI, 86 Բրն/ԱՀ XIII, 84 Ալշ/ՎՄ I, 129 Վրն/ՇԿ 12 Շախ

Թարխանը իր քոքին կը բուսնի:
ԱԾ 26 Աշա/ՎՄ 17 Վզգ

Շներն շուն կլնի:
ԱՀ VI, 94 Բրն

Շուններն՝ շուն ու կես կէդնի:
ԱՀ XVII, 51 Ալշ

Շուներն շուն կը ցնկնի, առմուրեն՝ առմուր:
ԱՆ 40 Նխջ

Շուճն իճչ ուսե, Եճ կը փսխե:
ԺԵՄ. 179 Բ՚ն

Սև շան պինչ ուսա՝ պիտ գուբա կիտա:
ԱՀ VII—VIII, 481 Ա՚Հ2

Եճ աղջիկը՝ խե հարս կըլճի, խե հարսը՝ խե սաճառիկիճ:
ՓՀ VII, ՄՀՔ 1869, 118

Շուճը իրա շնուբինը կաճի:
ԺԵՄ. 296 Վդպ/ԱՇ 76 Նթջ

Գիլիցը սամագլող *(սերտնդացու)* չի ըլճի:
ՎՄ. 8 Վդպ/ԹՄԿ 86 ԹՓԼ/ԲՄ. 12 Դբք/ԺԵՄ. 234 Էս/ՎՄ II, 139 Վն

Գիլի ձագը սամագլող չի լինի:
ՓՇՄ. 98 Շրկ/ԱՀ VI, 78 Բ՚ն/ԷՄ. 19 Ա՚Հ2/ՎՄ I, 124 Վն/ԺԵՄ. 185 Խլփ

Ադջին ձագը սամագլող չըլլար:
ԺՄ. I, 52

Օձի ձագը սամագլող չի էղնի:
ՄՔ 47 Շրկ

Հավիճ հարյուր հետ կուտ առե, Էլի կառուցը գետճիճ կը քսի:
ԳՄ. 10 Վդպ

Ագռավը իճչքան լոդաճա, դազ չի լիճի:
ԳՄ. 56 Վդպ

Շան լե ջիճս *(ցեղ)* կը հարցուճ:
ՀՏՎ. 22 Շրկ/ԱՀ XVII, 50 Ա՚Հ2

Ասլը *(ցեղը, առհմը)* իմացի, իրաճ ճաճաչի:
ԱՇ 5 Աչա

Տաճար ծառճ հետու չիճկճիր:
ԱՆ 38 Նթջ/ՀԺՀ VII, 101 Խրմ

Եճծորը յուրաճ ծառաճ հետի չի ըճկճիլ:
ՀՄՎ. 1930, 361 Դբք/ԲՎ. 1874, 336

Տղեճ՝ աղից կըճի:
ԳՄ. 62 Վդպ

Մամու գյորա *(համեմատ)* մոզիկ կեղճի:
ԱՀ XIII, 86 Ա՚Հ2

Մեղավորիճ մեքը չի բերե, դրիցոց մոտեճ է ուսե:
ԱՇ 15

Գառիցը շուճ կը ծճի, շանիցը՝ գառ:
ՀԺՀ VII, 94 Վդպ/ԱՇ 13 Աչա/ՓՇՄ. 97 Շրկ/ՀԺՀ VII, 78 Աատ/ՀԺՀ VII, 78 Աատ/ԱՀ XI, 112 Բքչ/ԹՄԿ 86 ԹՓԼ/ԳՄ. 4 Վդպ/ԹՄԿ 86

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

Ամեճ մարդ իր ըրածիճ հավճի կու:
ՀՄՎ. 1892, 184 Տրպ

Ամեճ մարդ՝ իմ ալուբա ճեքմակ է, կ՚ասե:
ԱՇ 83 Նթջ

Ամեճքիճ իր քմեճ, կաժե զքմեճ:
ԱՀ VI, 92 Բ՚ն

Ամիկաճը կա, ծակ չը կա:
ԺԱԲ 102 Ախց

Գարտակ քցում է, որ լիքը բռճի:
ԱՂ 13 Վն

Ես ասում եմ՝ ախտա *(հնդբ՚ճի)* եմ, Եճ ասում ա՝ բաճի՞ աղա ուճես:
ԺԵՄ. 211 Վդպ/ԹՄԿ 106 ԹՓԼ

Ե[illegible] խիրն եմ դրկում, ինքն ա մտնում:
ՀՀ VII, 79 Աստ/ՆՆ 516 Շրկ/ԼՄ 0, 19 Բրն

Ինչը յոթ տեսակ լող գիտա, ջուր որ տեսավ՝ յոթն էլ կը մոռնա:
ԺԵՍ. 169 Ալշ/ԼՄ 1880, 20 Բրն/ԺԵՍ. 174 Խտա/Բ 1898, 445 Դրբ

Ընելիս՝ ոչ ը ոսկի, չընելիս՝ չոր ը չոփ:
ՀԺՀ VII, 80 Աստ

Ախ՛ *(ինչու)* լողամ, որ խի՛ դողամ:
ԳՍ. 17 Վզպ/ԱՇ 34 Ալշ/ԳԹ 110 Ալմ/ԺԵՍ. 230 Չթ/ԱՀՍ. 11 Գտ/Բ 1898, 445 Դրբ

Կոթը *(տէր տպրնյուխթյուն)* կա, գոտը չը կա:
ԺԵՍ. 239 Կտպ

Ճնճուղ ձմրան ընց՝ գարուն հկավ, գուրպա կը գործեմ. որ հկավ գարուն, օրեր տաքցան՝ ես դո՞ր, գուրպե՞ն դոր, ընց:
ԱՀ VI, 91 Բրն/ԺԵՍ. 183 Մշ

Նա՛ *(ոչ)* ասածուց կը վախենա, ճա՛ մարդուց կ'ամչնա:
ՀԳ 1895 № 1235 Գյմ

Նիտը *(նետ)* կ ուտա, աճիղը *(տպեղ)* կու ճաճի:
ԲՄԿ 143 Թֆլ

Շաճից մազ պոկիլը խեր ա:
ԺԵՍ. 225 Վզպ/ՊԺԲ 54 Ալշ/ԺԵՄ 94 Ախց/ԺԵՍ. 236 Լս/ԺԵՍ. 250 Հպկ

Ո՛չ կը խմեմ ձեր վոխի, ոչ կը թշեմ ձեր հոտին *(գուխանի լուծ)*:
ԺԵՍ. 226 Վզպ/ԺԵՍ. 179 Բրն/ԺԵՍ. 232 Չթ/ԼՄ 1880, 43 Բրն

Ո՛չ ձեր ժամը կուգամ, ո՛չ ձեր խուճկը ու մոմը կուզեմ:
ԱՂ 17 Բթլ

Ջոխին տղա էլավ, ձգեց ճուճուղը պոկեց:
ԱՇ 56 Ալշ/ԺԵՍ. 248 Հպկ

Ջոխը տեսավ իր մորը ոսրը, գարմացավ:
ԱՀ IX, 189 Գտ

Պոյը մաահս կոտա *(հասկատար)*, սիրտը տատահս կոտա:
Բ 1900, 599 ԿՄ

Սաճդ ծեծողին «դըխկ» ա ասում:
ԺԵՍ. 215 Վզպ/ՀՏՎ. 24 Շրկ

Սահդ տխողին «դընգ» ասող:
ՎՍ II, 150 Վն

Տոճը ասլան, չորսը կատու:
ՀԺՀ VII, 107 Դրբ

Ջորեն հաց չուտենս, ցորեն լեզու ուտեցիր:
ՓՇՍ. 125 Շրկ/ԹՄԿ 163 Թֆլ/ՀԺՀ VII, 87 Աստ/ԺԵՍ. 237 Լս

Բ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՉԳԱՅՈՒՄՆԵՐ, ՀԱՇՏԱԿ, ՍԵՒ, ՏԱՐԻՔ ԵՒ ԱՅԼՆ

ՎԻՇՏ, ՈՒՐԱԽՈՒԹՅՈՒՆ, ՍԵՐ, ԱՀ, ՄԱՀ: ԳԵՂԵՑԻԿ, ՏԻԵՂ

Ամեն մարդ ցավ մ'ուզի:
Ֆ 1898, 445 Դրք

Ամեն մարդու արտասվքը մեկ ցավ կա:
ԹՄԿ 77 ԹՖլ

Ամեն քարի տակ պատր կա:
ԱՂ 23 Նրմ

Ամենքն էլ ցավին ունի, չարպատպանն ալ ջուրի ցավը:
ԱՄ 10 Գլս

Ցավը իսանը *(մարդ)* կը քաշի:
ԳԱ 27 Վզպ/ԹՄԿ 163 ԹՖլ/ԱԲ II, 16 Ազլ

Ցավը իսանին ի, չէ թէև սար ու քարին:
ՎՄ II, 151 Վն

Շատ դարսի սեր, շատ կը խռսա:
ԱՀ VI, 95 Բլն/ԱՀ XVII, 50 Ալշ/ՀԳ 1895, № 1235 ՂԱԹ

Շատադարս՝ շատապրուց:
ՎՄ II, 147 Վն

Լացը լաց կը բերե:
ՀՏՎ 11 Շրկ/ԱՀ IX, 184 Գլս

Դարդը դարդ կը բերի:
ՀՏՎ 5 Շրկ

Սուգը սուգ կը բերե:
ԱՀ IX, 190 Գլս

Լացը լաց կը բերե, ծխծադը՝ ծխծադ:
ԹՄԿ 111 ԹՖլ

Հոգը ցավ կը բերե, ցավը՝ մահ:
Ֆ 1898, 333 Դրք/ԱՀԱ 9 Գլս

Ցավը քաշողին կուռա ասոված:
ԼՄ 188, 57 Բլն/ԱՀԱ 14 Գլս

Դարդը ճրաց սուր, ով դարմաց գիդի:
ԱՇ 17 Ալա/ՓՇԱ 94 Շրկ

Դարս կա կուզա կաճցնի, դարս կա կերե կաճցնի:
ԺԱԲ 80 Ախց/ՀԺՀ VII, 79 Ասա

Մի դարդը մարդ չի ապաճնի:
ԳԺԲ 53 Ալշ/ԹՄԿ 139 ԹՖլ

Դարդ ածողին դարդ չի պահսի:
ԱՇ 17 Ալշ

Դարդ ածողին դարդ չի պահսի, քեֆ ածողին քեֆ չի պահսիլ:
ԹՄԿ 88 ԹՖլ/ԳԱ 58 Վզպ/ՓՇԱ 99 Շրկ

Ուրախությունից մազն է երկարում, դարդից՝ եղունգը:
ԹՄԿ 172 ԹՖլ/ԼՄ 1880, 46 Բլն/ԺԲԱ 202 Տրպ

Մազը սրտից է ջուր խմում:
Ա.Ղ. 26 Բրխ

Ոչ հարսանիքը կը պահսի, ոչ էլ սուրբը:
Գ.Ա. 23 Վզպ/ՓՇԱ. 119 Շրկ/ԹՄԿ 156 ԹՓլ

Լացն ու ծիծաղն սիրտը են:
Ա.Շ 31 Աշա

Գարդն ու խնդումն իրար սիրտը են:
ՆՆ 489 Շրկ/ԹՄԿ 88 ԹՓլ

Խնդումն ու տրտումը միասին են:
Ա.Ն 44 Նխջ

Խնդումին սիրտդրը լաց է:
Մ 1886, 45 Տրպ

Հարսանիքն ու մահինքը սիրտ են:
ՊժԲ 51 Աշա

Հարսնեստուցը առաց լաց չի բլի, մեռելստուցն՝ առաց խնդում:
ԺԱԲ 95 Ախպ

Ինչկի *(մինչև)* գարդ չը տեսնիս, ուրախուքին չես տեսնի:
ԹՄԿ 104 ԹՓլ

Լացի վիրէը սրտիտմին է:
ԹՄԿ 111 ԹՓլ

Լացողին բոզակը *(ինչք)* ուրախացողին շահ չուներ:
Բ 1900, 350 Կար

Ամեն մարդի դարդ իրա համար ուղա ա:
Գ.Ա. 29 Վզպ

Յավը մարդի գեղն ա, չաբը կուտի:
ՄԹ 45 Շրկ

Յավը ուրացեր է հավատը:
ՀԱՎ. 1892, 383 Տրպ

Յրտի ուզածը սիրուն կըլնի:
ՀԺՀ VII. 87 Աստ/ՀՏվ. 25 Շրկ/ԹՄԿ 152 ԹՓլ/Ա.Ն 38 Նխջ

Յրտով սիրած յար ըլնի, թող մի քիչ էլ չար ըլնի:
Ա.Շ 60 Աշա

Յրտի սիրած յար էսի, գլուխ թաչալ-տալ (ցաղատ) էսի:
ԱՎ 1895, 162 Վն

Յերը սիրով կըլնի, թաշխելով բան չի դառնալ:
ՓՇԱ. 123 Շրկ/ԹՄԿ 152 ԹՓլ/Ա.Շ 58 Աշա

Լավ է տրտով սիրած առածը, քան թե խաչով, թագով պսակածը:
ԺԱԲ 90 Ախպ/Բ 1898, 133 Կրն/ԱՀԱ. 7 Գլս/ՀԱ. 212 Ակն/ՀԺՀ VII, 101 Գրմ

Յրտի սիրածը, ակնակից պսակածը:
Ա.Շ 8 Նխջ/ԲՀԳ. 114 Եվդ/ՀԳ 1895, 1235 Գյմ

Յրտի սիրուկ, սիրտրտոշ պսակուկ:
Ա.Հ VII—VIII, 592 Ա.Ղ

Յրտի սիրած, առածս օրհնած:
Բ 1899, 554 Ջղ

Յրտին սերը ձեռքին տուրքին հայտնի է:
ԱՀԱ. 13 Գլս/ԳԹ 110 Սլմ

Սերն արտիցն ա կալել:
ՀԺՀ VII, 97 Վզպ/ՊԺԲ 56 Աշա/ԺԵԱ. 236 Լս/ՀՏվ. 25 Շրկ

Սերը սիմտրիցն ա կալել, չի պակվել:
Վ.Ա. 44 Վզպ

Սերը կոլով սիմտրից, սիմտրը կոլով պատից:
ԺԵԱ. 215 Վզպ/ՄԹ 42 Շրկ/Լ.Մ 1880, 52 Բրն/Ա.Հ XVIII, 34 Ա.Ղ

Սևրն ի սևրն է կպի, սևրն ամժարն է կպի, ամժարն ի պատ:
ԺԵՍ. 180 Բյն

Աշխարհիս մեջ սրտի սիրած:
Մ 1886, 789 Բյն

Սերը որ կա՝ անմահների կրակ է:
ՄԹ 41 Շրկ/ԺԵՍ. 285 Ալշ

Մատաղիքը մատով պրտի, սիրածն էլ՝ սրտովը:
ԱՇ 47 Աշտ

Ով ումը կու սիրե, լավը ճա է:
ԹՄԿ 169 ԹՓԼ

Անը շատ ա, քանց բն մահը
ԳԱ. 4 Վզպ/ՊԺԲ 43 Աշտ

Ահը վեր է, քան թե մահը:
ՓՇԱ. 90 Շրկ/ԵշԳ. 95 Եվդ/ԱՆ 41 Նխջ

Ահը վեր է քան դիմելիա մահը:
ԱՍ. 8 Գլա

Ահը դժար է քանդ մահը:
ԹՄԿ 68 ԹՓԼ/ԲԱ. 7 Դրբ/ԱՇ 10 Աշտ

Ահիկն ա տարիր մահիկ:
ԺԵՍ. 173 Խտտ

Ախան էլի, մախը վիրցվի:
ՎՍ II, 134 Վն

Ահը լավ է, քանց մահը:
ԺԱԲ 89 Ախց

Անր կուզա, մահը կը տանի:
ԱՀ IX, 180 Գլա/ՀԺՀ VII, 89 Ալշ/ԱՀ VI, 75 Բյն

Ախ կը բերա գմախ:
Մ 1885, 423 ՂԱԲ/Ս 212 Ալմ

Ուր աի կա, ամոթն ալ հոն է:
ԼՄ 1880, 47 Բյն/ԱՀ VI, 95 Բյն

Անը հշը ձիեն վազուկ կըճե:
ԱՍ. 4 Գլա/ԹՄԿ 73 ԹՓԼ

Անը կուտաճ, մահը չեն առ:
ԺԱԲ 89 Ախց/ՆՆ 480 Շրկ/ԱՇ 5 Աշտ

Առաված չը տանե անը սրտեն, ամոթն՝ երեսեն:
ԼՄ 1880, 4 Բյն/ԱՀ IX, 180 Գլա

Մահն օր կա գավա *(ուզա)* է, ամեն դուռն էլ կը չոքի:
ՆՆ 510 Շրկ/ԱՀ VI, 93 Բյն

Իս ուզած ամենքի դռանն էլ կը չոքի:
ԳԱ. 19 Վզպ/ՁԲ 60 Զհմ

Անի տարին երազը շատ կըլի, մահի տարին՝ խարարը *(լուր)*:
ԱՀ XI, 112 Բբշ

Մեծ անին, մեծ ողորմություն կա:
ԱՀ XI, 116 Բբշ

Մահը ամ կուտա, անին ալ մահ կուտա:
ԱՆ 59 Նխջ

Վախեցած աչքը չոփ կըճկճի:
ՀԺՀ VII, 87 Աստ

Մահը մերն ա, մենք մահինը:
ԳԱ. 18 Վզպ/ԹՄԿ 135 ԹՓԼ/ԲԱ. 28 Դրբ

Ո՛չ մահին ա ճար իմուտ, ո՛չ էլ պատահմուտքին:
ԲԱ. 33 Դրբ

Մահը մարդի անկաճի եռևին ա:
ԱՇ 49 Աշտ/ԱՀ XI, 115 Բբշ/ՓՇԱ. 114 Շրկ/ԹՄԿ 137 ԹՓԼ

Մահը մի օր, լացը մի օր:
ԱՇ 49 Աշտ/ՓՇԱ. 114 Շրկ/ԹՄԿ 135 ԹՓԼ/ԼՄ 1880, 37 Բյն

Մարդը մեռնի ու պատիկ չէ հարցնում:
ԹՄԿ 132 թՖ1

Մարդ իր մեռնելու օրի վրա չպիտի խոսի:
ՊԺԲ 52 Աշա

Մարդը գալու ըլլա ճե՝ ձաճ չի ախած կու գա:
ԱՆ 59 Նխշ

Ծաճը մահիկ, բերի սպիզ:
ԼՄ 1880, 28 Բկ

Ինչ ծնում չի, մեռնում էլ չի:
ՀԺՀ VII, 81 Ասա

Մեռելեն էլի է, գնացը կիրքա:
ԱՆ 34 Նխշ

Ամեն մարդ ուր ճամբուն կայնուկ ա:
ԱՀ XIX, 97 Ալ2

Մահեն վախցողին ապրածն ալ մեռածի պես *(շարք)* է:
ԱՆ 59 Նխշ

Մութ պառնիրուն լուս կուսա:
ԱՀԱ. 11 Գլա/ԱԱ. 13

Արևուն կըսէ՝ դու մի՛ դուս գա, ես եմ դուս գալու:
ԱԱ. 13

Երեսնեիցը վեր է վեր թափվում:
ԺԱ. II, 111

Էրեսնիցն պառավը, մեջեն երեք է:
ՀԱ. 235 ԱԿն

Ով է՝ ճագնի կը սազի, շալ էլ ճագնի կը սազի:
ՎԱ. 1 Վդպ

Մե խոտ շարժեմ, աշխարը ածեմ:
ԳԹ 117 Ալմ

Խորոսը որ փողաց *(փողոց)* ելի՝ գետին կը դնդա:
ՎԱ II, 136 Վն

Տանը կառուն էլ լավ է, վուր սիրուն ելի:
ԹՄԿ 160 թՖ1

Աղչկա մե սիպակությունը օխտը այր *(արուս)* կու պատռկին:
ԹՄԿ 76 թՖ1

Սիպտակ ձին ճալն ի՛նչ կաճի, սիրունը խալն ի՛նչ կաճի:
ՎԱ. 44 Վզպ

Սիրունի երեսին փլավ չեն ուտում:
ԱՇ 59 Ալա/ՀՏՎ. 25 Շրկ

Խորոսիկն հացի հետ չկերած:
ԱՀ XIII, 84 Ալ2

Ինչ կաճեմ գեղեցիկը, աշխարհս-շրջիկը. կուզեմ ագեղը, անա-շենը:
ԺԵԱ. 206 Տվկ

Հավը տող չիրքին *(ապեղ)* ըլլա, առ *(մխայն)* հավկիթ ածե:
ՀԱՎ. 1892, 183 Տրպ

Ձեմ գովար քո խորոսկութենն, կը գովամ քո խորոդութենն *(հարսպին)*:
ԺԵԱ. 190 Վն

Սև ու դեղին, ով որ առնի պառաի լեղին:
ԳԱ. 64 Վզպ

Էրեսին աշողը կը կշտանայ:
ԺԱԲ 103 Ա.խց/ՄԹ 22 Շրկ

Երեսին ձվածեղ եփեն, չի ուտվի:
Ա.Շ 19 Աշտ

Ռանգիդ (գույն) հալվեն չի ուտվի
ՄԹ 39 Շրկ

Մեկ գեշը օխտը մահալլայի *(թաղ)* զարար *(վնաս)* ունի:
ՀԱՎ. 1890, 164 Տրպ

Սպիտակի սեսքը, սևի համը:
Գ.Ա. 64 Վդպ/Ա.Շ 59 Աշտ

Սիպտակի անունը կա, սևի՝ համը
ՓՇԱ. 123 Շրկ/ԹՄԿ 154 ԹՓԼ/Վ.Ա I, 136 Վն

Գիշու հաց կե՛, խորոսկի ծոց պառկի:
Ա.Հ VII—VIII, 489 Ա.Լ2/Ա.Շ 59 Աշտ

Գեշու բախտն ի շուկեն՝ քանց մուշկ շուռ կու գար, խորոսի բախտն ի շուկեն՝ քանց փուշի ոտքի տակ կերթա:
Վ.Ա II, 136 Վն/Շկ 10 Շախ

Խորոսին խուճկ պիտեր խճկելու, գեշին փքրի ծուխ՝ ծխելու:
Վ.Ա II, 142 Վն

Աղվորը սիրուն է, գեշը սիրուն է:
ԺԱԱ. 244 Ակն

Մարդ կա տերտերն ա սիրում, մարդ կա՝ տերտերակինը:
ԺԱԱ. 224 Վդպ/ՓՇԱ. 115 Շրկ/ԹՄԿ 132 ԹՓԼ

Ես ջաղացի.... եմ լիզում, դու՝ ջաղացպանի:
Վ.Ա. 11 Վդպ/Ա.Շ 19 Աշտ/ԺԱՄ. 230 ՀԹ

Մեկ ջաղցի փուշ կը լսկե, մեկելը՝ ջաղցապըներին:
Ա.Հ VII, 94 ԲԼն

Ուռին ու բարդին, ամեն մեկ հետա ու դայտին *(հղանակ)*:
ՀԺՀ VII, 92 Ա.Լ2/Վ.Ա II, 148 Վն

Ամեն գլխեն մեյմեկ ձայն կ'ելնե:
Ա.Ա. 7 Պլս

ԱՂՋԻԿ ՏՂԱ: ՏՂԱՄԱՐԴ, ԿԻՆ: ԵՐԵԽԱ, ԾԵՐ, ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ

Աղջիկն ուրիշի տաճ ցրագն է:
Բ 1898, 378 Դ.բ/Մ 1885, 423 Խրբ

Աղջիկը էլու *(օտարի)* պատ ա:
Ա.Հ VII—VIII, 487 Ա.Լ2

Աղջիկը ոսկե օրորոցով ճոր տունը չի ճատի:
Ա.Շ 3 Աշտ

Աղջիկը ոսկի օրորոցով չպատնա ուր հոր տուն:
Վ.Ա II, 134 Վն/Շկ 7 Շախ

Աղջիկը ուրիշի վուրքի է, տղեն բինցադար *(կայուն է)*:
ԹՄԿ 66 ԹՓԼ

Ծակ հուլունքը գեղնին չի մնա:
ԹՄԿ 116 ԹՓԼ/ՓՇԱ. 108 Շրկ/Ան 41 Նախջ

Աղջկանը ի՞նչ վաթան:
Գ.Ա. 16 Վդպ/Ա.Բ II. 14 Ա.Պլ

Հարս վըր ձիուն՝ ո՞ն գինա վիր դամաթ *(քաժին)* կեղնի:
Ա.Հ XIII. 85 Ա.Լ2/Բ 1899, 651 Խն/Մ 1865, 450 Դ.Բ

Աղջիկ ուսնցող մոր մեկ ձեռքը ծոցը կըլլա:
Բ 1899, 377 Պլս/ԹՄԿ 76 Թ.Ֆլ

Աղջիկը որ կա, աւկտրիլ ամբրուկ ա:
Գ.Ա. 11 Վ.զպ/Պժ.Բ 43 Աշտ/Ա.Հ XI, *112 Բրչ/Հժ.Հ* VII, *77 Ա.տտ/ԹՄԿ 159 Թ.Ֆլ*

Մանչ բերող աղջկաց դրսեցիի չեն տալ:
Ա.Ն 53 Նխջ/Ա.Ա. 103

Պառաված աղջիկը շատ աւրթախտ կըլնի:
Գ.Ա. 3 Վ.զպ

Լալ աղջիկը օխտը տղի ամէ:
ԹՄԿ 111 Թ.Ֆլ/Գ.Թ 119 Ա.լմ

Ադեկ աղջիկը յոթը մանչու համ կուտա:
ԺԱ. I, 14

Աղջիկն օր կա, տաճ ծաղիկն ա:
ԺԲԱ. 238 Կլպ

Աղջկաց որ բողնեն, կերթա զուռնաչուն կառնի:
Վ.Ա I, 121 Վ.ն/ԺԱ.Բ 99 Ա.խց/Ա.Հ XI, *112 Բրչ/ՓՇԱ. 91 Շրկ*

Աղջկան ար քեֆով ըմողնես, կերթա զուռնաչուն կառնի:
Ա 214 Ա.լմ/Մ 1886, 789 Բ.ն/Ա.Հ IX, *180 Պլս*

Աղջիկն իր քեֆին բողուս, կերթա քնչելը *(կաբախոտ, ենոպարկիշա պատառնի)* կառնե:
ՀԱ. 204 Ա.կն

Աղջիկը պատկվել ուզելիս տաճ կնուճներն է ջարդում, տղաճ ուզելիս՝ օտարուբյուն է գնում:
Ա.Ա. 6 Պլս/Գ.Թ 121 Ա.լմ

Աղջիկը դռաճ եաւռ ա:
ԵԱ. 115 Խաչ

Աղջիկը միսաֆիր *(հյուր)* է, ժամանակն եկավ՝ վայել է:
Ա.Ն 82 Նխջ

Աղջիկը երկնքից ըլներ, ամ ձեռը հասներ, նա առներ:
Հժ.Հ VII, *94 Վ.զպ*

Ձը գովված աղջիկը տանն է մնացեր:
Լ.Մ 1880, 19 Բ.ն

Աղջիկն որ հարս կերթա՝ գուրպէ պես է. քանդեն, նորեն կը գործեն:
ԺԱ.Բ 113 Ա.խց

Աղջիկը պիտի մարդաճց տանը դուս կանգնի. մարդաճց տունը քուրախտաւս *(հալոց)* է:
ԹՄԿ 71 Թ.Ֆլ

Ազատ աղջիկ ա՛ռ, որ շապիկդ ի մտնի:
Ա.Հ XIX, *96 Ա.Հ*

Ամեն ծառի հազար բան կը շպրտեն *(աղջկա ուզողների մասին)*:
Ա.Հ 3 Աշտ

Աղջկերաճց տերը գունչը ձուի կուտա:
ԹՄԿ 66 Թ.Ֆլ

Աղջկա լավ մազն էլ մի աղջիկ ածե:
ԹՄԿ 38 Թ֊Ք

Աղջիկն օրնին տակ *(հատկ հատվածքելիս)* գովելու է:
Բ 1900, 563 ԿՄ

Աղջկան տղեկը հարսնուբյանը պետի *(հայտնի)* կըլլա:
Հ.Վ. 1891, 300 Տրպ

Գինին կըճարին համով, աղջիկը՝ համով *(ամոթխած)*:
ՄՆ 17 ՆԹՋ

Աղջիկը որ կա շուշա է, որ կոպրըվից չի կարկաավիլ:
ՊԺԲ 43 Աշա

Մանչ ուզնցամ ապավոր, հարս կը բերեմ կապավոր:
ԺՄԲ 117 Ախց/ՆՆ 510 Շրկ

Տղա ուզնցամ չիբավոր *(պրպտնամոր)*, աղջիկ կու ճարիմ չիղավուր *(գլխատաբզով)*:
ԹՄԿ 160 Թ֊Ք

Մանչ՝ օսկի փարչ, աղջիկ՝ հողե փարչիկ:
ԺՄԲ 103 Ախց

Կինն որ մանչ ծնի՝ տան պատերն ալ կը խնդան:
ԽՍ. 114 Խաչ

Կնկան խոսքը յա աղջկա վրեն է, յա տղու:
Բ 1898, 414 Դրք/Մ 1886, 45 Տրպ

Կնկան ֆել *(խարդախանք)* բարձեր են անել, անելը չը տարե կնկան ֆել:
ՎՄ I, 130 Վն/ԺԽՍ. 169 Ամշ ԽՍ. 2 կրն

Կնկա շինած տունը տատոծ չի քանդի, տատու շինածը կնիկը կը քանդի:
ՀԺՀ VII, 95 Վտպ/ԹՄԿ 118 Թ֊Ք/ԽՍ. 117 Խաչ

Կնկան շինածը՝ տատված չի շինե:
ԺՄԲ 86 Ախց

Կնկան պատուհը աչիչ ծերն է:
ՀԺՀ VII, 110 Վն

Գեշ կնիկմարդե դևերը փախիլ են:
ՄՆ 34 ՆԹՋ

Կնկա իրեք բաժինը լաց է, մեկն էլ շորեղեն:
ՆՆ 304 Շրկ

Խապարին *(լուր)* աղեկը կնիկներն առ:
ՀՄՎ 1890, 163 Տրպ

Կնիկ պետք է Հալապի *(հարմանդամ)*, որ տղա բերե Զալալի *(զարմիկ)*:
ԺԽՍ. 208 Զղ

Կնիկարմատը հավ չի մորթի:
ԹՄԿ 119 Թ֊Ք

Կնոջ հետը *(բարկությունն)* կնուճի հետ ա:
ՍԽ 35 Զղղ

Կնիկարմատ ու ձուն մեկ օրինակ են, հետը հետ ես տալիս բե չէ, են սիաթը փխվում են:
ԱԺԲ 88 Քաք

Ո՛ր տուն գնաս, կնկա բարեկամ ըլիր:
ՀԺՀ VII, 86 Ատա

Կճիկմարդ որ կա՝ մարդու կյանքըն ա:
Ա՛ VI, 87 բ՛ն

Տղամարդ որ կա դրսի պատ է, կճիկ որ կա ներսի պատ է:
Ա.Ղ. 19 Մկ

Էրիկմարդը դուրս, վատսոակը ներս:
Ա՛ն 8 Նխջ բ 1898, 472 ֆզ

Կնոջ սուգն ի սեղան, մարդունը՝ փողաց:
Լ՛Մ 1880, 30 բ՛ն/Վ.Ս II, 143 Վ՛ն/Սե 10 Մկ

Մարդի ճամուսը գառակն ա, կըճկանը՝ լաչակը:
Ա.Շ 49 Աշտ/Մթ 29 Շրկ/ԹՄկ 161 Թփլ

Կճիկը տղամարդի հոգին ա:
Պ.Ժ.Բ 50 Աշտ

Սոյուծը սոյուծ է՝ էգ լինի թե որ:
ՍԾ I, Ա12

Էրեխեն բանի դիր, հետը գնա:
Ժ.ԽԱ. 220 Վ.Ղպ/ՓՇԱ. 101 Շրկ/ԹՄկ 94 Թփլ/ԿՇ 3 Ղ.Բր/Ժ.Ա.Բ 92 Ա.խց/Ա՛ն 59 Նխջ/Ս 215 Ա.Լմ/ՈՒՋ 141 Ջ՛Ք/Լ՛Մ 1880, 50 Բ՛ն/Մ 1885, 450 Ղ.Լ՛Ք/Պ.Վ 144 Վ՛ն

Տղան որ ջուրը հզնա (ուղարկել) ինքդ հետևեն գնալու ես:
Ժ.ԽԱ. 204 Տրպ

Գեղի էն գլուխը գնա, էրեխիցը բան հարցրու:
Պ.Ժ.Բ 46 Աշտ/Հ.Ժ.Հ VII, 94 Վ.Ղպ/Ժ.ԽԱ. 241 Օշկ

Գեղ կը մտնես, խոպարն էրեխից առ:
Հ.Տ.Վ. 4 Շրկ/Ժ.Ա.Բ 85 Ա.խց/Ե.Ա. 112 Խոջ/ԹՄկ 85 Թ.Ֆլ/Վ.Ս II, 136 Վ՛ն

Գեղի պրատը գնա, դուդ խոթարը էրեխուցը խմացի՛:
Ա.Շ 13 Աշտ

Խոպարին շիտակը ոտտմեն առ:
Ե.Հ.Գ. 104 Եվդ/Ա՛ն 47 Նխջ

Շիտակ խոպարը յա՛ խնդառնեն, յա՛ ոտտյեն:
Ժ.ԽԱ. 196 Տրպ/Շկ 9 Շտխ/Լ՛Մ 1880, 26 Բ՛ն

Շիտակ խոսքը յա՛ սարխոշից (ճարպած), յա՛ ճժուց:
Հ.Գ 1895, № 1235 Դ.Լ՛Ք/Վ.Ս I, 128 Վ՛ն/Ա.Հ VI, 81 Բ՛ն

Մի տուն չունում ես, տան էութինը էն տան պուճուրից հարցրու:
Ժ.ԽԱ. 225 Վ.Ղպ

Անծանոթ տան տնվալը (վինակը) տան պուճուրից իմացի:
Ա.Շ 4 Աշտ

Տղուն կերածը հալալ է, հագածը հարամ:
Ե.Հ.Գ 115 Եվդ/Հ.Վ. 1892, 24 Տրպ

Պուճուրը լալեն կը մեծճաճա:
Ա.Շ 57 Աշտ/ԹՄկ 94 Թփլ

Հորթը մարագն է պարպե, տղան (*երեխա*)՝ հացին տաշտը:
Ժ.Ա.Բ 88 Ա.խց/Գ.Թ 114 Ա.Լմ/Գ.Ա. 60 Վ.Ղպ/ՓՇԱ. 115 Շրկ/Ե.Ա. 101 Խոջ

Էրեխին ասին՝ ինչի՞ իս լալի, ասավ՝ խոսքս աչց է կենում. էնդու համա:
ԹՄկ 94 Թփլ/Հ.Ժ.Հ VII, 80 Ա.տտ/Ժ.ԽԱ. 183 Մշ

Ո՛չ սրբին մոմ խոստացի, ո՛չ հրեխտուն՝ բլիթ:
Վ.Ա. 38 Վզպ/Ա.Ն 62 Նխջ

Երեխին բան խոստացար՝ պետք է կատարես:
ՓՇԱ. 101 Շրկ

Տղին դալիպն *(կաղամախը)* օրոցքն ա:
ԵԱ. 117 Խաջ

Տղին երես տալու ըլլաս, աստառն ալ ինաը կուզե:
ՀԱՎ. 1890, 289 Տրպ

Տղին ինչպես բռնիս, այնպես էլ կը մեծնա:
Ա.Ն 43 Նխջ

Տղեն կուտե խաղալու կերթա, չոպանը կուտե ոչխարը կերթա:
ՓՇԱ. 124 Շրկ

Տղի խարար վերա չե՛ն դներ *(ուշք չեն դարձնեն)*:
Վ.Ա I, *137 Վն*

Տղին ճեպը միրգ չի մնալ:
Ա.Ն 81 Նխջ

Ըրեխի ուշկը խաղին կըլի, սիրտը՝ պեծին:
Ա.Հ XI, *113 Բրհ*

Խուխան *(երեխա)* վախն *(վախեցկը)*, մեծան՝ վեչ:
ՀԺ.Հ VII, *104 Դպր*

Ջահելություն՝ խոշություն *(վայելք)*, թե կարենաս՝ մաշի:
Գ.Ա. 32 Վզպ

Ջահելութինը մաշի, պառավութինը քաշի:
Ա.Հ XI, *116 Բրհ*

Երիտասարդը օդը ելլե, մի՛ հավասար:
Ա.ՀԱ. 5 Գլո/ԵԱ. 110 Խաջ

Մանկուց դառումը՝ ծերուց գավազան է:
ՄԹ 29 Շրկ/ԹՄԿ 134 ԹՓԼ/Է.Ա. 19 Ա.Հ/Ա.Հ IX, *186 Գլո*

Կենճութ (երիտասարդության) *վառոտիածը՝ ծերութ ծալած ոսկի է:*
Ա.Ն 50 Նխջ

Ջահելի չվանին ցախ դնել չի լինի:
Ա.Շ 57 Աշտ

Ջահել ա՝ կը վեյա, իմալ *(ինչպես)* ուզա էմալ կը քեյա:
Ա.Հ VII—VIII, *496 Ա.Հ*

Ջահելի աչքի վրին փարդա *(վարագույր)* կա:
Ա.Շ 58 Աշտ

Ջահելի ջուրը դերիվեր *(դեպի վեր)* է:
Ա.Դ. 22 Ա.Խց/Բ 1899, 651 Խն

Ջահելի խելք՝ աճյուր ջաղաց:
ԺԵԱ. 256 Շախ

Ջահելի քամին բացըր ա:
Ա.Հ XX, *109 Ա.Հ*

Ծերություն-գերություն:
ՀՏՎ. 12 Շրկ/Ա.ՀԱ. 7 Գլո/ԳԹ 109 Ա.Մ

Օր ջոջութին՝ առակութին:
ԺԵԱ. 216 Վզպ/ԼՄ 1880, 60 Բևն/ՀԳ 1895, 1235 Դևթ/Ա.Հ VII—VIII, *499 Ա.Հ/Ա.Բ* II, *15 Ագլ*

Ծերի արածը գառած ա, կերածը՝ կորած:
Գ.Ա. 61 Վզպ/Ա.Շ 47 Աշտ/ԵԱ. 120 Խաջ

Վարը վարել է, վարակորը բաղնել *(ծեղը)*:
Վ.Ա. 45 Վպպ/ՄԹ 43 Շրկ/Լ.Մ 1880, 20 Բլն/ԺԵԱ. 175 Խտա/ԹՄԿ 107 ԹՓԼ

Գելը որ պատվճա՝ շնեերից մասխատա *(ծանոակ)* կը դառնա:
ԳԹ 116 Սլմ/ԵԱ. 111 Խտջ/Ա.Ն 21 Նխջ

Գելը վատ կու պատվի, շնեերու թրեվելու կու դառնա:
ԹՄԿ 86 ԹՓԼ

Գելը վուր կու պատվի, շնեերու ճաճգը կու նճգճի:
ԹՄԿ 84 ԹՓԼ

Արջը որ դախաճա *(ծեղտնա)*, քոքորճներ ձվերու հետ կը խաղաճ:
Ա.Հ VI, 77 Բլն/Ա.Հ XII, 98 Ա.Լ2

Ծերաճաս, ծերի դադրը *(հարգը)* իմաճաս:
Գ.Ա. 59 Վպպ/ՄԹ 20 Շրկ/ԹՄԿ 116 ԹՓԼ/Ա.Ն 36 Նխջ

Ծեղտնաս, ծերին հալը իմանաս:
ԲԱ. 23 Նրվ/Ա.Հ IX, 185 Պլս/ԹՄԿ 115 ԹՓԼ

Ծերը պատվի օր ծերաճաս:
Ա.Հ IX, 185 Պլս/ԹՄԿ 138 ԹՓԼ

Հալիվոր մարդը հազար այիպով *(պակասամիչտ)* կը լցվի:
ՀՏՎ. 15 Շրկ

Ծերն ու տղան մեկ են:
Ա.Ն 37 Նխջ

Ծերացաճը, ծերը *(ծարը)* տեսաճը:
Գ.Ա. 61 Վպպ

Օրը կերթ, տարին վայելե:
ՀՏՎ. 31 Շրկ

Պառավը տան բոձի *(սյուն)* է:
ԹՄԿ 149 ԹՓԼ

Անելի աչքով աղջիկ առ, ջաճելի աչքով ձի:
ԳԹ 124 Սլմ/ՆՆ 502 Շրկ/Ա.Ն 24 Նխջ

ԽԱԲՈՒՍԻԿ ԱՐՏԱՔԻՆ: Ա.ՆՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ԱՐՏԱՔԻՆ ԵՎ ՆԵՐՔԻՆ

Գդակը մեծ, տակը դարատակ:
ԺԵԱ. 233 Լս/ԺԵԱ. 199 Տպպ/Բ 1898, 378 Դրբ

Խոշոր աչքեր լուս չըկա, գեր-գեր բևեր ուժ չը կա:
ԺԱԲ 83 Ախց/ՀԱվ 1890, 164 Տպպ/Ա.Ա.Պ 1855, 164 Պլս/ՀԱ. 208 Ա.Կն/ՀԺՀ VII, 99 Խրմ/Գ.Ա. 66 Վպպ/ՀԺՀ VII, 84 Ատա/ՀՏՎ. 12 Շրկ

Անուռը կա, ատաճուռը չկա:
ՄԹ 2 Շրկ/ԹՄԿ 70 ԹՓԼ/Վ.Ա. 2 Վպպ/ԿՇ 1, Դրբ

Թուփն աղեկ, պտուղ չը կա:
Բ 1898, 414 Դրբ/Մ 1885, 422 Խրբ

Ավեր քաղաքին, շեն աճուռն:
ԺԵԱ. 210 Վպպ/ԺԱԲ 87 Ախց/ԹՄԿ 71 ԹՓԼ/Լ.Մ 1880, 44 Բլն/ԷԱ. 4 Ա.Լ2/Ա.Ղ.

6 Սահ/Պվ. 141 Վն/ՀՊ 1895, 1235 Դլք/ՀԱ. 253 Ակն/ԵԱ. 105 Խոց/ՀԺՀ VII, 85 Ասա/ՀՏվ. 22 Շրկ

Սև սիրտ, սիպտակ ատամ:
ԳԱ. 63 Վզպ/Ա.Շ 59 Աշա/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԹՄԿ 153 Թֆլ

Բարդին էլ ա շատ բոյով, ի՞նչ անես, որ բար *(պատուղ)* չունի:
Ա.Շ 10 Աշա/ՄԹ 3 Շրկ

Հոռի (ուռենի) ծառին բար չի լինում:
ԿՇ 1 Դլք

Դրսից պապա շորըս, սովից ղըռռոտա փորս:
Ա.Շ 18 Աշա/ՀԱվ. 1892, 184 Տրպ

Բոյին եմ մաիկ անըմ՝ խելքս ա գնըմ, խելքին եմ մաիկ անըմ՝ գաիլես ա գնըմ:
ՄՀ 23 Լո

Սմեն պապոցող ոսկի չի:
ՊԺԲ 44 Աշա/Ա.Հ XII, 102 Ակշ/Ա.ՀԱ. 3 Պլա/ԲԱ. 8 Դլք

Սմեն սև հագնող աերտաեր չէ:
ՀԱՎ. 1890, 164 Տրպ/Բ 1898, 378 Դրք/Բ 1899, 554 Բզխ

Սմեն Ղազար Ղազար չի լինի, ամեն տակոի *(արմատ)*՝ գազար:
ՓՇԱ. 92 Շրկ/ՀՄԿ 37 Հվր

Նոխտոդն ըլել ա լաթլաթու:
ԺԵԱ. 225 Վզպ/ԺԵԱ. 232 Հթ/Ա.Շ 60 Աշա

Հեռվանց հլի *(օտարի)* աչքն ա հաւնում, մոտիկանց՝ սիրոչը:
ՎԱ. 27 Վզպ/ՓՇԱ. 112 Շրկ/ՀԺՀ VII, 91 Ակշ/ԼՄ 1880, 35 Բլն/ՎԱ 1, 132 Վն/Բ 1899, 554 Բզխ/ԺԵԱ. 230 Հթ

Ներսը ինձ է վառում, դուրսը՝ ուրիշին:
ՓՇԱ. 118 Շրկ/Ա.Ն 17 Նխջ/ԼՄ 1880, 43 Բլն/Ա.Հ IX, 188 Պլա

Ջառանց *(հնովից)* սիրուն, մոտանց խիրուն *(հնրոն)*:
ՊՎ 135 Վն

Թազին էլ շուն է, շունն էլ թազի:
ՓՇԱ. 104 Շրկ/Ա.Շ 26 Աշա/ԺԵԱ. 230 Հթ

Օձի սևն էլ անիծվի, սպիտակն էլ:
ԺԵԱ. 237, Լո/ՊԺԲ 55 Աշա/ԹՄԿ 171 Թֆլ

Տյուսը հյուրուֆարի *(հյուրի փեսի)* ճեսկուսը *(հնեռսի կողմ)* փրած գյարի:
ՀԱՎ. 1930, 360 Դլք

Ականցն իշխան, աները չիշղան:
ԺԱԲ 92 Ախց

Սմեն պապոցող ոսկի չի:
ՊԺԲ 44 Աշա/Ա.Հ XII, 102 Ակշ/Ա.ՀԱ. 3 Պլա/ԲԱ. 8 Դլք

Սմեն սև հագնող աերտաեր չէ:
ՀԱՎ. 1890, 164 Տրպ/Բ 1898, 378 Դրք/Բ 1899, 554 Բզխ

Սմեն Ղազար Ղազար չի լինի, ամեն տակոի *(արմատ)*՝ գազար:
ՓՇԱ. 92 Շրկ/ՀՄԿ 37 Հվր

Նոխտոդն ըլել ա լաթլաթու:
ԺԵԱ. 225 Վզպ/ԺԵԱ. 232 Հթ/Ա.Շ 60 Աշա

Հեռվանց հլի *(օտարի)* աչքն ա հաւնում, մոտիկանց՝ սիրոչը:
ՎԱ. 27 Վզպ/ՓՇԱ. 112 Շրկ/ՀԺՀ VII, 91 Ակշ/ԼՄ 1880, 35 Բլն/ՎԱ 1, 132 Վն/Բ 1899, 554 Բզխ/ԺԵԱ. 230 Հթ

Ներսը ինձ է վառում, դուրսը՝ ուրիշին:
ՓՇԱ. 118 Շրկ/Ա.Ն 17 Նխջ/ԼՄ 1880, 43 Բլն/Ա.Հ IX, 188 Պլա

Ջառանց *(հնովից)* սիրուն, մոտանց խիրուն *(հնրոն)*:
ՊՎ 135 Վն

Թազին էլ շուն է, շունն էլ թազի:
ՓՇԱ. 104 Շրկ/Ա.Շ 26 Աշա/ԺԵԱ. 230 Հթ

Օձի սևն էլ անիծվի, սպիտակն էլ:
ԺԵԱ. 237, Լո/ՊԺԲ 55 Աշա/ԹՄԿ 171 Թֆլ

Տյուսը հյուրուֆարի *(հյուրի փեսի)* ճեսկուսը *(հնեռսի կողմ)* փրած գյարի:
ՀԱՎ. 1930, 360 Դլք

Ականցն իշխան, աները չիշղան:
ԺԱԲ 92 Ախց

Էշն էլի է՛ն էշն ա, փալանցն ա փոխած:
ԺԵԱ. 220 Վզպ/ՓՇԱ. 103 Շրկ/ԹՄԿ 92 Թֆլ/ԿՇ 2 Դլք/Ա.Բ II, 13 Ակլ/ԺԵԱ. 187 Վն

Թազին էն թազին է, մեհնակ չուլն է փոխեկ:
ՓՇԱ. 104 Շրկ/ՀԱ. 230 Ակն

Հազար հազնիս աբլաս ու խաս, կենա կըսեն ծըրտոսի հարս:
ԺԱԲ 103 Ախց/ԷԱ. 19 Կրն/ՀԱ. 214 Ակն/ԹՄԿ 166 Թֆլ/ՄԹ 15 Շրկ/Ա.Ն 22 Խջ

Սմեն կլոր խնձոր չի:
ԳԱ. 57 Վզպ/Ա.Շ 6 Աշա/ՓՇԱ. 92 Շրկ/Ա.Ն 77 Նխջ

Կաթուղիկեն մեծ, գորութիւնը փոքր:
ՓՇՍ. 109 Շրկ

Տուն պոփոզիկ *(փառասէր)*, մեջ տըկլոզիկ *(մեքրկ)*
ԼՄ 1880, 55 Բլն

Մեջը բորբոս վրաւ փիլիպոս:
ԱՀ IX, 188 Պլս

Ոսկին մաղդր ա, գինը ծաղդր ա:
ԺԵՍ. 296 Վպպ/ԱՀ VII—VIII, 477 Ալշ/ԼՄ 1880, 48 Բլն/ՓՇՍ. 120 Շրկ/Մ 1886, 45 Տրպ/ԹՄԿ 169 ԹՁԼ/Բ 1898, 378 Դրք/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ՎՍ II, 148 Վն/ԿՇ 6 Դրբ/Բ 1898, 461 Դրպ

Շորերս հին ա, խոսքս անգին ա:
ԱՀ VII—VIII, 476 Ալշ/ԺԵ 207 Ամհ/ԼՄ 1880, 25 Բլն/ՎՍ I, 128 Վն/ԱՂ 11 Շախ

Գդակս բոզոս տեսար ջաղացպա՞ն գիտեիր:
ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԹՄԿ 83 ԹՁԼ/ՀՏՎ 4 Շրկ/ԲՍ. 13 Դրբ/ԱՀ VI, 78 Բլն/ՎՍ II, 136 Վն

ՎԱՏԻՑ ԴԵՊԻ ՎԱՏԹԱՐ

Ալճի եր, դառավ խաճմրահամ:
ԹՄԿ 74 ԹՁԼ/ՎՍ I, 121 Վն/ՀԺՀ VII, 89 Ալշ/ԱԶ 3 Աշա/ԱՀ VI, 75 Բլն

Շա՜տ համ ունէր, խաղձրահամին էլ տվից վրէն:
ԺԵՍ. 214 Վպպ

Շա՜տ սիրուն էր, էն էլ տվեց ծաղիկ հասնեց:
ՀԺՀ/ VII, 85 Աատ

Ամէլը (արմատից) *շաշի* (շիւ) *էինք, արևն ու գարխաւ քոռացանք*
ԱՍ. 22/ԱՀ IX, 581 Պլս

Թուխ էր, *թուխ ամպ լի տվից վրէն:*
ՀՏՎ. 9 Շրկ/ԼՄ 1880, 22 Բլն

Առաջ վա՛րդ էր, անձրև ու հեղեղ, տզկած:
Մ 1886, 789 Բլն

Ճնցաւուր խաղք *(խաչտառակ)* էր, մնաց որ ալրոտած:
ԺԵՍ. 173 Խտա/ԼՍ. 13 Կրն/ԺԵՍ. 217 Վպպ/ԱՀ VI, 77 Բլն/ՀՏՎ 2 Շրկ/ՎՍ II, 145 Վն

Ջաթեն *(արդեն)* ջաղացն ավեր եր, քիչմ' ալ դիվանը *(գևերը)* վեր տվին:
Բ 1899, 555 Քղի/ՀՍ. 230 Ամհ/ԺԵՍ. 191 Վն/ՀՊ 1895, 1235 Դլթ/ԼՄ 1880, 52 Բլն/ԵՍ. 105 Խաչ

Քիչ դև կեր ի դիվնոց, մեկն էլ իջավ հերդըմուց:
ԱՀ VII—VIII, 486 Ալշ/ԺԵՍ. 191 Վն/ԱՀ VI, 100 Բլն

Քիչ դև կեր մըջ ջաղէին, մեկ լև մաալ շուտանից (ջրաուն, գըրաուն):
ԱԼ 1894, 264 Ալշ/ԺԵՍ. 191 Վն

Քիչ սատանա կեր ի ջաղաց, մեկն էլ շուռտնվեր էր իջած:
ԱՀ VII—VIII, 486 Ալշ

Ֆիչ են մտնել դռնից, դու էլ ընկար հնոցիցը։
ՄԹ 46 Շրկ/ԼՄ 1880, 58 Բլն/ԱՇ 18 Աշտ

Յոթ խնկատու տունն էր, մեկն ալ նրդիքնն ընկաւ։
Բ 1898, 301 Ծն/Բ 1900, 263 Հզր

Ծուռ մի տուն կնր, մեկ էլ նրդանն ընկաւ։
Մ 1885, 450 Դվթ

Մին սիրլ (խնձոր) մեզ օնինք, մինն էլ Ֆըլըհոնջան ևկաւ։
Հժհ VII, 105 Դրբ

Ինոր կնր, մեկ էլ տաս, կո (աճա) նոր էկաւ մեր ծուռ խաթա։
Ամ 1895, 16 Վն/Շկ 7 Շախ

Ելիվաց գել քիչ կար, միցն էլ գյամով *(նաւ)* անցկացավ։
ԺԲԱ 226 Վզպ

Ֆիչ կեր վըր բակիս, էն էլ էկավ կպավ ագիս։
Ամ VII—VIII, *486 Ալշ*

Զորն ինչ էր, առավոտ էլ վրեն ի ավեր։
ԱՂ 23 Վն

Օձուն վրա կորն *(կաբիճ)* ալ կենց։
ՀՄ 275 Ակն/Ա 1889, Ա 48 Հճն/ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ

Անձրևից փախա, կարկուտի ռասա եկա *(հանդիպել)*։
ԺԲԱ 233 Լռ/Ամ VII—VIII, *457 Ալշ/Բ 1899, 651 Խն/Բ 1900, 618 ԿՄ/ԲԱ 119 Խաջ/ԺԲԱ 194 Տրպ/ԿՇ 18 Դրբ*

Զրկից էլանք, ինդյանք ջրհեղեղ։
ՎՄ 1, 135 Վն/ԼՄ 1880, 18 Բլն/ԱԲ 3 Մկ

Տլհն էլանք, մտանք տըլտլնոց։
ԺԲԱ 281 Բլն/ԺԲԱ 185 Խլթ/ԱՇ 64 Աշտ

Հուրհն էլա, մտրը մըտաս։
Ան 7 Նխջ

Գելից փախա, արջի ճանկն ընկա։
ԳԱ 32 Վզպ/ԱՇ 14 Աշտ/ՓՇԱ 98 Շրկ/ԹՄԿ 87 Թֆլ/Ս 212 Սլմ/ԼՄ 1880, 15 Բլն

Գիլի բնրնամեն հանեցի, օցի բնրանը գցեցի։
ԹՄԿ 86 Թֆլ

Աբջհն ազատեց, գալհն կերաց։
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Կալեն փախավ, կալծակը գնաց ընկավ։
ՀԱՎ 1892, 184 Տրպ

Գարա վըր գարսի, պռկոշ *(հատ շաբթվա)* պառկեր աղջիկ է բերել։
Նն 489 Շրկ/ԼՄ 1880, 56 Բլն/ԺԲԱ 282 Ալշ

Ալու գլուխն ին լալի, վալուն բերին կաթպեռով։
ԱՇ 5 Աշտ/ՀԱ 215 Ակն/ԼՄ 1880, 1 Բլն

ԴԺՎԱՐԻՆ ԵՎ ԱՆՓՈՓՈԽ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

Վեր բքեմ ուճքս է, վար բքեմ միրուքս է:
ՓՇՍ. 124 Շրկ/ԺԵՍ. 214 Վդպ

Վեր թ.քնեմ՝ պեխերս է, վար թ.քնեմ՝ մէրուքս է:
ԺՍԲ 96 Ախց/ԱՀ IX, 190, Պա/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/ՀՊ 1895, 1235 ՂԼՓ/Ա 1889, Ա. 48 ՀԱՆ/ԿՇ 6 Ղրբ

Վեր թ.քիմ՝ երեսս է, ցածր թ.քիմ՝ մուրուս է:
ՎՍ II, 150 Վն/ԱՆ 19 ՆԽՋ/Բ 1900, 599 ԿՄ

Վար թ.քնիմ՝ մորուքս, վեր թ.քնիմ՝ պըչըխըս (բեխ):
ՆՀԳ. 114 ԵվԳ/ՀՍ. 266 Ակն

Վար թ.քնիմ՝ մէրուքս է, վեր թ.քնիմ՝ ալէքս է:
ԺԵՍ. 250 Հպկ

Կիշկիմ (ճայել) վերև՝ ունքս ս, կիշկիմ ներքև՝ մէրուքս ս:
ԱՀ VII—VIII, 469 Ալշ/ԱՀ VI, 98 ԲԼՆ/ՎՍ II, 150 Վն/ԵՍ. 105 ՅաՋ/Բ 1898, 133 ԿրՆ/Բ 1898, 346 Քպե

Ասիս՝ գեշ կըլաս, չասիս՝ հշ կըլաս:
ԱՆ 16 ՆԽՋ/ՀԺՀ VII, 98 Խրմ

Ասիմ՝ գիժ կուլիմ, չասիմ՝ էշ կուլիմ:
ԹՄԿ 77 ԹՓԼ

Թե ասիմ՝ վա՜յ է, թե չասիմ՝ վազէմս (վաղաքաղ):
ԹՄԿ 100 ԹՓԼ

Ըսիմ՝ խոսն կըսպանե, չըսիմ՝ խոսմ կըսպանե:
ԼՄ 1880, 21 ԲԼՆ

Ասիկն էլ ցավ է, չասիկն էլ:
ԹՄԿ 70 ԹՓԼ

Աղաք կերթամ՝ գլխիս կը տաճ, հետ կադնիմ՝ ոսիս կը տաճ:
ԺԵՍ. 209 Վդպ/ՍԾ 3 Աշտ/ՄՀ 23 Լս

Ուտի՝ մուռատ (կերտուս, վատ) է, նետի՝ ախտս է:
Բ 1898, 346 Քպ

Թողում՝ ղուպը կը թափի, չը թողում փորս կը ցավի:
ԼՄ 1880, 22 ԲԼՆ

Վա՜յ գալուր՝ մըջ երկու քարին:
ՍՀ VI, 98 ԲԼՆ/ՍՀ XII, 100 Սլշ

Երկու ոտքը մեկ պապուճի (կոշիկ) մեջ խոթել:
ՍՆ 54 ՆԽՋ/ՆՀԳ. 101 ԵվԳ/ՈՒՉ 138 ՉԹ

Դե արի՛, հշը գլխից հաճ:
ԺԵՍ. 210 Վդպ/ՍԾ 17 Աշտ/ԿԾ 17 Ղրբ/ԺԵՍ. 185 ՅալԹ/ԼՄ 1880, 16 ԲԼՆ/ԹՄԿ 70 ԹՓԼ/ԺԵՍ. 238 Կլպ

Ձել էն կիկոն, գել էն կիկոն:
ՍԾ 20 Աշտ/ՆՆ 491 Շրկ/Ս 213 ՍԼՄ/ԹՄԿ 97 ԹՓԼ/ԺԵՍ. 293 Վդպ

Էլ էն ջուրն ա, էլ էն ջաղացը:
ԳՍ. 60 Վդպ/ՊԺԲ 47 Աշտ/ՓՇՍ. 102 Շրկ/ԹՄԿ 94 ԹՓԼ

Էլ էն կյուշը (ամառն), էլ էն բլդյուշը:
ԲՍ. 15 Ղրբ

Էլի էն սուփրեն, էլի էն հացը:
ԹՄԿ 96 ԹՓԼ

ՄԵՂԱՎՈՐ-ԿԱՍԿԱԾԱՄԻՏ: ԱՆԴԱՐԴ-ԻՆԲՆԱՎՍՏԱՀ

Գող, ախրաը դող:
Գ.Ա. 27 Վդպ/Ա.Շ 12 Աշա/ՓՇԱ. 99 Շրկ/ԺԱ.Բ 95 Ախց/Բ 1899, 425 Կն/ԹՄԿ 84 Թֆլ/Ան 30 Նխջ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ՆՀԳ. 99 Նվգ/Բ 1900, 427 Մրգ/ՆԱ. 104 Խաչ/Ա.Հ VI. 78 Բլն/ԺՆԱ. 181 Մշ/ՀԱ. 205 Ակն

Ինքը գող, սիրտը գող:
ՍԽ 28 Զգզ

Գողն իր վրեն շըթուկ *(կասկածավոր)* է:
Լ.Մ 1880, 14 Բլն/ԺՆԱ. 188 Վն

Գող կասուն վըր ուր (իր վրա) *շըթուկ ա:*
Ա.Հ XII, 99 Ալշ

Գողն իրա շվաքիցը ճուշա կըլնի *(խրտնել):*
Ա.Շ 13 Աշա

Գողը պատին ատկեն չանցնիր, վախնալով թե վրաս կը փչի:
Ա.Հ.Ա. 4 Գլա/Բ 1898, 332 Դրք

Փեսը վերցնես, գող շուռը կիմացա:
ՓՇԱ. 125 Շրկ/ՊԺԲ 57 Աշա/ԳԱ. 14 Վդպ/ԹՄԿ 151 Թֆլ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ՀԱՎ 1930, 361 Զրվ/Ա.Հ VI. 99 Բլն/Ա.Ղ 4 Սան/Ա.Բ II. 16 Ագլ/ԺԱ. 232 Հթ

Գացինը վերցնես, գող շանը կիմանա:
ՓՇԱ. 109 Շրկ

Գրաը վերցնես, գող շունը կիմանա:
ՄԹ 48 Շրկ/ԹՄԿ 165 Թֆլ

Գաշաղուց *(քերիչ)* ձեռքդ որ առնես, բորտա ջորին կը քերվի:
Ա.Մ 1886, 75 Սբա

Սոխ չես կերել, սիրտդ ինչի՞ կը մռմռա:
ՄԹ 42 Շրկ/Ա.Հ.Ա. 13 Գլա/Լ.Մ 1880, 19 Բլն/Վ.Ս II, 148 Վն/ԺԱ. 250 Հզկ

Թև որ տակտակդ չես կերել, խի՞ յա փորդ կսկծըմ:
Ա.Շ 26 Աշա/ԺԱ. 216 Վդպ/ԳԹ 118 Սլմ

Սոխ չեմ կերեր, օր սիրտս վառի:
Բ 1898, 346 Բզ/Ա.Հ IX, 190 Գլա/ՀԱ. 213 Ակն/Ա.ՇԳ. 75 Աբբ/Բ 1900, 599 ԿՄ/Բ 1899, 480 Կն/ԹՄԿ 158 Թֆլ/Բ 1898, 332 Դրք

Սոխ էլ կերեր իմ, օր բերանս հոտ հոտա:
ԺԱ. 172 Ալշ/ՆՀԳ. 113 Նվգ

Սխտոր չկերա քի (որ) *բերանս հոտի:*
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Բորտա չես ճե՝ մի քերվիր:
ՆՀԳ. 99 Նվգ/ՆԱ. 119 Խաչ

Յարա (վերք) *չուռխս նե ինչու՞ կուճռանիշ կ'ըլլիս* (ճեղվել):
Բ 1899, 772 Մլթ

ԱՋԲԸ ՎԱԽՑՆՈՒՄ

Զալ *(խաղաւախիկ)* օձի կծածը չալ պարանից կը վախնայ։
ԺԸՍ. 215 Վդպ/ՊԺԲ 55 Աշա/ՓՇՍ. 121 Շրկ/ԿՇ 18 Ղբր/ՎՍ II, 148 Վն/ՍՍ. 166 Զղ

Սիվ օցը տեսնողը սիվ թոկիմէն կու վախնայ։
ԹՄԿ 154 Թփլ/ՍԽ 25 Զղպ

Օձի խնձած չվանէ հետից կը վախնայ։

ԺԸՍ. 184 Մշ/ԼՄ 1880, 60 Բլն/ԱՀ XIX, 96 Ալշ/ՍՆ 9 Մկ/ՀՊ 1895, 1235 Ղլթ

Կաթից բերանն էրվել է, մածուցը փչելով է ուտում։
Ա.Ղ. 17 Լս/ԹՄԿ 120 Թփլ/ՆՆ 502 Շրկ/ԱՆ 13 Նխջ/Ա.Մ 1886, 74 Սբս/ԱՇ 37 Աշա

Խաշլով էրվածը մածնէին կը փչէ։
ԱՇ 35 Աշա/ԺԸՍ. 236 Լս

ԲԱՂՑԱԾ ԵՎ ԿՈՒՇՏ

Վիրավոր մարդուն քուն կուգա, աւոթի եղողին չի՛ գա։
ԼՄ 1880, 54 Բլն

Օձի կծածը կը քնէ, սուածը քնել չէ։
ԱՀ XI, 117 Բրչ

Բաղցած օչով չէ մեռի։
ԹՄԿ 167 Թփլ

Դարդլին *(վիշտ ունեցողը)* շատ կը խոսե, բաղցածը շատ կուտե։
ԱՆ 14 Նխջ

Բաղցածին գերեզման չը կա։
ԱՆ 32 Նխջ

Որ կուշտ՝ էն չուշտ։
ԱՀ VI, 95 Բլն/ԳՍ. 62 Վդպ

Վրեն չուշտ, փորը կուշտ։
ԺԸՍ. 172 Ալշ

Ո՛վ կը հաղա՝ կշտաւորիկ, ո՛վ չի հաղա՝ կարմրաորիկ։
ԺԸՍ. 227 Վդպ/Բ 1898, 133 Կրն/ԺՍԲ 116 Ախց/ԱՀ VII—VIII, 501 Ալշ/ՀՊ 1895, 1235 Ղլթ

Կը խաղա կշտաւորիկ, էլ խաղա կարմրաշորիկ։
ՀՏվ. 13 Շրկ/ԹՄԿ 118 Թփլ/ՎՍ I 130 Վն/ԺԸՍ. 175 Խաս/ԱՇ 54 Աշա

Էլեր խաղա կուշտ փորիկը, նաւեր է լա կարմիր հալվորիկ։
Բ 1900, 564 ԿՄ

Չի խաղա կարմիր կոշիկը, կը խաղա՝ կուշտաւորիկը։
ԱՆ 18 Նխջ

Չէ՛ խնդացիր կարմիրտորիկը, խընդացիր է կշտաւորիկը։
ԱՄՊ 1855, 132 Պս

Կուշտ փորին պատիվ չըլիր։
Բ 1900, 579 ԿՄ/ԱՆ 54 Նխջ

Ախբը փորը չի կարող բաց սովորիլ։
ԱԺԲ 87 Քնք

ԵՐԿԱՐԱՀԱՍԱԿ ԵՒ ԿԱՐՃԱՀԱՍԱԿ

Քայը երկար, խելքը կարճ:
ՆՆ 486 Շրկ/ԺԱԲ 84 Ախց/Բ 1898, 378 Դրք

Գոլը լըման (լրիվ), *խելքը մըկան։*
Բ 1899, 479 կն

Մարդու խելք գլխու մեջ կելնի, չէ թե պոյի մեջ:
Շկ 15 Շախ

Կարճ մարդու մաքից օրը աւանց անգամ բազավորութիւն կանցնի:
ՄԹ 22 Շրկ/ԱՇ 38 Աշա

Թիզ ու կես, գետնի բզեզ:
ԱՀԱ 6 Պլս/ԱՀ VI, 84 Բլն

Էրկանը կխըճառա պոյին, կարճը՝ կըտորին:
ԺԱԲ 106 Ախց

ՊԱՏՐՎԱԿՈՎ, ԹԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՓՈՂԱՐԿԵԼ ԵՒ ԱՌԻԹԻՑ ՕԳՏՎԵԼ

Արաը խախուտ, մհաանեն *(պատըրվակ)* կարկուտ:
ԺԵԱ 210 Վզպ/ԺԵԱ 238 Կլպ/ՓՇԱ 96 Շրկ/ԱՀ VI, 74 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 458 Ալշ/ԱՂ, 4 Ասն/ԺԵԱ 208 Քզ/Բ 1898, 445 Դրք

Տուն խախուտ, մըհանա կարկուտ:
ՊՎ 143 Վն

Պատ խախուտ, մանեն կարկուտ:
ՀՊ 1895, 1235 Դլթ

Բակը ծուռ է, կովը կաթ չի տա:
ՆՆ 484 Շրկ/ՀԺՀ VII, 78 Ատա/ԱՆ 61 Նխջ/ԱՀ IX, 189 Պլս/ՆՀՊ 98 98 Նվպ/ՀԱվ 1891, 301 Տրպ/Բ 1900, 350 կսբ/Բ 1899, 425 կն/ԹՄԿ 119 Թֆլ

Խելոտ քրիկ ցուրտը մահանա:
ՆՀՊ 105 Նվպ/ՆԱ 100 Խտջ/ՍԲ 426 Բլ/ԺԵԱ 206 Տվկ/ԱԱՊ 164 Պլս/ԱՇ 42 Աշտ/ՀԱ 214 Ակն/ԱՇՊ 75 Ակբ/ԺԵԱ 184 Մշ/Բ 1900, 427 Մբպ/Բ 1898, 346 Քզ

Խելքոտ քրիկ ձմեռը չի քիթդ ինչո՞ւ կը վազե:
— Ձմեռ է ըսավ:
— Ես քեզ ամառն ալ գիտեմ, ձմեռն ալ:
ՀԱվ 1890, 163 Տրպ/ԱՀ IX, 185 Պլս

Խելքոտ քրիկն ծուխն էր մահանա:
ՓՇԱ 108 Շրկ/ԱՇ 33 Աշտ/ՊԱ 16 Վզպ/ՎՍ I, 129 Վն/Բ 1899, 425 կն/ԱԲ II, 14 Ակլ/ՊԱ 58 Վզպ/ԹՄԿ 113 Թֆլ

Խելոն քրտա քթին ծուխ ու մուխն էր պահատ:
ԱՀ VI, 86 Բլն

Ճպռտա աչքին մուխը պատճառ:
ԱՆ 39 Նխջ/ՀԺՀ VII, 87 Ատա

Խախուտ մարդու գարեհաց մահանա:
ԺԵԱ 177 Բլն

Գարն հացը ա..ն հաբսին մահանա։
ԹՄԿ 86 Թֆլ

Ցավան փորսն բակլին մահանա։
ԵՍ. 100 Խաչ

Կաբվուն ըսին. — Հորի՞ց օտներդ կարմիր ա։
— Ցուրա ա, ըսեց։
— Հա՛, ըսին, մենք քեզի ամառ լեռ տեսանք։
ԱՔ 1894, 264 Ալշ/Բ 1898, 414 Դրք/Բ 1898, 315 Բզ/ԱՀՍ. 8 Գլո/ՀՍՎ. 1891, 116 Տրզ/ՀՍ. 20 Ամն

Հերացը տան ասող որ չեղնի, չկրնա կարե։
ԱՀ VI. 89 Բլն/ՓԵՍ. 113 Շրկ/ՍՇ 43 Աշտ/ԺԵՍ. 187 Վն

Աղքատ, աղքատ. քիրդ սրրե, հլի աղքատ հոլիր։
ՓԵՍ. 91 Շրկ/ԼՄ 1880, 5 Բլն

Քոռին մուրը մաճաճա։
ԱՂ. 32 Ախց

Կասվի դուռչը մսին չը հասավ, ասաց՝ հաբ ուրթար է։
ՓԵՍ. 109 Շրկ/ԹՄԿ 118 Թֆլ/ԲՍ. 24 Դրք/ԱՀ VI. 88 Բլն/Մ 1886, 45 Տրզ/ՀԲ 60 Զհմ/ՎՍ II. 143 Վն

Կասվին մսուխը մսին որ չհասավ, ասեց.
— Փա՜, հաբ պախա լր։
ՎՍ II. 143 Վն/ԱՀ VII—VIII. 468 Ալշ/ԵՍ. 172 Խաչ

Կասուն օր մսին չհասնի, վրա՞ք հասած է, կըսեն։
Բ 1898, 200 Կրն/ԺՍԲ 106 Ախց/ԺԵՍ. 245 Ամն/ԵՀԳ. 105 Եվդ

Կասուն մկան չհասավ, ըսավ.— Թող էրթա պապաս հոգուն։
Բ 1898, 604 ՄՓղ/Բ 1898, 316 Ղզ/ԺԵՍ. 248 Հղկ

Կասուն մկոն չէ հասնե՝ մոնասա է ըսնե է։
Բ 1900, 579 ԿՄ

Կասուն ճիվարին (բոք) հասած չէ, ասիլ է՝ պապայիս հոգուն։
ԱՆ 62 Նխչ

Կասուն ճիլիրին չը հասնի նե, մըտ՞լ կը կանչե։
ԱՀ IX. 186 Գլո

Կասվի դունչը չի հասավ մսին, մոտ՞-մոտ՞ ասեց։
ԺԵՍ. 242 Օշկ

Սղվեսի դունչը խաղողին չհասավ, ասաց.
— Թրու ա։
ԺԵՍ. 209 Վղվ/ԱՀՍ. 3 Գլո/ԿՇ 1 Դրբ

Սղվեսի դունչը հաղողին չհասավ, ասաց.
— Խակ է։
ՓԵՍ. 91 Շրկ/ԹՄԿ 69 Թֆլ/ԱՀ VI. 74 Բլն

Սղվեսի դունչը մսին չհասավ, ասաց. — Հասած է։
ՓԵՍ. 91 Շրկ

Սղվես չհասավ մսին, ըսեց. — Փի՛վ, հասած է։
ԺԵՍ. 181 Մշ

Սրջ ատնձին չկրցավ հասա, ըսեց.
— Օ՛, ինչ խմիս է։
ԼՄ 1880, 7 Բլն

Աչքը տանձին չհասած, ասաց.— Կևնա իմ հոր խնդին։
ՓՇԱ. 96 Շրկ

Աչքը չկրցալ խնձոր կերած, ըսաց. — Թխու ա։
ԱՀ XII, 98 Ալշ/ԺԲԱ. 181 Մշ

Էրեխեն մհաճա, մերը կշասճա։
ԺԲԱ. 220 Վդպ/ԺԲԱ. 234 Լռ/ՓՇԱ. 101 Շրկ/ԹՄԿ 92 Թփլ/ՎՍ II, 138 Վն/ՁԲ 60 Չհմ/ԱՆ 11 Նխջ/ԺԲԱ. 184 Մշ/ԿՇ 3 Ղբր/ԱՀ VI, 91 Բլն/ԼԱ. 13 Ալշ

Էրեխեն պատճառ մեր օրհաթր։

ԺԲԱ. 211 Վդպ/ԱՇ 22 Աշտ/ԺԲԱ. 232 ՀԹ/ՊՎ 143 Վն

Տղեն մահանա, մորը փորը կըշտանա։
ԵԱ. 100 Խտջ/Բ 1899, 555 Քղ

Տղան մահանա մորը քնանա։
ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Ժամն կանճն մբհաճա, կերթաճ ճտաճն մեյխաճա (*գինեհատն*)։
ՑԱՀ 150 Վն/ՎՍ I, 126 Վն

Գեղուճ մահաճա ի արի, յարիճ ախս ի գնում։
ԹՄԿ 167 Թփլ/ՊԺԲ 58 Աշտ

ՇԻՆԵԼՈՒ ՏԵՂ ԱՎԵՐԵԼ ԵՂԱԾԸ

Ուճքը շինելու տեղ, աչքն էլ հանճց։
ՓՇԱ. 121 Շրկ/ՊԺԲ 51 Աշտ/ԷԱ. 11 Կրն/ԹԱԿ 173 Թփլ/ԱՆ 47 Նխջ/ՀԺՀ VII, 108 Ղբր/ԼՄ 1880, 48 Բլն/Բ 1898, 809 Քղ/ՁԲ 62 Չհմ/ԺԲԱ. 171 Ալշ/ԺԲԱ. 216 Վդպ/Մ 1885, 425 Ղլճ/ԺԲԱ. 197 Տրպ/Բ 1900, 564 ԿՄ/ԹՄԿ 139 Թփլ

Աչքը շինելու տեղ, ունքն էլ ծռեց։
ԺԲԱ. 217 Վդպ/ԿՇ 1 Ղբր

Շունը գնաց դասախոսճն (*պատուհանց*), ոտ չը տապալ, իր ոտը կտրեց։
ԺԲԱ. 226 Վդպ/ԹՄԿ 146 Թփլ/ՇԿ 10 Շտխ/ՎՍ I, 134 Վն/ԹՄԿ 145 Թփլ

Շունը գնաց դասախոսանեն, որ ոտ բերի, էրանն էլ տուբը տվեց (կորցրեց)։

Մե լաճմ (*ապա*) կեր տակ կը շ..ր, բուխտ արեցին՝ տակ ք...ց։
ՀԺՀ VII, 110 Վն/ԳԹ 117 Ալմ

Կերբա Երևաճճն բրինձ բերելու, կուգա օր ձավարը ածեն են տարեր։
Բ 1898, 200 Կրն/Բ 1900, 564 ԿՄ/ԺԲԱ. 199 Տրպ

Գնաց միրուք դառելու, բեղն էլ վեր դրավ։
ՀԺՀ VII, 78 Աոտ/ԷԱ. 11 Ալշ

Ճաճճն հաճել իքյան (*մէջտեղն*)՝ մուկը ճե ձգեցին։
ԵԱ. 109 Խտջ

Խաչ հաճելն իքեն, աշխ հետը հաճեցի։
ԱՀ XI, 184 Գլս

ՄԵԾԸ ԿՈՐՑՐԱԾ՝ ՓՈՔՐԻՆ ՀԵՏԱՄՏԵԼ

Ձաղացը կորցրել ա, չախչախին ա մաճ գալի:
ԺԵՄ. 227 Վդպ/ՀՏՎ. 23 Շրկ/ԿՇ 5 Ղբր/Ա.Հ VI, 97 Բլն/ԼՄ 1880, 52 Բլն/Ֆ 1899, 651 Ծն/ՈՒՋ 141 Զթ/Ա.Ղ. 4 Սահ/ԺԵՄ. 245 Ակն

Ձուրը ջաղացքն ա տարել, նա չախչախան ա մաճ գալի:
ԺԵՄ. 215 Վդպ/ԺԵՄ. 250 Հղկ/Ֆ 1899, 478 Կռ/ԹՄԿ 151 Թֆլ/ՓՇՄ. 122 Շրկ/ՍՓ 503 Բլ/ՀԱՎ. 1887, 197 Խաչ/ՀԱ. 278 Ակն/ԺԵՄ. 171 Աւշ/ՎՄ I, 135 Վն

Ձուրը էկեր ջաղացքն ա տարեր, ջաղջաղան չախչախ կը պատրա (որոնել):
ԺԵՄ. 207 Աբգ

Ուղտին կորցրել են, քյոշակին (*ուղտի ձագ*) են մաճ գալի:
ԱՇ 54 Աշա

Ուղտը կորցրել ես, լվիճն մաճ կուգաս:
ՓՇՄ. 120 Շրկ

Տվին (ուղտ) *կորացիր՝ մազ կը փնտռես:*
ՀԱՎ. 1892, 24 Տրպ

Աղջկացը կորցրել, ուլուճքի սուգն ա ածում:
ԱՇ 5 Շրկ

Աղջիկը կտրել է, մերը փուլիրա (թիթեղա մաճը դրած) *համար գալա:*
ՄԹ 2 Շրկ

Էշը կորցրել ին, փալանի էգնեն ին մաճ գալի:
ԹՄԿ 93 Թֆլ

Իշի գարդը չեմ, նալների գարդն եմ:
ԱՇ 30 Աշա/ԺԵՄ. 248 Հղկ

Գլուխը կարեցիր, մորուքին վրա՞ կուլաս:
ԱՆ 45 Նխջ

Թողեր գաղ, ընկեր կառրի եսիս:
Ա.Հ VI, 84 Բլն

ԵՐԱՋԱՆՔ: ԻՆՔՆԱՄԻԹԱՐՈՒԹՅՈՒՆ: ՀԻԱՍԹԱՓՈՒԹՅՈՒՆ

Սովածը հաց կը տեսնի երազում, ծարավը՝ ջուր:
ՊԺԲ 56 Աշա/ՓՇՄ. 101 Շրկ/ԹՄԿ 72 Թֆլ/ՎՄ II, 138 Վն

Տկլորի մորից օրը տասնհինգ գազ կտավ է ացկենում:
ՓՇՄ. 124 Շրկ/ՓՇՄ. 161 Թֆլ/ԱՇ 63 Աշա

Ածորի հավը երազումը կոթեկ է տեսնում:
ԹՄԿ 70 Թֆլ/Ա.Հ.Ա. 3 Պլս/ՍԼ 5 Մկ/ՓՇՄ. 112 Շրկ

Հավ երազնելը գինը կոթեկի արտի մեջ կը տեսնեն:
Ա.Հ XIII, 86 Աւշ/ՎՄ I, 129 Վն/ՇԿ 13 Շտխ

Հաճը էրազում կրկի ֆոքումն ա ըլնում:
ԺԽԱ. 223 Վդպ

Ծխաը էրազում կրկնիկ կը տենա:
ԳԱ. 19 Վդպ/ՍԽ 27 Զզղ/ՀԺՀ VII, 104 Ղբր/ԱՀ XI, 114 Բրչ

Ա.ցորի հշը երծին մեջ իցը-գինը գարիին ամպաթը կը գաճե:
ՀԱՎ. 1892, 24 Տրպ

Քոռն ի՞նչ կուզի, երկու աչք:
ԳԱ. 25 Վդպ/ՓԾԱ. 126 Շրկ/ԹՄԿ 166 Թֆլ/ԼՄ 1880, 50 Բլն/ՁԲ 62 Զհմ/Բ 1899, 806 Հզր

Քոռն ի՞նչ կուզի — էրկու աչքին մեկ լույս:
ՎՄ II, 152 Վն/Բ 1900, 636 կար

Քոռն ի՞նչ կուզի — երկու աչք-մինը ճպռատ, մինը շաշ:
ԱԾ 65 Աշտ/ՀԺՀ VII, 107 Ղբր

Մե մարր ինչոր չունենա, պռոսվ էճ գուզե:
ԹՄԿ 137 Թֆլ

Գոմը քնել է, Սուլթան Մուրատ երազում կը տեսնի:
ՓԾԱ. 99 Շրկ

Ախոռին քնաշին (անկյուն) *պռոկեր, ս. Գևորգը երազը կը տեսնե:*
ԺԱ. I, 10

Էրգընացը կը պռոկի, Բրիստոսը երազը կը տեսնու:
Բ 1899, 498 Տրա

Զիպիլիկը (ապրանց) *պռոկելով թռպռվուրը երազ մի տեսնու:*
ՈՒՉ 137 ՉԹ

Է՛շ, մի սաակի, գալուճ կը գա յոնցա *(տոլմա)* կը կաճաչի:
ԺԽԱ. 211 Վդպ/ԼՄ 1880, 39 Բլն/ՇԿ 14 Շտխ/ԹՄԿ 91 Թֆլ/ԺԽԱ. 203 Տրպ

Էճ ճուտով մճացիր, որ Բարիկեճդաճին փլավ ուտիս:
ՀԺՀ VII, 89 Ալշ/ԺԽԱ. 177 Բլն

Էրած սրտին փին *(աղբ)* մխիթարանք:
ՀԱ. 228 Ամն/ԹՄԿ 92 Թֆլ/ԱՀ IX, 183 Գլս/ԺԽԱ. 220 Վդպ

Տուճը թե վառավ, մկներին էլ չը մճաց:
ՓԾԱ. 125 Շրկ/ԼՄ 1880, 56 Բլն/ԱՀ IX, 190 Գլս/ԺԽԱ. 202 Տրպ

Խորովածի իշտահի եկար, Է՞շ խաճծելու պատահար:
ԺԽԱ. 212 Վդպ/ՀԱՎ. 359 Ղբր/ԺԽԱ. 242 Օշկ/Բ 1888, 333 Դրբ/Բ 1899, 478 Կն

Կուշտ ճատաճը, աճորի կայճաճը:
ՊՎ. 138 Վն/ԱԾ 38 Աշտ

Կուշտ գնաց, անոթի դարձավ:
ԺԽԱ. 174 Խտա

Ապավինած սաթեր ճուճ եկավ:
ԱԱ. 19

ՀԱՎԵՎԱԾ

Ալին գճաց, Մուսին եկավ:
ԹՄԿ 67 Թֆլ/ԱՀ IX, 180 Գլս

Ալիին գտակը՝ վելիին, վելիին գտակը Ալիին կը ճագցնե:
ԺԱ. I, 8

Ալին որ տեսնա, վելին կը մոռնա:
ԺԱ. I, 8

Ալուբս մաղեցի, մաղս կախեցի:
ԵՀԳ. 95 Եվդ/ՀԱՎ. 1890, 163 Տրպ/ԱԾԳ 72 Ամբ/ՊՀԿ 1654 Էվբ/ԱՆ 12 Նխչ/Բ 1899, 805 Հզր/ԺԽԱ. 196 Տրպ

Ակռաճերը բիին մեջն է:
ԱՂ. 7 Կրն

Աղբումը հուլունք է գրի, հինց գիդե մարքրիա է:
ԹՄԿ 80 Թ$_{1}$

Աղդ չոր, առպրակդ ցոր:
Բ 1899, 498 Տրա

Աղեկ մի կառր ա, ինչ հնիմ շաճ բերացն ա:
ԺԵՍ. 167 Ա$_{12}$

Աղջիկմ' ուցնիցք աճրախա, ա...ց' ըցկավ դրախա:
Ա.Դ. 19 Շրկ

Աղջիկ չելած, հարս էլավ:
ԱՇ 5 Ա$_{2}$ա/ՓՇՍ. 91 Շրկ

Աղվեսցերու հարի *(մինչև)* հրամաճ էլավ, փռաա շուկեն ծախեցին:
ԺԵՍ. 167 Ա$_{12}$/Բ 1898, 333 Դրբ

Աղվեսը հավին ասաց.—Աչքդ լիս, քեզ տղա ա ելե:
—Շնորհակալ եմ,—ասաց հավը,—թաքիլաճ *(միայն թե)* ինձաճից հեռացի:
Գ.Ա. 18 Վդպ

Աղվեսը հավարցին դարավո՞ւլ *(պահապան)*:
ԱՇ 2 Ա$_{2}$ա

Աղուցը վեր եկավ, պարկը կբցիս:
Վ.Ա. 1 Վդպ/ԱՇ 3 Ա$_{2}$ա

Ամագդ *(երախտիք, աշխատանք)* իշի քամագ:
ԱՇ 1 Ա$_{2}$ա/ԺԵՍ. 233 Լ$_{ո}$/ԱՀ XI, 112 Բրչ

Ամակդ Երևանցիմ:
Գ.Ա. 64 Վդպ/ԱՇ 3 Ա$_{2}$ա/ԺԵՍ. 233 Լ$_{ո}$/ԿՇ 1 Դրբ/ՀՏՎ. 2 Շրկ

Ջնաց դառը (աշխատանք վատ ա) *Երևանցիմ:*
Վ.Ա II, 144 Վն

Ամառվա արևեն ի՞նչ հասկցա, որ ձմռա արևեն ի՞նչ հասկըցամ:
ՆՆ 481 Շրկ

Ամբը գոռալու աեղ, սարն ի գոռալի:
Գ.Թ 111 Ա$_{1}$մ

Ամպը գոռալու գյորա *(համեմատ)* աճձրև չեկավ:
ՓՇՍ. 92 Շրկ/ԹՄԿ 85 Թ$_{1}$/ԺԵՍ. 241 Օ$_{2}$կ

Ամեն կարդացող Մոլլա Փաճահ չի լինիլ, ամեն գորբա—Մուրատ:
ԿՄՇ 4 Դրբ

Ամեն պաս ուտող Շարիֆ աղա չի լինի:
ՓՇՍ. 92 Շրկ

Ամեն բուրբացող Մանթեշ աղա չի լինի:
ՆՆ 481 Շրկ

Ամեն կիկոճ հաղացվեց, բասկի կիկոճ *(պարեզանակ)* մոռացվեց:
Գ.Ա. 24 Վդպ

Ամեն հարը հարցինք, միայ սարի սրնջիլը (պարեզանակ)
ԱՇ 1 Ա$_{2}$ա

Ամեն բանը խարցիլ ինք, ակռայիշ չին (պարեզանակ) *միացիլ է:*
ԹՄԿ 75 Թ$_{1}$

Ա.մմենը ճակատս, աս ալ կրուցկս է գրվեր:
ԵՀԳ 96 Եվդ/Ա.Ն 56 Նխջ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրտ/ԳԹ 114 Ալմ

Ա.մեն մարդ իր գլխի տերն է:
ԹՄԿ 70 Թփլ/Ա.Հ IX, 180 Գլս

Ա.մեն մեր տուն, մենք էլու տուն:
Լ.Մ 1880, 2 Բլն

Ա.մեն օր իծի ոռն է բաց, մի օր էլ բող ոչխարիենը ըլնի:
ԺԵԱ. 217 Վզպ/ՆՆ 481 Շրկ/ԹՄԿ 73 Թփլ/Է.Ա. 8 Կրն/ՓՇԱ. 92 Շրկ/Ա.Հ VI, 77 Բլն/Վ.Ա I, 131 Վն

Ա.մոթ մարդս դուրս կը բողա:
Լ.Մ 1880, 2 Բլն

Ա.յդ *(արա)* քու բուսուցդ մանկու գամ, թե չէ՞ բասեն ցորեն շա՞տ:
ԵԱ. 102 Խոջ

Ա.յուն *(արջ)* իրեն պալան *(ձագ)* ուտելու ըլա ըր, սիֆթե *(նախ)* չամուռը *(ցեխ)* կխոթե:
Ա.Ն 61 Նխջ

Ա.ցգաը կախ, սիրտը ուրախ:
ԳԹ 119 Ալմ/Բ 1899, 479 Կռ/ԵՀԳ 96 Եվդ

Ա.կընիկ մեկեն մտնի, մեկեն կելլե:
ԺՍԲ 108 Ախց/Բ 1900, 598 կՄ

Ա.կնկ ընկա, մանկե ընկա, ագռավենրի ճանկե ընկա:
ՓՇԱ. 92 Շրկ/ԹՄԿ 66 Թփլ/ԳԱ. 63 Վզպ

Ա.ցնձև եկեր, համ գնացեր:
Լ.Մ 1880, 2 Բլն

Ա.ցնձև օրը ճավերուն ջուր ավող շատ ը:
Ա.Գ. 5 Սահ/Բ 1900, 618 կՄ/ԵԱ. 111 Խոջ

Ա.ցնցատակը խառն *(մեսաքս)* է հագեր, գիտցեր որ խառնն *(վշտատրակ կտոր)* է հատեր:
Բ 1899, 772 Մլք

Ա.շուն գեղ ա մտե, անփետ մտնի ա գալի:
ԺԵԱ. 217 Վզպ/Ա.Շ 6 Աշտ/ՓՇԱ. 93 Շրկ/ԹՄԿ 74 Թփլ

Ա.ցողորմի *(անգութ)* ճժու *(վտքր հրեխտա)* գլխուն մազ չրուսի:
Ա.Հ VI, 76 Բլն

Ա.ցջուր ջաղաց, անկրակ բաղարջ:
ԺԵԱ. 218 Վզպ/Ա.Շ 2 Աշտ/կՇ 1 Ղրբ/ՓՇԱ. 93 Շրկ

Ա.ցվաց գեղեցկութենը Վ.աննիբիբլիս, դեմքին գեղեցկութենը տըննե բաղնիս:
ԺՍԲ 83 Ախց

Ա.ցցաանք—դարմանք, մեղա աստուծո:
ՓՇԱ. 93 Շրկ/Լ.Մ 1880, 9 Բլն/Ա.Հ IX, 181 Գլս/ՊՀԿ, 1654 Խվբ

Ա.ցցաանք հացեն ու մսեն, կառուց էլներ կարասեն:
ԵՀԳ 96 Եվդ/ՀԱՎ 1892, 184 Տրտ

Ա.ցուցը առաբ, աստիրեն զցա:
ԺԵԱ. 209 Վզպ/Ա.Շ 2 Աշտ/ԹՄԿ 72 Թփլ/կՇ 1 Ղրբ

Ա.նըմբ առաբ, հացը քցա:
ԺԵԱ. 217 Վզպ/Ա.Շ 1 Աշտ

Ա.նուշբ առաբ, խաչիչեն փախ:
ՀԺՀ VII, 77 Ասա

Անուանը տու՛, տիպը (անկողին) *գցե։*
ԹՄԿ 71 Թփլ/ՓԾՄ. 93 Շրկ

Անուշս Ալի ըլի, գուբծկս բարի ըլի։
ԹՄԿ 66 Թփլ

Անուն կա, անկուն (արդյունք) *չկա։*
ԺԵՄ. 181 Մշ/ԺԵՄ. 176 Բլն/Մ 1885, 423 Դպթ/Ա.Հ VII—VIII, 457 Ա,ւշ

Անուն խմացանք, անկուն չխմացանք։
ԺԵՄ. 208 Ջդ

Անունը կա, ինքը չը կա։
ԹՄԿ 79 Թփլ/Ան 10 Նխջ/Վ.Ա I, 122 Վն

Աշխարքն է կերի ումիկը *(հայց)*։
ԹՄԿ 70 Թփլ

Աշխարհը «Կապա՛, հաց կեր» ա։
Ա.Ղ. 16 Լա

Աշխարհք քեզի աղա ըսե, քու հալդ քեզի մալում *(հայտնի)* է։
ՓԾՄ. 93 Շրկ

Աչքեն կը հաճե, դեն անկաջ։
Լ.Մ 1880, 6 Բլն

Աչքեր պուշ *(կարճատես)* է, քիրն ազուզա *(խոպոպակ)*, ինչ որ ըսես վրաս կու գա։
Լ.Մ 1880, 7 Բլն/Վ.Ա I, 122 Վն

Աչքի տես, բերնեն կարոտ։
ԺՀԲ 83 Ամց/Ա.Հ IX. 181 Գլա/Ան 75 Նխջ/ԳՄ. 3 Վդպ

Աչքից էլ եմ պրծել աչքացավից էլ։
ԳՄ. 3 Վդպ/ԳԺԲ 44 Ա,շա/ՓԾՄ. 94 Շրկ/ՀԺՀ VII, 77 Աաա/ԹՄԿ 77 Թփլ/Ա.Ղ. 7 Սան

Աչքն էլավ, խիլն *(շյուղ)* հիստակավ։
Ա.Հ VII—VIII, 457 Ա,ւշ/ՀՏԿ. 1 Շրկ

Աչքս ի Մոտոն, սիրտս ի Պրզոն։
Ա.Հ VII—VIII, 488 Ա,ւշ

Աչք ունի, լուս չունի։
Ա.Ղ. 7 Ամց

Ապուր լե ապուր եղեներ, բըղ մարդու բերաս իրիցեր։
Ա.Հ VII—VIII, 457 Ա,ւշ/Լ.Մ 1880, 42 Բլն/Ան 62 Նխջ

Առաս Աչիկին, դուրս եկավ խաչիկին։
ՀԺՀ VII, 76 Աաա

Առաս-առրաս բրդի շուն, քունն ի՞նչ տարաս, բրդի շուն։
ԹՄԿ 67 Թփլ

Առավոտվա արևից ի՞նչ տաքացա, որ իրիկնապըհին ի՞նչ տաքանամ։
ԺԵՄ. 218 Վդպ/ՓԾՄ. 94 Շրկ/ԱԾ 4 Աշա

Առաց դմպուկի կու խաղա։
ՀՄ. 219 Ակն/ՓԾՄ. 94 Շրկ

Առաց իշի գլուխ հարսանիք։
ԳՄ. 57 Վդպ/ՓԾՄ. 94 Շրկ

Առաց աառաձի պառարազ պնել։
ԵՀԳ 97 Եվդ

Առչ մերին, աղվես դաշտ, լապըտրակ՝ սար կապրի, ինչ անեմ, որ իրեքի անուն էլ գյազան ի։
ԺԵՄ. 256 Շախ

Առչի խաղը սատանիինն է:
ԹՄԿ 65 ԹՓԼ/ՍՀ IX, 181 Գլա

Առել ա կուտը, մառել ա մուբը:
ԺԽՍ. 218 Վդպ/ՍՇ 1 Սշա/ԺԽՍ. 186 Վն

Առջուն փոսթ ավին, որ հասըլ էնին *(փաթկացնել)*, կերավ՝ հախին *(հատանելիք)* սեպեց *(հաշվեկ)*:
Բ 1898, 809 Բգ/ԳԹ 121 Սլմ/ԺԽՍ. 193 Տրպ

Առուն բռչըմ ա, էն դինը *(կողմ)* կանինըմ:
ՍՇ 8 Սշա

Ասատան էլ իրեսն *(երես)* ածի:
ՀԺՀ VII, 101 Գրր/ՆՆ 483 Շրկ

Ասատած ազատա մուճջ մեղավորից:
Մ 1885, 423 ԳԼԹ

Ասատած հախ *(իրավունք)* չտա ճահաթին *(անիրավին)*:
ԼՄ 1880, 1 Բլն

Ասատած դորդ *(ճշմարտություն)* մընչ քարին սառնծներ, կացանչն ի բերան ա դրեր:
Մ 1885, 423 ԳԼԹ

Ասատած ավեր ու չի խնայեր:
ԺԽՍ. 244 ՍԼն

Ասատածամեր քավոր էրինք՝ կարկատաճ մեր ունեն գնաց:
ՍՀ XII, 97 Սլշ

Ասատածամոր տատմեր եղա, հողշորն ինձնից ուզեց:
ՀԺՀ VII, 88 Սլշ

Աստոծ աչքերն առավ, մըհացեն ծաղիկը դառավ:
ՀԺՀ VII, 77 Աստ

Աստեղական քարը պատի գլուխը էլավ:
ՍՀ XI, 112 Բր

Աբազն էնքան է պզտիկցել, օր Ալիճ-Գուլին էշով կանցնին:
ՍՂ. 12 Գրա

Աբևը չարխին *(տրեխ)* կը ճեղի, չարոխն էլ՝ ոտին:
ԳԹ 121 Սլմ

Աբջն իր աիուն կը գոռա:
ԺԽՍ. 218 Վդպ/ՍՇ 1 Սշա/ԺԽՍ. 241 Օշկ/ԹՄԿ 74 ԹՓԼ/ՄՀ 21 Լո/ՓՇՍ. 96 Շրկ/ԿՇ 1 Գրբ/ԽՍ. 118 Ատջ/ՍՇ 2 Սշա

Աբջը գիլի փայ էլավ, աշխարը խարար էլավ:
ՍՇ 7 Սշա/ԹՄԿ 74 ԹՓԼ/ՓՇՍ. 96 Շրկ

Աբջո խաղով էլավ, տանձը մահիցն ընկավ:
ՓՇՍ. 96 Շրկ/ԹՄԿ 78 ԹՓԼ/ՄՀ 21 Լո/ՎՍ II, 135 Վն

Աբջ մեշից *(անտառ)* խոռվեր է, մեշեն խարար չուտի:
ԼՄ 1880, 2 Բլն/ՀՍՎ. 1930, 361 Գրբ/ԹՄԿ 76 ԹՓԼ

Արա Մրատին, սերմ Սրգսին, կոնգռներ վրեն կռվին:
ՍՀ VII—VIII, 458 Սլշ

Արատա տար սև ի, չի արվարկի:
ԺԽՍ. 256 Շախ

Արքայությունը իշի տեղ չէ:
ՓՇՍ. 96 Շրկ/ՍՇ 7 Սշա

Ախտ՞ս շաքար՝ շան բերաց,
ԺԵՍ 218 Վզպ/ԱՇ 4 Աշա/ՀԺՀ VII, 77 Աառ/Ա 214 Ալմ/ՓՇԱ 119 Շրկ

Շաքարը շան բերանն է։
ԱՆ 75 Նխջ/ԱՀ VI, 95 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 475 Ալշ

Շաքար ընկներ շան բերան։
Շկ 9 Շախ/ՊՎ 140 Վն/ԵՀՊ 110 Եվդ

Շաքար շան բերնին լայնը չէ։
ՀՊ 1895, 1235 Դլթ

Բալքիս *(Թերթս)* ցաներ են, իսկի չըուսե։
ՎՍ II, 135 Վն

Բախց արին թիակ։
ՎՍ I, 123 Վն

Բադդադ խուբմա շատ կա։
ՀԺՀ VII, 102 Դրբ/ՎՍ I, 123 Վն

Բադդադ էլ շատ խուբմա կա, ընձիկ ի՞նչ։
ԺԵՍ 230 Հբ

Բադդատ սխտոր ծեծեն՝ ճոտ մեր քիր պիտի առնի։
ԱՀ VI, 77 Բլն/ՀԺՀ VII, 89 Ալշ

Բաղուժս ծիրան կա՝ բարև տալ կա, բաղուժս ծիրան չը կա՝ բարև տալ չը կա։
ՀԺՀ VII, 78 Աառ

Բամբակ ա ընկնի գզողի ձեռ։
ԺԵՍ 238 Կլպ

Բամբակը կարացն են ցաներ։
ԺԵՍ 210 Վզպ

Բանը օրվան, ճոգը տարվան։
ԺԵՍ 210 Վզպ/Բ 1900, 636 Կսբ/ՆՆ 485 Շրկ/ԱՀԱ 5 Գլա

Բանը ահաթվա (ժամ) մը, հոգը տարվա մը։
Բ 1898, 810 Բգ/ԵՍ 108 Խաջ

Բարդի ծառը կերբա-կուզա՝ սիրո տեր ի, ուռի ծառը կերբա-կուզա՝ դարտի տեր ի։
ԱՀ 1895, 16 Վն/ԺԵՍ 186 Վն

Բեղից գողացուամ, միրքին ա տալի։
ԱՇ 11 Աշա/ԺԱԲ 96 Ախց/ԺԵՍ 210 Վզպ

Բեր են աչը, որ բռնե խաչը։
ՓՇԱ 96 Շրկ/ԱԱԳ 1855, 164 Գա/ԱԱ 30 Գշպ/ԺԱԲ 84 Ախց/ԱԺԲ 91 Քնք

Ո՞ւր է էն աչը, որ բռնե խաչը։
ՓՇԱ 121 Շրկ/ԱՆ 14 Նխջ/Բ 1898, 411 Դբք

Բերնով կուտա, կոթով աչքը կը հանե։
ԳՀԿ 1666 Զմխ

Բերողը կու աղան գրողին։
ԹՄԿ 81 ԹՓԼ/ԱՆ 16 Նխջ

Բիլբուլի անդը դառդան *(տգտալ)* է իշեր։
ԺԵՍ 247 Հզկ

Բմբլից բերդ ա շինըմ։
ԱՇ 12 Աշա

Բողազը բերանից ցած ա։
ԱՇ 11 Աշա/ՓՇԱ 97 Շրկ

Բոշ *(գաաարկ)* չիվալ, դարտակ չանաախ. հա՛ չափե, հա՛ չափե։
ԺԵՍ 243 Լո/ԹՄԿ 81 ԹՓԼ

Բրդե տիկնուկ աբըշմե դարտավաշ *(տգտախին)*։
ԱՇ 10 Աշա/ՀԺՀ VII, 98 Խրմ/Բ 1900, 636 Կսբ/ԱՂ 15 Լո

Բրուդը կժի ուսկը որ դինն *(կոպմ)* ուզի կը շինի:
Ա.Շ 11 Աշա/ՓՇԱ. 97 Շրկ/ԹՄԿ 81 Թֆլ/ՎՄ II, 136 Վն

Բուխերիկ ծուռ է լե, ծուխ շիտակ կելնե:
Լ.Մ 1880. 11 Բլն/ԺԵԱ. 203 Տրպ

Բուրթը կարե, ինկե գառներ:
Վ.Մ II, 136 Վն/Լ.Մ 1880. 11 Բլն

Գառը գիլին պահ ավին:
ԺԵԱ. 219 Վզպ/ՓՇԱ. 97 Շրկ/Վ.Մ 7 Վզպ/ԺԵԱ. 231 Հթ/Լ.Մ 1880, 12 Բլն/Վ.Մ I, 123 Վն/Բ 1899, 652 Խն/Մ 1885, 423 Դլթ/Ա.Շ 62 Աշա

Գառը գիլին չին պահ առ:
ԹՄԿ 85 Թֆլ/ԿՇ 3 Դրբ

Գառն ու գելը որ մի ձորում ռասա գան *(պատահել)*, վա՜յ գառի հալին:
Գ.Ա. 5 Վզպ

Գարաճը մե մոմովմ' հարսնիք չի եբբա:
Ա.Դ. 4 Ասց

Գդալ-գդալ կիաներ, շերեփ-շերեփ դուս ավի:
Ա.Շ 12 Աշա/ԺԵԱ. 241 Օշկ/ՓՇԱ. 97 Շրկ/ԹՄԿ 85 Թֆլ/Ա.Հ VII—VIII. 459 Աղշ/Մ 1885, 423 Դլթ/Բ 1899, 478 Կն/Բ 1898, 315 Ղդ/Բ 1899, 805 Հզբ/Բ 1898, 301 Խն/ԺԵԱ. 283

Գդալով ավին, պոչով հաներցին:
ԺԵԱ. 193 Տրպ

Գելը դառել ա մուխի *(մահուան)*:
Ա.Շ 16 Աշա

Գեմումը *(նավի)* ճառած իմ, գեմչու *(նավապետ)* միրուքը բռնած ուզիմ:
ԹՄԿ 85 Թֆլ

Գեոզ *(ընկույզ)* կը առնեն Ջառախ ծախու:
Վ.Մ I, 123 Վն

Գերանը ձեռքից բաց է թողել, մազն է բռնում:
Ա.Դ. 5 Զվե

Գեղ առավ, քաղաք ծախեց:
ՀԱՎ. 1890, 289 Տրպ

Գեղ կճառի, գավառ կիաչի:
Գ.Ա. 28 Վզպ/ՓՇԱ. 97 Շրկ/ԹՄԿ 87 Թֆլ

Էառնող կճառես, ընառնդ կը հաչես:
Գ.Ա. 8 Վզպ

Կան ճառներ, Մուտրկան կը հաչե:
ՓՇԱ. 109 Շրկ/ԺԱԲ 100 Ասց

Կան ճառներ է, կանպիր կը հաչե:
Բ 1898, 200 Կրն

Արարք ճառե, վարագ կը խաչի:
Պվ 133 Վն

Գեղը չկա առնարիկին, իշուն արին ուսառակին:
Ա.Դ. 17 Դրա

Գեղն օր մոլլա էլլե, խորոզը մոլլա կինանե:
Ա.Դ. 17 Ասց

Գժին ասին.— Արազը քանի՞ ձավին ջուր կըլնի:
Միտք արուց, միտք ու ասաց.
—Զորս հարիր առնձոխտ ու կես:
Մ Շ 13 Աշա

Գիժը գժին տեսավ, ճակատը մի թիզ լեցացավ:
ԺԲՄ. 210 Վդպ/ՍՇ 13 Սշա/ՀԺՀ VII, 106 Դբր/ԳԹ 113 Սլմ

Գիժը մի քար քցեց ֆորը, հազար իմաստուն չկարացին հանել:
ԺԲՄ. 219 Վդպ/ՍՇ 47 Սշա/ՆՆ 500 Շրկ/ԲՄ. 25 Դբր/ԱՆ 62 Նթջ/ԺԲՄ. 176 Բլն/ՍԼ 1894, 263 Սլշ/ՀՄ. 208 Սկն/ՍՀ IX, 185 Գլա/ԺԲՄ. 231 Հթ/ԵՀԳ 104 Եվդ

Գիժը մի քար քցեց ծովը, հազար խելոք չկարացին հանել:
ԳՄ. 9 Վդպ/ՍԺԲ 86 Քնք/ԺԲՄ. 241 Օշկ/ԺԲՄ. 234 Լռ/ԹՄԿ 84 ԹՓԼ

Մեկ գիժ մեկ կարաս կոտրեց, հարիր խելոք վրա թափեցին չկարացին սոդացնել:
ՍԺԲ 89 Քնք/ԹՄԿ 138 ԹՓԼ

Ականջը խոսք մը նեռից օրհան (մեջտեղ), քաղաքն խելացի մեկուզան, չկրցան ճուղալ. (պատասխան) մը տալու:
ՀՄՎ 1892, 382 Տրպ

Գիլի տարածը խեչին մասաղ է ասում:
ԹՄԿ 86 ԹՓԼ/ԵՄ. 108 Խաջ

Գիլու տարածը հար հոգուն կը համարեն:
ԼՄ 1880, 15 Բլն

Գիլիցու չը կիրած՝ հորն ու մոր հոգու հաց:
ՓՇՄ. 98 Շրկ

Գիլին ասին.— ե՞ր պըտի էթաս ասրը:
Ասեց:
— Ես էլ էլի հետս:
ՍՇ 14 Սշա

Գիլու ահու գիղ չը շինի՞ք:
ԹՄԿ 85 ԹՓԼ

Գիղ գզե, գավառ մանե:
ԹՄԿ 87 ԹՓԼ

Գինիեն էլած բացախը բուդ կըլնի:
ԵՄ. 110 Խաջ/ՎՄ I, 124 Վն/Բ 1900, 564 ԿՄ

Գիշերն ի մաս գալի, ցերեկը ռասա էկավ *(հանդիպեց)*:
ԺԲՄ. 210 Վդպ/ՍՆ 44 Նթջ

Ատոպելուով մահ եկածս, ճրագելուով եմ պռել:
ՍՇ 7 Սշա

Ճրագով կոլոպանը (շրջել), առանց հրագի գոա:
ԺԲՄ. 170 Սլշ/ԼՄ 1880, 37 Բլն

Ճրագով փնտռածը արևով գոան:
ՎՄ II, 145 Վն

Երկնքեն փնտռածս գետինեն գոա:
ՍՆ 34 Նթջ/ՍԾԳ 73 Սբր

Գիշեր-ցերեկ գինա, քաղաքի ճամբան չգինա:
ԼՄ 1880, 14 Բլն/ՍՀ VII—VIII, 460 Սլշ

Գիքո չաղաց ես ա, բեկի ալրի հետս կես ա. կաղաս էլ՝ ես ա, չաղաս էլ՝ ես ա:
ԺԲՄ. 173 Խաա/ՎՄ II, 151 Վն/ՀՏվ 20 Շրկ/ՍՀ VII—VIII, 464 Սլշ

Գլխիս տալու վեքիլն ես, աչքս դուս գալու վեքիլը չե՞ս:
Գ.Ա. 31 Վ.պ./Թ.Մ.կ 87 Թ.փ.լ

Գլորավ խուփը, գաւավ պուտուկը:
Փ.Շ.Ա. 99 Շ.բ.կ./Բ 1899, 650 Խ.ն./Բ 1898, 315 Ք.պ./Ա.Հ VI, 78 Բ.լ.ն./Պ.ժ.Բ 50 Ա.շ.ա./Թ.Մ.կ 115 Թ.փ.լ./ժ.ն.Ա. 222 Վ.պ./կ.Շ 3 Գ.ր.բ./Մ.Հ.Թ 1859, 413 Լ.ռ./Մ 1885, 450 Գ.լ.Թ./Ա.Ն 8 Ն.խ.Ջ./ն.Ա. 119 Խ.ա.Ջ./ժ.ն.Ա. 195 Տ.ր.պ./ժ.ն.Ա. 188 Վ.ն./ժ.ն.Ա. 231 Հ.Թ./Ա.Գ 3 Ս.ա.ն./ն.Հ.Գ. 99 Ն.վ.պ./Ա.Հ.Ա. 5 Պ.լ.ս./Բ 1900, 185 Մ.ր.չ./Ո.Ի.Չ 136 Զ.Թ./ժ.Ա.Բ 116 Ա.խ.ց./Ա.Խ 26 Զ.պ.պ./Ա.Մ 1886, 74 Ս.ր.ս./Ա.Բ 11, 14 Ա.պ.ւ

Գնաց գոմեշ, եկաւ էշ:
Լ.Մ 1880, 12 Բ.լ.ն

Գնաց թափելեն, եկաւ ժողվելեն:
Լ.Մ 1880, 14 Բ.լ.ն

Գնաց կառուն, ապաւ չաթուն (*պատճառն*):
Թ.Մ.կ 87 Թ.փ.լ./կ.Շ 18 Գ.ր.բ

Գողը գողեն գողացաւ, ասաւած վերեն գարմացաւ:
Փ.Շ.Ա. 99 Շ.բ.կ./ժ.Ա.Բ 86 Ա.խ.ց./Պ.ժ.Բ 46 Ա.շ.ա./Հ.ժ.Հ V II, 104 Գ.ր.բ./Թ.Մ.կ 84 Թ.փ.լ./է.Ա. 13 կ.ր.ն./Հ.Ա. 205 Ա.կ.ն./Ա.Հ.Ա. 4 Պ.լ.ս./Հ.Ա.Վ. 1890, 164 Տ.ր.պ./ն.Հ.Գ. 99 Ն.վ.պ./Բ 1899, 651 Խ.ն./Ա.Մ 1886, 75 Ս.ր.ս./Բ 1900, 564 կ.Մ./Զ.Բ 59 Զ.ն.մ./Մ 1885, 423 Գ.յ.Թ./Ա.Հ VI, 78 Բ.լ.ն./վ.Ս I, 123 վ.ն./Ո.Ի.Չ 139 Զ.Թ./Շ.կ 7 Շ.ա.խ./Ս 212 Ս.լ.մ./Ա.Հ VII—VIII, 489 Ա.պ.ւ

Գողը գողից գողացաւ, լսողը զարմացաւ:
Գ.Ա. 14 Վ.պ.ւ

Գող կառուն պառավի կշռին կը ճառի:
Գ.Ա. 5 Վ.պ./Ա.Շ 15 Ա.շ.ա./Փ.Շ.Ա. 99 Շ.բ.կ

Գողի ծոցը քար կը դնեն:
Ն.Ն 488 Շ.բ.կ

Գոմի գլխին կարմիր վարդ:
Ա.Ղ. 27

Գոված էշը չամուռեն (*ցեխս*) չանցնիր:
Մ 1885, 423 Խ.ր.բ./Ա.Հ.Ա. 4 Պ.լ.ս./Բ 1898, 414 Գ.ր.բ

Գուռդ մը խորին՝ ի՞նչ ըսեն փորիս:
Բ.Հ, 404 կ.ր.ն

Գաճակը ոսկոռին է հասել:
Փ.Շ.Ա. 99 Շ.բ.կ./կ.Շ 7 Գ.ր.բ./է.Ա. 8 Ա.լ.ձ./ժ.ն.Ա. 181 Մ.չ./Բ 1899, 554 Ք.պ./Մ 215 Ս.լ.մ./Ա.Ն 83 Ն.խ.Ջ

Գաճակը եզնի մոռ ասենու փոխանակ, եզն են ասում գաճակի մոռ:
Թ.Մ.կ 89 Թ.փ.լ

Գալեն (*ուղտը*) իրան բոլին շատ է սեսել:
Փ.Շ.Ա. 99 Շ.բ.կ./Ա.Շ 54 Ա.շ.ա./ժ.ն.Ա. 236 Լ.ռ

Գաւիմ, գաւիմ, սամ շընեիրուն:
ժ.Ա.Բ 105 Ա.խ.ց

Գաւին խոզեր, ուսին բոզեր:
Ա.Հ VII VIII, 460 Ա.լ.չ./Ա.Հ VI, 79 Բ.լ.ն./Բ 1898, 378 Գ.ր.բ

Գլալով ջուր կուտա, կոթով աչքը կը ճաւե:
Ա.Ն 43 Ն.խ.Ջ./Ա.Հ IX, 182 Պ.լ.ս./Բ 1899, 480 կ.ն./Ա.Ի 1895, 54 Տ.ր.պ./Հ.ժ.Հ VII, 98 Խ.մ

Գեռ չեղեիր՝ կը կարդա:
Ա.Հ VI, 79 Բ.լ.ն./ժ.ն.Ա. 234 Լ.ռ

Գեռ չէր ելեր թոլաճ ամփոց, ելավ ասշսի քրթոց:
Շկ 11 Շախ/Վ.Ս II, 152 Վն

Դուս չի եկի՝ ճրագ կըճցու, օր դուս եկավ՝ աշխարիք կըճցու:
ՓՇՍ. 100 Շրկ

Եզը վեր եճ ուճուտ, սակիցը ֆորր եճ ուզուտ:
ԺԵՍ. 219 Վ.դպ/ՊԺԲ 54 Ա.շա/ՀՏՎ. 7 Շրկ/Մ.Հ 23 Լ.ս/Սե 28 Զդպ/ՀԺՀ VII, 102 Դ.բբ/Բ 1899, 642 Խաջ/Վ.Ս I, 125 Վն/Ա.Հ VI, 81 Բ.ն/ՀԱՎ 1892, 24 Տ.պ/ԺԵՍ. 244 Ա.կն/ՁԲ 39 Ձ.ժ/Ա.Շ 37 Նխջ/Բ 1900, 564 կՄ/Բ 1899, 478 կն/Բ 1898, 315 Ֆզ/Ա.Մ 1886, 75 Սբա

Եզը ուր պոչով կուտին, ուրիշին գող կասին:
ԺԵՍ. 194 Տ.պ

Եկավ դրանին, դուրս ըրավ գներսըն:
Լ.Մ 1880, 18 Բ.ն

Եղավ ու եղև ալ վրաճ պաղավ:
Լ.Մ 1880, 19 Բ.ն

Եղը բանգ ա, ճմուռճ էժաճ:
ԺԵՍ. 220 Վ.դպ/Ա.Շ 19 Ա.շա/ԺԵՍ. 234 Լ.ս/ՓՇՍ. 101 Շրկ

Եղը կերավ, մոխիրը պռ·կներուճ քսեց:
ՓՇՍ. 101 Շրկ/Ա.Շ 20 Ա.շա

Եղ ու մեղրը շաճ տկուտը:
ԺԵՍ. 211 Վ.դպ/ՓՇՍ. 100 Շրկ/ԿՇ 5 Դ.բբ/Վ.Ս II, 147 Վն/Մ 1885, 422 Խ.բ/Մ.Հ.Թ 1859, 414 Լ.ս/ԹՄԿ 132 ԹՖԼ

Եղն էլավ, մոխիրը տապավ:
Ա.Շ 19 Ա.շա/ՓՇՍ. 101 Շրկ

Ես գիտեմ թե մարդ ես դառել, դու մի ասի մարդակ *(տանիքի դիրան)* ես:
ՓՇՍ. 101 Շրկ/Ա.Շ 43 Ա.շա/Ա.Ա. 15 Գ.ս

Ես ճասկցա թե աեղը եկավ, դուճ ասիլ մի՝ գելը եկավ:
Ա.Ի 1895, 54 Տ.պ

Ես գուգամ վաճուց, ինք կուտա քարոզ:
Բ 1898, 315 Ֆզ

Ես խմեցի, դուճ հարբար:
Գ.Կ 1655 Է.վ.Ր/ՀԱ.Վ. 1890, 289 Տ.պ

Ես կըսեմ, ես կը լսեմ:
Բ 1898, 378 Դ.բ.Բ/Բ 1899, 479 կն

Ես կուտիմ դազու *(սոգ)* պես, դու կիշկիս *(ճայկել)* բազու պես:
ԺԵՍ. 168 Ա.Գ2

Ես մուկ կուզեմ՝ ասեի զանգակ կախի կասվի վզեճ:
ԺԵՍ. 256 Շախ

Ես Մուսուլ կըսեմ, աճ Մարը կը ճասկըճա:
Ա.Ա. 45

Ես քու ումուդով *(ճուչա)*, դու՝ ասածու:
ՁԲ 60 Ձ.ժ/Ա.Հ VI, 80 Բ.ն

Երանի ալոդաց, ոչ՝ առնողաց:
Լ.Մ 1880, 17 Բ.ն

Երկաթն իմը, աճառդն իմը, քու բախը ու թուխկին ի՞նչ տամ:
Ա.Շ 22 Ա.շա/ՓՇՍ. 101 Շրկ/ՀԱ.Վ. 1930, 360 Դ.բբ

Ծրուսաղեմ հասաւ, քոռ վարդապետի ձեռ պաչեցիւը:
Ա.Շ 20 Ա.շա/Վ.Ա II, 138 Վդ/Մ.Թ 31 Շրկ

Ջարկի լոլուն, քիսավ *(գիսակ)* ջոլուն:
Ա.Հ VI, 82 Բ.Ն/Ա.Հ VII—VIII, 461 Ա.վ/Ժ.Ե.Ա. 248 Հդկ/Ա.Դ. 1 Ա.Ն

Ջարկին լաքյուն, գիսավ ձայլյուն:
Վ.Ա II, 138 Վդ/Ա 211 Ա.մ

Ջարկինը լանկա *(աքսակ)*, ընկանը կասա *(գոտձանը)*:
Ա.Ի. 1895, 16 Վդ

Ջոռն էշին չի ապրում, դառնում վալացն ա թակում:
Հ.Ժ.Հ VII, 80 Ա.ա/Լ.Մ 1880, 47 Բ.Ն/Գ.Ա. 29 Վդպ/Փ.Շ.Ա. 106 Շրկ/Հ.Ա.Վ 893, 358 Տ.պ/Ա.Հ.Ա. 7 Պ.ս/Հ.Ա. 233 Ա.կն/Բ 1899, 772 Մ.թ/Ա.Հ VII—VIII, 482 Ա.վ/Հ.Պ 1895, 1235 Գ.Ա.թ/Բ 1899, 651 Խ.ե/Բ 1898, 315 Ք.զ

Ջորով շունը կապում են պացրի ակից:
Ժ.Ե.Ա. 220 Վդպ/Ա.Շ 20 Ա.շա/Ա.Հ VI, 97 Բ.Ն/Ժ.Ե.Ա. 174 Խ.ա.ա/Հ.Ժ.Հ VII, 92 Ա.վ

Ջոռով փեշդ գոմշի պոզին ես քցում:
Ա.Շ 20 Ա.շա

Ջուռնաչու կնկան հարցրին, թե՝ պար խաղալ գիտե՞ս. ասաց՝ բան ու գործս ի՞նչ է:
Փ.Շ.Ա. 102 Շրկ/Թ.Մ.Կ 98 Թ.Ֆ.Լ/Վ.Ա II, 138 Վդ

Էլի են բասը, են բարձրը *(կշիռը)*:
Ն.Ն 492 Շրկ

Էլիկս էն ասիդն ա, էլիկս են ջուրը:
Հ.Ժ.Հ VII, 80 Ա.ա.ա

Էլմ' են ասիդը, էլմ' են կասվ:
Վ.Ա I, 125 Վդ

Էկեր է դրսեցին, դուրս կեներ գնեբսեցին:
Ա.Հ VI, 80 Բ.Ն

Էկո զքի եմիմ ոես, ըսավ՝ չէ՛, զզիր կեղնիմ:
Ր 1898, 302 Խդ

Էն քաղած խոռը *(պատի խոռոչ)*՝ էս կոշտը չի շարիլ:
Վ.Ա. 13 Վդպ

Էներց բան չկա, վուր մարդ ուզեցա ու չաներ:
Թ.Մ.Կ 93 Թ.Ֆ.Լ

Էն ճանճարին ի՞նչ ասեմ, որ կեսը ոդրը *(ճշմարիտ)* չի ըլնի:
Ա.Շ 22 Ա.շա/Թ.Մ.Կ 92 Թ.Ֆ.Լ/Փ.Շ.Ա. 102 Շրկ

Էն վադ էր, որ էշը կադ էր:
Գ.Ա. 62 Վդպ/Գ.Ժ.Բ 47 Ա.շա/Փ.Շ.Ա. 103 Շրկ/Թ.Մ.Կ 92 Թ.Ֆ.Լ/Ա.Ա. 51 Զ.զ/Վ.Ա II, 139 Վդ

Էշ կը տեսնին, «ֆարմա խարուն» կը կանչեն:
Հ.Հ VII—VIII, 462 Ա.վ

Էշ կդաղեն, գիտեն քյարաի *(խոտաբույժ)* խոտ կուկյա:
Վ.Ա I, 125 Վդ/Ե.Ա.Լ. 149 Վդ

Էշին ականջը կյուլին ինչ՞ չ ականջ:
Հ.Ժ.Հ VII, 102 Գ.ր.ր

Էշին ասեցին՝ աչքդ լիս, քեզ քուռակ ա էլե. ասեց՝ ինչ ասեմ, որ բեռը շալ։ կիցս պահի չպակսի:

Գ.Ա. 18 վ.գպ/Պ.Ժ.Բ 49 Ա.շա/Բ.Ա. 17 Դ.բր/Ն.Ն 498 Շ.րկ/Ժ.Ա.Բ 114 Ա.խց/Վ.Ս I. 125 Վ.ն/Ժ.Ե.Ա. 195 Տ.րպ/Ս 216 Ա.լմ/Մ 1885, 424 Դ.լթ/Լ.Մ 1880, 24 Բ.լն

Էշին հարսանիք կանչեցին, ասեց՝ հալբաթ ջուր կթելու եք ասում:

Գ.Ա. 29 վ.գպ/Պ.Ժ.Բ 49 Ա.շա

Էշը հարսանիք ին ձեռնե, ըսեր է, յա՛ աղ՝ է պակաս, յա՛ մաղը:

Հ.Ա. 206 Ա.Ի.ն/Ա.Հ IX, 183 Պ.ս/Բ 1899, 624 Խ.ա.Ջ/Ե.Հ.Գ. 102 Ե.վ.գ

Էշը հեծներ, էշ կը փնտռե:

Ե.Հ.Գ. 102 Ե.վ.գ/Ա.Ն 66 Ն.խ.Ջ/Ա.Հ IX, 183 Պ.ս/Փ.Շ.Ա. 103 Շ.րկ/Թ.Մ.կ 105 Թ.Ֆ.լ/Վ.Ս I, 129 Վ.ն/Բ 1899, 805 Հ.պ.Բ

Էշը մեծցավ, փալաքը պզտիկցավ:

Հ.Ա.Վ. 1890, 163 Տ.րպ/Ա.Ն 9 Ն.խ.Ջ

Էշը պրծել ա, աքճգին կրծել ա:

Ժ.Ե.Ա. 220 վ.գպ/Ա.Շ 22 Ա.շա

Էշ կը քոթեն, պոչից կը խառվեն:

Ժ.Ե.Ա. 239 կ.պ/Գ.Ա. 28 վ.գպ/Հ.Տ.Վ. 7 Շ.րկ/Վ.Ս I, 125 Վ.ն/Լ.Մ 1880, 21 Բ.լն/Բ 1899, 806 Հ.պ.Բ

Էշն իշուն քեռորդի:

Ե.Ա. 103 Խ.ա.Ջ

Էշն իր սառկիլը կուզի, քար *(մխայն)* ախորջը վնաս գա:

Ա.Շ 23 Ա.շա/Փ.Շ.Ա. 103 Շ.րկ/Ա.Հ XI, 113 Բ.ր.Հ

Էշս գելը կերավ, գելն էլ մի գե՛լ ըլներ:

Գ.Ա. 6 վ.գպ/Փ.Շ.Ա. 106 Շ.րկ/Մ.Թ 15 Շ.րկ

Էս խմորը շատ ջուր վեր կուներ:

Գ.Ա. 56 վ.գպ/Պ.Ժ.Բ 47 Ա.շա/Մ.Թ 8 Շ.րկ/Ժ.Ե.Ա. 234 Լ.ս/Կ.Շ 2 Դ.բր/Բ 1899, 652 Խ.ն/Լ.Մ 1880, 6 Բ.լն

Էրավ գողութեն, գըտավ թողութեն

Ժ.Ա.Բ 112 Ա.խց/Հ.Ժ.Հ VII, 76 Ա.ատ

Էրեսն էրեսեմեն կու ամաչի:

Թ.Մ.կ 94 Թ.Ֆ.լ/Լ.Մ 1880, 17 Բ.լն

Էրկուսն էլ մի սաղդրի կտավ են:

Ժ.Ե.Ա. 220 վ.գպ/Ա.Շ 22 Ա.շա/Փ.Շ.Ա. 102 Շ.րկ/Ժ.Ե.Ա. 230 Հ.Թ/Վ.Ս I, 125 Վ.ն/Հ.Ա. 250 Ա.կ.ն

Ըսեց բան ես ասում, որ էշը ախոռում գտում ա:

Գ.Ա. 59 վ.գպ/Փ.Շ.Ա. 112 Շ.րկ/Հ.Ա.Վ 1891, 301 Տ.րպ

Ըտաեղի չորթան գնացե ըտաեղ հոլ ա մարաֆաշի *(կամ֊ինով)*:

Ժ.Ե.Ա. 211 վ.գպ

Թազա գինին հին ակում:

Ա.Շ 26 Ա.շա

Թան կերանը թորթորացանը, մածուն կերանը արդարացանը:

Ա.Շ 27 Ա.շա/Ժ.Ե.Ա. 169 Ա.ղ.Բ

Թան չէ, մածուն չէ, ասեն մարդու բանը չէ:

Ն.Ն 496 Շ.րկ/Շ.կ 3 Շ.ա.խ/Ա.Ն 25 Ն.խց/Թ.Մ.կ 138 Թ.Ֆ.լ/Ա.Հ.Ա. 6 Պ.ս/Բ 1898, 414 Գ.ր.ք/Վ.Ս II, 140 Վ.ն

Էս գինի է, թան չէ, ասենն մարդի բան չէ:

Ժ.Ե.Ա. 238 կ.պ/Կ.Շ 2 Դ.բր/Ս 212 Ա.լմ

Թանը բուռը չի, թանամանը ճո քո՞ւնն ա:
Ա.Շ 26 Ա.շ.

Թասիրը *(պատիվ)* քցել են շանը, շունը չի՝ կերել:
ԺԵՍ. 221 Վ.պ./Ա.Շ 26 Ա.շ./ՀՏՎ. 9 Շրկ/ԺԵՍ. 231 Հ.Ր./Ա.Հ VI. *86 Բ.Ն./Հ.Ժ.Հ* VII, *90 Ա.Հ./ԺԵՍ. 174 Խ.տ.*

Թաց աղուցը վեր ավեր չաղցին:
Վ.Ս II, *140 Վ.Ն*

Թե աները ես եմ, բակները խաշած եմ ցանըմ:
Ա.Շ 27 Ա.շ./ԺԵՍ. 233 Լ.ռ./Ն.Ն 483 Շրկ

Թե ենի պղնձի տակը ա, ես ճերեսն եմ:
ԺԵՍ. 173 Խ.տ.

Թելի կտրվածը կշկռվում ա *(կապվել)*, սերի կտրվածն ոչ:
ԲՄ. 18 Դ.բ.

Թե լուս կու ննգնիմ, դուս կու ննգնիմ:
ԹՄԿ 100 Թ.Ֆ.Լ

Թե խաչն իմն է, զորությունը ես գիտեմ:
Փ.Շ.Ա. 104 Շրկ/ԹՄԿ 99 Թ.Ֆ.Լ/Ա.Հ VI. *84 Բ.Ն./Ա.Ր* II, *14 Ա.Պ.Լ/Ա.Ն 38 Ն.Խ.Ջ/Ա.Շ 9 Ա.շ./Ժ.Ա.Ր 112 Ա.Խ.յ*

Թեկուզ էրած, թեկուզ կերած:
Ա.Շ 27 Ա.շ./Փ.Շ.Ա. 104 Շրկ

Թեկուզ էրած, թեկուզ մրկած:
ԹՄԿ 99 Թ.Ֆ.Լ/Հ.Ժ.Հ VII, *102 Դ.բ.*

Թե կուզ *(ասպատակություն)* ի, ամմա կռուզ *(պանդուխտ)* ի:
Վ.Ս II, *140 Վ.Ն*

Թըճարին եփեր, շըրթին կերեր:
Ժ.Ա.Ր 106 Ա.Խ.յ

Թմբուկիկ իշուն, բեռն ապրեշում:
Փ.Շ.Ա. 104 Շրկ/Ա.Շ 27 Ա.շ./ԺԵՍ. 239 Կ.պ./Հ.Ժ.Հ VII, *84 Ա.տ.*

Թողեց գավեսարան առավ գառամբուրեն:
Ա.Հ VI, *84 Բ.Ն./Ա.Մ 1886, 75 Ս.ռ./Ա.Հ* IX, *190 Գ.ւ./Մ 1885, 424 Դ.Ք./Վ.Ս* II, *137 Վ.Ն*

Թողել է բաց դուռը, դեմ առել փակած դռանը:
Ն.Ն 496 Շրկ

Թողեր ա շիշակ *(ծաղկած, շինն)*, կպեր ա բրիշակ *(ամեթակ)*:
Ա.Հ VII—VIII, *465 Ա.Լ.Ջ*

Թողին դրած սեղանը, դեմ առանը փակ դռանը:
Ժ.Ա.Ր 112 Ա.Խ.յ

Թողիր զգեսին, կը ափա զգլուխ:
Մ 1885, 424 Դ.Ք

Թուղքը շուռ տուր, աբասին կուլ տուր:
Պ.Ժ.Ր 48 Ա.շ./Ն.Ն 496 Շրկ/ԹՄԿ 101 Թ.Ֆ.Լ/Հ.Ժ.Հ VII, *107 Դ.բ.*

Թքե բուռս, զարկեմ երեսդ:
Փ.Շ.Ա. 105 Շրկ/Ա.Շ 27 Ա.շ.

Ժամ քանդելը լավ է, քանց աղջկա անուն կոտրելը:
Փ.Շ.Ա. 105 Շրկ/Գ.Ա. 9 Վ.պ

Թե աղջկա ու աղի բան իս քանդի, թե մի եգեղեցի իս քանդի
ԹՄԿ 99 Թ.Ֆ.Լ

Ժամ քանդիլը մի տրին ա, սիրտ քանդիլը՝ էրիտ։
Ա.Հ XI, 113 Բլչ

Ժամացակն աբծար է, ամեն վախտ ձեռք չի ացցնիլ։
ՓՇՍ. 105 Շրկ

Ժամացակն մին ացգին խազնա *(գանձարան)* ա, գինը իմացողին համար։
ԲՍ. 19 Դբր

Ժամը շինվեց, մնաց գմփեքը։
Գ.Ս. 17 Վզպ/ԼՄ 1880, 23 Բլն

Ժամին բակը խաղք ընել։
Ա.Ս. 58

Իմ բանը աջ ա, ով ուզմ ա թող հաչա։
Գ.Ս. 64 Վզպ/ՊԺԲ 48 Աշա/ՀՏվ. 10 Շրկ/ԹՄԿ 103 Թփլ/ՁԲ 60 Ձհմ/Ա.Հ VI, 85 Բլն

Իմ շինած եկեղեցին, ինձի ծուռ եղավ։
ԼՄ 1880, 24 Բլն

Իմքինը *(ոք մին)* չեր *(պետ)* ացկին պիտի դուր գա, իժում *(հետո)* սրտին։
ԹՄԿ 106 Թփլ

Ինը ավողը, սասն ա կուտա։
Բ 1899, 378 Պլս

Ինն էլ պետք է, որ սասն ըլի։
Ա.Հ.Ս. 7 Պլս/ԼՄ 1880, 16 Բլն

Ինձ համար կանես, քեզ համար կը սովորես։
ԺԲՍ. 294 Վզպ

Ինձ հետաց խոսվ ա, շըվաքիս հետաց բարիշ *(հաշտ)* ա։
Վ.Ս. 19 Վզպ

Ինչ ացեմ ոսկե լազանը *(կոնք)*, որ մեջը արուն պտի թքեմ։
ՀՏվ. 10 Շրկ/ՀԺՀ VII, 81 Աստ/ՀԺՀ VII, 103 Դբր/Գ.Ս. 8 Վզպ/ԹՄԿ 106 Թփլ

Ի՞նչ եմեմ ուն դմակը, որ դանակը մեջն է։
ԺՍՐ 85 Ախց/ԺԵՍ. 244 Ակն

Ինչ թալեցին վըր իմ բևին, թող իջնա վըր քու բևին։
Ա.Հ VI, 85 Բլն

Ի՞նչ խեր *(օգուտ)* տեսա պապիս գանձեն, որ խեր տեսնիմ մամիս մանծեն։
ԷՍ. 7 Կրն

Ի՛նչ խոիկը, ի՛նչ պոիկը, ի՛նչ տերտերը՝ ի՛նչ կուլիկը։
ՀԺՀ VII, 95 Վզպ

Ինչ իրիկը, ինչ բիրիկը, ինչ նախըշին, ինչ իր կնիկը։
ՀԺՀ VII, 81 Աստ

Ինչ իլիկն է, ինչ պիլիկն է, ինչ նախրատած է, ինչ իր կնիկն է։
ՁԲ 60 Ձհմ

Հա ուրիկը, հա տուրիկը, հա նախրճին, հա իր կնիկը։
ՓՇՍ. 110 Շրկ/ՀԺՀ VII, 90 Ալշ

Ինչ իլիկն է, էն բիլիկն է, Շամշադինն ու իր կնիկն է։
ԹՄԿ 109 Թփլ

Ինչ ձեռքին, ինչ պատկին, ինչ սառաննին, ինչ ուր կնիկ:
Ա.Դ. 16 Ս 212 Ալմ

Ինչ իլիկ, ինչ խոպիլիկ, ինչ սառաննին, ինչ ուր կնիկ:
Ա.Հ VII—VIII, 465 Ա.12

Ինչ լիլիկ, ինչ խոպիլիկ, ինչ քաշալ Հաննոն, ինչ իր կնիկ:
Ա.Հ VI, 85 Բ.ն

Ինչ խլիկ, ինչ խլլիկ, ինչ խոնդաա (բույս), ինչ ուր ծաղիկ, ինչ սառաննին՝ ինչ ուր կնիկ:
Վ.Ս II, 140 Վն

Ինչ կա պուտուկ՝ շուռ առաբ քյասեն:
Ա.Դ. 17 Վն

Ի՞նչ կաճեմ աշխարքի մալը, որ ռանւամանս ճեղ է:
Փ.Շ.Ա. 105 Շրկ

Ինչ ճեռավորին էկածը, ինչ ապրին էղածը:
Ա.Ն 15 Նխջ

Ինչ միաո է, էն խոխոռ է:
Թ.Մ.Կ 101 Թ.Փ.Լ

Ինչ չէր տեսել պառեն կախ, ճիմի տեսավ ճակատեն կախ:
Փ.Շ.Ա. 105 Շրկ/Գ.Ա. 2 Վզպ/Ա.Շ 27 Ա.շտ/Ա.Հ VI, 97 Բ.ն/Թ.Մ.Կ 107 Թ.Փ.Լ

Չէիր տեսած պառեն կախ, էկատեսար ճանչ կախ:
Ժ.Ա.Բ 115 Ա.խց/Վ.Ս I, 127 Վն

Ինչ տեսել էիր տեսել, քոռ իրբեշտակ չէիր տեսել:
Փ.Շ.Ա. 105 Շրկ/Ա.Շ 30 Ա.շտ/Գ.Թ 124 Ալմ

Ինչ տուն, ինչ տանուտեր:
Ա.Հ VI, 85 Բ.ն

Ինչ քավորի ղոնաղ գալը, ինչ տանուտոր ցավ բռնելը:
Ա.Շ 30 Ա.շտ/Ա.Հ VI, 98 Բ.ն/Ա.Հ VII—VIII, 485 Ա.12

Ինսոր աղջի՛կ, տնաշեն հարս:
Չ.Ա. 233 Ա.կն

Ինքը տիկ ա դառել, ուրշինց բերան շինել:
Ա.Շ 28 Ա.շտ/Բ 1899, 480 կն

Ինքն ըտաեղ չի, իր փայ ատռոճն ըտաեղ ա:
Ա.Շ 27 Ա.շտ/Չ.Ժ.Հ VII, 103 Ղ.բ.բ/Թ.Մ.Կ 107 Թ.Փ.Լ/Ն.Ն 498 Շրկ/Վ.Ս I, 127 Վն/Բ 1898, 461 Ղ.բղ

Իշին ասին՝ մարիֆաթդ ի՞նչ ա, պոչը տնկից ու գոաց:
Ժ.Ե.Ա. 235 Լ.ս/Փ.Շ.Ա. 106 Շրկ/Թ.Մ.Կ 107 Թ.Փ.Լ/Վ.Ս I, 125 Վն/Հ.Ա.Վ. 1892, 184 Տբպ/Ա.Շ 27 Ա.շտ/Ժ.Ե.Ա. 174 Խատ/Ժ.Ա.Բ 113 Ա.խց/Ժ.Ե.Ա. 221 Վզպ/Ա.Հ IX, 183 Գ.ս/Հ.Ա. 207 Ա.կն

Իշին պոզեր դուս չեկավ, ասին՝ քորիս *(մատրաշ)* բուռակ ա:
Ա.Շ 27 Ա.շտ/Գ.Ա. 24 Վզպ/Թ.Մ.Կ 105 Թ.Փ.Լ/Ա.Բ II, 13 Ա.գլ

Էշը որ պոչ չտանիա, կտանի քուռակ է:
Փ.Շ.Ա. 103 Շրկ

Իշու իրատը *(կամակորությունն)* կամուրջի վրա կը բռնե:
Ն.Ն 498 Շրկ

Իշուն իշուքենը որ բռնե՝ բեռը քարին կը զարնե:
Ժ.Ա.Բ 113 Ա.խց

Իշուց սըպպա *(քուռակ)* կեղնի:
ՀՏվ. 10 Շրկ

Իսանի ալեն *(խայտաբղետ)* ձեքսեն ա, տավարինը՝ դրսէը:
ՍՇ 31 Սշա

Իրն իրին, ճալաթն *(նպոյք)* օտաբին:
ԹՄկ 102 ԹՖլ

Լավ ա աճուն բարի, քան գանձ աշխարին:
ԳՍ. 63 Վդպ/ԼՍ. 6 Սլշ/ՈՒՉ 136 ՉՔ/ՓՇՍ. 125 Շրկ

Լավ է գեղով գերի երթալ, քան մենը մեծ հարսնիք երթալ:
ՍՍ. 67

Լավ է սրտով սիրած առածը, քան խաչով-բազով պսակածը:
ԺՍԲ 90 Սխց

Լավը բանը չի, բանամանն ա:
ԺԵՍ. 221 Վդպ/ՍՇ 32 Սշա

Ականը մեղրիկ չի, ականը մեղրամանիկն իւ
ՎՍ II, 134 Վն

Լալու մեր էշն է, որ պոչ չունի:
ՓՇՍ. 106 Շրկ/ՍՇ 32 Սշա/ՍՍՊ 1885, 164 Պլա

Լացինք, ըսինք՝ բրդուջ պառիկ ա, կառուն զարկեց գեն լէ առաւ:
ՀԺՀ VII, 90 Սլշ

Լեզուս կըսե, սիրտս՝ ո՛չ:
ԼՄ 1880, 25 Բլն

Լեն փորիկ, ընկեր ճեղ օրիկ:
ՍՀ VI, 85 Բլն

Լսողաց իմ, տեսողաց չիմ:
ՀՍ. 279 Սկն

Լվի մը ճամար յորդաճը *(վերմակ)* վառեց:
ԺԵՍ. 195 Տրպ

Լուն դավա *(ուղա)* կը շինե:
ՆՆ 499 Շրկ

Լուն ծռոն, խարար կուտա:
ՆՆ 499 Շրկ

Լուսն ելած վախտը էշը կորցրիր:
ՓՇՍ. 107 Շրկ/ՍՀ VII—VIII, 462 Սլշ/ԺՍԲ 118 Սխց

Խարվանը դամուրչիմ *(դարբին)* սիրեցիմը, օխտը տարի մուր շռեցիմը:
ՓՇՍ. 107 Շրկ/ԼՄ 1880, 27 Բլն

Խալիչեն մաշավ, խավը վերացավ
ԺԵՍ. 212 Վդպ

Խալիչեն վեր կալ, խոխրը փռա:
ՍՇ 33 Սշա/ՓՇՍ. 107 Շրկ

Խալիի վրեն շուն կը հաչա, մեր վրեն կառու:
ՓՇՍ. 107 Շրկ/ՍՀ VI, 98 Բլն/ՍԲ II, 14 Սպլ/ԹՄկ 90 ԹՖլ

Խաղ շատ գիտեմ, ճամա ձեն չունեմ:
ԺԵՍ. 235 Լռ

Խաղը եղանը, խաղող ալ չկերանը:
ԼՄ 1880, 26 Բլն

Խայտանամ՝ շալն ի վերես, ատցրկնամ՝ շալն ի վերես:
ՎՍ I, 128 Վն

Խաշամանը իմն է, խաշն ուրիշինը:
ԹՄկ 116 ԹՖլ

Խաչին առը զորավոր կաճի:
Պժ.Բ 49 Աշտ/ԺԱ.Բ 84 Ախց/ԷԱ. 19 կրն/ՓՇԱ. 107 Շրկ/Ա.Հ XI, 114 Բրչ/ԹՄԿ 113 Թփլ/Ա.Ն 35 Նխջ/Բ 1899, 378 Գտ/ՆԱ. 117 Խտջ/ՎԱ I, 128 Վն/Մ 1885, 450 Ղլթ/ՀԱՎ 1891, 116 Տրտ/ՀԱ. 207 Ակն/Ա.Հ VI, 98 Բլն

Խաչն Եկավ, դև խափանավ:
Ա.Հ VI, 86 Բլն

Խաչ չի հանիցիր, չի հանիցիր, մեմը հանիցիր, ան ալ աչքդ հանիցիր:
Ա.Ն 69 Նխջ

Խասից իջա խամ, խամ էլ չը ծածկա գծամ:
Ա.Հ VII—VIII, 467 Աչ2

Խելք օր բաժնիցին, գացեր էր մարագ:
ԺՆԱ. 177 Բլն

Խելքը թանչարան *(պղնձե տաման)* է, միարը՝ փանչարան:
Գ.Թ 108 Աչմ/Ա.ՀԱ. 7 Գտ

Խեղճ կուշտ, խելոքն կարոտ:
ՀԱ. 236 Ակն/Ա.Ն 67 Նխջ/Բ, 1899, 425 Կն

Խեղճ բասվ, խելոքը հավատաց:
Ա.Շ.Գ. 73 Ախր/Բ 1899, 479 Կն/Ա.ՀԱ. 7 Գտ/Բ 1900, 579 ԿՄ/ՀԱՎ 1890, 163 Տրտ/Բ 1898, 745 ՉՔ/ԲՀԳ. 104 Եվգ/ՈՒՉ 139 ՉՔ/ԼՄ 1880, 26 Բլն/ՓՇԱ. 107 Շրկ/Բ 1899, 650 Խն

Խև աղջիկը էրիկ գնաց, ասնը գործը բերս *(հակառակ)* գնաց:
ՀԱՎ 1891, 300 Տրտ

Խևը շիտոր էրիկ չէր գիտա, գրին հարսանքին խավծարար:
Գ.Ա. 18 Վզտ

Խերըն շինից զմըգնիրեն, պեխերըն քաշից հողն ի վրեն:
ԼՄ 1870, 25 Բլն

Խիարը քոքից ա ծուռը:
ԺԵԱ. 222 Վզտ/Ա.Շ 33 Աշտ/ԿՇ 3 Դրր/ՓՇԱ. 107 Շրկ/Ա.Հ IX, 185 Գտ

Խիլն Էլավ, աչքն հիասկավ:
ԷԱ. 10 Աչ2/Ա.Հ VI, 86 Բլն/Մ 1885, 45 Ղլթ

Խնձորկեցի կաղը Հնդըստաց է հասել:
Ա.Ղ. 17 Զզղ

Խնձորկեցուն որ իրեք տղա է ուներում, իրեքիցիի *(երբորդի)* աշիերը հանում են *(որ աշուղ դառնա)*:
Ա.Ղ. 17 Զզղ

Խոզին ինչբան պատիվ անես, վերջը դանակն ա նրա ջանը:
Մ.Հ 22 Լռ

Խոտաբան *(խոտակցությունը)* խոշ, ատրպակը պոշ *(գառարկ)*:
Բ 1899, 554 Ղզ

Խրատ-խրատ վեր խփաս:
Բ 1898, 377 Դրք

Խրրատ-խրրատ օրն ը վեր:
ՊՀԿ 1937, 1654 Եվբ

Խուճկ ու մոմ էի սրբերին, ձուք ու ծամոն եղա լրբերին:
ՓՇԱ. 108 Շրկ/Ա.Շ 34 Աշտ/Ա.Հ VII—VIII, 479 Աչ2

Խուրցը կեմճ (*խրձի կապը*) ունչաի (*հագիվ*) ածեր:
ԺԵՍ. 222 Վզպ/ՍՇ 33 Աշտ

Ծածկած բերել ես, բաց-բաց տար:
Ա.Ղ. 4 Լս

Ծակը մեծ է, կարկատանը պզտիկ:
Ա.Ղ. 5 Եր

Ծառը տնկել եմ, որ բարն ուտեմ:
ՆՆ 501 Շրկ

Ծառն էնդուր կու տնդիմ, վուր ինձ շվաք տնե:
ԹՄԿ 117 Թխլ

Ծառուրը խաղի կարոտ չէ:
ԹՄԿ 116 Թխլ

Ծիրանն ի՞նչ արավ, կորիզն ի՞նչ ասե:
ՆՆ 561 Շրկ

Ծործորակս քորեմ, տեղը կը բեբեմ:
ՍՇ 35 Աշտ/ՓՇՍ. 108 Շրկ/ԺՍԲ 101 Ախց/Բ 1899, 642 Խտջ/ԳԹ 114 Սլմ

Ծուռ եզան «պո՛» արին:
ՇԿ 8 Շտխ/ՎՍ II, 145 Վն

Ծուռը՝ ծով, Շուշան խաթուն՝ պաղնիս:
ՎՍ I, 129 Վն

Ծուռը ծռավ, պաղ բռավ:
ՎՍ I, 129 Վն

Ծուռ ծռուն բարև խոռ, ասռված ինոր ախպերմ՛ խոռ:
ՎՍ I, 129 Վն

Ծուռը շուշաակ (*գևաշտը*), բաղդն ավռակ:
ՇԿ 8 Շտխ

Կա աշխարհի, չկա անապատի. կա անապատի, չկա աշխարհի:
ԺԵՍ 212 Վզպ/ԻՄ 1880, 31 Բլն/ՀԺՀ VII, 110 Վն

Կալեն ի՞նչ խեր տեսա, որ կալատակեն ի՞նչ խեր տեսնիմ:
ԻՍ. 6 Աղշ/ՍԵ 4 Մկ/ՓՇՍ. 109 Շրկ/ՎՍ II, 143 Վն/Շկ 7 Շտխ

Կալի կուտը, պապ ու տատին հարսանիքը:
ՍՇ 37 Աշտ/ՓՇՍ. 109 Շրկ/ԺՍԲ 103 Ախց/Բ 1898, 315 Բզ

Կամաց քեվիմ, կըսին՝ կանկառ (*թռչուն*). շուշուա քեվիմ, կըսին՝ շիրան (*դիվահար*):
ԺԵՍ. 169 Աղշ/ՀՍ. 208 Ակն

Կացինը (*կամ՝ խոփը*) քարին դիպավ:
ՆՆ 503 Շրկ/ԿՇ 3 Դբր/ԺԵՍ 201 Տրպ

Կամենալ կես ընել է:
ԱՀՍ. 8 Պլս

Կանկառին ըսին՝ քու բունը ո՞ւր է. ըսավ՝ քամին գինա:
Բ 1899, 806 Հպր

Կառվին ասին՝ հերդ ա լավ, բե մերդ. ասեց՝ էրկուսն էլ նա-օ, նա-օ (*ոչ այն, ոչ այն*):
ԺԵՍ. 222 Վզպ/ՓՇՍ. 109 Շրկ/ՎՍ II, 143 Վն/ՁԲ 60 Զհմ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Կառվին քիրը հոտ է առեր:
ԱՇԳ 73 Ակր

Կառուն քացախ է խմեր:
ԱՇԳ 74 Ակր

Կարգը վերացավ, հարգն էլ վերացավ:
Ա.Շ 38 Ա.շ

Կարպետին փող չի ավել, մեջտեղումն ա ճաոում:
ՀԺՀ VII, 82 Ա.տ

Կերթամ սադին՝ հղավ լավ, չեղավ՝ քոռն հագր է:
ՀԺՀ VII, 90 Ա.ղ/Վ.Ա II, 143 Վ.ն/Ա.Հ VI, 100 Բ.ն/Ա.Ն 84 Ն.ջ

Կերեր է խարիսեն, հեծեր ա գէշ:
Ժ.Ա. 212 Վ.պ

Կերեր ա հալվեն, հեծել ա էշը:
Ժ.Ա. 212 Վ.պ

Կլայեկե *(անագե)* մառնիք ոսկու տեղ կառնի:
Ժ.Ա. 256 Շ.խ

Կնքելու տերն եմ, խոմ ապրեցնելու էլ տերը չեմ:
Փ.Շ.Ա. 110 Շ.կ/Ժ.Ա. 174 Խ.տ

Կը ճտաի մութը, կը համբե ութը:
Ե.Ջ.Գ. 106 Ե.զ

Կորեկ հելավ դեպի տուն, միջեն գիզեր չխպրտուն:
Ժ.Ա. 169 Ա.ղ

Կորկոտիդ միս գաիր, ինձի ումուտ մի՛ աճի *(հույս դնել)*:
Փ.Շ.Ա. 110 Շ.կ

Կոտրավ ծուռ, կպավ շիտակ:
Ժ.Ա. 212 Վ.պ/Բ 1899, 652 Խ.ն/Մ 1885, 450 Դ.Թ

Կոտրավ կապ, կպավ սապ:
Ա.Հ VII—VIII, 469 Ա.ղ/Լ.Մ 1880, 30 Բ.ն/Հ.Տ.Վ. 14 Շ.կ

Կռնատակներդ ամբոխ են ավել:
Ա.Շ 37 Ա.շ/Ժ.Ա. 235 Լ.ռ/Կ.Շ 3 Դ.ր

Կտաճիկցուն, մուրթատ *(համատրաց)* իս կ ասին:
Ա.Ն 32 Ն.ջ

Կտուրը քանդել ա, որ ձին քերելու դատ չը քաշի:
Ժ.Ա. 222 Վ.պ/Ա.Շ 36 Ա.շ

Կրակը ձգիս մուխը չելնի:
Ա.Ն 74 Ն.ջ

Կրունկը կը խնթի, պուճուճակ (ծոծրակ) *կուռի:*
Ժ.Ա. 178 Բ.ն

Կուզ սրվավ թուզ:
Ա.Ղ. 11

Կուժը կժին խիիս՝ յա՛ մեկը կոտրվի, յա՛ մեկելը:
Թ.Մ.Կ 120 Թ.Ֆ.Լ

Կուժն ու կուլեն մեր գլխին ա կոտրվում:
Ա.Շ 36 Ա.շ/Գ.Ա. 64 Վ.պ/Կ.Շ 3 Դ.ր/Ժ.Ա. 235 Լ.ռ

Կույր մարդուն աչքին աշխարհքը մութ կերևա:
Հ.Ա.Վ. 1892, 382 Տ.պ

Կույրը ճրպռոտին, ճրպռոտը կուրին:
Ա.Ն 8 Ն.ջ

Կուշը *(ծոչան)* կուշ էլնի, բող գինը խազարը մեկ էլնի:
Վ.Ս II, 144 Վն

Կուշտ ուտելը Ջաակի իրիկունն է:
Ա.Ղ. 21 Ա42

Կուտը կուտին գըտավ, աճկուտը՝ աճկուտին:
Ա.Ն 29 Նթջ

Հազաճ խոսերը, կերաճ պասերը՝ դարտակ մնաց ժամի բասերը:
Ժ.Ե.Ա. 239 Կլպ

Հազարից մի օր Ջաաիկ, էճ էլ Նավակատիկ:
Գ.Ա. 62 Վ.գպ/Ժ.Ե.Ա. 228 Վ.գպ/Թ.Մ.Կ 160 Թ.Փ.Լ/Փ.Շ.Ե. Ի.Ա. 25 Գ.Ի.Կ/Պ.Ժ.Բ 48 Ա.շ.ա

Հազար աճգամ բուբ ու մուբ, մեկ աճգամ օրինակ առաբ:
Ա.Ժ.Բ 88 Բ.Ն.Ք

Հաղին *(արդար)* հա՛ղ, ճիաղին *(անարդար)* դ ադ:
Վ.Ս II, 144 Վն

Հա՛մ աչ ա կարում (բուրը), հա՛մ՝ ձախ:
124 Շ.Կ/Բ.Ա. 39 Գ.Ր.Ա/Ա.Ն 16 Նթջ

Հա՛մ Ա.ճու կորկոանճն, հա՛մ առճու ձավարնճն:
Ժ.Ե.Ա. 239 Կլպ/Փ.Շ.Ե. 111 Շ.Կ

Հա՛մ խոսու ժամնճն ընկաճը, հա՛մ՝ Շինուհայրու:
Մ.Հ.Թ 1869, 119/Ա.Խ 20 Զ.գպ/Փ.Շ.Ե. 111 Շ.Կ

Հա՛մ էլա Սորիա առճնից, հա՛մ՝ խլաբա խճնորից:
Ա.Լ 1895, 123 Վն/Վ.Ս I, 131 Վն

Հա՛մ առգի *(հարմար)*, հա՛մ առբի *(օգտակար)*:
Թ.Մ.Կ 127 Թ.Փ.Լ

Հա՛մ առճ ի, հա՛մ առնիս, հա՛մ բյառաճառ *(հովվական վերաբերյալ)*, հա՛մ բառիս:
Ժ.Ե.Ա. 185 Վն

Հա՛յ-հա՛յը գնացել ա, վա՛յ-վա՛յը մնացել:
Գ.Ա. 11 Վ.գպ/Փ.Շ.Ե. 111 Շ.Կ/Ա.Ն 82 Նթջ/Թ.Մ.Կ 126 Թ.Փ.Լ/Հ.Ա.Վ. 1891, 116 Տ.պ/Ա.Բ II, 14 Ա.պ.Լ

Հաճաքի կեսը կռիվ ա:
Ժ.Ե.Ա. 222 Վ.գպ/Ա.Շ 41 Ա.շ.ա

Հաճաքը չաճար կը դառնա:
Փ.Շ.Ե. 111 Շ.Կ/Ժ.Ե.Ա. 222 Վ.գպ/Պ.Ժ.Բ 51 Ա.շ.ա/Վ.Ս II, 144 Վն

Հանաքը գանակ կդառնա:
Գ.Ա. 16 Վ.գպ/Մ.Թ 24 Շ.Կ/Ե.Ա. 112 Խ.ա.Ջ

Առաջ հանաք, հետվ գանակ:
Ա.Շ 2 Ա.շ.ա

Հանաքը գանակով կը դառնա:
Բ.Ա. 25/Լ.Մ 1880, 34 Բ.Ն/Ա.Հ XX, 108 Ա42

Հաճց առն չըմ շինալ, վեր քաճդվելուց վա՛յ կաճչիմ:
Հ.Ա.Վ. 1930, 361 Գ.ր

Հասած ծիրան—բաց բերան:
Ա.Ղ. 16 Լ.ա

Հասան քաչալ, քաչալ Հասան:
Լ.Մ 1880, 33 Բ.Ն

Հասն գինա ուր էշ ին՛ւսա կը կաղա:
Ա.Հ VII—VIII, 470 Ա42

Հալը կը ճամբրեն, կուտը կը քցեն:
ԱԾ 39 Աշա

Հալերուն ջուր պետք ա, ճաներու գլուխ կցավի:
Ա՛Հ XIII, 86 Ա՛յ2

Հալերուն քշե՛-քշե՛, բուլբուլներուն ճո՛ւ-ճո՛ւ-ճո՛ւ:
ԺԲԱ 196 Տքա

Հալին դիմացը կոթեկ կը ցաներ:
ԱՆ 36 Նխչ

Հարդի մեջ խիլ կը խառնա:
ՀՊ 1895, 1235 Գլք

Հարի Հարոն եկավ հավար, հավ կերավ զմավար:
Ա՛Հ VI, 88 Բլն

Հարիր հակ բամբակ կա, հարիր ու մեկ ծակ կա:
ՓԾԱ 111 Շրկ

Հարսը տերը համավոր կեներ, սուրբը տերը գորավոր կեներ:
ԺԱԲ 113 Ախց/Ա՛ՀԱ 13 Պլա

Հարսը հաց թխեց, տաճախկինը պարծեցավ:
Ա՛Հ XI, 114 Բրչ

Հարսը իշուն է ճատել, բավորի դռնից չի ացկեցուամ:
ՓԾԱ 111 Շրկ

Հարսնեատուցը չիտես, ամաճ կը կրե:
ՓԾԱ 111 Շրկ/ԺԱԲ 104 Ախց/ՀԱՎ 1887, 198 Խաչ

Հարսնեատուցը չի գիտե, շերեփին առեր կը վաչե:
Բ 1899, 772 Մլթ

Հրմեն փետ շերեփի չըլնի, հրմեն տար՝ Մտսիս:
ԺԲԱ 256 Շախ

Հին չվալին բազա տանիզ *(օդակ)*:
ԺԲԱ 223 Վդպ, ԺԲԱ 208 Բզ

Հող գաղեկ լե կը սրսա *(տեղատվութել)*, զգեշ լե:
Ա՛Հ XX, 108 Ա՛յ2

Հորրը կապեր են խաչերկըրին, մրիացան դրել են տատանին:
ԺԱԲ 114 Ախց

Հուճաանը Հովեին է թնամի, Սրբեն էլ՝ Հարեին:
ՄԹ 32 Շրկ

Զգանը հարցրին՝ ծովեմեն ի՞նչ խաբար ուգիս. ասավ՝ խաբար շատ ուգիմ, ամա՛ բերանս չըբով լիքը է:
ԹՄԿ 128 Թփլ/ԱԾ 44 Աշա/ԳԱ 17 Վդպ/ՀՏՎ 17 Շրկ/ԱՆ 61 Նխչ

Շատ խոտ գիտամ, ամմա ձայնե չեմնիմ քի կանչիմ:
ՆՀԳ 110 Նվգ/Բ 1898, 445 Դրբ/ՀՊ 1895, 1235 Գլք/ԺԱԲ 87 Ախց/ՄԹ 18 Շրկ/ԹՄԿ 114 Թփլ/ԺԲԱ 195 Տքա/Ա՛Հ IX, 184 Պլա/ԲԱ 112 Խաչ/ՇԿ 12 Շախ/ԺԲԱ 179 Բլն/ԺԲԱ 232 ՀԹ/ԱԳ 3 Սան

Ծանն չեմնիմ քի խոտ կանչիմ:
Ա՛Հ IX, 185 Պլա

Ձերը գրագին հասավ:
ԳԱ 6 Վդպ/ԱԾ 44 Աշա

Ձեռաց հանգուրծ ըլկավ ակռեք:
ԺԲԱ 178 Բլն/ԱԽ, 1894, 263 Ա՛յ2

Ձեռս ցավա լավ ա, քանց բերանս:
Գ.Ա. 61 Վ.պ

Ձին որ ջրի միջին ա, շվշվացնիլդ գուր ա:
Ա.Շ 44 Ա.շ/ՓՇ.Ա. 113 Շրկ/Ժ.Ե.Ա. 235 Լ.ռ

Ձիուց վեր էկավ, իշի վրեն ընաւավ:
ՓՇ.Ա. 113 Շրկ/ԹՄԿ 128 Թ.փ/Վ.Ա II, 145 Վ.ն/Ե.Ա. 111 Խ.ջ/ՀԱՎ. 1891, 301 Տ.պ

Ձիուց վեր եկողը, իշին կը նստի:
Գ.Ա. 59 Վ.պ

Իջնիմ ձիւեն, հեծնիմ պի՛շ:
Լ.Մ 1880, 23 Բ.ն

Ձմերուկ կարելով սիրտ չի ցավանա:
Ժ.Ե.Ա. 206 Տ.կ

Ձուզը ձգանը ասավ՝ դենը պառկի:—վո՞ւրթենը պառկիմ, էրկուսս էլ մե թավումն ինք արսկվում:
ԹՄԿ 128 Թ.փ

Ձուկը ձկանը ասավ՝ դենը գնա:—Դվորը գնամ, էրկուսըս էլ մի թոռումն ենք:
Մ.Հ 1859, 414 Լ.ռ

Ղազին *(կրոնավոր-պատավոր)* էլավ, մյուֆտիին *(կրոնապետ-պատավոր)* տեղ շատ էղավ:
Լ.Մ 1880, 37 Բ.ն

Ղաբրին *(ջուր)* հարցրաւ՝ ձերդ ո՞վ ա. ասավ՝ մերս ձին ա:
Չ.Ժ.Հ VII, 83 Ա.տ/Լ.Մ 1880, 51 Բ.ն/Ժ.Ե.Ա. 197 Տ.պ/Հ.Ա. 212 Ա.կ

Ղաշալին *(քերիչ)* առած գոմը մտաւ, բորտա ձիանը վեր-վեր ընկաւ:
Ժ.Ա.Բ 98 Ա.խ.յ

Ղումաշը (*ընտիր կերպաս*) դարս էր անում, թե՝ ինձ ո՛վ պտի մաշի:
Ա.Շ 45 Ա.շ.տ

Ղուշերաւ *(խոչտաննեբի)* տեղ քոշերն են շուռ կյամ *(պատվամ)*:
Չ.Ժ.Հ VII, 105 Ղ.բ.բ

Ղոչ հավկիթը էրեսեն կերևա:
Ժ.Ա.Բ 108 Ա.խ.յ

Ճամբաւ ո՛ւր, ճամբորդն ու՞ր:
Լ.Մ 1880, 32 Բ.ն

Ճաշ տեսավ, քամանչեն մոռցավ:
Ա.Հ VI, 91 Բ.ն

Ճեռչ *(մեծ)* եզը ախոռն են մոռցե:
Վ.Ա I, 131 Վ.ն

Մազավորի մազն ա թափե, անմազի մազն ա էկե:
Ժ.Ե.Ա. 213 Վ.պ

Մազե չըվալին՝ ապրշմե կանք *(օղակ)*:
Գ.Թ 114 Ա.մ/Ե.Ա. 99 Խ.ջ

Մախաթը մաշի՝ ասեղի չափ կը մնա, ասեղը որ մաշի՝ ի՞նչ պիտի մնա:
Ժ.Ե.Ա. 202 Տ.պ

Մախաթ եմ ու յախտան *(օձիք)* եմ:
Գ.Ա. 66 Վ.պ/ՓՇ.Ա. 114 Շրկ/Ժ.Ա.Բ 115 Ա.խ.յ/Լ.Մ 1880, 37 Բ.ն/Բ 1898, 316 Բ.պ

Մաճլի *(թաղ)* ոսկոռը, մաճլի շաճը կը հասնի:
ՓՇՄ. 114 Շրկ

Մաճեմ, մանեմ—աչքդ հաճեմ:
Ա.Հ IX, 187 Պլս

Մանին *(բանը)* ես դունիումմն *(աշխարհ)* ա, էն դունիումը չի:
ԺԲՄ. 224 Վ.զպ

Մասխարեն *(ծաղր)* մարթ չի ալլանի:
ԹՄԿ 138 ԹՓլ

Մարդը հողեղեն է, երկնքեն չէ:
ԺՄԲ 79 Ախց

Մարդ մարդի երեսին մախկ կը սա, ասածդ սրտին:
Ա.Շ 49 Ա.շա/ԹՄԿ 135 ԹՓլ/Ա.Ն 20 Նխջ

Մարդ մարդու քահանա, մարդ մարդու սատանա:
Բ 1898, 133 կրն/ԺՄԲ 80 Ախց/ՓՇՄ. 115 Շրկ/Ա.Ն 14 Նխջ/ԲՄ. 29 Դբբ/Ա.Հ IX, 187 Պլս/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/Բ 1898, 316 Բզ/ԵՀԳ 108 Եվզ/ՀՊ 1895, 1235 Դլթ/ՎՄ I, 131 Վն/Բ 1900, 186 Մրշ/Բ 1899, 652 Խն/Ա.Հ VI, 92 Բլն/ՇԿ 8 Շախ

Մարդ մարդու հրեշտակ, մարդ մարդու սատանա:
ԵՄ. 111 Խաջ/ՈՒՋ 140 ՋԹ

Մարդու մալ *(անկյալածք)* որ կորավ, հոգին էլ կը կորի:
Ա.Հ VI, 93 Բլն

Մարդուն մեղքը գետնեն վեր գուգա:
ԺՄԲ 79 Ախց

Մարդուն մեկը գնաց, թագավորու սաթեն *(ապարանք)* աեսավ, եկավ ուր ալաշուղ *(քոռ-ակ)* վառեց:
ՎՄ II, 145 Վն

Մեզանից ճեղը կա՝ սեղան դրե, աչքը գինու ճաճքեն ա:
ԺԵՄ. 239 Կլպ

Մեծ գետի ճամբեն մեծ կեղնի:
ԺԵՄ. 178 Բլն

Մեկ աչքի սիրուն մարդ հազար աչք կը սիրե:
ԼՄ 1880, 38 Բլն

Մեկ մեկելի բասն որ ենա *(հարց-նի, հետաքրքրվի)* յան դուռն ա, յան հերդիսը:
Ա.Հ XII—VIII, 498 Ա.12/ԼՄ 1880, 41 Բլն

Մեկը չէ աղոթեր, չէ աղոթեր, աղոթեր՝ մասը աչքն է խոթեր:
ՀՄՎ 1899, 301 Տրպ

Մեկը հյուսիս, մեկը Մասիս:
Ա.Դ. 3 Երվ

Մեկի աչքն ա սուր, մեկի մանգաղն ա կտուր:
ԺԵՄ. 295 Վզպ/ՀՏՎ 20 Շրկ/ԼՄ 1880, 41 Բլն/ՀԺՀ VII, 91 Ա.12/ԺԵՄ. 174 Խտտ

Մեկ կովեն, երկու ծովեն:
ՎՄ I, 132 Վն/ԵՄ. 112 Խաջ/ԳԹ 116 Ա.Մ

Մինը կովիցը, տասը ծովիցը:
ԳՄ. 32 Վզպ/Բ 1898, 302 Խն/Ա.Հ VI, 94 Բլն/Ա.Հ VII—VIII, 473 Ա.12

Մեկն է կովեն, յոթն է ծովեն:
Բ 1898, 133 կրն/Բ 1899, 554 Բզ/ՓՇՄ. 126 Շրկ

Մեկ հավկիթ կեցիմ, հըմեց կը գարկիմ պատ:
ԺԵՄ 170 Ա/2

Մեկ հեղցի, բեզ հեղցի:
ՀՏՎ 19 Շրկ

Մեկ կեցիմ ու բեկ կեցիմ:
Ա՛Հ VI, 93 Բ/ն

Մեկ եմ ու բեկ եմ:
ՉԲ 61 ՉՀՄ

Մեկ մեկին ըսեց՝ մուրուքդ կը բռնիմ, կը պատցում աշխարք. մեկելն ըսեց՝ չէ՞ դու էլ իմ հետս ես:
Ա՛Հ VI, 93 Բ/ն

Մեկն ամոթու ձեն չհանեց, մեկելն ըսեց՝ ընձեն կը վախեցա:
Ա՛Հ VI, 93 Բ/ն

Մեկ փարցով հազար դուռ կաղցնի:
Բ 1898, 200 կրն

Մեզք ու նիրաքըս, հարս ու տալաքըս:
ԵՀԳ 109 Եվգ

Մերը մաճուկն ուրացել է:
ՆՆ 514 Շրկ

Մեր մեռելոցը, մեր ճժերոցը:
Ա՛Հ VII—VIII, 473 Ա/2/ՆՆ 513 Շրկ/Լ՛Մ 1880, 39 Բ/ն

Մեր տունը փոս է, ինչ որ խելաս կա հոս է:
ԺԱԲ 113 Ա/ոց/ՊՀԿ 1667 ՉԺԽ/ՀԺՀ VII, 91 Ա/2/ԱԱՊ 1855, 132 Պ/ս/ՓՇԱ 116 Շրկ

Մեր կտուրը փոս, ուր խև կա նե հոս:
Բ 1900, 636 կար

Մա տեղը փոս, տեղն խևը հոս:
Ա՛Ն 67 Նթջ

Մին պատառ կար, մին պատառ էլ աստոծ ավավ:
ՀԺՀ VII, 105 Ղար

Մին ու ճար, շորվի բանջար:
Ա՛Շ 51 Ա/շա

Միսն ոսկրին ձեն կուտա, երկինք-գետինք կը դողա:
ՀԱ 14 Ա/2

Միտքը երկար, մանգգիլը *(հնատալոլուվծյուն)* կարն:
Ա՛Շ 47 Ա/շա

Միտս աչքն ի դեխ կատուն, կատվին՝ դեխ միս:
ՎՍ II, 146 Վն

Միտն ըսին՝ հրճչի՞ եղ դռան *(չատխ)* պզտիկ ես:— Կատվի ատից:
ԺԵՄ 174 Խատ

Մշեցին էլավ Մուշ գրճաց, ատաված իրեն բանն աչողն:
ԺԱՒ 103 Ա/ոց/ՎՍ I, 132 Վն

Մոթի պանիր, բոթի հաց, հուպ տուր, կուլ տուր Շուխուճց հարս:
Ա՛Շ 47 Ա/շա

Մսին փող չի ավել, տոլմի-քուֆթի մեծճն ա ուտում:
ՀԺՀ VII, 85 Ա/ատ

Մուկը ծակը չէր կարըմ մռնել, ցախավելն էլ պոչից կապեցին:
ԺԵՍ. 225 Վզպ/ԱՇ 47 Աշա/ՓՇՍ. 117 Շրկ/ԲՍ. 31 Գրբ/ԺԱԲ 117 Ախց/ԱՆ 57 Նխջ/ԺԵՍ. 236 Լս/ԱՀՍ. 10 Պս/ԺԵՍ. 196 Տքպ/Բ 1898, 445 Գրբ/ԵՀԳ 110 Եվգ/Բ 1899, 651 Խն/ԺԵՍ. 249 Հզկ/ԺԵՍ. 207 Ախճ/Բ 1898, 316 Բզ/ԱՀ VI, 93 Բլն

Մուկ չըր մռնը ծակվե, շաղգամ էլ կախիցին պուչեն:
ՍԵ 3 ՄԿ/ՎՄ I, 132 Վն/ՇԿ 12 Շախ

Մուղսի Թմեն, ճսաի ամեն *(ծմակ)*, ինքն իր քմեն՝ կաժե զմեն:
ԱՀ VI, 92 Բլն

Մուր կա, մուրամանը չը կա:
ՀԺՀ VII, 91 Աշ/ԱՀՍ. 11 Պս/Բ 1899, 105 Հպր

Յըմ *(իմ)* շորեր խիճ ի, յըմ տաճ քուճչ ու պուճախ լեճ ի:
ԱՂ 7 Շախ

Նա՛ *(ոչ)* սոխ է կերի, ճա՛ սոխի հոտ կիգա ըրմեն:
Բ 1900, 263 Հպր/Բ 1899, 650 Խն

Նա՛ իճոր մեղր պիտեր, ճա՛ իճոր դը՞զ:
ՎՄ II, 146 Վն/ԱՂ 14 Բրթ

Նա՛ վեր գդլիճ կը դադրի, ճա՛ վեր շերփիճ:
ԺԵՍ. 190 Վն

Նախրի միջին սահմոր էշը ճիծաղ:
ԺԵՍ. 214 Վզպ/ԺԵՍ. 168 Աշ2

Գնացիր նախրի ոտքը (առջև) *քու էշը նի էլար* (ճիծաղել):
ԺԵՍ. 242 Օշկ

Նախրի միջին էշի ճակատը պապիր:
ԺԵՍ. 214 Վզպ/ՓՇՍ. 118 Շրկ

Նախիրը մոտր՝ պոզ (գոլշ) *իշուն ճակատը պապիր:*
ԺԱԲ 108 Ախց

Գնացիր հարթիրը՝ սև իշուն ճակատը պապիր:
ԺԵՍ. 208 Բզ

Հավքերու մեջ քոռ ագծողուճ ա ճավճե:
ԺԵՍ. 170 Աշ2/ԺԵՍ. 182 Մշ/ԺԵՍ. 207 Ախճ

Մեջ ծաղկներուց խոնդաթ (ագռավեր խոտ), *մեջ խավքերուց դատարկին ես խոսվես:*
ԺԵՍ. 189 Վն/Մ 1885, 451 Դլթ

Նաճաճ մահի, բորքը տաճի:
ԱՂ 14 Դպղ

Ներսը եղ չը կա, դուրսն էլ՝ սեղ:
ՄԹ 33 Շրկ

Նոր օրեճը հին գեղին, որն ա հրճկե էս օրին:
ԺԵՍ. 171 Աշ2

Նստողն ի՞նչ գիտա, գնացողն ո՛ւր ճատավ:
ԵՍ. 417 Խտջ

Նուշ հիշելիք ա, կշտաճելիք չէ:
ԱՀ VII—VIII, 475 Աշ2

Շամից իջա խամ, խամը չծածկեց ծամ:
ՎՄ II, 147 Վն

Շանը բան դրին, շուճն ալ պոչին եղիր:
ԵՍ. 103 Խտջ

Շանը կոտոշ չբուսնա, կըսե՝ հերվան լակոտս եմ:
Բ 1898, 445 Գրք

Շան ոտ, Մշու դաշտ:
ԺԽՄ 190 Վն

Շատ աշխատեց, շախտին ավեց *(ցրտահարել)*:
Ա.Շ 53 Աշտ

Շատը գնաց, քիչը մնաց:
Ան 65 Նխջ/ԽՄ 118 Խտջ

Շատ եմ տեսե, քիչ եմ կերե:
Ա.Գ. 3 Սան

Շարմդունը *(բարակ ալյուր)* ես կերա, թեփը քեզի մնաց:
Ան 52 Նխջ

Շափ-շափ կուտեն, շաբթով կաշեն:
Ա.Գ. 17 Ախց

Շեմը շլորի, ով գա կը գլորի:
ԺԽՄ 214 Վզպ/Սե 5 Մկ/Ա.Շ 47 Աշտ

Շեն տուն, ավեր քաղաք:
Վ.Ա. 36 Վզպ

Շերամն ինկե շան բերան:
Վ.Ա II, 147 Վն

Շո՛ռ տու, շո՛ռ տու, ել Շոշու:
ՀԺՀ VII, 106 Գրք

Շորե մարդ կրակե շապիկ:
ԺԱԲ 111 Ախց

Շո՛ւն, շո՛ւն՝ եկուր գիս խածե:
Ա.ՀՄ. 12 Գլս/ՀԱՎ. 1892, 24 Տրպ

Շունը գնում ա, շախկեն *(մսի մեծ կտոր)* բերնիե:
ՀԺՀ VII, 85 Աատ/Ա.Շ 52 Աշտ

Շունի պատկած տեղը եղոտ օսկոտ կը գնատե:
Ան 81 Նխջ

Շունը կը հաչե, քամին կը փըչե:
Ան 7 Նխջ/ԹՄԿ 144 ԹՓլ/Ա.ՀՄ. 12 Գլս

Շուն կը թորկե *(թողնել)* գըար բալող, գըար կը խածե:
ԺԽՄ 179 Բլն

Շունը կապին խացին ուշտեն:
ԺԽՄ 232 ՀԹ/ՆՆ 518 Շրկ

Շունը հիշե, փատը քաշե:
ԵՀԳ 111 ԵվԳ/ՊՀԿ 1666 Զմխ

Շան հարսնըքին հարսնաղբեր կը հարցուն:
Ա.Հ XVII, 50 Ալշ

Շունը շանից, երկուսը մի տանից:
Գ.Ա. 19 Վզպ/ՊԺԲ 55 Աշտ/ՓՇԱ. 118 Շրկ/ԺԽՄ. 236 Լտ/ԹՄԿ 144 ԹՓլ/ԿՇ 5 Ղսբ/ԺԽՄ. 171 Ալշ/Բ 1899, 642 Խտջ/ԶԲ 62 Զհմ

Շունը էն շանից, երկուս մի տանից:
ԺԽՄ 214 Վզպ/Ա.Հ VI, 82 Բլն/Ա.Հ VII—VIII, 462 Ալշ/ՊՎ 135 Վն

Շունը շան նայելով հաչե կու:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Շունը շնեն, փոկը կաշուցեն *(կաշվից)*:
ԽՄ 101 Խտջ

Շունը շանն եսևն ինկավ, եղոտ հացը կասվին մնաց:
ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Ոչխարի սուրուճ *(հատ)* շուռ եկավ, կաղերը առաջ ընկան:
ՖՎ 1 Բրդ

Ո՛չ կաճա պարեն կըլլիմ, ո՛չ Ճխնոցա հոգուհացեն:
ԺԱԲ 115 Ալց

Ո՛չ կը սամ կով, ո՛չ կը հագնեմ մով *(մեռաք)*:
ԱՇ 62 Աշտ

Ո՛չ ձեր աճեն իմ, ո՛չ ձեր գեղեն:
ԼՄ 1880, 47 Բլն

Ո՛չ տոն է, ո՛չ Զատիկ, խելն է հագել շալե շապիկ:
ՓՇԱ 119 Շրկ/ՎԱ I, 134 Վն/ՀՊ 1895, 1235 ԴԼՔ/Բ 1898, 445 Դրք/ԼՄ 1880, 47 Բլն

Ո՛չ տուն ունեմ դուռը վրիս, ո՛չ էլ թուղիր խուփը վրիս:
ԱՇ 62 Աշտ

Ո՛չ ուղտի վրա բեռ ունիմ, ո՛չ իջկնալու վախ ունիմ:
ԼՄ 1880, 49 Բլն

Ո՛չ քաղքի մրգումն ենք, ո՛չ գեղի բրքումը:
ՀՏՎ 27 Շրկ

Ով կը թողնի բամբակ ա, ես կը թողնեմ զանգակ ա:
ՀՄԿ 37 Հվր

Ով որ ունի լայլախանի *(պանդոկ)*՝ կուտա, խմե, կանչե մանի *(երգի եղանակ)*. ով որ չունի լայլախանի՝ ո՛րտեղ ճառի, քունը կու տանի:
ԵԱ 107 Խտջ

Ունճն ալ գեր կըլլի, ըմմա՝ միսը չուտվիր:
ԱԾԳ 74 Ասր

Ունճն հաջեր, արտը կաճաչեր:
ՊՀԿ 1667 Զմխ

Ո՛ւնճն իճչ, բո՛ւնճն իճչ:
ԺԵԱ 226 Վզպ

Ունը հո՛ր (ուր), *տունը հո՛ր:*
ՀԺՀ VII, 106 ԴԲբ/ԱԲ II, 15 Ագլ

Ունը իճչ գիդի՝ շահճն ի՞նչ ա:
ԱՀ XI, 115 Բրչ

Ո՛չ դու արի, ո՛չ ճա բարի, էրկուսդ էլ մի արտի գարի:
ԺԵԱ 226 Վզպ/ԱԾ 62 Աշտ/ՀՏՎ 26 Շրկ/ԱՀ VI, 96 Բլն

Ո՛նչ մաղի տակին ալուր կա, ո՛նչ վրեն բեի:
ՀԺՀ VII, 86 Ատտ

Ո՛չ առ ու վախի, ո՛չ ճառե ու լաց:
ԺԱԲ 96 Ալց/Բ 1868, 604 ՄՓղ/ԵՀԳ 410 Եվգ/ՓՇԱ 119 Շրկ

Ո՛չ դիր ու լից, ո՛չ առ ու վախիր:
ԼՄ 1880, 48 Բլն

Ո՛չ առողջ իմ քալելու, ո՛չ ձիվանդ իմ պառկելու:
ԱՆ 24 Նխջ

Ո՛չ էլոնց ա, ո՛չ Բելոնց:
ԱԾ 62 Աշտ

Ո՛չ եծ ունեճը, ո՛չ ուլ, սատանի աճկաջը խուլ:
ԺԵԱ 215 Վզպ/ՓՇԱ 119 Շրկ/ԱՀ VI, 96 Բլն/ՎԱ I, 134 Վն/ՀԱ 256 ԱԿն/ԹՄԿ 159 ԹՓլ/ԼԱ 1, Ագլ/Բ 1900, 219 Կար/ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ

Ոտըմըճիս չամուռը *(ցեխ)* էրեաս բռավ:
ԺԱԲ 109 Ախց

Ո՞ր աչք, ո՞րու ճամար կուլա:
Մ 1885, 422 Խրբ/Բ 1899, 652 Խն

Որ ճարցուց՝ աճ սաղցուց:
ԼՄ 1880, 47 Բլն/Ա՛Հ VII—VIII, 500 Ա՛լշ

Ո՛րը ճալիճ կզարճնե, ո՛րը՝ մըխիճ:
ԺԱԲ 112 Ախց

Որ ոես, իմ ճալճ էս:
Ա՛Հ VI, 96 Բլն

Որ սոխ չես կերե, սխտորաֆոտ խի՞ ս գալի:
ԺԵՍ 227 Վզպ/ԺԵՍ 234 Լռ/ԲՍ 18 Ղրբ

Որտեղ բարակի, ըճատեղ կտրվի:
ԱԾ 61 Աշտ/ՆՆ 520 Շրկ/ԹՄԿ 156 ԹՓԼ/ՀԱՎ 1930, 362 Ղրբ/Մ 1886, 45 Տրպ

Զայիճ *(գետ)* քարով՝ չայիճ ղուշը *(ֆոչուն)* զերկավ:
Բ 1900, 593 ԿՄ

Զարը բարուճ ճակառակ է:
ՆՆ 521 Շրկ/ԹՄԿ 148 ԹՓԼ/Ա՛Հ VI, 97 Բլն/ԼՍ 7 Ա՛լշ/ՀԱՎ 1892, 184 Տրպ

Զարոխը քոգեճ պաճցրցավ, ա-լամ-աշխարք *(ողջ աշխարհը)* զարմացավ:
ԳԹ 112 Ա՛լմ

Զարուխով էկավ, յամանով *(չուստ)* կը թոճնե:
ՎՍ I, 134 Վն

Զլերը էներ մեճ բեմճեն *(գառան-րան)* ես գացեր, բելն ու ասեղը դեմն ես էներ:
ԲՀ 406 Կրն

Զը տեսա բողբն երեսին, կը տեսնեմ կուժն ի բերին:
Ա՛Հ VII—VIII, 501 Ա՛լշ

Զի իմացուս ով ա մեռե, «վա՛յ-վավիներ» ա կաճչուս:
ԺԵՍ 215 Վզպ/ԺԵՍ 171 Ա՛լշ

Զի իմանուս ո՞վ է մեռել, պառկե գլուխն է լաց ըլուս:
ՓՇՍ 121 Շրկ/Ա՛Շ 32 Աշտ

Զըն գինա ո՞րն է մեռե, «վա՛յ վարդան» կը կանչեն:
Ա՛Հ VI, 97 Բլն/ԿՇ 16 Ղրբ/ԲՎ 1 Բրգ

Զիմճ *(գուշճ)* ելե, չարը փրկե:
ՎՍ II, 148 Վն

Զորի հետ բացճ էլ ես վառըմ:
ԱԾ 56 Աշտ/ՆՆ 495 Շրկ/ԺԵՍ 187 Վն

Թացն էլ չորին հետ էրվուս ա:
ԲՍ 18 Ղրբ/ԹՄԿ 148 ԹՓԼ/ԱՆ 44 ՆԽՋ/ԺԵՍ 179 Բլն

Զոլումը *(գաշտում)* մեռճիլը աբդամարդությունճ է:
ԱԺԲ 90 Քնք

Զոքերդ կը բողաս, գլխիդ կը ասաս:
ԺԵՍ 296 Վզպ/ԺԵՍ 169 Ա՛լշ/ԼՍ 4 Ա՛լշ

Զուլը էլավ, գնաց բյուլուկը *(աղբանոց)*:
ԺԵՍ 296 Վզպ

Ջուսա Էրթամ՝ չար սրիաթի (*ժամ*) կը հանդիպիմ, կամաց Էրթամ՝ բարի սրիաթը կանցնի:
ԺԱԲ 92 Ախց

Ջուառդի մալն ուառդին հալալ է:
ԵՍ. 102 Խոջ

Ջարաքն Էլեր է հագարը, կենը (*գարձյալ*) կերթա պազարը:
Բ 1898, 472 Բզ

Ջեծ մի կրակով կուզե ծով վառա:
ԱՀ XVIII, 33 Ալշ

Ջրաբրող աղվես մեռած առյուծեն աղեկ է:
ԼՄ 1880, 51 Բլն/ԺԵՍ. 198 Տրպ/ԱՀ XII, 103 Ալշ

Օլտուող (շիջող) ատվետը պառկած ատամնեն շատ բան գիտա:
ԺԵՍ. 184 Մշ

Ջամիկը քար քալեր ի խոր, քառասուն ճոչ ժողվեր են, չեն կարցե խաճե:
ՎՍ I, 135 Վն/ԼՄ 1880, 50 Բլն/ԺԵՍ. 207 Ամհ

Ջաղացիցը ե՛ս եմ գալի, դու ես ալրոտե:
ԺԵՍ. 227 Վզպ/ԱԾ 57 Ալշ

Ջաղացը ի՞նչ մարքի է, ջաղջաղաց ի՞նչ մարքի:
ԺԵՍ. 184 Մշ

Ջվալ չուճի, տասնմի կերթա:
ՓԾՍ. 122 Շրկ/ԺԱԲ 89 Ախց

Ջրի պես կերթա, ավզի պես կը մնա:
ՆՆ 524 Շրկ/ԳՍ. 9 Վզպ/ԹՄԿ 151 ԹՓԼ

Ջուրը ջաղացը տարել ա, վրեն խաբար չը կա:
ԺԵՍ. 227 Վզպ/ԱԾ 57 Ալշ

Ջուրը ջաղացի գլուխն առել ա:
ԺԵՍ. 236 Լռ/ԱԾ 57 Ալշ

Ջուր կա, կարմուճչ չը կա. կարմուճչ կա, ջուր չը կա:
ԹՄԿ 151 ԹՓԼ

—Ջո՛ւր, հո՞րին կը խշաս: —Տեղս քարոտ ա:
ԺԵՍ. 171 Ալշ/ԱՀ VI. 97 Բլն/ՀՊ 1895, 1235 ՂԼԹ/ՎՍ. 43 Վզպ

Ջուր լցեր են սանդ՝ կը ծեծեն:
ՎՍ I, 136 Վն/Բ 1899, 772 ՄլԹ/ԺԵՍ. 197 Տրպ

Ռեհանը թողած, յոնջա (*սամսուր*) ես ուտում:
ԱԾ 58 Ալշ/ՓԾՍ. 122 Շրկ

Ռեհանը իշուն ականի ճոտ աճեցու՝ կերամ:
ՓԾՍ. 122 Շրկ

Սամաթկով գուբնին ընկեր ա ըլել:
ԱՂ. 18

Սանդն էլ ա իրա ձեռին, վարսանգն (*խոտ*) էլ:
ԱԾ 60 Ալշ/ՊԺԲ 56 Ալշ

Տարն էլ ա իրա ձեռին, պռպռքն էլ:
ԳՍ. 29 Վզպ/ՓԾՍ. 126 Շրկ/ԹՄԿ 166 ԹՓԼ

Թուղմն էլ ա ձեռին, կալամն (գրիչ) էլ:
ՊԺԲ 48 Ալշ

Գիրն էլ ա ձեռին, գրին բալլիքն էլ
Ա.Ա. 37 Երվ

Սատանեն կիրակմոին չարություն կանի:
ՓԾՍ. 122 Շրկ/Ա.Շ 59 Աշտ

Սատանան ապիղ օրեր (տոն օրեր) *կը պըտըռի:*
Լ.Ս. 12 Ա.12

Սատանեն էրկու տղա ունի՝ մինն Ալոն, մինը Ալոն. ճալլաթ Ալոյին էլ, Ալոյին էլ:
ՀԺՀ VII, 87 Ատտ

Սատանեն ոչ մեռել ա, ոչ էլ մեռնելիք ունի:
Ա.Շ 59 Աշտ/ԹՄԿ 154 Թֆլ/ԲՍ. 37 Դրբ

Սատանի ճամփին կա, էրկնքի ճամփին չկա:
ԳՍ. 20 Վդպ/ԹՄԿ 153 Թֆլ

Սատանաճ ճարսնիք չէրբար, ըմմա փապուճները *(հողաթմաի)* կը դրկե:
ՆՀԳ 113 Եվդ

Սատանի մայլեն *(ֆատղ)* քյանգըրբազ *(լարտախատղ)* խաղալ:
Ա.Ղ. 26 Ա.ֆց

Սարէրուճ կաքավը մարմանդը *(գաշտը)* ճապս են արել *(բանատրկիել)*:
ՀՍ. 263 Ա.կն

Սարը գնացինք՝ առուտը տարանք, դաշտը գնացինք՝ բըրքուտը կէրանք:
Ա.Շ 58 Աշտ

Սարին գլուխն ամչնալու, սարին տակը կամըչնամ:
ՆՍ. 121 Խտջ

Սարէրու տեղակ ձորերն են ձեն տալի:
Ա.Շ 61 Աշտ/ԹՄԿ 154 Թֆլ/ՓԾՍ. 123 Շրկ

Սարի քուրք, սարի կաքավ:
Լ.Մ 1880, 52 Բլն

Սարսապի ձեռից սարեկները սարը կը փախչեն:
Ա.Շ 59 Աշտ

Սելը գնաց փեսի, բերեց՝ լավ, չբերեց՝ ինքը տեղովը փեսա է:
ՓԾՍ. 123 Շրկ

Սելը գոռալու տեղ, սելվորն ա գոռում:
ԺԽՍ. 228 Վդպ/ՓԾՍ. 123 Շրկ/Ա.Հ VII—VIII, *481 Ա.12/Ա.Հ* VI, *97 Բլն/Վ.Մ* I, *136 Վն/ՀՍ. 263 Ա.կն*

Սել եկեր, խասեր ա բարդոցին *(դևդ)*:
ԺԽՍ. 192 Ա.թ/ՀՏվ. 25 Շրկ/Լ.Մ 1880, 54 Բլն

Սիլեն երեսի կեորա *(համեմատ)* կը գարնեն:
Վ.Ս I, *136 Վն/Բ 1900, 438 Մրգ/Ա.Հ* XIII, *86 Ա.12*

Սև կովը վեր ընկավ, սև սրաեքը թոփ էլան *(համաքրիստոնեն)*:
ՓԾՍ. 123 Շրկ

Սևը ճերս, ճերմակը դուրս:
Ա.Ն 6 Նխջ/ԺԽՍ. 245 Ա.կն/Ա.ԾԳ. 75 Ա.քբ/Ա.ՀՍ. 13 Պլս/Ա.Հ XVIII, *Ա.12/ԺԽՍ. 232 Հք*

Սեր չիրիշկա *(հայիլ)* հայ ու սաճիկ, ճիկար *(հարազատ)* չիշկա լաճ ու աղջիկ, խելք չիրիշկա մեծճ ու պզտիկ:
Ա.Հ VII—VIII, *502 Ալշ/Շկ 8 Շախ*

Սի՛մ-սի՛մ կըսեն, Սիմավոն չըսեր:
ՀՍ. 265 Ալկն

Սի՛մ-սի՛մ ասելուդ, Սիմոն տատ, խալսե (ավարտել):
ՀԺՀ VII, *101 Խրմ*

Սիվ իզնին *(հզան)* դանակ չը կա:
ԹՄԿ 155 Թֆլ

Սիրտն էրվի ու լիզուն խոսի:
ԹՄԿ 152 Թֆլ

Սիրով առավ, սևով վայլեց:
ԺՍԲ 90 Ալոց

Սիրտս լեն ա, ձեռս կարճ:
Ա.Շ 59 Ալշտ

Սիրտը լեն ա, ջիբը նեղ:
Ա.Շ 58 Ալշտ

Սլկընից *(տալմաքել)*, բիսաի գըտավ:
ԿՇ 18 Գըր

Սուր *(կոշիկ)* առ, մխմիլն *(կանացի ծածկոց, տավան)* ի կոտոշ:
ՎՍ II, *150 Վն*

Սոլըն արեգակն ընկավ:
Բ 1899, 555 Բզ

Սոխ ուտողի բերան կը մրմռա:
Ա.Հ XVIII, *35 Ալշ/ԺԵՍ. 172 Ալշ*

Սոխ ուտողին սիրտը կը կսկծա:
Բ 1898, 603 ՄՓզ

Սոֆի *(բարեպաշտ)* է, սոխ չուտեր, որ գաավ, կեղևը չը թողեր:
ԺԵՍ. 204 Տրպ/ԺԵՍ. 250 Հղկ/ԼՍ 1880, 54 Բլն

Սրտին ժանգը երեսն է գարկած:
ԱՀՍ. 13 Գլա

Սրտով քարի վրա էլ որ գնաս, կը կաճաճչի:
Ա.Հ XI, *116 Բրէ*

Սուտ խեցի է եղեր, վանքին հավերը կուտեր:
ԼՍ. 13 Կրն/Ա.Հ IX, *190 Գլա/ՀԺՀ* VII, *101 Խրմ/ՀԱՎ. 1892, 184 Տրպ/Բ 1900, 47 Մրզ/ԺԵՍ. 250 Հղկ/Սե 7 Մկ/Բ 1898, 133 Կրն*

Սուտ ընկնավոր ես դառել, սրբի հավկրն ես խժռում:
Ա.Շ 59 Ալշտ

Սուտ սիրեմ, անլի պագնեմ, էդպես սիրուն մեջը բըքնեմ:
ԺԵՍ. 101 Ալոց

Սուրբ ասավածը չի, որ իրեք հետ ասեմ, պրծնեմ:
Ա.Շ 60 Ալշտ/ՓՇՍ. 123 Շրկ/ԼՄ 1880, 53 Բլն/ԱՆ 55 Նխչ

Սուրբ ըսածդ խաչը ծոցեն կը հանեն:
Ա.Հ IX, *190 Գլա/ՀԱՎ. 1890, 164 Տրպ/ՀՍ. 211 Ալկն*

Որին տաճիկ կը կարծեինք, նորա ծոցեն խաչ էլավ:
ԱՆ 58 Նխչ

Ամեն Աստչիկ ըսածդ խաչը ծոցեն կելլե կոր:
ՆՀԳ. 96 Եվդ/ՊՀԿ 1655 Էրզ

Սուիրեն մեկ է, միչիցը՝ հազար:
ԹՄԿ 155 ԹՖԼ

վ.աճքը հասեր է, փակախը *(աչխատ)* կը հաչէ:
Բ 1898, 200 կբն

վ.առած կրակիճ բնորուկով *(փուքս)* կը վազէ:
ՆՀԳ 114 նվգ

վ.ասասակ կուզիս՝ Պրուսա գնա՛:
ԱՆ, 35 ՆԽՋ

վ.արդապետին ասին՝ որդիդ մեռնի. ասաց՝ ես որդի չունեմ, համա բառդ բառ չէ:
ՓՇԱ. 24 Շրկ/ԹՄԿ 158 ԹՖԼ/ԿՇ 6 ՂԸԲ/ԺԵԱ. 172 ԱԼՀ/ՎՍ I, 136 ՎՆ

Վ.ենդին ասեցին՝ բալեզ մեռնի. ասեց՝ ես բալա չունիմ, համա լաղաթէ (խոսք) լավ չէ:
ԱԳ 3 ԱՀա

վ.ատպատեսին ասին՝ տղեկ մեռնի. ասեց՝ վարը վարի, վարոց պչի:
ԺԵԱ. 216 վգպ

վ.ատպատեսին լսին՝ կնիկդ մեռնի. ըսաց՝ որդի, ես կնիկ չունիմ, հըմը բառդ բառ չէ:
ԺԱԲ 118 Ասթց

վ.ո՛ւշ լալցացը, վո՛ւշ լալի հապիաց դառացը:
ԹՄԿ 157 ԹՖԼ

Տաժին *(ժապի)* ինքն ա, ճեճիր *(ոբա)* խլդին ճշացց կիտա:
ԱՀ XVIII, 36 ԱԼՀ

Տաճը վերցակ *(աքտար)*, դրսըմը ճոա:
ՀՍՎ 1930, 859 ՂԸԲ/ՍԽ 35 Զդգ

Տաճիրմ՝ ուճիմ՝ ճողճ ա վրեճ, բուճդիրմ՝ ուճիմ՝ բովճ ա վրեճ:
ՀԺՀ VII, 93 ԱԼՀ

Տաճնը քաճց ծառը ծաճար է:
Բ 1899, 772 ՄԼԲ

Տաճճ էիր հասար, խճճոր էիր կարմրար:
ՓՇԱ. 124 Շրկ/Բ 1899, 478 կն/ԱՆ 17 ՆԽՋ/ՆՀԳ 114 նվգ/ՀԱ. 269 ԱԿն/ԺԵԱ. 182 Մշ/Բ 1898, 346 Բգ/ԺԵԱ. 228 վգպ

Տաճ ճեռչը ծուռ, պատիչճ ի ծուռ, ուրուրոցիճ գլուխ ասրալ իպէ, ասաց՝ ես քաճց հմեճ ծուռ:
ՎՍ I, 137 վն/ՀԳ 1895, 1235 ՂԼԲ

Տաշած է առուճը՝ խելառ կա առուճը:
ՓՇԱ. 124 Շրկ/ՀԺՀ VII, 90 ԱԼՀ/ԱՀ VI, 92 Բկն/ՎՍ II, 146 վն/ԺԱԲ 108 Ասթց

Տաշաիճ մեռճեմ, որ մի տաշա էլ կողքիճ ա:
ԺԵԱ. 228 վգպ/ՀՏՎ 19 Շրկ/ԱՀ VII—VIII, 173 ԱԼՀ/ԺԵԱ. 189 վն

Տաշաիկս իլի, փորիկս ացուբի:
ՀԱ. 267 ԱԿն

Տասը մեշոկ բամբակ կա, տաս էլ՝ ծակ:
ԳԱ. 59 վգպ

Տեղ կա աղչելիք, տեղ կա փախչելիք:
ՀԱՎ. 1891, 300 Տթպ

Տեսած չամեղդ *(ժայրի)* թիակ եճ դարձնէր:
ԼՄ 1880, 56 Բկն

Տեսավ հաճաք է, չտեսավ՝ գերչակ:
ՓՇՍ. 124 Շրկ

Տիկն իմ կռնատակին ա, պաճախը *(փչատիպ)* քու բերնին:
Ա.Շ 63 Ա.շտ

Տիրոջ մալը կեռրթա, ծառայի հոգին դուրս կը գա:
ՓՇՍ. 124 Շրկ/Գթ 110 Ալմ/ՀԺՀ VII, *77 Ա.տտ*

Տկլոր լաշին կատու շլակելն էր պակաս:
ԺԵՍ. 228 Վզպ/ՄՀթ 1859, 414 Լռ/ԲՍ. Դբք

Տկլորը ակլորի եռևիցը կպավ, ասեցին՝ ի՞նչ ես անում, ասեց՝ այըբ *(ամոթ)* եմ պարապում:
ՀԺՀ VII, *97 Վզպ*

Տղատանը խաբար չը կա, ախչկա տանը՝ անգըվզ:
ԺԵՍ. 228 Վզպ/Ա.Հ VII—VIII, *484 Ա.կշ*

Աղջկա տուն տոլ ու զուռնա, տղի տուն ձին-ձուն չկա:
Լ.Մ 1880, 2 Բլն/ԺԵՍ. 184 Մշ

Տղուն տուն խառապար չկա, աղջկան տունը դղալ կը ժողվին:
Բ 1898, 604 ՄՓդ

Փեսի տունը ձայն-ձուգ չկա, հարսին տունը՝ արնկ ու վըդ:
Լ.Ա. 7 կրն/Վ.Ս I, 138 Վն

Տղեն չելած, անումը Շաապաև կը դնեն:
ՀԺՀ VII, *87 Ա.տտ*

Տնազը մարթ չի սպանի:
ԺԵՍ. 229 Վզպ

Տոպրակ չի կարել՝ ատճձի ա էրբմ:
Ա.Շ 63 Ա.շտ

Տոտոն բաբչի *(հոդաբաժախ)* սովոր չէ:
Ա.Ղ. 21 կբտ

Տուճը մեր, բակը հավերաց:
Ա.Ա. 156 Վն/Ա.Հ VI, *99 Բլն/ՊՎ 143 Վն*

Տուճ չուճի, դուռ կը փճառե:
Բ 1898, 604 ՄՓդ

Տուճ քանդելն ու ժամ քանդելը մեկ ա:
ՄԹ 44 Շրկ

Տվեցին սարին, դիպավ Գասպարին:
ԺԵՍ. 229 Վզպ/Ա.Շ 54 Ա.շտ

Ցավը բըռներ է իրիցկանը, սըրտովի կը *(տանջվում է)* տեր-տերը:
ԺԱԲ 112 Ա.խց

Ցերեկ ձուր կը ծամե, գիշեր ձեր կը վառե:
Լ.Մ 1880, 57 Բլն/Բ 1900, 427 Մրզ/ԵՀԳ 99 Եվզ/Ա.Հ IX, *191 Պլս*

Ցըպցին ընձի, Զրուչին քըզի:
Ա.Հ VII—VIII, *484 Ա.կշ*

Ցորեն հաց չենք կերե, հըմը ցորեն էրթի մեջ պառկեր ենք:
ԺԱԲ 111 Ա.խց/ՓՇՍ. 125 Շրկ

Ցորեն վարեցի, սխտոր դուս եկավ:
ՀԺՀ VII, *107 Դբք*

Գարի ցանեցի, բուսավ լազուտ։
ԺԵՍ. 193 Տրպ/ԺԵՍ. 199 Տրպ

Ուղտը ճիվն, կուզեկուզ ա մահ գալի։
ԺԵՍ. 215 Վզպ/ԼՍ. 10 Բզա/ԶԲ 62 ԶՀմ/Ա.Ղ. 11 Սահ/ՎՍ I, 134 Վն/Ա.Հ VI, 80 Բլն/ՓՇՍ. 99 Շրկ

Ուղտը նստողը կուզեկուզ մահն չի գա։
ԳՍ. 31 Վզպ

Ուղտը կուլ կուտաճ, մժղուկը կը քամեճ։
ՆՆ 519 Շրկ/Բ 1899, 411 Կն/Ա.Հ.Ա. 10 Պլս/Ա.Շ 53 Աշտ

Ուղդին ասին՝ շլինքդ խի՞ ա ծուռը, ասեց՝ ի՛նչս ա դուզ, որ շլինքս դուզ ըլնի։
ԺԵՍ. 226 Վզպ/Ա.ԺԲ 90 Բնք/Հ.Ա.Վ. 1930, 361 Դրբ/ՍԽ 33 Զզպ/Հ.Ա.Վ. 1890, 163 Տրպ/ԵՀԳ 115 Եվգ/Բ 1898, 414 Դրբ/Հ.Ա. 213 Ահն/ԶԲ 60 ԶՀմ/Մ Հ 24 Լռ/Ա.Հ IX, 190 Պլս/ՄԹ 7 Շրկ/ՇԿ 9 Շտխ/ՎՍ I, 126 Վն/ԵՍ. 119 Խտջ/ԼՄ 1880, 48 Բլն

Ուղտին ասին՝ կոզակա (սապատ) ծառան է։ — Ի՞նչա է պրտսա, կ՛օսև, վոր կոզակս ըլի պրտսա։
ԹՄԿ 169 Թֆլ

Ուղդին ասին՝ աչքդ լիս, թաքավորը քեզ կանչել ա, ասեց՝ ես գիդամ, յա Կողր աղի պըտի ըղըրգի, յա Շարուր բրնձի։
ԺԵՍ. 226 Վզպ

Ուղդին ասին՝ աչքդ լիս, քեզ քոշադ (ձագ) ա էլել, ասեց՝ ինչ աչքալիսևք, որ էլի իմ բնոը, իմ շալապին ա։
ՎՍ. 33 Վզպ/ԹՄԿ 171 Թֆլ

Ուղդի հաղը կարմնջի վրեճ կը բռնի։
ԺԵՍ. 226 Վզպ/ԹՄԿ 172 Թֆլ/ԼՄ 1880, 47 Բլն/Ա.Հ XII, 102 Ա.Հ/ՎՍ I, 126 Վն/ՇԿ 8 Շտխ/ԶԲ 60 ԶՀմ/Բ 1898, 810 Բզ

Գալին խաղը մազն կարմռնջի վրան է բռնել։
ԺԵՍ. 208 Բզ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ

Օղտի պար դյալը կըրմնջում կը բռնի։
ԲՍ. 43 Դրբ/ԹՄԿ 169 Թֆլ

Դևի ուրախութեն վըր կարմնջին կխպա։
Ա.Հ VI, 80 Բլն

Գժի հաղը կարմնջի կխսին կը բռնի։
Ա.Շ 12 Աշտ

Ուղտի պոչ ա, ո՛չ երկարում ա, ո՛չ կարճանում։
ԳՍ. 62 Վզպ/ՄԹ 7 Շրկ

Գալին պոչն ինչքան էրկըննա՝ գետնին չի հասնի։
ԺՍԲ 91 Ախց

Իշու պոչն է, ոչ կ՛երկննա, ոչ կը կարճնա։
Բ 1898, 133 Կրն/ՀՍ. 233 Ահն

Ո՛ւմ սիրան խոցի, ո՛ւմ սիրան խոսի։
ԵՍ. 114 Խտջ

Ումեդ *(հույս)* կա, վեր ուռելա էլ կյալ ա։
ՀԺՀ VII, 106 Դրբ

Ումիկը *(հույս)* վուր չըլի, մարթ քարափեմեն դևեր կու ճնգնի։
ԹՄԿ 172 Թֆլ

Ումն որ սովը սպաճից, ինձ ումուդը պահից:
ԹՄԿ 171 ԹՖԼ

Ումն որ ումուդն ապրեցրուց, նրան սովը սատկեցուց:
ԹՄԿ 173 ԹՖԼ

Ուշ բուսավ, բեզ ուսավ:
Բ 1899, 554 Բզ

Ուշ գտար, բեզ կորուցիր:
ԺԱԲ 95 Ախց

Ուշ ըլի, ճո՛ւշ ըլի:
ԹՄԿ 168 ԹՖԼ

Ուտա՝ կիլա, չո՛ւտա՝ կիլա:
ԱՀ VII—VIII, 477 Ալշ

Ուտես՝ միս, չուտես՝ մատաղ:
Բ 1899, 498 Տրտ/Բ 1899, 478 Կն

Ուրախացա հարսն ու փեսեն, երկու գիժ մի ուճեն:
ԳԱ 63 Վզպ

Ուրխըննան հարսըն ու փեսեն, երկու ծուռ մեկ գեղեն:
ԱՀ VII—VIII, 478 Ալշ

Ուրբաթը բեզ եկավ, բանց շաբաթը:
ՊԺԲ 55 Աշտ/ԱՀ VI, 96 Բլն/ՀԺՀ VII, 111 Վն

Շարաթը շուտ էկավ, քան ուրբաթը:
ԺԱԱ 225 Վզպ/ՀՏՎ 21 Շրկ

Ուրիշին քարոզ, իրեն լոզ:
ԺԱԲ 93 Ախց

Փալանին ճառել ա, օրզանգու (*ապանդակ*) ա խաղացնում:
ԱՂ 17 Լռ

Փայ (*բաժին*) էրողին, փայ չմըճաց:
ԱՀ VI, 99 Բլն

Փափեն պոլ, եղը վրան կեղ:
ԱԱ 101 Խտջ

Փետը կաքվին չառավ, կաքավը փետին առավ:
ԺԱԱ 239 Կպ/ԼՄ 1880, 31 Բլճ

Փետուր դըրին՝ բըռուցին:
ԺԱԲ 103 Ախց

Փող ավեցինք, խաթա (*փորձանք*) առանք:
ԺԱԱ 216 Վզպ

Փչած հացդ դգալի չի գար:
ԱՇԳ 75 Արբ

Ֆամին մեռավ գրռու:
ԱՀ VI, 99 Բլն/ԷԱ 2 Ալշ/ՎՍ I, 138 Վն

Ֆանի անոթնա Բարեկենդանի գաբեն միտ կ'ընկնի:
ՀԺՀ VII, 93 Ալշ/ԱՀ VI, 99 Բլն/ԱՇ 11 Աշտ

Ֆանի անոթնա խոր խաչօխանեն կինի միտ:
ՎՍ I, 138 Վն

Ֆանի քաղցնան Զատկի փլավը միտը կըչնի:
Ս 214 Սլմ

Ֆանի իմ դիտար (*դեմք, տեսք*) դիտար էր, քառասուն քե պես շիվար էր:
ԱՀ VII—VIII, 504 Ալշ

Ֆանի պիտեր՝ վարտիք չկեր, որ մեռավ՝ քյումբեք շինեցին:
ՎՍ I, 138 Վն

Քանց բթվի փուփուն, թող պատռի կուկուն:
Ա.Ղ. 11 Լռ

Քավորին դրին տանուտեր, առաչ տանամորը դրեց իշին:
ԺԵՍ. 229 Վզպ

Քար զբար կուտա, ջաղցպան գուր միս:
ԺԵՍ. 175 Խտտ/ԱՀ 1894, 264 Ա,12

Քար չես քցի, օր թևդ ցավի:
Ա.Ղ. 17 Շրկ

Քեզ չուզեմ, քենե չզատվիմ:
Ա.Հ IX, 191 Պլա

Քել (*ճապաստ*) կլխուն օսկիե տանր:
Ա.Հ IX, 191 Պլա

Քեչելի գլխուն վրա բթաշ տորվի կը:
ԺԵՍ. 251 Հպկ

Քեֆը քոնն է, քյանդը (*գյուղ*) քյոխվինը:
ԱՖ 25 Զպպ

Քնածն ու մեռածը՝ դիփ մեկ է:
ԹՄԿ 165 Թֆլ/ՊԺՓ 58 Ա,շտ/Վ,Ա II, 152 Վն

Քշերվա քունը դմակ ա, ցերեկվանը՝ դանակ:
Ա.Շ 65 Ա,շտ/ԺԵՍ. 282 Ա,12

Քոլ իծուն կոտոշ չը կա, գինան ճերվա ուլուլիկն ա:
Ա.Հ VII—VIII, 486 Ա,12/Ա.Հ VI, 100 Բլն/ՀՏվ, 30 Շրկ/Մ.Հ 21 Լռ

Քոռ չարչին կը ճտան՝ իրա հշը կը գովի:
ԺԵՍ. 216 Վզպ

Քոռի ի՞նչ վեջն ա թե՝ մոմը թանգ ա:
ԺԵՍ. 229 Վզպ/ՓՇԱ. 126 Շրկ/ԺԵՍ. 237 Լռ/ԹՄԿ 167 Թֆլ/ԲԱ. 42 Դրբ/ԺԵՍ. 184 Մշ/ՀԺՀ VII, 90 Ա,12/ՃԱ. 112 Խտջ/ԺԵՍ. 251 Հպկ/ՀԱՎ. 1891, 300 Տրպ

Քյոռին ըներ են՝ մոմը սուղ է: — Ան ընծի համար չէ, — ըսեր է:
Ա.Հ IX, 191 Պլա

Քոռին համար գիշերն ալ մեկ է, ցորեկն ալ:
ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ

Քոռ ինչ ճոս է եղած, ինչ՝ Պաղատատ:
Լ.Մ 1880, 58 Բլն

Քոռի ձեռք լու է ընկեր:
Լ.Մ 1880, 59 Բլն/Բ 1898, 346 Քզ

Քու յոթ թագին գիմ մեկ աղվես չկրնա բռնե:
Ա.Հ VI, 100 Բլն/ՀՏվ 31 Շրկ/Լ.Մ 1880, 60 Բլն

Քու ուստեն իմ աշկերտն է:
ԹՄԿ 167 Թֆլ/ՆՆ 520 Շրկ/Ա.Ղ. 12 Ա.խց

Քուլխնի (*մոխրաներց*) տեղիրը (*կտուր*), ալա (*կակաչ*) բուսեր է:
Բ 1898, 333 Դրք

Քուկինդ կալոց է, իմինս գալոց է:
ԲՀ 406 կբն

Քունը քուն կը բերի:
ԺԵՍ. 229 Վզպ/ԹՄԿ 165 Թֆլ/Ա.Բ II, 16 Ա,գլ

Փուռը վուր չասիմ, ինչո՞վ հրիմ քիզ:
ԹՄԿ 167 Թֆլ

Փուռակը դեղի *(մոր)* առչիվը առաինց արավ, գելը տարավ:
ԹՄԿ 167 Թֆլ

Օխտը գելին՝ մին դըմփըռ էշ:
ՀԺՀ VII, 88 Աստ

Օխտը իշի մսուրք ա ընկել:
ԺԵԱ 237 Լռ

Օխտը վարդապետ մի աղջիկ կըն-քեցին՝ անըմը դրին Կիրակոս:
ԱԾ 55 Աշտ/ՄԹ 47 Շրկ

Օխտը վարդապետ մի տղա մկըր-տեցին՝ անուն դը-րին Մայրամ դը-րին:
ՀԺՀ VII, 88 Աստ

Օխտն օր կախիմ ճոգին չելներ:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Օղորմի խաճամիրին՝ կոթ էդիր ցախավլին:
ԺԵԱ 191 Վն

Օսալ *(վատ)* կովի պես կաթը տալիս ես, ու քացի տալի վեր ածում:
ԺԵԱ 237 Լռ/ԱՆ 60 Նթջ

Գիժ կովի պես կովկիթը լի կաթ կը տաս, քացով կը տաս շուռ կը տաս:
ԱԾ 15 Աշտ

Կարմիր կովն իր կաթը կը թաւիխ:
ՊՎ 138 Վն/ԱՀ VI, 87 Բլն/ԶՐ 61 ԶՀմ/ՀԱ 280 Ակն

Օսկի ածուռը փուլ *(մանր դրամ)* արավ:
ՓԾԱ 126 Շրկ

Օրե իրիկ, օրե կնիկ, ածուռ դրին Կակոսե խերին:
ՎՍ I, 138 Վն/Շկ 7 Շախ

Օրե մալեզ, օրե խլեզ:
ՆՆ 519 Շրկ

Օր բանող, օր ուտող:
Բ 1900, 350 կար

Օրը ցոր, ղըլըղը *(հագուստ)* ցորը:
ԱԾ 12 Ախց

Օձի իցադը *(վրեժ)* խլեզից ա ճանուճ:
ԺԵԱ 229 Վղպ/ԱԾ 55 Աշտ

Գ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, ԿԵՆՍԱՓՈՐՁԻՑ ՀԱՆՎԱԾ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԽՐԱՏՆԵՐ

ՉԱՐԻՔՆ ՈՒ ԲԱՐԻՔԸ ՀԱՏՈՒԿՎՈՒՄ ԵՆ ԸՍՏ ԱՐԺԱՆՎՈՒՅՆ

Ձը ցաւես ըը՝ չես կաւա քաղի:
Բ 1898, 745 Զթ/ՀՏվ. 9 Շրկ

Ձցանի բոսսան, չը բուսի ձմևրուկ:
ԼՄ 1880, 50 Բլն

Յանողը կը քաղե:
ԼՄ 1880, 57 Բլն

Ինչ որ ցաւես, ես էլ կը ճնձես:
Գ.Ա. 21 Վզպ/ՊԺԲ 49 Աշա/ՓՇԱ 105 Շրկ/Ան 5 Նխջ/ԹՄԿ 103 Թֆլ/ԶԲ 60 Զհմ/ՀԱ. 207 Ակն/Ա.Հ IX, 184 Պւս/Բ 1898, 378 Դրք/Մ 1885, 424 Ղլթ/ՎՍ II, 140 Վն

Ինչ որ ցանես, ղէն կը քաղես:
Ա.Հ VI, 85 Բլն/Բ 1899, 642 Խաջ/ՈՒՋ 141 Զթ

Յանածդ կը քաղես:
Բ 1899, 479 Կն

Յանե, որ քաղես:
Ա.ՀԱ. 14 Պւս

Ինչ որ ցանես, քաղելու օրը կը տեսնես:
ԼՄ 1880, 23 Բլն

Ինչ կը ցանես, էն կը հնձես. ինչ որ կասես, էն կը լսես:
Մ.Հթ 1859, 414 Լո

Ջիման (մոլախոտ) *ցանես, ջիման կը քաղես. ցորեն ցանես, ցորեն կը քաղես:*
ԺԵԱ. 177 Բլն

Ինչ որ բրդես, ես կը խրթես:
Ա.Շ 27 Աշա/ԺԵԱ. 242 Օշկ/ԳԱ. 10 Վզպ/ԹՄԿ 103 Թֆլ/ՓՇԱ. 105 Շրկ/Ա.Հ VII—VIII, 466 Ալշ

Ինչ կը բրդես, էն կուտես:
ԹՄԿ 106 Թֆլ/ԵԱ. 105 Խաջ/ԿՇ 3 Ղբր

Ինչ որ բրդես՝ գդալդ կուգա:
ԺԱԲ 85 Ախց/ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ/Բ 1898, 809 Փղ/Բ 1898, 603 ՄՓղ/ԵՀԳ 103 Եվղ/Բ 1898, 603/ՄՑՈՒ ՀՏՎ. 2 Շրկ

Ինչ բրդես չանախդ (կավե աման), *էն կուգա գդալդ:*
ՆՆ 498 Շրկ/ԺԵԱ. 201 Տրպ

Ինչ որ բրդես գուշդ (փայտե աման), *ան կու գա ֆուշդ* (կողմ):
Ա.Ա. 61

Ինչ բրդես էլոց (այլոց) *քյասնե* (թաս), *կուգա քո գահլ* (գդալ):
ՎՍ I, 127 Վն

Ինչ որ ասես, ես կը լսես:
ՎՍ II, 140 Վն/Բ 1898, 461 Ղրդ/ԹՄԿ 104 Թֆլ/ՓՇԱ. 105 Շրկ/Բ 1898, 378 Դրք/ԼՄ 1880, 23 Բլն/Բ 1899, 378 Պւս/Մ 1885, 424 Ղլթ

Մի՛ ասեր, մի՛ լսեր։
ՄՀԹ 1869, 119

Ասիր՝ կը լսես. արիր՝ կը գտնես. մի՛ տա՝ կը տրվեցնես։
ԹՄԿ 73 ԹՓԼ

Կարասի մեջը ինչ ձեն տաս, էն կը լսես։
ԺԵՍ. 235 Լո/ԿՇ 3 ՂԲԲ/ԹՄԿ 120 ԹՓԼ/ՓՇՍ. 109 Շրկ/ԹՄԿ 102 ԹՓԼ

Ով ինչ ացի՝ իրեն կացի։
ՍԽ 20 Զդվ/ԹՄԿ 101 ԹՓԼ/ՍՀ IX, 187 Պլս/ԹՄԿ 134 ԹՓԼ

Ինչ որ անես, առաջդ կը գա։
ԲՍ. 20 ՂԲԲ/ԹՄԿ 134 ԹՓԼ

Լավ կացես՝ քեզ կ'ացես, վատ կ'ացես՝ քեզ կացես։
ԹՄԿ 111 ԹՓԼ/ՍՀ IX, 180 Պլս

Ինչ կը տաս ձեռքով, կառացաս ճոգով։
ՓՇՍ. 105 Շրկ/ԺԵՍ. 201 Տրպ

Էրիր ձեռաքդ, քաշի հոգովդ։
ԺՍԲ 85 Ալց/ԷՍ. 17 Սլշ

Ֆոռն *(կուլը)* ինչպես կաշի *(նաչիլ)* ասածուն, ասաված էլ էնպես կաշի քոռին։
ՓՇՍ. 126 Շրկ/ԹՄԿ 157 ԹՓԼ/ԵՍ. 121 Խաչ

Քմալ (ինչպես) *շիլն գառսվածն, առսվածն՝ ի շիլ։*
ՍՀ VI, 85 Բլն/ՍՀ XII, 97 Սլշ

Աշխարիքս փոխ ճաց ա, ոնց ացնես՝ ընենց էլ կուտես։
ԳՍ. 29 Վդպ/ՊԺԲ 44 Սշտ/ՓՇՍ. 93 Շրկ/ԹՄԿ 72 ԹՓԼ

Աբարմանքը փոխ հաց ա, մարդիս առաջը կը գա։
ՍՇ 4 Սշտ

Թապա (բարմ) *խացը՝ Թապա խացի փոխանն (անդադ)։*
ՎՍ II, 139 Վն/ՍՆ 35 ՆԽՋ

Դիփ *(ողջը)* փոխ ու առաբի *(վարձ)* բաց է։
ԹՄԿ 88 ԹՓԼ

Թքի ձեռիս, բանմ էրեսիդ։
ԺԵՍ. 221 Վդպ/ԺԵՍ. 235 Լո/ԹՄԿ 129 ԹՓԼ/ԺԵՍ. 248 Հդկ/ԺԵՍ. 201 Տրպ

Թքի բառաս, պարկեսդ ճակատդ։
ՀՏՎ. 9 Շրկ/ԳՍ. 32 Վդպ/ԹՄԿ 82 ԹՓԼ

Մանիս մանած ա, պատես կախած ա։
ԺԵՍ. 224 Վդպ/ՆՆ 511 Շրկ/ՍՀ VI, 92 Բլն/ՎՍ I, 131 Վն/ՍՀ VII—VIII, 197 Սլշ/ՁԲ 61 Զհմ

Մանեն մանած է, ճակաեն կախած է։
ԹՄԿ 135 ԹՓԼ

Ավեր *(կնդծ)* փողն ու գեշ խոսքը՝ սիրուն է։
ԼՄ 1880 12 Բլն/ՀՏՎ. 17 Շրկ/ԲՍ. 27 ՂԲԲ/ԺԵՍ. 245 Սկն

Փես (վատ) *խոսքն ու փես կնիկը՝ սիրոջն է։*
ԹՄԿ 164 ԹՓԼ

Զասես՝ չը լսես։
ՍՇ 56 Սշտ

Մի՛ ըսեր, որ չի լսես։
ՍՀՍ. 10 Պլս/ՓՇՍ. 117 Շրկ/ՀՍ. 210 Սկն/ԹՄԿ 158 ԹՓԼ

Գնչ մ'ըսեր, օր ադեկ լսես։
Ա՛ IX, 186 պլս

Ադեկ ըսե, օր ադեկ լսես։
Ա՛ IX, 180 պլս

Կարմիր ձու տուր, կարմիր օր տամ։
Ա՛ XI, 114 Բբչ/ԺԵՍ. 175 Խաո

Ըսե ջաց, լսե ջաց։
Ա՛ VI, 83 Բլն/ԶԲ 62 ՉՏմ/ԹՄԿ 167 ԹՓլ/Ա՛ XI, 116 Բբչ/ԲՍ. 36 Երվ

Հարևանիդ ուզի մի կով, որ տասված քեզ տա երկու կով։
ԺԵՍ. 223 Վզպ/ԿԾ 3 Ղբր/ՀՍ. 206 Ակն/Բ 1898, 461 Ղրդ

Հարևանիդ համար մինը ուզի, որ տասված քեզ երկուսը տա։
Ա՛ XI, 115 Բբչ/ՓԾՍ. 100 Շրկ

Դրացնուդ համար ջորի մը ուզե, որ տասված քեզ էշ մը տա։
ՈՒՉ 136 ՉԹ

Ուզա՛ դրկըցիդ ձու մի, տասված տա քեզի ձի մի։
Ա՛ XX, 110 Ալշ

Ուրբշի հոր փորողը, ինքը կըցկըցի մեջը։
ԺԵՍ. 227 Վզպ/ՊԺԲ 55 Աշտ/ԿԾ 5 Ղբր/ԹՄԿ 171 ԹՓլ/ԺԵՍ. 179 Բլն/ՊԺԲ 55 Աշտ

Հոր փորողը՝ ինքը կընկնի մեջը։
ԳՍ. 63 Վզպ/ՓԾՍ. 112 Շրկ/ԹՄԿ 123 ԹՓլ/Ա՛ՍՍ. 15 Պլս/Ա՛ IX, 187 Պլս/Բ 1899, 642 Խաչ/ԺԵՍ. 243 Օշկ/ԺԵՍ. 188 Վն/ԹՄԿ 106 ԹՓլ

Հորը փորես ճե՝ պոյիդ *(հասակ)* չափ փորե։
Ա՛ IX, 187 Պլս

Տուն քանդողի տունը աստված կը քանդե։
ՄԹ 44 Շրկ/ԹՄԿ 161 ԹՓլ/ԲՍ. 40 Ղբր

Տուն ավիրողին՝ տուն չի մնաս։
ՎՍ II, 151 Վն/ԼՄ 1880, 55 Բլն/ԵՍ. 103 Խաչ/Բ 1899, 554 Բզ/ԺԵՍ. 200 Տրպ

Ուրբշի տուն քանդողը, իր հացը ցամաք կուտե։
Ա՛Շ 55 Աշտ

Տախտակե դուռը ծեծողի երկաթե դուռն ես ծեծում։
Ա՛Շ 63 Աշտ/ՀԺՀ VII, 84 Աաո

Մատով մի պարզե ուրիշի դռան, տասված թռուիով (բնդատոր) կը պարզե քո դռան։
Ա՛Ղ 15 Բլն/ԺԵՍ. 200 Տրպ/Ա՛Շ 55 Աշտ/ՀՍ. 210 Ակն

Դուռը ափողի դուռը կը ափնե։
ՎՍ II, 137 Վն

Գիշուանե *(վատոմբյուն)* երողին, կը մնա ուր գիշուանե։
ԺԵՍ. 282 Ալշ/ԺԵՍ. 189 Վն

Զարությունը չարություն կը բերե։
ԹՄԿ 148 ԹՓլ

Չար ուզողին, տասված չար կը տա։
Ա՛ XX, 110 Ալշ

Անողաց՝ գանողաց։
ԵՀԳ 96 Եվդ

Ուրըշին տնաց արի, իմ գլուխն հկավ:
ԱԾ 55 Աշտ/ԲԱ 40 Դրբ

Ինչ հծն արավ թիրիմին *(աղապի թռւի)*, թիրիմն էլ արավ հծին:
ՓԾԱ 105 Շրկ/ԹՄԿ 104 Թֆլ

Ասեղ խեթողը՝ մախաթ կը սատանա:
ԲԱ 10 Երվ/ԱԾ 4 Աշտ

Նա՛ *(ոչ)* դու ինձ քոռ ըսե, նա՛ հս քեզ քաչալ:
ԼՄ 1880, 44 Ւլն/ՓԾԱ 119 Շրկ/ԹՄԿ 158 Թֆլ/ՉՐ 62 Չհմ

Նա՛ գու ինոր կաղ ատա, նա էն քե կոր
ՎՀ II, 146 Վն

Ընտոր *(ինչպես)* աղիս, անպես կուտիս:
ԱԱ 54 Պշպ

Լավ պահե՛, լավ կը գտնես:
ԹՄԿ 112 Թֆլ

Ես քեզի լամ, դու ընձի. ես քեզի գովեմ, դու ընձի:
ՆՆ 515 Շրկ

Ինչ կամիս ինձ, ատաված կամի քեզ:
ՓԾԱ 105 Շրկ

Ինչ տաս հոգուդ, էն կերթա ապևուդ:
ՎՀ II, 140 Վն

Պատվե, որ պատվըվիս:
ԱՀԱ 13 Պլս

Պատիվ կուտաս, պատիվ կըտանես:
ԱՆ 7 Եթջ

Խեր *(բարի)* կամեցի՛, որ խերս ոսատ գաս *(հանդիպել)*:
ԱՀ XIX, 98 Ալղ

Ողորմողին ուրիշը կ'ողորմի:
ԳԱ 21 Վդպ

Խաս *(ընտիր)* բերիս, խաս կուտիս:
ԱՆ 10 Եթջ

Աջով տուր, որ ձախով առնես:
ՓԾԱ 94 Շրկ

Փչածդ՝ գդալդ տի *(պիտի)* գա:
ՀԱ 214 Ամն

Ինչ որ անես բողչա *(կտորև ծըրար)* յա, առաջիդ կը բացվի:
ԱԾ 29 Աշտ

Սիրե՛ ինձ, սիրեմ քեզ:
ԹՄԿ 154 Թֆլ

Աշե *(խնամիր)* եզիդ, որ եզդ էլ աշե քեզի:
ԺԲԱ 193 Տրպ

Ինձ տո՛ւ, քեզ տամ:
ԹՄԿ 105 Թֆլ

Դուն իմը մի՛ ասի, որ ե՛ս քուրը չասեմ:
ԹՄԿ 88 Թֆլ

Ամեն մարդու արածը իր առջևեն կերթա:
ԱՀ IX, 180 Պլս

Պաչ արա՛. մե աչքումս, պաչ անեմ երկու աչքումդ:
ԹՄԿ 149 Թֆլ

Երկնքի պարտքը գեղնին չի մնա, գեղնի պարտքը՝ երկնքին:
ԹՄԿ 102 Թֆլ

Հերքեսին *(յուրաքանչյուրի)* ևւը՝ իրեն երեսը:
ՆՀԳ 107 նվդ

Շնորհյան գնացողը շնաթակ կուտի:
ՍԽ 30 Զդդ

Մի՛ զարկեր, որ չը զարնվես:
ԼՄ 1880, 42 բ/ն

Արին թափողը արնով էլ կեթա:
Ա.Շ 1 Ա.շա

Ուրիշին մասխարա գցողը *(ծաղրողը)*, իրա գլխին կը կատարի:
ԹՄԿ 173 Թ.ֆ.լ

Մի՛ աճիր աճօրեն, կը գոնես երկճավորեն:
Ան 14 Նթջ

Զուլում *(անիրավություն)* անողը զուլումի կը գա:
Ա.Շ 20 Ա.շա

Արել ես աջ ձեռովդ, լաց էլ չալ *(սիրուն)* աչքերովդ:
Ա.Շ 3 Ա.շա

Անողին չի մնա:
Ա.Շ 2 Ա.շա

ՅՈՒՐԱՔԱՆՉՅՈՒՐԸ ՊԵՏՔ Է ԳՆԱՀԱՏՎԻ ԸՍՏ ԻՐ ԱՐԺԱՆԻՔԻ (ԳԻՐՔԻ)

Ասված սարը տեսնի, ձուկը կը դնե:
ՓՇԱ. 95 Շրկ/ԺԵԱ. 218 Վ.զպ/ԺԱԲ 79 Ա.ֆց/ՀԺՀ VII, 102 Դ.բր/ՍԽ 34 Զդդ/Ա.Հ VI, 74 Բ/ն/ԵԱ. 99 Խտջ/Վ.Ս I, 122 Վն/ԺԵԱ. 193 Տրպ/Մ 1885, 423 Դ.լթ/ԺԵԱ. 230 Հթ/ԱԲ II, 13 Ա.զլ/ԹՄԿ 66 Թ.ֆ.լ/Բ 1899, 651 Խն/ՆՀԳ 97 նվդ/Ա.ՀԱ. 4 Գ.ս

Ասված արտը նայիր, փուշը տվիր է:
ՀԱ. 219 Ա.կն

Լավ ձին գարին կ'ավելցնի, վատը՝ դամշին *(մարտակ)*:
ԳԱ. 12 Վ.զպ/ԵԱ. 121 Խտջ/ԳԹ 119 Ս.լմ/ԺԵԱ. 233 Լռ/ՀԺՀ VII, 89 Ա.լշ

Լավ ձին համը (ուսելիք) կ'ավելացնեն, վատ ձին՝ քոթակը (ծեծ):
ՓՇԱ. 106 Շրկ/ԹՄԿ 110 Թ.ֆ.լ/Վ.Ս I, 121 Վն/ՈՒՉ 142 Զթ/Բ 1898, 461 Դ.զգ

Ագիկ ձին գութ եմ կավելցու, վատ ձին կը պակցու:
Ա.Հ VI, 76 Բ/ն

Հոգը *(նեղություն)* քաշողին, լաթը *(շոր)* մաշողին:
ՆՀԳ 107 նվդ

Գաթան ալ խնամուն գեորե *(համապատասխան)* պիտի:
ՊՀԿ, Բ 1822 կար

Հարկը *(հոգու հաց)* հարկավորաց, պատիվը արժանավորաց:
ԳԱ. 13 Վ.զպ/ՓՇԱ. 111 Շրկ/Է.Ա. 18 Կրն/ԹՄԿ 122 Թ.ֆ.լ

Ապրողին ապրանք *(ապրուստ)*, մեռնողին պատանք:
ԹՄԿ 76 Թ.ֆ.լ/ՆՆ 484 Շրկ/Ա.Հ IX 181 Գ.ս/ԳԹ 120 Ս.լմ/ԹՄԿ 76 Թ.ֆ.լ

Հարսանիքը՝ ախպորս, մահեղիքը՝ պապիսս:
ԳԱ. 59 Վ.զպ/Ա.Շ 40 Ա.շա/ԹՄԿ 125 Թ.ֆ.լ

Հ...անիքն ախպոր պետք է, ...ոգու հացը՝ հորս:
ՓՇԱ. 111 Շրկ/ԺԱԲ 25 Ախց/ՀԺՀ VII, 90 Խրմ

Ժամը հորս պահ, հարսանիքն՝ ախպորս:
ՓՇԱ. 105 Շրկ/ԱՇ 27 Աշա/ՄՀԹ 1859, 414 Լո

Պատարագը պապ՛նս ըլնի, հարսանիքը՝ ախպորս:
ԱՇ 57 Աշա

Հարսնիք ըլլա՝ իմս ըլլա, հարկ (հոգու հաց) ըլլա՝ պապայիս:
ԱՆ 18 Նխջ

Պատարագը՝ հորս, հարսանիքը՝ որդուս:
ՄԹ 38 Շրկ

Հարսանիքն իմն ըլնի, սըր խնչը՝ (սուրբ խաչը) պապինս:
ԱՇ 41 Աշա

Խարանիս ձի (ինձ) պիտի, խաչոխանին՝ իմ խոր ու մոր:
ՊՎ 136 Վն

Ջերը ցրագին, խուճկը կրակին:
ԱՂ 27 Սլմ

Խուճկ՝ ձխողին, քուֆր (հայհոյանք)՝ քրֆողին (հայհոյող):
ԺԱՍ. 207 Ամտ

Գոմշին՝ խուրձ (խոտ կապց), եզանը՝ խորոմ (խոտի վոքր դեզ):
ՀԺՀ VII, 94 Վդպ

Պզաիկ ձիուն կարն հոզենկի (ասպանդակ) պիտեր:
ԱՍ. 141 Պշպ

Էծը իրա ոտիցը կախ կտան, ոչխարը՝ իրա:
ԳՍ. 20 Վդպ/ՊԺԲ 47 Աշա/ՓՇԱ. 102 Շրկ/ԹՄԿ 93 Թֆլ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԲԱ. 16 Դբք/Բ 1899, 479 Կն/Բ 1898, 377 Դբք/ԵԱ. 119 Խաջ/ԺԱԲ 89 Ախց

Էծն ու (իր) ոտնեն կը կախին, մատքին՝ ու ոտնեն:
ԱՀ VI, 82 Բլն/ԺԵԱ. 181 Մշ/Շկ 3 Շախ/ԱՀ XII, 101 Ակը

Էծն ու ոտից կը կախեն, ուրն՝ ու ոտից:
ՎՍ II, 139 Վն/Մ 1885, 424 Ղլթ

Ամեն մարդի իրա պարաւովը կախ կը տաւն:
ԳԱ. 19 Վդպ/ԱՇ 5 Աշա/ՓՇԱ. 91 Շրկ

Ամեն մարդի իր թոկով կը խեղդվին:
ԹՄԿ 72 Թֆլ

ԼԱՎՆ ՈՒ ՊԻՏԱՆԻՆ ՉԵՆ ԿՈՐՉԻ

Լավություն արա ջուրը գցի, ձուկը չիմանա, ասաված կիմանա:
ՓՇԱ. 107 Շրկ/ՊԺԲ 49 Աշա/ԹՄԿ 138 Թֆլ/Բ 1898, 809 Քղ/Շկ 9 Շախ/Բ 1898, 377 Դբք/ՎՍ II, 134 Վն/ԺԵԱ. 212 Վդպ/ԱՆ 34 Նխջ

Լավություն արա ջուրը քցի, մարդը չիմանա, ձուկը հա կիմանա՛:
ԳԱ. 17 Վդպ

Լավությունը ջուրն էլ քցես, չի կորչի:
ԱՇ 31 Աշա/ԹՄԿ 111 Թֆլ

Ակնկալեմն ատա, թա՛լ (գցիր) թող ջուրը տանեմ։
ԺԵԱ. 186 Վն

Կալալեմինն ատա ջուրը ձգեմ, մի օր դաս կը գա ապաքդ (առջևդ)։
Մ Հ 24 Լո

Խեր *(բարիք)*, կը գանա գիր տեր։
ԼՄ 1880, 26 Բլն/ԱՀ VII – VIII, 493 Ալշ/Բ 1898, 377 Դրբ/Մ 1885, 450 Գլթ

Խուճկն ու մոմը իր ճամփեն կը գանի։
ԹՄԿ 115 Թֆլ

Խունկը սխրոջը կը գըտնե։
ԱՆ 31 Նխջ

Տաշած քարը գետնին չի մնա։
ՓՇԱ. 124 Շրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԱՀ XI, 116 Բրչ/ՍԽ 29 Զպզ/ԼՄ 1880, 55 Բլն/ՎՍ II, 151 Վն/ԲԱ 39 Գրբ

Տաշած ոտքը (անկյունաքար) պարապ չի մնալ։
ԲԱ 39 Գրբ

Անգին քարը ցեխումն էլ գին ունի։
ՄՀԹ 1859, 414 Լո

Սրբատաշ քարը գետնին չենթողա։
ԱՇ 60 Աշա

Ծակ հուլունքը գետնին մնալ չի։
ԱՀ XI, 114 Բրչ/ԱՀ VI, 87 Բլն/Բ 1899, 499 Տրա/ՄԹ 20 Շրկ/ՎՍ II, 142 Վն/ԱՀ IX, 185 Պլա

Ծակ ասեղը գետին չի մնա։
ԺԵԱ. 212 Վզպ

Ջաթալ *(երկճյուղ)* ղազուղը *(ցից)* գետին չի մնար։
ԺԵԱ. 250 Չզկ

Արդար *(անխարդախ)* եղը ջուրի տակ չի մնալ։
ԱՆ 50 Նխջ

ՈՒՐԻՇԻՆԸ ԱՎԵԼԻ ԼԱՎ Է ԹՎՈՒՄ, ՓԱՆ ԻՐԵՆԸ

Ձանգակի ձենը հեռվից աւուշ կը գա։
ՓՇԱ. 102 Շրկ/ՎՍ II, 138 Վն/Բ 1898, 461 Գրգ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԹՄԿ 98 Թֆլ

Ձուռնի ձինը հեռվանց անուշ կը գա։
ՎՍ II, 138 Վն/ԲԱ. 15 Գրբ

Դավուլի (դհոլ) ձանը հեռուեն անուշ կուգա։
ԱՆ 42 Նխջ/Բ 1899, 805 Հգբ/ԺԵԱ 174 Խաա

Հեռվից լավոլ դաւիլ (դահիրա) ձենը դուր կը գա։
ԱՇ 40 Աշա/ԹՄԿ 125 Թֆլ

Ջրրի ձենը գառանց *(հեռվից)* աւուշ կուգա։
ՊՎ 143 Վն/ԵԱ. 104 Խաջ

Հեռավոր սուրբը զօրավոր կըլլա։
ԱԱՊ 1885, 132 Պլա/ՆՆ 506 Շրկ/ՀԱ 209 Ակն/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ԵՀՊ 107 Եվպ/Բ 1899, 478 Կն/Բ 1898, 316 Քղ

Հեռավոր խաչը զօրավոր կըլլի։
ԱՀ XI, 115 Բրչ

Գովին ձեռը ճեռվեն աճուշ կը գա:
Բ 1898, 445 Դրբ

Հեռու տեղի հացը մեծ կերևա:
ՓՇՍ. 112 Շրկ

Հեռու տեղի հացը համով կերևա:
ԱՇ 42 Աշտ

Դրկցի *(հարևան)* հացը համով կելնի:
ՎՍ I, 124 Վն/ԱՇԳ 73 Աբբ/ԺԲԱ 177 Բլն

Դրացուն ապուրը աճուշ կըլլի:
ՈՒՉ 136 Զթ

Հեռու տեղաց եկած հալվաց շեբիվով կուտին:
ԿՇ 17 Դբբ

Գովս է ըլ՝ փի՜ֆ-փիֆ, ճեռու է ըլ՝ բյո՜ւֆ-բյուֆ:
ԱՆ 27 ՆԽՉ

Համադանից եկած հշը քառասուն օր կը զռռա:
ԳՍ. 56 Վզպ

Սպահանու եկած հշը օխտն օր կը զռռա:
ՀԺՀ VII, 87 Աստ

Հարևանի հավը հարևանի աչքին չաղ կերևա:
ԺԲԱ. 242 Օշկ/ԱՇ 42 Աշտ

Դրկցի հավը դրկցի աչքին զաղ (ազ) կերևա:
ՓՇԱ. 100 Շրկ/ԺԱԲ 105 Ախց/ԱՀ XII, 99 Ալշ/ԼՄ 1880, 16 Բլն

Դրացիով զաղը քնզի խոզ կ'երևա:
ԱԱ. 43 Պշպ

Դրացինն զաղը դրացինն կով երևցիլ է:
ՀԺՀ VII, 98 Խրմ

Գեղեց չեն առնե բե պագած է, դըսեն կառնեն, օր կեսն ա ապրած է:
ԺԱԲ 97 Ախց/ՆՆ 493 Շրկ/ՀԱ. 211 Ակն/ԳԹ 123 Ալմ

Ջառավ իր գեղի գեշը, առավ օտարի հշը:
ԱՇ 56 Աշտ/ԺԲԱ. 204 Տրպ

Էլոնց հարսը սիրուն կերևա:
ԺԲԱ. 220 Վզպ/ՊՎ 137 Վն

Ուրիշի կնիկը սիրուն կլինի:
ՆՆ 520 Շրկ

Հարևանին հարսը հարևանին շատ սիրուն կերևա:
ԺԲԱ. 242 Օշկ/ԱԲ 10 ՄԿ/ՎՍ I, 124 Վն

Դասմոնց տեբտերը, դասմոնց իրիցկինը սիրուն է:
ԱԱ. 40 Պշպ

ԱՆՑՅԱԼՆ ԱՆԴԱՐՁ Է:

Ասցուկը մոռցուկ կըլլա:
ԱՀ IX, 181 Պլս/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ/Բ 1899, 478 Կն/ԵՀՔ 97 ԵվԳ/ԱՆ 72 ՆԽՉ/ՓՇԱ. 93 Շրկ

Անցուկ—մոռցուկ:
Բ 1898, 133 Կրն/ԱՆ 72 ՆԽՉ

Անցկացած ու մոռնն զցած (մոռացված):
ԹՄԿ 74 ԹՓԼ

Ասցկացածը հաս չի գա:
ԱՇ 6 Աշտ

Անցյալն է անց, հետ չի գա։
ՓՇԱ. 93 Շրկ

Անցած օր ետ չը դառնա։
ԼՄ 1880, 8 Բլն

Անցկացած բանի քամակից *(ետևից)* չեն ընկնի։
ԳԱ. 25 Վդպ/ԹՄԿ 70 Թֆլ

Անցկացած բանիս էլ չիս հասնի, հազար էլ գուզե դասա անիս *(ջանալ)*։
ԹՄԿ 75 Թֆլ

Անցկացած օրին մի՛ ափսոսա։
ԳԱ. 57 Վդպ

Անցկացած բանին մի՛ ափսոսա։
ՓՇԱ. 93 Շրկ/ԱՆ 34 Նխջ/ԹՄԿ 69 Թֆլ/ԼՄ 1880, 7 Բլն

Անցկացածին չեն ափսոսա։
ԱՇ 9 Աշտ

Անցկացածին ափսոսալը էլ գութ ա։
ԱՇ 6 Աշտ

ՓՈՐՁԱՆՔ ԵՎ ԽՐԱՏ

Ամեն փորձանքին մեկ-մեկ խրատ։
ՓՇԱ. 92 Շրկ/ԳԱ. 57 Վդպ/ԱՇ 6 Աշտ/ԹՄԿ 69 Թֆլ/ՇԿ 11 Շտխ

Ամեն փորձանքը մեկ խրատ է, ոչ փորձանքը կը վերջանա, ոչ խրատը։
ԱԱ. 9 Պլտ

Էշը որ մի անդ ցեխն ընկավ, էլ էն անդովը չի անցնի։
ՓՇԱ. 103 Շրկ/ԱՇ 21 Աշտ/Բ 16 Դբբ/ԹՄԿ 92 Թֆլ

Էշն օր էշ է, մեկ անգամ չամուսը (ցեխ) կխյնի։
ՀԱ. 206 Ամն/Բ 1899, 554 Ջզ/Բ 1899, 378 Պլտ/Մե 7 Մկ

Էշը բնաը քարին մեկ անգամըմ կը պարնե։
ԺԱԲ 89 Ալց

Հեղմ՛ *(մեկ էլ)* ալ օր հարս եղա, շիտակ կը նստիմ ձիուն։
Բ 1898, 200 Կրն/Բ 1899, 478 Կն/ՀԱՎ 1893, 358 Տրպ

Մեկմ՛ ալ հարս ըլիմ, կըկըպ (պպզած) տի նստիմ։
ՀԱ. 210 Ամն/ՀԺՀ VII, 100 Խրմ

Հեղմ՛ ալ հարս էլլիմ նե, բարձին վրա ամուր տի (պինդ) նստիմ։
ԱՇԳ 74 Աբբ

Մեկ մըն ալ հարս ըլլամ՝ շիտակ կը կայնիմ։
ԱՀ IX, 188 Պլտ/ՍԲ 1

Ջուրը չիյնողը, լողալ չը սորվիր։
ԱՀԱ. 13 Պլտ/ԳԹ 110 Սլմ

Սելը *(սայլ)* որ շուռ գա, ճամփեն բաց կըլնի։
ԳԱ. 32 Վդպ/ՓՇԱ. 123 Շրկ/ԹՄԿ 153 Թֆլ

Մինչև սելը չը շրջի, ճամբեն չի պրսովիլ։
ՓՇԱ. 117 Շրկ/ԹՄԿ 102 Թֆլ/ԲԱ. 34 Դբբ/ԳԹ 124 Սլմ

Էդ քեզ խրատ, էլ չը ցաւիս կտավատ։
ՓՇԱ. 102 Շրկ/ԲԱ. 15 Եբվ/ՀՍ II, 139 Վն/Ս 213 Սլմ/ԳԱ. 22 Վդպ

Էդ քի *(քհզ)* խրատ, դնչիդ մկրատ:
ԹՄԿ 95 ԹՖԼ

Էդ քեզի խրատ, ձեռդ չառնես մկրատ:
ԳԹ 112 ՍԼՄ/ԲՍ. 17 ՂԸԲ

Ջում *(մինչև)* մարդ վեր գլխուն չինի, ոտաց կատր *(արժևը)*, չը գիտնա:
ՇԿ 15 Շտխ

Ջուրն ընկնողը, աճապարից չի վախենա:
ՎՍ. 43 Վդպ/ՊԺԲ 56 Աշա/ՄԹ 39 ՇԲԿ/ՍԽ 32 Զպպ/ՀՍՎ. 1891, 116 Տրպ/Բ 1899, 411 ԿՆ/ՎՍ I. 135 Վն/ԺԵՍ. 231 ՀԹ

Ծովը ընկնողը, իմաթավևն (աճապարն) չի վախնալ:
ԱՆ 42 ՆԽՋ/ԹՄԿ 116 ԹՖԼ

Ծովն աճց կեցողը, առվում չի խեղդվի:
ԱՇ 35 Աշա/ՆՆ 524 Շբկ

Գևոն անցանք, առո՞ւն պիտի խեղդվինք:
ԼՄ 1880, 13 ԲԼՆ/ԺԵՍ. 181 Մշ'Բ 1900, 599 ԿՄ

Գևոն անցանք, առուն խեղդվեցանք:
ԺՍԲ 85 Ախց/ԱՇ 14 Աշա/Բ 1899, 411 ԿՆ/Բ 1898, 315 Բզ/Բ 1898, 745, ՋԲ/ԹՄԿ 116 ԹՖԼ

Փորձացը մի աճգամ կը պատահի:
ԺԵՍ. 243 Օշկ

Փորձացը գալու ըլլա ը՝ տուը ետած տեղն ալ կուգա:
ԱՆ 60 ՆԽՋ

Փորձացը խապար *(լուր)* չի՛ անիլ:
ԱՆ 30 ՆԽՋ

Փորձացի կես ճամբիցը դառնալը խելոքություն ա:
ՊԺԲ 58 Աշա

Սելը որ կոտրվի՝ խրատ ավող շատ կըլնի:
ԹՄԿ 153 ԹՖԼ/ԱՆ 54 ՆԽՋ/ԱՆ 60 ՆԽՋ

Ախտապան (սայլ) շրջվելուն՝ ճամբա ցուցնող շատ կըլլա:
ՀԺՀ VII, 98 Խրմ/ԹՄԿ 153 ԹՖԼ

Խրատ ավողը շատ կըլնի, հաց ավողը՝ քիչ:
ԱԾԳ 73 Ախբ

Մարդուս խրատն իր ծոցն է:
ԱՀ IX, 187 Պլս

Խրատը բիզ չէ, որ գլուխդ խրեն:
ՄԹ 19 Շբկ

Խրատողին տղա չի ըլիլ:
ՄՀ 22 Լո

Բանը էն չի, որ ասեմ խրատ, բանն էն է, որ առնես վրատ:
ԳԹ 123 Սլմ

ՀԱՋՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱՆՀԱՋՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Ամեն օր ջուրը գետն չի բերի:
ԺԵՍ. 209 Վդպ/ԱՀ VI. 76 ԲԼՆ/ՋԲ 61 Զհմ/ՓԾԱ. 92 Շբկ

Ամեն անդամ գետը գետն չի բերի:
ՓԾԱ. 92 Շբկ/ԵՍ. 110 Խաջ/ԿԾ 1 Ղբբ

Ամէն օր գնա չի գա ու կոճռճիկ (կոճղ) բներու։
Լմ 1880, 3 Բլն/Ազ XII, 102 Ալշ/ՅՍԼ 150 Վն/Մ 1885, 423 Դլթ

Ամէն օր գնա չի գա կոճ բներ, մամէն (մայր) կայնի՝ լաճ (աղա) բներ։
Վմ I, 121 Վն/Վմ II, 144 Վն

Ամեն ջուր գերաց չի բերե։
ՓՇԱ 92 Շրկ

Ամէն սելաֆ (հեղեղ) գերան չի բերե։
ԱՇ 1 Աշա/ԹՄԿ 72 Թֆլ

Ամէն օր գետը գետաւտի (ջրի վայր) չի բերե։
ԺԵԱ 244 Ակն/ՀԱ 204 Ակն

Գնա գըմէն դախ (ժամացույց) խնձոր չի պերե։
ՀԺՀ VII, 109 Վն

Ամեն օր կուժը ջուր չի բերի։
ԳԱ 7 Վզպ/ՓՇԱ 92 Շրկ/ԹՄԿ 69 Թֆլ/ԲԱ 8 Դբբ

Ամեն ժամացույց ատաը գաբա չի ուտի։
ՊԺԲ 43 Աշա/ԺԵԱ 217 Վզպ/ԿՇ 1 Դբբ

Ամէն օր պատը գաթա չի ուտե։
ՓՇԱ 92 Շրկ/ԹՄԿ 160 Թֆլ/Ա 215 Ալմ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո

Տերտերը ամեն օր գաթա չ'ուտե։
Ազ VI, 98 Բլն/Ազ IX, 190 Պլս/Բ 1899, 772 Մլթ/Բ 1898, 200 Կրն/Բ 1898, 414 Դբբ/Բ 1900, 618 ԿՄ/ԱՂ 1 Սան/ՎՍ I, 121 Վն/ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ

Իրիցկին ամեն օր գաթա չ'ուտեր։
Մ 1885, 424 Դլթ

Ջուրն ամեն օր ավազ չի բերե, աերտերն ամեն օր գաթա չի ուտե։
ԺԱԲ 80 Ախց

Աստված հարիւախտ (միշտ) գաթա չի տա, վախտ կըլի որ խաթա (փորձանք) կը տա։
ԳԹ 114 Ալմ/ԵԱ 101 Խաչ

Մարդու մամ *(մայր)* ամեն օր աղա չբերի։
Բ 1898, 445 Դբբ/Բ 1899, 805 Հպր/Ազ XII, 102 Ալշ/Ա 215 Ալմ

Վանքին մեջ ամեն օր մասաղ չեն կտրեր *(մորթել)*։
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Գավեն *(ուզած)* միշտ խուրմա չի...։
ԱՂ 6 Ախց

Բաղցր-քաղցր ուտելուն, գառն-դառն փսխել ալ կա։
ԼՄ 1880, 59 Բլն

Ուրբաթ ամպեց, շաբաթ պարզեց։
ԺԵԱ 239 Կլպ/ՎՍ I, 134 Վն

Չէ հոգեր գիշեր, որ չէ լուսցեր։
Բ 1898, 414 Դբբ

Բառնուն տարի «ա՜խ» չըլլար։
ԱՂ 7 Պլս

ՀԵՇՏ ՎԱՍՏԱԿԸ ԿԱՅՈՒՆ ՉԷ

Բամու բերածը քամին կը տանի։
ՀԺՀ VII, 97 Վզպ/ՓՇԱ 126 Շրկ/ԺԱԲ 84 Ախց/ԹՄԿ 166 Թֆլ/ԱՀ VII—VIII, 484 Ալշ/ՎՍ I, 138 Վն/ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ/ՀԺՀ VII, 86 Աստ

Սելավի բերածը սելավը կը տանի։
ԹՄԿ 152 Թֆլ

Ջրի բերածը ջուրն էլ կը տանի։
ԱՂ 2 Սան

ՄԵՂՔ, ՄԵՂԱՎՈՐ, ԱՐԴԱՐ

Մեղքը սամուր քուրք *(մուշտակ)* ըլնի՝ վրադ մի՛ առնի:
ԱՇ 39 Ազա/ՓՇԱ 115 Շրկ/Մ 1885, 450 Դլթ/ՎՍ II, 143 Վն/ԼՄ 1880, 53 Բլն/Բ 1898, 445 Դրք

Մեղք սև ու սպիտակ չէ, մարդ ֆալէ (նեաթել) *վի թևերուն* (թևերին):
Մ 1885, 451 Դլթ

Մարդը քուն, մեղքը զարթուն:
ԱՇ 49 Ազա

Էս քուն, մեղքս արթուն:
ՓՇԱ 101 Շրկ/ՎՍ II, 137 Վն/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Մարդ օր կա՝ մեղքի առուն ա:
ՀՊ 1895, № 1235 Դլթ

Մեղավորին ո՞վ է տվել արքայութիւն:
ՓՇԱ 115 Շրկ/ԺԵԱ 225 Վդպ/ԿՇ 5 Դրբ

Ես մեղավոր, դուն մեղավոր, արքայութիւն ո՞վ էրթա:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Մեղավորի մեղքեն թմրի արդարը:
ՓՇԱ 115 Շրկ/ԼՄ 1880, 38 Բլն/ԺԱԲ 93 Ախց

Մեղավորաց մեղքին առնչի արդարն:
ՎՍ II, 145 Վն

Զեռք մեղավորին, թմրի արդարն:
ԵԱ 114 Խաչ

Ամեն մարդի մեղք իրանից կուզեն:
ԱՇ 5 Ազա

Աշխարհքը մեղքեն ծանոթ բան չը կա:
ԺԱԲ 89 Ախց

Չը գա մահ մեղավորին, ընչաւնք դառնա ճաճապարհին:
ՀԺՀ VII, 86 Աստ

Արդարն ու մեղավորը դատաստանին պելլի *(հայտնի)* կըլլա:
ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Մեղավորին փուշը ոտիցն անպակաս կըլլա:
ԵՀԳ 108 Եվգ

Մեղավորին փուշը առնը մեջ է:
Բ 1898, 604 Մփղ

Մեղավորին փուշը դոշկի *(նիրքնակ)* վրան է:
Բ 1899, 805 Հպր

Մեղավորին փուշը բնարի *(ֆունիր)* եզերքին է:
ԱԱ 107 Պշպ

ԱՄԵՆ ԲԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ ՊԵՏՔ Է ԼԻՆԻ

Ամեն բան իր ժամանակն ունի:
ԹՄԿ 67 ԹՓԼ/ԱՇ 8 Ազա/ԱՀ IX, 180 Պլս

Ամեն բանի ժամանակ կա:
ԱՄ 7 Պշպ

Երկաթը տաք-տաք կը ծեծեն:
ԳՄ 9 Վդպ/ՊԺԲ 54 Ազա/ՓՇԱ 101 Շրկ/ԹՄԿ 95 ԹՓԼ/ԱՀԱ 5 Պլս/ԱՀ VI, 80 Բլն/ՎՍ II, 138 Վն/ԵԱ 104 Խաչ/ՈՒՋ 138 Զք

Կռվի օր կռիվ, հաշտության օր հաշտություն։
Լմ 1880, 29 Բլն/ԹՄԿ 119 Թֆլ

Հերվա մեռելը ես ապի չեն թաղում։
Ա.Շ 40 Աշտ

Կարմիր ձուն Զատկին կը ապգի։
ՓՇԱ 109 Շրկ/ԹՄԿ 118 Թֆլ/Ա.Ն 33 Նխջ

Գառը գարնանը, ձիւնը *(ձյուն)* ձմռանը։
Ա.Շ 14 Աշտ/ՓՇԱ 97 Շրկ/ՎՍ II, 136 Վն

Թուզիկը ապ-ապ հացը կողը կը ապն։
ՓՇԱ 104 Շրկ/Ա.Շ 27 Աշտ/ԹՄԿ 99 Թֆլ

Բեվախտ *(անժամանակ)* դռնապն *(հյուր)* իրան քսակեն կուտի։
ՀԺՀ VII, 78 Աատ/ԳԱ 6 Վպպ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ՀԺՀ VII, 101 Ղրբ/ԼՄ 1880, 4 Բլն

Ուշ եկող միսաֆիրը *(հյուր)* ինչ գտնե, ան կուտե։
Ա.Ն 63 Նխջ

Լանդակը *(ծեծած ցորենով և կաթով ճաշ)* ապ-ապ կուտեն։
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Կալը կալոցին կենին։
ԵԱ 116 Խտջ

Վախթը *(ժամանակ)* գա ենե՝ քարե ապնձր կը հասունցնա։
Ա.ՇԳ 75 Աբբ

Ժամանակ կա լռելը ոսկի է, խոսելը՝ արծաթ, ժամանակ կա խոսելը ոսկի է, լռելը՝ արծաթ։
Ա.ՀԱ 6 Գլա

Վախտը վախտին, արժան կըլնես փափուկ թախտին։
Ա.Շ 62 Աշտ

Տրին *(հեթանոսական աստված)* ապրին Զատիկ չի ըլալ։
Ա.Ա 156 Երվ/Ա.Ն 48 Նխջ

Ըզպուխը *(վայրկեան ձող)* վախտին պիտի օլըրես։
ԺԵԱ 230 Հգկ

Ծառը ժամանակին պետք է տնկես։
Ա.Ն 40 Նխջ

Զօրօնցեքը նրագլիսով, Զատիկը արևլիսով։
Ա.Շ 58 Աշտ

Աքլորը որ ածժամանակ կանչե, գլուխը կը կտրեն։
ԹՄԿ 71 Թֆլ

Էգուցվա բանին ձին *(ձյուն)* ա եկել։
ԺԵԱ 220 Վպպ/Ա.Շ 19 Աշտ/ԺԵԱ 234 Լռ/ՀԺՀ VII, 102 Ղրբ

Ես ընկած բանին գլխուն ձուն եկած ա։
ՀԱՎ 1887, 175 Խտջ

Թորխտար *(երեսնիվայր)* բանի վրեն ձուն ա եկեր։
Ա.Հ XII, 102 Ա.Հ2

Բանը *(գործը)* էքուցվա մնացիմացի՝ կորավ գնաց։
Ա.Շ 10 Աշտ/ԺԵԱ 199 Տրպ

Էսօրվա բանը չեն թողա էքուցվա։
ԺԵԱ 220 Վպպ/ԺԵԱ 232 Հթ/Ա.Շ 24 Աշտ

Իսօրմա բանը էքսցմա մի պյի։
ԹՄԿ 92 ԹՓԼ/ԱՆ 43 ՆԼՋ/ԱՀ IX, 182 ՊԼՍ/ՓԾԱ. 92 ՇԲԿ/ԱՀԱ. 3 ՊԼՍ

Իսալուր բան մի թողնի վաղվան։
ՀԺՀ VII, 109 ՎԴ/ԱԼ 1895, 293 Տբպ

Բանը ճճաանա, անբը շճաանա։
ՀԺՀ VII, 94 ՎԳՊ/ՀՏՎ. 5 ՇԲԿ/ԱՀ VII—VIII, 504 ԱԼՉ/ԱՀ VI, 92 ԲԼՆ/ՎՍ I, 123 ՎԴ/ԱՀ XI, 112 ԲԲՀ

Պարտքը հնանա, անբը շհանա։
ԱՂ 13 ԱԼՄ

Ամեն բաց վախտին մոխիկ կացի, վախտը ոչ մի բացի։
ԳԱ. 25 ՎԳՊ/ԹՄԿ 72 ԹՓԼ/ՀԺՀ VII, 82 Ասա

Մարթս ժամացակին է մնում, ժամացակը մարթուս չէ մնում։
ԹՄԿ 139 ԹՓԼ

Վախտը վախտին, թե չէ ժամացակն ացց է կենում։
ՓԾԱ. 123 ՇԲԿ/ԹՄԿ 157 ԹՓԼ

Թազա-բազա՝ մի պուտ ջրով, որ ճճացավ՝ մի կո՛ւժ ջրով։
ԱԾ 25 Աշա

Մինչև աղն էկավ, մառադը վերցավ։
ՓԾԱ. 117 ՇԲԿ/ԺԱԲ 83 ԱԽԳ/ԱՆ 14 ՆԼՋ/ԼՄ 1880, 40 ԲԼՆ/ԱՀԱ. 11 ՊԼՍ/ՀԺՀ VII, 100 ԽԲՄ/ԺԲԱ. 221 ՎԳՊ/ԺԲԱ. 230 ՀՔ/Բ 1899, 411 ԿՆ/ԺԲԱ. 195 ՏԲՊ/ՇԿ 1 Շոխ/Բ 1898, 316 ՔՂ/ԱՀ VII—VIII, 479 ԱԼՉ/ԱՀ VI, 96 ԲԼՆ/ՀՊ 1895, № 1235 ՂԼՔ/ՀՏՎ 22 ՇԲԿ/ԼԱ. 13 ԱԼՉ/Բ 1900, 350 ԿՍԲ/ԺԲԱ. 250 ՀԳԿ/ԺԲԱ. 190 ՎՆ/ԱՂ 6 Ամն/ՀԺՀ VII, 100 ԽԲՄ

Ընչացը Շուշացը զարդարվավ, ժամ-պատարագ արձակվավ։
ԺԲԱ. 221 ՎԳՊ/ԹՄԿ 101 ԹՓԼ/ԱՆ 48 ՆԼՋ/ՊՎ. 142 ՎՆ/ՁԲ 62 ՁՀՄ/ԱՀ VII VIII, 479 ԱԼՉ/Բ 1899, 378 ՊԼՍ/ՓԾԱ. 117 ՇԲԿ/ԼՄ 1880, 35 ԲԼՆ/ԺԲԱ. 207 ԱԲՀ/ԱՂ 3 Ամն/Բ 1899, 554 ՔՂ/ՄՀ 24 ԼՍ/Ա 211 ԱԼՄ

Ջարդար մինչև գարվի (գուգվել), *ժամ-պատարագ կը կատարի։*
ԱՀԱ. 6 ՊԼՍ

Ընչար *(մինչև)* քուրքը ճարիլը՝ ձմեռն եկավ ացց կացավ։
ԱԾ 25 Աշա/ՓԾԱ. 117 ՇԲԿ

Ընչար չամիչ ասիլը՝ դուքանբազար փակեցին։
ԱԾ 25 Աշա

Մինչև լաալատա ասիլը՝ դուքանները փակվեցին։
ՓԾԱ. 117 ՇԲԿ

Ընչացը հերքը մեզ հասավ, լիսը վրա էկավ։
ՓԾԱ. 104 ՇԲԿ/ԱԾ 25 Աշա/ԹՄԿ 107 ԹՓԼ

Էնքան կացար, որ ջուրը կարմուցը կոխեց։
ԺԲԱ. 221 ՎԳՊ/ԱԾ 24 Աշա

Մինչև առուն ջուր կը գա, գորան աչքը դուրս կը գա։
ՓԾԱ. 117 ՇԲԿ/ԺԲԱ. 214 ՎԳՊ/ԺԱԲ 95 ԱԽԳ/ԿԾ 6 ՂԲԲ/ՀԱ. 210 ԱԿՆ/ԺԲԱ. 195 ՏԲՊ/ԱՀ VI, 88 ԲԼՆ/ՎՍ I, 135 ՎՆ/ԱՀ VII—VIII, 470 ԱԼՉ/ԲԱ. 117 Խաչ

Ընչար չոր առուն ջուր գա, գորան աչքը դուս կը գա։
ԱԾ 24 Աշա

Ծառառակը ջուր կիրառվ, պտ-ղառան (պտղաի) աչքեր դուրս կիրառվ։
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Մինչև չիրը կը թրչի, հիվանդի հոգին կը թռչի։
ՓԾԱ 117 Շրկ/ԳԱ 28 Վդպ/ԱԾ 24 Աշտ/ԹՄԿ 106 Թֆլ/ԺԱԲ 95 Ախց

Չյուա *(մինչև)* իրե *(հիատվ)* խելքիկը վերեն, գլուց չավահիրն ձեռներն։
ՎՍ I, 135 Վն/ՀՊ 1895, № 1235 Դլթ.

Կիսը վե գալիս եշը ջուրը կը տանի։
ՀԺՀ VII, 95 Վդպ/ԺԲԱ 235 Լտ/ԼՄ 1880, 21 Բլն

Ճաշն ուտելուց հետո ձեռին ջուր չեն ածիլ։
ՊԺԲ 52 Աշտ

Անցանք-դարձանք՝ բարև քեզ։
ԵՀԳ 96 Եվզ

Մինչև գլխուս կապելը սրվեցա, երիկս *(ատտսին)* գլուց։
ՀԱ 211 Ախն

Ամառն ամց ա կացել, ձոր ա ատում փնջի *(հատկատրոզ)* ճամբեն ո՞րն ա։
ՀԺՀ VIII, 77 Ատտ

Հարսը եկավ, հարսանիքը պրծավ։
ՀԺՀ VII, 83 Ատտ

Մինչ «հաց-հաց» ըսավ, փռնիերը վախվեցան։
ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Մինչև հարսին քեֆը *(տրամադրություն)* ըլլա, կեսերոջը հոգին կելլե։
ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Չյուա *(մինչև)* դանակ խառնի, եզը կը խառնի *(առակել)*։
ՎՍ II, 148 Վն

Բանն ընչանք բանի վերջը կը հասնի, գողը քարվանը կը առ կը առնի։
ԱԺԲ 86 Քնք

Ինչկվի *(մինչև)* ձա գուբա, իմն ինձ կը հասնի։
ԹՄԿ 110 Թֆլ

Գնա՛ մեռի, արի՛ սիրեմ։
ԺԲԱ 219 Վդպ/ՓԾԱ 99 Շրկ/ԹՄԿ 84 Թֆլ/ԱՆ 36 Նթջ/ԿԾ 7 Ղրբ/ԷԱ 7 Կրն/ԱՀԱ 4 Պլս/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/ՀԱ 205 ԱԿն/Բ 1899, 535 Քղ/Բ 1899, 411 Կն/Բ 1900, 564 ԿՄ/Մ 1885, 422 Խրբ/ԵՀԳ 99 Եվզ/Բ 1898, 445 Դրբ/ԵԱ 104 Խտջ/ԱԱ 44 Պշպ

Ուռալ կլավցալ *(գիրանալ)*, մեռալ քաղցրացալ։
ՎՍ II, 148 Վն

Բանի կար՝ պատանք չկար, որ մեռավ՝ գմբեթ կապեցին։
ՊՎ 144 Վն/ԱԱ 161 Երվ

Սելը կոտրելուց հետև, ճամբա ցույց տալն աննօգուտ է։]
ՓԾԱ 123 Շրկ/ԱԾ 60 Աշտ

Ճաշեն հետո հարիսեն էժան կըլնի։
ՀԺՀ VII, 83 Ատտ/ԺԲԱ 250 Հդկ

Հետ Զատկին, հալվան էժանացին։
ԺԲԱ 203 Տրպ

Հարսանիքից հետո՝ դպի ու զուռնա:
ԳՍ. 31 Վպպ/ԱԾ 42 Աշա/ՓԾՍ. 111 Շրկ

Եռին *(ուշացած)* բանիկ, հոգեհանիկ:
ՎՍ II, 141 Վն

Սոճ *(ուշացած)* վաճելիր *(ողորմելը)* էլ խեր *(օգուտ)* չուցի:
ՎՍ II, 150 Վն

Չյում *(մինչև)* տանջանա, չյում տինցին՝ օրը կը մթնի:
ՎՍ II, 148 Վն

Չուր ծառ ծաղկավ, ծաղիկ չորցավ:
ԱՀ VII—VIII, 501 Ա12

Նահ գողնալուն դուռ կը փակե:
ԱՀ VI, 80 Բլն

Եզնիրը կորչելուց հետո գոմը փակեցին:
ԳՍ, 1

Չուրը չառնած չեն բորիկնա:
ԺԱԲ 83 Ախց/ՎՍ I, 124 Վն/ՓԾՍ. 122 Շրկ/ԵՍ. 119 Խոջ

Գնար չը տեսած՝ մի բոպիկնա:
ԵՀԳ 99 Եվդ/ՀԺՀ VII, 109 Վն/ԺԵՍ. 196 Տրպ/ԱԺԲ 90 Քնք

Չուրը չը հասած՝ ոտնիրը չեն հանի:
ՊԺԲ 56 Աշա/ՀՍ. 212 Ակն/ՍԽ 25 Զպղ/ՀԺՀ VII, 100 Խրմ/ԱՆ 42 ՆԽՉ/Մ 1886, 45 Տրպ

Չրին չը հասած՝ վոխկերքդ (վնեշեր) հա մի քաշիլ:
ԿԾ 5 Դրբ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԺԵՍ. 243 Օշկ/Բ 1898, 745 Զթ

Անջուր մի՛ բոբկացիր:
ԺԵՍ. 218 Վպպ/ՓԾՍ. 93 Շրկ/ԱՀ XI, 112 Բրչ/ԱՀ XII, 97 Ա12/ՈՒՉ 139 Զթ/ԱԾ 1 Աշա/ԱՂ. 6 Սան

Ձնցած հրեխին շոր մի՛ կարի:
ԳՍ. 58 Վպպ/ՓԾՍ. 121 Շրկ/ԹՄԿ 148, ԹՓլ/ԲՍ. 14 Դրբ/Բ 1898, 461 Դրդ

Երևիան չը ծնված՝ անուն չենդնի:
ՆՆ 515 Շրկ/ԼՄ 1880, 56 Բլն

Պետ հիշը չի առել՝ փալանցն *(համիս)* ի կարում:
ԹՄԿ 150 Թփլ

Հիշը չառած՝ ախոռն ի կապում:
Բ 1899, 696 Թվբ

Չուկը ծովում բազար *(առևտրատեղյուն)* չեն անի:
ԺԵՍ. 224 Վպպ/ՀԺՀ VII, 83 Ասա/ԺԱԲ 90 Ախց/ԱՀ VI, 91 Բլն/ԵՍ. 99 Խոջ

Չուկը չրտամը բազար չի ըլնի:
ՓԾՍ. 113 Շրկ

Չուկն ի ծովին, տատակը դնել ի կրակին:
ԱՍ. 99 Զգ

Առանց ձիու մտուրք ա կապում:
ԺԵՍ. 218 Վպպ/ԱԾ 3 Աշա/ԺԵՍ. 241 Օշկ/ԺԵՍ. 230 Հթ/ԱՂ 6 Սան/ԺԵՍ. 213 Վպպ

Չի հելած՝ մատր չի'ն կապի:
ՎՍ I, 124 Վն/ՎՍ I, 134 Վն

Չին հետած՝ մտուրք մի կապի:
ՄԹ 27 Շրկ

Չի չկա՝ ճալ *(պայտ)* կը փնտռե:
Բ 1898, 414 Դրբ

Առանց մտուրքի ձի չեն առնի:
ԳԱ 18 Վզպ/ԹՄԿ 77 ԹՖլ

Մատր չտնի՝ ձի կառնի:
ՓՇԱ 117 Շրկ

Կով չուճիս՝ կապ կոտրես:
ԱՀԱ 8 Գլս/Մ 1885, 422 Խրբ/Բ 1898, 414 Դրբ

Ձաճ *(վեղ)* չուճի՝ ճիզ *(գլուխ)* կը քաշե:
ՓՇԱ 114 Շրկ

Վեղ չտնի՝ տեղը կ՚ապրի:
Բ 1899, 479 Կն

Մինչև գարուն չը գա, ծառը չի ծաղկի:
ԹՄԿ 105 ԹՖլ/ԱԺԲ 89 Բնբ

Առանց ամառի պառուղ չի՛ հասնիլ:
ԱԺԲ 85 Բնբ

Էբուցվա բանը հաօր չեն խոսի:
ԹՄԿ 94 ԹՖլ

Իրիկվա խաթար *(լուր)* առավոտը չեն ասի:
ՎՍ I, 127 Վն

Ո՛չ առավան բան իրիկուն, ո՛չ իրիկվան բան առաւուն:
ԼՄ 1880, 46 Բլն

Գեռ ժամեր չշինած՝ կուրեր դուռն առած:
ԱՀ VII—VIII, 460 Ալշ

Էշը ախոռ չը մտած՝ տոերը առաջ չի անցնիր:
ՀԱՎ 1893, 359 Տրպ

Կառավարը բերանս դիր, հաո պուլիկը *(կամք փոքր ամանը)* դեմ արա:
ՓՇԱ 110 Շրկ

Հավկիթ չուճի՝ թուխս կը ճառի:
ՀԱՎ 1893, 359 Տրպ

Կրակ չի վառած՝ հաց չեն թխիլ:
ԱԺԲ 88 Բնբ

Ճաշ չեփեր՝ աղ կը հալա *(հալիլ)*:
ԺԵԱ 170 Ալշ

Արջը չը գարկած՝ փոսառը *(մորթը)* մի ծախեր:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Ձմեռ չեկած՝ ձյուն չի գար:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Վաղվան գործը վաղը կը մտքատանք:
ԱՀ IX, 190 Գլս

ՇՏԱՊԵԼԸ ՎՆԱՍ Է

Վառազողին *(շտապողին)* աղա չի ըլնի:
ԺԵԱ 228 Վզպ/ՓՇԱ 124 Շրկ

Շուտ քալողը շուտ կը հոգնի:
ԱՆ 37 Նխջ/ԹՄԿ 148 ԹՖլ

Շուտ (արագ) *ման էկողը ճանփին կը ցնա:*
ԹՄԿ 148 ԹՖլ/ՀԺՀ VII, 97 Խրմ

Շուտ վազողը շուտ չի հասնիր:
Բ 1898, 378 Դրբ/Մ 1885, 422 Խրբ

Շաա շտապողը էրկու անգամ կը ցատի:
ԿՇ 1 Դ.բբ/ԹՄԿ 168 Թ.Ֆլ

Շտապողին չի հաջողվիլ:
ԲՄ. 32 Դ.բբ

Վ.ռազեր ես, հետո մնացեր ես:
Ա.Հ VII - VIII, 503 Ա.լշ

Շտապող թառլանը *(թառչի)* որս չի անիլ:
ՊԺԲ 55 Ա.շա

Հանդարտ գնացողը շուտ կերթա:
Գ.Ա. 57 Վ.զպ/ԺԲՄ. 185 Խ.լՖ

Կամաց առաւ՝ *(քալիր)*, ժի՛ր առաւ՝:
ԲՄ. 102 Խաչ

Կամաց-կամաց, բամպակը կ'ըլլի մանուած:
Բ 1898, 200 Կ.Ն

Ուշ եղնի, պուպուշ *(լաւ)* կ'եղնի:
Ա.Հ VII—VIII, 477 Ա.լշ

Ուշ կենե, պուպուշ կենե:
Ա.Դ. 9 Ա.խց

ԱՄԵՆ ԲԱՆ ԻՐ ՁԱՓՆ ՈՒՆԻ

Շաա մի՛ սիրիլ ասել կա, շաա մի՛ ասիլ սիրիլ կա:
ԺԲՄ. 225 Վ.զպ/ՊԺԲ 54 Ա.շա/ՓՇՄ. 118 Շրկ/Բ 1898, 133 Կ.Ն/ԹՄԿ 144 Թ.Ֆլ/Ա.Ն 25 Ն.խջ/ԿՇ 5 Դ.բբ/Ա.Հ VII—VIII. 499 Ա.լշ/Վ.Ս I, 133 Վ.Ն/Ա.Հ VI, 95 Բ.Ն/Բ 1898, 345 Բ.զ

Աղջը ձագը շաա սիրելուն սխմըրաեր խեղդեր է:
ԺՄ. I, 52

Մէյմուն (կապիկ) իր ձագը շաա սիրելեմեն հատ է սէր ու խնդալ է:
ԹՄԿ 136 Թ.Ֆլ/Ա.Հ IX, 187 Պ.ա

Շաա ծիծաղը լաց կու բերե:
ԹՄԿ 144 Թ.Ֆլ/Ա.Հ IX, 189 Պ.ա/ՆՀԳ. 110 Նվդ

Ծիծաղը լավ բան ա, թե վերջը լաց չը դառնա:
ՀԺՀ VII, 104 Դ.բբ

Շաա «հո՛ հո՛ն» կովին կը խըրտացացնե:
ՓՇՄ. 118 Շրկ/Ա.Շ 52 Ա.շա/ԹՄԿ 146 Թ.Ֆլ

Շաա անօրնալ՝ առշտին, շաա կեղտոտնալ՝ ապռնին վնաս է:
ԺԲՄ. 190 Վ.Ն/Բ 1900, 598 Կ.Մ

Կառուն որ կառու ա, շաա որ հետն ընկնես, բաբը երեսդ կը քցի:
ԺԲՄ. 222 Վ.զպ/Ա.Շ 36 Ա.շա

Աշխարհն ապով, աղն էլ համով:
Ա.Վ. 1861, 32 Վ.Ն/Ս 212 Ա.լմ

Ամեն բան ապով, աղն էլ համով:
ՇԿ 10 Շախ

Շաբաթն անուշ ա, հետս ամեն օր ուրախ չի:
Ա.Հ XI, 115 Բ.Ջ/ՓՇՄ. 118 Շրկ

Շաբաթն օր ամեն օր ուրախ՝ շատի համ կը տա:
ՓՇՄ. 118 Շրկ/Լ.Մ 1880, 45 Բ.Ն

Մեղրն ալ անուշ է, շաա ուտողին կը փնաստ:
Լ.Մ 1880, 39 Բ.Ն

Ուշ արի, ճուշ արի:
Ա.Հ XI. 116 Բրչ/Ա.Հ IX. 189 Պլս/Բ 1898, 346 Բզ/ՆՀԳ 112 Եվզ/ՊԺԲ 55 Աշտ

Տարով ի գաս՝ սուլթան ես, ամսով ի գաս՝ պոնտոզ ես, ամեն օր ի գաս՝ անհամ ես:
Ա.Հ VI. 99 Բյն/Լ.Մ 1880, 56 Բլն

Թելը որ շատ բարակից կը կտրվի:
Գ.Ա. 22 Վզպ/ՊԺԲ 48 Աշտ/ՓԾԱ. 104 Շրկ/Բ 1900, 598 կմ

Շատ մի բարկընար՝ կը կոտրիս
ԺԱԲ 88 Ախց

Կարը ընկերուս կը թափի:
Գ.Ա. 5 Վզպ

Կոտրած ընկուզը ճագարն անցավ:
Բ 1899, 498 Տրտ

Շատ ուզել տեսնը եվը, վրեն լիզել չենք տեսնը:
ՀԺՀ VII. 92 Ա.Հ

Որ *(ով)* չի չափեր, չը բավեցըճուր:
Ա.Ա. 132 Պշպ

Վ.ից, Եվելը ցից:
Բ 1900, 599 կմ

Շատ մի անուշցար, ճաճճերը վրադ փախչին կու:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Ո՛չ առաջ կարճ ու կոթեկ, ո՛չ վերջը բուր ու դանակ:
Ա.Շ 61 Աշտ

Ոտդ կարպետովդ մին արա:
Ախ 31 Զպղ/ՊԺԲ 57 Աշտ/ԺԵԱ. 243 Օշկ/ԿՇ 6 Գ.բր/Ա.Ի 1894, 264 Ա.Հ/Բ 1899, 652 Խն/Մ 1885, 450 Գ.Ի/Մ 1886, 786 Բլն

Յորդանիդ (վերմակ) գյորա (համեմատ) ոտդ մեկնի:
ՓՇԱ. 102 Շրկ/Ա.Ն 35 Նխչ/Բ 1899, 478 Կն/Ա.Հ IX. 191 Պլս/Վ.Ա I. 138 Վն/ԺԱԲ 100 Ախց/Բ 1900, 579 կՄ/ԵԱ. 109 Ատչ/Մ.Չ.Թ 1859, 414 Լս/Բ 1898, 133 Կրն/ՇԲ 12 Շախ

Ոտդ կարպետովդ մեկնի, որ չմրսես:
ԺԵԱ. 226 Վզպ

Ինչ քարը մի՛ վեր ուցի, որին ուժդ չի պատում:
Ա.Շ 23 Աշտ/ՓՇԱ. 120 Շրկ

Հավը դազի *(ոտդ)* հավկիթ ածե, կը պատռի:
ԺԵԱ. 259 Հզկ/ԺԵԱ. 196 Տրպ/Բ 1900, 579 կմ

Հավը որ դազին աշև հավկիթ ածե, կը պատռի:
ՓՇԱ. 112 Շրկ/ԵԱ. 118 Ատչ

Ամեն հավք դազու հավկիթ չ'ածա:
Ա.Հ VI. 74 Բյն

Օձն ուշպին *(վիշապ)* հետ ճապկըտեցավ *(չսիրվել)*, հազար տեղ կտրատեցավ:
ԵԱ. 106 Ատչ

Մորալդ *(մորթե պէխարկ)* ինչ գործ ուցի երկնքում, որ վեր ընկնի ճաքի:
Ա.Գ. 1 Մն

Մեյդանիդ *(հրապարակ)* գյորա *(համեմատ)* ձիդ քշի:
Գ.Ա. 29 Վզպ

Պաչալ ես՝ արախչիդ *(պէխարկ)* գլուխդ պահի:
Ա.Հ XIX. 95 Ա.Հ

Եգն որ գոմշի հետ կըռվի՝ կոտոշը կը կոտրվի:
ԺՍԲ 89 Ա.խց

Փըզանա *(քևզանից)* ուժովին հետ կոխ չը կենաս:
ԲՍ. 42 Դ.բբ

Մի ձեռով երկու ամբռուկ չեն բռնի:
ԺԵՍ. 225 Վ.զպ/ՓՇՍ. 116 Շրկ/ԺՍԲ 84 Ա.խց/ԹՄԿ 132 Թֆլ/ԿՇ 16 Դ.բբ/Լ.Մ 1880, 40 Բ.ն/ԺԵՍ. 232 Հք/ՊՎ. 140 Վ.ն/ԵՀԳ. 109 Եվզ/ԵՍ. 116 Խաջ/ՀՍՎ. 1892, 24 Տրպ/ՊԺԲ 53 Ա.շտ/ԺԵՍ. 249 Հզկ

Մեկ ձեռքով երկու ամբռուկ չի բռնվի:
Բ 1899, 479 կն/Ա.Բ II, 15 Ագլ/ԺԵՍ. 211 Վ.զպ/ԺԵՍ. 232 Լ.ո/Վ.Ս I, 126 Վ.ն/Բ 1898, 445 Դ.բբ

Երկու ամբռուկ մի բևե տակ չի՛ տեղավորվիլ:
Ա.Ն 54 Նախ/ԺԵՍ. 196 Տրպ/ԺԵՍ. 245 Ա.կն/Բ 1899, 696 Թ.վբ

Երկու ժամի լուսաբաը մնին անէրես կըլնի:
Ա.Շ 22 Ա.շտ

Երկու ժամին լուսաբար՝ մեկին աներես:
ՓՇՍ. 101 Շրկ/Բ 1898, 200 կրն/Բ 1900, 350 կտբ

Երկու խաչին լուսաբար՝ մեկին աներես:
ԺՍԲ 84 Ա.խց/ԵՍ. 114 Խաջ

Երկու ցապատակի հանէն վազողը մեկն էլ չի բռնիլ:
Ա.Ն 60 Նախ

Մեկ քարով երկու կուզ *(ընկույզ)* չը գարկվիլ:
Ա.Հ XVII, 49 Ա.կշ

ՄԱՐԴ ՊԵՏՔ Է ՀԵՆՎԻ ԻՐ ՈՒԺԻ ՎՐԱ.

Մեկ աչքը մյուսին օգուտ չունի:
Մ 1885, 422 Խբբ

Սաղ (աջ) աչքը սուին (ձախ) շահ չունի:
Բ 1899, 479 կն

Ասուած մեկ աչքը մեկալին մեհմաճ (ապավեն) չընե:
ԺԵՍ. 244 Ա.կն

Հացը հորիցը, որդին փորիցը:
Ա.Հ Xi, 115 Բ.ր/ԺԵՍ. 245 Ա.կն/ԹՄԿ 122 Թֆլ/ՆՆ 506 Շրկ/ՀՍ. 209 Ա.կն/Ա.Շ 43 Ա.շտ

Յորինը հորինն, որդին փորինն:
ՀԺՀ VII, 87 Ա.ատ

Յորինը փորիցը, որդին հորիցը:
ԺԵՍ. 216 Վ.զպ/ՀԺՀ VII, 107 Դ.բբ

Ուրիշի հացով փոր չի կշտանալ:
ԿՇ 6 Դ.բբ/Ս 214 Ս.մ/ՓՇՍ. 102 Շրկ

Ուրիշի հացով մարդ չը կշտանայ:
Բ 1898, 377 Դ.բբ

Ուրիշի աշխատանքը փոր չի կշտացնիլ:
ՓՇՍ. 121 Շրկ

Ուրիշի հացը մարդու փոր չի մնար:
ԺԵՍ. 179 Բլն/ԱՀ XIII, 83 Ալշ/Մ 1885, 456 Դլք

Էլի (*օտարի*) ձագը՝ պառի ծակը:
ԱԾ 23 Ալշ/ՓԾԱ. 102 Շրկ

Բաղը չամիչ շատ ա—ըլնի ու քեզի ի՞նչ:
ՀՏՎ. 3 Շրկ

Մեշեն (*անասուն*) չամը (*մալրի*) շա՛տ—ըլնի ի՞նչ:
ՀՏՎ. 18 Շրկ

Պղնձումը փլավ շատ կա—քեզ ի՞նչ:
ԺԵՍ. 215 Վդպ

Պուտուկդ կորկոտ ձգե, ուրիշն օգուտ չուենի քեզ:
Մ 1886, 422 Խրբ

Ուրիշի փորն ինձ ի՞նչ շահ:
ԹՄԿ 169 ԹՓԼ

Ուրիշի պարանով հորը մի մտնի:
ԳՍ. 8 Վդպ/ԱԾ 35 Ալշ/ՓԾԱ. 121 Շրկ/ԱՀ VI, 95 Բլն/ԺԵՍ. 283 Ալշ/Բ 1898, 346 Քղ

Ուրիշի չվանով (պարան) հորը չիջնվիր:
ԱՀ IX, 189 Պլս

Ուրիշի չվանով հոր իջնող՝ ինքը տակը կը մնա:
ՎՍ I, 134 Վն

Ուրիշի ձեռով կրակ մի՛ բռնե:
ԺՍԲ 90 Ախց

Խալխի ձեռնով վարդ մի բռնի:
ԺԵՍ. 212 Վդպ/ԱԾ 33 Ալշ

Ուրիշի ձեռով փուշ բռնի:
ԱԾ 33 Ալշ

Ուրիշի ձեռով փուշ քաղե:
ՔԾԱ. 121 Շրկ/ԹՄԿ 168 ԹՓԼ

Ուրիշի ձեռով փուշ մի բռնե:
ԳՍ. 10 Վդպ/ԺԵՍ. 242 Օշկ

Ուրիշի ձեռքով ճաց մի ուտի:
ԺԵՍ. 179 Բլն

Ուրիշի ձեռքն աշողը (*հայտողը*) աճօթի կը մնա:
Բ 1898, 377 Դրբ/ԱՍ. 131 Պշպ

Ամաճաթ (*ի պահ տրված*) ձի ճատողը շուտ վե կը գա:
ԺԵՍ. 217 Վդպ/ՓԾԱ. 91 Շրկ/ԱԾ 5 Ալշ/Բ 1899, 652 Խն/Բ 1899, 554 Քղ/ՀԱՎ 1930, 360 Դրբ/ԵՍ. 114 Խտջ/ԺԵՍ. 198 Տրպ

Էլի (*ուրիշի*) ձեռքով ապուր ուտողը բերանը կը վառե:
ԺԱԲ 91 Ախց

Ուրիշի գդալով վլավ ուտողի բերան կկրծցի:
ՎՍ I, 134 Վն

Քու մի կովը լավ ա, քանց հարևանիդ տասը:
ԳՍ. 23 Վդպ/ՓԾԱ. 126 Շրկ

Ձեռնովդ արա ճար, ոտնովդ ճաս տաճար:
Շկ 14 Շախ

Ոտքդ շաղվե, ձեռքդ եքե:
ԲՀ 405 Կրն

Մարդ ինչ որ իր ձեռով կանի, աշխարհ չի անի:
ԹՄԿ 136 ԹՓԼ/Շկ 12 Շախ

Իշը ցեխուռմը մնաց՝ ախրոջից ուժովը չը կար, որ հանի:
Գ.Ա. 20 վ.պ/Հժ.Հ VII, 80 Աառ/Սխ 28 Զպ

Իշը ընկնի, տեր կառժանա:
Լ.Մ 1880, 21 Բ.ն/Ա.Հ XII, 102 Ա.ղ

Իշու բնան օր ընկամ՝ տեր ուժով կըլաի քանց էշ:
ժ.Ե.Ա. 239 կ.պ

Մե ձեռը մեկել ձեռաց ապով *(հուչտով)* չը մնա:
ԹՄԿ 132 Թ.ֆ.լ

Էս ձևան էն ձևին մոհտաջ (ապավեն) չըլնի:
Ա.Շ 21 Ա.շ/Կշ 1 Դ.բ/ՀՏվ. 2 Շ.կ/ժ.Ե.Ա. 230 Հ.թ

Ատամած տաղ (աչ) ձեռքը՝ տաղին (ձախ) էտատաճ չըլնի:
Ա.Հ IX, 182 Պ.ա

Գելին հարցրին՝ շինըդ *(վիզ)* խի՞ա հատտ. ասեց՝ ընդուր *(որտիհատ)* որ իմ բանը ես իմ ձեռովն եմ անում:
Շշ 13 Ա.շա/ժ.Ե.Ա. 219 վ.պ/Վ.Ա I, 124 Վ.ն

Գիլի շինքն ընդուր է հատտ, որ իր բանն իր ձեռով է անհատ:
Փշ Ա. 98 Շ.կ/ԹՄԿ 84 Թ.ֆ.լ

Կեր քու փորցուկ *(փորձած)* բան, մի ուտի ուրիշի անփորց մաճուն:
Ա.Ղ. 1 Սահ

Իմ ցամաք հացը լավ է ինձ համար, քանց ձեր դարու փլավը:
Ա.ժ.Բ 87 Բ.նբ

Ամեն մարդ իրեն կարպետը չրեն ինքը պիտի հանե:
ժ.Ա.Բ 90 Ա.թց

ՀԱՆՈՒՆ ԼԱՎԻ ՍԻՐՍՇԱՀՎՈՒՄ, ՀԱՆԴՈՒՐԺՎՈՒՄ Է ՎԱՏԸ

Ջվաձեղի սիրուն բավի *(տապակ)* պոչն ես պաչում:
ժ.Ե.Ա. 224 վ.պ/Պժ.Բ 52 Ա.շա/Փշ Ա. 113 Շ.կ/ԹՄԿ 128 Թ.ֆ.լ/Ա.Հ VI, 91 Բ.ն/Ա.Ղ. 6 Սահ

Ջվաձեղի սիրուն խաչալի կոխը կը լսվի:
Ա.Ա.Պ 1855, 164 Պ.ա/Ե.Ա. 108 Խ.ջ/Պվ. 139 Վ.ն/ժ.Ե.Ա. 182 Մ.շ/ժ.Ե.Ա. 196 Տ.պ.լ

Խավիծի սիրուն տապակի տակը կը լվա:
Ա.Ն 45 Ն.թ.ջ

Վարդի սիրուն բաղի պաոերն ա պաչում:
ժ.Ե.Ա. 216 վ.պ/Ա.Շ 62 Ա.շա/ժ.Ե.Ա. 171 Ա.ղ

Վարդի խաթեր *(սիրուն)* փշի ծակելուն կը դիմանաս:
Մ.թ 42 Շ.կ

Վարդ սիրող փուշն էլ կը սիրի:
Վ.Ա I, 136 Վ.ն

Գինու սիրուն շիրաչխանի *(տնտանան)* պատը կը լպատեն *(լիզել)*:
ԹՄԿ 86 Թ.ֆ.լ/Պվ. 134 Վ.ն

Խաղողի սիրուն շիրախանի պատեր կը լպատեն:
ժ.Ե.Ա. 187 Վ.ն

Շանը բարով կը ասաւ՝ ախրոչը խաթր կանեն *(պատվել)*:
ժ.Ե.Ա. 225 վ.պ/ՀՏվ. 22 Շ.կ/ժ.Ա.Բ 108 Ա.թց/Բ 1899, 479 Կ.ն/ժ.Ե.Ա. 232

Հթ/ՀՄՎ. 1892 Տրպ/ՊԺԲ 54 Աշտ/ԱՀ VI, 95 Բրն/ԱՀ VII—VIII, 475 Ալշ/ԼՍ 10 կրն/ՀՍ 211 Ակն/ԺԵՍ 250 Հղկ/ՎՍ I, 133 վն/ԱՀ IX, 189 Պլս

Շանը քար նետես՝ տիրն մխտքդ բեր։
ԺԵՍ 197 Տրպ

Շանը կը պարնեն, տխրտջմեն կամ ջնան։
ԱՀԱ 11 Պլս/Մ 1885, 422 Խրբ/Բ 1898, 345 Ֆղ/Բ 1899, 772 Մլթ/Բ 1899, 652 Խն/ՀՊ 1895, № 1235 Դլթ/ՈՒՋ 141 Զթ

ՄԵԿԻ ՄԻՋՈՑՈՎ, ՄՅՈՒՍԻՆ ԽՐԱՏԵԼ ԿԱՄ ՀԱՆԴԻՄԱՆԵԼ

Աղջիկ քեզ ասեմ, հարս դու իմացի։
ԱԾ 5 Աշտ/ՓԾԱ 91 Շրկ/ՀԺՀ VII, 76 Ատտ/Ան 54 Նխջ/ԱԾՓ 72 Արբ/ԱՀ IX, 180 Պլս/ԺԵՍ 193 Տրպ/ԵՍ 119 Խտջ/ԺԵՍ 247 Հղկ/ՇԿ 9 Շախ

Դատրիկ քի կասեմ, խատանիկ դու լսի։
ՎՍ I, 124 վն

Խարսնիկ քե կասեմ, կեսրիկ դու լսի։
Մ Ա. 1892, № 10 վն

Հարս քեզի կըսեմ, տալ դու իմացի։
Մթ 25 Շրկ/Բ 1900, 185 Մրշ

Հարսի՛կ քեզ ասիմ, ճիրուկ դու հասկցիր։
Բ 1899, 425 կն

Տա՛լ քեզ եմ ասում, հա՛րս դուն իմացի։
ԹՄԿ 161 Թֆլ

Ներսուկ քեզի կըսեմ, դո՛ւրսիկ դուն լսե։
ՀՍ 252 Ակն

Փեթկիկ քեզի կըսեմ, հարսնուկ դու լսե։
Բ 1898, 346 Ֆղ/ԱՀԱ 15 Պլս

Պատիկ քի կըսիմ, խարսիկ դու լըսի։
Սե 5 Մկ/Բ 1900, 599 կՄ/Բ 1899, 805 Հղբ

Կո՛ւժ քեզ կասեմ, կուլա դու իմացի։
ԺԵՍ 212 Վդպ/ԺԵՍ 235 Լո/ՓԾՍ 110 Շրկ/կՇ 1 Ղբր/ՁԲ 61 Զհմ/ԹՄԿ 113 Թֆլ

Կժլիկ քի կասեմ, փարչիկ (կավե փոքր ամաս) *դու լսի։*
Մ 1885, 450 Դլթ/ԺԵՍ 229 Վդպ/ՊԺԲ 57 Աշտ/ԼՄ 1880, 57 Բլն

Էշի՛կ, քե կասեմ, մարթիկ դո՛ւն լսի։
Ս 211 Սլմ

ԳՈՐԾ ԵՎ, ՆՈՍՔ։ ԱՇԽԱՏԱՆՔ ԵՎ, ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

Բանը *(գործ)* անելով, հշը քշելով։
ԳԱ. 58 Վդպ/ԱԾ 11 Աշտ/ՓԾԱ. 96 Շրկ/ԹՄԿ 81 Թֆլ

Բանն անելով, էշը քշելով առաջ կէ բթա։
ՎՍ I, 123 վն

Բանն խշի պես է, պըտի քշես, որ էթա։
ԱՇ 11 Աշա/ՀՏՎ 5 Շրկ

Բանը բանելով, ճամբաց քալելով։
ԱՆ 12 Նխջ/ԹՄԿ 82 ԹՓԼ/ՆՆ 485 Շրկ

Խոսքով փլավ չի եփվի՝ յուղ ու բրինձ է հարկավոր։
ՊԺԲ 49 Աշա/ԹՄԿ 115 ԹՓԼ/ՆՆ 499 Շրկ/ՎՍ II, 138 Վն/ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Հոտովել տալով արտը չի վարվի։
ԱՇ 43 Աշա/ՓՇԱ 112 Շրկ

Ասելը հեշտ է, անելը դժար։
ԱԺԲ 86 Քնք/ԹՄԿ 70 ԹՓԼ/ԱՀ IX, 184 Պլա

Բերնով ասիլը հեշտ է։
ԹՄԿ 81 ԹՓԼ/ԱՀ IX, 184 Պլա

Խոսկը ասելը չի՝ անելն ա։
ՀԺՀ VII, 103 Դրբ/ԳԱ 66 Վզպ/ԱԺԲ 86 Քնք

Ջեռքս բան, ոտքս գերեզման։
ԵՀԳ 107 Եվղ/ՆՆ 508 Շրկ

Ոտքերս քելման *(քայլելու)*, հոգիս էլման *(դուրս գալու)*։
ԱՂ 6 ԲՓԼ

Մարդ բան ուզենա անի, որ բան չուզենա՝ ըն մեռնի։
ԺԽԱ 213 Վզպ

Բանը արևի շողով, քուրը աստղերի ցողով։
ԱՇ 10 Աշա

Աշխատասերը լեռները կը ճավսրե։
ՓՇԱ 93 Շրկ

ԳՈՐԾԸ ՀԱՍՏԱՏ ՊԵՏՔ Է ԲՌՆԵԼ, ԶԱՐԻՔԸ ՀԻՄՔԻՑ ՊԵՏՔ Է ԱՐՄԱՏԱՀԱՆԵԼ

Ջուրն ակեն կը կարեն։
ԽԱ 99 Խաչ/ԹՄԿ 150 ԹՓԼ

Ջուկը գլխեմեն կը բռնեն։
ԹՄԿ 129 ԹՓԼ/ԺԽԱ 249 Հգկ

Ջուկը գլխից պիտի բռնես, որ չը փախչի։
ՄԹ 26 Շրկ

Օձը գլխեն կըսպանեն։
ԲԱ 43 Դրբ

Ավազի վրեն տուն չեն շինիլ։
ԺԽԱ 233 Լա/ԹՄԿ 73 ԹՓԼ/ԿՇ 1 Դրբ

ԵՂԱԾԸ ՉՊԵՏՔ Է ԲՈՐԲՈՔԵԼ

Էրված սրտին սոխ ու սխտոր չեն ցանիլ։
ԱՇ 23 Աշա/ՓՇԱ 103 Շրկ

Էրած սրտին մանանեխ չեն ցանե։
ԵՀԳ 103 Եվղ/Բ 1988, 315 Քղ

Կրակի վրա եղ չեն լցնի։
ՆՆ 504 Շրկ/ԽԱ 99 Խաչ

Կրակի վրա կրակ չեն ածի։
ԹՄԿ 118 ԹՓԼ/ԲԱ 24 Դրբ

ՀԱՄԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Համբերությունը կյանք է:
Գ.Ա. 6 Վ.գպ/ՓՇԱ. 111 Շրկ/Ա.Ն 30 Նխջ/ԹՄԿ 122 Թֆլ/Ա.Հ IX, 186 Պլս/Ա.Հ.Ա 8 Պլս/ՊՎ 138 Վն/ԺԵԱ. 204 Տրպ

Համբերն օր բերացդ համ գա:
ԵՀԳ 106 Եվգ

Համբերև, որ համ բերի:
Ա.Ն 12 Նխջ/Ա.Հ.Ա 8 Պլս

Համբերև, ատնտերը բան բերի:
ՓՇԱ. 110 Շրկ/ԵԱ. 118 Խաջ

Համբերև, պապան քեզի բան բերի:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Համբերի՛, մաման քեզի թառն բերի:
Բ 1899, 555 Բղ

Ավելի համբերությունը իշի մարտիրոսություն է:
ԹՄԿ 67 Թֆլ/Գ.Թ 117 Սլմ/ԵԱ. 117 Խաջ/ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

ՍՏԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՊԵՏՔ Է ՊԱՀԱՆՋԵԼ

Ընչացը էրեխեն լաց չըլնի, մերը ծիծ չի տա:
ԺԵԱ. 221 Վ.գպ/ՓՇԱ. 104 Շրկ/ԹՄԿ 102 Թֆլ/ԿՇ 6 Դ.ըր/Ա.Հ VI, 88 Բ.ն/ՁԲ 62 Ձհմ/Ս 213 Սլմ

Ձլացած էրեխեին ծիծ չեն տա:
Բ 1898, 200 Կրն/ԵՀԳ 112 Եվգ/Ա.Հ.Ա 12 Պլս/Բ 1900, 598 ԿՄ/Ա. 1889, Ա, 48 Հհն/Ա.Ն 41 Նխջ/ՍԽ 26 Զգդ

Ուլը մկմըկալով ապրել ա, գառը առանց ձեռի խառեր ա *(առածկել)*:
ԺԵԱ. 207 Ա.բհ/Ա.Շ 55 Ա.շտ

Ոչխարն վայեց՝ ապրեցավ, այծը չվայեց՝ սատկեցավ:
ԵԱ. 108 Խաջ

Բաց բերանը աշօրի չի մնա:
ԹՄԿ 82 Թֆլ/Բ 1899, 425 Կն/ՈՒՋ 136 Զթ

Միհչի դուռը չբակես, բաց աշոդ չի ըլնի:
ԿՇ 6 Դ.ըր

ԱԿՆ ԸՆԴ ԱԿԱՆ

Խոտորնակին խոտորնակ *(հակառակին հակառակ)*:
ՊԺԲ 50 Ա.շտ/ԺԱ.Բ 94 Ա.խց/ՆՆ 501 Շրկ/ԹՄԿ 113 Թֆլ

Աչքդ հաշողի հոգին հաշեն:
ՓՇԱ. 94 Շրկ/Ա.Շ 6 Ա.շտ

Շանը շնով խեղդել կասեն:
ԼՄ 1880, 46 Բ.ն/ՀՊ 1895, № 1235 Դ.ք/ՀԺՀ VII, 92 Ա.ղ

Սոխի կշաին սխտոր կը ծեծեն:
Գ.Ա. 21 Վ.գպ/Ա.Ն 42 Նխջ/ՄՀՔ 1859, 414 Լ.ո/ԺԵԱ. 208 Բղ/ԺԵԱ. 172 Ա.ղ

Գոմշու կոտոշ—գոմշու փոր:
Լ.Ա. 5 Ա.ղ

ԿԱՐԴԱՑՈՂ ԵՎ ԿՐԹՎԱԾ

Ով կարդա՝ ճա մարդ ա:
ԳՒ 6 վ.պ/ՓԾՒ 120 Շրկ

Կարդալն Եփուկ *(եփած)* ճաց է, դրուկ *(դրած)* մարդու ծոց:
ԱՀ VI, 87 Բ.ն

Կարդալ ոակի բիլազուկ *(սպառընջան)* է, Եցկուկ *(գցած)* մարդու ձեռ:
ԱՀ XIX, 98 Ա.12

Սև գիրը կարմիր օրեր կը բերե:
ԱՆ 49 Նթ.Ջ

Շատ կարդացող հասկացող կ.ղճի:
ԼՄ 1880, 44 Բ.ն

Ամեն կարդացող մուլա ֆանճաճ չէ դառնալ:
ՀՄՎ 1930, 361 Դ.բ

ԼԱՎՆ ՈՒ ՎԱՏԸ ԳՈՐԾԻ ՄԵՋ Է ԵՐԵՎՈՒՄ

Լավ եզը լծան ատկին կերուա, լավ կճիկն՝ օրորոցի:
ԱԾ 31 Ա.շտ/ԹՄԿ 111 Թ.Ֆ.1

Լավ հղը լծան ատկին կերուա:
ՓԾՒ 106 Շրկ/ԱՀ VI, 77 Բ.ն/Վ.Ս II, 147 Վ.ն

Լավ եզը կալտամբ կերուա:
ՄՀԹ 1859, 414 Լ.ա

Լավ էշը բեռան ատկը կերուա:
ՀՄՎ 1891, 301 Տ.պ

Սևն ու սիպտակը ջուրն աճցկեցալուս կերուա:
ԱԾ 60 Ա.շտ/ՓԾՒ 123 Շրկ/Բ 1898, 745 Զ.Թ

Սևն ու սիպտակը բաղնատմբ կու Երուա:
ԹՄԿ 155 Թ.Ֆ.1/ՄՀԹ 1859, 414 Լ.ա/ՀՄՎ 1891, 301 Տ.պ

ՉՆՉԻՆԻ Վ.ՆԱՍՆ ՈՒ ՇԱՀՆ ԵՎ ԱՆՆՇԱՆ Է

Ճանճն ի՞նչ ա, որ ճնճուղ ինչ ըլնի:
ԺԾՒ 213 Վ.պ/ՀԺՀ VII, 83 Ա.տտ/ՓԾՒ 114 Շրկ/ԱՀ XI, 115 Բ.յ/Բ 1898, 601 Մ.Ֆ.պ

Ճանճն ինչ ա, որ ճրատան ինչ էպնի:
ԱՀ XIII, 86 Ա.յ/ԼՄ 1880, 37 Բ.ն

Ծիաը ի՞նչ ա, եղը ի՞նչ ըլնի:
ԺԾՒ 212 Վ.պ/ԱՀ XI, 115 Բ.յ/ԹՄԿ 116 Թ.Ֆ.1/ԱԾ 35 Ա.շտ

Ծիաը ի՞նչ է, որ ճուտը *(ոզոր)* ի՞նչ լինի:
ԺԾՒ 201 Տ.պ

Ծիաը ի՞նչ ա, որ ճուտը ի՞նչ լինի:
կԾ 3 Դ.բ

Ծիաը ի՞նչ ա, որ ծոի խաշուճ *(արդանակ)* ի՞նչ լինի:
ԲՒ 23 Դ.բ

Լուն ի՞նչ ա, որ լվի քացին ինչ լինի:
ԱԾ 31 Ա.շտ

ԶԱՐԻՒԻ *(յիւրուքյան)* ՊԱՏՃԱՌԸ *(արմատը)* ԻՐԵՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆ Է

Ձուկը գլխից կը հոտի:
Գամ. 10 վդպ/փճամ. 113 ճրկ/չժչ VII, 105 Դրբ/ԹՄԿ 128 Թֆլ/Ամն 37 նթջ/բ 1898, 133 կրն/ժամբ 81 Ախց/Ամչ IX, 185 Գլս/բ 1899, 425 կն/ճչֆ 107 նվզ/Մ 1885, 450 Դլք/բ 1900, 579 կմ/նամ. 118 Խառջ/Ամչ VI, 91 բլն/վմ II, 145 վն/ճկ 13 Ճախ/Զբ 61 Զհմ

Ձուկը գլխեն կը հոտի, ջուրը ակեն կը պղտորի:
բ 1899, 651 Խն

Աղբուրը ակեն պղտոր է:
ժնամ. 176 բլն/բամ. 7 Դրբ/ճչֆ 112 նվզ

ԼԱՎԻ ՀԵՏ ՊԱՏԱՀՈՒՄ Է ԵՒ ՎԱՏԸ

Միսն աճուկտա չի լինի:
Ամճ 50 Ամշտ/փճամ. 117 ճրկ/ԹՄԿ 137 Թֆլ/Ամն 43 նթջ/ԼՄ 1880, 38 բլն/Ամչ XVII, 49 Ամլշ/վմ II, 146 վն/ճկ 11 Ճախ/բ 1899, 479, կն/Ամչ IX, 192 Գլս/Մ 1885, 451 Դլք/բ 1899, 805 Հդր/բ 1898, 378 Դրբ

Ինչ ատնձ ըլլի, որ կոթ չառնենա:
ԹՄԿ 166 Թֆլ

Տանձը կոր ուզի, մարդը՝ փուտ *(պահատուքյուն)*:
ԹՄԿ 160 Թֆլ

Տանձը կոր ուզի, խճճորը՝ քիր:
ճչֆ 114 նվզ

Ճանճն ալ դժողք չեր եթում *(գնում)*, ամա գլխին տալով ատրաց:
ժնամ. 224 վդպ/հժչ VII, 105 Դրբ

Ատաց փուշի վարդ չը կա:
Ամհ. 4 Գլս/բ 1898, 378 Դրբ/համվ. 1930, 360 Դլք/փճամ. 124 ճրկ

Վարդն էլ փուշ ունի:
ԹՄԿ 156 Թֆլ

Վարդն էլ շատ հոտով ա, ամա փշատ ա:
ժնամ. 228 վդպ/համվ. 1891, 116 Տրպ

Անփուտ լուսնիակն էլ չէ:
ԹՄԿ 73 Թֆլ

ԲՈՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԵՐԱՇԽՈՒԹՅՈՒՆ

Ատիմադն էլ դժողք չեր եթում *(գնում)*, ամա գլխին տալով ատրաց:
ժնամ. 224 վդպ/հժչ VII, 105 Դրբ

Ալին դժողքը չէր էթում, գլխին տալով ատրաց:
հժչ VII, 93 վդպ

Դևը դարբնոցը չէր էրում, գլխին տալով տարաց:
ՀԺՀ VII, 94 Վդպ/ԱՇ 17 Աշտ/ՓՇԱ 100 Շրկ

Գառավն էլ դժողք չի էրբա, համա գոռով կը տանճեն:
ՆՆ 521 Շրկ/ԵԱ 121 Խոյ

Խաբրով *(համբարձի)* բանին բամբակ կը բուսի:
Մ 1885, 450 Դլթ

Ավերվի՛ էն խաբըր *(համբարձխոմբյուն)*, որ մեջ քիչմ՛ էլ զոռ *(բանություն)* չէղնի:
ԱՀ XIX, 97 Ալշ

Թե խաբրով չեկավ, չվանով *(պարան)* կուգա:
ԼՄ 1880, 17 Բլն

Շանը գոռով որսի չեն դրկի:
ՓՇԱ 118 Շրկ/ԺԱԲ 90 Ախց/ԱԲ II, 15 Ագլ

Ջոռավնն թռպին (բարակ) ավ (որս) չեր թռար:
Բ 1899, 411 Կն/ՎՍ II, 138 Վն/ԱՀԱ 6 Պտ/ՀԱՎ 1930, 360 Դբր/ԼՄ 1880, 11 Բլն

Շանը զորավնն ավի տանեա՝ կը զառնա ախրոջը կը կծի:
ԺԵԱ 214 Վդպ

Ուժով բաց արած վարդը հոտ չի ունենա:
ԹՄԿ 170 Թխլ

Օձը չավելով *(դյութելով)* դուրս կը հանեն ծակեն:
ԱՀ VI, 100 Բլն

Խաբըր քանց զոռ շատ է:
ԼՄ 1880, 26 Բլն

ՆԱԽԱՆՁԱՆ, ՊԱՏՃԱՌ ԵՎ ՀԵՏԵՎԱՆՔ

Հավը որ կռկռա, իմացի որ փոթացավ ունի:
ԳԱ 15 Վդպ/ՓՇԱ 112 Շրկ

Հավի փորացավը կռկռացից իմացի:
ԱՇ 41 Աշտ

Ընչացք *(մինչև)* ամպը չը գոռա, աճապուռ չի գա:
ԳԱ 9 Վդպ/ՓՇԱ 104 Շրկ/ԹՄԿ 106 Թխլ

Ջուրի *(մինչև)* շանը չը զարնես *(խփես)*, չի խածի:
ԺԵԱ 250 Հդկ

Ֆամին չփչած ծովը ֆոթուննա *(փոթորիկ)* չըլնար:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Ֆամի չելած՝ ածուռ չի շարժվիր:
Բ 1899, 772 Մլթ

Գլուխս որ չը ցավա, ի՞նչ քուրջ *(լամի կտոր)* կը կապեմ:
Բ 1899, 805 Հդբ

Կժին չը խփես, ձեն չի տա:
ՍԽ 25 Զդպ

Ջուն է էկի, որ ոսքերս մրսի:
ԱՀ VI, 91 Բլն/ՀՊ 1895, № 1235 Դլթ/Բ 1899, 411 Կն/ՇԿ 8 Շտխ/Բ 1898, 316 Ֆղ/ՊՎ 139 Վն/Բ 1899, 806 Հդբ

Ջունն էնպես (ցրտ) *համար գուքա, վար վուտը մրսի:*
ԹՄԿ 129 Թխլ

Զին ա ևկել, որ ձեռ մրսի
ԱՃ 44 Աշա

Զուն է ևկել, որ ձեռ ու ոտ մրսի:
ՓՇԱ 113 Շրկ

ԱՆԽՈՀԵՄՈՒԹՅՈՒՆ ՕՐՀԱՍԻ ՄԻՋՈՑԻՆ

Օձի աջալը *(օրհաս)* որ գա, կը գնա ճամբի մեջտեղը կը պառկի:
ԺԵԱ 229 Վպպ/ԿՇ 5 Դրբ/ԱՆ 51 Նթջ/ԺԵԱ 197 Տրպ

Օձի պլուխը որ կը ցավի, կնրբա ճամբի մեջտեղը վեր կընկնի:
ՊԺՒ 55 Աշա/ԱԱ 166 Զղ/ՓՇԱ 126 Շրկ/ԹՄԿ 171 ԹՓլ

Օձին պլուխը ցավի նև, ճամբուն օրթան (մեջտեղ) կը պառկի:
ՀԺՀ VII, 101 Խրմ/ՄՀ 23 Լո

Օձի պլուխը որ ցավի, ճամփուամբ կը գնե:
ՄՀ 23 Լո

Իծի կինը *(հետույք)* քոր գալիս՝ չորանի *(հովիտ)* դագանակին *(գավազան)* ա քսում:
ԺԵԱ 221 Վպպ/ԺԵԱ 230 Չք

Իծի աջալն որ գա, կնրբա չորանի դագանակին կը քսվի:
ԳԹ 118 Սլմ/ՀԺՀ VII, 97 Խրմ/ԱՆ 55 Նթջ

Իծու աճալն որ խգա, կնրբա հովվու հացնր կուտի:
ԱՀ VII—VIII, 465 Սլշ

Իծուն կոնակը օր քեռվի, կնրբա չորանի փեսային կը քսվի:
ԺԵԱ 194 Տրպ/ԱՇ 29 Աշա

Շանը սատկելիքն որ գա, կերբա ջամու *(մզկիթ)* բակը կը մուռ-ապռե *(ապականել)*:
ՀԱ 15 Կրն/ԺԵԱ 197 Տրպ

Շանը սատկելը որ գա, կնրբա ջամու դուռը կը պառկի:
ՓՇԱ 118 Շրկ

ՎԱՏԻ ՄՈՏ ՆԱԽԿԻՆՆ ԱՌԱՎԵԼ ԳՆԱՀԱՏԵԼԻ Է

Միճչև չը գա եսիճը, չի հիշվիլ առաջինը:
ՓՇԱ 117 Շրկ/ԺԵԱ 221 Վպպ/ԹՄԿ 102 ԹՓլ/ԱՀ VII—VIII, 480 Սլշ/ԱՀ VI, 88 Բլն/ՊՎ 142 Վն/ՁԲ 62 Ձհմ/ՇԿ 12 Շախ/ԱՆ 46 Նթջ

Հեսին խաղրութեն *(խաչատուրյուն)* ծածկից գառաջին առակութեն *(ծաղր)*:
ԱՀ VI, 94 Բլն

Էրբա հարանց, հիշէ մարանց:
ԱՀ IX, 183 Պլս/ՀՀԳ 101 Եվդ

Կնրբա առնանցդ, կը փեսուես մարանցդ:
ԱՄ 1886, 75 Սրս

Տճիցդ օր երբաս, ճոր ասճդ դադրը *(արժեքը)* կիմանաս:
ԺԵԱ 239 Կլպ

Հեճց դարա ասամ, որ դարադ մոռանաս:
ՓՇԱ 112 Շրկ/ԹՄԿ 88 ԹՓլ/ԱԳ II, 15 Ազլ

Գլուխդ որ ցավի, ոսիդ ցավը մսեդ կը զգես:
ԹՄԿ 85 ԹՓլ/ԳԹ 123 Սլմ

Գլխիս եմ բաճը բերիմ, որ ճոպիս մահիցս ըճկամ:
Ած 15 Աշա

Աղբրներդ չը չորացած, ջրին ղբյմերը (*արժևքը*) չի գնացվիր:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

ԲՆԱԿԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ ԴԺՎԱՐ Է ՇԵՂԵԼ

Ջուրը իրա ճամփեն կը գտնի:
ԳՄ 17 Վզպ/ԳԺԲ 56 Աբա/ԱԺԲ 90 Գնր/ԹՄԿ 151 ԹՓլ/Աշ XI, 116 Բրչ/ԺԵՄ 236 Լո/ԺԵՄ 197 Տրպ

Ջուրը գնացած ճամբան չի մոռնար:
Ած 39 Նխջ/Բ 1900, 599 ԿՄ

Ջուրը յուր ճամբան չի փոխիլ:
Ած 39 Նխջ

Ջուրն իր գնացած տեղն էլի կերթա:
ՓՇՄ 122 Շրկ/ԹՄԿ 151 ԹՓլ

Ջուրն իրա տեղով կերթա:
ԺԵՄ 207 Աբհ/ԿՇ 5 Դրբ

Ջուրն իրա ճամփեն գիտի:
ՀԺՀ VII, 87 Աառ/ՀՏՎ 24 Շրկ

Ջուրն իր փոսը կը գտնի:
ԺԵՄ 227 Վզպ

Ջուրը պատից վեր չի բարձրանա:
ՓՇՄ 122 Շրկ/ԵՀԳ 112 Եվդ

Ջուրը պատիցը վերև չեն տանի:
Ած 58 Աշա

ՆԵՂՆ ԸՆԿՆԾՂ ԿՈՎԱՆ Է ՓՆՏՐՈՒՄ

Ծովն ընկնողը փրփուրին էլ ձեռ կը բռնի:
Ած 36 Աշա/ԺԵՄ 248 Հզկ/ՓՇՄ 108 Շրկ

Ծովն ընկնողը ձեռքը օձին էլ կը գցի:
ԼՄ 1880, 27 Բլն/ՍԽ 32 Զզպ

Ծովն ընկնողը օձին կը փաթթվի:
Ած 37 Նխջ

Գետաառաքը ձեռքը օձն է ձգել:
ՀՄ 205 Ակն

Խեղդվողը օձին էլ ձեռք կը մեկնի:
ՀԱՎ 1930, 359 Դրբ

Ջուրն ընկնողը չոփիցն ա բռնում:
ՄՀ 23 Լո/Բ 1899, 480 Կն

Գետաառաքը գետն է ընկեր, ձեռքը չորս գիտ է ձգեր:
ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

ԳՈՐԾՆ ԻՐ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՈՎ Է ԳՆԱՀԱՏՎՈՒՄ

Ամեն բանի վերջն է գովելի:
Ած 8 Աշա/ԺԱԲ 80 Ախց/ՆՆ 481 Շրկ/ԹՄԿ 68 ԹՓլ/ԼՄ 1880, 2 Բլն

Ամեն բանը կալին մաշուր (*հայտնի*) կանի:
ՀԺՀ VII, 93 Վզպ

Ձառը աշնանը կը հաշվեն:
ԱԳ 6 Եբվ

ՊԵՏՔ Է ՄԱՔՈՒԻ ԵՎ ՄԱՔՐԱՍԵՐ ԼԻՆԵԼ

Էծը որ էծ ա՝ տեղը քեթում ա, ցո՛ր ա ցատում:
Վ.Ա. 13 Վ.պ./Ա.Շ 22 Ա.շ./Վ.Ա I, 125 Վն./Շկ 8 Շախ./Ա.Հ VI, 82 Բ.ն./Ա.Գ, 3 Սահ

Էծն օր էծ է, տեղը կխասկի՝ հոր կը հասի:
ՀՏՎ 8 Շրկ/ՀԺՀ VII, 80 Ա.ա

Էծ որ էծ ա, չուր ուր տեղ չը շիտա (կարգավորել), չհասի:
Ա.Հ XII, 101 Ա.12

Աղքատ աղքատ, քիթդ սրբի՝ էլի աղքատ:
Ա.Շ 5 Ա.շ.

Աղքատ ապրելն ամոթ չի, կեղտոտ ապրելն է ամոթ:
Գ.Թ 111 Ա.մ

Փիճրի *(կեղտոտ)* մարդը մաքուր մարդուն չի ճանաչի:
Ա.Թ 48 Շրկ

Աղտոտ մարդը Ջաուկին էլ աղտոտ կըլլի:
Ժ.Ա. I, 17

Էնքան կեղտոտ ա՝ օձի բեթանը մզես, կը տատկի:
Ժ.Ե.Ա. 294 Վ.պ

Շատ կեղտոտ մնալը տապոնին վնաս է:
Վ.Ա II, 147 Վն

ԱՆՎԵՐԱԿԱՆԳՆԵԼԻ *(խորտակված)* ԵՎ ՉԸ ԼԻՆԵԼԻՔ ԲԱՆ

Կիսած հացը չի տաղանա *(տամբոզչանա)*:
Ժ.Ե.Ա. 295 Վ.պ./Փ.Շ.Ա. 110 Շրկ/Հ.Ա. 208 Ա.ն./Թ.Մ.կ 120 Թ.ֆ./Ք 1899, 652 Խն/Ա.Հ XIII, 85 Ա.12/Ա.Ի.Զ 139 Զ.Ք/Ժ.Ե.Ա. 231 Հ.Ք

Ճիտուկ հաց որ կխասվի, էլ չը կոխի:
Լ.Մ 1880, 17 Բ.ն

Կոտրած ձուն ու կտրած հացը չեն տաղանա:
Ա.Շ 39 Ա.շ./Ժ.Ե.Ա. 235 Լ.ո

Էլած աչքը տեղը չի գա:
Փ.Շ.Ա. 100 Շրկ/Ա.Շ 18 Ա.շ.

Գետին թափած եղ, էլ չի լցվի իր տեղ:
Շկ 11 Շախ

Թափած եղը, չի ժողովվիր:
Հ.Ա. 207 Ա.ն./Ն.Հ.Գ 103 Ն.պ./Հ.Վ. 1893, 358 Տ.պ./Լ.Մ 1880, 17 Բ.ն

Թափած բանը եա չեն լցնի ամանը:
Ա.Շ 26 Ա.շ./Փ.Շ.Ա. 104 Շրկ

Սիրտը որ կա շուշա է, որ կոտրվից էլ չի տաղանա *(ողջանա)*:
Թ.Մ.կ 153 Թ.ֆ./Փ.Շ.Ա. 123 Շրկ/Գ.Ա. 23 Վ.պ./Ժ.Ե.Ա. 197 Տ.պ./Ա.Հ IX, 188 Գ.ո

Լալով, ողբալով մեռելը չ'ողջըցնար:
Հ.Վ. 1890, 289 Տ.պ./Ա.Ն 33 Ն.խ.Ջ/Ժ.Ե.Ա. 256 Շախ

Կտրած հացը կպչիլ չի, կոտրած սիրտը դգվիլ *(ուղղվիլ)* չի:
Ա՛ XI, 114 Բ՚չ

Իշեն ընկածը մեմել *(մեկ էլ)* կանգնիլ չի:
ԺԱ 290 Տ՚պ

Ղուշը *(թռչուն)* որ ձեռքից թռավ, էլ ձեռք չի՛ ընկնի:
ՄԹ 27 Շ՚կ

Կոտրած բանը չի՛ շինվիր:
Ա՛ն 33 Ն՚չ

Թե պլիկ *(մեխաղլե մանր փող)* եղավ փարա *(պրայմ)*, դու կեղնիս ընձի պարա *(հավատար)*:
Ա՛ VII—VIII, 465 Ա՚յ/Ա՚Ղ 1 Ա՚ն/Ա՛ VI, 80 Բ՚ն

Ընչար քու ասածն ըննի, ուղտի պոչը գետին կը հասնի:
Ա՛Շ 24 Ա՚շտ/ԺԱ 214 Վ՚պ

Իշու պոչն օր գետին հասնի, էն օր քու խոսք կեղնի:
ԺԱ 283 Ա՚յ/Ա՛ VI, 82 Բ՚ն

Իշի Ջաուկին, գիլի բարկեցդաքին:
ԹՄԿ 108 Թ՚ֆ՚լ

Ամեն բան իր տեղը կուզա, քոասայի *(անմազլե)* մորուքը չի գար:
ՀԱՎ 1892, 24 Տ՚պ

Հավկիթը ուր ծերի վրեն չկայնի:
ԺԱ 270 Ա՚յ

Հ Ա Վ Ե Լ Վ Ա Ծ

Ագռավի ոնխովն *(բերան)* իրն *(լինի)*, ամեն օր ձին կը գա:
ԱԽ 34 Զ՚պ

Ագռավի բերնով գարուն չի գա:
Ա՛Շ XII, 95 Ա՚յ՚

Ագռավը լեշի *(պիշ)* վրա կերքա:
ԹՄԿ 69 Թ՚ֆ՚լ

Ագռավի աչու մարդ իշին չի կացա չոշ ասի:
ԹՄԿ 67 Թ՚ֆ՚լ

Ագռավի սեսած սերմը չի կացանչի:
ԺԱ 217 Վ՚պ՚լ/ՓԾԱ 90 Շ՚կ՚/ԹՄԿ 69 Թ՚ֆ՚լ/ԿԾ 1 Դ՚ր՚/Ա՛Ա 1 Պ՚ս

Կակաո (ագռավի) սեսած սերմը չի բուսնիր:
Վ՚Ա II, 144 Վ՚ն/Բ 1899, 554 Բ՚դ

Ագռավի հացի ծադիկ ա:
Մ 1885, 123 Դ՚Բ

Ալիի դարդը փլավն ա:
ԺԱ I, 8

Ալրի պարկ քանի զարնես—ալուր կը սա:
Ա՛Շ XII, 95 Ա՚յ՚

Ախպերն ախպորն ասեց՝ առաջ մի հետաքրս *(հաշիվ)* տես, հետո աչքիս լիսն ես:
Ա՛Ծ 5 Ա՚շտ/ԹՄԿ 122 Թ՚ֆ՚լ/Ա՛Ծ 2 Ա՚շտ

Ախպերությաց ասեն ախպոր պես, առաւտուրի ասեն՝ օսարի պես:
ԼՄ 1880, 1 Բ՚ն

Ածովի ճոդը, ասովի խոսքը կեցնալ չի:
Ա՛Շ XI, 112 Բ՚չ

Ականջ ըրավ էլուն *(առարին)*, ագին ավավ գելուն:
Լմ 1880, 9 Բլն

Ականքը *(առաձնիր)* քչփորելով փոր չի կշտանար:
Թմկ 66 Թֆլ/Ան IX, 180 Պլս/ԺԵմ 233 Լռ

Ականի կեղտը փոր չի կշտացուր:
ՀՏվ 2 Շրկ/Վմ II, 135 Վն/Ան VI, 76 Բլն

Աղբը քանի իրար ասաս հոտը կելնե:
Լմ 1880, 3 Բլն/Բ 1898, 378 Դրք/Մ 1886, 789 Բլն/Թմկ 70 Թֆլ/ՀԱվ 1893, 359 Տրպ/Ան XII, 103 Ալշ

Աղբուր գդաղձ չուզե, կերթա-կիգա ակը կը բուսնի:
Բ 1899, 805 Հպր

Աղբուրը վուր գա, աղբուսը *(աղբակալար)* կու կարվի:
Թմկ 77 Թֆլ

Աղեկ մանած էլներ, ուր իոր *(հոր)* պատից կախած կելներ:
ԺԵմ 186 Վն/Լմ 6 Ալշ/Լմ 1880, 51 Բլն

Աղեկ մարդը խոսքի վրա կուգա:
ՆՀԳ 95 Եվդ

Աղեկ ջուր շեն տեղեր, խոտն ալ ավեր գեղեր:
Լմ 1880, 6 Բլն

Աղեկ վարդն իր տոդին վրա կը բուսնի:
Մ 1885, 422 Երր

Աղեկ օրդ գեշի մի՛ դարձնուլ:
Ան 46 Նխջ/Բ 1899, 377 Պլս

Աղեկ օրիդ երեսիդ խնդացող շատ կըլլա:
Բ 1900, 427 Մրդ

Աղեն աղնց, խաթուն աղփնց:
Պվ 133 Վն

Աղին աղ է պետք, տաշտին՝ բըրխմոր:
ԱԳ 9 Երվ

Աղիին աղի կըսեն, անլիին՝ անլի:
Բ 1898, 332 Դրք/ԱՇ 5 Ալշ

Աղն է պատուում մատադին:
Թմկ 72 Թֆլ

Աղն է կերակ մատադը:
ԱԳ 4 Երվ

Աղվեսի հնարքը հավի գլխին ա:
ԱՇ 8 Ալշ/ԺԵմ 198 Տրպ

Աղվեսը մարաքումը ձագ ա հաճել՝ մեր բազու հզուբյունիցն ա *(հնգութիւնից)*:
ՊԺԲ 43 Ալշ/ԺԵմ 238 Կլպ/ՓՇմ 91 Շրկ

Աղվեսի վկան իր պոչն է:
ՓՇմ 90 Շրկ/ԺԵմ 209 Վղպ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ

Աղվես ուր (իր) պոչ վկա կը բռնե:
ԺԵմ 176 Բլն/ԺԵմ 208 Քղ/Բ 1898, 200 Կրն/Լմ 15 Ալշ/Թմկ 68 Թֆլ/ՉԲ 59 Չհմ

Աղվեսին վկա ուզեցին՝ պոչը ցույց տվեց:
ԺԱԲ 110 Ախց/Ան IX, 184 Պլս

Աղվեսին հարցրին վկայ ում է, տասավ իմ կուդին (պոչ):
Թմկ 66 Թֆլ

Աղվեսի փախուստը միշտ քուրքուռ *(մորթեղործ)* խանութն է:
ԱԱ. 5 գլս/ԹՄԿ 69 թՖլ/ՀԱՎ. 1891, 116 Տրպ

Աղվեսը փողոցումն ի՞նչ բան ուներ:
ԹՄԿ 72 թՖլ

Աղքատին գեղը քցա, թե չապրի՝ գեար քցա:
գԱ. 4 վդպ

Ամաւաթը *(ի պահ տրված)* ճողն ա պահե:
գԱ. 30 վդպ

Ամաւաթ հացը փոր չի կշռացնե:
փՇԱ. 91 Շրկ

Ամառվա փուշը՝ ձմեռվա ցուշը:
գԱ. 8 վդպ/փՇԱ. 91 Շրկ/ԹՄԿ 75 թՖլ/ԱՆ 29 նԼջ/ԺԵԱ. 244 ԱԿն/ԺԵԱ. 230 ՀՓ/ՎՍ II, 134 վն/ԱՂ. 4 Ման

Իս օրվան փուշը՝ վաղվան ցուշը:
Բ 1898, 378 Դրբ/ԱՀ VI, 76 Բլն

Աս օրվան ցուշը՝ վաղվան փուշը:
Մ 1886, 45 Տրպ

Ամառն քար՝ ձմռան պաշար:
ԱՀ VII—VIII, 457 Ա12

Ամառ որ պարկես ճովեր, ձմեռ կը փիցուս *(սառակիցնել)* կովեր:
ԱՀ VII—VIII, 457 Ա12

Ամառվաց գողը ձմեռնը կը խոստովանի:
ԲԱ. 8 Դրբ

Ամանը կը շինեն՝ ուզկը *(կանթ)* կը կպցնեն:
ԺԵԱ. 233 Լս/ԺԵԱ. 184 Մշ

Ամենն ալ փլավի վրա կը վազին:
ԼՄ 1880, 3 Բլն

Ամեն ամպ անձրև չի բերե:
փՇԱ. 91 Շրկ

Ամեն ավուր աղքատը աստված կը կշտացնե:
ԱԳ. 18 Ախց

Ամեն բանի բարակը կը կտրվի, մարդի՝ հասարը:
ԱՇ 9 Աշտ/ԵԱ. 101 խտՉ

Ամեն բան բարիքներն կը կտրի, մարդը՝ հատոնաներն:
ԼՄ 1880, 1 Բլն/ՀԺՀ VII, 110, վՆ/ԺԵԱ. 194 Տրպ

Ամեն բան իր գինն ուզի:
ԹՄԿ 71 թՖլ/ԱԺԲ 85 Բնբ

Ամեն բանի սկիզբն է դժվար:
ՊԺԲ 43 Աշտ/Բ 1899, 650 Խն/ՊԺԲ 43 Աշտ

Ամեն գլխեն ձեն մը կը գա:
Բ 1898, 302 Խն

Ամեն դարիվեր *(վերելք)* ուզի իր դարիգուսը *(վայրէջք)*:
ԹՄԿ 70 թՖլ/ԳԹ 119 Ալմ

Ձկա պարխպաս, վուր պարխվիր չանիննա:
ԹՄԿ 148 թՖլ

Ամեն եզ մեկ վարոցով *(ճիպաս)* չը բշեն:
ԱՀ XII, 96 Ա12

Ամեն երուսաղեմ էրթցող Հաջի չըլլար:
ԱՀԱ. 3 գլս/ՀԱՎ. 1890, 289 Տրպ

Ամեն իջէի կարմիր ճիպիը չի սազի:
Ազ 5 Աշա

Ամեն իջէ բաց ճիպիելը լավ չէ:
ՓՇՒ. 91 Շրկ/ԹՄԿ 69 ՔՓԼ

Ամեն խոտոզի ձաղը իրեն բուճի մեջ բարձր կ'ելլի:
Ան 59 Նխշ

Ամեն խոտաովաճառը ախտանիշ չըսվիր:
ԵՀԳ 96 Եվգ

Ամեն դուշ *(մուշուն)* իրեն կառուցով կուտե:
Ան 50 Նխշ

Ամեն ծաղիկ իրա հոտը ուճի:
ԳՒ. 4 Վդգ/ՓՇՒ. 91 Շրկ/ԹՄԿ 75 ՔՓԼ/ՀԲ 64 ՁՀՖ/Բ 1898, 378 Գլբ

Ամեն ծաղիկից մեկ հատ կիզա:
Ազ VI, 75 Բրն/Ազ XII, 96 Ագ

Ամեն ծառ շամի *(ոճի)* չի ըլիլ:
Ազ XI, 112 Բյշ

Ամեն ծակ *(սրկոր)* իր ճաֆաղեն *(կևր)* կուգե:
ՓՇՒ. 92 Շրկ

Ամեն կիճառ բազազ *(կառրիկեն ծախուզ)* չի գառնա:
ԹՄԿ 74 ՔՓԼ

Ամեն ճավք ճեռ ուր երամիե:
Ազ VI, 76 Բրն/Ազ XII, 96 Ագ/Մ 1885, 423 Ղլթ

Ամեն ճավկիր երկու գեղցուց չ'ուճեցնար:
Ամ. 8 Գլս

Ամենուն ճոգցած տեղը խաճ *(իջիան)* չի շինվիր:
ԵՀԳ 96 Եվգ/ՄԽ 1895, 293 Տրզ

Ամեն ձորից մի ձեն ա գալի:
Ազ 5 Աշա/ՓՇՒ. 91 Շրկ

Ամեն դուշ *(մուշուն)* իր գուբրիե *(հրամա)* ա մաղ գալի:
Ազ 2 Աշա

Ամեն դուշ բոճի բաց չիա, երը բաավ բե չէ՝ «ճեյճեյը» երեխեցն ա:
ՓՇՒ. 92 Շրկ/Ազ 6 Աշա

Ամեն մարդ իրա դարդը կասի:
ԳՒ. 19 Վդգ/ԹՄԿ 72 ՔՓԼ

Ամեն մարդ իր դարդը կը հոգա:
Ազ IX, 180 Գլա

Ամեն մարդի գարդ իրաճ ցավ կը ասա:
Ազ 5 Աշա

Ամեն մարդի գարաը իրաճ համար գավա *(ուղա)* է:
ՓՇՒ. 91 Շրկ

Ամեն մարդ իր կարասեքը կուլա:
Բ 1899, 378 Գլս

Ամեն մարդ իր Վարդանը կուլա:
ԵՀԳ 96 Եվգ

Հերքեա (յուրաքանչյուր ոք) իր Բաղչեն կուլա:
ՀՒ. 209 Ահն

Հերքեա իր Մարկոսը կուլա:
Բ 1899, 479 Կն/Բ 1900, 186 Մբշ

Ամեն մարդուճ իր յարեն *(վիրք)* է ցավ ասալի:
ԹՄԿ 71 ՔՓԼ/Բ 1899, 378 Գլս

Ամեն մարդ իրեն տուրը, հավերը ալ իրենց բուրը:
Ան 23 Նխջ/ՀԱՎ 1892, 184 Տրպ/ՀԱՎ 1887, 175 Խաջ/ՊՀԿ 1654 Էվր

Ամեն մարդ իրեն հշը կը քշե:
ԺԱԲ 110 Ախց/Ազ IX, 180 Պլս

Ամեն մարդ իր ձին է քշում:
ԹՄԿ 78 Թֆլ

Ամեն մարդ իր փոսը կը լցնե:
ՓՇԱ 91 Շրկ/ԺԱԲ 88 Ախց/ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Ամեն մարդի հավատալ չի լինի:
ՓՇԱ 91 Շրկ

Ամեն մարդ իրեն կարին ընկածը կենե:
ՆՆ 481 Շրկ

Ամեն մարդ մեկ-մեկ խելքի կը ծառայե:
Բ 1899, 378 Պլս

Ամեն մարդ էլ մեկ չի ըլնի:
ԺԲԱ 217 Վզպ

Ամեն մարդի մեղք իրանից կուզեն:
ՓՇԱ 91 Շրկ

Ամեն մարդ իրեն գլխարկը թող բռնե, օր չընկնի:
Բ 1898, 472 Բզ

Ամեն մարդ ալ դպալ կը շինե, ամա մարիֆաթը *(շնորհքը)* կոթը շիռակ բերելն է:
Ազ IX, 180 Պլս

Ամեն մարդ իրեն լոշին *(լափաշ)* է տեղ ածում:
Ազ 6 Երվ

Ամեն մարդու սրտին մեջ ապաո *(առյուծ)* մը կա պառկած:
Ազ IX, 180 Պլս

Ամեն մարդ ալ ձուր ծամե կը, ամա արաբի աղջիկը լեզերը *(համը)* հաճե կը:
ԺԵԱ 247 Հղկ

Ամեն մարդու շապիկն իրաո ջանին *(մարմնին)* մոտիկ է:
ՀՏՎ 2 Շրկ

Ամեն մարդ ալ ֆնտախին *(կապին)* մեջը, գեյթինին *(ձիթապտուղ)* դուրսը կը փնտռե, քի ուտե:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Ամեն մարդ իրեն մուշտին *(բռունցքը)* քար կը կարծե:
ԺԱԲ 116 Ախց

Ամեն մարդ իր հավաո *(հզոնակ)* կը չալե *(նվագել)*:
Ան 44 Շխջ

Ամեն մարդ իր գիտցածը կը խոսի:
ԼՄ 1880, 11 Բլն

Ամեն քուզի *(գգակ)* ոակ մի գլուխ կա:
Ազ VI, 76 Բլն

Ամեն ոչխար իրա գմակը կը պահե:
ԹՄԿ 71 Թֆլ

Ամպերը չեկած, անալմն եկավ ասրավ:
Ազ 19 Երվ

Ամպի գոռալը աճձրևի նշաո է:
ՓՇԱ 92 Շրկ/ՀԱՎ 1890, 289, 161 Տրպ

Անցաղուն *(առանց հատիկ)* ջաղացի քարն էլ չի պտիտ գալիս:
Ամթ 85 Բնք/ԹՄկ 76 Թֆլ

Անցասուն սեղը կաց, անցախտ *(անօդնական)* սեղը մի կենա:
Ժեմ. 217 Վդպ/ՊԺԲ 44 Աշա

Անբանացնիլ *(չդործածվող)* բուրը կը ժանգոտի:
Ամթ 85 Բնք

Անգաճն էնդու համա չէ միճամուռ՝ վուր շատ բան է իմանում:
ԹՄկ 65 Թֆլ/ՓԾԱ. 92 Շրկ

Անգեա մարդու համար շիպն ու շաքարը մեկ ա:
Աչ XII, 96 Ալշ

Անգոր խաչին՝ մա՛ *(թև)* խուճկ ես ծխես, մա՛ փքիր:
ՎՍ I, 121 Վն

Անխելքի հացը խելոքի փորն է:
Նն 481 Շրկ/ԹՄկ 70 Թֆլ/Ան 35 Նխջ/ՀԺՀ VII, 99 Խրմ/Բ 1899, 652 Խն/ԵՀԳ 104 Եվդ/Աչ IX, 185 Գլա/Աշ 34 Ալշ/ԺԵՄ. 195 Տրպ/ՀԺՀ VII, 90 Ալշ/ԳՄ. 58 Վդպ/ՎՍ II, 142 Վն

Անհաղ *(անվարձ)* կըլի, անհաշ չիլլի *(մշակի մասին)*:
ԹՄկ 66 Թֆլ

Անճամբ ըրածին դարման չը կա:
ԼՄ 1880, 2 Բլն

Անճարևի ծեծածը կարկուտն էլ կը ծեծի:
ՀԺՀ VII, 94 Վդպ

Անճարև օրը հավերին ջուր տվող շատ կըլնի:
ԺԵՄ. 217 Վդպ/ՓԾԱ. 93 Շրկ/Բ 1898, 133 Կրն/Աչ VI, 76 Բլն/ՊՎ 133 Վն/ԵՀԳ 98 Եվդ/ԱԾԳ 73 Ակբ/Աչ IX, 182 Գլա/ԺԵՄ. 230 ՀԹ

Անճարև օր ճոռոթան *(ջրաբուխ)* խաչաթ *(պարծիք)* չեն իտա:
ՎՍ I, 122 Վն

Անճմուրազատու արրին խուճկ ու մոմ ատնող չի ըլնի:
Աշ 9 Աշա

Անծոփին քթին խաշլամայինն *(խաշած մխա)* ճոտը շատ անուշ կու գա:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Անծոքություն—անամոքություն:
Ա.Ղ. 19 Աշա

Անծողը պրծավ, ատողը՝ ո՛չ:
ՀԺՀ VII, 101 Ղրբ/ԺԵՄ. 217 Վդպ/ԱՇ 2 Աշա/ԹՄկ 65 Թֆլ/ԳԹ 111 Ալմ/ՓԾԱ. 93 Շրկ

Անուշ հոտը վարդից կուզեն, մարդկությունը մարդից կուզեն:
Աշ 7 Աշա

Ան որ տուճ չէ շիներ՝ գինա թե տուն ու գեղան մեջն է բուսեր:
ԼՄ 1880, 6 Բլն

Անչուր ջաղացը ալուր չի աղալ:
ՀԺՀ VII, 77 Աստ

Անտեր ժամին սատանեքը տեր կենին:
ՓԾԱ. 93 Շրկ/ԹՄկ 71 Թֆլ

Ա.ճառեր մալը *(ապրանք)* յաղին *(գնշատիր)* կը առնի:
Գ.Ա. 22 Վրպ

Ա.ճառեր մալին տեր մի՛ լինի:
ԼՄ 1880, 1 Բյն/ՀԱՎ. 1899, 289 Տրպ

Ա.ճառեր մալին տեր շատ կա:
Բ 1899, 651 Խն

Ա.ճառեր ոչխարը գելը կուտի:
ՀԱ. 9 Ա.շ

Ա.ճախրակաճ մեռնելը ածաղաղուցը կը բաղվի:
Ա.Շ 9 Ա.շ

Ա.ճցավել գլխեր ավետարանի տակ չեն դնի:
ՀՏՎ. 2 Շրխ/Վ.Ա 1, 121 Վն/ԺԲԱ. 176 Բյն

Ա.նգամ (ածխոգ) գլուխը, գոլմոդալի (աղմուկ) տակ չեն դնի:
Ա.Շ 8 Ա.շ

Ա.նցավիլ գլուխ մի՛ ցավեցնի:
ԹՄԿ 75 ԹՓլ

Ա.շխարքս ո՞ւց ես գիտուս:— Քեզ ևմաճ:
ՀԺՀ VII, 77 Ա.ռա/ԼՄ 1880, 7 Ըլն/Ա.Հ VI, 77 Բյն/Ա.Հ 1895, 54 Տրպ

Ա.շխարքս բանուկին *(աշխատողին)* ա:
ՆԱ. 117 Խաչ

Ա.շխարքես կշտուս *(կշտանալիք)* չկա:
Ա.Ն 72 Նխշ

Ա.շխարքը դմակ, դուչաղը *(ճարպիկ, քաջ)* դաճակ:
ԹՄԿ 75 ԹՓլ/Ա.Հ VII—VIII, 483 Ա.ղ/Մ 1885, 423 Դ.Ք/Վ.Ա 1, 122 Վն

Ա.շխարքը գմակ, խելոքը գանակ:
Ա.Շ 1 Ա.շ

Ա.շխարքը գմակ, մարդը գանակ:
Ա.ծ.Բ 85 Քնք/ԺԱ.Բ 55 Ախց/ԿՇ 1 Գ.Բ/ՓՇԱ. 93 Շրկ/Ա.Հ VI, 71 Բյն/ԺԲԱ. 209 Վրպ/Ա.Շ 1 Ա.շ/ԹՄԿ 65 ԹՓլ

Ա.շխարքը գմակ ա, մարդը գանակ ա. Համ կոտրի, համ ուտի:
ՀԺՀ VII, 77 Ա.ռա/ԺԲԱ. 208 Գզ/ՀԲ 59 Զեմ/ԹՄԿ 65 ԹՓլ/ԺԲԱ. 241 Օշկ

Ա.շխարքը ասլդուխք Է՝ մեկը ելցուած է, մեկը վեր գալի:
Վ.Ա. 2 Վրպ/Գ.Ծ.Բ 44 Ա.շ/ՀՏԿ. 2 Շրկ/ԹՄԿ 66 ԹՓլ/Ա.Ն. 57 Նխշ/ԿՇ 1 Գ.Բ/Ա.Հ IX, 181 Գլո/ԲԱ. 109 ԱմՀ/ԺԲԱ. 199 Տրպ

Ա.շխարքս չարխ *(անիվ)* է, պըտուտ է գալի:
ԹՄԿ 69 ԹՓլ/Ա.Ա. 86 Գշպ/ԺԲԱ. 247 Հգկ

Ա.շխարքը չարխ է, կրնաս՝ պառաու կեր:
ԺԲԱ. 247 Հգկ

Ա.շդի խադը որ ճառցի, ճե՞յճիմ-ճե՞յճիմ կոտի:
Գ.Ա. 12 Վրպ/ԹՄԿ 70 ԹՓլ/ԺԲԱ. 241 Օշկ

Ա.տրում (գուռան) խադ որ խլտնէ (բռանա) ճե՞յճիմ-ճե՞յճիմ կընկրնի:
Վ.Ա 1, 122 Վն/ՆՆ 516 Շրկ

Ա.չք վեր արդարին աբա, ակաճչ՝ վեր մեղադրին:
Ա.Դ. 32 ԲՓլ

Ա.չքդ բաց, ճենդ *(օրհաս)* դիմաց:
ՃՀԳ. 97 Ծվգ

Աչքդ բաց, մեղքդ լաց:
գԹ 120 Մլմ

Աչքդ բաց, չէ ցն *(քմև չէ)* կը բանաւոր:
ԱՀ 52 Նխջ

Աչքն արդար լավ ա, քանց միաբը մեղավոր:
Ա՛ XI, 112 Բրչ/ՓՇՄ. 94 Շրկ/ԹՄԿ 65 ԹՓլ/ՎՄ I, 122 Վն

Աչքը ինչքան բարձրանա, ուղքից վերև չի բարձրանալ:
ԺԲՄ. 241 Օշկ/ՊԺԲ 44 Աշա/ԱՄ. 18 Պւս/ՓՇՄ. 94 Շրկ/ԹՄԿ 77 ԹՓլ/Ա՛ XI, 97 Մլշ

Աչքը սեսածնն կը վախենա:
ՆՆ 482 Շրկ/ԺԲՄ. 200 Տրպ/ԹՄԿ 72 ԹՓլ

Աչքի սեսածը հասասա է, քանց ականջի լսածը:
ՓՇՄ. 94 Շրկ/ԹՄԿ 74 ԹՓլ/ՄԺԲ 85 Քնք

Աչքը սեսնի, սիրտը կուզի:
ԺՄԲ 83 Ախց

Աչքի չսեսությունը անմի կուսություն ա:
Ա՛ XI, 112 Բրչ/ԲՄ. 104 Քաջ/ԺՄԲ 82 Ախց

Աչքն ինչ սեսնի էն կանի:
ՊԺԲ 44 Աշա/ԱՇ 3 Աշա

Ապրի ապրեցնողը, ծաղկի ծաղկեցնողը:
ԹՄԿ 78 ԹՓլ

Ապապրանքով *(պատվիրով)* վուրթի չի շինվի:
ԹՄԿ 70 ԹՓլ

Ալուր կեր՝ դուռը բե, փլավ կեր՝ լեռը բե:
Բ 1900, 427 Մրզ

Ավ *(ոչխ)* գնացող բազին *(բատրակ)* հետևից կը ցաղչցաև:
ԺԲՄ. 247 Չղկ

Ապրշում *(մեռատքս)* բրդի տեղ չի ծախվի:
ԺԲՄ. 256 Շախ

Առանց աբլոր էլ լիսը կը բացվի:
ԱՇ 6 Աշա/ՓՇՄ. 94 Շրկ/ԹՄԿ 73 ԹՓլ/ԺԲՄ. 176 Բլն/Ա՛ XII, 97 Մլշ

Առանց ածիլ *(նվագիլ)* չեն խաղա:
ԱՇ 7 Աշա

Առանց իշի գլխի հարցնիք չիլնի:
ԹՄԿ 68 ԹՓլ/ՖՏ III

Առանց խաշ *(թթխմոր)* խմոր չի դառնա:
ԹՄԿ 72 ԹՓլ

Առանց կրակի ծուխ չի ելնի:
ՀՄՎ 1930, 361 Գրր

Առանց շուն գեղ չի ըլի:
ԹՄԿ 71 ԹՓլ

Առանց ոսոի ծառ չըլլար:
ՄՄ. 20 Պւս

Առաջ ասեղը քեզ խրե, ետո մախաթը *(մեծ ասեղ)* ըզնեբիդ:
ՓՇՄ. 94 Շրկ/ԱՇԳ. 72 Ազբ/ԼՄ 1880, 43 Բլն/ՈՒՉ 137 Զք/ԺԲՄ. 193 Տրպ

Առաջ ասեղը քեզ խրե, ետը մախաթը հարնանիդ:
ԺԲՄ. 218 Վզպ/ԱՇ 3 Աշա

Առաջ ասելը քեզի խրև, նոր ուրիշին։
Ա՛Հ XII, 97 Ա՛ԼՀ

Առաջ գլխին, եսո ոտին։
Ա՛Շ 6 Ա՛շա

Առաջ գլուխը, եսո ոտքը։
ՓՇԱ. 94 Շրկ

Առաջի թիքեն *(պատառ)* համեղ կըլնի։
ԺԵԱ. 218 Վ.պպ/Ա՛Շ 10 Ա՛շա

Առչի թխքին թխքա չի հասնի։
ԹՄԿ 68 Թ՛ԼՀ/ՈՒՉ 135 ՉԹ

Առաջ լուծն ու կամդ պատրաստիր, հետո գիմ մոզու ակռաջիցը բռնիր։
Ա՛ԺՖ 85 Բ՛նք/Գ՛Թ 121 Ա՛լմ

Առաջ կեր, վերջը գոհացիր։
Բ 1899, 378 Պ՛լա/Բ 1898, 315 Բպ/Ա՛Հ IX, 186 Պ՛լա

Առաջնախոսը չի գիտի, թե եսնախոսի փորումը ինչ կա։
Ա՛Ղ 32 Լ՛ա

Առջի սեր, առջի բարի։
Ա՛Հ IX, 181 Պ՛լա

Առջը քառսուն խաղ գիտե, քառսունն էլ սաճնի պոչին է։
ԺՄԲ 104 Ա՛խց/Բ 1898, 378 Դ՛րբ/Ա՛Ն 57 Ն՛ԽՀ/ԵՍ. 120 ԽաՀ/ՈՒՉ 137 ՉԹ

Առչի խաղը սանձի համար է։
ԹՄԿ 68 Թ՛ԼՀ/Ա՛Հ VI, 75 Բ՛ն/Բ 1899, 378 Պ՛լա

Արչին հարիր ձանգ (ճնապր) ունի, սաղ (ամբողջ) խնձորի պետին ա։
Ա՛Շ 9 Ա՛շա/ԺԵՍ. 247 Հպկ

Առուն իր բմբից վերև չի ճիլնի *(բարձրանալ)։*
Ա՛Շ 7 Ա՛շա

Ասեցին էշին փալանը *(համետ)* դյուզացրու *(ուզդել)*, շուտ ավեց փորին տակը քցեց։
Ա՛Ղ. 33 Դ՛րբ

Ասուված ազատի լապտրակի *(հոպատոտակ)* քացուց։
ԺԵՍ. 218 Վ.պպ/Ա՛Շ 3 Ա՛շա/ՀՏՎ. 11 Շրկ/Ա՛Հ VI, 74 Բ՛ն/Ա՛Հ VII VIII, 458 Ա՛ԼՀ

Ասուծ ազատի լվի բռնցքից։
Ա՛Շ 3 Ա՛շա/ԺԵՍ. 218 Վ.պպ

Ասուծ եղն մոմ վառողին՝ եղն մոմ կը տա, մեղրն մոմ վառողին՝ մեղրն մոմ։
ՀԺՀ VII, 77 Ա՛սա/Բ 1900, 563 ԿՄ/ՓՇԱ. 95

Ասուած փլավ ուտողին փլավ կուտա, ժամբկ ուտողին ժամբիկ։
Վ՛Ա I, 122 Վ՛ն

Ասուծ մատաղը կը տեսնի՝ փետը կը հատցնի։
Ա՛Շ 7 Ա՛շա/ՓՇԱ. 94 Շրկ

Ասուծ օխնել ա «հաց», օխնել ա «չեն», ասիծել ա «հա ու չեն»։
Ա՛Հ XI, 112 Բ՛չ

Ասուած որ ազատի ձեռը լսի՝ վարդևորին ձին կը դնի։
Գ՛Ա. 1 Վ.պպ/Պ՛ԺԲ 43 Ա՛շա/ՀՏՎ. 1 Շրկ/Մ՛ՀԹ 1859, 414 Լ՛ա/ԹՄԿ 75 Թ՛ԼՀ/ԺԵՍ. 173 Խաա/Մ 1885, 423 Դ՛ԼՔ/Պ՛Վ. 142 Վ՛ն/ԺԵՍ. 231 ՀՔ/Ա՛ 214 Ա՛լմ/ԺԵՍ. 207 Ա՛ր՛

Ասուած որ քոռ անծղան (անծեղ) ականջ էնա, վարդևլըրին ձուն կը դնա:
ԺԵՍ. 168 Ա.Հ/Ա.Հ VI, 74 Բ.Ն/ՇԿ 15 Շտխ

Աստղաց խոսքը հրվրցքաց (վարվան) կարմուցջ է:
Ա.Ղ. 32 Ախց/Ա.Հ XI, 113 Բ.Հ

Ավազի վրա հիմք չեն դնի:
Ա.Շ 8 Ա.շա/ԺԵՍ. 181 Մ.

Առամներբը թափած շունը պզգած կը հաչա:
Ա.Շ 8 Ա.շա/ԺԵՍ. 296 Վ.պ

Առ՛ առակաները, բաղե՛ սիրականը:
Բ 1898, 133 Կրն/Ա.Հ XI, 112 Բ.Հ

Արած ցեխին մեկ փարչ (կուժ) ջուրն էլ հերիք է:
ՓՇՍ. 96 Շրկ/ԹՄԿ 74 Թ.Ֆ.Լ/ՀԺՀ VII, 103 Ղ.Բ.

Արևը որ հելնի, աստղերը կը խավարեն:
Գ.Ժ.Բ 45 Ա.շա

Արևն իրան լուսն ունի, լուսնյակն էլ իրանը:
ՀՏԿ. 1 Շրկ

Արթունը չը ֆռա (շրջկ.) քնած մարդու նման:
Վ.Ս I, 122 Վն

Արծվի շինած, մկների քանդած:
Ա.Շ 4 Ա.շա/ԺԵՍ. 186 Վն/Ա.Հ VII—VIII, 485 Ա.Լ

Արկաթն դուռը փեսեն դռանը մունետ (խնդիրք, կախումն) ա ընկել:
ՀԺՀ VII, 77 Ա.սա/ՈՒՋ 137 Զ.Թ/ՎՍ II, 148 Վն

Արջ կամ լծել հեշտ է, աղբ վերցրնել դժվար է:
Լ.Մ 1880, 2 Բ.Ն

Արջի հացը մարդի փորըմ չի մնա:
Ա.Շ 8 Ա.շա

Արջն ասեր է՝ բանից չեմ վախենա, երկու աղբոր մոտեն կը վախենամ:
Ա.Հ VI, 75 Բ.Ն/Ա.Ի. 1895, 16 Վն

Արջ ու պա՛ր, ո՞վ ա տեսե:
ՀԺՀ VII, 76 Ա.սա/ԺԵՍ. 238 Կ.պ/ԺԵՍ. 173 Խ.սա/Ա.Հ XII, 98 Ա.Լ

Արջ ու դիվա՞ծ (պատասխան):
ՀԺՀ VII, 89 Ա.Լ

Արուեն արեւով չեն լվանա, ջրով կը լվանան:
ԹՄԿ 67 Թ.Ֆ.Լ

Արք (հարց) ուեցող՝ ճագ կանի:
ԿՇ 16 Ղ.Բ

Բաբը (արժանի) բարին չը գտնի, ախ քաշելեն կը մեռնի:
Ա.Շ 19 Ա.շա

Բալքին (ջերմոց) ցաներ են, չի բուսե:
ՅԱ.Լ 149 Վն

Բաղնիսից աներքսեել չեն դուրս գա:
ՓՇՍ. 96 Շրկ

Բաղումդ բե ծիրան կա, բարովասածու բարին էլ կա:
Գ.Ա. 25 Վ.պ

Բամբակը կրակի քով (մոտ) չեն դնի:
ՆՆ 485 Շրկ

Բաքմազ *(քաղցու)* ուտողի գտալը գոտկումը կինի *(կլինի)*։
ԿՇ 18 Դ.բբ/ՀԱՎ. 1930, 360 Դ.բբ

Բանը՝ կը ճաւնե սրտի գամը *(մեխ)*։
Ա.Ն 39 Նխջ/ԲՀ 403 կրն/ԺԱԲ 94 Ախց/Բ 1900, 564 ԿՄ

Բանը որ չվերցնես տասը մատով, կը մնա տասը տարով։
Ա.Դ. 3։ Աշա

Բանը ասելեն գլուխ կը գա։
ԱՇ 12 Աշա/ԳԱ. 32 Վ.զպ/ԹՄԿ 81 Թֆլ/ՆՆ 485

Բանձր սարի կատարին, քամիբոլաւ սաղ տարին։
ԱՇ 11 Աշա/ԺԵԱ. 201 Տրպ/Բ 1898, 133 կրն

Բառբառը *(վարսակիը)* գիտե ապուռ եալծ տամարը *(երակ)*։
ՆՆ 485 Շրկ

Բարդին կոտացնես, քեզ վրա կըճկնի։
Ա.ԺԲ 86 Քնք

Բարիկեցդացին կերակուրը շատ կըլնի։
ԳԱ. 10 Վ.զպ

Բարկ *(ԹԽԺ)* բոնիրը՝ բարկ *(կըրքոտ)* էրիկ մի կարժե։
ՀԱ. 205 Ակն

Բարկ կրակը կոճերուն *(կոճղ)* մեջն է։
Բ 1898, 302 Խն

Բարուբ-գյուղեն *(վառոդ և փամփուշտ)* օր բազավորական հոնի *(լինի)* կրակողը շատ կեղնի։
ՀՏվ. 3 Շրկ

Բաց ամանը շունն ալ կը լիզե, կ ատուն ալ։
Բ 1898, 378 Դրբ/ՀԱՎ. 1830, 164 Տրպ

Բաց տվածեդ, փակ տուր։
Ա.Ն 32 Նխջ

Բեռը շալկողի շալակին կը դնեն։
ՄԹ 3 Շրկ

Բերանդ բանալուն, աչքդ բաց։
ԺԱԲ 99 Ախց/Ա.Ն 34 Նխջ/Բ 1898, 133 կրն/Բ 1899, 478 կն/Բ 1898, 315 Քզ

Բերանը սրտին խելացուկը կը զուրցե *(հայտնել)*։
ԺԱ. 11, 66

Բերանդ ցավելուն տեղ, թող ոսդ ցավի։
ԱՇ 12 Աշա/ԺԵԱ. 176 Բլն/ՎԱ 1. 127 Վ.ն/Բ 1898, 333 Դրբ

Բերնով ուզեմ, ինչո՞վ ուտեմ։
Ա.Հ VI, 77 Բլն/Ա.Հ IX, 189 Գլա/ԺԵԱ. 244 Ակն/ԺԵԱ. 193 Տրպ/ԵԱ. 109 Խոչ

Բզի գլխին բանցքով տալ չի ըլնի։
ԺԵԱ. 218 Վ.զպ/ՊԺԲ 45 Աշա/ԺԵԱ. 241 Օշկ/ԹՄԿ 81 Թֆլ

Բզի գլխին բառնցքով չեն տալ։
ՓՇԱ. 96 Շրկ/ՆՆ 486 Շրկ/ԺԵԱ. 178 Բ.ն

Բիր *(մեկ)* ըլի՛ ու փիր *(ընտիր)* ըլի՛։
ԹՄԿ 81 Թֆլ

Բոբիկ ոտը օրական մաշակարի *(կոշկակարի)* դառնց ա։
ԱՇ 12 Աշա/ՀՏվ. 3 Շրկ/Ա.Հ VI, 73 Բլն/ԷԱ. 3 Աւշ/ԺԵԱ. 181 Մշ

Բոզ *(գործագուն)* ձին գարի չի ուտի:
ԱԾ 11 Աշտ

Բոշի եղն որ շատ ըլնի՝ կեսն ել հետևը կը քսի:
ԺԵԱ 218/Վպ/ԱՀ XVIII, 33 Ալշ/ԱԾ 65 Աշտ

Զորնի (հովիվ) *եղն օր շատ էդնի՝ դադիճակին* (ձեռնափայտ) *կը քսեն:*
ՆՆ 521 Շրկ/ԵԱ 107 Խոջ/ՀԱՎ 1890, 289

Բոստանչուն *(բանջարապուժ)* ընծան՝ կամ սեխ կըլի, կամ ձմերուկ:
ԲԱ 12 Երվ/ԳԹ 112 Ալմ/ԿԾ 18 Ղրբ

Բոստանչուն սեխ չեն ծախի:
ԱԾ 12 Աշտ/ՓԾԱ 97 Շրկ/Մ 1885, 423

Բոցման *(բոցավառ)* բնդիրը ինց չի թխե:
ՀՏՎ 3 Շրկ

Բոքոնի ջուշը *(մեծ)* խմորի շատնն կըլի:
ԳԹ 122 Ալմ

Բոնե գըռ միս, խոնա գըռ բնկերին:
ԼՄ 1880, 11 Բլն/ԺԵԱ 181 Մշ

Բրդուն մի մբան՝ *(մեծությամբ մեջ)* կաժի կով մի կբան:
ԺԵԱ 282 Ալշ/ԱՀ VI, 78 Բլն/Մ 1885, 423 Ղկթ/Բ 1898, 413 Դրք

Բրդըջի բարեկամ միշտ ըռկած *(խոտ)* է:
ԼՄ 1880, 12 Բլն

Բրուտը ինա շինած տանջն ատավածն է:
ՄԹ 3 Շրկ

Գազ մը չը քաշի, մազ մը կը քաշի:
ԱԾ 13 Աշտ

Գայլի բերնեն ոչխար չ'ազատուիր:
ԱՆ 34 Նխջ/ԹՄԿ 85 Թխ

Գառը գիրս բնթանն է ընկիլ:
ՓԾԱ 97 Շրկ

Գալուն աչիցը առավ:
ՀԱ 205 Ակն

Գալու աչքերն են ադկեսին վազելու շինել:
ՊԺԲ 46 Աշտ

Գալուն տեսածը սիրուն խոսք *(շահ)* չը կա:
Բ 1899, 554 Ղզ

Գալուն տուկը պատարքմա *(պուխտ)* չի մնար:
ՀԱ 205 Ակն

Գառը գիլին առատ հիվանդ *(հնազդիկել)* վա՛յ գառին:
ԱԾ 14 Աշտ

Գառը գիլի ըռնեն *(հրամեն)* քեկավ՝ էնա նոգին դժոխքն քեկավ:
ԱԾ 14 Աշտ

Գաոնով փլավն էլ առնեն օր առատ չի ըլում:
ՊԺԲ 46 Աշտ

Գաս կալս, իմանաս հայրա
ԱՂ 31 Ալմ

Գարնան արարը՝ ձմռան գաթա է:
Ա.Ղ. 31 Ախց

Գարնան էքսեն *(հաճիյ)* աշուն է, ան փերրն *(կառը)* ալ ան կաշուն է:
ՀՄ. 205 Ակն

Գարունը կիյնա *(կընկնի)* կռնեքուռ, ձմեռը կիյնա դռնե-դուռ:
ԺՄ. II, 73

Գդալից միճչև բերան շատ ճամբա կա:
Ա.Ղ. 31 Երվ

Գել կուզի ջրի ուսի, ամա չի կենա *(կարողանալ)*:
ԺԵՄ. 256 Շտխ

Գել որ վախենա, գիշերով կաց *(մահ)* չի գա:
ՎՄ I, 124 Վն

Գելը իրա ճոգեհաճը գիտի:
ԺԵՄ. 233 Լռ/ԺԵՄ. 176 Բլն

Գելը ճամբրաճը *(հաշիվ)* չի գիդի:
ԹՄԿ 85 Թֆլ

Գելը որ ամպ օրից վախենա՝ մի շուշպա *(գլխի ծածկոց)* կը կարի:
ԺԵՄ. 210 Վդպ

Գելն օր ամպին վախենար՝ արին բերդ մի կը շիներ (կառուցել):
Ա.Հ VII—VIII, 459 Ա.12/Լ.Մ 1880, 12 Բլն

Գել ամպին վախենար՝ ամպ օր չէր պըտտեր:
Լ.Մ 1880, 14 Բլն

Գելն ամպ օր շատ ա տեսեր:
Մ 1885, 423 Դլթ

Գելի աճուճն է դուս էկել, աղվեսը աշխարհ քաշդեց:
Գ.Ա. 56 Վդպ/ՓԵԱ. 98 Շրկ/Ա.Հ VI. 78 Բլն/ԹՄԿ 85 Թֆլ/ԺԵՄ. 207 Ա.Թ/Վ.Ա I, 124 Վն/Մ.Հ 23 Լռ/Հժ.Հ VII, 104 Դպր/ԺԵՄ. 199 Տրպ/Մ 1885, 423 Դլթ

Գելի անուն ա բնդնամ (վատահամբավ), *շատկալները ամբողջ գիշեր դուս կը տան:*
ԺԵՄ. 234 Լռ/Ա.Շ 14 Աշա

Գելինը անունն է՝ ուտե էլ գել է, չուտե էլ գել է:
ԹՄԿ 86 Թֆլ/Ա.Ղ. 2 Ատն

Գելի հետ ախպերություն չի արվի:
Ա.Շ 14 Աշա

Գելի աղբրում ջուրն մի՛ անիր:
ՓԵԱ. 98 Շրկ

Գելիցը վախցողը ոչխար չի աճիլ:
Ա.Հ XI, 112 Բբհ

Գելին քեռի ըսե միճչև կարմուճչը աճցնիս:
ԺԱ. II, 79

Գելխեղդ շան գլուխը գիլի փորն ա:
ԺԲՄ. 210 Վդպ/Ա.Հ VI, 79 Բլն/Ա.Հ XII, 99 Ա.12/Ա.Շ 20 Աշա

Գելն ընկավ սուրուի *(հոտ)* մեջը՝ վա՜յ մեկի տիրոջը:
ՄԹ 4 Շրկ

Գելն ի՞նչ գիտե ջորին թաճզ ա:
ՀԺՀ VII, 79 Ատտ/ՀԺՀ VII, 104 Դպր/ՍԽ 25 Զպղ/ՆՆ 487 Շրկ/Ա.Հ VII—VIII, 460 Ա.12/Ա.Հ VI, 79 Բլն/ԺԵՄ. 197 Տրպ

Գելն իրա ճոգեճաճին լավ գիդի:
ԱՃ 14 Աշա

Գեղը տղամարդ չկար, խորոզի *(աքլոր)* աճունն էին դրել Գարա-Մահմադ:
ԱՂ 33 Շրկ

Գեղի լեշը գեղի շան կը ճասնի:
ՅՍԱ 1943, 143 Վն/Շկ 9 Շտխ

Գեղի ոսկոռ գեղի շան կը հասնի:
ԼՄ 1880, 14 Բլն/ԺԵՄ 168 Ալշ/ԱՃ 49 Աշա

Գեշ ապուրը մեծ դգալով կուտեն:
ՆՄ 118 Խաչ

Գեշ բերնին գեշ գդալ պետք է:
ԼՄ 1880, 15 Բլն

Գեղի քարը կոկ կըլնի:
ՄԽ 29 Զպղ

Գեռիներն ոսկի էլ գտնես՝ ճամբէ ու էնպես առ:
ԱՆ 58 Նխչ

Գերի ազատելն ու եկեղեցի շինելը մեկ է:
ԹՄԿ 85 Թֆլ

Գթոտը մե միրկ է աճում, կորցնողը՝ հազար:
ԹՄԿ 83 Թֆլ/ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Գժի աղունը *(հատիկ)* ասում ած կաղա:
ԺԵՄ 293 Վզպլ/ԱՀ XI, 113 Բրչ/ԹՄԿ 84 Թֆլ/ԲԱ 36 Ղրբ/ԱՀԱ 7 Պլա/ՁԲ 59 Զհմ/ՎՍ 129 Վն/Բ 1898, 809 Բզ/Շկ 12 Շտխ/ԱՀ VI, 86 Բլն/ՆՆ 500 Շրկ

Գժի աղունը ատնքի վրեն կը չոքանա:
ԺԵՄ 192 Ախծ/ԱԲ II, 13 Ազլ

Գժի ջաղացքը ասում ած կաղա:
ԺԱԲ 82 Ախց/Բ 1899, 631 Խն/Մ 1885, 450 ՂԼԹ/ԺԵՄ 182 Մշ

Ամենքին ջաղացն ասում ած կաղա, խենթն է կոտռն, կ'էլլի խաղա:
Բ 1899, 425 կն

Գժի ատկումը խելոքն էլ գիժ կոհերևա:
ԹՄԿ 84 Թֆլ

Գժի ճետ գիժ չեն ըլի:
ԹՄԿ 84 Թֆլ

Գժի համար ծովը ծնկնճաճար *(մինչև ծնկները)* կըլնի:
ԱՃ 12 Աշա

Գեշ խոսքը քամին կը տանի:
Մ 1885, 423 ՂԼԹ

Գեշ խաղարը *(լուր)* բեզ *(շուտ)* տեղ կը ճասնի:
ՓՇԱ 98 Շրկ/ՊԺԲ 57 Աշա/ԹՄԿ 164 Թֆլ

Փեռ խոսքը շուտ տեղ կը հասնի:
ԿՇ 7 ՂԲր

Վատ խաղարը (անուր լուր) թևով տեղ կը հասնի:
ԺԵՄ 228 Վզպ

Ոև խաղարը թևով կու գա:
ԵՀԳ 113 Եվդ/ԱՀ IX, 189 Պլա

Գեշ խոսքը քամին կը տանի:
Մ 1885, 423 ՂԼԹ

Գեշ կեր, գեշ մի՛ ըսեր:
Բ 1900, 564 ԿՄ

Գեշ տեղ պառկող՝ գեշ երազներ կը տեսնե:
ԼՄ 1880, 14 Բլն

Գիժ աղունը *(հատիկ)* ասում ած կաղա:
ԺԵՄ 293 Վզպլ/ԱՀ XI, 113 Բրչ/ԹՄԿ 84 Թֆլ/ԲԱ 36 Ղրբ/ԱՀԱ 7 Պլա/ՁԲ 59 Զհմ/ՎՍ 129 Վն/Բ 1898, 809 Բզ/Շկ 12 Շտխ/ԱՀ VI, 86 Բլն/ՆՆ 500 Շրկ

Գժի աղունը ատնքի վրեն կը չոքանա:
ԺԵՄ 192 Ախծ/ԱԲ II, 13 Ազլ

Գժի ջաղացքը ասում ած կաղա:
ԺԱԲ 82 Ախց/Բ 1899, 631 Խն/Մ 1885, 450 ՂԼԹ/ԺԵՄ 182 Մշ

Ամենքին ջաղացն ասում ած կաղա, խենթն է կոտռն, կ'էլլի խաղա:
Բ 1899, 425 կն

Գժի ատկումը խելոքն էլ գիժ կոհերևա:
ԹՄԿ 84 Թֆլ

Գժի հետ գիժ չեն ըլի:
ԹՄԿ 84 Թֆլ

Գժի համար ծովը ծնկնճաճար *(մինչև ծնկները)* կըլնի:
ԱՃ 12 Աշա

Գժի ձիդ վարվի, խելոքի ձիդ սազ արի *(համարվել)*:
ԹՄԿ 86 Թ՟Ք՟Լ

Գժին մի ուշտ անելն *(վախեցնել)* էլ բավական է:
ՀՀ 34 Ե՟Ր՟Վ

Գժից ասդիղ խո՞սք:
ԳՍ. 64 Վ՟Դ՟Պ/ՓԶՍ. 98 Շ՟Ր՟Կ/ԹՄԿ 85 Թ՟Ք՟Լ/ՀՇՀ՟ VII, 106 Դ՟Բ՟Բ

Գիտենալը շնորհք չի, պահելն ա շնորհք:
ՀՀ XI, 112 Բ՟Ր՟Հ/ՓԶՍ. 98 Շ՟Ր՟Կ/ՄՀԹ 1869, 118

Գիտեցը ցապատակին սայլով կը բռնի:
ԿՇ 1 Դ՟Բ՟Բ

Գիտուն գիտուն՝ քրնց մազ կը թաթկնա, անգետ լե չհասկնա՝ քրնց գերան կը հասարցնա:
ՀՀ 34 Ա՟Պ՟Բ

Գիժ աղջիկը խելոք հարս կըլնի, գիժ հարսը՝ խելոք կնիկ:
ՓԶՍ. 98 Շ՟Ր՟Կ

Գիժը գժին տեսավ, իր գժությունը թաթկ արավ *(վերջ տալ)*:
ՓԶՍ. 98 Շ՟Ր՟Կ

Գիժը խելոքին մասխարա կու գցե *(ծանակվել)*:
ԹՄԿ 84 Թ՟Ք՟Լ

Գիժը չի ամանչի՝ գժի տերը կամանչի:
ՓԶՍ. 98 Շ՟Ր՟Կ/ԹՄԿ 86 Թ՟Ք՟Լ/ԲՍ 35, Դ՟Բ՟Բ/ԱՔ II, 13 Ա՟Պ՟Լ/ԺԵՍ. 219 Վ՟Ե՟Վ/ԼՄ 1880, 28 Բ՟Ն

Գիլաճու սայից *(հաշվին)* ճալքերն էլ բող կուշտ ուտեն:
ԼՄ 1880, 15 Բ՟Ն

Գիլի բերանը բան չեն գցի:
ԹՄԿ 86 Թ՟Ք՟Լ

Գիլու բերանը աղոթքով չի կապվի:
ՄԹ 5 Շ՟Ր՟Կ

Գիլի բերանը ջիգյար *(լյարդ)* չեն քաշի:
ՓԶՍ. 98 Շ՟Ր՟Կ/ԱՀ 14 Ա՟Հ՟Տ/ԺԵՍ. 168 Ա՟Ղ՟Ա/ԱՀՍ. 5 Պ՟Ս՟Բ 1898, 315 Բ՟Գ

Գիլի բնից ոսկոռն անպակաս կըլնի:
ԱՀ 15 Ա՟Հ՟Տ/ԺԵՍ. 176 Բ՟Ն

Գիլու աչ՝ գառան սիրտ:
ԱՂ 33 Ա՟Ղ՟Ա

Գիլու ահը մշտական էլ ոչխարի սիրտն է:
ՀՏՎ 5 Շ՟Ր՟Կ

Գիլուց վախցող չիրնա ոչխար պահե:
ԼՄ 1880, 13 Բ՟Ն

Գիլու բլխա *(բաժին)* իր ոտքերու վրան է:
ԼՄ 1880, 14 Բ՟Ն

Գինին նես կը մտնե, սրոը *(գաղտնիքը)* դուրս կելլե:
ԱՆ 69 Ն՟Խ՟Ջ

Գիշերվա կերածը կորած է:
ԹՄԿ 80 Թ՟Ք՟Լ

Գիշերվա գողին ցերեկով կը բռնին:
ԹՄԿ 87 Թ՟Ք՟Լ

Գիշերը կատուն էլ սամուր կու երևա:
ԹՄԿ 84 Թ՟Ք՟Լ/ԱՆ 46 Ն՟Խ՟Ջ

Վկղի *(հացատուշ)* վնաս արջուց հարցրու։
Ա՛Հ VI, *78 Բլն*

Վորվող քարը հիմք չի բռնիր։
Գ.թ 124 Ալմ/Բ 1899, 555 ՝ղ

Վխտապիճդ ձին՝ յուրաց ոչխին *(հրախտ)* վնաս կը տա։
ԲՍ. 13 Դբր

Վորաց քարը չի մամռակալի։
ԱԾ 15 Աշա/Ա՛Հ XI, *113 Բրչ/ԺԲՍ. 172 Ալշ/ԺԲՍ. 205 Տրպ*

Վուխ եկած բանը քանգելը մեղք ա։
ԱԾ 16 Աշա/ԺԲՍ. 176 Բլն/ԺԲՍ. 234 Լռ

Վուխ եղած տեղը ոարբ ի՞նչ եճե։
ԺԲՍ. 286 Մշ

Վուխդ չը ճավքած տեղը՝ ջանդ մի ճերս տաճի։
ՓԾՍ. 99 Շրկ

Վուխը տաղ ըլի, գդակ շատ կու ճարվի։
ԹՄԿ 85 Թփլ

Վմշուն ըսին ինչքան կապիս, ըսեց՝ ձեռն ու ջուր գիճաճ։
Ա՛Հ VI, *78 Բլն*

Վյահկիր *(հա Աիտցող)* ձին քարվան չի կարիլ։
ՊԺԲ 46 Աշա

Վյուղն առաց ոես, միջին ա...՝
ԱՂ 40 Եբվ

Վճա ծովն իճկիր՝ ճակտիս գիրն աճաճ է ըսե։
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Վճացի հիվանդատես՝ հիվանդն էլավ, հուռավ *(վարկց)* հետս։
ԱՂ 40 Ալշ

Վճա շեն որ շինվիս, մի էրթա ավեր, որ ավըրիս։
ԺԱԲ 106 Ախց

Վոգնցը խելք կը բերե։
ՆՆ 488 Շրկ

Վոքորյուն *(ծուխվյան)* չը գանե զարքայուրյուն։
ԼՄ 1880, 13 Բլն/ԱԾ 13 Աշա

Վող կըսե աշխարն գող է։
ԺԲՍ. 181 Մշ

Վողը կուզեկուզ մաճ կը գա։
ԱԾ 13 Աշա

Վողը ուժով ըլի՝ տաճ տերը կը բռնե։
Ա՛ՀՍ. 5 Պլս

Վողցած սապոն շուտ կը արորվի։
ՎՄ I, 123 Վն

Վողու ցրագ հարի *(մինչև)* մութ տա՝ կը վառի։
ԼՄ 1880, 15 Բլն

Վողուն—բոզուն՝ քառասուճ օր է։
ԺԲՍ. 176 Բլն/ԺԱԲ 84 Ախց

Վոմեշ պաի մորթիս, որ արիճ դուս գա։
ԱԾ 15 Աշա

Վոմշաախրոջը մի ձող կաշի չեճ խճայի։
ՄԲ 5 Շրկ

Վոմեշը սիլճ *(սիրմ)* ա քաշում, էծը՝ ղըռը *(չոբայինն)*։
ԱԾ 15 Աշա

Դոմշաափրոջը կաշի փոխ կը տան:
Ա.Շ 13 Աշտ/ՓՇԱ. 99 Շրկ

Դոմշաափրոջը կաշու գինը առաջ-ուստուր *(ակռքից)* էլ կը տան:
Ա.Շ 15 Աշտ

Դոռոփին կճածը *(խաւլճիլ)*, օձն ալ կը կճե:
Բ 1900, 546 ԿՄ

Դովակաե ձիու վերջը բեռնատարութիցն ա:
Ա.Ֆ XI, 113 Բր

Դրքից երկու էրեսն ալ կարդալու է:
ԵՀԳ 100 Եվդ/ՊՀԿ 1655 Էվր/Ա.Ֆ IX, 184 Պետ/Ա.Ն 36 Նխջ/ՓՇԱ. 99 Շրկ/Ա.Շ 15 Աշտ/ԹՄԿ 83 Թֆլ

Դաբաղը *(կաշեգործ)* սիրած կաշին գետնե-գետին կը գարնե:
ՓՇԱ. 99 Շրկ/ՀԱՎ. 1892, 183 Տրպ

Դալլաքությունդ իմ գլխի՞ն ես սովորում:
Ա.Շ 17 Աշտ/ՓՇԱ. 99 Շրկ/ԹՄԿ 90 Թֆլ/ՀԱՎ. 1892, 183 Տրպ

Դաղած *(խորտնած)* եզը լավ կալ կանի:
ՊԺԲ 46 Աշտ

Դաղստանցում մի եզի ոտ կոտրվի՝ էն Կողբից վճառ ա:
Ա.Շ 16 Աշտ

Դանակ կա մարդ կը մորթե, դանակ կա հաց կը քերթե:
Ա.Ն 21 Նխջ

Դանակը կովի կուշտը *(մոտ)* կը տանին, կովը դանկի կուշտը չեն տանի:
Ա.Շ 16 Աշտ/ՆՆ 489 Շրկ/ՎՍ II, 137 Վն/ԵՀԳ 100 Եվդ/ՀԱՎ. 1891, 116 Տրպ

Դաման (ուղտ) *դանակին քով չեն տանի, դանակը դամին քով կը տանին:*
ԺԱԲ 106 Ախց

Դանակը վուր ծալիս, ջիբդ դնիս՝ կու ժանգոտվի:
ԹՄԿ 89 Թֆլ

Դանակիս մի մոխկ տա, կոթիս մոխկ:
Ա.Շ 18 Աշտ/ՓՇԱ. 99 Շրկ

Դավեն էլ մեծ է, հրմը *(թույց)* չոքեցնեն՝ բեռ կը դնեն վրան:
ՆՆ 489 Շրկ

Դավաչու *(ուղեցույցն)* բանիկամը պտի բանճր դուռ ունենա:
ՀԺՀ VII, 79 Աստ/Ա.Ն 58 Նխջ/ԴԱ 65 Վդպ/ԼՄ 1880, 55 Բլն

Դավիս փուշ է պետք, րող վիզը էրկնցնե:
ՓՇԱ. 100 Շրկ/ԼՄ 1880, 55 Բլն/ԺԵԱ. 248 Հդկ/Ա.Շ 54 Աշտ/ՀԺՀ VII, 79 Աստ ԺԵԱ. 200 Տրպ

Դաբաակ սել շատ ձեն կը հանե:
ԼՄ 1880, 16 Բլն

Դաբաակ սուֆրիս դուղա *(ապրթք)* չկա:
ԼՄ 1880, 16 Բլն/ՎՍ I, 124 Վն

Դաբաակ ատպըրկիս հշը չի գնա:
ԺԱԲ 90 Ախց/ԵԱ. 109 Խտջ/Ա.Բ II, 13 Ապլ/ԼՄ 1880, 21 Բլն

Դաբաակ փետիս շուտ չի հաչի:
ԺԵԱ. 210 Վդպ/ՊԺԲ 46 Աշտ/Ա.Ֆ XI, 113 Բր/ՓՇԱ. 100 Շրկ/ԲԱ. 14 Դրբ

Դդումի կերակուրն հլի ուտվում ա, դդում գլուխն ի՞նչ ա:
ԲՍ. 14 Եր/

Դղրդինն *(գյուղի անուն)* վեր էլ գեղ չկա:
Ա.Ղ. 40 Աշտ

Դիվին դժոխք ցույց չառաս՝ արքայութենի ճամբեն չի ճանաչի:
ԺԵՍ. 219 Վդպ/Ա.Հ VI. *79 Բլն/Շկ 12 Շախ/Վ.Ս* I. *124 Վն/Ա.Շ 17 Աշտ/ԹՄԿ 104 Թփլ/Մ 1885, 424 Դ.Թ*

Դիվու ունեն խնկական ո՞ւռ:
ՀԺՀ VII. *89 Ա.12*

Դոնով մտած քամին՝ հերթովը դուս կը գա:
ՀԱԿ. 1930, 360 Դ.բ

Դրանեին կուզա՝ ունեինն կաճե դուս:
ՀԺՀ VII. *89 Ա.12*

Դուն քեզ օգնի՝ ասուած ալ քեզ կ'օգնի:
Ա.ՀԱ. 5 Գ.ա

Դուռդ փակ պահի, որ հարևանիդ գող չը բռնես:
Վ.Ս. 10 Վդպ/ԲՍ. 14 Դ.բ/ՓՇԱ. 100 Շբկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լ.ռ/Ա.Ն 59 Նխջ/ԹՄԿ 90 Թփլ/ՀԺՀ VII. *98 Խբմ/ՀԱԿ. 1890 Տրպ/Բ 1899, 425 Կն/Բ 1900, 564 ԿՄ/Վ.Ս* II. *137 Վն/ՀԱ. 206 Ա.Կն/Ա.ՇԳ. 73 Ա.բ/Ա.ՀԱ. 5 Գ.ա/Ա.Մ 1886, 75 Ա.ա/ՈՒՋ 136 Զ.Թ*

Դուռը մեծ բանալը հերշա է, պըզաիկցնելը՝ դժար:
ՓՇԱ. 100 Շբկ

Դրսեին փարաճ *(փող)* գուբսը կը մնա:
Բ 1900, 564 ԿՄ

Եզ կա լեզվով կ'էրթա, եզ կա՝ չիպղով *(ճխլատա)*:
ԲԱ. 121 Խաջ

Եզան կոտռշին մեջ ալ սար ու մարմանդ *(հարթավայր)* կա:
ԲԱ. 112 Խաջ

Եզան փորը խոտը չի ծակիլ:
ԺԵՍ. 234 Լ.ռ

Եզը դաստի, եզն ուտի՝ աշխատ կ'ավիրի:
Վ.Ս I. *125 Վն*

Եզդ դուվաթով *(ուժիդ)* մարդու առ, ջորիդ՝ անդուվաթի:
ԲԱ. 103 Խաջ/Գ.Թ 115 Ա.մ

Եզը դանկին քով չի էրթա, դանակը եզին քով կ'էրթա:
ԲԱ. 121 Խաջ/ՓՇԱ. 99 Շբկ/ԹՄԿ 103 Թփլ

Եզը եզան հետ կը քաշի *(լծակցվի)*, ամա արածելը՝ ասոռ գիդի:
Ա.Հ XI. *113 Բ.բ*

Եզը կաշիով կը ծախեն:
ԲԱ. 115 Խաջ

Եզը մինչև որ ուղտի չափ ըլնի, ուղտը սարի չափ կըլնի:
ԲԱ. 107 Խաջ/Գ.Թ 115 Ա.մ

Եզը սառկի՝ կաշին կը մնա, աղամարդը մեռնի՝ անունը:
ՀԺՀ VII. *79 Ա.ատ*

Եզին քաշածը միճակ իր կաշին գիտե:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Եզը միչև կոտոշ չուճեճա՝ մեկում՝ ճետ կովիլ չի:
ԵՍ 106 Խաչ

Եղը բոլութճեն կը ճապղի:
ՎՍ II, 137 Վն

Եղ եղճի, բաթեկեճդաճը շատ կա:
Բ 1898, 414 Դրբ

Ես Մուսուլ կըսեմ, աճ Մըսըր կը ճասկճա:
ԺՍ II, 107

Եսի տերը սրտացավաճք կ'եղճի,
ՀՏՎ 7 Շրկ/ԱՀ XVII, 50 Ալդ/ԼՄ 1880, 43 Բլն

Եսիճը գա՝ խապար բերա:
ԵՍ 102 Խաչ

Երազճ առաչճախոս ա:
ԱՂ 40 Լա

Երեխու ձեռի ճացը՝ չեճ խլի քցի շաճը:
ԱՇ 22 Ալշ/ՓՇՍ 101 Շրկ

Երեխուճ ասեցին՝ խի *(ինչի)* ես լաց ըլճում, ասաց՝ խոսքս աճց ա կեճում:
ԳՍ 65 Վզպ/ԱՇ 21 Ալշ/ՓՇՍ 101 Շրկ

Երկաճ բռճե՝ կարճ չը գա:
ՀՍ 206 Ամն

Երկար լեզուճ կարճ կըճե կյաճքը:
ԱՀՍ 5 Պլս/ԳՓ 108 Ալմ

Երկու էրճեկ մի աեղ չիլճի:
ԱՇ 22 Ալշ/ՓՇՍ 101 Շրկ/ԱՀ VI, 80 Բլն

Երկու եզի արաճ մաճի՝ ջուխտըմ չարխացու *(արհեստցու)* կը ճաճե:
ԱՂ 40 Ախց

Երկու խևը մեկ պատ կը պատոճի:
ԱՆ 33 Նխջ

Երկու ղոչի *(խոշ)* գլուխ մի պըղըճամ չեճ եճիլ:
ՊԺԲ 54 Ալշ/ԺԵՍ 248 Հրկ

Երկու գոմշու գլուխ մեկ պուտուկ չաեղավորի:
ԼՄ 1880, 17 Բլն/ՀԺՀ VII, 89 Ալհ

Երկու ոսկով Գարաճը պատկ երթալ չի:
ԵՍ 103 Խաչ

Ձաոի *(ոսկու)* դադրը *(հարկը)* զարգյարը *(ոսկերիչ)* գիտե:
ՓՇՍ 102 Շրկ

Ձավգակ *(վայրահաչ)* շունը ուր խամար կը խաչի:
ՎՍ II, 138 Վն

Ձաոո *(հնուս)* կաց՝ քաղցր կաց, որ մոռացար՝ կը դառնաճաս:
ՎՍ II, 138 Վն

Ձաոիկը առաճց ձվի չի լինի:
ՄԹ 11 Շրկ

Ձարարը *(վհուա)* զեճիրեճ *(թռչուն)* կծու է:
ԺՍ II, 117

Ձարարի կիսից ես դառճալը խեր *(օգուտ)* է:
ՓՇՍ 102 Շրկ/ԺԵՍ 228 Վզպ/ՎՍ II, 138 Վն/Բ 1899, 378 Պլս/ԹՄԿ 97 ԹՓլ/ԵՍ 99 Խաչ

Չիս եյած *(դլոխով)* ոչխարը՝ քարի ու ասրի աշել *(հասկել)* չի:
ԵՍ. 107 Խաչ

Չոդ *(մաքուր)* ոսկին ժանգ չի բռնի:
ԹՄԿ 98 Թֆլ

Չուռնի հուռնարը պիպիչն *(լիզվակ)* ա:
ԺԵՍ. 220 Վդպ

Էգն անպետք արուին կը դարմնի վարազ:
Սխ 25 Զդդ

Էդ հալով՝ ընկար էդ շալով:
ԱՀ VII—VIII. 491 Ալշ/ԼՄ 1880, 4 Բլն/ՊՎ 136 Վն

Էլեն *(ուրիշից)* էկածը՝ էլը կը գնա:
ՀԺՀ VII, 103 Ղրր

Էլին պուտուկը հայելու՝ էրկաց շլի *(շլինք)* կուգի:
ԱԵԳ 73 Ամր/ԺԵՍ. 246 Ակն

Էծ աստ՛, բե չե օչխար շա՞տ կա:
ԹՄԿ 93 Թֆլ

Էծը կասվեց դուբս:
ԳՍ. 6 Վդպ/ՓԵՍ. 102 Շրկ/ՀԺՀ VII, 80 Աաո/ԹՄԿ 94 Թֆլ

Էծու սեր կասվ չաուճեր:
Մ 1885, 424 Ղլթ

Էծը որ գելը չասնի՝ երևաց կերթա:
ԳՍ. 24 Վդպ

Էծը որ գելը չասնի՝ երուսապեմ կերթաս:
ՓԵՍ. 102 Շրկ

Էղած բանին «շնորհավոր» կասեն:
Բ 1898, 200 կրն

Էղած բանին ջուր չի լցվիլ:
ԵՍ. 109 Խաչ

Էն գեղը որ շատ խորոզ *(աքսդաղ)* կա, գիշերը չի լուսցա:
ԱՂ 38 Շրկ

Էն թավռը *(սհատակ)* օրթնուրթուն կա, որ ացեծքից շատ փխա ա:
ԱԵ 23 Ալշ/ՄԹ 47 Շրկ

Էն ծերից բռնի, որ էս ծերը քու ձեռին մնա:
ԹՄԿ 93 Թֆլ/ԹՄԿ 94 Թֆլ

Էն մալն որ տիրոջ չնմանի, յան *(կամ)* գաածուրիկ է, յան գողածուրիկ:
ԱՀ VI, 82 Բլն/ՀԺՀ VII, 91 Ալշ/ՀԺՀ VII, 84 Աաո

Էն որ չի ծնում, չի էլ մեռնում:
ԳՍ. 65 Վդպ

Էնտեղ գնա, որտեղ քեզի կը սիրեն:
ՀՏվ. 8 Շրկ/ԱՆ 30 Նխչ

Էշ ցեծցողին էլ յարատում *(օգնել)* կէնեն:
ԱՀ XII, 101 Ալշ

Էշ ցիլցիլը *(նռռակ)* մի ամոթ, վեր գալը՝ էրկու:
ԳՍ. 63 Վդպ/ԺԵՍ. 220 Վդպ/ԺԵՍ. 242 Օշկ/ՄՀ 22 Լռ/ԿԵ 2 Ղրր/ԹՄԿ 102 Թֆլ/ԱՆ 61 Նխչ/ՓԵՍ. 106 Շրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԱՀ IX, 183 Գլա/ԺԵՍ. 201 Տրպ/Մ 1885, 424 ՂԼԹ/ԱՀ VI, 82 Բլն/ՎՍ I, 125 Վն/Բ 1899, 696 Թվր/Ս 213 Սլմ/ՄԱԲ II, 14 Ակլ/ԺԵՍ. 182 Մշ/ՁԲ 60 Զհմ/ՓԵՍ. 108 Շրկ/ԳԺԲ 49 Ալշ/ՎՍ. 14 Վդպ

Էշը բֆիբը *(ցից)* պոկից, մին ըն ուրըշին դիպավ, ասաց՝ իրաւ:
Մ Հ Թ 1859, 414 Լո/ԹՄԿ 93 Թֆլ

Իշուկը քանի վեր-վեր ըծռէի՝ պատուխան (ցից) իրէն պակէր:
ԵՍ. 116 Խաչ

Էշը գիտաե՝ որու երեսին կը զոա:
Ա Հ Ա. 6 Գլ

Էշը եզաց ճեա լծիլ չեր:
ԲՍ. 16 Դրբ

Էշը թիմար աճելով ձի չիլնի:
Բ 1898, 472 Ք գ

Էշը իշի մոտ կապես՝ յա՛ խուճ *(առվոտութիւն)* կը առվոտի, յա՛ խաւիարը *(բնառվոտութիւն)*:
ԺԵՍ. 211 Վզպ/ԹՄԿ 94 Թֆլ/ԺԵՍ. 234 Լո/ԿՇ 2 Դրբ

Իշն իշի մոտ կապես՝ կամ առոցը կը առվօրի կամ փառոցը:
ՓՇՍ. 103 Շրկ/Բ 1900, 350 Կսբ/ԵՀԳ 102 Եվգ/Բ 1900, 185 Մբշ/ԵՍ. 113 Խաչ/Վ Ս. 139 Վն/Ան 63 Նախչ/ՈՒՀ 137 Զք/Հ Ա Վ. 1890, 289 Տրպ/Ա Հ IX, 183 Գլա/Հ Ժ Հ VII, 98 Եր Մ/ԺԵՍ. 245 Ա Կն/Ա Շ 22 Ա Հ ա/Ա Ե 1 ՄԿ/Բ 1899, 696 Թվբ

Էշն իրեն բեռնեն չի ուսե:
ԺԱԲ 89 Ախց

Էշը ծախի, «չոշ-չոշ»-ից պրծի:
Ա Շ 23 Ա Հ ա/ՓՇՍ. 103 Շրկ/Ա Հ IX, 183 Գլա

Էշը ճո էշ ա, մարդ կա՝ իշից էլ գեշ ա:
Ա Շ 23 Ա Հ ա

Էշը մատաղ չի ըլնի, էշագինը ճո կլնի՞:
ՓՇՍ. 103 Շրկ/Ա Հ X1, 113 Բրչ/ԹՄԿ 91 Թֆլ/Վ Ա Ս. 125 Վն/Ա Հ VI, 82 Բլն/Ա Հ VII—VIII, 462 Ա Լ2/Ժ Ե Ա. 181 Մշ/ԳԺԲ 47 Ա Հ ա/Ժ Ե Ա. 220 Վզպ/ԲՍ. 16 Դրբ/Մ Հ 21 Լո/Բ 1899, 554 Ք գ

Էշը վուր ըս պարուճն *(տէր)* ըլի՝ չուշ մի՛ ասի:
ԹՄԿ 92 Թֆլ

Էշի բեռը քանի ծաղր ըլնի՝ շուտ-շուտ կէբա:
ԳՍ. 10 Վզպ/Ա Հ VI, 85 Բլն/Ա Հ XII, 103 Ա Լ2/ՓՇՍ. 106 Շրկ

Էշի հարսացիքը ըյուղուգի *(մօխրատուեղ)* գլխին ա:
ՀԺՀ VII, 80 Ա ա ա

Էշին փալաճ, ձիին բամբ:
ԿՇ 17 Դրբ

Էշից գարուճք չեն ճարցնիլ:
ՓՇՍ. 103 Շրկ/ԳՍ. 24 Վզպ

Էշի քուռակը միշտ մորը առաջը կըընկնի:
ՀԱՎ. 1930, 361 Դրբ

Էշն իր չկերած խոտն որ ուսե՝ գլուխը կուռի:
ՓՇՍ. 103 Շրկ/ԵՍ. 103 Խաչ/Ա Հ IX, 183 Գլա/Ա Շ Գ. 73 Ա Հ բ/Բ 1900, 263 Հգբ

Էշը չկերած խոտն ուսե՝ գլուխը կը ցավի:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Էշը չկերած խոտն ուսե նե՝ փորը կը ցավի:
ԵՀԳ 102 Եվգ/Բ 1900, 427 Մբդ

Իշէ չկերած խոտը ուտի նը, կը խանգիննա։
Բ 1900, 564 կմ

Էս պատին՝ էս ծեփն էլ ճերիք է։
ՓՇԱ. 103 Շրկ/ԱՄ. 15 Երվ

Էս թավուր շանն՝ էս շարաչանն էլ շատ ա։
ԱՇ 23 Աշտ/ԺԵԱ. 187 Վն/ՀԱ. 217 Ակն

Էս ատրվա ծիսը՝ ածցած ատրվան ծսին ճիվ-ճիվ ա ածում։
կՇ 15 Դրր

Էսօր ինձ, էքուց քեզ։
ԹՄԿ 96 ԲՓլ/ԱՀ IX, 182 Գլս/ԱՄ 24 Գշպ

Էսօրվա ուշը՝ էքուցվա փուշն է։
ԱՂ 37 Ախց

Էվել ճացը աչք չի ճանճեր։
ԱՀ IX, 184 Գլս/ԹՄԿ 73 ԲՓլ

Էվել բաբին աչք չի հանիլ։
ՆՀԳ 103 Նվգ/Բ 1898, 378 Գլս/Բ 1900, 427 Մրգ/ՀԱՎ 1887, 175 Խաջ/ԱՆ 80 ՆԽՋ

Էվել բրդուճ (պատառ) *աչք չի հանիլ։*
ԱՀ VI, 82 Բլն/ԺԵԱ. 183 Մշ/ԹՄԿ 71 ԲՓլ

Էվելի թիքին (պատառ) *փոր չի՛ ծակիլ։*
ԺԵԱ. 218 Վզպ/ԱՇ 8 Աշտ/ՓՇԱ. 96 Շրկ/ԹՄԿ 71 ԲՓլ/ԺԵԱ. 234 Լռ/ԺԵԱ. 230 ՀՔ/Ա 215 Ալմ

Էրեխեն որ մորեն կեղնի, կըսե՝ «ընկա՞»։
ՀՏՎ 8 Շրկ/ԹՄԿ 92 ԲՓլ

Էրեսն ատամից չեն կորի։
ԺԵԱ. 220 Վզպ/ԱՇ 19 Աշտ/ԹՄԿ 165 ԲՓլ

Էրեսը սրտին հայելին է։
ՀԺՀ VII, 98 Խրմ/ԺԱԲ 89 Ախց

Էրկու ախպոր գլուխ մի գերեզման չի մտնի։
ԺԵԱ. 211 Վզպ

Էրկու գժին մի խելոք ա հարկավոր։
ԱՇ 21 Աշտ/ՓՇԱ. 101 Շրկ/ԳԱ. 7 Վզպ/ԹՄԿ 94 ԲՓլ/ԱՀ IX, 183 Գլս/ԺԵԱ. 230 ՀՔ/ԱՀ XI, 100 Ալշ/Բ 1900, 564 կմ

Էրիած ապրին ջուր չեն ածի։
ԺԱԲ 84 Ախց/Բ 1898, 200 կրն/ԱՇԳ 73 Ալբ/ՆՀԳ 101 Նվգ/ԺԵԱ. 194 Տրպ/ԼՄ 1880, 18 Բլն/ԺԵԱ. 169 Ալշ ՀՏՎ 8 Շրկ/ՀԱ. 230 Ակն

Էրիած ապատին ատաը ջուր չենն ածի։
ԱՇ 22 Աշտ/ՀԺՀ VII, 79 Աստ

Ըներց ասա որ՝ ո՛չ խորոված, ո՛չ շամփուրը։
ԳԱ. 59 Վզպ/ՓՇԱ. 112 Շրկ/ԹՄԿ 92 ԲՓլ/ԱԱ. 13 Գլս/ԱՂ 5 Սան

Ընկած մարդի կանգնելը դժվար է։
ՓՇԱ. 103 Շրկ/ԱՇ 25 Աշտ

Ընկույզը պատից չի կպչի։
Ակ 29 Զպղ

Ընչացք շատը միտք չաճես, խելքը չի գա։
ԳԱ. 4 Վզպ/ՓՇԱ. 104 Շրկ/ՀԺՀ VII, 106 Դրր/ԱՇ 25 Աշտ

Ընչացք մարդի սիրտը չը ցավի, աչքերից արտասուք չի գա։
ՓՇԱ. 104 Շրկ/ԳԱ. 14 Վզպ/ԹՄԿ 104 ԲՓլ

Ընչաց ք չը պղտորվի, չի պարզվի:
ԺԵՍ 221 Վդպ/ԺԵՍ 230 չք

Ընչաց օձի մորը չապացես, ձագը ձեռ չի ընկնի:
ՍԺՖ 87 Քնք

Ընչար բրի հասցնելը՝ լեզուն գլուխը բացրուց:
ՍՇ 25 Սշտ

Ընչար քեզ վնաս չը տաս, ուրիշի խաթրը չես առնի *(սիրաշահել)*:
ՍՇ 24 Սշտ

Ընող ես՝ գանող ես:
ՊՀԿ 1666 Զմխ/ՍՀ IX, 184 Պլտ

Ընտ բաց կլլուի, չընտ խոց կլլուի:
ԺՍՖ 106 Սխց

Ընկլը ու ընկելը՝ իրարու պրեք ես:
ՍՀ VI, 83 Բլն

Ընկլու ու ենելու մեջ սար ու ձոր կա:
ՍՀ VI, 84 Բլն

Ընի գուռնաչի դառնամ՝ բելոս խաշնեցի:
ՍՂ, 37 Շրկ

Թագավորի քասեն *(քտտս)* էլ ճագեն կընկնի:
ՍՀ VI, 84 Բլն

Թաժա ավելը լավ կ'ավլի:
ՀՏՎ, 9 Շրկ/ԹՄԿ 142 Թֆլ/ՍՀ VI, 75 Բլն

Թաժա շորը ցնի վրա կը ձևեն:
ՆՆ 495 Շրկ/ԹՄԿ 100 Թֆլ

Թաժա փասպանդը *(գիշերապահ)* շռելու վախտ ա սըլըղ *(շվացընել)* կուտա:
ՍՂ, 31 Սխք

Թամբալ եզանը մի «հո՛» ա պետք:
ՍՂ, 31 Լա

Թացը չորի հետ չեն վառի:
ՍՇ 25 Սշտ/ՀՏՎ, 9 Շրկ

Թաքավորի եռե՝ թաքավորի խեր կը քաշեն *(հայհոյել)*:
ՍՂ, 34 Վդ/ԹՄԿ 99 Թֆլ/ՍՀ IX, 184 Պլտ

Թե առաջին գիտես հետին ինչ կը խոսա՝ առաջին խսկի չխոսա:
ՍՀ VI, 81 Բլն/ՀՍ, 204 Սկն/ՍՀ VII—VIII, 500 Սլշ/ՀԺՀ VII, 103 Զրբ/ԳՍ, 57 Վդպ/ՍՇ 2 Սշտ/ՓՇՍ, 94 Շրկ/ԹՄԿ 77 Թֆլ/ԿՇ 1 Զրբ/ՍՂ, 2 Լա/ՈՒՋ 135 Զք/ԺԵՍ 230 չք

Թեզ *(վատ)* ճամբա էլնողն ու թեզ *(շատ)* կարգվողը չեն փոշմանի:
ՓՇՍ, 101 Շրկ/ՍՀ XI, 116 Բրչ/ՍՆ 51 Նխջ

Թեզ վերկացողի դամաքը *(բաժին)* ջուխտ կըլնի:
ՍՇ 27 Սշտ

Թելն որ բարկնա՝ կը կարի:
ՆՆ 496 Շրկ/ԹՄԿ 100 Թֆլ

Թե մարդուդ տեղ կըլնի՝ բղդըմըդ *(կամքի սմանն)* էլ եղ կըլնի:
ՍՇ 25 Սշտ/ԺԵՍ 221 Վդպ

Թե որ մորքուրդ պուլյուխ *(բհղ)* ուցեցար՝ քեռիդ կըլլար:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ԱՂ 26 վն

Թե փուք կողվի մեջ մնա, խրատ լե գլխու մեջ կը մնա:
ԺԸԱ 177 Բլն

Թրու ա բան չի, ամեն մարդի բան չի:
ԺԸԱ 221 Վդպ/ՊԺԲ 48 Աշտ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԹՄԿ 100 Թֆլ/ԱՀ VII—VIII, 464 Ալշ/ՀԱ 279 Ակն

Թոկի երկարն ա լավը, խոսքի՝ կարնը:
ԱՂ 34, ՎՄ I, 128 Վն

Թող աճուցս Ալի ըլնի, գործս՝ բարի:
ԳԱ 16 Վդպ/ԱԲ II, 13 Ագլ

Թող սև ըլնի՝ բոլ ըլնի:
ՓԸԱ 104 Շրկ/ԱԸ 27 Աշտ/ԱՀ VI, 84 Բլն/ԹՄԿ 99 Թֆլ/ԹՄԿ 153 Թֆլ

Թող սև ըլնի՝ բոլ ըլնի, մինն էլ կշտխս թող ըլնի (բավալվի):
ԳԱ 7 Վդպ

Սև ըլի՝ բոլ ըլի, հոգը վըրեն պոլ ըլի:
ԱՂ 33 Լռ

Հոտած ըլնի՝ հատած չըլնի:
ՓԸԱ 112 Շրկ/ԱԱ 2 Գշպ

Թռչուն կա որ միսը կուտեն, թռչուն էլ կա, որ միս կուտե:
ՓԸԱ 105 Շրկ/ԹՄԿ 100 Թֆլ/ԲԱ 18

Թուճավոր օձի գլուխը քանի շուտ ջարդես—օգուտ է:
ՓԸԱ 104 Շրկ

Թքելը մի ամոթ ա, լիզելը՝ էրկու:
ԱԸ 27 Աշտ/ՓԸԱ 105 Շրկ/ԱԲ II, 14 Ագլ

Ժամից ես եմ գալիս՝ «օղորմի ասածը» դո՞ւ ես ասում:
ԺԸԱ 221 Վդպ/ՓԸԱ 105 Շրկ/ԺԸԱ 234 Լռ/ԹՄԿ 101 Թֆլ/ԿԸ 15 Ղրբ/ԺԱԲ 106 Ախց/ԱՆ 82 Նխջ/ՇԿ 9 Շտխ/ ԺԸԱ 177 Բլն/ՎԱ I, 126 Վն/Ս 213 Սլմ/ԺԸԱ 231 ՀՔ

Ժամեն ես կուգամ, քարոզ դու՞ կուտաս:
ԱՀԱ 6 Գլո

Ժընգժնգան *(քրթմնջացող)* մարդից փախի:
ԱԸ 27 Աշտ/ՓԸԱ 105 Շրկ

Ժողված *(մուրացածո)* ալյուրը գաթա չի լինի:
ՆՆ 497 Շրկ

Իծին բողուս՝ քարափը կըլի:
ՄՀ 22 Լռ

Իմացամ ածաճ, չիմացամ՝ բանզ:
ԱՆ 34 Նխջ

Իմ աճուցը աուր, քո գլուխը դեմ արա:
ԱԸ 30 Աշտ

Իմ ու քուճ՝ տուճ է բանդում:
ՓԸԱ 105 Շրկ/ԹՄԿ 103 Թֆլ/ԳԱ 22 Վդպ

«Իմ ու քու» բանին վրա՝ ձուն էկեր, հեղհեղն ի վրա:
ՀԱ 207 Ակն

Ինձ համար կաճես, քեզ համար կը սովրես:
ԺԸԱ 212 Վդպ

Ինձ չկծող օձը ծող ճագար ուտի ապրի:
Ա.Ղ. 33 Զպղ

Ինձ տես՝ քեզ լաց:
Ա.Շ 30 Աշտ/ՓՇԱ. 105 Շրկ

Ինձ տե՛ս՝ քեզ ողորմա:
ԹՄԿ 104 Թֆլ/Լ.Մ 1880, 55 Բլն

Ինչդար *(ինչքան)* խեղճ մաճ եկա, էլի ասիճ՝ գելի ճուտ ա:
ԺԵԱ. 294 Վզպ/Ա.Շ 29 Աշտ

Ինչ եմ ավել դուզ *(ճշմարիտ)* խոսքիցն:
Ա.Ղ. 40 Ա ած

Ինչհլի *(մինչեւ)* յամպը չը գոռա՝ աստուձ-աստուձ չիցն ացի:
ԹՄԿ 105 Թֆլ

Ինչ կուտի տացիկը, ծող ուտի խաչիկը:
ԺԵԱ. 221 Վզպ/Ա.Շ 29 Աշտ/ՀԺՀ VII, 88 Աատ/Վ.Ա I, 127 Վն/Լ.Մ 1880, 49 Բլն

Ինչ որ գնում ա՝ բաղիցն ա գընում, բաղմացչուցն *(այգեպան)* ի՞նչ ա գնում:
ՊԺԲ 48 Աշտ/Ա.Ա. 61 Երվ/ԹՄԿ 103

Ինչ որ դառն դառնա՝ էն քաղցր կուտես:
Վ.Ա II, 140 Վն

Ինչ տեղ ուժուդ *(հույս)* չուցնես՝ ընդի *(այնտեղ)* ա խոտ դուս գալի:
Ա.Հ XI, 113 Բրչ

Ինչ տեսել ես՝ էլ չես տեսնի:
ԹՄԿ 103 Թֆլ

Ինքն իրան վեր ընկնողը լաց չի լինի:
Ա.Շ 30 Աշտ/ՓՇԱ. 106 Շրկ/ԺԵԱ. 201 Տրպ/ԳԹ 124 Ալմ/ԹՄԿ 104 Թֆլ/ԺԵԱ. 248 Չղկ

Ինքն իրեն ընկնողը չեղնի:
Լ.Մ 1880, 24 Բլն/Բ 1898, 301 Թն

Իշի գերեզմանը գիլի փորն ա:
Գ.Ա. 24 Վզպ/ԹՄԿ 104 Թֆլ/ՓՇԱ. 103 Շրկ

Իշի գառիկը յոնջի *(առյուծ)* ճետ ա դուս գալի:
Ա.Շ 29 Աշտ

Իշի ճամար մի բուռ խոտը լավ ա ամեն բանիցը:
Մ.Շ.Թ 1859, 414 Լա/ԹՄԿ 104 Թֆլ

Իշի քացուց չեն խռովի:
Ա.Շ 27 Աշտ /ՓՇԱ. 106 Շրկ/ԹՄԿ 103 Թֆլ

Իշին որ խոնար տեսնեն՝ ջուխտ *(պուլպ)* կը ճառնեն:
Ա.Հ XI, 113 Բրչ/ԹՄԿ 105 Թֆլ/Վ.Ա II, 137 Վն

Իշու մարիֆաթը *(շնորհք)* զուռը ճ:
Ա.Հ VI, 85 Բլն

Իշու փոր մանիշակով չեցվիր:
Մ 1885, 424 Ղլթ

Իշուն գարի ուտը, թե կուտե՝ էլի ուտը:
ՓՇԱ. 106 Շրկ/Ա.Շ 30 Աշտ

Իշուն բանջար խաշե, չկերավ՝ գլխուն քաշե:
ԺԵՍ. 248 Հդկ/ԱՀ VII—VIII, 466 Ալշ/ԱՀ VI, 85 Բլն/ԵՍ. 103 Խաչ

Իշուն վրայեն ընկնողը մեռավ, ձիուն վրայեն ընկնողը չը մեռավ:
Մ 1885, 423 Խրբ/ՈՒՉ 140 Չթ

Իրեն մալին *(ունեցվածք)* աղեկ չիշկողը՝ *(հայտ)* գողուն ընկեր է:
ԼՄ 1880, 23 Բլն

Իրեն պաաիվը չը գիտցողը, ուրիշի պաաիվը ի՞նչ գիտե:
ԼՄ 1880, 24 Բլն/ԹՄԿ 105 ԹՓԼ/ՓԶԱ. 106 Շբկ/ԱԶ 30 Աշա

Իրավորի *(իրավացի)* միսն ուտում են՝ ոսկորը դեն չեն քցում:
ԱՂ. 30 Լո

Իրիկվա արածը գրած ա, կերածը՝ կորած:
ԺԵՍ. 212 Վզպ

Իրիկվա կերածը կորած ա:
ԱԶ 29 Աշա/ԹՄԿ 85 ԹՓԼ/ԱՆ 38 Նխջ

Իրիկվան լացիկ՝ խլիավան *(լուսադեմ)* ծաղրիկ:
Մ 1885, 424 Ղլթ

Լազլագի *(արագիլ)* ումբրը *(կյանք)* «լախ-լախով» անց կը կենա:
ԱԶ 32 Աշա/ՓԶԱ. 106 Շբկ/ԼՄ 1880, 24 Բլն/ԺԵՍ. 199 Տքպ

Լալն էլ ա ադար *(սովորույթ)*, էրալն էլ:
ԱԶ 32 Աշա/ՓԶԱ. 106 Շբկ/ԺԵՍ. 289 Խլթ

Հո՛մ (և) լանք, հո՛մ էրթանք:
ԱԶԳ. 74 Ախբ/ՊՀԿ 1654 Էվբ/ՀԱՎ. 1891, 116 Տքպ/ԱՀ IX, 187 Պլա/ԵՀԳ 107 Եվզ

Լաո օրդ ցեղ արա, որ ցեղ օրդ լաո ապրիս:
ԱՆ 84 Նխջ/ՆՆ 499 Շբկ/ՀԱՎ. 1892, 382

Լալ ա գեղի կատուն, մըցիչ *(քաղ)* դուռ խաթուն:
Մ 1885, 424 Ղլթ

Լալ ա մարդու աչքն էլնե, քանի անուրը:
ԵՍ. 119 Խաջ/ՀԱ. 207 ԱԿՆ/ԹՄԿ 133 ԹՓԼ/ՆՆ 499 Շբկ/Բ 1898, 316 Բզ/ՀԺՀ VII, 100 Խրմ/ՀԱՎ. 1890, 289 Տքպ/ԱՀ VI, 93 Բլն/ԱՀԱ. 4 Պլա/Մ 1885, 422 Ախբ/ՀԺՀ VII, 110 Վն/ԳԱ. 60 Վզպ/ԱՆ 52 Նխջ

Լալ գառը վեր քոզին *(գառնահոց)* ուր ցշաց *(ցուցց)* կուաա:
Վ.Ա II, 141 Վն

Լալ դալլաք ես, քու միրուքը վեր արա:
ԱԶ 32 Աշա/ԳԱ. 4 Վզպ/ՓԶԱ. 106 Շբկ

Լալ եղից ու բրնձից՝ լալ տաճիկին դուս կը գա:
ԱԶ 32 Աշա/ԺԵՍ. 212 Վզպ/ԱՀ IX, 182 Պլա

Լավ է մի անգամ ասածուն խնդրել, քան՝ քառասուն անգամ քառասուն սրի։
ԺԱԲ 80 Ախց/ԺԲՍ. 201 Տրպ

Լավին ու վատին մի աչքով չեն աշխ *(նայել)*։
ՄԹ 17 Շրկ

Լավը լավին՝ ինչ որ վարդն ու պիտուն, գեշը գեշին՝ ինչ որ խշի ու փոշին։
Ա.Հ VII—VIII, 466 Ա12

Լավ լողնորդը վերջը ջրի փայ *(բաժին)* կլնի։
ՓՇԱ. 106 Շրկ/ԹՄԿ 110 ԹՓլ/Վ.Ա II, 141 վն

Լակեկ լսդվոր՝ ձկան փորն է։
Ա.Հ VI, 77 Բլ

Լավ հնձվորը դաշատումն էլ կը հնձի, սապատմն էլ։
ՓՇԱ. 106 Շրկ/ԹՄԿ 111 ԹՓլ/ԺԲՍ. 227 Վզպ

Լավ ձին ու լավ յարտաղը *(գնդ)* մուրազ է *(ըղձանք)*։
ԹՄԿ 111 ԹՓլ

Լավ մարդու հետ առատ *(քաղցր)*, լավ օրինակ առ։
ԲՍ. 114 Խաչ

Լավ որսկանը՝ մազը գյուլով *(գնդակ)* կը կարի։
ԲՍ. 20 Դրբ

Լավ տանը ձեռքը ջրի փայ։
Ա.Հ VI, 77 Բլ

Լավ հնձվորը դաշատումն էլ կը հնձի, սապատմն էլ։
ՓՇԱ. 106 Շրկ/ԹՄԿ 111 ԹՓլ/ԺԲՍ. 227 Վզպ

Լավ ձին ու լավ յարտաղը *(գնդ)* մուրազ է *(ըղձանք)*։
ԹՄԿ 111 ԹՓլ

Լավ մարդու հետ առատ *(քաղցր)*, լավ օրինակ առ։
ԲՍ. 114 Խաչ

Լավ որսկանը՝ մազը գյուլով *(գնդակ)* կը կարի։
ԲՍ. 20 Դրբ

Լավ տանձը արջն ա ուտում։
ԳՍ. 7 Վզպ/ՀՍՎ. 1930, 361 Դրբ/Բ 1898, 346 Գզ/Ա.Բ II, 16 Ագլ/ՀՍՎ. 1887, 198 Խաչ/ԺԲՍ. 201 Տրպ/ԺԲՍ. 248 Հդկ

Լեմիշին լսվը չսդալը (չախկալ) *կուտի։*
ՀԺՀ VII, 102 Դրբ/Ա.Ն 35 Նխչ

Լեյլի (միրգ) *խասը* (ընտիր) *սրջը կուտի։*
Ա.Շ 50 Ա.շտ/ՓՇԱ. 117 Շրկ Բ 1899 479 կն

Լացացնողից մոռը գնա, ծիծաղացնողից մոռը մի՛ գնա։
ԺԲՍ. 221 Վզպ/ՓՇԱ. 126 Շրկ/ԺԱԲ 85 Ախց/Բ 1898, 301 Խն

Լացացնողից մոռին կաց, ծիծաղացնողից փախի։
Ա.Շ 33 Ա.շտ/ԺԲՍ. 243 Շրկ/Ա.Հ VII—VIII, 499 Ա12/Ա.Ի 1895, 293 Տրպ/Հգ 1895, № 1235 Դլթ/ՀԺՀ VII, 111 վն

Լեզվից չափ ու չվաճ *(կտուկ)* դիր։
ԺԱԲ 118 Ախց

Լեզվի պոկածը՝ պաղուցը պոկիլ չի։
Ա.Դ. 40 Լո

Լեզու կա աճուշ է, լեզու կա՝ լեղի։
Ա.Հ IX, 184 Գլո

Լեզուց օսկոռ չուճի։
Ա.Ն 30 Նխծ/ԲՍ. 119 Խաչ/ՀՍ. 234 Ակն/ԹՄԿ 111 ԹՓլ/ԵՀԳ 104 Եվգ/ԺԲՍ. 195 Տրպ/ՊՀԿ 1655 Էվբ/Ա.Հ IX, 184 Գլո

Լեզուն տակը ոսկոռ չունի, որ տատ խոսելիս ծակի։
ՓՇԱ. 107 Շրկ/Շկ 8 Շտխ/Ա.Հ XIX, 98 Ա12/ԹՄԿ 110 ԹՓլ/Ա.Ն 61 Նխչ

Լեզվի տակին փուշ չը կա, որ ծակի:
ԺԵՍ. 22 Վզպ

Լեզուն օսկոտ չունի, բայց շատ օսկոտանք ջարդել կու:
ՀՄՎ. 1892, 21 Տրտ

Լեզվի պատառը խնը *(բարի)* խոսալն ա:
ԱԾ 32 Աշա/ՓԵՍ. 107 Շրկ

Լիքը թվանքից մի մարդ ա վախտում, դարդակից՝ երկուսը:
ԱԾ 31 Աշա/ՎՍ II, 141 Վն

Լծե գքու մոգին, մի կայնի ի դուռ բոգին:
ԺԵՍ. 178 Ալն

Լճաևը լճըվկեր ա պետք:
ԱՀ XI, 114 Բրգ

Լո՜, լո՜, լո՜, լո՜, քրդի տղին ի՞լ լո՜, լո՜:
ՓԵՍ. 107 Շրկ//ՊԺԲ 49 Աշա/ԱՀ VI, 85 Բլն/ԺԵՍ. 222 Վզպ

Լվի համար կապեռը չեն էրի:
ԳՍ. 29 Վզպ/ԺՍԲ 90 Ախց/ԼՄ 1880, 25 Բլն/ՓԵՍ. 116 Շրկ/ԱՆ 77 Նխջ/ՍԼ 1895, 293

Լուծը քաշող եզաև վզին կը դնեն:
ՄԹ 17 Շրկ/Ս 214 Սլմ

Լուս լուսանա, տերը քաղցրանա:
ԱՂ 40 Կրն

Խար *(կամիտա)* էնողը խաբի սիրտը չի խաբի:
ՆՆ 500 Շրկ

Խաթեն *(փորձանք)* որ եկավ՝ իրար եռևից կը գա:
ԱՀ VI, 86 Բլն

Խաթուն ինչե՝ խալխի փոռ:
ԱՂ 40 Բլղ

Խախալի *(մաղ)* մեջը ջուր չի կպնի:
ՄԹ 19 Շրկ

Խածան շան ակռաներ կը քաղեն *(հանել)*:
ԼՄ 1880, 26 Բլն/Ք 1900, 350 Կար

Խաղողին լավը բաղվաճչին *(ալիգեպան)* կուտի:
ԿԾ 3 Դբր

Խաչը խաչապաշտին խոով կը կենա:
ՀԺՀ VII, 95 Վզպ/ԱԾ 35 Աշա/ԱՀ XI, 114 Բրչ/ԹՄԿ 116 Թփլ

Խասա մանող կովմ՝ առեց, բապակ մանող՝ էծմ՝:
ՎՄ I, 128 Վն

Խելառի բաղարջը մեծ է:
ԱՂ 40 Շրկ

Խելառ մարդուն՝ փնջով լաչակ:
ԺՍԲ 82 Ախց

Խելքուին խոտ խաշե, թե կուտե՝ ալ *(նոթից)* խաշե:
ԺՍԲ 102 Ախց

Խևին խև կըսեն, խև տամբներ *(երակներ)* կը ժաժա:
Բ 1899, 651 Խն/Բ 1898, 44 Դբք

Խելոք իշին երկու ճոգով են ցիլցըմ *(բարձրանալ)*:
ՍԾ 34 Աշա

Խելք ուցիս՝ քնզ համար պաճի:
ՍՀ XI, 114 Բբշ

Խեցքը գովե, էլի խաղա:
ՀՀ. 207 ՍԿՆ

Խեցք կա առուց կը բերի, խեցք կա դուս կը առնե:
ԺԲՍ. 248 Հգկ

Խեցքից կովն է կոթեր, խելոքից խրատ է եղեր:
ՍՄ 1886, 75 Սբա

Խեցքից հետո խեցք չեն ըլլար:
ՍՀ IX, 185 Գլա

Խեցքիցը ուռնիք, խելոքիցը պաճենիք:
ՍՏ 1927, 150

Խելառ մոզից լավ եզ կլնի:
ԵՍ. 120 Խաջ

Խելառն որ չըլնի, խելոքն ապրիլ չի:
ԵՍ. 117 Խաջ/ԲՀ. 1 : բդ

Խուն էն ա, որ շեն աներուջ առուցն իրենը գիտե:
ԵՍ. 115 Խաջ

Խոր իրեն խելքով կը խնդա:
ՍՆ 32 Նխջ

Խորը *(օդուս)* ասենն դուս չեն հանե:
ՍՂ. 41 Սխց

Խորն արել ես՝ կարմրիջովն էլ ացկացրա:
ՍԾ 34 Աշա/ԹՄԿ 111 Թֆլ/ԳՍ. 21 Վդպ/ՓԾՍ. 107 Շրկ

Խոտս *(կրա)* ընկուզը՝ մախթով կը փոթեն:
ՀՍ. 208 ՍԿՆ

Խոտալ *(գիր)* գառը աստ չախուի *(գոհար)* լայխո *(արժանի)* է:
Բ 1893, 551 Բգ/ՍՀ XVII, 52 Սլշ/Մ 1886, 789 Լն

Խոտ գառը մատղցուի համար է:
ՀՍ. 16 Կրն

Խղդվածին ասենը չվանի անուց չեն ասե:
ՍՆ. 56 Նխշ

Խնկով-մոմով արքայություն գնալ չի ըլնի:
ՓԾՍ. 108 Շրկ/ՍԾ 34 Աշա/ԹՄԿ 111 Թֆլ

Խոզան *(խոզից)* ո՛չ մաստաղ կինի, ո՛չ էլ մածուն:
ԲՍ. 22 Ղրբ

Խոզը ասող չի տեսնի:
ՍԽ 32 Ջպղ

Խոզը ապաչաճքով կորկի արսիցը դուս չի գալ:
ՍՀ XI. 114 Բբշ

Խոնար եղիր ջրի պես, կարուկ եղիր բրի պես:
ԺՍԲ 116 Սթց

Խոնջած ձիուքը՝ հանգիստ արսին:
Բ 1899, 805 Չգբ

Խորոակին *(գեղեցկուհի)* չը առաւ մտիկ, օրոցկին կառաւ մտիկ:
Ազ. VII—VIII, *493 Ալ։*

Խոր ոսկոռեն ցաւդու զար կը շինի:
Ակ. 41 Դմբ

Խոսկը դովւարը *(առնչված)* չէ, կառավարիչն է:
ԹՄԿ 113 Թֆլ

Խոսկը բաք *(կեղտ)* չիւնիր, չիֆտ *(գույգ)* կըլնի:
Ազ IX, *135 Գլա/ՀԱ. 208 Ակն/ՀԱՎ. 1892, 382 Տրպ*

Խոսկը քանի բերանդ է՝ քուկդ է, բերնեդ էլավ՝ քուկըդ չէ:
Ան 25 Նխջ

Խոսքը խոսք կը բերի, արշինը կառավ:
ԳԱ. 26 Վզպ/ՓՇԱ. 108 Շրկ Բ 1898, 302 Խն

Խոսքը խոսք կը բանա:
Ազ IX, *185 Գլա/ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ/Ազ* VII—VIII, *493 Ալ2/ԺԵԱ. 178 Բլն*

Խոսքը խոսք կը բերե:
ԹՄԿ 114 Թֆլ/ԳԺԲ 45 Աշա

Խոսքից խոսք ա դուս գալի:
Աշ 34 Աշա

Խոսքը խոսքին բանվիք է:
ԺԱԲ 88 Ախց

Խոսք կա՝ սարի գլուխը կը հացնի, խոսք կա՝ սարից ցերքև կը բերի:
ԳԱ. 26 Վզպ/ՓՇԱ. 108 Շրկ/Աշ 34 Աշա

Խոսք կա՝ բաց կը շինե, խոսք կա՝ բաց կը քանդե:
ԹՄԿ 114 Թֆլ

Խոսքը մեկ, ասուված մեկ:
ՉԺ։ VII, 95 Վզպ/ԹՄԿ 115 Թֆլ/ Ան 10 Նխջ ԺԵԱ. 245 Ակն

Խոսքը ցաւ փռելը չէ, թոփ անելն *(հավաքիլ)* է:
ՓՇԱ. 108 Շրկ/Աշ 64 Աշա

Խուճկը խաչին կը վեր *(վայելիլ)*:
ԼՄ 1880, 25 Բլն

Խուճկը ծխողի ճեռև կեբբա:
Ազ XII, *84 Ալ2*

Խուճկը վեր կրակին տերը կը ճաճչճա:
ՊՎ. 137 Վն

Խուճկ ու մոմդ քեզ ըլնի, թաք *(միայն քեզ)* դու մեր ժամը մի գա:
Աշ 34 Աշա/ՓՇԱ. 126 Շրկ/ՀԱ. 214 Ակն/Ազ IX, *185 Գլա/ԼՄ 1880, 42 Բլն/ԺԵԱ. 195*

Խուճկդ քեզ ըլլի, խաչը մի հոտեցնիլ:
ԺԵԱ. 195 Տրպ

Խփած աչքին բաֆա *(վատահությունն)* չը կա:
Աշ 35 Աշա/ՓՇԱ. 108 Շրկ/ԹՄԿ 113 Թֆլ

Ծակ կճուճը ջուր չի պահե:
ՀՏՎ. 12 Շրկ

Ծակ բավով *(տապակ)* ձվածեղ չհղնի:
ՀՏՎ. 12 Շրկ

Ծակ մտնի, ճվար *(հավաքատեղ)* կհղնե:
ԱՂ. 42 կրն

Ծաղիկը ծաղկած ծառիցը կը բափի:
ԱՀ XI, 114 Բբչ

Ծաղիկը ծաղկին ճայելով կը բացվի:
ՀԱՎ. 1890, 289 Տբգ

Ծաղիկն իր թփի տակին կը բափի:
ԱՇ 36 Աշա/ՓՇԱ. 108 Շրկ

Ծիրանն իր ծառի տակին վեր կընկնի:
ԱՇ 35 Աշա

Ծանծաղ ճմճմեն *(ճահիճ)* էլ գորտ կհղնի:
ՀՏՎ. 12 Շրկ

Ծառը չը կա, որ քամի չառնե:
ԱՀ VI, 86 Բ լն/Բ 1898, 377 Դբթ/ԺԲՄ. 212 Վդպ/ՀԺՀ VII, 81 Աաա/ՓՇԱ. 108 Շրկ/Մ 1885, Դլք/ՎՄ I, 129 Վն

Ծառից ծառատակը հեշտ կերևա:
ՀՏՎ. 12 Շրկ/ԼՄ 1880, 28 Բլն/ՀԺՀ VII, 90 Ալշ/ԺԲՄ. 235 Լռ

Ծառ հղնի *(լինի)*, ծուռ հղնի:
ԱՂ. 40 Բքլ

Ծառը մե խփելով չի վեր ընկնի:
ԹՄԿ 116 Թֆլ

Ծառն իր տակին ա շվաք անում:
ԱԺԲ 88 Քնք ԲՄ. 23 Դբթ

Ծառը բոքից *(արմատ)* ա փտում:
ԱՇ 35 Աշա

Ծառը որ ընկնի՝ ճյուղերը կը կայնեն:
ՎՄ II, 142 Վն ԺԲՄ. 239 Կպ

Ծառն իր պտղեն կը ճանաչվի:
ՆՆ 501 Շրկ

Ծիծեռնակի վճասը լոդկի տիրոջ հարցուր:
ԼՄ 1880, 27 Բլն

Ծիսը ցորեն տեսալիս ակռանը *(ժանիքդ)* աչքը չի գալիս:
ԱՀ XI, 114 Բբչ

Ծնածին օրոցք, մեռածին ճաղր *(դագաղ)*:
ԱՂ. 43 Եբղ

Ծովից գդալ-գդալ առնելով՝ ջուրը չի պակսի:
ԱՇ 15 Աշա/ԺԲՄ. 182 Մշ/ԺԱԲ 94 Ախց/ԴՄ. 9 Վդպ

Ծառառ հավից բշտ ածող շատ կը լինի:
ԱՂ. 44 Լռ

Ծուռ ծակը՝ ծուռ չիվի *(սեպ)* կուզե:
ԱԱ. 79 Պշպ

Ծուռի մուռի կովը շատ կաթ կուտա:
ԱՆ 49 Նխջ

Ծուռ *(խեղճ)* վեր գեղին իրավ ա:
ՀՏՎ. 12 Շրկ/ԱՀ VI, 86 Բլն

Ծուռ առառնիցն՝ ընզմա *(կոշիկ)*, խնլուա քթիցն՝ խզմա *(քթկալ)*:
Ա.Ղ. 44 կրն/ԺԵԱ. 182 Մշ

Ծուռ փեսաը առաջելով չի շիտակի:
ՄԹ 21 Շրկ

Ծուռ քաւնոնից շիտակ գինծ չի դուրս գա:
Ա.Ղ. 44 Գլա

Կար գուզես՝ կով պահի՛:
ԹՄԿ 120 ԹՖլ/ԵԱ. 113 Խաչ

Կար-կար ջուրը քարը կը փորե:
Ան 40 Նթջ/ՀԱՎ. 1891, 116 Տրպ

Կարիլ-կարիլ գյու *(լիճ)* կեղնի:
ԼՄ 1880, 29 Բլն

Կարնով ոչխարը այուրուեն *(հատ)* չի դուս գալ:
ՀԺՀ VII, 82 Աատ

Կալ մտնող աղվեսը ծեծը պտի շիներքը *(վիզ)* առնի:
ԳԱ. 20 Վզպ/ՄԹ 21 Շրկ

Կալ մտնող աղվեսը արիներ աչքի առակ կառնի:
Աշ 37 Աշտ

Կալի եզը կալից կուտի:
Աշ 36 Աշտ/ՄԹ 22 Շրկ

Կալում ա չոկվում ցորենը ղըրմանաց *(հարպ)*:
ԲԱ. 23 Դրբ

Կակուղ հրես ճրեշտակին առաւտնեն բեզ-բեզ *(արագ)* վրա կը տա:
ՎԱ. 23 Վզպ/Աշ 36 Աշտ

Կաղին կարմնջուտը կը բոցեն:
ԳԱ. 10 Վզպ/ՊԺԲ 50 Աշտ/ՀԺՀ VII, 96 Վզպ

Կաղ իշին էլ քոռ ցալրացող *(պայտառու)* կըլի:
ԳԱ. 20 Վզպ/ԱՀ VI, 100 Բլն/ՓՇԱ. 109 Շրկ/ՎՍ I, 130 Վն

Կաղնած եզնը ցատած եզաց գլխին կը բրքի:
ԿՇ 18 Դրբ

Կամ լծած եզաց բերանը չեն կապի:
ՀՏՎ. 14 Շրկ ԲԱ. 23 Դրբ

Կայծե յանդուց *(հրդեհ)* կըլի:
Ան 31 Նթջ

Կանուխ էլող գարին կալ չի ճասնիր:
ՀԱՎ. 1890, 164 Տրպ

Կառղած շան դեղ ապացնլը ա:
ԱՀ XIII, 85 Աշշ

Կառվի խաղը մկաց մահն ա:
ՄՀ 21 Լո/Ան 35 Նթջ/ՓՇԱ. 109 Շրկ/ԺԱԲ 89 Ախց/ԹՄԿ 118 ԹՖլ/ԺԵԱ. 222 Վզպ/ՊԺԲ 50 Աշտ/ԺԵԱ. 242 Օշկ/ԱՀ VII—VIII, 468 Աշշ/ԱՀ VI. 87 Բլն/Բ 1899, 651 Խն/Բ 1898, 315 Բղ/Բ 1898, 604 ՄՓղ/ԺԵԱ. 188 Վն/Ա 211 Սլմ

Կառվի խոխոտալ մկան հոգեհանգիստն է:
ՊՎ 138 Վն/Շկ 14 Շախ

Կառվի վախտը *(վախտառու)* միչև մարագն է:
ԳԱ. 59 Վզպ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/Սխ 28 Զզղ/կՇ 3 Դրբ/Բ 1900, 579 կՄ/Բ 1898, 414 Դրբ/ՓՇԱ. 109 Շրկ/ԳԹ 112 Սլմ

Կաղամի ասին՝ աղբդ ցար *(գևդ)* ա, մխթալ շինեց հարիր փառա *(գրաժ)*։
Ա.Դ. 45 Զդդ

Կաղամի ճանկն ընկած մուկը չի ցկցկար։
ՀԱՀ. 1893, 359 Տբդ

Կաղամի քանի զարկես՝ բարը կը թալի։
Ա.Հ XIII, 85 Ա.թ

Կաղուց մե արաս չուցն՝ ապրում է։
ԹՄԿ 119 Թ.ֆ.լ

Կաղամի շատ ցեղես՝ հրեսիդ կը բռնա։
Բ 1898, 333 Գ.բ.բ

Կաղուց իրեն ցամար գեշ հրագ չի տեսնի։
Ա.ՀԱ. 8 գ.լ.ա/Գ.Թ. 109 Ա.լ.մ

Կաղուց քացախ չի խմեր։
ԵՀԳ 105 Եվգ

Կարասը ջվալ չի մտնի։
Գ.Ա. 14 վ.դպ

Կարկուտ մեղավորի տրա լե կտա, արդարին լե։
Ա.Դ. 46 Ա.պր

Կարկուտը գա կցնի *(հոգատչա)* բակի, արևը դիպցի կցնի հրի։
ՀԺՀ VII, 81 Ա.ատ

Կացնի բերնին խփողը իր ձեռքը կը կտրի։
Ա.Ե 34 Զդդ

Կաքավի ձուն ցավի տակ չի մնալ։
կՇ 18 Գ.բբ

Կը զա տարին, հետը բարին։
Գ.Ա. 4 վ.դպ/Ա.Հ IX, 186 գ.ա

Կեսուրը մեռավ, տեղս լեցացավ։
ԺԵՄ. 222 վ.դպ/գԺԲ 50 Ա.շտ/ՓՇՄ. 110 Շրկ/ԹՄԿ 153 Թ.ֆ.լ/կՇ 6 Գ.բբ/ՀԺՀ VII, 110 վ.ի/Շկ 10 10 Շտխ/ՄԵ 2 Մկ/Ա.Հ VII—VIII, 469 Ա.լշ/ԺԵՄ. 182 Մշ/Ս 213 Ա.լմ/ԺԵՄ. 231 Հք/ԵՄ. 109 Խտջ/Մ 1885, 450 Գ.լք/Ա.Դ. 7 Ատն

Կեսուր մեռավ, հարսին տեղ լինցավ։
Ա.Հ VI, 87 Բ.ն/Բ 1898, 377 Գ.բբ

Կերել է ճալվին ցեծել է հշը։
Ա.Դ. 46

Կերթա ցուրը, կը մցա մուրը։
Ա.Ն 5 Ն.խջ

Կժի առջևը շատ փարչ կը կտրվի։
Գ.Ա. 14 վ.դպ/ՓՇՄ. 110 Շրկ/ԹՄԿ 120 Թ.ֆ.լ

Կիրակի օրվա փլավը հրկուշաբթի էլ կուտվի։
Ա.Շ 36 Ա.շտ

Կիրակվա դանդաղը *(խաղկրդ)* հրկուշաբթի էլ պետք կը գա։
ՓՇՄ. 110 Շրկ/ԹՄԿ 118 Թ.ֆ.լ

Կիրակին բաղողը հրկուշաբթի պարապ ա մնացեր։
Ա.Հ XIX, 98 Ա.թ

Կծաց շուրը առաջ ախրոջն ա կծում:
Ա.Շ 38 Աշտ/Վ.Ա I, 130 Վն

Կռվորը *(ձրի և հարիսպիր աշխատանք կատարող)* ձմեռը բոփ կէնին *(համաքել)*:
Ե.Ա. 111 Խոջ

Կով կթող զկով կթող չկրնա խաբե:
Ա.Հ VI, 87 Բլն

Կովը մեռավ, խարը *(կռմժիռա)* վերցավ:
ՓՇԱ. 110 Շրկ/ՀԱՎ. 1892, 24 Տրպ/Բ 1900, 579 ԿՄ/ԵՀԳ 106 Եվդ/Բ 1899, 425 Կռ/ԱՇԳ 74 Ախբ/ԺԱԲ 111 Ախց/ԺԵԱ. 188 Վն/Ա.Հ VII—VIII, 469 Ա.ղշ/ԺԵԱ. 212 Վզպ

Կովի աղբը ավաղ *(ծևի)* չի բռնե:
ՓՇԱ. 110 Շրկ/Ա.Շ 38 Աշտ

Կովի ծեծած կալն ի՞նչ կըլնի:
Ա.Շ 38 Աշտ

Կովու գյոթա *(համիամա)* մոգին կէղնի:
Ա.Հ XIII, 85 Ա.ղշ

Կովուն տերը ամեն օր մածուն չուտեր:
ՀԱ. 208 Ակն

Կոտ մի կոթեկին լե ցից ու կաթմըլնիակ *(չռատգայի մատեր)* պետք ա:
ԺԵԱ. 169 Ա.ղշ

Կոտրած ամանը գին չի ուզեցնա:
Ա.Դ. 48

Կոտրած սրտին խրատն ի՞նչ կանի:
ԳԱ. 66 Վզպ

Կոտրած մազը պատուն կը դառնա:
Բ 1898, 315 Ֆդ

Կոտրած պատուն էրկար կըլնի:
Բ 1898, 315 Ֆդ

Կոտուտա կոտցնողը մոր ծոցն էլ մատն կը գա:
Ա.Շ 36 Աշտ

Կռնատ ուզեցնամ, բեռ դնող շա՞ատ:
ՆՆ 504 Շրկ/ԹՄԿ 135 ԹՖլ/Վ.Ա I, 133 Վն

Կռնկին բեռ չէ էկած, էնդի *(դրա համար)* կեռ չէ էկած:
Ե.Ա. 118 Խոջ

Կռկռացող հավուն կուտ շատ կու տան:
ՀԱՎ. 1890, 289 Տրպ

Կտրած ճուռ, կոտրած կուռ, գերկուս կառնե խելքե ծուռ *(խելառպահաս)*:
Ա.Հ VI, 88 Բլն

Կրակը դավի *(սրճի)* կշտին չեն պահի:
Ա.Շ 38 Աշտ

Կրակի ճեռ հացատ աճել չի լինի:
ԳԱ. 56 Վզպ/ԲԱ. 24 Երվ

Կրակի մոտ չախմախին *(կայծքար)* չեն տա:
ԺԵԱ. 222 Վզպ/ԺԵԱ. 231 ՀՔ/ԹՄԿ 119 ԹՖլ/ՊԺԲ 51 Աշտ/ՓՇԱ. 110 Շրկ/ԺԵԱ. 249 Հկ/Ա.Հ VI, 91 Բլն

Կրակը ըճկած տեղը կէրե:
Ա.Ն 32 Ն.Խ/Հ.Վ. 1890, 289 Տ.պ

Կրակի մոտ գնացողը կէրվի:
Պ.Ժ.Բ 51 Ա.շ.տ

Կուզա սարի նոսէին, չի գա քարի տակին:
Վ.Ա II, 144 Վ.Ն

Կուժ կոտրող լե մեկ ա, ջուր բերող լե:
Ա.Հ VII—VIII, 469 Ա.Ղ

Կուժը կոտրողին կոծկել, *(ծեփել)* կը տաճ:
Ա.Ա 30 Զ.Պ

Կուժ շինող շատ, կոթ դնող քիչ:
Ա.Ն 52 Ն.Խ.Չ

Կուժ շինողը՝ ուզկը էլ կը շինի:
Ա.Շ 38 Ա.շ.տ

Կուժ քիսնի *(շիլել, դեպչել)* փարչին, փարչը էլ կը քիսնի կժաճ:
Ժ.Ե.Ա. 178 Բ.Ն

Հա՛ քարը ի պուտուկն *(կճուճ)*, հա՛ պուտուկը ի քար:
Բ 1898, 694 Մ.Փ.Պ

Հազար ասող մի գուբցի խոսի չէղնի:
Ա.Հ VI, 90 Բ.Ն

Հազարին կեսը հինգ հարյուր է:
Չ.Ա. 241 Ա.Ն/Ա.Հ IX, 186 Պ.ս

Հաղողը հաղողին կաշա *(հատկել)*՝ կը ահեցա:
Ե.Ա. 103 Ե.Ղ/Գ.Փ 114 Ա.Մ/Հ.Ա. 207 Ա.Ն

Համբրած օչխարը գելը չի ուտի՞:
Թ.Մ.Կ 122 Թ.Ֆ.Լ/Բ 1899, 555 Բ.Գ/Հ.Ա. 212 Ա.Ն

Համն էլ համին պահ:
Հ.Ժ.Հ VII, 96 Վ.Զ.պ/Գ.Ա. 66 Վ.Զ.պ

Համռես, համռես—տակը տես:
Բ 1898, 133 Կ.Ռ.Ն/Բ 1898, 316 Բ.Գ/Ա.Հ X, 186 Պ.ս

Համա ու թաթակ մի գին ա, վա՞յ թաթակ մանողին:
Ժ.Ե.Ա. 223 Վ.Զ.պ/Ա.Շ 39 Ա.շ.տ/Ա.Ժ.Բ 88 Բ.Ռ.Բ/Կ.Շ 3 Գ.Ք.Բ/Թ.Մ.Կ 122 Թ.Ֆ.Լ/Փ.Շ.Ա. 111 Շ.Ր.Կ/Ժ.Ա.Բ 82 Ա.Խ.Ց/Բ 1898, 133 Կ.Ռ.Ն/Բ 1899, 479 Կ.Ն/Ա.Ն 60 Ն.Խ.Չ Ա.Հ.Ա. 9 Պ.ս/Հ.Ա.Վ. 1890, 163 Տ.Ր.պ/Հ.Ա. 209 Ա.Կ.Ն/Ե.Չ.Գ. 106 Ե.Վ.Գ/Բ 1898, 445 Գ.Ր.Ք/Ժ.Ե.Ա. 187 Վ.Ն/Ա.Հ VI, 89 Բ.Լ.Ն/Ա.Հ VII—VIII, 470 Ա.Ղ/Ժ.Ե.Ա. 231 Հ.Ք/Զ.Բ 61 Զ.Տ.Մ

Համը իր առջի ածած հավկթին վրա կը խնդա:
Հ.Ա. 209 Ա.Կ.Ն

Հավը կաին կը վազի:
Ա.Շ 43 Ա.շ.տ

Հավը տաճը կեճա, կուտճ ուտի:
Ժ.Ե.Ա. 223 Վ.Զ.պ/Ա.Շ 39 Ա.շ.տ/Հ.Ժ.Հ VII, 104 Գ.Ք.Բ/Փ.Շ.Ա. 112 Շ.Ր.Կ/Վ.Ժ I, 131 Վ.Ն/Ժ.Ե.Ա. 174 Ա.տ.տ/Ա.Ա 33 Զ.Պ/Ա.Բ II, 14 Ա.Պ.Լ

Կուտ ուզող հավը տանը կը մնա:
Փ.Շ.Ա. 110 Շ.Ր.Կ/Ա.Շ 38 Ա.շ.տ

Հավի բոցել միցչև հերդացոցն է:
Լ.Մ 1880, 35 Բ.Ն

Հավկն ի կուտճ է մեռի:
Ա.Հ VI, 90 Բ.Ն

Հավն իր կաին կ'երթա:
ԺԵՍ. 223 Վդպ/ՀԺՀ VII, 95 Վդպ

Հավը իրա կաից չի փախնի:
ԺԵՍ. 213 Վդպ/Ա.Շ 41 Աշտ

Հավը իրա կաին չի փախնիլ, շունը՝ իրա հացին:
ՀԺՀ VII, 82 Աատ

Հավկոց մտնող աղվեսը փոսը *(մորթը)* շլնքիցը *(վիզ)* պտի հանի:
ՓՇՍ. 112 Շ բկ

Հավքը թևով կը թռչի, մարդը՝ բարեկամով:
ԵՍ. 115 Խտ Չ

Հարավաշ *(աուշինեվ)* գառան գառ չի հասնիլ:
ՀԺՀ VII, 83 Աատ

Հարի *(մինչև)* ասածու դիվաց *(գատաստան)* էլ մարդուն մարդ պետք է:
Ա.Հ VI, 88 Բլն/ՀՏվ. 1 Շրկ

Հարի մտա ասելած՝ մարդու օգնական պետք է:
Ա.Հ XIII, Ա.12

Հարի կով ճախրեն գա, հավ ոտնաց *(հյուր)* ճամբու կը դնա:
Ա.Հ VII—VIII, 49 Ա.12

Հարի հետին գա, առջին կ'երթա:
Ա.Հ VI, 88 Բլն

Հարիր միրքից մի-մի մազ, կըլլի սաղ *(ամբողջական)* մի-բուք:
ԳԱ. 15 Վդպ/ՓՇՍ. 111 Շրկ/ԼՄ 1880, 3 Բլն/ՆՆ 481 Շրկ/Ա.Ղ. 4 Սան/Բ 1898, 378 Դրբ/Ա.Շ 3 Աշտ

Հարսնիք էրամ՝ ի՞նչ սուն սանիմ, մասսակ ծամեմ՝ ի՞նչ կուլ սանիմ:
Ա.Շ 39 Աշտ/ԳՍ. 14 Վդպ/ԲՍ. 25 Ղբր

Հարսը գեղիցդ, սերմը ֆողիցդ:
Ա.Շ 41 Աշտ

Հարսի ձեռքով փեսին լավություն կ'ելնե:
Ա.Հ VI, 88 Բլն/ՎՍ II, 142 Վն/ԺԵՍ. 222 Վդպ/ԺԵՍ. 231 ՀՓ

Հարսին սերը կանե ճամավոր *(հևդ)*, խաչին սերը կանե զոռավոր:
ԹՄԿ 123 ԹՖլ

Հարսնցոցը խելք պետք է, հոգու հացին՝ ուժ:
ԺՍՓ 95 Ախց

Հարցնելով Երուսաղեմ կ'երթան:
ԺՄԿ 122 ԹՖլ/ՆՆ 506 Շրկ

Հարցնելով բաղդատ կ'երթան:
ԹՄԿ 122 ԹՖլ/Ա.ՀԱ. 9 Պլս

Հարուստ գութանն ա ավելացուում, քյասիբի *(ապքատ)* երեխեքը:
Ա.Ղ. 48 Երվ

Հացդ դիր հացիս վրեն, հա՛մ սակիցը կեր, հա՛մ վրիցը:
ՓՇՍ. 111 Շրկ/ԺԵՍ. 223 Վդպ/Ա.Շ 47 Աշտ

Հացն երեսիցը կուտեն:
ԺԵՍ. 223 Վդպ/ՀՏվ. 15 Շրկ/Ա.Հ VI, 89 Բլն/Ա.Հ XIII, 85 Ա.12

Հեցց ապա, որ առվի ջուրը չը փախցնես:
ՓՇՍ. 112 Շրկ

Հեցց խոսք կա, որ մի փուր մեղրով չի ուտվի:
Ա.Շ 39 Ա.շա

«Հեչը» ո՛չ բերցնի համ կը տա, ո՛չ փորից:
Ա.Շ 43 Ա.շա

Հեռացնալ կա, մոռացնալ չը կա:
Ա.Շ 41 Ա.շա

Հին դարմանը քամուն չեն տալ:
ՊԺԲ 51 Ա.շա/ԳՍ. 5 Վ.պ/ԺԵՍ. 231 ՀՓ

Հիվանդը որ լավացնալու ըլնի, բժիշկը մոռ կը գա:
ՓՇՍ. 112 Շրկ/ԹՄԿ 125 ԹՖ.ւ

Հիվանդը որ գնալու ըլնի, մասաղը չի օգնե:
ՓՇՍ. 112 Շրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/Ա.Շ 42 Ա.շա

«Հո՛» կա՝ կալ կը բերա, «հո՛» կա՝ կալեն կը հանգա:
Ա.Հ VII—VIII, 471 Ա.ւ/Վ.Ա. 28 Վ.պ

«Հո» կա՝ դուռ կը տանի, «հո» կա՝ հներս կը բերի:
ԺԵՍ. 223 Վ.պ/ՓՇՍ. 113 Շրկ/ԺԵՍ. 235 Լո/ՀԺՀ VII, 96 Վ.պ

Հոբը փողով պահվողը կնկաց խաթրը *(հարգը)* չգիտե:
Ա.Ն 49 Նխջ

Հոբրը խաչերկաթին կը կապեն, առտաճին կը քըրֆեն *(հայհոյել)*:
Ա.Դ. 48 Կրն

Հորն ողորմի կա, «որ շան որդի» ասելուց վատ է:
ՄԹ 24 Շրկ

Հոտին *(ախին)* բլուղը, միրքին չի բլի:
Ա.Դ. 48 Լո

Հուցար *(շնորհք)* ունես, գաթեն ծոցիդ պատ պահի:
ԳՍ. 8 Վ.պ/ԺԵՍ. 234 Լո/Ա.Շ 26 Ա.շա/ԺԵՍ. 247 Հկ/ՓՇՍ. 97 Շրկ

Հուշիկ-հուշիկ *(կամաց-կամաց)*, կուգաս պատվի տեր ողորմեն:
Լ.Ս. 4 Ա.ւշ/Ա.Շ 38 Ա.շա/ԺԵՍ. 188 Վն/ԼՄ 1880, 44 Բն/Վ.Ա. 28 Վ.պ

Հուսով ապրող, աճիուս ա մեռնե:
Ա.Հ XVIII, 50 Ա.ւշ/Ա.Հ VII—VIII, 500 Ա.ւշ

Ձեռը ձեռ կը լվացնա, երկուսն՝ երես:
ԹՄԿ 129 ԹՖ.ւ/ՆՆ 508 Շրկ/Ա.Շ 44 Ա.շա

Ձեռի տուրը *(տատամձեռնությունը)* սրտի վրա մաշուր *(հայտնի)* կուլի:
ԹՄԿ 129 ԹՖ.ւ

Ձեռնոց դնող կատուն մուկ չի բռնե:
Ա.Հ.Ա. 9 Գ.ւո/ԳԹ 109 Ա.ւմ

Ձեռս ցավա լավ ա՝ բանից բերանս:
ՀԺՀ VII, 96 Վ.պ

Ձեռս եղոտ է, գլխիդ քսե՛:
ԹՄԿ 129 ԹՖ.ւ

Ձեռքը կուտա, աճձը կը սիրվի:
ՆՆ 507 Շրկ

Ձեռքդ չը հասած տեղը մի՛ եր-
կըլցցնի:
ՈՒՉ 139 ՉՖ

Չի չեղած տեղը եշն էլ մեծ գին
ուճի:
ԱՂ 43 Շրկ

Չիավորին հասի, ոտավորը քու
մոտն է:
ԱՀ VI, 91 Բին

Չիի աքացուն ձին կը դիմացնա:
կՇ 1 Ղբբ

Չին բինիը *(ցից)* պոկեց, առաջ
իրան դիպավ:
ՓՇԱ 113 Շրկ/ԳԱ 59 Վզպ/ԱՇ 44 Աչա

Չիուց ընկնողը չի վճռավի, ի-
շից ընկնողը կը վճռավի:
ՓՇԱ 131 Շրկ

Չին կը խաղա՝ ձիավորը կը գո-
վեն, թուրը կը կարե՝ ձեռքը կը գովեն:
ԼՄ 1880, 36 Բին/ԺԲԱ 249 Հգկ

Չին կը չորնա՝ մեյդանը *(հրա-
պարակ)* կը մնա, կարինը մեռ-
նի՝ շունը կը մնա:
ԺԲԱ 249 Հգկ

Չին՝ ճորը, ադաև բեռուն կը
ճմանի:
կՇ 1 Ղբբ

Չին ձի ասողը աբրճ է:
ԺԲԱ 202 Տրպ

Չին ձիի ճնա կը քերվի, եզը
եզին:
ԱՆ 50 Նխչ

Չին ախրոջը տակին հաղ կաճի:
ԺԲԱ 213 Վզպ

Չին քրեին *(վարձույթ)* տակը կը
տակի:
ԹՄԿ 129 ԹՖԼ

Չմեռ բան *(պարարտացնել)*, գա-
րուն կբե:
ՀԺՀ VII, 91 Ասշ

Չմեռը ճամամչի *(բազեպան)*,
ամառը բաղմանչի *(այգեպան)*:
ՓՇԱ 113 Շրկ/ԳԱ 59 Վզպ/ԲԱ 27 Ղբբ/ԹՄԿ 129 ԹՖԼ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Չվով որ ձեն բաց ընճեր, ճավի
ոտը բլբուլի ձեն կը ճաճեր:
ԱՇ 44 Աչա/ԺԲԱ 295 Վզպ

Չուկ բռնողը չբեմեն չի վախե-
ճա:
ԹՄԿ 128 ԹՖԼ/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Չուկը գլխից պիտի բռնես, որ չը
փախչի:
ՓՇԱ 113 Շրկ

Չուկը երբ բռնես, թազա *(թարմ)*
յա:
ԳԱ 24 Վզպ/ԱՇ 44 Աչա/ՓՇԱ 113 Շրկ/ԹՄԿ 129 ԹՖԼ

Չուկը չբումը գին չի ընի:
ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԹՄԿ 129 ԹՖԼ

Չուկը թոռոզ *(ուռկան)* են որ-
սում, մարդը՝ խոսքով:
ԲԱ 27 Ղբբ

Ջուկն ի ծովուն, բաժա պանիր խեռ հովվուն:
Վ.Ս II, 145 Վն

Ղարլու *(չրոմ)* փլավ, հոգիս թռավ:
Ա.Ղ. 18 Լո

Ղազը *(սագ)* եփես, դազաճ *(պղնձե սմաճ)* կը լցնի:
կՇ 1 Վ.բբ

Ղազը դազի հետ, հավն էլ խոռոզի *(աքլոր)* հետ:
ՓՇՍ. 114 Շրկ/ՍՇ 45 Աշա/ԺԽՍ. 249 Չգկ

Ղազը դազի հետ, քաշալ հավ չիլ *(պիտակավոր)* խոռոզի հետ:
Լ.Մ 1880, 27 Բլն

Ղազու պիրուն հավու հավկիր չխնձայեն:
Ա.Չ XIII, 86 Ա.12

Ղալպ *(կեղծ)* մարդ ուր քսուց *(պրպանից)* կուտի:
Ա.Չ XX, 109 Ա.12

Ղալպ փողը կառողն էլ չի վերցընի:
ԳՓ 113 Ա.մ/ԲՍ. 27 Վ.բբ

Ղակ հաղող ուտողի ակռեքը *(առամներբ)* կառնվի:
ՉՏվ. 17 Շրկ

Ղարիբ գեղ մաճ եկողը ձեռին երկար դազաճակ պտի ուճեցնա:
ԳՍ. 5 Վ.գպ/ՄՓ 27 Շրկ/ՓՇՍ. 113 Շրկ

Ղուշը *(թռչուն)* որ թռավ, էլ ձեռդ չի գա:
Ա.Շ 45 Աշա/ՓՇՍ. 114 Շրկ

Ղուշն իր բևիցը քրնի *(վարձ)* չի ուզում:
Ա.Չ XI, 115 Բրչ/ԺԱԲ 85 Ա.թց

Ճամբեն որ դուզ *(ուղիղ)* ըլնի, սելը շուտ չի գա:
ՄՓ 28 Շրկ

Ճամբեն միշտ բոստանի *(բանջարանոց)* կշտից չի ըսկսիլ:
ՉԺՉ VII, 83 Ա.սա

Ճամբից դուս եկողի աչքը դուս կը գա:
Ա.Շ 46 Աշա/ՓՇՍ. 114 Շրկ

Ճամբորդ աճիճաց չեղնի, հովիվըն՝ աճկրակ:
Ա.Չ XX, 109 Ա.12

Ճամբորդի գնալն իր ձեռն է, դառնալն՝ ասածու:
ՓՇՍ. 114 Շրկ/Ա.Շ 46 Աշա/Ա.Չ XI. 115 Բրչ/ԹՄԿ 131 Թփլ

Ճանը *(վեզ)* թոփ *(հավաքել)* կանեն խաղալու համար:
ՉԺՉ VII, 83 Ա.սա

Ճանճը ճննճին կը վազի:
ՉԺՉ VII, 83 Ա.սա/ԹՄԿ 131 Թփլ

Ճգաիկ կենա մարդու պզտիկ:
ԺԽՍ. 170 Ա.12/Ա.Չ VI, 91 Բլն/Լ.Մ 1880, 37 Բլն

Ճիկար *(լարդ)* բերողը միս էլ կը բերե:
Ա.Ն 40 Նթջ

Ճիպոտը մեշիցդ *(անտառ)* ա ի, ընկերը գեղիցդ վե կալ:
Ա.Շ 46 Աշտ/կՇ 15 Դրր

Ճիտ *(վիզ)* ծռելով մուրազի *(նպատակ, փափագ)* չեն հասնի:
ՄԹ 28 Շրկ

Ճնճղուկնն վախեցողը կորեկ չի ցաներ:
Բ 1898, 200 կրն/ՀԱՎ 1893, 358 Տրպ

Ճնճուղն իր կշեռքով բեռ կը տանի:
ՓՇԱ 114 Շրկ

Ճնճուղն օր ճնճուղ է, Ելման *(Էլի)* ուրիշ կը թալե փշի հով:
ԺԵԱ 178 Բլն/ԱՀ 1894, 263 Ագ

Ճտերը աշնանք կը համբեն:
ՀԺՀ VII, 83 Աատ/Ա.Շ 45 Աշտ/ԳԱ 62 Վզպ

Ճրագը աճմեթ չը վառի:
Ա.Հ XIII, 86 Ագ

Ճրաքուն առանց պատրույքի լիս չի տա:
Ա.ԺԲ 89 Քնք

Մազը թե գարուբյուն ունենա, հեր մարգարե կը լինի:
ՄԹ 29 Շրկ/ՓՇԱ 14 Շրկ/ՀԺՀ VII, 84 Աատ

Մազն ու միսը կուգան ու կերթան:
Ա.Դ. 49 Դտ

Մուրուքը քեչին *(այծ)* ալ ունի:
ՀԱՎ 1899, 289 Տրպ

Մահեն աճդին գեղ չը կա:
Ա.Դ. 50 Ագց

Մայասըզ *(առանց թթխմորի)* խմոր չի գա:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ԱԺԲ 88 Քնք ԵՀԳ 108 Եվդ

Մահ Եկողը յա շորին կը ճարի, յա՝ փորին:
ՊԺԲ 52 Աշտ/ԹՄԿ 139 Թփլ

Մահզաղը սաթակի *(մշակ)* ձեռնեն չեն խլե:
ՎՄ II, 145 Վն

Մահ գալող գելը աճորի չի մնա:
ՀՏՎ 18 Շրկ

Մահզղվորի մահզաղը չեն պահե:
ԺՄԲ 94 Ագց

Մահե՛, մահե՛, մահ խաբուն, մահը կահե բեզ խաբուն:
ՀԱ 210 Ակն

Մահե՛ ատնին, մահե՛ Զատկին, մի՛ մահեր բարի բարեկենդանին:
ՄՀԹ 1869, 119

Մահեն մահած ա, պատեն կախած ա:
ԺԵԱ 213 Վզպ/Ա.Շ 50 Աշտ//ՓՇԱ 114 Շրկ/ԺԵԱ 207 Ագճ

Մահասիքին չեն տա, մահին կը տան:
ԳԱ 14 Վզպ/Ա.Շ 49 Աշտ/ՓՇԱ 114 Շրկ

Մահը կարողը կսկիծը գիտե:
ՀԺՀ VII, 100 Խրմ

Մաղդի ճառով փոր չի կշտանայիս:
ԹՄԿ 138 Թ՚Ֆ1

Մաթաք ուցիս, կաթաք ուցիս:
Ա: VII—VIII, 497 Ա12

Մարդ ինչ որ իր գլխից կացնի, դուշմանը *(թշնամին)* դուշմանցին չի անի:
ԹՄԿ 134 Թ՚Ֆ1/Ա՚ն 47 Նխչ/Գ.Ա. 19 Վզպ

Մարդ որ իր ուժը չիմանայս, կոխ պրծցնելու չի դուս գա:
Ա՚Շ 50 Ա՚շա/ԺԾՄ. 183 Մ2

Մարդ կա, որ աչքը ա սուր, մարդ կա՝ ճանճագող ա կտուր:
Ա՚Շ 49 Ա՚շա

Մարդու համար կես քուֆրան էլ հերիք է:
Ա.Գ. 50 Ա.խց

Մարդուս իրա արածը իր աչքին չի երևա:
ԹՄԿ 135 Թ՚Ֆ1

Մարդասպանի բուրն անառը կը մնա:
Ա.Գ. 46 Գնձ

Մարիֆաթը *(հնարքը)* բազաթը *(շուկա)* չեն ծախե:
ՄԹ 30 Շրկ

Մարտն անցավ, դարտն անցավ:
Ա.Գ. 50 Թ՚Ֆ1

Մարու առջևեն գառ չեն վերցընի:
Ա՚Հ VI, 93 Բ՚ն

Մե «չեն»՝ գրվի ամեն չարեն:
ՀՏՎ. 18 Շրկ/Ա.Գ. 50 Ա.խց/ՀԺՀ VII, 111 Վն/Բ 1899, 554 Գգ/Բ 1898, 333 Գրբ/ԹՄԿ 120 Թ՚Ֆ1

Բանց «հա» ասելը մխչին ձեռամ, «չէ» կասելը կը՝ պրծնելը:
Գ.Ա. 7 Վզպ/ՓՇՄ. 109 Շրկ

Մեծ ծովին մեջ մեծ ձուկ կըլլի:
ԺՄԲ 82 Ա.խց

Մեծ ձուկը պզտիկն կուլ կուտա:
Ա՚ն 39 Նխչ

Մեծ քար վերցնողը գարիելու ցպատակ չուզի:
Ա.Գ. 50 Շրկ/Ա.Գ. 49 Լո/Բ 1899, 554 Գգ

Մեկ աչքը մյուսին լուս չի ասա:
Բ 1898, 60: Մ՚Ֆզ/Բ 1899, 652 Խն

Մեկ ծաղկից օձը թույն է շինում, մեղուն՝ մեղր:
ՓՇՄ. 116 Շրկ/Մ՚Հ՚Թ 1859, 414 Լո

Մեկ ծառի տակ հազար ոչխար կը արթվի *(տպատանանել)*:
Ա.Գ. 48 Երգ

Մեկ կուկուռով գարուն չի գալ:
ԵՄ. 105 Ժաչ

Մեկ ծաղկով գարուն չի գա:
Բ 1898, 378 Գրբ

Մեկ ոչխարեն երկու մորթի չի ելլե:
Ա՚ն 81 Նխչ/ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ

Մեկ չամչով մեյխանա *(գինետուն)* չի շինվի:
Ա՚Հ VI, 93 Բ՚ն/Ա՚Հ XVII, 49 Ա12/Բ 1898, 445 Գրբ/ՀՊ 1895, № 1235, Գ՚Թ/Մ 1885, № 1235, Գ՚Թ/Մ 1885, 451 Գ՚Թ

Մեկ առուն հիսուն ագռաւին էլ-ցի, առիւծ աճապարել կը մնայ:
Վ.Ա I, 122 Վն/ԹՄԿ 136 Թփլ/ՆՆ 512 Շբկ

Մեկ փոր հացը, մեկ հոր հաց կը կորցնեն:
ՓՇԱ. 116 Շբկ/ԵԱ. 116 Խաչ/ՀԱՎ. 1893, 338 Տրպ/ԺԱԲ 90 Ածց/ԱՀ XI. 115 Բբչ

Մեկ փոր հացը, մեկ փուռ հացին կը հասնի:
ԱԱՊ 1855, 100 Պլս/ԱՆ 22 ՆԹՋ

Մեկ հոր հացը, մի փոր հացի չեն ծախի:
ԱՇ 50 Ածա/Վ.Ա II, 152 Վն

Մեկը թե զանգակ է, մեկել բամբակ պատ ըլնի:
ՀՏՎ. 19 Շբկ/ԳԱ. 64 Վզպ/ԷԱ. 17 Ասլ

Մեկը մեկով, հիսուն ասածով:
ՓՇԱ. 116 Շբկ/ԱՀ VI, 92 Բլն/ԺԵԱ 183 Մշ/ԱՀ VX—XIII, 473 Ասլ/ԶԲ 61 ՉՀՄ/Մ 1885, 450 ՂԼՔ/ԱՀ XI, XI, 115 Բբչ

Մեկուն քառասուն օր խեղճ ըսես ճե՛ խեղճ կ'ըլլա:
ԱՀ XI, 188 Պլս/ՀԱՎ. 1892, 24 Տրպ

Մեղրը ծախողը մասը կը լպըսոի:
ԳԱ. 4 Վզպ/ՊԺԲ 53 Ածա/ԿՇ 5 ՂԲԲ/ՓՇԱ. 115 Շբկ/ԺԵԱ. 178 Բլն/ԷԱ. 17 Ասլ/ՀԱՎ. 1890, 289 Տրպ/ԹՄԿ 168 ԹՓլ/ՀԺՀ VII, 84 Ասա

Մեղրը մասով, կակալը *(ընկույզ)* հասով:
ԱՂ. 46 Զզպ

Մեղրը ուսուա մարդի կաթիլ սո՛ւ, որ աչքդ ուրչի ոչ:
ԲԱ. 30 Ղբբ

Մեմը խիտը գիտե, մեմը բերդը:
ԱՆ 5 ՆԹՋ

Մեշաճ *(անասուն)* քիչ սաճողն է պարպե:
ԺԱԲ 85 Ածց

Մեուի սեղն էլ. մի քիչ լեն պըտի ըլնի:
ԺԵԱ. 225 Վզպ

Մեուիցը խարջ *(հարկ)* չեն ուզի:
ԳԱ. 28 Վզպ

Մեողը չուզիս ըլ՝ մեողամաճ ուճեցի՛ր:
ԱՆ 38 ՆԹՋ

Մեռցեմ գոմշի լեն ճակատին:
ՆՆ 512 Շբկ

Մեռցողի վրա սերը լաց կըլի, սերտերը կուրախանա:
Մշ 24 ա

Մզրախ *(հիզակ)* գողցողը առաջ սեղը կը պատրաստե:
ՓՇԱ. 116 Շբկ/ԱՀ XVII, 49 Ասլ

Մզրխին ծերով սրբություն չեն սար:
ՀԱՎ. 1892, 24 Տրպ

Միճչև հասարը բարակի, բարակի հոգին դուս կը գա:
ԺԵԱ. 225 Վզպ/ԱՀԱ. 10 Պլս/ՀԱ. 210 Ամն/Բ 1898, 133 Կբն/ՓՇԱ. 104 Շբկ/Բ 1898, 425 Կն/ԹՄԿ 102 ԹՓլ/Վ.Ա I, 134 Վն/ՀՊ 1895, № 1235, ՂԼՔ/ԱՀ VI, 88 Բլն/Բ 1898, 652 Խն/ՀԺՀ VII, 106 Ղբբ/Բ 1898, 316 Ռղ

Մի ծառից հա՛մ թի կըլնի, հա՛մ ֆորալի *(հարսնէվի)*։
ՀԺՀ VII, 96 Վպպ/ՓՇՍ. 116 Շրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/Ֆ 1900, 58 ՕՄ/ԹՄԿ 134 Թֆլ

Մի ձեռը որ չես կարա կտրես, պաչի դիր գլխիդ։
ԺԵՍ. 225 Վպպ/ՓՇՍ. 116 Շրկ/ՀԺՀ VII, 84 Սատ/ԲՍ. 16 Դրբ/ՍՀ 1895, 293 Տրպ/ԺԵՍ. 182 Մշ/ԼՄ 1880, 36 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 461 Ալշ/ՎՍ I, 131 Վն/Ֆ 1899, 651 Խն/Մ 1885, 450 Դէթ/ԺԵՍ. 231 ՀԹ

Մի՛ մտնի ակ, կակխի *(տրժմտնալ)* քոպակ։
ԼՄ 1880, 38 Բլն

Մի շենը լավ ա, քանց էրկու ավերը։
ԳՍ. 27 Վպպ/ՓՇՍ. 116 Շրկ/ԺԵՍ 179 Բլն

Մի տարի գառնություն արա, յոթ տարի գելություն, էլի գառնությունդ կասեն։
ԳՍ. 13 Վպպ ԹՄԿ 132 Թֆլ

Առաջ անուղդ գառ հանիր, հետո գել գառ, կե՛ր։
ՀԺՀ VII, 77 Սատ

Մի՛ տար շեն տաճ, տո՛ւր աղեկ մանկաճ։
Բ 1898, 200 Կրն

Մի փորին էրկու մուճճաթ *(խընդիրք)* չի՛ ածի։
ԺԵՍ. 225 Վպպ/ՓՇՍ. 116 Շրկ/Մ 1885, 451 Դէթ/Բ 1899, 652 Խն/ՎՍ I, 132 Վն/ՍՇ 48 Սշտ/ԺԵՍ. 231 ՀԹ

Մինչև խելոքը միտք կաճի, գիժը տղին կը պատկի։
ՊԺԲ 53 Սշտ/ՓՇՍ. 107 Շրկ/ԺԵՍ. 248 Հգկ/Բ 1899, 378 Պտ/ԲՍ. 22 Դրբ/ԺԵՍ. 179 Բլն/ԹՄԿ 102 Թֆլ

Մինչև խելացին կարդվի, խենթիկն տղան կը հասնի։
Լ.Ս. 14 Կրն/ՍԼ 1895, 293 Տրպ/ՀԺՀ VII, III, Վն/ԼՄ 1880, 42 Բլն

Մինչև խելոքը պատկվի, գժին էրկու տղա կըլնի։
ԺԵՍ. 214 Վպպ

Մինչև խելոքը մտածի, գիժն իր բանը կը տենի։
ԺԵՍ. 221 Վպպ/ՍՇ 24 Սշտ

Մինչև խելացին բարկցավ, ծուռ պիտա անցավ։
ԱՀ VI, 88 Բլն

Մինչև յոթ դուռ չծեծես, մեկը չի բացվի։
ՍՂ 50

Միսն ու ձուկը մի պղճում չեն եփի։
ԳՍ. 60 Վպպ/ՍՇ 44 Սշտ/ՓՇՍ. 113 Շրկ

Մի ս ուտող ղշի *(ջոչուն)* կտուցը կեռ կըլի։
ԺԵՍ. 136 Լո/ԲՍ. 30 Դրբ/ՀՏՎ. 19 Շրկ/ԺԵՍ. 179 Բլն/ՀՍՎ. 1893, 358 Տրպ

Միաբը երկար, ումբը *(կյանք)* կարճ։
ՍՇ 46 Սշտ

Միրուք չունեմ, խոսքս չի ացց կեցնում։
ԳՍ. 30 Վպպ/ՓՇՍ. 117 Շրկ/ՀԺՀ VII, 105 Դրբ/ԹՄԿ 137 Թֆլ/Բ 1899, 479 Կն/ԱՀ IX, 188 Պտ/ՆՀԳ 110 Նվգ/Բ 1898, 809 Քղ/Բ 1900, 598 ԿՄ/Բ 1898, 378 Դրբ/Բ 1899, 806 Հգր/ՆԵ. 118 Խտջ/ՀՍՎ. 1890, 163 Տրպ/ԼՄ 1880, 39 Բլն

Մկան համար կաուվիցը մեծն գազան չկա:
Մ՚ 21 Լո/Սկ 27 Զպպ/ՎՍ II, 146 Վն

Մկան շեռը ջաղցին շահ է:
ԺԵՍ. 225 Դպպ/ԵՀԳ 109 Եվպ/ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ/Ա՚ VI, 93 Բլն/ՓՇՍ. 117 Շրկ/ԹՄԿ 132 Թֆլ/Մ՚ 21 Լո/ԶԲ 61 Զհմ/Բ 1899, 479 Կն/ԱՍ. 116 Պշպ/ԺԵՍ. 196 Տրպ

Մկան շեռը ծովի մեջ կեբևա:
Շկ 10 Շոխ/ՎՍ II, 146 Վն/ԺԵՍ 189 Վն

Մնջի լեզուն սերը կը հասկնա:
ՓՇՍ. 117 Շրկ/ԹՄԿ 132 Թֆլ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ/ՄԹ 17 Շրկ/ԱՇ 31 Աշտ

Մրջման *(մրջյունի)* բնի բոլոր բան չբուսի:
Ա՚ XVII, 50 Ալ2

Մուկը կաուվի համար գեշ երազ կը տեսնի:
ՓՇՍ. 117 Շրկ/ԼՄ 1880, 39 Բլն/Բ 1898, 378 Դրք/Բ 1898, 301 Խն/Մ 1885, 450 Ղլթ/Բ 1898, 809 Ֆդ

Մուկը իր ելած ծակը գիտե:
Ա՚ IX, 188 Գլա

Մուկը բռնելու համար սուրը կրակի չեն տա:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Մուկն ալրատուն խեղճ չի մնա:
Շկ 9 Շոխ

Յաթաղ *(անկողին)* մտնողը հալավճերը *(շոր)* հանե կու:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Յա հերկ էրա՛, յա թերկ էրա՛ *(վերջ տալ)*:
Ա՚ VII—VIII, 490 Ալ2

Յաշմաղն *(քթկալ)* էղե, որ քիթը կալնե:
ՀՏՎ 20 Շրկ

Յատ *(լեռ)* պտի բլի, որ ձոր լցվի:
ՓՇՍ. 100 Շրկ/ՎՍ I, 135 Վն/ԱՇ 60 Աշտ

Յարեն *(վերք)* քանի բողնիս, կը խորկնա:
ՄԹ 31 Շրկ

Նեղն ընկած կատուն ապաո *(առյուծ)* կը դառնա:
ՀԺՀ VII, 85 Աատ

Շան աճուրը սուբ, փեսը վեր կալ:
ՀԺՀ VII, 85 Աատ/Ան 55 Նխջ/Բ 1899, 696 Թվր/Բ 1899, 651, Խն/ՈիՉ 141 Զթ

Շունը հիշի, փեսը քաշի:
Բ 1900, 636 Կսր/Բ 1899, 554 Ֆդ/Գթ 110 Ալմ/ՀԺՀ VII, 85 Աատ/ԺԵՍ 245 Ակն/ՀԱՎ 1887, 197 Խտջ/ԺԵՍ 190 Վն/Բ 1900, 590 ԿՄ

Շան գլուխ, շահ փոր:
Ա՚ XVII, 50 Ալ2/Ա՚ VI, 95 Բլն

Շանը դարբին արին, առաջ իրենը զոդեց:
Ա՚Ղ 50 Կաք

Շանից լակոտ վեր կալ, ոչխարիցը՝ գառ:
ԱՇ 52 Աշտ/ՓՇՍ. 118 Շրկ

Շաւ խաղալը խածելն ա:
ԵՍ. 106 Աաջ/ԳԹ 115 Ալմ

Շաւ հետ լինես շնաճոտ կը գա:
ՊՎ. 141 Վդ/ՎՍ I. 133 Վդ

Շաւ հետ մի՛ լինի դրացի. յա՛ (*կամ*) թի կը բերե, յա կացին:
ՊՀԿ 1822 Կար

Շանը ծովը լակելովը, ծովը մուռատ չելնե (*պղծվիլ*):
ՅՍԱ. 150 Վդ

Շաւ կառաղելը գլխին կորուստա:
ԱՂ. 51

Շաւ կծածը շաւ մազը կը սաղացնի:
ՎՍ. 35 Վզպ/ԱՇ 52 Աշտ

Շաւ հաչելն էլ մի փեշակ (*արհեստ*) է:
ՓՇՍ. 118 Շրկ

Շաւ հետ չվալ չեն մտնի:
ԺԵՍ. 225 Վդպ/ԱՇ 52 Աշտ/ՀՏՎ 21 Շրկ/ԱՀՍ. 12 Պետ/ԵՀԳ 110 Եվղ/ԺԵՍ. 250 Հղկ/ՀԺՀ VII, 85 Աատ/ԼՄ 1880, 45 Բլն

Շանը քանի քար գցես, կը հաչի:
ԳՍ. 20 Վդպ/ՓՇՍ. 118 Շրկ/ԹՄԿ 146 Թֆլ/ԲՍ. 32 Ղբբ/ԺԵՍ. 232 ՀԹ/ՀԺՀ VII, 111 Վն/ՀՍՎ 1891, 300 Տրպ

Շանը քանի փետուն անես, կը հաչի:
Մհ 23 Լո

Շաւ քոսոտն ա կատաղում:
ԱՇ 52 Աշտ

Շաշը (*խենթ*) մաւ գալով չես գտնիլ:
Մհ 23 Լո

Շատ աւելով շատանալ չի, քիչ ուտելով կավելնա:
ՔՎ 1 Բրդ

Շատ ապրել կա, ուշ մեռնել կա:
ԹՄԿ 144 Թֆլ/ՎՍ I. 133 Վն/ՆՆ 517 Շրկ

Շատ բան կա՝ մինչև չը սորվիս, չես կարող ասի. շատ բան էլ կա՝ մինչև չասես, չես սորվի:
ԹՄԿ 145 Թֆլ

Շատվորի բանին մեռնեմ, քչվորի համին:
ՆՆ 517 Շրկ/ԹՄԿ 145 Թֆլ

Շատ բորիկն ա էրևում:
ԳՍ. 56 Վդպ

Շատ դառնա՝ շատ ուռնա:
ՊԺԲ 54 Աշտ

Շատ խելացին ծռուն (*խենթին*) աղբեր է:
ՎՍ II, 147 Վն

Շատվորի շորվեն (*ապրանք*) աւելի կիզա:
Աչ XVII, 50 Ալշ

Շատին շատ, քչին՝ քիչ:
ԹՄԿ 146 Թֆլ

Շատեն շատ կերթա, քիչեն՝ քիչ:
ԼՄ 1880, 45 Բլն

Շատ որ ուրախանաս՝ գնա գերեզմանները. շատ որ տրտմիս՝ էլի գնա՛ գերեզմանները:
ԺԱԲ 118 Ախց

Շաան ուժից է, քիչը՝ սիրուց:
Ա.Հ VII—VIII, 475 Ա.12

Շաքարը որ առամ ուճեճա, իրան կուտի:
Ա.Հ XI, 115 Բր.Հ

Շեճը շեճ է, ավերը զեճ *(վնաս)* է:
Հ.Ա. 211 Ա.Կն

Շճից գուբաճ չի լծվի:
Ժ.Ե.Ա. 214 Վ.Պ.Պ

Շորը շճորճքի չարեկճ *(քաոտիկ)* էլ չը կա:
Ա.Շ 53 Ա.Շ.ա

Շվաքի կուժը, ի՞նչ գիաե արևի ուժը:
Ա.Շ 52 Ա.Շ.ա

Շուճը ապիքով չի կապվի:
Ա.Ղ. 51 Բ.Լ.Ն

Շաճը պառկած տեղը հացի փըշրանք չի լինի:
Փ.Շ.Ա. 118 Շ.Ր.Կ/Ք 1899, 554 Ք.Պ

Շուճն էլ ուտելիս ձեճը կը կարե:
Թ.Մ.Կ 146 Թ.Փ.Լ

Շուճն իր աջալով *(օրհաս)* չի սառկի:
Ա.Ղ. 51 Վ.Պ.Պ

Շուճն իրա կրեճը *(չրամաճն)* չի լիզի:
Հ.Ժ.Հ VII, 96 Վ.Պ.Պ/Ե.Ա. 103 Խ.Ա.Ջ

Շուճը կաղալով չի սառկի:
Թ.Մ.Կ 146 Թ.Փ.Լ/Փ.Շ.Ա. 119 Շ.Ր.Կ/Պ.Վ. 142 Վ.Ն

Շուճը կը հաջի, քարվանը կաճցնի:
Գ.Ա. 56 Վ.Պ.Պ/Հ.Ա.Վ. 1930, 360 Ղ.Ր.Բ/Է.Ա. 1 Կ.Ր.Ն/Ա.Հ VII—VIII, 476 Ա.12/Ա.Հ VI, 94 Բ.Լ.Ն/Ժ.Ե.Ա. 183 Մ.2/Ք 1899, 805 Հ.Պ.Ր/Ք 1898, 445 Դ.Ր.Ք/Վ.Ա I, 134 Վ.Ն/Հ.Պ 1895, № 1235 Ղ.Լ.Թ/Ա.Ք II, 15 Ա.Պ.Լ

Շուճը կը հաչի, քարվանը կը քաչի:
Պ.Ժ.Ք 54 Ա.Շ.ա/Փ.Շ.Ա. 119 Շ.Ր.Կ/Թ.Մ.Ե 144 Թ.Փ.Լ

Շուճ խաղացնողի ձեռին փեսա կըլնի:
Գ.Ա. 4 Վ.Պ.Պ/Փ.Շ.Ա. 119 Շ.Ր.Կ

Շուճը հաչելով կը սառկի:
Ժ.Ե.Ա. 226 Վ.Պ.Պ/Թ.Մ.Կ 144 Թ.Փ.Լ/Կ.Շ 5 Ղ.Ր.Բ/Ս.Խ 34 Զ.Պ.Պ/Ա.Հ V I, 94 Բ.Լ.Ն

Շուճը հաչելով կը մեծանա:
Գ.Ա. 5 Վ.Պ.Պ/Թ.Մ.Կ 146 Թ.Փ.Լ/Է.Ա. 1 Կ.Ր.Ն/Ա.Հ XVII, 51 Ա.12/Պ.Վ. 142 Վ.Ն

Շուճը հաչելով եկեղեցին չի մուռատի *(պղծվի)*:
Փ.Շ.Ա. 119 Շ.Ր.Կ/Է.Ա. 1 Կ.Ր.Ն/Ժ.Ե.Ք 88 Ա.Խ.Ց/Ա.Շ.Գ 74 Ա.Ր.Բ/Ժ.Ե.Ա. 179 Բ.Լ.Ն/Ա.Հ XVII, 51 Ա.12/Ք 1899, 554 Ք.Պ/Հ.Պ 1895, № 1235, Ղ.Լ.Թ/Հ.Ա.Վ. 1890, 16 Տ.Ր.Պ

Շուճը հիշե՛, տեղը քար մը տանկե:
Ք 1899. 498 Տ.ա.ա

Շուճը շալկվորին կը հաչե:
Մ.Թ 33 Շ.Ր.Կ/Ժ.Ե.Ք 87 Ա.Խ.Ց/Ա.Հ XI, 116 Բ.Ր.Հ/Ե.Ա. 109 Խ.ա.Ջ/Գ.Թ 116 Ա.Լ.մ

Շուճը շաե ոաը բաց չի բողնի:
Մ.Հ 23 Լ.ո

Շուճը շաե վրա շաա կը հաչե:
Ա.Ն 80 Ն.Խ.Ջ

Շունը շեմը կը քաշե, հաբսը՝ կեսուրը:
ԺԱԲ 109 Ախց/ԵԱ. 106 Խաչ

Շունը շուն, ի՛նչ բալաք *(խաղալիք)*, ի՛նչ ճախշուն:
ՀԺՀ VII, 85 Ասա/ՎՍ II, 147 Վն/ԺԵԱ. 179 Բլն/ԹՄԿ 155 Թֆլ

Շունը որ կատղի, դեղը ապացնելն է:
ԱՀ VI, 95 Բլն/ՀՊ 1895, № 1235 Դվթ

Շունը որ սարը *(խիտ)* լինի, կատուն մարագը չի մտնիլ:
ԿՇ 1 Դրբ

Շունը ջանը լիզելով գարուճք կընկնի:
ՀԺՀ VII, 85 Ասա

Շունը ջուրն ացցնելիս, մինչև ոսին չը հասնի, լող չի տալ:
ԺԵԱ. 236 Լռ

Շունը սպանողին քաշ տալ կը տան:
Ա.Շ 53 Աշտ/ՓՇԱ. 119 Շրկ/ԹՄԿ 146 Թֆլ/ԿՇ 17 Դրբ/ՍԽ 28 Զզգ/ԼՄ 1880, 45 Բլն/ԺԵԱ. 171 Ալշ/ՀԱՎ. 1891, 301 Տրպ/ԵԱ. 103 Խաչ/ՀՊ 1895 № 1235 Դվթ

Շուտ կարգվող, շուտ ակրաս *(նախասճաշ)* ուտող չի փոշմնի:
ԱՀ VI, 95 Բլն/ԱՀ XVII, 51 Ալշ

Շուտ վեր կացող շատից *(փոթձանք, խռովութիւն)* կազատի:
ՓՇԱ. 119 Շրկ

Ողջ գլուխդ ավետարանին տակը մի՛ դնի:
ՀԱ. 211 Ակն/ԱՀ IX, 191 Գլս/ԵՀԳ 113 Եվգ/Բ 1900, 618 կՄ

Ողորմությունն եղպես աուր, որ շապիկդ չիմանա:
ՓՇԱ. 119 Շրկ/ԱՀ IX, 190 Գլս/ԹՄԿ 76 Թֆլ/ՄԹ 35 Շրկ

Ոչխար ուսնեցողը շուն ալ պահե կու:
ՀԱՎ. 1892, 183 Տրպ

Ոչխարի փոշին գայլի աչքին օգուտ է:
ԿՇ 3 Դրբ

Ո՛չ ֆալաքին *(բախտ)* վստահի, ո՛չ քու մալին *(ունեցվածք)* հուսացի:
ԼՄ 1880, 46 Բլն

Ոչխարի դմակը իրան բեռ չէ:
ՓՇԱ. 120 Շրկ/ԺԱԲ 90 Ախց/ՀՀ XI, 116 Բրշ/ԹՄԿ 169 Թֆլ

Ո՛չ կուտեմ ձեր կոմշին *(անբկավիլ)*, ո՛չ կը քշեմ ձեր գոմշին:
ՓՇԱ. 119 Շրկ/ԹՄԿ 157 Թֆլ/ԱՇ 62 Աշտ

Ո՛չ սրբին մոմ խոստացի, ո՛չ հրեխուն բլիթ:
ԺԵԱ. 226 Վզպ/ՀԺՀ VII, 86 Ասա/ՀԺՀ VII, 107 Դրբ/Մ 1886, 45 Տրպ/ԵԱ. 110 Խաչ/ՀԱ. 212 Ակն/ԺԵԱ. 215 Վզպ/ԺԱԲ 89 Ախց/ԹՄԿ 101 Թֆլ/ԺԵԱ. 245 Ակն/ՓՇԱ. 119 Շրկ

Ո՛չ քաղցր եղի, որ կլուճ *(կուլ տան)*, ո՛չ դառն եղի, որ թքուճ *(թքիլ)*:
ԱՀ VI, 96 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 484 Ալշ/ԱՆ 26 Նխչ/ՓՇԱ. 119 Շրկ/ԺԵԱ 82 Մշ

Ոսկին սրնի *(ցնխա)* մեջ լե կը փիլա *(փայլիլ)*:
ԱՀ XVII, 52 Ալշ/ԺՄԿ 170 Թֆլ

Ոսկոր բերող շունը ոսկոր էլ կը տանի:
Ա՛ն 41 Նխջ/ՓՇ Ա. 120 Շրկ/Ա՛ IX, 192 Գլա/ՀԱՎ 1892, 24 Տրա/Ա՛Շ 54 Աչա/ԺԽՍ 216 Վ.զպ

Ոսկու արժեքը ոսկերիչ գիտա:
Ա՛ XVII, 52 Աղշ/ԲԱ 33 Ղ.բր

Ով որ կըսե ուզածը, կը լսե չուզածը:
Ա.Ղ 52 Կբն

Ով չուտա, ճա կուշտ:
ԺԽՍ 227 Վ.զպ/ԺԱԲ 81 Ախց/ԳԺԲ 55 Աչա/ՓՇ Ա. 120 Շրկ/ՄՀՔ 1859, 414 Լո/ԹՄԿ 168 Թփլ/ԱՆ 28 Նխջ/ՀՍ. 212 Ակն/Վ.Ս I, 136 Վն/ԺԽՍ 215 Վ.զպ/Բ 1898, 809 Բզ

Ով կուշտ, ճա չուտա:
ԳՍ. 60 Վ.զպ

Ով պատն ուտե, դու բերացող մի՛ ծփծփացնի:
ՓՇ Ա. 120 Շրկ/ՄԹ 35 Շրկ

Ոտովն ուտենք, ականատ մե՛ծ ծառան է:
ՄԹ 35 Շրկ/ԳՍ. 9 Վ.զպ/Շկ 15 Շաթ

Որ կը քոչես, ճամբու էրկու կողմն էլ ցանա՛:
Ա՛ XVIII, 52 Աղշ

Որձ էշը քուռակով մաճ չի գա:
ՆՆ 529 Շրկ

Որ շունը կուզեն ապահնելու, կառաջ անուն կը հաճեն:
Ա.Ա. 132 Գշպ

Որ ջուրն իճն խեղդես, ես նրան ծով կասեմ:
ՓՇ Ա. 120 Շրկ

Ձախմախն (*կայծքար*) էնտեղ բախ առած, որտեղ կրակ չկա:
Ա.Ղ. 53 Ղ.բր

Ձախվի գլուխ ամբոխի փորն է:
ԼՄ 1880, 50 Բլն

Ձամչից հատ-հատ, մեղրից մատ-մատ, չուրի (*մինչև*) հատակը՝ անդը գարտակ:
ԺԽՍ. 171 Աղշ/Շկ 9 Շաթ/ԺԽՍ. 190 Վն/Ա՛Շ VI, 92 Բլն/ԺԽՍ. 207 Ադհ/ՓՇ Ա. 121 Շրկ/ԺԽՍ. 227 Վ.զպ

Ձարչին իրա իշի խատիաթը (*ընտանութիւն*) գիտա:
ԺԽՍ. 215 Վ.զպ/Ա՛Շ 55 Աչա

Ձը հավճած քարը աչք կը հանե:
ՓՇ Ա. 121 Շրկ/ՆՆ 521 Շրկ

Ձը լացող ադին ծիծ չեն տա:
ՀԱ. 212 Ակն/Բ 1899, 478 Կն/Բ 1898, 414

Ձը կանչած անդը կերուխումի չերթաս:
ԲԱ. 34 Ղ.բր

Ձկամին կամ լծեցին, եզնեքը հանեց սարերը:
Ա.Ղ. 53 Լո

Ձհասը կը ծաղկի, պտուղ չի տալ:
ԲԱ. 34 Ղ.բր

Ձյում (*մինչև*) չքանդվի՝ չի շինվի:
Վ.Ա II, 148 Վն/Ա՛Շ XX, 110 Աղշ

Զոպցի *(հոմխով)* սիրտն օր ուզեցա՝ որն ոչխարից էլ եղ կը հանեն:
ՀՏվ. 22 Շրկ/Բ 1898, 445, Գրբ/ԼՄ 1880, 34 Բլն/ՀԺՀ VII, 106 Դրբ

Զորբացն էլ բանից ա:
ԵՍ. 108 Խաչ

Զոր աղբը մարդու փեշ չկպցնի:
ԱՀ VI, 97 Բլն/ԺԵՍ. 227 Վզպ/ԱՇ 56 Աշա/ԺԵՍ. 232 ՀՐ/ԺԵՍ. 175 Խաա

Զվանցի վրա կոբեկ չեն ցանիլ:
ԵՍ. 110 Խաչ/ՊՎ. 142 Վն

Զուռոդի մալը *(հարսոռոմխյան)* ուռոդին հալալ ա:
ԺԵՍ. 227 Վզպ/ՆՆ 521 Շրկ/ԿՇ 6 Դրբ/ԱՀՍ. 13 Պլս/Բ 1898, 346 Բպ/ՄԹ 36 Շրկ/ԱՀ VII—VIII, 501 Ախշ

Պաս պահիմ, պաս պահիմ, ազռավի մսո՞վ թաթախվիմ:
ԱՂ. 45 Սրմ

Պաս ուտիմ պաս, էն էլ բանե՞ ապաս:
ՄԹ 37 Շրկ/ԺԵՍ. 227 Վզպ/ԹՄԿ 149 ԹՓլ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ՀԺՀ VII, 107 Դրբ/Բ 1898, 445 Գրբ

Պահս ուտիմ ու ժաժի՞կ ուտիմ
ԼՄ 1880, 51 Բլն/ՀԺՀ VII, 111, Վն /ՇԿ 8 Շախ/Ս 213 Սլմ

Պատ է պետք, որ ծեփ վերցնի:
ՓՇԱ. 121 Շրկ

Պատը փուլ եկած օրը բոզ կըլնի:
ԺԵՍ. 227 Վզպ/ՓՇԱ. 121 Շրկ/ԳԹ 113 Սլմ/ԲԱ. 35 Դրբ/ՀԺՀ VII, 86 Ասա

Պարապ *(գառոարկ)* առպրակից ձին առաջ չի գար:
ՀԱվ. 1890, 383 Տրպ/Բ 1899, 554 Բդ

Պատկած շանը քար չեն զցիլ:
ՓՇԱ. 121 Շրկ/ԼՄ 1880, 51 Բլն/ԹՄԿ 150 ԹՓլ

Պեկը *(բեկ)* ըցնի կը կանչի, յա Շարուր բրցնի, յա Կողբ աղի պահ ուղարկի:
ԱՀ 1894, 264 Ախշ

Պիտուցն ի հող, աչպետքն՝ աբեզակ:
ԱՀ 1895, 162 Վն/ԺԵՍ. 183 Մշ

Պիտուցն ի հող, անպետքը հողի երես:
ԺԵՍ. 171 Ախշ

Պիտուցն ի հող, անպետքն ի շուտ:
ԱՀ VII—VIII, 502 Ախշ

Պտուղ ավող ծառի քոքին *(արմատ)* ջուրն անպակաս է:
ՄԹ 38 Շրկ

Ջանքին ձեռքեն բան չազատիր:
ԱՀԱ. 13 Պլս

Ջիգրի *(հարտզատի)* մրմուռ չտեսնող չի ջինավորե *(դիվահարվել)*:
ՎՄ II, 149 Վն

Ջոմարդի *(առատաձեռն)* դադաճը ցամարդն *(ժմարդի)* ա ուտում:
ԹՄԿ 150 ԹՓլ

Ջորին ճաշ *(Երտատպեմ)* գնալով ճաշի *(մահտահի)* չի դառնալ:
ԱՂ. 54

Ջորին չայիրն *(մարգապետին)* է կերեր, արջ՝ գաշխարն:
ԼՄ 1880, 52 Բլն

Ջրեն ու քարեն չվախեցողը՝ ասուծմե ալ չի վախենար:
ՆՍ. 120 Խաչ

Ջրի բերածը, ջուրը կը տանի:
ՓՇՍ. 122 Շրկ/ԹՄԿ 151 Թֆլ

Ջրի լազարը *(համը)* հորեն է տեսնում:
ԹՄԿ 151 Թֆլ/ԱԲ II, 15 Ագլ

Ջրի կուժը ջրի ճամփին կ'կոտրի:
ԺԵՍ. 227 Վզպ/ԱՆ 38 ՆԽՋ/Բ 1900, 599 ԿՄ/ՓՇՍ. 110 Շրկ/ԹՄԿ 118 Թֆլ/ԱՀ XI, 114 Բրչ/ԿՇ 3 ՂԶԲ/ԱՀ VI, 87 Բլն/ՎՍ II, 143 Վն/Բ 1899, 651 Խն/Բ 1898, 315 Քզ/ՁԲ 61 ՁԿմ/Ս 214 Սլմ

Ջրի ու կրակի հետ բաս չեն մտնի:
ԱՇ 58 Աշտ/ՓՇՍ. 122 Շրկ/ԹՄԿ 151 Թֆլ

Ջուր բերողն էլ է մեկ, կուժ կոտրողն էլ:
ՓՇՍ. 122 Շրկ/ԺՍԲ 82 Ախց/Բ 1898, 133 Կրն/Հ ՍՎ. 1891, 116 Տրպ/Բ 1898, 346 Բզ/ԼՄ 1880, 51 Բլն

Ջուրը դուրսը կը թեմիզցընեն *(մաքրել)*, արտաքսուիքը՝ ներսը:
ԱՆ 48 ՆԽՋ

Ջուրը կերթա, ավազը կը մնա:
ՓՇՍ. 122 Շրկ/ԱՇ 58 Աշտ/ԼՄ 1880, 52 Բլն/ԿՇ 5 ՂԶԲ/ՀՍՎ. 1887, 175 Խաչ/ԱՀ VII—VIII, 480 Սլմ/ԺԵՍ 204 Տրպ

Ջուրը մի տեղ որ շատ մնա՝ կը հոտի:
ՓՇՍ. 122 Շրկ/ԳՍ. 23 Վզպ/ԲՍ. 36 ՂԶԲ/ԹՄԿ 151 Թֆլ/ԱՀ VI, 97 Բլն/ՎՍ I, 135 Վն/ԱՔ 1894, 264 Սլշ/Բ 1898, 378 ԴԶԲ/ԳԹ 109 Սլմ/ԱՀՍ. 8 Գլա/ԱՀ VII—VIII, 481 Սլշ

Ջուրը փոս տեղը գյուղ կը տա *(լճանալ)*:
ԺԵՍ. 227 Վզպ/ԱՇ 57 Աշտ/ԿՇ 5 ՂԶԲ

Ռազիլ *(ամոթահար)* ըլլելուց՝ մեռնելը լավ է:
ՄԹ 40 Շրկ

Ռուպը *(1/8 արշին)* կոտի *(գոբենի չափ)* տեղ մի՛ ծախեր:
ՄԹ 40 Շրկ

Ռուքի *(անկյունի)* քարը որ ծուռ հավ, պատը ծուռ կը բարձրանա:
ՄԹ 39 Շրկ

Սաղն ի՞նչ կիմանա, կաղն ի՞նչ ա:
ԳՍ. 66 Վզպ

Սառաճի հետ ճամբա գնա, համա պոչը բաց մի թողա:
ԱՇ 59 Աշտ/ՓՇՍ. 122 Շրկ

Սառաճի հետ բոսառաճ մի՛ ցաներ:
ԱՂ. 47 Ախց

Սառաճի հետ թոփ *(պնգակ)* չեն խաղա:
ՄԹ 41 Շրկ

Սառաճի արտը կարկտինն է:
ԱՂ. 51 ԲլԹ

Սառաճի մալ սառաճի ճամբով կերթա:
Ա.Հ XVIII, 33 Ա.Լ2

Սառաճի չարոխը *(տրեխ)* շուտ կը մաշի:
Ա.Հ XVIII, 34 Ա.Լ2/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Սարը սարին չի հանդիպի, մարդը մարդուն կը հանդիպի:
ՄԹ 41 Շրկ/Մ.Հ 22 Լ.ռ/կՇ 6 Դ.բբ/ԹՄԿ 152 ԹՓԼ/ԵՍ. 114 Խաջ/ԺԵՍ. 200 Տրպ

Սև եզը սև օրվան:
ԵՍ. 116 Խաջ/Լ.Մ 1880, 53 Բլն/ԳԹ 117 Ա.լմ/ԺԵՍ. 184 Մշ

Սև հավը ճերմակ հավկիթ կածե:
Ա.Ն 47 Նթջ

Սև ձուքը դեղ է. որին կօգնե, որին չէ:
ՓՇՍ. 123 Շրկ/Լ.Մ 1880, 53 Բլն/ԺԵՍ. 204 Տրպ

Սև շանը դարաղուշ *(սև ֆուչուն)* ա կանչում:
ԺԵՍ. 215 Վ.զպ/ՆՆ 527 Շրկ/ԺԵՍ. 232 Չթ

Սերը սովորց ա կերթ, բանը՝ մոլորը:
ԺԵՍ. 215 Վ.զպ/ՓՇՍ. 123 ՓՇՍ. 123 Շրկ/ԺՍ.Բ 86 Ա.խց/ԹՄԿ 152 ԹՓԼ/ՄՀԹ 1859, 414 Լ.ռ/Ա.Ն 12 Նթջ/կՇ 6 Դ.բբ/ՀԱ.Վ. 1890, 164 Տրպ/Ա.Հ VI, 97 Բլն/ԵՍ. 103 Խաջ/ՊԺԲ 56 Ա.շա/Ա.Բ II, 15 Ա.պլ

Սերը սովորց ա կերթ, ձվածեղը՝ քավորը:
ԺԵՍ. 180 Բլն/ԺԵՍ. 236 Լ.ռ/Վ.Ս I, 136 Վ.ն

Սիճամանավքը *(սիրամարգ)* ճըմեն տեղաց կիշկա *(նայել)*, կուրախանա. ոսկերուն կիշկա, կը տրամի:
ԺԵՍ. 171 Ա.Լ2

Սպիտակ միսն էրևալուց, ան կարկատանը լավ է:
ՓՇՍ. 123 Շրկ/ԹՄԿ 154 ԹՓԼ/Ա.Շ 59 Ա.շա

Սպիտակ շուքը բամբակ ծախողի վնաս է:
ԺԵՍ. 215 Վ.զպ/ԺՍ.Բ 110 Ա.խց/ՀԺՀ VII, 107 Դ.բբ Ա.Ն 55 Նթջ/Ա.Հ VI, 98 Բլն/Ա.Հ XVIII, 34 Ա.Լ2/Վ.Ս II, 150 Վ.ն/ԵՍ. 112 Խաջ/ԺԵՍ. 196 Տրպ/Բ 1899, 554 Ք.պ/Բ 1900, 579 ԿՄ/Բ 1899, 80 5 Չզբ/ԹՄԿ 153 ԹՓԼ

Սպիտակ փողը սև օրվա համար է:
ՀԺՀ VII, 87 Ա.սա/ՊԺԲ 56 Ա.շա

Սիրտը սուիրա *(սխտոց)* չի, որ ամեն մարդի առաջ բաց անես:
ԺԵՍ. 228 Վ.զպ/ՊԺԲ 56 Ա.շա/ԹՄԿ 154 ԹՓԼ/Գ.Ա. 20 Վ.զպ/ԺԵՍ. 172 Ա.Լ2/ԹՄԿ 133 ԹՓԼ/ԹՄԿ 153 ԹՓԼ

Սոխի աճուշը չի լինի:
ՆՆ 527 Շրկ/ԹՄԿ 154 ԹՓԼ/ՀԱ.Վ. 1930, 360 Դ.բբ/Ա.ՇԳ 75 Ա.բբ/Ա.Հ IX. 190 Պ.ա/ԵՀԳ 113 ԵՎՊ/Բ 1899, 480 Կն/ՊՀԿ 1655 Լ.վբ/Բ 1899, 555 Ք.պ/ՊՎ 143 Վ.ն/Ե Ա. 100 Խաջ/ՄԲ 529 Բլ

Սոխի կշաին ն սխտոր չեն ծեծի:
Ա.Շ 60 Ա.շա/ՓՇՍ. 123 Շրկ ԵՍ. 09 Խաջ

Սոված կաուվի ձեռիցը մուկը չի պրծնի:
Ա.Շ 60 Ա.շա/կՇ 6 Դ.բբ/ԺԵՍ. 192 Ա.բԺ

Սրբի խուճկ ու մոմն էլ ա պակասում:
ԺԵՍ. 296 Վդպ/ՓՇՍ. 123 Շրկ/ԷՍ. 2 կրն/ՍՀ XVIII, 36 Ա՚Հ/ԳՍ. 9 Վդպ

Սրտե ի սիրտ ճամբա կա:
ՀՍ. 213 Ահն/ՀՏվ. 25 Շրկ

Սուփրեն քցելուս հասի, ժամը՝ դուս գալուս:
Ա.Շ 61 Աշա/ԹՄկ 101 Թփլ

Վազող ձիու գլխին չեն զարկի:
ՓՇՍ. 123 Շրկ/ԹՄկ 157 Թփլ/ԱՀԱ 14 Պլա/ԱՆ 44 Նխջ/ՈիՋ 142 ՋԹ/ԵՀԳ 114 Եվդ/ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ

Վազող ջուրը կեղտ չի բռնե:
ԱՇԳ 75 Ա՚ր/ԹՄկ 85 Թփլ

Վաա բանը վաա մարդից դուրս կը գա:
ՓՇՍ. 124 Շրկ/ԹՄկ 157 Թփլ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո

Վարդի թիով էլ լավի խաթերը չեն դիպչի:
ՄԹ 42 Շրկ

Վարդը քաղի, փուշը կրակի:
ԺԵՍ. 228 Վդպ/Ա.Շ 62 Աշա/ՓՇՍ. 124 Շրկ/Բ 1898, 133 կրն/ԺԱԲ 97 Ախց/ՍԵ 7 Մկ

Վարդը քաղողի ձեռը փշով կը ծակծկվի:
ԹՄկ 157 Թփլ/Բ 1900, 599 կՄ

Վեճն *(մեժ)* դարդին վեճն խելք է՞պետք:
ՀՏվ. 27 Շրկ

Վով հացըմ՚ չառա շաճ, մաքիմ՚ կառա գելուճ:
ՎՍ II, 150 Վն

Վոազողին *(շառապողին)* ողա չի լինի:
Ա.Դ. 17

Տախտակի գյորա *(համեմառա)* մեխ կը գարնեն:
ՓՇՍ. 124 Շբ

Տամարի *(եբակ)* գյորա արին կառնեն:
ԺԵՍ. 228 Վդպ/ՆՆ 530 Շրկ

Տամպուրով *(լարային նվագարան)* գոմշու գլխին չեն գարնի:
Ա.Հ XVIII, 36 Ա՚Հ

Տաճ հորթիկ առաճ եզնեն չվախեճա:
ԱՀ. 1891, 264 Ա՚Հ/Բ 1899, 805 Հզբ/Բ 1898, 445 Դրք/ԺԵՍ. 172 Ա՚Հ

Տաճ ախրտեքին «օրհնյա տեր» չը կա:
ԺԵՍ. 228 Վդպ/ՊԺԲ 57 Աշա/ՍԽ 26 Զգդ/ԹՄկ 160 Թփլ/ԱԺԲ 91 Քնք/ՄՀԹ 1859, 413 Լո/ԱՆ 45 Նխջ/ԿՇ 7 Ղրբ/ԺԵՍ. 172 Ա՚Հ/ԺԵՍ. 232 ՀՔ/ՀԱՎ 1887, 198 Խաջ/ԱԲ 41. 16 Ա՚Հ/Ա.Հ VI, 98 Բ՚Ն/ՓՇՍ. 124 Շրկ/Բ 1898, 133 կրն/ԺԱԲ 84 Ախց/ԵՍ. 115 Խաջ/ՎՍ I, 137 Վն/Բ 1898, 346 Քզ

Տաճաիկինի մի ձեռը գող պիտի ըլնի:
ԹՄկ 160 Թփլ/Հ Ս. 213 Ահն

Տատրակը որ բուն շինող ըլներ, իր բունը կը շիներ:
ՎՍ. 46 Վդպ/Ա.Շ 63 Աշա

Տղա չը հավանող աղջիկը առանց մարդի կը մնա:
ԲՍ. 40 Ղրբ

Տղամարդ որ կա դրսու պատ է, կնիկը՝ ճերսի:
Ա.Հ VI, 99 Բլն

Տճառն հավասր տես, թե չէ դատաստանին կերթաս սևերես:
ՓՇԱ. 124 Շրկ/ԺԱԲ 107 Ալց/ԱՀ 1894, 264 Ալշ/ԼՄ 1880, 55 Բլն/ԵՀԳ 115 Եվգ/ՎՍ II, 151 Վն

Տուն շինող կացինը դուրսը կը ճնա:
Ան 41 Նխջ

Տո՛ւր, մի վախենա. ա՛ռ, մի ամաչիր:
ԲԱ. 40 Ղբր/Սե 9 Մկ/Սե 32 Զգ

Ցամքած աղբյուրից ջուր չեն ուզի:
Մթ 45 Շրկ

Ցավը լեռներուն են ավել՝ չեն դիմացել, առել մարդուն են ավել:
ՀԱ. 213 Սկն

Ցավը քաշողը գիտե:
Մթ 45 Շրկ

Ուզան բերանը կթան կով մը կաժե:
ԺԵԱ. 245 Սկն/Բ 1898, 346 Քզ/Բ 1900, 598 կՄ/ԱՀԱ. 12 Պտ/Բ 1899, 478 կն/ՀԱԿ 1890, 289 Տրպ/Բ 1900, 219 կար

Ուզող ուզողից, բուրդը գզողից:
ԺԵԱ. 215 Վզպ/ԱՇ 54 Ալա/ՀԺՀ VII, 108 Ղբր/ԹՄԿ 172 Թֆլ

Ուզողի մի երեսը սև, չավողի՝ երկուսը:
ՎԱ. 39 Վզպ/ԳԱ. 63 Վզպ/ԷԱ. 20 կրն/ՓՇԱ. 120 Շրկ/ԹՄԿ 172 Թֆլ/ԵԱ. 109 Խաջ/Բ 1899, 411 կն/ՀԱ. 212 Սկն/Ա.Հ IX. 189 Պտ/Ա.Հ VI, 96 Բլն/ՇԿ 9 Շախ/Բ 1898, 302 Խն/ՀԱԿ 1890, 164, Տրպ/Բ 1899, 805 Հպր/Բ 1898, 378 Դրբ/Բ 1899, 696 Թվբ/Բ 1898, 745 Զթ

Ուժդ չհատած քարը մի՛ վերցներ:
ԼՄ 1880, 47 Բլն

Ուլը մորթի՝ ճարկ *(խնջույք)* արա, հարսնությունդ թարկ *(վերջ տուր)* արա:
ԳԱ. 21 Վզպ/ՓՇԱ. 120 Շրկ

Ուլը ըրոցի տակը չի կեցա:
ԺԵԱ. 226 Վզպ/ՀԺՀ VII, 86 Աատ/ՓՇԱ. 120 Շրկ/ՀԺ VII, 92 Ալշ/Ա.Հ VI, 96 Բլն/Ա 216 Ալմ/ՀՊ 1895, № 1235 ՂԼՓ

Ուղտին գդալով չեն ջրի:
ԳԱ. 25 Վզպ/ՓՇԱ. 120 Շրկ/Ա.Հ VI, 80 Բլն/ՊՎ 142 Վն/ՁԲ 60 Ձհմ/ՎՍ I, 134 Վն/Ան 77 Նխջ/ՀԺՀ VII, 79 Աատ/ՀԺՀ VII, 108 Ղբր/ԺԵԱ. 230 ՀՔ

Ուղտը որ տատկի, կաշին մի իշաբեռ ա:
ԳԱ. 2 Վզպ/ՓՇԱ. 120 Շրկ/ԹՄԿ 170 Թֆլ/ՎՍ II, 140 Վն/ԹՄԿ 140 Թֆլ/ԺԵԱ. 236 Լռ/ԷԱ. 12 Ալշ/Ա.Հ VI, 79 Բլն

Ուղտը տատկի էլ, կաշին գնաջ (սուղ) ա:
Ա.Շ 55 Ալա

Եղը ինչքան ընկնի, կաշին մի ձիաբեռ ա:
ԺԵԱ. 210 Վզպ

Գոմշի կաշին եզան բեռ է:
Մթ 6 Շրկ

Ուրիշին համար լացողը իրեն աչքերեն կը գրկվի:
ԺԱԲ 99 Ախց/ԼՄ 1880, 47 Բլն/ԱՀ XI, 113 Բրչ/ԹՄԿ 171 ԹՓԼ/ԺԵԱ 198 Տրպ

Փեշքաշ *(ընծայված)* ձիու առամցներին չեն ճայի:
ՓԸԱ 125 Շրկ/ԳԱ 23 Վդպ/ՀԱՎ 1930, 361 Դբք/ԹՄԿ 80 ԹՓԼ/ԱՆ 48 Նխջ/ԺԵԱ 202 Տրպ

Փորը փողին շահ չէ:
ՓԸԱ 125 Շրկ/ԹՄԿ 163 ԹՓԼ

Փուշը մեկ-մեկ կը ճաճանչ:
ԺԵԱ 237 Լռ/ՀԺՀ VII, 87 Աառ

Փուշը մառած տեղիցը կը ճաճանչ:
ՈՒՋ 142 ՀՓ

Փուշը փուշ է, մարիֆաթը *(շնորհքը)* աճուշ է:
ԺԵԱ 216 Վդպ/ՎՍ I, 138 Վն/ՍԵ 9 ՄԿ/ԱՀ VII—VIII, 484 Ալշ/ՁԱԼ 151 Վն

Փուքս փչողի խոպքը չի ացց կեցնա:
ԳԱ 22 Վդպ/ՓԸԱ 125 Շրկ

Ֆամիլն քարեն բաց չի տանի:
ՓԸԱ 126 Շրկ/ԺԱԲ 88 Ախց/ԼՄ 1880, 59 Բլն/ԱՀ XIX, 95 Ալշ/ՀԺՀ VII, 107 Դբք

Ֆաճռելը հեշտ է, շինելը դժվար:
ՄԹ 46 Շրկ/ԱՀ XI, 117 Բրչ/ԱՀ XIX, 97 Ալշ/ՓԸԱ 126 Շրկ

Ֆաշած *(հնոտած)* քարը ետ չի՛ դառնար:
ԱՆ 44 Նխջ

Ֆաչալը որ դեղ աճող ըլնի, իրա գլխին կաճի:
ԺԵԱ 229 Վդպ/ԺԵԱ 232 ՀՔ/ՎՍ I, 138 Վն/ԺԵԱ 172 Ալշ/Բ 1898, 445 Դբք/ՓԸԱ 126 Շրկ/ՊԺԲ 58 Աշտ/ԹՄԿ 165 ԹՓԼ/ԺԵԱ 237 Լռ/ՀԱ 214 ԱԿՆ/ԵԱ 107 Խտջ/ԱԲ II, 16 Ապլ/ԿՇ 1 Դբք/ԺԱԲ 98 Ախց/ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ/ԱՀ IX, 191 Պլս/ԱՆ 52 Նխջ/ՀՊ 1895, № 1235 ԴԼԲ

Ֆիչ բարձի, շուտ դարձի:
ՓԸԱ 126 Շրկ/ԼՄ 1880, 59 Բլն/ԱՆ 11 Նխջ/ԱՀ VII—VIII, 504 Ալշ/ԱՀԱ 15 Պլս/ՀԱ 214 ԱԿՆ/ԵՀԳ 116 Եվդ/ԹՄԿ 166 ԹՓԼ/ԺԵԱ 291 Տրպ/Բ 1900, 186 Մբշ/Բ 1898, 378 Դբք/Ս 211 Սլմ/ԱՀ XI, 116 Բրչ/ԳԱ 31 Վդպ

Ֆոռ աչքից արցունք չի գա:
ՀՏվ 30 Շրկ/ԱՀ XIX, 96 Ալշ/ԼՄ 1880, 59 Բլն

Ֆոռ եզը խիալով *(մատաղատաղ)* ման կը գա:
ԺԵԱ 229 Վդպ/ՓԸԱ 126 Շրկ

Ֆոռ մուկը ինչքաց ճող փորե՝ վեր ուր գլխուց կիտա:
Ա՛ VI, 100 Բլն/Ա՛ VII—VIII, 474 Ա՛լ2

Ֆոսոտ Էծ, ճագին *(պոչը)* ցեց *(ցէց)*:
Ա՛Ղ 55 Մղբ

Ֆոսոտ ձին դաշավին *(ձիու քևրէչ)* չըխկչըխկոցից կը փախչի:
ՀԱՎ 1930, 361 Ղբբ

Ֆոսոտ Էծը աղբրի ակից ջուր կը խմի:
ԳԱ 6 Վզպ/ՓՇԱ 126 Շրկ/ԿՇ 17 Ղբբ/ԱԹ 25 Զգպ/Ա՛ VI, 78 Բլն/ՎՍ II, 152 Վն/Ա՛Ղ 6 Սան/ՁԲ 59 Զհմ

Ֆրիսոսին ասցդիկին շինեցին, առաջ իրան համար բլիբ արավ:
Ա՛Ղ 7 Ղբբ

Ֆու եղը քեզ ըլնի, իմ չորբացին մի դիպչի:
ՓՇԱ 126 Շրկ/ԺԵԱ 224 Վզպ

Ֆու ւիք քասեն *(գաւվ)* մի՛ գարնի ուրիշի դարսակ քասին:
Ա՛ XIX, 95 Ա՛լ2/ԺԵԱ 169 Ա՛լ2/ԼՄ 1880, 58 Բլն

Ֆու ձեռը սար, քու ախրաը բռնի:
Ա՛ XI, 117 Բբչ

Օլորտաց *(շրջող)* կասուց, կաժե ցատաց *(հասակյաց)* առյուծ:
ԺԵԱ 180 Բլն

Օխսը ճարսի հետած փափեն *(խաշիլ)* աղի կըլի:
ԹՄԿ 169 ԹՓլ

Օձ սպանելը չե շնորհք, օձ պաղելն է շնորհքը:
ԺԱԲ 93 Ախց

Օձից էլ դեղ են շինում:
ԲԱ 43 Ղբբ

Օձը ամեն տեղ ծուռը մաև կը գա, բնի առաջը կը շիակի:
ՓՇԱ 126 Շրկ/ԹՄԿ 169 ԹՓլ/Բ 1900, 618 ԿՄ/Ա՛ VI, 100 Բլն/ՎՍ II, 152 Վն

Օձը արևից կը հարբի:
ԳԱ 4 Վզպ

Օձը դաղձից կը փախչի, դաղձն էլ օձի բնի առաջը կը բուսնի:
ՀՏՎ 31 Շրկ/ԼԱ 19 Կրն/ԺԵԱ 172 Ա՛լ2/Ա՛ VI, 100 Բլն/ՎՍ II, 152 Վն/ԱԲ II, 13 Ա՛զլ/Ս 214 Ա՛լմ/ԺԵԱ 237 Լո/ԺԵԱ 216 Վզպ/ՎԱ 47 Վզպ/ԵՀԳ 117 Եվզ

Օձը քանի շուտ սպանես, քո խերդ *(օգուտ)* ա:
ԱԺԲ 92 Քնք

Օձը որ օձ ա, մարդի ջուր խմելիս չի խեթի:
ԺԵԱ 229 Վզպ/ՓՇԱ 115 Շրկ/ԺԱԲ 100 Ախց/Ա՛ XI, 117 Բբչ/ԹՄԿ 134 ԹՓլ/ԼՄ 1880, 61 Բլն/ԺԵԱ 175 Խաո/ՊՎ 144 Վն/ԺԵԱ 246 Ակն/Ա՛ IX, 191 Պւս/ԵԱ 112 Խաջ/Բ 1900, 599 ԿՄ/ՈՒՉ 137 ՁՔ

Օձի ճուտը սիրվիլ չի:
ԲԱ 49 Ղբբ/Ա՛ IX, 180 Պւս

Օձի փուշը լակլակը *(արտոփիլ)* կը մարսի:
ԺԵԱ 243 Օշկ/ՊԺԲ 55 Աշտ/Ա՛ XI, 117 Բբչ

Օձի գլուխը պզտիկուց պիտի ջարդել:
ՆՀԳ 116 Եվդ/ՈՒՋ 137 ՀՓ

Օրը գա, բարին հետը:
Ա՛Հ XI, 117 ԲԲՀ/ՀՏՎ 31 ՇԲԿ/ԹՄԿ 171 ԹՖԼ/ԼՄ 1880, 60 ԲԼՆ

Ցիտգաճ *(հետիոտն)* ձիավորին ընկեր չի:
ՀՄՎ 1930, 359 ՂԲԲ

Ցրտաճդը *(առիթ)* փողով չի առնվի:
ԳԹ 110 ՍԼՄ

Դ

ՍՈՑԻԱԼ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՈՒ ՀԱՍԿԱՑՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ԿՈԼԵԿՏԻՎԻ ՀԶՈՐ ՈՒԺԻ ԵՎ ԱՆՀԱՏԻ ՄԱՍԻՆ

Ժողովուրդը քնած առյուծ է, որ զարթնում, էլ չքնի:
Ա՛ VI, 84 Բլն

Ոհայաթի *(ժողովուրդ)* ձենը զարթազանի *(թնդանօթ)* ձենից բարձր է:
ՄԹ 40 Շրկ

Ոհայաթի սիրտը լեռ կըլնի:
ՊԺԲ 56 Աշտ

Հազար կը մեռնի՝ մեկ չի շվարի, մեկ կը մեռնի՝ հազար կը շվարի:
ԺԵՍ 187 Վն/Ա՛ VI, 90 Բլն

Գեղ կանգնի, գերաց կը կոտրի:
ԳՍ 2 Վզպ/ՊԺԲ 46 Աշտ/ԺԵՍ 241 Օշկ/ԹՄԿ 83 ԹՖլ/ՓԵՍ 97 Շրկ/ԿԵ 2 Ղրբ/Ա՛ VI, 78 Բլն/Ա՛ VII—VIII, 459 Ալշ/ՀԺՀ VII, 109 Վն/ՇԿ 3 Շախ/ԺԵՍ 232 ՀԹ/ԺԵՍ 247 Հզկ/Մ 1885, 423 Ղլթ/ՁԲ 59 ՁՀմ/ԺԵՍ 123 Տրպ/ԵՍ 102 Խաչ

Մեծկ-մեծկի վուր ասաք, սար կու շուռ ասաք:
ԹՄԿ 136 ԹՖլ/ՊԺԲ 53 Աշտ/Ա՛Ղ 5 Սան

Թաք-թաք *(մեկ-մեկ)* ընկնեցք՝ սավզի *(կանհաչի)* փըռչ *(սերմ)* եցք, ջուխտ-ջուխտ *(զույգ)* ընկնեցք՝ սար կը սըռնեցք *(շուռ տալ)*:
Ա՛Ղ 13 Նրգ

Ընկերովի մահը հարսանիք ա:
ԳՍ 16 Վզպ/ԹՄԿ 66 ԹՖլ/Ա՛Ղ 6 Սան/ՓԵՍ 114 Շրկ ԱՀՍ 10 Պլս/Ա՛ VI, 93 Բլն/ՀԺՀ VII, 91 Ալշ/Ա՛Վ 1861, 32 Վն/ԱՍ 102 Պշտ

Էլի *(ժողովուրդ)* հետ ահ օրը Զատիկ է:
ՀԺՀ VII, 80 Աստ/ԳՍ 64 Վզպ

Իմաղ գեղի ճախիր, պառվու մոգիկն էլ հետը:
Ա՛ VI, 85 Բլն/Մ 1885, 424 Ղլթ/Ա՛Ի 1894, 200 Ալշ

Դժոխք քիմողը հընկեր շատ կ'օգե:
ՀԺՀ VII, 107 Ղրբ

Կարպետումդ փաթաթվի, էլի հետ գնա՛:
ՀԺՀ VII, 81 Աստ

Աշխարքով եղած բանը վախ չունի:
Ա՛Ն 42 Նխշ

Մի ծաղկով գարուն չի լինի:
ԳՍ 8 Վզպ/ՓԵՍ 116 Շրկ/ԼՄ 1880, 39 Բլն/Ա՛ՀՍ 10 Պլս/ԵՍ 105 Խաչ/ՎՄ II, 146 Վն

Մեկ հղնով խաբար (արար) չըլնի, մեկ ծադիով պարտուն չի պա։
ԺԲՍ. 256 Շախ

Մի փուռնջ ծադիով մալիս չի պա։
ՊԺԲ 53 Աշա

Մի ձեռը ծափ չի տա։
ԺԲՍ. 255 Վզպ/ՊԺԲ 53 Աշա/ՓՇՍ. 116 Շրկ/ԹՄԿ 132 ԹՓԼ/ԲՍ. 30 Դբր/ԺԲՍ. 236 Լռ/ՄՆ 32 Նխջ/Բ 1898, 133 Կրն/ԼՄ 1880, 38 Բրն/ՀԺՀ VII. 110 Վն/ԺԲՍ. 232 ՀԹ/Մ 215 Սլմ/Մ 1885, 450 ԴԼԹ/ՄԲ II, 15 Սպլ/Բ 1898, 378 Դրք/Բ 1898, 316 Քզ/Բ 1898, 745 ՉԹ

Մեճակ հարսը տղա չի բերի։
ԳԹ 113 Սլմ/ԲՍ. 99 Խաչ

Մեկ թուքով յաճղուճ *(հրաձեհ)* չի մարիր։
Մ 1886, 45 Տրպ

Ձեռքը ձեռք կլվացնա, երկու ձեռքը՝ երես։
ԳՍ. 56 Վզպ/ՀՏվ. 16 Շրկ/ՄՀ VI. 90 Բրն/ՎՍ II, 144 Վն/ՄՀ XIII. 86 Սլշ/Մ 1885, 424 ԴԼԹ/ՀՍ. 210 Սկն/ՁԲ 61 Ձհմ

Երկու ձեռն ապժի մեկ պլուխ։
ՎՍ II, 138 Վն

Մի խելքը լավ ա, երկուսը՝ ավելի։
ԳՍ. 56 Վզպ/ՓՇՍ. 116 Շրկ/ԹՄԿ 133 ԹՓԼ

Երկու կառու՝ կը խեղդեն մեկ շուն։
Բ 1898, 272 Դբք/Մ 1885, 424 ԴԼԹ

Մարդս մարդով շեն է։
ԵՀԳ 108 Եվգ/ՄՀ IX, 187 Գլս

Մարդս մարդով ա։
ՊԺԲ 52 Աշա/ՄՆ 30 Նխջ/ԹՄԿ 134 ԹՓԼ

Միճակությունը ասուճ կը վայլե։
ԵՀԳ 109 Եվգ/ՄՀՍ. 11 Գլս/ԳԹ 109 Սլմ

Մարդամիջի մարդ ուճնճամ, ճագար թուճաճ պարար ուճնճամ։
ԺԲՍ. 213 Վզպ/ՊԺԲ 52 Աշա/ԺԲՍ. 242 Օշկ/ՓՇՍ. 115 Շրկ/ԹՄԿ 112 ԹՓԼ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԺԲՍ. 174 Ասա

Թող մարթի մարթի էլնի, Թող պարոկ խառպար էլնի։
ՀԺՀ VII, 109 Վն/ՇԿ 12 Շախ/ԵՍ. 100 Խաչ

Ա.ճառներ ոչխարը գելը կուտե։
ՓՇՍ. 93 Շրկ/ԹՄԿ 70 ԹՓԼ

Մյուրուտան (ճոպից) չոխմայ ախճարը պլուլը կուտե։
ԲՍ. 37 Դբր/ԹՄԿ 154 ԹՓԼ

Տերավորին աչըն ա ասլան, աճուռներին՝ գելը։
ԳՍ. 15 Վզպ/ՓՇՍ. 124 Շրկ/ԹՄԿ 161 ԹՓԼ/ՄՀԹ 1859, 413 Լռ/ՎՍ II. 151 Վն

Գլխին զարկեցին, ըսեց՝ վա՛յ պառեկս *(մեջք)*։
ԺԲՍ. 168 Սլշ/ԺԲՍ. 193 Տրպ/ՆՆ 504 Շրկ/ԹՄԿ 136 ԹՓԼ/ՀՊ 1895, № 1235 ԴԼԹ

ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԱՆՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱՆԱՐԴԱՐՈՒԹՅՈՒՆ: ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՒՄ ԵՎ ՀԱՐՍՏԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ: ՋՐԿՈՂ ԵՎ ՋՐԿՎԱԾ

Աշխարհ արուս, մենք մեջը կապուս:
ԺԸՍ 209 վզպ/ԱԾ 4 Աշա/ԱՆ 13 Նխջ/ԱՀ VII—VIII, 456 Ալշ/ԱՀ VI. 76 Բլն/ԱՂ 3 Ասն

Աշխարը ծով ա, մենք ծարավ ենք:
ԱՀ XII, 97 Ալշ

Աշխարքը ծով, մեզ համար սով:
ԱԾ 9 Աշա

Տեղ կա սով ի, տեղ կա ծով ի:
Պվ 144 վն

Ամեն մարդ ուսի՝ ծով ա, սրանն (հերքը) ինձ հասնի՝ սով ա:
ԱԾ 3 Աշա

Համենին ծով ի, վըր ձիկ սով ի:
ԺԸՍ 189 վն/ԺԸՍ 207 Արմ

Ըմենին լոս *(լույս)* ի, մեզի փոս *(մեկ)* ի:
Ս 211 Սլմ

Մենին պուս-պուս, մենին փուփ-փուփ:
ԱԾ 50 Աշա

Մեկին ութ-ութ, մեկին փութ-փութ:
ՀԺՀ VII, *96 Վզպ*

Մեկն ուսելով կը մեռնի, մեկն՝ աշելով:
ՓԾՍ 117 Շրկ/ԱԾ 50 Աշա

Որը ջուր չի գանի խմելու, որը կեչուա *(պեռանց)* չի գանի ացցնելու:
ՈԽՉ 142 Չք

Աշխրքին մեկդին կուլա, մեկդին կը խնդա:
Բ 1900, 563 կմ

Վուրին ավար, վուրին խավար:
ԹՄԿ 156 Թֆլ

Որը սամուր քյուրք կը հագնի, որը՝ մազե շապիկ:
ԺՍԲ 82 Ախց

Շասը շասի մոդ կենա *(կը գնա)*:
ԹՄԿ 144 Թֆլ/ՍԲ II, 15 Ալգ

Շասը շասին, խշի պոչը (գութը, ոտները...) *ապքասին:*
ԺԸՍ 296 Վզպ/ՄԹ 33 Շրկ/ԱՀ VII—VIII, 499 Ալշ/ԹՄԿ 144 Թֆլ/ՎՍ II, 147 Վն/ԱՀ VI, 94 Բլն/ԺԸՍ 232 Չք

— Ա՛յ քչեր, ո՞ւր աք գնում:
— Շասերի կուշտը:
ՀԺՀ VII, *77 Ասա/ՀՍ 274 Ախն/ՊՀԳ 1655, Էվր*

Եղը եղին կը քսվի:
ԱԾ 18 Աշա

Եղը եղի վրեն ան ածում, ձախարը հա՛ չոր ան թողում:
ՀԺՀ VII, *79 Ասա*

Թաթավը *(անձրև)* ծովը կուգա:
ԱՆ 70 Նխջ

Բերան կա, հաց չկա, հաց կա, բերան չկա:
ՆՆ 485 Շրկ/ԹՄԿ 82 Թֆլ/ԱՆ 21 Նխջ/ԱՀ IX, 187 Պլս/ՀԺՀ VII, 111 Վն

Ինքան կա, ապուր չկա, ապուրկա, ինքան չկա:
Բ 1898, 414 Դրք

Փլավ կա, իշտաճ չկա, իշտաճ կա, փլավ չկա:
ԱՆ 22 Նխջ/Ս 211 Սլմ/ԳԱ 1 Վզպ/ԳԺԲ 43 Աշտ/ՓՇԱ 95 Շրկ/ԿՇ 1 Դբր/ԹՄԿ 163 ԹՓլ

Խելք կա, դուվլաթ *(ուշնցվածք)* չկա, դուվլաթ կա, խելք չկա:
ՓՇԱ 95 Շրկ/Մ 1885, 450 Դլթ

Հալ կա, կուտ չկա, կուտ կա, հալ չկա:
Բ 1898, 377 Դրբ/Մ 1885, 450 Դլթ

Ո՞վ դաստի, ո՞վ ուսի:
ԱՇ 54 Աշտ/ԼՄ 1880, 46 Բլն/ԲԱ 33 Դրբ

Ես փրթեմ *(բզկել)*, դո՞ւ խրթես *(ուտել)*:
ԱՇ 20 Աշտ/ԱՀ VI, 80 Բլն/ԶԲ 60 Զհմ/ԹՄԿ 81 ԹՓլ

Ալյուրը մենք մաղեցինք, փախլավաց ուրիշը կերավ:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրտ/ԱՆ 82 Նխջ

Խմորը մենք շաղխցինք, գաթան ո՛վ կխրավ:
ԱԱ 2 Գլա

Ես հինցի, դուն կերար:
ՊՀԿ 1655 Էվր

Ո՛վ մաշկեց կաշին, ո՛վ կերավ բիշին *(բիթ)*:
ԺԱԲ 117 Ախց

Մոզին ես եմ պահում, դայմախը *(սերտցք)* մոքիս ա ուտում:
ԱՀ XI, 115 Բրհ

Եզն աշխատի, ձին ուսի:
ՎԱ 14 Վզպ/ՆՆ 493 Շրկ/ԿՇ 2 Դրբ/ԹՄԿ 52 ԹՓլ

Իշը կը պառա, ջորին կուտե:
ՄՀԹ 1859, 414 Լո

Ջուջուն ածի, պուպուն կիր:
ԺԵԱ 227 Վզպ/ԱՀ VII—VIII, 473 Աղշ/ՎՍ II, 145 Վն/ԱՆ 28 Նխջ/ԿՇ 1 Դրբ

Կռվուն թերավ, ճուճուն կիլրավ:
ԿՇ 3 Դրբ/ՎՍ I, 130 Վն/ՓՇԱ 110 Շրկ

Ճանճը ածի, ճիճուն տանի:
ԳԱ 9 Վզպ/ԱՇ 46 Աշտ

Հավը կածե, ութուրը կը տանեն:
ԱՆ 7 Նխջ

Հավը կածե, ճիճին կը խոնե:
Բ 1898, 316 Ֆդ

Հավը կածա, կատուն տանի:
ԵՍ. 103 Խաջ/ԱՀԱ. 9 Գլա

Շատ դատողին՝ շալե շապիկ, քիչ դատողին՝ շարե *(մետաքս)* շապիկ:
ԺԱԲ 82 Ախց/ՀԺՀ VII, 111 Վն/ԱՀ VII—VIII, 499 Աղշ/ԺԵԱ. 183 Մշ

Շատ դատողին՝ շալե շապիկ, քիչ դատողին՝ շիլա (կտավ) շապիկ:
ՓՇԱ. 118 Շրկ

Շատ անողին՝ շալ շապիկ, քիչ անողին՝ ալ շապիկ:
ԺԵԱ. 296 Վզպ/ԹՄԿ 144 ԹՓլ

Շատ դասողին՝ շալ շապիկ, քիչ դասողին՝ դաս (ոսկեզօծ թելերով) *շապիկ։*
ՉԲ 62 ՉՀմ

Շատ մանողին՝ շալ շապիկ, քիչ մանողին՝ մոմ (կապույտ) *շապիկ։*
ՀԺՀ VII, 85 Աառ

Շատ դասողին քիչն ա պաշար։
ՀՊ 1895, Ա 1235 Դվթ

Շատապատառ՝ քչիպատառ։
ՎՄ II, 147 Վն

Դառն դասից, դասարկ ճառավ։
ՎՄ I, 124 Վն/ՆՆ 489 Շրկ/ԺԱԲ 98 Ախց/Ան 28 Նխջ/Ազ VI, 79 Բլն/ՉԲ 59 ՉՀմ/ՓՇՄ. 113 Շրկ

Խոսքը դասողինը չի՛, ուսողինն ա։
ՄՀթ 1859, 414 Լո

Ուսողը չգիտե, իրդողը գիտե։
Ան 5 Նխջ/ՀՄ. 212 Ակն/ՎՄ II, 148 Վն/ԺԲՄ. 171 Ալշ/Բ 1899, 410 Կն

Իրմողը գիտե, ուսողն ի՞նչ գիտե։
ԹՄԿ 82 ԹՓԼ/Բ 1900, 618 ԿՄ/ԲՄ. 101 Խաջ/ՈՒՉ 141 ՉԲ/Ազ VII—VIII, 489 Ալշ

Ոգորմի ուսողին, ան ոգորմի՛ իրմողին։
ԹՄԿ 169 ԹՓԼ/ԱՄ. 49 Գշպ

Ջոռն *(ուժեղ, հարուստ)* ացզորին կերել ա։
ԺԲՄ. 293 Վզպ/Ազ 20 Ալշ/ԺԲՄ. 245 Ամն

Ջորին սիցող *(սահման)* չը կա։
Ազ XII, 100 Ալշ

Ալշխարք ջորին է։
Ազ VI, 75 Բլն

Ջրկաճքով հարսաացողի վերջը փուճ է։
ԼՄ 1880, 20 Բլն

Կապրի զրկվողը, չի ապրի զբրկողը։
ՀՏՎ 14 Շրկ/Ազ XIII, 84 Ալշ/Ազ VI, 87 Բլն/Մ 1885, 450 Դվթ/ԹՄԿ 78 ԹՓԼ

Զրկվողն ապրեր է, վա՛յ նրկր զրկողին։
ՀՄ. 206 Ակն/Բ 1900, 185 Մբշ

Աշխատողը աճորի չի մնա։
ՓՇՄ. 93 Շրկ/ԹՄԿ 74 ԹՓԼ

Բանուկ ձիուքը չի մսրա։
Ան 39 Նխջ/ԳԹ 120 Ալմ

Ով կը դասի, նա կուտի։
ԳՄ. 32 Վզպ/ՊԺԲ 55 Ալշ/ԹՄԿ 172 ԹՓԼ

Բանն ո՛վ անի՝ ես ու դու, հացն ո՛վ ուտի՝ ես ու դու։
ԺԲՄ. 218 Վզպ/ՊԺԲ 45 Ալշ/ՓՇՄ. 96 Շրկ/ԹՄԿ 81 ԹՓԼ/ՄՀթ 1859, 414 Լո/ԿՇ 6 Ղբբ/ԲՄ. 116 Խաջ/ՎՄ II, 135 Վն

ՀԱՐՈՒԱՍՏ ԵՎ ԱՂՔԱՏ: ՏԵՐ ԵՎ ԾԱՌԱ

Թոնիրը ճով, վրեն բով, առաջներկու ճոգի, մի սաներչ կով:
Գ.Ա. 56 վզգ/ժԵՍ. 173 Խառ

Գարի հաց, բրու բաճ, պապեն ուսեր՝ էրբա գութաճ:
ՓՇԱ. 97 Շրկ/Լ.Մ 1880, 15 Բրն/ժԵՍ. 173 Խառ

Գարու հաց, լմլմու թռան, աս ի մեր ճակատը գրված:
ԵՀԳ. 103 Եվգ/ԱՀԱ. 6 Գլա

Բաճ պակաս չի — մին հաց ու բաճ, մին էլ բուճդիր ու ցաճ:
ՀԺՀ VII. 78 Առա/Լ.Մ 1880, 11 Բրն

Ճճհաց բողկի տեր է:
ՓՇԱ. 93 Շրկ/Գ.Ա I, 121 Վշ

Հացն էղե ձիավոր, մենք ոտավոր, չենք հասնի:
ժԵՍ. 182 Մշ/Ա.Շ 42 Աշտ

Հացը հետամերկ է, մենք փետամերկ, էլի հասնիցը չենք հասնում:
ՓՇԱ. 112 Շրկ

Մեկ թել քաշես՝ հազար կարկատան կը թափի:
Լ.Ա. 14 Աղշ/ԹՄԿ 141 Թգլ

Թուճդիրն ածես՝ շորաճոտ չի վեր ըլի:
ՊԺԲ 48 Աշտ

Տանը վուր կրակ առա, շուրտհոտ չի վեր ըլի:
ԹՄԿ 162 Թգլ

Որ հազա՝ գոտին կը կարի:
Բ 1898, 302 Խն/Բ 1898, 480 Կն/ՀԱ. 241 Ակն

Մուկն ընկնի՝ գլուխը կը պատռի *(առնը բոլորովին պատրկ է)*:
Ան 77 Նխչ/ՀԱ. 251 Ակն Բ 1899, 480 Կն

Մուկն ընկնի ամբար, իր պոչ չ'ալլոտի:
Բ 1899, 806 Չգր

Երկու ձեռ եմ արել, մի գլուխ, էլեռ չեմ կարըմ ապրել:
Ա.Շ 22 Աշտ/ՓՇԱ. 101 Շրկ

Աղքատը որ հավ կուտե, յա հավն է հիվանդ, յա՝ աղքատը:
ՀՏվ. 31 Շրկ

Շմոյի տուն շեն ա, մի ձեռը կուն *(գոմատը)*, մեկը՝ բրուն:
Ա.Դ. 7 ԲՔլ

Ճճնդուկն ալ կապրի, ամա իրան ընկերներեն բեյրու *(հայտնի)* է:
ժԵՍ. 249 Չգկ

Աբեռ շորին, կը ճճճճեռա մշկու ճոգին:
Լ.Ա. 16 Աղշ

Գլուխը ին՞չ ա գիտում, թա աղքատը փեռա չունի:
ԲԱ. 27 Ղրբ

Լծը քյասիբի կովն է:
Ակ 35 Չպգ

Աղքատը գիշերվան ապրատ է:
Լմ. 18 Ալ:

Շուրթով ակլորը լավ է, քանզի փուրթով ակլորը:
Թմկ 145 Թփ1

Ցուռնով բանչար, եղացը աճիար:
Եմ. 116 Խոջ

Գողը էկավ, սևէրես գնաց:
Ժեմ. 210 Վզպ

Փեսաս կրակ, մարխոխ ցրագ *(աղքատի վառելիքը և լուցը)*:
Թմկ 165 Թփ1

Մին կարկատան ուցիմ, քառասուց ծակ:
ՀԺՀ VII. 54 Ասա

Արեզակը փուխարուն *(աղքատի)* կարպետաց ա:
Եմ. 111 Խոջ

Տունը պարան մը չկա՝ օր կախվի:
Բ 1898, 809 Բգ

— Ինձ *(այս)* ցնդուրեն հարի *(մինչև)* ե՞ր պտի քաշիցը, ախո *(հայրիկ)*:
— Ձուրի *(մինչև)* քառասուց օր:
— Ըննդրեն էառ՞:
— Կը սովրիցը:
Ազ 1894, 264 Ալ:

Ֆյասիրի բախտաց իրաց խոռվ ա:
Ալշ 65 Ալա/Ժեմ. 229 Վզպ

Ֆյասիրի օրորոցը պտի կրակ ընկնիր, էրվեր:
ՀԺՀ VII. 97 Վզպ

Աղքատի օրացքը կռատին:
ՆՆ 480 Շրկ

Աղքատի երեսը պաղ կերևա:
ԱՆ 34 Նթջ/Եմ. 120 Խոջ/Ա. 1889 Ա. 48 ՀՏՆ

Ֆյասիրի էրեսը սև ա:
ԺԵմ. 229 Վզպ/ԱՇ 65 Ալա

Աղքատի կով ըլեր, ցամքած կըլեր:
ԱՇ 5 Ալա/ՓՇՄ. 91 Շրկ

Գելց ընկավ աստուչի *(հոտ)* մեջը, վա՜յց էկավ մեկի տիրոջը:
ՎՄ. 7 Վզպ/ՓՇՄ. 98 Շրկ/Եմ. 119 Խոջ/ԺՄԲ 108 Ախց/ՍԽ 27 Զզպ

Գելը օչխարը ատրավ, վա՜յ մեկի տիրուչը:
Թմկ 86 Թփ1

Մահն էկավ, վա՜յ մեկի տեր. գելն էկավ, վա՜յ մեկի տեր:
ԺԵմ. 192 Ախծ

Գելն ու գրող (հոգեառ), վա՜յ ըզմեկի տեր:
Ա: XII. 98 Ալշ

Աղքատ իրիցու քարոզը չի ացցնի:
ՓՇՄ. 91 Շրկ/ՀԺՀ VII. 76 Ասա Թմկ 114 Թփ1

Աղքատ իրիցու քարոզ մարդ չգան:
Ա: VI. 76 Բդն/Ա: XII. 96 Ալշ Բ 1899, 650 ՀՏ

Ֆյասըրի մի եզը էրկու չի ըլնի:
ԺԵմ. 229 Վզպ

Էն ատրին որ ձեր էղավ, ջուրն աղքատին լույս ավեց:
ՀԺՀ VII. 90 Ալշ

Ընկուկ *(ընկած)* բերնին բարև չկա:
Բ 1898, 378 Դրբ

Խեղճի ձեռը բռնող չի լի:
ԹՄԿ 114 Թֆլ

Խեղճ մարդուն քարը դարիդուսումն *(գառխին)* էլ կու ճասնի:
ԹՄԿ 114 Թֆլ

Խեղճին հաց ավող չէ, հըմը *(բայց)* խելը խըրատ տըվող շատ կըլլի:
ԺԱԲ 99 Ախց

Խղճուրին ու զղճուրին *(գեղծ, տգեղ)*:
ԹՄԿ 113 Թֆլ

Աղքատը բոդկ ցանեց, բիւր դուս եկավ:
ԱՇ 3 Աշտ

Էկաճ-սեսաճ՝ խեղճ-ֆուխարա, զարկին, գլուխն արին յարա:
ՎՍ II, 139 Վն

Աղքատին էրիս աշող *(նայող)* չկա:
Բ 1898, 378 Դրբ

Աղքին՝ աղբուրն էլ չուր չի տա:
ԱՀ XII, 96 Ալշ

Աղքի կրակ լե չկալի:
ԱՀ XIX, 96 Ալշ

Աղքատի մուխն էլ կծու կեղնի:
ԱՀ XIX, 96 Ալշ

Աղքատին տեօղկելը *(գկեա)* չի հասնիր:
Բ 1900, 563 ԿՄ

Հաց ու պատիվ, կեր ու բաներ:
ԳՍ. 59 Վզպ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԿՇ 3 Դրբ/ԱՀՍ. 9 Գլա/ՀՍՎ. 1890, 166 Տրպ/ԱՀ VI, 89 Բլն

Ա՞խ ու վախով կաճցնի աղքատի օրը, էլի կըսե ասաված ողորմած է:
ՓՇՍ. 90 Շրկ/ԱՀ XI, 177 Բբհ

Ասաված ողորմած ա, խեղճ մարդը մոկռնած ա:
ԵՍ. 99 Խաչ/ԳԹ 113 Ալմ

Աղքատությունը երկրքեն *(կրակե)* շապիկ է:
ԱՍ. 6 Գլա/ԱՀ 77 Բլն

Լավ ա մեռնես, քանց աղքատանաս:
ԳՍ. 24 Վզպ

Լավ է մեռնիս, քանց թե շատ աղքատանաս:
ՓՇՍ. 106 Շրկ/ԹՄԿ 111 Թֆլ

Աղքատին սիրտը կա, ձեռքը չկա:
ՀՍՎ. 1892, 382 Տրպ/ԳԹ 119 Ալմ

Աղքատին ճալեն աղքատը կը ճանկնա:
ՀՍՎ. 1892, 382 Տրպ/ԹՄԿ 67 Թֆլ/ԱՂ. 5 Ոան

Աղքատին ծեծեցին, վա՜յ կռնակս կաճչեց:
ՓՇՍ. 91 Շրկ/ԱՇ 5 Աշտ

Ջուլի *(ցնցոտի)* տակ էլ մարդ կըլնի:
ՍԽ 28 Զպ

Աղկահի դուռը ծեծնցին, տանը պարծեցավ:
ԹՄԿ 73 Թֆլ/ԳՍ. 29 Վպպ

Աղքատն ուճի հաց ու պանիր, գիշերը քունը չի՛ տանիր:
ԱՆ 21 Նխջ/ՓԾՍ. 91 Շրկ/ԽՀԳ 95 Եվգ/ՇԿ 11 Շախ/ՀՍՎ. 1890, 163 Տրպ

Աղքատին հացն ուռողը չի կըշտանար:
Բ 1899, 554 Քղխ

Աղքատի ձեռ կուտի՛ տեսան:
ՎՍ I. 121 Վդ

Կուզեք կռիվ տեսնեք, գնացեք աղքատի տուն:
ԺԵՍ. 256 Շախ

Աղքատի բալացն էլ չվան *(պատրան)* մ՛ա:
ԱՀ XIX. 96 Ա12

Առավոտ աղքատը խնդացնել ուզե ես՝ էշը կոտրացնել, վերջն ալ գանել կուտա:
ԽՀԳ 98 Եվգ

Ուճեցողի համար ամեն օր Բարիկեցդան ա:
ԺԵՍ. 215 Վպպ

Ուճեցողի համար ամեն օր էլ Զատիկ ա:
ԱԾ 54 Ա24

Հացը ունեն, բացը ունեն:
ԺԵՍ. 178 Բլն

Ամպի պես կը գոռա *(հարուստ և ապրնցիկ)*:
ՀՍ. 216 Ակն

Հարուստի դմակը մեծ կըլլա, ամեն պակաս ծածկե կու:
ՀՍՎ. 1890, 289 Տրպ/ԺԵՍ. 244 Ակն

Հարուստը դժոխքն էրթա, պզոյ *(սոռուկ)* ջուրն հետն է:
Բ 1893, 332 Գպբ

Շեն տան տանտիկին շեր *(կարիճ, տզուճ)* կեղնի:
ԱՀ XVIII, 51 Ա12

Հարուստին կառուն կեցած տեղը դափրան կու կռի:
Ա. 1899, Ա. 48 Հճն

Հարուստին հավը ածան կուլլի, խորոզը՝ *(աքլոր)* կարգնան:
ՀՍ. 209 Ակն

Մեծ-մեծ ուներ, մեջը՝ սոված շներ:
ԺԵՍ. 295 Վդպ/ԱՀ IX, 188 Գլա/ՎՍ II, 145 Վդ/ՓԾՍ. 115 Շրկ/ԹՄԿ 139 Թֆլ

Կուշտ տան, քաղցած կառու:
ԱՆ 74 Նխջ

Շեն տան աղջիկ, բազա հացի կարոտ:
ԳՍ. 9 Վդպ/ԹՄԿ 146 Թֆլ

Շեն տան հարս, տաք հացի (շորվի) կարոտ:
ՓԾՍ. 119 Շրկ/ՎՍ II, 147 Վդ

Շեն տան ապտա, խաժա խացի կարոտ:
ՊՎ. 141 Վդ

Շեն տուն, թաղա (ճախրի) *հաց։*
ԱՇ 52 Աշա/ԺԲՄ. 232 ՀՓ/ՊվՀ 141 Վն

Վիր կա լիք հորով հաց, չուտա կուշտ փորով հաց։
Ա։ VII—VIII. 503 Ա12

Հարուստ մարդը օձ կերավ, ասին՝ դեղ ա. աղքատը կերավ, ասին՝ սոված ա։
ԳՄ. 15 Վզպ/ՓՇՄ. 111 Շրկ

Աղքատին աղաց օձ կերավ, ըսին՝ ացոթի էր. հարըստին աղաց կերավ, ըսին՝ դեղ էր։
ԺՄՓ 114 Ախց/ՎՄ I. 131 Վն/ՍԲ 4 Մկ/ԹՄԿ 113 ԹՓ1

Հարստի հաքին շոր տեղաց, աղքատի հաքին որ տեղաց, հարցրին՝ ո՞րտեղից ա։
ԳՄ. 18 Վզպ/ՀԺՀ VII, 82 Աստ/ԺՄՓ 107 Ախց/ՎՄ II, 142 Վն/Ի 1900, 219 Կար/Ի 1900, 185 Մր2

Շենին տունն՝ բարով մաշիս, խըղճին տունն՝ քիզ ծով էրիս։
ԹՄԿ 144 ԹՓ1

Աղքատն ասավ՝ կատուն չիգյար *(ծոք)* կերավ, չ'ափատացին. հարուստն ասավ՝ մուկն երկաթը կերավ, հափատացին։
ՀԺՀ VII, 76 Աստ/ԱՆ 64 Նխջ

Հարստատը կատի՝ մուկը երկաթ կուտե, կը հափատատի. աղքատը կատի՝ շունը մածուն կուտե, չին հափատատ։
ԱՆ 64 Նխջ

Հարուստը մեռնի՝ գեղն երեթա, աղքատը մեռնի՝ մարդ չիմացա։
ՀՍ. 209 Ակն

Հարուստը մեռնի՝ աշխարհն թընդա, աղքատը մեռնի՝ մարդ չիմանա։
ԱՆ 21 Նխջ

Հարսի աուտը, աղքատի ըղորթըն ա։
ՎՍ. 26 Վզպ/ԿՀ 3 Ղրր

Հարստատի աուտը աղքատի օգորթն ապիկ է։
ԺԲՄ. 182 Մշ/Ա։ VI, 82 Բլն

Չննկինի (ուցնվորի) *աուտը կը բանին, աղքատի ըզորթը չին բանին։*
ԺԲՄ. 249 Հգկ

Հարուստի խնձոր, աղքատի հիվանդ։
ԺԲՄ. 169 Ա12

Ասջի (վանատակաց) *հիվանդը աղքատի ժիրն է։*
ՎՍ II, 142 Վն

Միհչև հարուստին սիրտն ըլա, աղքատին հոգին կելլե։
ԱՆ 57 Նխջ/ՊՀԿ 1655 Էվր/Ի 1900, 564 ԿՄ

Միհչև հարուստը բարակի, աղքատի հոգին դուրս կը գա։
ՓՇՄ. 117 Շրկ/ՎՍ. 33 Վզպ/ԵՀԳ 109 Եվգ

Ապրի կա երկար ա, ապրի կա արծար ա։
ԳՄ. 8 Վզպ/ՓՇՄ. 94 Շրկ/ԹՄԿ 67 ԹՓ1

Ապրիլ կա դանակ ա, ապրիլ կա դմակ ա:
Վ.Ա. 3 Վ.զպ/ԲՍ. 10 Դ.բբ

Աղքաատը հացի կարոտ է, հարուստը՝ ամեն բանի:
Ա.Հ.Ա. 3 գլ/գ.թ 108 Մլմ

Թե ուզիս՝ իմը դուճ իս, բե չուզիս՝ իմ դիվը դուճ իս:
ԹՄԿ 99 ԹՖլ/Ա.Ն 16 Նթջ

Ջուզիս—շուճ իս:
ՀՍՎ. 1887, 197 Խաջ

Խիղճը շեներացավ՝ ասաս ապրի խիղճ էր. շենը խղճացավ՝ ասաս ապրի շեն էր:
ԹՄԿ 114 ԹՖլ/Ա.Հ IX, 180 գլս/Ա.Ն 64 Նթջ

Ուզե հարուստի կառուճ, մ'ուզե աղքատի խարուճ:
Ա.Ի. 1895, 162, վն/Լ.Մ 1880, 56 ԲԼՆ

Աղքաատի օրը, հարաստի հոր գոռը:
Ա.Շ 8 Ա.շա/Գ.Ա. 62 Վ.զպ

Հարաստի աղջիկը առնիլը ա դժար, պահիլը հեշտ ա:
Ա.Շ 42 Ա.շա/ՓՇԱ. 111 Շրկ

Հարուստին խոսքը աճցուկ կ'ըլլա, աղքաատինը՝ մոռցուկ:
ՀՍՎ. 1892, 382 Տ.բպ

Շենի խոսկը զանգակ է, խղճի խոսկը բամբակ է:
ԹՄԿ 144 ԹՖլ

Հարուստին խնը հայտնի չըլլար, աղքաատին ալ՝ մեռնելը:
ՀՍՎ. 1892, 382 Տ.բպ

Ուզեվուրին՝ շատ բարեկամ, չուզեվուրին՝ քիչ բարեկամ:
ԹՄԿ 172 ԹՖլ

Թե հարուստ ես՝ աչքիս վրա, բե աղքաատ ես՝ քաշվի գնա:
Ա.Շ 27 Ա.շա

Խոչին տեսաճ, աղքաատ մոռցաճ:
Վ.Ա II, 142 Վն

Փիչը բչին օգտիլ է, շատը շատին օգտած չէ:
Ա.Ն 68 Նթջ

Հարուստ չթողա. որ աղքաատ իլա:
Ա.Հ VII—VIII, 493 Ա.ղ

Աղքաատի ուզեցածը հարուստի պատճառ է:
Լ.Մ 1880, 7 ԲԼՆ

Աղքատի տղեն գնաց որ խեղդվեր, տեսավ որ դուլաբվորի տղեն կը խեղդվեր՝ ինք հետ գաբձավ:
Ա.Հ VI, 77 ԲԼՆ

Աղեն որ ձեր առ, գորդ բաց արա:
Գ.Ա. 10 Վ.զպ/Հ.Հ VII, 77 Ա.առ/ԹՄԿ 68 ԹՖլ

Պարճին ասին՝ գինի ածողդ մեռավ:—Վա՜յ ձրա միդկը, կոսե, բե չե ինձ գինի ածող չի պակսի:
ԹՄԿ 149 ԹՖլ

Ֆյոխվի գործը որ պրծնում ա, կամ ճոքյաթին *(ծառա)* ա ծեծում, կամ... քորում:
Ա.Ղ 14 Լո

Աղեն բարեհաճա, աղեն գիս կը ծեծե. ես բարեհաճամ, աղեն գիս կը ծեծե:
Լ.Մ 1880, 10 ԲԼՆ

ՊԱՆԴԽՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՏԵՂԱՀԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Եզան բեռը որ չծռվի, քարը դաբիրուբյուն չի եթա:
Գ.Ա. 25 վդպ/ՓՇՍ. 100 Շրկ/Ա.Շ 29 Աշա

Դարիրին հացը լեղի ա, ջուրը աղու *(խոսին)*:
ԲՍ. 27 Դրբ/Ա.Դ. 16 Ախց

Դարիրի հյալը դարիրը կիմանա:
ԲՍ. 27 Դրբ

Դարիրի գերեզմանը առանց քարի կը մնա:
Ա.Դ. 14 Ախց

Դարիրը բամբասվեց, գանգատվորը շատացավ:
ԲՍ. 27 Դրբ

Դարիրի մհար *(համար)* մին օրը՝ մին տարի ա:
ԲՍ. 27 Դրբ

Դարիր մարդը օտար տեղ երես չի ուցնցա:
ՓՇՍ. 113 Շրկ

Դարիրի տեղը կամ խանճ է, կամ կյուլխան *(մոխրանոց)*:
ԼՄ 1880, 26 Բրն

Տնե-տուն՝ տուն կավիրի, գեղե-գեղ՝ գեղ կավիրի:
ԺԲՍ. 216 վդպ/ՀԺՀ VII. 87 Աառ/ՀՏվ 28 Շրկ

Տուն փոխես՝ տնով մեկ կը քանդվիս, գեղ փոխես՝ գեղով մեկ:
ՓՇՍ. 125 Շրկ/ԺԲՍ. 175 Խառ/Գ.Ա. 22 վդպ

ԱՆԱՐԺԱՆՆԵՐԸ ՁԱՐԻՔ ԵՆ ԻՐԵՆՑ ՇՐՋԱՊԱՏԻ ՀԱՄԱՐ

Յուաց կովը ճախրի աճուն կավիրե:
Է.Ա. 3 կրն/ԺԲՍ. 229 վդպ/ՆՆ 532 Շրկ/ԹՄԿ 163 ԹՓլ/ԼՄ 1880, 57 Բլն/ԺԲՍ. 175 Խառ/Գվ 144 Վն/ՇԿ 12 Շախ

Յուան մոլին նախրի անուն խաթար կանի:
Գ.Ա. 60 վդպ/Ա.Հ XII. 98 Ալշ/Ա.Դ. 4 Ման

Բուռա մոլին նախրի անունը կավլրե:
ՀՏվ 30 Շրկ

Մին քուռա գանա (հորթ) նախրի անունը կը կոտրի:
ԿՇ 17 Դրբ ԺԱԲ 88 Ախց

Մեկ քուռա էծը սաղ սյուրուլին վնաս է:
ՆՆ 511 Շրկ/Ա.Դ. 6 Ման

Մեկը ճագարի աճուցն է կոտրել:
ՓՇՍ. 116 Շրկ/Ա.Շ 50 Աշա/ԹՄԿ 132 ԹՓլ/Վ.Ս II. 146 Վն

Մեկը հազարի հայր կը կոտրի:
Վ.Ս II. 146 Վն

Մինը կենն, հազարին անունը կելլա։
Ա։ IX, 188 գլա

Մինի տրածը, հազարը չի անե։
ՓՇԱ. 116 Շրկ

Մին մուկը օխտը կարաս կը մուռատառ։
ՓՇԱ. 116 Շրկ/ՎՍ II, 146 վդ/ԹՄԿ 138 ԹՓլ/ԺԲԱ. 207 Աբճ/ԱՆ 59 ՆԽՀ

Մակ փշուր մ՚ա, ընկնի կարաս՝ կը պղծա։
Մ 1885, 451 Ղլթ/Ա։ VII—VIII, Ալշ/ԱՇԳ 74 Աբբ

Միան ճառը մեծ կարանն ա մոբռատում։
ԱՇ 46 Աշա

Մինը վեր չրավեր ընկնի, չուրը կը հրամի։
կՇ 5 Ղբբ

Ճանճը մի բան չի, ամա որ ընկնում ա բանի մեջ, մուռատում ա։
ԺԲԱ. 224 Վզպ/ԺԲԱ. 178 Բլն/ԺԲԱ. 170 Ալշ

Ճանճը ինքը մի բան չի, հազար սիրա ա պղտորում։
ԱՇ 46 Աշա/ՀԺՀ VII, 83 Աաա/ԺԲԱ. 202 Տրպ

Վա՛յ քեզ քաղաք, դատավորդ մանուկ է։
ԺԱԲ 87 Ախց/ՆՆ 528 Շրկ/ԹՄԿ 157 ԹՓլ

Վա՛յ քեզ քաղաք, թագավորդ մանուկ է։
Ա։ IX, 190 գլա/կՇ 6 Ղբբ

Վա՛յ քզի գեղ, որ ըռես Գըսպըռն է։
ԺԲԱ. 180 Բլն

Մանուկն եղավ գեղին ըռես, մոխիրն եկավ վրան գեղիս։
ԺԱԲ 87 Ախց

Կապարն արին գեղին գաղմէ (ոսոիկան), վներին քաշին կարմիր կարուզ (վերարկու)։
ՎՍ II, 143 վդ

Ադամն էրին գեղին քնհյա (գյուղապետ), մոխիր տվից գեղին վրա։
ԲԱ. 102 Խաչ

Ղաղաան արին գեղին քոխվա, ասյաթ կանչից՝ «ծխա, վաչ»։
ԳԹ 114 Ալմ

ԸՆԿԵՐ ԵՎ ՀԱՐԵՎԱՆ

Մարդուն ընկերովը կը ճանաչեն։
ՄԹ 11 Շրկ/ԱՀԱ. 8 գլա/ՄԹ 41 Շրկ

Լավ ոգին լավ ընկերից կիմացվի։
ԱՇ 32 Աշա/ՓՇԱ. 106 Շրկ

Հացը ապրիցդ վե կալ, ընկերը գեղիցդ։
ԱՇ 40 Աշա/ՀԺՀ VII, 83 Աաա/ՓՇԱ. 104 Շրկ

Ընկերդ գոնեն, պաշարդ տանեն։
ԲԱ. 110 Խաչ

Հընկերը ընկերին թե չը գանի, աշխարհս ա՞խ ու վախով ացց կը կենա:
ԳԺԲ 48 Աշա/ԲԱ. 17 Դբր

Մարդի գրիցաբնկեր էլ պաի, կռվաբնկեր էլ:
ԺԲԱ. 295 Վդպ/ԱԾ 20 Աշա

Ընկերիդ խոսքին հավատա, էլի պինդ կաց քո բանին:
ԱԺԲ 87 Քնբ/ՀԺՀ VII, 82 Աատ

Ագռավի հետ հնգեքացար, բառդ բրքաճոցըմն ա:
ԱԾ 9 Աշա/ԺԲԱ. 200 Տրպ

Յարանը *(ընկերը)* յարա *(վիրք)* կը բանա:
ՓԾԱ. 100 Շրկ/ԱՂ. 2 Ախց/ԱՀ IX, 182 Գա/ԼՄ 1880, 17 Բլն

Յարանը յարանի տունը կավերի:
ՎՍ II, 137 Վն

Գեղ ընկերը գեղ յարա կը բանա:
ՄԹ 6 Շրկ

Մոաիկ հարևանը լավ ա, բանց հետու բարեկամը:
ԺԲԱ. 225 Վդպ/ԳԺԲ 53 Աշա/ԲԱ. 31 Դբր/ԹՄԿ 132 ԹՖլ/ՀԺՀ VII, 111 Վն

Լավ դրկիցը գեղ բարեկամեն լավ է:
ԺԱԲ 105 Ախց/ՀՏվ. 11 Շրկ

Արտակից հարևանը անտիրտ տեղից լավ ա:
ԱԾ 60 Աշա/ԱՀԱ. 10 Գա/ԺԲԱ. 200 Տրպ

Հին հարևանը բարեկամի հետ բարեբար (հաճախավաճառ) է:
ԹՄԿ 125 ԹՖլ

Հարևանի հետ կախվիլն էլ հաղ ու պար ա:
ԱԾ 41 Աշա/ՓԾԱ. 100 Շրկ

Դրկցի հետ ան օրը առն է:
ՓԾԱ. 100 Շրկ

Դրկիցը դրկըցի մոխրին է կարոտ:
ՆՆ 490 Շրկ/Բ 1898, 601 ՄՓղ

Հարուստ հարևանը օգուտ ա:
ԱՀ XI, 114 Բրչ

Դրկիցը դրկըցին աշելով՝ ջանը կրակը կը գցե:
ՆՆ 490 Շրկ/ՀԺՀ VII, 79 Աատ/ԺԲԱ. 168 Աղշ/ԳԲ 112 Ալմ/ԺԲԱ. 200 Տրպ

Վատ հարևանը հարևանին հաջաթաներ *(գողծիքի տեր)* ա արել:
ԺԲԱ. 228 Վդպ/ՆՆ 487 Շրկ/ԵՀԳ 99 Եվդ/ԱՀ XVIII, 36 Աղշ

Գեղ դրկիցը լավ հաճըմի տեր կինե:
ԺԱԲ 105 Ախց/ՀԺՀ VII, 98 Դբմ

Վատ հարևանը մարդի մարդ կը շինե:
ԺԲԱ. 215 Վդպ

Գեղ դրկիցը մարդս մալի տեր կինե:
ՀՏվ. 4 Շրկ/Մ 1886, 45 Տրպ/ԵԱ. 113 Խաչ/ՀԱՎ. 1890, 164 Տրպ/ՎՍ II, 146 Վն

Հարևանդ վատ ա, փախի պրծի:
ԳԱ. 66 Վդպ/ՀԺՀ VII, 82 Աատ

Տուն մի՛ գնիր, դրացի գրնիր:
ԱՆ 17 Ենչ

Գրացիդ խաղաղ, առ՛ւճդ ա խաղաղ:
ԱՀ IX, 191 Գլա

Գրկցի աշխատասիրից, ո՛չ բն ուճեցածին բամաին *(ձգտել)*:
ՓԾՍ 100 Ծրկ

Գրացիճիդ վաա մի ըանր, յա եր-դիքդ է, յա դուռդ:
ԺԵՍ 244 Սկն

Գրացիճիդ հարսնիք է ճե՛ դուռդ մեծ բաց:
ՀՍԿ 1891, 116 Տրպ

Հարևանդ դուռդ եկավ, յա աղճ ա պակաս, յա մաղը:
ԱԾ 40 Աշտ

Զուրդ որ ավելցա, առաջ դրկցիդ ծառի տակը կապի, եառով ուրշի տուր:
ՀԺՀ VII, 87 Աստ

Հարևանը հարեվնի հալիքից *(տանկիկ)* է:
ԹՄԿ 123 Թֆլ

Հարևանի շունն է՛լ լավ պըտի ըլնի:
ԺԵՍ 223 Վպտ

Գրկցի շանը քար չեն գցի, ախտոջ խաբրը կը պահեն:
ՄԹ 7 Ծրկ

Փորի ճեա բաիշ *(տաշտ)* ըլողը, դրկցի ճեա ջիր *(խառն)* կըլի:
ԳԹ 110 Սլմ

ԲԱՐԵԿԱՄ ԵՎ ԹՇՆԱՄԻ

Քարեկամդ շատ ապա՛, դոճապ-խանեդ *(հյուրասենյակ)* միևը:
ԱՀ XI, 112 Բրչ/ՓԾՍ 96 Ծրկ

Մի՛ ուճեցիր հարյուր դահեկան, ուճեցիր երկու բարեկամ:
ԱՆ 57 Նթջ

Բարեկամը ճիղ օրվա համար է:
ԹՄԿ 80 Թֆլ/ՀՏվ 3 Ծրկ

Սրտանց բարեկամը ան օրվան համար է:
ԲՍ 37 Դբբ

Բարեկամին էն է, որ տխտխոթով (աղցան) էլ անը անի:
ԳԹ 12 Սլմ/ԲՍ 11 Դբբ

Լավ օրը բարեկամ շատ կուլի:
ԹՄԿ 111 Թֆլ

Աղեկ օրիա երեսիա խնդացող շատ կ՛ըլլա:
Բ 1899, 377 Գլա

Հին բարեկամը դուշման չի դառնա:
ԱԾ 42 Աշտ

Ո՛չ հին բարեկամ՝ թշնամի, ոչ հին թշնամի—բարեկամ կէդնի:
ԼՄ 1880, 47 Բին

Բարեկամ կա սրտի, բարեկամ էլ կա փորի:
ԲՍ 11 Երվ/ԳԹ 112 Սլմ

Մարդի աչքը խորունկ փորողը իր բաբեկամն է:
ՓՇՍ. 115 Շբկ/ՍՂ 5 Սահ

Բաբեկամի հետ կեր ու խում արա, առ ու առուր մի անի:
ԺԽՍ. 218 Վդպ/ՄՓ 3 Շբկ/ԲՍ. 11 Երվ/ԺԽՍ. 223 ԼՓ/ԹՄԿ 80 Թֆլ/ԺՍԲ 97 Աթց/ԿՇ 6 Դբր/ՍՀ VI, 77 Բլն/ԺԽՍ. 232 ՀՓ/ՀՍ. 205 Սկն/ՍԲ II, 13 Սպլ/ՎՍ I, 123 Վն/ԺԽՍ. 199 Տրպ

Բաբեկամիդ հետ քեֆ արա, առուտուր մի՛ անիլ, թշնամիդիդ հետ առուտուր արա, քեֆ մի՛ անիլ:
ՍՆ 26 ՆթՀ

Բաբեկամը չէթալ-չգալով յադացավ *(ծառրացավ)*, յադը *(ծառրը)* էթալ-գալով բաբեկամացավ:
ԺԽՍ. 218 Վդպ/ՓՇՍ. 100 Շբկ/ԹՄԿ 92 Թֆլ ՍՀ VII—VIII, 490 Սլշ

Բաբեկամացանք՝ բաբեբաբացանք *(հայհայասրվեցինք)*:
ՊԺԲ 45 Սշա/ՓՇՍ. 96 Շբկ/ԹՄԿ 80 Թֆլ/ԳՄ. 21 Վդպ

Դու փաշա, ես բաշա, բաբեկամացանք՝ բաբեբաբացանք:
ՍՇ 16 Սշա/ՓՇՍ. 101 Շբկ/ԹՄԿ 102 Թֆլ/ՎՍ II, 137 Վն

Բաբեկամդ գլխիդ կը ցայե, թըշնամիդ՝ ոտքիդ:
ՍՆ 15 ՆթՀ/ԼՄ 1880, 12 Բլն/ՊՀԿ, 1667 ՋՄԽ/Բ 1898, 809 Ջղ/Բ 1898, 445 Դբբ/ԺԽՍ. 200 Տրպ/ԳԹ 122 Սլմ

Բաբեկամի հացը պատճառներով կուտեն:
ԺՍ. II, 62

Բաբեկամին հացը թշնամու պես ուտելու է:
ՍՍ. 29

Ուտող-խմող բաբեկամը ամեն օր խոռվ կեբբա տանից:
ՎՍ. 40 Վդպ

Մեկ թշնամին՝ հազար բաբեկամեն շատ է:
ՍՍ. 10

Դուշմնի խաբրին ականջ չեն կախե:
ՎՍ II, 137 Վն

Ծառը գանգատ գնաց ասածու մոտ կացնիցը, որ իրան կըտրում ա, ասեց՝ կոթը քեզանից ա:
ՊԺԲ 50 Սշա/ԺԽՍ/195 Տրպ/Բ 1900, 579 ԿՄ/ՓՇՍ. 108 Շբկ/ՊՀԿ 1667 ՋՄԽ

Ծառը կացնին կոթ չը տար, իրան մահ ու մեռ չը կար:
ՍՇ 35 Սշա/ՍԽ 28 Չպղ/ԵՍ. 108 Խտջ

Փեսի ցեցը իրանից կըլնի:
ԳՍ. 29 Վդպ/ՓՇՍ. 125 Շբկ/ԹՄԿ 164 Թֆլ/ԼՄ 1880, 57 Բլն/ԲՍ. 41 Դբբ

Ծառին որպը իրմեն է:
ԺԽՍ. 245 Սկն

Փեսի որդն որ իր միջեն չհաղնի, վնաս չկա:
ԼՄ 1880, 58 Բլն/ԺԽՍ. 192 Սթժ

Ծառին ցիցն իրնից չըլնի, նրան մահ ու մեռ չը կա։
Ա.Շ 35 Աշտ

Որդը ծառն կեռլե՝ ծառը կտաւ։
Ա.Հ.Ա. 12 Գլ

Ցեցը ծառին՝ ցեցը ծառին։
Պ.Հ 1667 Ջմթ

Ճիճուն փտչոին մեջին կտաա, օչով չիմանաս։
Ե.Ա. 106 Խտջ

Բերդն իր միջից կը քանդվի։
Ա.Շ 12 Աշտ/Թ.Մ.Կ 80 Թգլ/Մ.Չ.Թ 1859, 414 Լռ

Թաքաուրանքինը իր մեչեմեն կու քանդվի։
Թ.Մ.Կ 99 Թգլ/Փ.Շ.Ա. 104 Շրկ

Գողը որ ասաու ըլնի, եզը ճերթովը կը հանենն։
Ժ.Ե.Ա. 219 Վզպ Պ.Ժ.Բ 46 Աշտ/Ժ.Ե.Ա 242 Օշկ/Մ.Հ 23 Լռ/Փ.Շ.Ա. 99 Շրկ/Ա.Հ.Ա. 4 Գլռ/Ժ.Ե.Ա. 193 Տրպ/Մ 1885, 423 Ղ.Լ.Թ/Բ 1898, 378 Դ.Ք.Թ/Ժ.Ե.Ա 173 Խտտ/Ա.Հ VI, 78 Բ.Ն/Ա.Ե 3 Մկ/Ա.Վ. 1861, 32 Վն/Շկ 14 Շտխ/Ա 215 Ա.Լ.Մ

Տանու գողին ճար չինիլ։
Բ.Ա. 39 Դ.Ք.Թ/Ժ.Ե.Ա. 246 Ա.Կն

ԿՈՎԻ, Եվ, Ա.ՆՄԻԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ (ԽԱՌՆ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆ, Ա.ՂՄՈՒԿ, ԻՐԱ.ՐԱՆՅՈՒՄ)։ ՍԵՐ Եվ, ՀԱ.ՄԵՐԱ.ՃԱՈՒԹՅՈՒՆ

Կովի վերջը փոշմանություն ա։
Ա.Շ 36 Աշտ/Թ.Մ.Կ 118 Թգլ/Հ.Ա.Վ 1890, 163 Տրպ/Ա.Հ XIX, 98 Ա.Լ.Ջ

Խոռվութենի եղեներ բարիշութեն *(հաշտություն)* կա։
Թ.Մ.Կ 114 Թգլ

Մարդ ինչքան էլ որ կռիվ էղնի, մեկ երես բարիշումնեի կը ժողնե։
Ա.Հ VI, 94 Բ.Ն

Կովի մեջը չիր ու չամիչ չեն բաժանի։
Ժ.Ե.Ա. 222 Վզպ/Մ.Թ 22 Շրկ/Բ.Ա. 24 Եբվ

Կռվի մէջին տանձ ու խնձոր չեն բաժանուս։
Գ.Ա. 65 Վզպ/ Հ.Ժ.Հ VII, 81 Ա.տտ/Ժ.Ա.Բ 89 Ա.խց

Ծիծը որ ծիծ ա, ծոցըմը իրար կը կպչի։
Ա.Հ XI, 114 Բ.Ր.Հ/Հ.Տ.Վ. 12 Շրկ/Ա.Հ XIII, 84 Ա.Լ.Ջ

Ծիծը ծոցի մեջ իրար կը դիպչէ։
Մ.Թ 20 Շրկ/Վ.Ա. 22 Վզպ/Ժ.Ա.Բ 81 Ա.խց/Թ.Մ.Կ 117, Թգլ

Սերը սուր ա դառն, արիցը՝ ջուր։
Գ.Ա. 14 Վզպ/Ն.Ն 526 Շրկ/Ժ.Ա.Բ 90 Ա.խց/Ա.Հ VI, 98 Բ.Ն

Կրակն ու բամպակը մեկտեղ չեն կեցնալ։
Ա.Ն 40 Ն.խջ/Ա.Հ VI, 88 Բ.Ն/Ա.Հ 80 Ն.խջ

Գավեն *(ուզտը)* ցալբացիդին *(պայտատու)* բարս կաշա *(խոթի է նայում)*։
Ե.Ա. 105 Խտջ/Գ.Բ 115 Մլմ/Հ.Ժ.Հ VII, 80 Ա.տտ

Մարդի ճնա կռվելիս՝ վերջի բանը միտք արա:
ՓՇԱ. 115 Շրկ

Գոիվն էլ կռիվ է, կնա կռիվն էլ կռիվ է:
ԱՄ. 36

Ճաշի երես, փլավի սակ, կռվի վերջ:
ԺԱՄ. 178 Բրն

Մերը մանուկն ուրացավ:
ՀՏՎ. 19 Շրկ/ԼՍ. 8 Ալշ/ԱՀ IX, 188 Գլա/ՀԱ. 248 Ակն/ՈՒՉ 140 ՉՔ

Շունը շապիկ է հագեր, կատուն՝ վարտիկ:
ԼՔ 10 Կրն/ՀԱ. 254 Ակն/Բ 1898, 345 Բգ/ԼՍ. 105 Խաչ/ՀԱՎ. 1890, 163 Տրպ/ԵՀԳ 111 Եվդ

Շունը աերը չի ճանաչում:
ԺԱՄ. 226 Վզպ/ԱԺԲ 90 Բնք/ՆՆ 518 Շրկ/ԿՇ 5 Դար/ԱՆ 75 Նխջ/ՀԱ. 251 Ակն/ԺԱՄ. 179 Բրն

Գառն ու գելը մեկտեղ կարածեն:
ՓՇԱ. 97 Շրկ/ԼՍ. 9 Ալշ/ԹՄԿ 86 ԹՓլ/ԱԺԲ 86 Բնք/ԱՇ 14 Աշտ

Արինը արյուն չեն լվացա:
ՎԱ. 3 Վզպ/ՊԺԲ 45 Աշտ/ՓՇԱ. 96 Շրկ/ԲԱ. 10 Երվ/ԼՄ 1880, 5 Բրն/ՉԲ 62 Չեմ/ՈՒՉ 137 ՉՔ

Արյունը արյուն չեն լվանա, ջուր կլվանան:
ԳԱ. 27 Վզպ/ՆՆ 484 Շրկ/ԱՆ 50 Նխջ/ՀԱ. 294 Ակն/ԱՀ VI, 76 Բրն/ՎԱ II, 135 Վեր/ԱԲ II, 13 Ասլ

ՄԵԿԸ ՎԱՅԵԼՈՒՄ Է, ՄՅՈՒՍԸ ՏՈՒԺՈՒՄ: ՈՒԺԵՂՆԵՐԻ (ՄԵՔԵՐԻ) ԿՈՎԻ ՄԵՋ ՏՈՒԺՈՒՄ ԵՆ ԹՈՒՅԼԵՐԸ (ՓՈՒՐԵՐԸ)

Ով կերավ եղն ու ճմուռը, ով գարկեց գլուխը դուռը:
ՓՇ.ա. 120 Շրկ/ԺԱՄ. 183 Մշ/ԺԱՄ. 171 Ալշ

Ով կերավ եղն ու ճմռուռը, ամ կտրեցին կռանն ու ճռուռը:
ԱՇ 55 Աշտ/ԱՄ. 101 Խաչ/ՀԺՀ VII, 92 Ալշ

Ո՞վ կերավ դամփան, ով գարկեց գլուխը պատը:
ԺԱԲ 117 Ախց

Ո՞վ ուտե եղն ու ճմռուռը, ով գարկեց գլուխը պատը:
ԺԱԲ 112 Ախց

Գարան ու ցավը ես քաշեմ, ճմռուռն ուտե Գատպարը:
ԺԱԲ 112 Ախց/ԺԱՄ. 291 Տրպ

Պապեր ժուռ *(պոռնո)* կերաք, բոռնիերուն ակռեն հարվեցավ:
ԵՄ. 112 Խաչ/ՓՇԱ. 121 Շրկ/ԱՀ IX, 189 Գլա/Բ 1898, 744 ՉՔ

Պապը շուռ կերավ, ճռուռնի ակռեքը կոտրեց:
ԹՄԿ 149 ԹՓլ/ՀԱՎ. 1892, 24 Տրպ

Պապեն կերածը ճռուռն ակռան կառնեն:
ԺԱՄ. 250 Հղկ/ՇԿ 8 Շախ/ՎԱ II, 149 Վեր

Հիմիը ժոռ կիսան, որ կիսիցդ ոտաքն ոտաքն:
ՊԺԲ 51 Աչա/Ե29 106 Եվդ

Հայրը հասկը կիսով, տղան պնեհոգյով:
ՀԱՀ 1892, 21 Տրտ

Ոտն որկին, վճառն ճոգին:
ՓԵՍ 121 Շրկ/ԱՀ IX, 189 Գա/ԱՀ 7 Նխջ/ՀԱ 212 Անդ/ԹՄԿ 168 Թփլ ԵՍ 106 Խոչ

Կնոն որկին, վճառն հոգին:
ԺԱԲ 91 Ախց

Ոտն որկին, առնջվի ձոգին:
ԱԾ 55 Աչա/ԱՀ 7 Նխջ

Կերաւ կուզ, ոտաւ ապվես, աչքն էլաւ ատամուն:
ԼՄ 1880, 31 Բրդ/ԺԵՍ 169 Ալշ/ԱԵ 3 Մկ/ԺԵՍ 188 Վշ

Կերաւ կաւգ, պատառ խուզ, աչքդ էլաւ ատամդուն դուս:
Ա: VII—VIII, 469 Ալշ/Մ 1885, 450 Գլթ

Աչէը մեկը խաղացիկիկը, շարաշը դուք առաք:
ԹՄԿ 73 Թփլ/ԱՀ 16 Նխջ

Մկտանդը (կապիկ) մինը խաղացիկը, շարաշն ոսկէը ատրաւ:
ԹՄԿ 136 Թփլ/ՁԹ 121 Ալժ

Եսրը սեկուա Հերապետը, ջարմեն *(առյծ)* քաշի կապապետը:
ՁԱ 27 Վզա/ՊԺԲ 49 Աչա/ԹՄԿ 115 Թփլ

Մեղքը գործիդ Հայրապետը, ջիրմեն քաշիդ կարապետը:
Բ 1899, 555 Բլխ

Գառը կիսով կարապետը, ջարմեն քաշիդ Հայրապետը:
ԺԱԲ 117 Ախց

Բանը ջինի Հայրապետը, ջարմեն քաշի կարապետը:
ԹՄԿ 37 Հվր

Կինիկ առնն վարպապետ, ջարմեն քաշի կարապետ:
Ա: VI, 87 Բրն

Եաւն ի ժառոցդ, գնքն *(ապր)* ի պապոցդ:
Ա: VII—VIII, 475 Ալշ/ԺԵՍ 223 Վզա

Գեղ ժառի, գաղառ զգի, աւուրն քյնի Ծուշաւ խաբուն:
ԳՍ 29 Վզա/ Ա: VI, 79 Բրն/ՀԺ: VII, 89 Ալշ/ՎՍ II, 136 Վշ

Գեղ գրգի, գոլառ մանն, անուն բլլի ճարտարին:
ԺԱԲ 109 Ախց/ԱԾ 12 Աչա/ԱԱՊ 1855, 83 Գա/ՁԲ 59 Ձեմ

Գաղուլը *(գնոլ)* ես եմ կախ. չոկացը *(ֆաղց)* դու կը գարնես:
ԺԱԲ 104 Ախց/ԺԵՍ 197 Տրտ

Գուբ կերաք, դուբ խմեցիք. խալխաճ *(օղակ)* իմ գլխուս աւցուցիք:
ՀԱՀ 1893, 378 Տրտ

Ոտաղը կերաւ, յագաղը մեջաեղ բնկաւ:
Բ 1899, 696 Թվբ

Ձին ու ջորին կռվաց, էշը ոտաստակ գնաց:
ՓՇԱ. 113 Շրկ/ԶԲ 61 Չհմ/Ա 214 Ալմ/ԱՀ VI, 91 Բլն

Ձին ու ջորին կռվել էն, մեջ տիղը էշն է հխլվի:
ԹՄԿ 129 Թփլ/Բ 1899, 554, Բդկ

Ձին ու ջորին կռվեցին, մեջտեղամ էշը սատկեց:
Բ 1899, 696 Թվբ/ԺԵԱ. 213 Վդպ

Ձին ու ջորին երբ կռվին, վայ կու գա իշու գլխին:
ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Ձուռները կռվեցին, պլոպակները (ուղտի ձագ) սակը ճնացին:
ԿՇ 5 Դբր/ՀԱՎ 1930, 361

Ձուռները կռվեցան, մեջտեղը էշը հխլվեցավ:
ԹՄԿ 171 Թփլ

Փխրն ու ուղտը կռվեցին, ոխճարը սակին սպանեցին:
ԲԱ. 41 Դբր

Կովը հորթին, հորթը կովին, գլուխը ցավի ճախրարածին:
Գ.Ա. 56 Վդպ/ՊԺԲ 51 Աշա/ՓՇԱ. 110 Շրկ

Տ... ես, դմփեմ քեզ:
Ա.Շ 63 Աշա/ԿՇ 7 Դբր/Ա.Հ VI, 98 Բլն

Ո՞վ գողացավ կարագը, ո՞ւմ քցեցին մարագը:
Ա.Շ 55 Աշա

Գելը սովածությունից չի կարում դարը *(սարը)* ճիլնել *(բարձրանալ)*, ասում են՝ շատ ուտելուցն ա:
ԺԵԱ. 210 Վդպ/ՊՎ 134 Վն/Բ 1898, 414 Դրք/Ա.Հ.Ա. 5 Գլա/Մ 1885, 422 Խրբ/Ա.Հ VII—VIII, 459 Ա.Լշ/Ա.Հ VI, 78 Բլն/ԱԽ 33 Չպղ

Մարդ մարդու դարդ չգիտի, կես գիշերին ժամ կը կանչի:
ԺԵԱ. 189 Վն/ՓՇԱ. 115 Շրկ/ԺԵԱ. 207 Ա.Բ.Հ/Շկ 7 Շախ/ԲԱ. 29 Դբր/Ա.Հ IX, 187 Գլա/ՀԱՎ. 1890, 163 Տրպ/Բ 1900, 186 Մրշ/ԵՀԳ 108 Եվպ/Ա.Ա. 104 Գշպ/Բ 1898, 745 Զք

Մեկը մեկին դարսը չիտեր, կես գիշերին ժամ կը կանչեր:
ԺԱԲ 97 Ա.Խց/ԷԱ. 11 Կրն/ՀԳ 1895, № 1235 Դլք/ԺԵԱ. 179 Բլն/Ա.Գ. 3 Սան/Բ 1898, 445 Դրբ

ՈՒՆԵՑՈՂԸ ՉՈՒՆԵՑՈՂԻ ՎՒՃԱԿԻՑ ՉԻ ՀԱՍԿԱՆՈՒՄ: ՎԵՐՔԸ (ՎԻՇՏԸ) ՏԻՐՈՋՆ Է ԱՎԵԼԻ ՅՈՎ ՏԱԼԻՍ

Կուշաը սովածին մանր կը բրթի:
ԺԵԱ. 212 Վդպ/ԿՇ 3 Դբր/ՓՇԱ. 110 Շրկ/ԹՄԿ 118 Թփլ/Ա.Ն 78 Նխջ/Ա.Հ IX, 186 Գլա/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/ԵՀԳ 106 Եվպ/ՍԲ 459 Բլ/Վ.Ս II, 143 Վն/Մ 1885, 422 Խրբ/Բ 1899, 772 Մ.Թ/Բ 1899, 806 Հդբ/Բ 1898, 377 Դրբ/Բ 1900, 579, ԿՄ/ԵԱ. 108 Խաջ/Ա.Մ 1886, 74 Սբա/Բ 1900, 350 Կար/Բ 1898, 315 Քղ/Բ 1899, 411 Կն/ՈՒՋ 139 Զք

Կուշան լինչ պիտի անոթմա. հաւ:
ԺԵԱ. 188 Վն/ԼՄ 1880, 30 Բլն/Ա.Հ IX, 186 Գլա ԺԵԱ. 291 Տրպ/ԲԱ. 41 Երվ

Կուշան լինչ պիտի [illegible] անոթմի կա:
ՀԱ. 208 Ա.Կն/Մ 1885, 450 Դ.Թ/ԵԱ. 108 Խաջ

Մարթ որ մարթի գործ չիմանա, կիսա քշևրին ժամ կասի:
ԺԵՍ. 224 Վզպ/ՊԺԲ 52 Աշա/Բ 1898, 316 Բզ/Մ 1885, 450 Դլթ/ՀԱ 210 Ակն/ՍՆ 3 Մկ/Մ 1885, 422 Խր/ԱՄ 1886, 75 Սրա

Մարթ մարթու գործը չէր իմանում, կիսա պիշևրին խազ էր կանչում:
ԹՄԿ 133 Թֆլ

Յադը *(օտար)* յադի մեռելը հաղ ասելով կը թաղի:
ԳԱ. 9 Վզպ

Ուրիշի մեռելը ուրիշի աչքին քնած է երևում:
Ա.Ղ. 12 Նրվ

Ուրիշի մեռլի վրա աչքը թքով են թրջում:
ԱՇ 53 Աշա

Ուրիշին համար լացողին աչքը արցունք չի գար:
ՀԱՎ 1893, 358 Տրպ

Ուրիշի հացին իղ քսող չի ըլի:
ԹՄԿ 171 Թֆլ

Սաղն ի՛նչ կիմանա, կաղն ի՛նչ ա:
ՀԺՀ VII, 97 Վզպ

Ղարաթավուղը *(սև հավք)* աճոթի մեռավ, ասին՝ կուցը ի՞նչ կարմիր է:
ԺԵՍ. 196 Տրպ

Աղքատ չես եղել, ոն աղքատ հարևան ունեցել ես:
ԱՇ 8 Աշա/ԹՄԿ 113 Թֆլ

Յարեն *(վիրք)* սիրոչը ցավ կը տա:
ԺԵՍ. 219 Վզպ/ԱՇ 51 Աշա/ՀԺՀ VII, 79 Ասա/ՄԹ 32 Շրկ/ԱՀ VI, 78 Բլն

Հազար կնիկ հավաքվեն, ցավը ծնողկանիցն ա:
ԱՇ 42 Աշա/ՓՇԱ. 110 Շրկ/ԹՄԿ 125 Թֆլ/ԼՄ 1880, 33 Բլն/Բ 1898, 744 Զթ

Յավը քաշողը գիտե:
ՆՆ 532 Շրկ

Որ ջանեն *(մարմնից)* ըլնի, չիգյարը կը ցավա:
ԺԵՍ. 296 Վզպ/ԱՇ 58 Աշա

Էլն *(օտարը)* ձիկ խոջա *(մեծավոր)* կասի, ամմա իմ հալն ձիկ բալլի *(հայտնի)* ի:
ՎՍ II, 138 Վն

ՆՄԱՆՆԵՐԸ ՍԻՐՈՒՄ ԵՎ ՀԱՍԿԱՆՈՒՄ ԵՆ ՄԻՄՅԱՆՑ: ՅՈՒՐԱՅՔՆՆԵՐԸ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒՄ ԵՆ ԻՐԱՐ: ՎԱՏԵՐԸ ՉԵՆ ՎՆԱՍՈՒՄ ՄԵԿ-ՄԵԿՈՒ

Նմանը նմանին կը սիրե:
ՆՆ 516 Շրկ/ԹՄԿ 142 Թֆլ/ԺԵՍ 295 Վզպ/ՎՍ I, 133 Վն

Նման նմանին, սատանեն ուր խըտնամին:

ՎՍ II, 146 Վն/ԱՆ 17 Նխջ/ՊՎ 140 Վն/ԺԵՍ. 170 Ալշ

Անին ու իր նմանին, դևին ու իր խնամին:
Մ 1885, 423 Դլթ

Ջուրի *(մինչև)* չը ճմաճի, չի խճամի:
ԺԲՄ. 171 Ա՛Հ/Ա՛Հ VI, 90 Բ՛Ն

Ջհամանի, չհնամի:
ԼՍ. 3 Ա՛Հ

Ակռավի խճամիճ կշեռակը կըլի:
Ա՛Հ XI, 112 Բ՛Հ/ԹՄԿ 77 Թ՛Փ՛/Ա՛Դ. 12

Իշու խճամիճ էլ ջորիճ կէղճի:
ՀՏՎ. 10 Շ՛Կ/ԹՄԿ 106 Թ՛Փ՛

Գճա՛ բռճի ջի խճամի, որ պոչ քո պոչիճ ճմաճի:
Շ՛Կ 7 Շ՛ախ/Վ՛Ս II, 137 Վ՛Ն/Գ՛Թ 122 Ա՛Մ

Էծը իծի համար լավ ա, քանց մի աուրու *(հոտ)* ոչխարը:
ԺԲՄ. 211 Վ՛Պ՛/Ա՛Շ 21 Ա՛Հա/Մ՛Հ 22 Լ՛Ո/ՀԺ՛Հ VII, 80 Ա՛ոտ/ԹՄԿ 92 Թ՛Փ՛/ԿՇ 2 Դ՛Բ՛/ՓՇՄ. 102 Շ՛Կ/Ա՛Հ XII, 101 Ա՛Հ2

Գժի համար մի գիժը լավ ա, քանց ջի հազար խելոքը:
Ա՛Շ 12 Ա՛Հա/ՀԺ՛Հ VII, 105 Դ՛Բ՛

Գիժը գժիճ տեսնելուս դագանագը կը պաճի:
Ա՛Շ 13 Ա՛Հա

Խճնքը խճնքիճ խճամի, խճնքը խճնքիճ կըլմաճի:
Ա՛ՇԳ 73 Ա՛Բ՛Բ

Նախրապածի խճամիճ հոբրապածը կուլի:
ԹՄԿ 142 Թ՛Փ՛

Ծեսի վրա լուս է իջնը, տեսնողը գգիրճ ա:
Լ՛Մ 1880, 52 Բ՛Ն

Ծեսի գլուսն լուս իջավ, ո՞վ տեսավ—գգիրը:
ՆՆ 52 Շ՛Կ/Շ՛Կ 14 Շ՛ախ/Վ՛Ս II, 150 Վ՛Ն/ԺԲՄ. 286 Մ՛Ջ/Բ՛ 1898, 302 Ն/ԺՄ՛Բ՛ 110 Ա՛Խ՛Ց

Բախտի վիհն գգիրն ա:
Մ՛Ջ՛Թ՛ 1859, 414 Լ՛Ո/ԿՇ 7 Դ՛Բ՛/ՓՇՌ. 98 Շ՛Կ

Տանուտեիրի վիհն իրա գգիրն ա:
ԺԲՄ. 216 Վ՛Պ՛/ՊԺ՛Բ՛ 57 Ա՛Շա

Գողը դարաճ կըլնա գողի:
ԺՄ. II, 87

Աղվեսի վկաճ իրա պոչն ա:
Ա՛Դ. 12 Եր՛Վ/Ա՛Դ. 12 Ա՛Ան

Երեխի փորացավը երեխեն կիմաճա:
ԳՄ. 22 Վ՛Պ՛/Ա՛Շ 22 Ա՛Շա/ՓՇՄ. 101 Շ՛Կ

Պատեն ըճկճողը՝ պատեն ըճկճողի հալից կը հասկաճա:
ՓՇՄ. 121 Շ՛Կ

Տանէրքեն ընկճողը՝ տանէրքեն ընկըճողի հետ պիտի:
Լ՛Մ 1880, 56 Բ՛Ն

Մի ատով չեճը, մի հալով եճը:
ԺԲՄ. 225 Վ՛Պ՛/Ա՛Շ 48 Ա՛Շա/ՓՇՄ. 116 Շ՛Կ/Ա՛Հ VI, 92 Բ՛Ն

Ուրագը իրա կոթը չի տաշի:
ԺԲՄ. 215 Վ՛Պ՛/ՓՇՄ. 121 Շ՛Կ/ԹՄԿ 171 Թ՛Փ՛/Շ՛Կ 13 Շ՛ախ/Ա՛Հ XVII, 52 Ա՛Հ2/Պ՛Վ. 142 Վ՛Ն/ԲՄ. 107 Խ՛ոջ/Բ՛ 1898, 346 Բ՛Պ՛/ՈՒՉ 141 Չ՛Թ՛

Կաղինը իր կոթը չի տաշի:
Մ՛ 1886, 45 Տ՛Պ՛/Բ՛ 1898, 378 Գ՛Ք՛

Թանաւին իր կոմը չի տալիս։
Ա.Ճ 17 Աշա/Ա.Ն 40 Նխչ/ՀՏվ. 6 Շրկ/ժ.Ա. 244 Ա.կն/Բ 1900, 564 կՄ/Բ 1900, 350 կսբ/Բ 1899, 478 կն/ժ.Ա. 181 Մշ/ՊՀկ 1666 Զմխ

Ցուցը շան միս չի ուտիլ։
Պժ/Բ 55 Աշա/ՓՃԱ. 119 Շրկ/Ա.Ն 35 Նխչ/ժ.Ա.Բ 87 Ա.խց/կՃ 5 Դ.բբ/Ա.Հ VI, 93 Բկն/ՆՀՓ 111 Նմկ/ՁԲ 62 Զմժ/ժ.Ա. 197 Տրպ/Բ 1899, 805 Հպբ/Ա.Մ 1886, 74 Ապս/Բ 1900, 598 կՄ/ՄՀՔ 1859, 414 Լս/Բ 1899, 696 Թվբ/ՀՍ. 211 Ա.կն/ժ.Ա. 174 Խաա/Ա.Հ.Ա. 11 Պլս/ԵՄ. 101 Խաչ/Բ 1899, 651 Խն/Բ 1899, 555 Բպկ/ՀՊ 1895, № 1235 Դմ/Ա.Բ II, 15 Ա.գլ

Շանը միս ժամին չի ծամիլ։
ժ.Ա. 215 Վզպ/ԹՄԿ 145 ԹՓլ/Վ.Ա II, 147 Վն

Շանը շան լմամքնիկ չի ժամին։
ժ.Ա. 226 Վզպ/ժ.Ա. 236 Լս

Շանը շան ոսը չի խոխոլ։
ՄՀՔ 1859, 414 Լս/ԿՃ 17 Դ.բբ/ՀՏվ 21 Շրկ

Շանը շան ոսը կծիլ չի։
Ա.Հ XI, 115 Բբ

Ցուցը շան միսը կերակ, ոսկոռը դեն չը գցեց։
ՓՃԱ. 119 Շրկ/ԹՄԿ 146 ԹՓլ

Գառլան (*տրտում*) դառլայի աչքը չի ճաշի։
ՀԺ VII, 99 Խրմ/Ա.Ն 45 Նխչ

ԱՄԵՆ ԲԱՆ ԳՆԱՀԱՏԵԼԻ (ՁՈՐԵՂ) Է ԻՐ ՄԵՋԱՎԱՅՐՈՒՄ։ ՊԵՏՔ Է ՀԱՐՄԱՐՎԵԼ ՄԵՋԱՎԱՅՐԻՆ (ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻՆ, ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ)։ ՎԱՏԻ ՀԵՏ ՇՓՎՈՂԸ ՎԱՏԱՆՈՒՄ Է

Ամեն բան իրա տեղն ունի։
ՓՃԱ. 91 Շրկ/ԳԱ. 57 Վզպ/ԹՄԿ 67 ԹՓլ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Չիս բազարում (*շուկա*) էշն ըն-չացո՞ւ ա։
Ա.Ճ 44 Աշա/ՓՃԱ. 113 Շրկ

Չիս իմալում (*ախոռ*) էշը ընչա-ցու է։
Ա.Գ. 12 Դ.բբ

Չիս իմալում էշ չեն կապում։
ՀԱՎ 1930, 361 Դ.բբ/Ա.Հ.Ա. 9 Պլս/ԳՓ 109 Ալմ/Ա.ՃԳ. 74 Ա.բբ

Տանու խոսկը դուրս չի պետք գա։
ԹՄԿ 161 ԹՓլ/ԹՄԿ 161 ԹՓլ

Ցանը շան լմամքնիկ չի ժամին։
ժ.Ա. 226 Վզպ/ժ.Ա. 236 Լս

Ցանը շան ոսը չի խոխոլ։
ՄՀՔ 1859, 414 Լս/ԿՃ 17 Դ.բբ/ՀՏվ 21 Շրկ

Ցանը շան ոսը կծիլ չի։
Ա.Հ XI, 115 Բբ

Ցուցը շան միսը կերակ, ոսկոռը դեն չը գցեց։
ՓՃԱ. 119 Շրկ/ԹՄԿ 146 ԹՓլ

Գառլան (*տրտում*) դառլայի աչքը չի ճաշի։
ՀԺ VII, 99 Խրմ/Ա.Ն 45 Նխչ

Ձագոնն ընկնում տեղ փչի, որ պար խաղցող լինի։
ՆՆ 491 Շրկ

Ձագոնան էննենց տեղ փչի, որ ասող կա։
ԳՓ 123 Ալմ

Ամեն խոսք իր տեղն ունի։
Ա.Ճ 2 Աշա

Աղոթքն իր տեղը, բուրն իր տեղը։
ժ.Ա. I, 18

Միճաճ իր տիղն ուճե, պատիկն իր տիղը։
ԹՄԿ 138 ԹՓլ

Ո՛րդի պիպիչ *(գառնայի լեզվակը)*, ընդե ամբամբիչ *(գիտի թա-կոցը)*:
ԺԵՍ. 226 Վդպ

Գոմշու տեղ եզ չի բանի:
ԺԵՍ. 256 Շախ

Էշի հարսանիքը ցախրումը կըլնի:
ԳՍ. 65 Վդպ

Որսը բարումը *(որսի հաճախման վայրը)* կը զցեն:
ՍԽ 30 Զգդ

Հինաւ հարսնցոյն է պետք:
Ա.Դ. 17 Ալպ

Գառը քոզին *(գառնանոց)* բայլու *(հայտնի)* կենե:
ՀՏՎ. 4 Շրկ

Սարի աճիւռա ծաղիկն էլ իրա տիղումը իր փառքը վարթի ճիդ՞չի փոխի:
ԹՄԿ 154 Թֆլ

Կիրիկը *(կորնկ)* ջըրը *(ջրոտ)* տիղը կու ցաւին:
ՈՒՋ 139 Զք

Ջարն իրա տեղը ծանոթ ա:
ԺԵՍ. 216 Վդպ/ԺԵՍ. 207 Ալճ/Ա.Հ VI, 99 Բլն/Ա.Հ IX, 191 Գլա/ԺԵՍ. 197 Տրպ/Բ 1898, 378 Դրք/ՍԵ 10 Մկ

Ամեն քար իր տեղը ծանր է:
Ա.Ն 43 Նխջ

Ջարն իր տեղը ծանր կըլնի:
ՊԺԲ 58 Աշա/ԹՄԿ 165 Թֆլ/Ա.Հ XI, 117 Բրչ/ԲԱ. 42 Դրք/ՓԵԱ. 126 Շրկ/ՀԺՀ VII, 111 Վն
Ծանդր քարը իր տեղըմը կը ճնա:
Ա.Շ 36 Աշա

Շունն իրանց դռանը ղոչաղ կըլնի:
ՓՇԱ. 118 Շրկ/ԹՄԿ 144 Թֆլ/ԳԱ. 19 Վդպ/Ա.Շ 52 Աշա/Ա 215 Ալմ/ԲԱ. 32 Դրք/Վ.Ա II, 147 Վն

Մուկն իրա ծակի դուռը ղոչաղ կըլի:
ԺԵՍ. 236 Լռ

Մուկ ուր ծակի դուռ առչուծ ա:
Ա.Հ XVII, 50 Ալշ/ԵԱ. 106 Խաջ/ԺԵՍ. 183 Մշ/Ա.Հ VI, 93 Բլն

Մուկն յուր պոնի մեչ առլան կըլի:
ԺԵՍ. 231 Հթ/Ա.Շ 48 Աշա

Ամեն խորոզ *(աքլոր)* իրա չոփլիկին *(ապրանոց)* ղոչախ կըլի:
ԺԵՍ. 247 Հզկ

Ջուկը ծովում կը մեծնաւա:
ԺԵՍ. 224 Վդպ/ՊԺԲ 52 Աշա/ՀԺՀ VII, 83 Աառ/ՓՇԱ. 113 Շրկ/ԿՇ 5 Դրք/Ա.Հ VI, 91 Բլն/ՁԲ 61 Զհմ/ԺԵՍ. 231 Հթ/ՀԱ.Վ. 1891, 301 Տրպ/Բ 1899, 425 Կն

Ջուկը ջրումը կը մեռնաւա:
Ա.Հ XI, 115 Բրչ/ԱՄ. 99 Պշպ

Ջկին ումրը (կյանքը) ջրին մեջն է:
Բ 1898, 414 Դրք

Որ գեղն էքաս, էն տեղի գդակը դիր:
Ա.Շ 61 Աշա

Որտեղ որ գնաս, էն երկրի գդակը ծածկե:
ՓՇԱ. 120 Շրկ/ԹՄԿ 102 Թֆլ

Ես գեղում, որ սաղ քոռ ես, դու էլ աչքերդ կապի:
Ա.Շ 21 Աշա

Ինչ ի՛րդիր վատր դնաս, տնանխա վատր դիմի (ողջը) էլ քոռ ին, դուն էլ քոռացի:
ԹՄԿ 106 Թֆլ/ՓՇՍ. 120 Շրկ

Ամալսը քոռ ա, ձեռդ աչքիդ վրա դի՛ր:
ՄՀԹ 1859, 414 Լո

Գնացի մեշեն *(անտառ)*, սոթվա փեշեն *(մասնագիտություն)*:
ԺԲՍ. 293 Վդպ/Ա.Շ 16 Աշա/ԹՄԿ 172 Թֆլ/ԺԲՍ. 183 Մշ

Էրթաս էն մեշեն, որ սոթվես էն փեշեն:
ԺԲՍ. 173 Խաս/Ա.Հ VII—VIII, 461 Ալշ

Էկար մեր մեշեն, սաթվի մեր փեշեն:
Ա.Շ 22 Աշա

Ամի մեր մեշեն, սամրի մեր փեշեն:
ՓՇՍ. 96 Շրկ

Էրթանք էն շեն, սանենք էն փեշեն:
Վ.Ս II, 139 Վն

Ժամանակը քեզ չի հարմարի, դու ժամանակին հարմարի:
ՆՆ 497 Շրկ

Աշխարքը միզ հիդ չի գա, մինք նրա հիդ կեճանք:
ԹՄԿ 73 Թֆլ/Վ.Ս I, 122 Վն

Օրը մեզ հետ չի գալի, մենք օրի հետ պտի էթանք:
ԺԲՍ. 296 Վդպ/Ա.Շ 54 Աշա

Ջուրը քեզ չգա, դու ջրի հետ գնա:
Ա.Ժ.Բ 90 Քնբ/ԹՄԿ 151 Թֆլ/ՓՇՍ. 124 Շրկ

Մրոտ պուտկին քսվողը կը մրոտի:
ՓՇՍ. 117 Շրկ

Մրոտ պուտկին քսվ նատողը կը մրոտի:
Էհ. 13 Կրն/ԺԱ.Բ 80 Ալթց

Ագռավի հետ ախպերացար,... կացիդ պտի լնի:
Ա.Շ 8 Աշա/Սե 1 Մկ/ԺԲՍ. 176 Բլն/Գ.Թ 108 Սլմ ԺԲՍ. 246 Հդկ

Ագռավից բնկեր եղողը աղբի կը հանգիպի:
Ա.ՀՍ. 3 Գլս

Գողին հետ ապրողը գողություն սոթվի կու:
ՀԱՎ. 1891, 110 Տրպ

ՄԱՐԴԸ ՀԱՄԱԿԵՐՊՎՈՒՄ Է ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻՆ. ՆԱ ՕԳՏՎՈՒՄ Է ՀԱՐՄԱՐ ԱՌԻԹԻՑ

Ասնաթը կերել ա բանջաթը:
ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԺԲՍ. 209 Վդպ/Կշ 1 Ղբր/Ա.Հ VI, 76 Բլն/ԹՄԿ 75 Թֆլ/Ա.Ն 30 Նթջ/Բ 1900, 618 ԿՄ/ԺԲՍ. 230 Հթ/ԺԲՍ. 245 Ակն/Ա.Հ IX, 188 Գլս

Անճաթը կուտի բանջաթը:
Զբ 59 Զհմ

Անճաթը կուտի անլի բանջաթը:
Բ 1899, 378 Գլս

Անճարի կնրակատն է բանջարը:
ԹՄԿ 65 ԹՓԼ

Անճարն է կնրել չայէ-բանջարը (շաղգամի տեսակ):
ՓԾՍ. 93 Շրկ

Նաչարը կուտի բանջար, շատ նաչար կը խմի բանջրի ջուր:
ՎՍ I, 13 Ա.Հ VII—VIII, 474 Ա₁₂

Անոթի մարդը քարեն կակուղը կուտե:
ԵՀԳ. 97 ԵվԳ/Ա.Գ. 17 Ա.Թղ

Անոթի մարդը քարն ու ծառ կը:
Ա.Հ XIX, 97 Ա₁₂/ԵՀԳ. 97 ԵվԳ

Անոթի մարդուն հացը գաթա կերևա:
ԵՍ. 116 Խաչ

Կակղես, կուտես:
ՊԺԲ 50 Ա.շա/ՀՏվ. 13 Շրկ/ԹՄԿ 118 ԹՓԼ/ԿՇ 3 Գ.բր/ԵՍ. 119 Խաչ/ՊՎ. 138 Վն

Կակծու, փա՛ռք ասածու:
ՀԺՀ VII, 95 Վզպ/Ա.Շ 36 Ա.շա/ՀՏվ. 14 Շրկ/ՎՍ I, 130 Վն/Ա.Հ VI, 87 Բլն

Կծու-կծու, փառք ասածու:
Ա.Հ XI, 114 Բրշ

Անճրկի մուկը կուտաւ չոր կոխկը:
Ա.Ա. 13 Պշտ

Թաղ չը կա՝ թաղխուս *(խաշած կառվաս)* խիխիմ, ճյալաչու *(ճարտասան)* պիճուկ *(ձևխած ճաշ)* ա՛խիխիմ:
Ա.Ե 4 Մկ

Եկեր պառեր, ճարճ է հասեր:
ԵՀԳ. 100 ԵվԳ/ՀԱ. 227 Ա.Կն/Ա.Հ IX, 183 Գլա/ՀԱՎ. 1892, 382 Տրտ

Ընդ սեղ մարդ իր մամու *(մարդ)* սիրտին պրո *(հայրիկ)* կըսեն:
Ա.Հ VI, 94 Բլն

Ուտե, չուտե, կապարճ եղ է:
ՓԾՍ. 121 Շրկ

Գելն ամպ օրը կուրախացա:
ՓԾՍ. 98 Շրկ/ԹՄԿ 86 ԹՓԼ/Ս 215 Ալմ/ԺՍԲ 108 Ա.Թց/ՀԱՎ. 1891, 116 Տրտ

Ամբ օրը գիտեն հարսացիք ա:
ԺԵՍ. 217 Վզպ

Գողը ի՞նչ ա ուզում—մութը գիշեր:
ԳՍ. 14 Վզպ/ԳԺԲ 46 Ա.շա/ՓԾՍ. 99 Շրկ/ԹՄԿ 84 ԹՓԼ/ԲՍ. 13 Գ.բր/Ա.Հ VI, 79 Բլն/ՁԲ 59 Զհմ

Գողը մութ գիշերը կը խցդա:
ՄԹ 5 Շրկ

Գելն ամպ օր կուգի, գողը՝ մութ գիշեր:
ՀԺՀ VII, 78 Ա.ամ/ՎՍ II, 136 Վն

Գելն ամպ օրը կը պրտըսի:
ԷՍ. 1 Ալբ/ԺԵՍ. 173 Խաս/Ա.ՀՍ. 3 Պտս

Գելը ամպ օրը սիրտ կու:
ԺԵՍ. 193 Տրտ

Գելն ինչ կուգի, մե լիճան (ամպ ու բուք) քշի:
ՁԲ 59 Զհմ

Մինչև ջուրը չը պղտորվի, ձուկ չի բռնվի:
ԹՄԿ 151 Թ֊Ի

Պղտոր ջրի մեջ ձուկ բռնել:
ԵՀԳ. 112 Ե֊Ի/ՄԹ 38 Շրկ

Պղտոր ջրի մեջ ձուկ գցել:
ՊԺԲ 56 Ա֊ա

Կառվըցները դուրս էլան, մկները հախտ էլան:
ՓՇՄ. 109 Շրկ/ՍՇ 37 Ա֊ա/ԲՄ. 23 Դր

Կառքիրը մեռան, մկնիրս մեջ-պանը բաց էլավ:
ԹՄԿ 120 Թ֊Ի/ՀԺՀ VII, 82 Աառ

Կառուն ուռնը չի, մկնիրը չա-լավանդ (պարի տեսակ) *կը խաղան:*
ՊՎ. 138 Վդպ/Ս 214 Ա֊մ/ՍԵ 2 Մկ/Բ 1900, 636

Կառվիկ ուռն չի, մկնիկ անկյու-անկյու. կը թռնի:
ՎՄ I, 130 Վն

Կառքիրը դուս գնացին, մկնիրը շուշպար են խաղում:
ԹՄԿ 120 Թ֊Ի

Կառքիրը գացին, մուկիրս ճան-ապա բացցիլ:
Բ 1899, 772 Մ֊Թ

Կառվիկ չորացավ, մկնիկ գոթա-ցավ:
ՀԺՀ VII, 90 Ա֊Հ

Տաճառները վուր ուռնը չի ըլի, կառվցիրը վշալի (*տրախնգ*) կու ուռն:
ԹՄԿ 160 Թ֊Ի

Շները կռվեցին, ագռավի բանը հաջողեց:
ԳՄ. 56 Վդպ/Մ՝ 22 Լո/ՓՇՄ. 119 Շրկ

Շները կռվեցին, աղքատի բանը հաջողաց:
ԺԵՄ. 236 Լո/ԹՄԿ 144 Թ֊Ի

Երկու շուն կռվելիս, ճամբորդի բանը կը աջողի:
ՓՇՄ. 101 Շրկ/ՍՀ XII, 100 Ա֊Հ

Շունը շան հետ վուր կռվում է, գիլի բախտը բանում է:
ԹՄԿ 145 Թ֊Ի

ԳՈՐԾ ԱՆՈՂԸ ՊԵՏՔ Է ԿՐԻ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ ԵՎ, ԿԱՏԱՐԻ ՆՐԱ. ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

Ջուկ բռնողի շորերը բաց կլնի:
ԳՄ. 1 Վդպ/Մ 1885, 450 Գ֊Մ/ՎՄ I, 131 Վն

Ջուգ բռնողի... կը խլըչի:
ԺԵՄ. 213 Վդպ/ԹՄԿ 129 Թ֊Ի/ԺԵՄ. 170 Ա֊Հ/ԺԵՄ. 183 Մ֊Հ/ԼՄ 1880, 36 Բն/Շկ 13 Շախ/ԺԵՄ. 231 ՀԹ/ՄՀ 21 Լո

Թաց չհագած՝ ձուկ չի բռնվիլ:
ԱՆ 55 Նխ֊Ջ

Ջուրը ուռնողի փնշերքը կը թռչի:
ՓՇՄ. 122 Շրկ

Ջաղաց Էրողի գլուխը կալրոսի:
ԺԵՄ. 227 Վդպ/ԱՇ 57 Ա֊Հ

Ջաղաց մտնողը կու ալրոտվի։
ԹՄԿ 151 Թֆլ

Ջաղցպան ալրոտ կեղնի։
ԼՄ 1880, 51 Բլն

Գաթը մտնողը պոխ շորորա։
ՓՇՍ. 121 Շրկ/Բ 1898, 200 կրն/ՀՍ. 212 Սկն/Բ 1900, 599 կՄ/Սչ XVIII, 33 Սլշ/ԳՍ. 10 Վզպ

Բաղնիք մտնողը կը քրտնի։
ՆՆ 485 Շրկ/ՍՇԳ 73 Սրբ/ՀՍՎ 1892, 24 Տրպ

Բաղնիքց անքրտնիլ դուս չենը պա։
ՍՇ 11 Սշտ

Ով կը խաղա, ճա կը կաղա։
ԺԽՍ. 227 Վզպ/ՍՇ 54 Սշտ/ՓՇՍ. 120 Շրկ/ԹՄԿ 168 Թֆլ/Սչ VI, 95 Բլն/ՍՂ. 5 Սան

Խաղալ կա, կաղալ էլ կա։
ՀԺՀ VII, 109 Վն

Գինի խմողը կը ճարթի։
ՍՇ 14 Սշտ/ՓՇՍ. 98 Շրկ

ՏԵՂ ԿՍ. ՓԻՉԸ ԼՍՎ, Է

Բոդկը ինչքան ճոսր ըլնի, էնքան գլուխը մեծ կը գցի։
ԺԽՍ. 218 Վզպ/ՓՇՍ. 97 Շրկ/ԹՄԿ 81 Թֆլ/ԲՍ. 12 Դբր Սչ XII, 98 Սլշ/ՎՍ II, 136 Վն/ԺԽՍ. 232 Հթ

Կոպրոտուկը (կաղամբ) քանի նոսրանա՝ ալիդ գլուխ կ'առնե։
ԽՍ. 111 Խտջ

Բոդկի ճոսրը լաչկ է։
ԹՄԿ 81 Թֆլ

Սոխի սիլրագն (ճոսր) է անուշ։
ՆՆ 526 Շրկ/ՎՍ I, 136 Վն

ՀԵՌՍՑՍԾԸ ՄՈՌՍՑՎՈՒՄ Է

Հեռացա աչքից, օտարացա սրտից։
Սչ VI, 89 Բլն/ԺԽՍ. 213 Վզպ/ՀՏՎ 16 Շրկ/Բ 1898, 316 Քզ/Սչ XX, 108 Սլշ/ՍՍ. 17 Պշտ

Աչքից հեռու, սրտից հեռու։
ՊԺԲ 44 Սշտ/ՀԺՀ VII, 77 Ստա/Սչ VII—VIII, 488 Սլշ/ՆՆ 482 Շրկ/ԹՄԿ 65 Թֆլ/ԺԽՍ. 199 Տրպ/ՍՆ 12 Նխջ

Աչքան հեռի, մտքան հեռի։
ԿՇ 1 Դբր

Հեռացար մոռացար։
ԳՍ. 2 Վզպ

ԸՆԿՆՑԻՆ ՇԱՏԵՐՆ ԵՆ ՀԱՐՎԱԾՈՒՄ

Եզը որ վեր քցկնի, դաճակավորը կը շառաճա։
ԺԽՍ. 219 Վզպ/ՊԺԲ 54 Սշտ/ՀՏՎ 7 Շրկ/ԼՄ 1880, 19 Բլն/ՎՍ I, 125 Վն/ԿՇ 2 Դբր/ՇԿ 15 Շտխ/ՁԲ 59 Ձհմ/ՀՍ. 206 Սկն

Եզն որ մորթին դանկվորն կը պոկնա (շառաճա)։
Բ 1899, 642 Խտջ

Եզն ընկավ, դանակավոր շառաչվաց։
ԺԽՍ. 210 Վզպ/ԺԽՍ. 168 Սլշ

Սև հղը վիր ընկալ, դանակալտը չատացալ։
Սխ 28 Զպղ/ՀԺՀ VII, 107 Դլբ/ԹՄԿ 153 ԹՖլ

Եզը մսրթիցին, դանկխորը պոլցան։
ԵՍ. 106 Խաչ

Ծառը որ վեր ընկնի, կացնավորը կը շատանա։
ՓԵՍ. 108 Շրկ/ԹՄԿ 116 ԹՖլ

Էն որ ընկնա *(ընկնի)* դանակ կը շատնա։
Բ 1899, 652 Խն

ԱՐԺԱՆԻԿԻՑ ԲԱՐՁՐ ՄԵՆԱՐԱՆԲ ԵՒ ՀԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Շուշանը շփոր եփել չը գիտեր, վանքի խավծապար դրին։
ՓԵՍ. 119 Շրկ/ՄԹ 34 Շրկ

Հոգուս մեռնեմ բանապուր, դու էլ էլար կերակուր։
ԱԵ 66 Աշա/ԱՂ 1 Սան

Փառք քեզ Քրիստոսդ, մախռան եղավ պլհանդրխս կերակուր։
ՆՆ 532 Շրկ

Մեռնիմ քըզի կռնկի փշրուկ, թռար էլար առաշտի պռուկ։
ԱՀ VII—VIII, 473 Ալշ

Գեղը չըկա տանուիկին, իշուն անուռը դրել են լուսաիկին։
ԺԱԲ 87 Ախց

Տունը չկա տանտիկին, հորթին կըանեն լուստիկին։
Բ 1898, 809 Քղ

Ա.ն գեղն որ աղա չի կենա, կեչիին *(ալծ)* աղա կը կանչին։
ՀՍ. 216 Ամն

Ա.ն գեղն որ մոլլա չլի, խորոզը մոլլա կենեն։
Ա.Ղ. 2 Ախց

Կովեն հուլյանեքս կտրած, հավերուն կը թիմաթենք։
ՆՆ 504 Շրկ

ԼԵԶՎԻ ԴԵՐՆ ՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԵԾ Է

Թրի կտրածը կը լավանա, լեզվի կտրածը չի լավանա։
ԳԱ. 3 Վզպ/ՓԵՍ. 105 Շրկ/ՎՍ II, 140 Վն/ԹՄԿ 99 ԹՖլ/ՀԺՀ VII, 109 Վն/Մ 1885, 424 Դլբ/Բ 1899, 652 Խն

Թրի յարեն (վերք) կը լավանա, լեզվինը չի լավանա։
ԱԵ 25 Աշա/ԿԵ 3 Դբր/ՎՍ I, 128 Վն/ԱՀ VI, 86 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 494 Ալշ/ԱՆ 23 Նխջ/Բ 1900, 564 ԿՄ/ԺԵՍ. 193 Տբղ

Կացնի կտրածը կը սաղանա, լեզվինը՝ ոչ։
Սխ 35 Զպղ

Ա.ր.ճ.ի յարան կը սաղնա, լեզվի յարան չի սաղնա։
ՈՒՋ 137 Զբ

Օձի կծածը կը սպանա, լեզվի կծածը չի սպանա:
ԺԵՍ. 229 Վպպ/ԿՇ 5 Դբբ/ՎՍ II, 152 Վն/ԺԵՍ. 180 Բլն/Ս 214 Ալմ/Բ 1898, 133 կն

Ոսքով ընկնողը կ'ելնա, լեզվով ընկնողը չ'ելնա:
Բ 1898, 378 Դբբ/ԺԵՍ. 180 Բլն/Մ 1885, 451 Դլթ/Ա.Հ VII—VIII, 477 Ալշ/Ա.Հ VI, 88 Բլն

Գեշ լեզուն ածելուց սուր է:
ՓՇՍ. 98 Շրկ/ԼՄ 1880, 12 Բլն/ԹՄԿ 157 ԹՓլ

Լեզվի ծակածը ճշդարն էլ ծակիլ չի:
ԲՍ. 21 Դբբ

Լեզվին ծակածը հիչ մեկ բան չի ծակիր:
ՀՍՎ. 1891, 116 Տրտ

Լեզվի ծակածին դեղ չը կա:
ԲՍ. 21 Դբբ

Լեզվի բ..., կնկա բ... վատ ա:
ԺԵՍ. 221 Վպպ/ՍՇ 32 Աշտ

Մինչև բուրը եկավ, լեզուն բլուխը կտրեց:
ՓՇՍ. 117 Շրկ/ՎՍ II, 146 Վն/ԹՄԿ 102 ԹՓլ

Խնչկի սուրը սրվեցավ, լեզուն դլուխը ինդրաց:
ԹՄԿ 106 ԹՓլ

Տավարը կապով կը կապեն, մարդը՝ լեզվով:
Ա.Հ VI, 99 Բլն

Տավարի կապնն կը բռնեն, մարդու՝ լեզվին:
ԴԹ 120 Ալմ

Բուրը մեկ մարդ ըսպանեց, լեզուն մեծ օդու *(բանակ)*:
ԴԹ 108 Ալմ

Լեզուն լուռ, կռնակը դուռ *(ծանր գիտա)*:
ԵՍ. 100 Խաչ

Քանի լիզու գիտես՝ այնքան մարդ ես:
ԺՍԲ 85 Ախց

Աշխրքի շինող ու քանդողը լեզուն է:
ԹՄԿ 71 ԹՓլ

ԳՈՂ ԵՎ ԳՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Գողությունը չունի բողություն:
ԵՍ. 120 Խաչ/ԴԹ 118 Ալմ

Գող ու բ... վաաին *(ժամկետ)* քառուն օր է:
Ա.Ղ. 43 Ախց/ՄԹ. 6 Շրկ/Ա.Հ VI, 78 Բլն/ԺԵՍ. 256

Գողութինը քառասուն օրն կը բացվի:
ՀՏՎ. 4 Շրկ

Գող մարդը ոսկից *(գույն)* մաշուր *(հայտնի)* կաճի:
ԳՍ. 4 Վպպ/ՍՇ 15 Աշտ/ՓՇՍ. 99 Շրկ/ԹՄԿ 86 ԹՓլ

Գողի աչքն երեսին կը խաղա:
ՀՏՎ. 5 Շրկ

Ձվի գողը ձի էլ կը գողանա:
ՎՍ. 29 Վպպ/ԿՇ 5 Դբբ

Չմի գողը ձիապող կը գտնուի:
ՓԾՒ. 113 Շրկ/ԹՄԿ 128 ԹՓԼ/ՎՍ II. 111 Վն

Չի կամ ձու գողանում մեկ ու:
ԳՍ. 60 Վպպ

Չմի գուդն ու ձիու գուդը մեկ է:
ԹՄԿ 128 ԹՓԼ

Ինչ ձմի գող, ինչ ձիու գող:
ԱՀ VII VIII. 166 ԱԼՀ ՀԺՀ VII. 109 Վն

Չմի գող—ձիու գող:
ՄՀԹ 1859. 111 Լո

Հավկիթի գողը ճակ ալ կը գողանա:
ԱՆ 81 ՆԹՀ

Ասեղի գուդն ու ուղտի գուդը մեկ է:
ԹՄԿ 73 ԹՓԼ ԵՍ. 117 ՀառՀ

Գողը մեկի մեղքն ա ասում, կորցնողը՝ հազարի:
ԱԾ 13 ԱՀա/ԹՄԿ 85 ԹՓԼ/ՎՍ II. 136 Վն ՓԾՒ. 99 Շրկ

Գողնողը մե մեղկ է ասում, կորցրնողը՝ հազար:
ԹՄԿ 84 ԹՓԼ/ՆՆ 188 Շրկ

Քառասուն գող մե չպղպի *(մեխի)* չեն կարացել բալանել:
ՄԹ 46 Շրկ

Չպղպը գողերից վախ չունի:
ԵՍ. 30 Ղբր

Գողը ասպածին ա փոշման, աերը մնացածին:
ԱԾ 13 ԱՀա

Գողի ջերը *(գրպան)* ծակ կը լինի:
ԳՍ. 19 Վպպ

Գուդի հախեմեն *(արժանի պատիժ)* ասում գուբա:
ԹՄԿ 86 ԹՓԼ

Գողի համար բերդն ու բազարը մին ա:
ՄՀ 24 Լո

Գողի լեզուն կարճ կլինի:
ԳՍ. 5 Վպպ

Գողին մեկ ճամբա է, իսկ իրեկնողին հազար:
ԼՄ 1880, 13 Բրն

Գողը լուսնյակի բշնամի է:
ԱՆ 32 ՆԹՀ

Մ՛չ գողի ընկեր իրենս, ո՛չ էլ կտաբը ընկած մարդի գամին *(երաշխավոր)* կենում:
ԵՍ. 33 Ղբր

ԲՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Մարտի իրիկն, լազլազը *(արագիլ)* բերի:
ԳՍ. 17 Վպպ/ՀՏՎ. 19 Շրկ/Փ 1877/78, 291 ԱԹԹ/Բ 1898, 809 Բպ

Մարտի վերց, ձյուն վեր ձյան ցեց. մարտի իրիկն, լակլակ իր բերի:
ԼՄ 1880, 39 Բրն

Մարտի իրիկը, մատը *(խոզոպի)* կտրտըցու ձին:
ԳՍ. 17 Վպպ

Պռչիկ-պռչիկ մարտ մուտ, մարտն հասնեցի գարուն մուտ:
ԵՍ. 113 ՀառՀ

Վ.երջացավ մարտս, գնաց դարտս:
ԺԽՍ 205 Տրպ

Մարտը մեկ օրն օխտ կնիկ կը փոխա:
ԽՍ 113 Խտջ

Ով որ ապրիլին ցաւա՝ ապրի ու քաղա, ով որ մայիսին ցաւա՝ մզմզուկ (*չնչին բան*) քաղա:
ԽՍ 113 Խտջ

Ապրիլն ապրեցրուց, հիդ հկավ, ս.....:
ԹՄԿ 73 Թֆլ

Մի վախեցար մարտի ձմեռեն, վախեցիր ապրիլի հնգեն՝ եզը կը բաժնե ընկերեն:
ԺԽՍ 203 Տրպ

Մինչև նուհիս, ուհիս ը՝ ուհիս, չուհիս ը՝ չուհիս:
ԱՆ 29 Նխջ

Մանիշակ—գարնան շիշակ (*ծաղիկ*):
ՊԺԲ 52 Աշտ

Ծառզարդար—զարդկե Զատիկ:
ՀՏՎ 12 Շրկ

Աստվածածնուն բազը մտի, Սուրբ Խաչն արտ, ծակը մտի:
ԱՇ 1 Աշտ/ՀԺՀ VII, 77 Աստ/ՀՄԿ 36 Հվբ

Աստվածածնուն տուն մտի, Սուրբ Խաչին անգուն (թոնրի օդանցք) մտի:
ԱՇ 9 Աշտ/ԺԽՍ 233 Լր

Աստվածածնին արտ, բազը մտիր, Սուրբ Խաչն արտ, ծակը մտիր, Մուղնուխտն արտ, դուռը հետ արտ:
ԺԽՍ 238 Կլպ

Էշը որ գոաց՝ գարուն ա:
ԳՍ 24 Վդպ

Գյարուն խաւիհն կառուց (*գուլպայի ծայր*), աշուն խաւիհն շղերուց:
ՎՍ I, 123 Վն

Ամառվա անձրևին, ձմեռվա ութգակին մի՛ ավատա:
ԹՄԿ 68 Թֆլ

Ամռան տղան վարդի տղա, ձմռան տղան մոխրի տղա:
ՀՍՎ 1892, 382 Տրպ

Ամառվա գեռուիկ, ձմեռվա գեաուիկն ի:
ՎՍ II, 134 Վն

Ամառվա հասած տանձը աշուն չի տեսնի:
Սխ 30 Զպպ

Վարդևորին—կտեր ծերին:
ԱՇ 61 Աշտ

Աշուն շուն, գարուն նախշուն, ամառ ամիրա, ձմեռ պեխեր (*անօգուտ*) ա:
ԼՄ 1880, 10 Բլն/ՁՍԼ 149 Վն/ՎՍ II, 134 Վն

Աշուն չի՝ շուն (*կարճ օրերի համար*):
ԽՍ 108 Խտջ

Աշնան ցուրտ դմակ է, գարնան ցուրտ դանակ է:
ԼՄ 1880, 4 ԲՆ

Ձմեռվա վարդը կրակն ա:
ԳՍ. 60 Վզպ/ՍՃ 45 Աշտ/ՓՇՍ. 113 Շրկ

Լավ է Կաղանդը, քանց վարդավառը:
ՀԺՀ VII. 99 Խրմ/ՍՆ 41 ՆԽՀ/Բ 1898, 133

Երանի Զլօհնևքին, ոչ երանի Վարդևօրին:
ՎՍ. 12 Վզպ

Եկավ փաշի պես, գնաց բոշի պես:
ԵՍ. 107 ԽտՀ/ԳԹ 115 Սլմ

Կաղանդին էշն ախորը կիմանա *(օրերի երկարելը)*:
ՀՍ. 238 Սկն

Յանվրին (հունվար) էշն ախոռին կու խմանա, վոր օրն էրգարացել է:
ԹՄԿ 93 ԹՖԼ/ԹՄԿ 242 ԹՖԼ

Խաչը վուր ջուրը կու ննգնի, օրիրը կու ապաանա:
ԹՄԿ 113 ԹՖԼ

Յուրաը չամուռնն *(ցնխ)* պղնկ է:
ՍՆ 32 ՆԽՀ

Ձյունը հա ձմառեղ *(ձնառիղ)* կնսոի:
ՎՍ II. 144 Վն

Թքնիս գեռինը չիյնիր *(շատ ցուրտ է)*:
ՀՍ. 232 Սկն

Տարի կա օրվան կը պահե, օր կա՝ տարվան:
ՓՇՍ. 124 Շրկ/ԹՄԿ 161 ԹՖԼ/ԺԽՍ. 251, Հղկ/ԲՍ. 43 Երվ

Գուքա տարին, ճիդը բարին:
ԹՄԿ 85 ԹՖԼ

Տարին բերքմ ա, ֆողը պարծեցնըմ ա:
ԱՀ XI, 116 ԲԲՀ

Տարեցտարվան վրա, տարին գիդե *(դեռևի բերքը փուխտականն է)*:
ԹՄԿ 162 ԹՖԼ

Տարին տարուն հրնակ կը տա:
ԱՀ XI, 116 ԲԲՀ

Տարին չաթճին *(ցանկապատ)* տակը կապած չե:
ԱՍ. 153 Պշտ

Տարին մեկ օրվաճ պես բաճ է:
ԱՃ 81 ՆԽՀ

Տարին 12 ամիս ա, ամեն ամիս յուրաճ պտուղը օճի:
ԲՍ. 39 Դրբ

Տարվաճ չորս եղանճակները հարեվաճ են, են էլ միճ-մնուս հակառակ:
ԲՍ. 40 Դրբ

Եկեյնիցը *(անչափ անձրևոտ)* սով կըլի, չորեյնից՝ *(չորային)* չե:
ԱՀ XI, 113 ԲԲՀ

Վեղավ *(հող)* ա ապրում արարած աշխարնը:
ԲՍ. 39 Դրբ

Սևաֆողը եղի վրա կը գցի:
ՀԺՀ VII, 97 վ.պպ

Ցանքը որ կա, ռանչպարի ուժուռն *(հուշա)* ա:
ՄԹ 45 Շրկ

Անվարիլ հողը բե ցաւնցիր, դուրդ ու դուշ *(վնասատուներ)* կուտի սերմդ:
ԱԺԲ 85 Բնբ

Բաղը բեդուվար *(անմատահելի)* աղբեր է:
ԹՄԿ 80 Թֆլ

Օվոր բաղ ուճե, սրան մեչը գաղ *(խարան)* ուճե:
ԹՄԿ 172 Թֆլ

Չրի մոսի ծառը ճելլի *(սրտգ)* մեծանում ա, ճելլի էլ պռավում:
ԲՍ 36 Վ.բր

Սրև բարթրացավ, կորեկ բաղցրացավ:
ԼՄ 1880, 1 Բն Ա.Հ VII—VIII, 458 Ա.Ք

Անձրևի արևը բեժ կըլի:
Ա.Հ XI, 112 Բբ.Հ

Լուսնի ճեսապը *(հաշիվ)* իրիգնակին *(տրև)* ճետ բոնում չի:
ԲՍ 21 Վ.բր

Գելը ապա է բերում *(երբ անձրևելիս տրև է ծագում)*:
ԹՄԿ 83 Թֆլ

Գամու խերն էլ շատ ա, շառն էլ:
ԲՍ 41 Երվ

ԳՅՈՒՂԱՑԻ ԵՎ ԲԱՂԱԲԱՑԻ

Գեղացու գեղեցիկը շատ կա:
ՓԾՍ 97 Շրկ

Գեղերումն էլ գեշից սիրունը կըլնի:
Ա.Շ 14 Ա.շտ

Ռանչպարի *(հոգատար)* դոշակը սև հողն է, բարձը՝ չոր քարը:
ՄԹ 40 Շրկ/Ա.Շ 58 Ա.շտ

Ռանչպարի խոփը ոսկի կը կըտրե:
ՄԹ 40 Շրկ

Ռանչպար մարդը լավ է, բանց ըլխըզ *(չարակամ)* իշխանը:
ՓԾՍ 122 Շրկ

Աշխարքի շեն վեր գուբնին է:
Ա.Ղ. 12 Վ.ն

Գեղացի—խառ սեղացի:
ԺՍ II, 74

Գեղացին մեռնի, կենե ուր եղին կաշին մնա կու, քաղքըցուն՝ ի՞նչ մնա կու:
Ա.Ի. 1895, 54 Տրպ

Մեռնեմ մառաղ, ապրեմ ճոռաղ:
ԳՍ 21 Վ.պպ

Գեղըցու խոսքը չվանի *(պարան)* չեն դնում:
Ա.ԺԲ 86 Բնբ

Գիղըցու խոսկը ջվալ չի մանուած:
ԹՄԿ 86 Թ՟Խ

Ճիճւակաւ շիլլրիքաւ, հնա բան՝ ուսա ըրու բան:
ՀԺՀ VII. 92 Ա՟Հ ՎՀ II. 147 Վ՟Ն

Ճիճւակաւ —վեր ակաւ:
ԺԲՀ. 190 Վ՟Ն

Ճիճւակաւ որ շիտրի, չարուխն ուր ոտ կը դիվոտի:
ՎՀ I. 133 Վ՟Ն/ՇԿ 11 Շ՟Խ/ՀՄՎ 1890. 163 Տ՟Պ/ԱԱՊ 1855, 83 Պ՟Ս/ԳԹ 123 Ա՟Մ

Գեղի շուրը քաղաք մանե ին, պոչը սիմած կը քալե:
ԱՆ 57 ՆԽՋ/ԹՄԿ 86 Թ՟Խ

Գեղիցն հնցին, տեղից չհնցին:
ՎՀ II. 136 Վ՟Ն

Ոաճչպաբի խուլուսը *(միջք)*, որ գուզ հնալ՝ ցաւածը լաւ չի բուսնի:
ՄԹ 40 Շ՟Կ

Գեղացու աշխատասիքը թաթեր *(վաշխատուն ցեղ)* կուտեն:
ԺԲՀ. 192 Ա՟Ծ

Գեղըցու փորը քաղքցու հացով չի կըշտանա:
ԱՇ 13 Ա՟Շ

Գեղըցին գեշ բանից ըմանչիլ չի, հնասից *(հաշիվ)* կըմանչի:
ԱՀ XI. 112 Բ՟Հ

Քաղքցի կանչի կարոտ, խազար ժողով *(ազգ)* հնալ արուս:
ՎՀ II. 152 Վ՟Ն

Գեղացիին աղբար կ՚ընե, հարուսին աղա. իսկ ուսնլու կոկոսին գեղացիին կ՚ընե աղա:
ՀՄՎ. 1892, 24 Տ՟Պ

ԱՐՀԵՍՏ ԵՒ ԱՐՀԵՍՏԱՎՈՐ

Գեշակն *(արհնաւ)* օր կա օսկե բիլազուկ *(ոսկեղանջան)* ե:
ՀՏՎ. 29 Շ՟Կ/ԼՄ 1880. 10 Բ՟Ն

Արվեսաը կար-կար աղբյուր ա, որ վրաի ոչ՝ պկասիլ հնլ չի:
ԲԲ. 10 Դ՟Բ/ԹՄԿ 164 Թ՟Խ

Արհեսաւ ուհնցող հարի *(միհնչէ)* կեսօրին ածօրի կը մհնա, չուհնցող՝ հարի իրիկուն:
ԼՄ 1880. 14 Բ՟Ն/ՓՇԱ. 102 Շ՟Կ/Ա՟Հ XX. 110 Ա՟Ղ

Գեղացիին աղբար կ՚ընե, հարուսին աղա. իսկ ուսնլու կոկոսին գեղացիին կ՚ընե աղա:
ՀՄՎ. 1892, 24 Տ՟Պ

ԱՐՀԵՍՏ ԵՒ ԱՐՀԵՍՏԱՎՈՐ

Գեշակն *(արհնաւ)* օր կա օսկե բիլազուկ *(ոսկեղանջան)* ե:
ՀՏՎ. 29 Շ՟Կ/ԼՄ 1880. 10 Բ՟Ն

Արվեսաը կար-կար աղբյուր ա, որ վրաի ոչ՝ պկասիլ հնլ չի:
ԲԲ. 10 Դ՟Բ/ԹՄԿ 164 Թ՟Խ

Արհեսաւ ուհնցող հարի *(միհնչէ)* կեսօրին ածօրի կը մհնա, չուհնցող՝ հարի իրիկուն:
ԼՄ 1880. 14 Բ՟Ն/ՓՇԱ. 102 Շ՟Կ/Ա՟Հ XX. 110 Ա՟Ղ

Գեշագասիրուչ կնիկը մընչանը կեսօր ա սոված կացն, աճիսեշակինը՝ մընչանը իրիկուն:
ԺԲՀ. 229 Վ՟Պ/ՎՀ II. 138 Վ՟Ն/Ա՟Հ XX. 110 Ա՟Ղ

Արհեսաւ արհեսաւավորի ձեռք զար *(գերի)* ե:
ԼՄ 1880. 4 Բ՟Ն/Ա՟Հ XII. 96 Ա՟Ղ ?

Ոաճդան ա պարզ ածում գյուղկարի *(հյուսն)* երեսը:
ԲԲ. 36 Դ՟Բ/Գ՟Ք 113 Ա՟Մ

Անուսաա արհեսաը հարամ է:
ԳՍ. 57 Վդպ/ՓՇՍ. 93 Շրկ

Անպաղգահ վհեշակը հարամ է:
ԹՄԿ 74 Թֆլ

Հացը հացարարին տուր, միճն էլ Հվելի:
ԺԵՍ. 223 Վդպ/ՊԺԲ 51 Աշա/ԺԵՍ. 242 Օշկ/ՓՇՍ. 112 Շրկ/ՄՀ 22 Լռ/ԿՇ 16 Ղբբ/ԼՄ 1880, 32 Բլն/ԷՍ. 4 Ալշ/ՎՍ I, 128 Վն/ՈՒՉ 139 Զթ

Դարբինը դանակ չի ուճեճա:
ԳՍ. 58 Վդպ/ԹՄԿ 89 Թֆլ/ԶԲ 59 Զհմ

Դարբնին դանակ չեղնի, ջուլհակին՝ պատանք:
ԱՀ VI, 79 Բլն

Դամբչու (երկաթագործ) տունը խաչերկաթի չի գոնվի:
ՓՇՍ. 99 Շրկ/ԺԵՍ. 250 Հդկ

Մեռավ հարսատ (երկաթագործ), տունը չը գլոնվավ վհատատ (բրիչ):
Բ 1899, 652 Խն/Բ 1899, 555 Քղք/Մ 1886, 45 Տրպ

Դարբինը վհատ վհատատով հորեցին:
ԺԵՍ. 169 Ալշ

Դանկըրին դանակ չ'եղնի, դարբնին՝ խաճերկաթի:
ԱՀ XII, 99 Ալշ/ԵՍ. 102 Խտջ

Մաշակարին *(կոշկակար)* մաշիկ չի ըլնի:
ԺԵՍ. 213 Վդպ/ԹՄԿ 114 Թֆլ

Մաշակարի մաշիկը ծակ կըլնի:
ՓՇՍ. 114 Շրկ/ԱՆ 45 Նխջ

Սոկրի (կոշկակար) տոլ խին կելնի:
ԺԵՍ. 191 Վն/ԱՍ. 109 Ալշ

Բաշմախչուն (կոշկակար) չմոշկ (կոշիկ) չինել, դամչարչուն՝ տեհնակ:
ՀԺՀ VII 102 Ղբբ

Կոշկակարին մուճակ (կոշիկ) չի պնի, ջուլհակին՝ պատանք:
Բ 1899, 652 Խն/ՈՒՉ 139 Զթ

Ջուլհակին պատան չի լինի:
ԳՍ. 58 Վդպ/ԹՄԿ 151 Թֆլ

Ջուլհակը ապրուս չի տանեննա, դարփուռը՝ դանակ:
ԹՄԿ 150 Թֆլ

Լավ վարպետը առանց պատանք կը մեռնի:
ՓՇՍ. 106 Շրկ

Բրըտին կուլա չի ըլնի:
ԺԵՍ. 218 Վդպ/ՓՇՍ. 97 Շրկ/ԹՄԿ 82 Թֆլ

Բրուտը խնկատա (փարչ) չի ուճեճա, պատարը՝ (մսագործ) դանակ:
ԹՄԿ 82 Թֆլ

Փեշաքյարի *(արհեստավոր)* մի ոտը կոտրված պոի ըլնի:
ԱՇ 64 Աշա/ՓՇՍ. 102 Շրկ

Փեշակքյարը փեշակքյարին բըշնամի ա:
ՊԺԲ 57 Աշա

Արվեստավորը արվեստավորին ծուռ կաշա:
ԵՍ. 114 Խտջ

Ներքնկին ասեցին՝ քոչի՛, ասեղը խրեց յախնեն *(օձիկ)* ու գնաց:
ԱԾ 17 Աշա/ԺԽՍ 234 Լա/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Ամեն զանիաթքյար կապրի, դամուրչու *(հրկաքթագործ)* մուրճ իրան քյար *(շահ)* կը մնա:
ՓՇՍ 92 Շրկ

Սովորած լավ փեշակդ հետդ գերեզման չտանես:
ԲՍ 37 Երվ

Իր արհեստին ծուռ իշկողը *(նայողը)* կուշտ չուտեր:
ԼՄ 1880, 23 Բլն

Չուստ աղքատը լավ է, քանզ կամաց փեշաքարը:
ԹՄԿ 148 ԹՓԼ

Բան սեսնողը հաճարեն *(գործիք)* ա:
ԵՍ 115 Խոջ

Թաղարեն օրըմ, լվաց փոխը դեռըմ:
ՎՍ II, 141 Վն

Ուստի մի կռանը կաժա հազար թուման:
ԺԽՍ 239 Կլպ

Հանարեն օր հանար չըլնի՝ մարին *(անասուն)* էրթալն հավաս չի գար:
ՀԱՎ 1887, 198 Խոջ

Ջենիյնեքը իշու ագի է, ձե՛ կ'երկընցնա, ձե՛ կը կարնըցնա:
Բ 1899, 425 Կն

Ջանիար, դանիար, գնա բանի՝ կաց ընդար *(հանդիստ)*:
ՓՇՍ 102 Շրկ

Ղանիարն *(հոգնել)* ու սանիարը *(արհեստ)* անպար են:
ԺԱԲ 86 Ախց

Համ խուս *(հյուսն)* ի, համ բնա. աչքն էլի *(օտար)* ճաշ կը մնա:
ՎՍ I, 130 Վն

Մեզի երկուս-երկուս, ուսթենուն տասներկուս:
ԵՍ 116 Խոջ

Ծուռուցնիեն *(հացթուխ)* հաշիվ ուզեցին՝ չերեսները *(երկժանի)* ցուցուց:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

ՓՈՂ, ԱՊՐԱՆՔ, ԱՌԵՎՏՈՒՐ, ԱՌԵՎՏՐԱԿԱՆ

Փողը որ կա ձեռի կեղտ ա:
ԱԺԲ 91 ԲՆՔ/ՆՆ 533 Շրկ/ԹՄԿ 163 ԹՓԼ/ԱՆ 81 ՆԹՋ

Փողը որ կա ժանգ ա:
ԱԺԲ 91 ԲՆՔ

Փուղը ձեռի կիպո է, լվացաս՝ կեղիա:
ԹՄԿ 164 ԹՓԼ

Փողը որ կա ձեռի աղտ ա, հասր կա, էքուց չը կա:
ՄԹ 45 Շրկ

Փողն ու հողը միեն ա:
ՊԺԲ 58 Աշա/ԱԺԲ 91 ԲՆՔ/ՓՇՍ 125 Շրկ

Ջուրնես փող, մահի հող:
ԳՍ 6 Վդպ/ՓՇՍ 124 Շրկ/ԹՄԿ 148 ԹՓԼ/Բ 1900, 636 Կար

Ջանիս փոդ, լիզա ֆոդ:
ՍԾ 56 Ա՛չա

Փուղը մութը ախդը լուս կուտա:
ԹՄԿ 164 Թֆլ

Փուղը դժուխին լաւ է տալի:
ԹՄԿ 163 Թֆլ

Փաթեն *(փոդ)* փրկի չաթեն:
ՀԺՀ VII, 111 վէդ/ՀՏվ. 29 Շրկ/ԺԵՍ. 180 Բլն

Տո՛ւր փոթեն, փրկվի չաթեն:
ՀԺՀ VII, 93 Ա՛լ2

Փարա կա, չարա (ճար) *կա:*
ԵՍ. 113 Խաչ/ԳՓ 116 Ա՛լմ

Փաթեն տուգու (բուժել) *ամէն յաթեն:*
ՀՏվ. 29 Շրկ

Պալ է փոթեն, կը տուգու ոչ յաթեն:
ԺԵՍ. 184 Մշ

Փողը պիծի *(փոքր)* ասառած եճ աճվաճել:
ԲՍ. 41 Դրբ/ԹՄԿ 163 Թֆլ/ԺԵՍ. 290 Տրպ

Փողի տիրոջ խոսքն ամեն տեղ կաճցնի:
ՆՆ 533 Շրկ/ԹՄԿ 165 Թֆլ

Ով որ փոդ ունի, խոսկը նրանն է:
ԹՄԿ 168 Թֆլ

Հազարը կաճի պազարը *(սակրոկոմբյուն):*
ԱՆ 30 Նխչ

Կուտա հազարը, կըլա պազարը:
ԱՆ 29 Նխչ

Հայ գիդի առակ, բանը կու շինիս իսառակ:
ԹՄԿ 122 Թֆլ/ԱՆ 41 Նխչ

Բէր սառակ, որ բանն անի խառակ:
ՓՇԱ. 96 Շրկ

Թե փող ուճիս, պառուժդ էլ ես ուճիս:
ԳԱ. 7 վդպ ՓՇԱ. 101 Շրկ

Շուճը քաշա, փող ա՛շխառա:
ԵԱ. 102 Խաչ/ԵՀԳ 111 Եվդ

Փողը ծըլըճվ, բանը ալըճվ:
ԳԱ. 5 վդպ/ԹՄԿ 161 Թֆլ

Փողը փող կ՛աշխառի:
ԵԱ. 41 Եբվ/ՆՆ 533 Շրկ ԹՄԿ 163 Թֆլ/ԱՆ 73 Նխչ

Փուղն ամեճըն իճ աշխառում, բանը պաճիլն է:
ԹՄԿ 163 Թֆլ/ԹՄԿ 163 Թֆլ

Ով փող ուճի, խելը չուճի, ով խելը ուճի, փող չուճի:
ՓՇԱ. 120 Շրկ/ԹՄԿ 171 Թֆլ

Փարա էղճի, բն չէ փարի տեղ շատ կա:
ԱՀ VI, 99 Բլն

Փաթեն ճեղ ախուր համար ա:
ԵԱ. 120 Խաչ

Փուղը կու բազմաճա:
ԹՄԿ 164 Թֆլ

Փողի սիրեն *(պրոշտ)* ճանչըցողը, ոչ ճոգի ուճի, ոչ ճախառ:
ԱԱ. 159 Եվվ

Փաթեն ախուռ *(պուդդ)* լցած բվանք է, ավը *(պու)* տեսնելուն կը զարկեն:
ՀՏվ. 29 Շրկ

Փող ուճեցար աղա ես, փող չուճեցար գյադա *(ժառա)* ես:
ՍԾ 65 Ա՛չա

Փարա ունիս առնը քոկը է, փարա չունիս՝ օխտագը (փողոց) չտիև:
ԺԹՍ. 251 Հգկ

Փարա ունիս ինչ որ ուզես կոնեհաս:
ՀԱՎ. 1892, 383 Տրպ

Փարաճ լեզու չունեցողի բերանը լեզու դնիլ կու:
ՀԱՎ. 1891, 116 Տրպ

Փարա էղավ՝ աշխարհ ձեռքդ ի կը պագին:
ԺԹՍ. 285 Ա՛ղ

Փարա չունեցողին կնիկը ճերամ *(անխաթեր)* է:
ՀԱՎ. 1892, 383 Տրպ

Ձննգնեմն *(գժռխք)* ու ննգլերը *(գրախտ)* առնողը փարնն է:
ԺԹՍ. 291 Տրպ

Ի՞նչ աչիվը բե պոյա *(կոպիտ)* մարդ է, փուղ շատ ունե, պաի վարդ է:
ԹՄԿ 106 ԹՖԼ

Առակ վաստակողին խելքը մեկ, րոպի աշողին *(կատակող)* տասնումեկ:
Ա՛Ն 21 ՆԽՉ

Մարդուս բարեկամը իր ջիբն է *(գրպան)*:
ԹՄԿ 136 ԹՖԼ

փարային երեսը տար է՝ խեղճն ալ սիրե կու, խելացին ալ:
ՀԱՎ. 1893, 359 Տրպ

Փողաճ ադերն էլ նն վախում:
ԲՄ. 41 Դրբ

Առակը ադեր կը գրչե *(շուտ տալ)*:
Ա՛Ճ 30 ՆԽՉ

Ձրնկ-չրնկ կաճե ճալչաճ *(պոյտ)*. գործ կը կատարե փարաճ:
ԺԹՍ. 201 Տրպ

Առաջ պրլիկ *(գրամ)*, հարը ածիկ, հարճն ալ կնիկ:
ՀԱՎ. 1890, 289 Տրպ

Փուղը ձեռն է ադի:
ԹՄԿ 161 ԹՖԼ

Խիչոր վուր է, փուղն է:
ԹՄԿ 102 ԹՖԼ

Վերջ ադամած, վարդը փարաճ:
Ա՛Հ IX, 190 գլս

Փողն հաղ կա, հգուց ասածով մխիթարես:
ՆՆ 533 Ճրկ

Փարաճ կլոր է կը կլորի, առչի ածրը կը կրճա:
Ա՛Հ IX, 191 գլս

Փարա կուզի՞ս ուխեճալ, քեսեդ *(քսակ)* ծակ մի պաճիր:
ՀԱՎ. 1891, 116 Տրպ

Փուղ է՝ կու գնա, կուգա է՝ կու մնա:
ԹՄԿ 165 ԹՖԼ

Նաղդ *(կոնխիկ)* փուղը ճաճած րուր է:
ԹՄԿ 143 ԹՖԼ

Ա՛ռ ու առը եճ ասել, ո՛չ բե՝ ա՛ռ ու կուլ:
ԳՒ. 9 վզգ/ԲԲ 1898, 133 կբն Ա՛Հ VII—VIII, 488 Ա՛ղ/ՁԲ 59 ՁՏՓ ՓԶԱ. 94 Ճրկ/ԹՄԿ 66 ԹՖԼ/ՎՄ I, 122 վն Ա՛Հ VI, 83 ԲԼՆ

Աշխարհքս առ ու առուր ա, առ ու կուլ չի:
ՊԺԲ 44 Աշա

Առ ու տուրն ախպեր են, ըն-չանք տաս ոչ, առնել էլ չես:
ՊԺԲ 45 Աշա

Առնողը գանում է, ծախողը՝ կորցնում:
ԹՄԿ 72 ԹՖլ/ԱՀ IX, 181 Պլա

Առնողի աչքը ծախողին ձեռքը կըլնի:
ԱԱ 21 Երվ/ԹՄԿ 70 ԹՖլ

Վաճառականն որ կռտր կնկնի, վերասեքռ *(ապառիկ)* դավ-թըրներն առաջ կը բերե:
ՀՏՎ 27 Շրկ/ԼՄ 1880, 54 Բլն

Բզարում ապրանքի ներա ճոգի էլ ա ծախվում:
ԲԱ 11 Դբր

Ով փռռտա *(առևտուր)* չանի, ոչ կի կորսնցնու, ոչ կի գտնի:
ԱԱ 131 Պշպ

Առուտուրը աստծուն կը վայելի, թանկությունն էլ գիտա, էժա-նությունն էլ:
ԺԵԱ 292 Վպպ

Առուտուր են մարդու մոտից էրա, որ ները բազա ա մեռե, յա ապրռ մոտից, որ բազա ա բաժնվե:
ԺԵԱ 173 Խաա

Առուտուրը ներն ու մեր չունե:
ԹՄԿ 68 ԹՖլ

Ծախողին մեկ աչքը բավ է, առ-նողին հազարն ալ քիչ է:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

ՊԱՐՏՔ, ԿԱՇԱՒՔ, ՏՈԿՈՍ, ԵՐԱՇԽԱՎՈՐ...

Պարտքը որ կա, դավի *(ուղա)* ձագ է, քանի պահես կը մեծ-ծանա, էլ դռնից չի հավքի *(տեղահրվել)*:
ՓՇԱ 121 Շրկ

Պարտքը խոզի պես բան է, քա-նի պահես կը ցնկցնկնոտի *(ճուտ հանել)*:
ՓՇԱ 121 Շրկ

Պարտքը խոզան ավելի է ճուտա-հանում:
ԲԱ 35 Դբր/ԳԹ 113 Ալմ

Պարտքդ որ հազարի հասավ, ճուտով փլավ կեր:
ԱՀ XI, 116 Բրչ/ՓՇԱ 121 Շրկ/Բ 1898, 472 Բղ

Որ պարտքի մեջ խրվանք, գա-ռան միս ուտենք:
ՀԺՀ VII, 86 Ասա

Պարտքը հազարը, նոմը *(անուն)* պազարը:
Բ 1900, 599 ԿՄ

Պարտքը հարար, վարտիքը պա-զար:
ԱՂ 18 Մրղ

Պարաքեն չվախեցողն ասածուց չի վախենա:
ՆՆ 522 Շրկ/ԹՄկ 149 Թֆլ

Սրի՛ մեղքով, մի՛ գալ պարտքով:
ԱՆ 6 Նխջ/ՆՀԳ 100 Եվդ

Պարտքը տալով, մեղքը լալով:
ՎՍ 42 Վդպ/ՆՆ 522 Շրկ/Բ 1899, 480 Կն/ԹՄկ 149 Թֆլ/ԿՇ 6 Դ.բր/ԱՆ 6 Նխջ/Ս. Հ IX, 189 Գլս/Բ 1900, 590 ԿՄ/Լ.Մ 1880, 50 Բլն/ՎՍ I, 135 Վն/Ս 212 Սլմ/ՍԲ II, 15 Ագլ/ԱՀ VII—VIII, 498 Սլշ/ՆՀԳ 108 Եվդ/ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ/ՁԲ 61 Զհմ/ԵՍ 105 Խաչ

Պարտքը տալով կը վերջանա:
ԳՍ 60 Վդպ

Կնկան հրիկը մարդն է, մարդուն հրիկը պարտքն է:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Տանելիս ցորար է, բերելիս՝ աղա *(վատ պարտապանը)*:
ԹՄկ 162 Թֆլ

Պարաքի դուռը բաց է:
Լ.Մ 1880, 51 Բլն

Պարտականի պարտքը պետում ա *(պետք է)* յուրան կարողության չափով ինի:
ԲՍ 35 Դ.բր

Վատ պարտականեն հող ու մոխիր:
ՀՍ 213 Սկն

Մինչև մարդ զասաված չը մոռա պարտք չը մոռնա:
Լ.Մ 1880, 39 Բլն

Պարտկացուիրուչ երեսը սիվ կուլի, լիզուն՝ կարճ:
ԹՄկ 149 Թֆլ

Պարտկը լու կու դառնա, առուն կեհա, ուղա կու դառնա, չի դուս գա:
ԹՄկ 149 Թֆլ

Պարտքը կրակե շապիկ է:
Ա.Ա. 140

Կաշառքը մբռնումն էլ լիս կը առա:
ԳՍ 26 Վդպ/ՊԺԲ 50 Աշա/ԹՄկ 166 Թֆլ/ՓԶՍ. 109 Շրկ/ԺԵՍ. 235 Լռ/ԿՇ 3 Դ.բր/ԺԵՍ. 231 ՀՔ

Կաշառքը գժոխքըմը լիս ա տալի:
ԱՀ XI, 114 Բր.

Կաշառքը ուռողի աչքը կը քոռացնի:
ՓԶՍ. 109 Շրկ/ԱՀԱ 8 Պլս/ԱՇ 37 Աշա

Կաշառքը գառավորի աչքը կը քոռացնի:
ԱՀ XI, 114 Բր.

Տվուց ոսկին, բերուց խոսքին:
ԱՇ 64 Աշա/ԺԵՍ. 287 Մշ

Շանը բերանը ոսկոռ քցես, կը սըսարվի:
ԱՇ 52 Աշա/ՓԶՍ. 118 Շրկ/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Հաչան շան բերանը հաց *(ոսկոր)* կը քարեն *(հետևել)*:
Բ 1900, 350 Կար

Ինչկլի շան առչիվը օսկոռ չը գցիս, չի մուցջ կեհա:
ԹՄկ 103 Թֆլ

Սրբի դուռն էլ առանց խաչճամբույրի չեն գնում:
Պժ֊ի 57 Աշտ

Առնդ ու մոմով սրբերին էլ կը խաբեն:
Ա֊ն XI, 114 Բրշ

Լավ տեղը կաշառք ուր, ճերս գցի, փիս տեղը կաշառք ուր, դուս քցի:
Պժ֊ի 49 Աշտ

Յամաք գդալը բերանը չին տանի:
ԹՄԿ 162 Թփլ

Բան չունիս վկա եղիր, պատառ չունիս՝ երաշխավոր:
ՀԱՎ 1893, 358 Տրպ/ՓԾԱ 121 Շրկ/ՀԺ֊ն VII, 86 Աստ

Ջյաֆին *(երաշխավոր)* ձեղնոյի ձեռը միշտ ջեպը պտի ճեղնի:
ՀՏՎ 30 Շրկ

Ծաին *(տակտ)* կառնեց, մայոն *(դրամապլտխ)* էլ կերավ:
ԲԱ 32 Դրբ/ԹՄԿ 146 Թփլ

Ջոպը կենդի, մարը կտան:
ՀԱ 214 Ակն

Ոտեղ հաց, էճտեղ կաց:
Պժ֊ի 57 Աշտ/ԺԾԱ 226 Վդպ/ՓԾԱ 105 Շրկ/ԲԱ 20 Դրբ/ԹՄԿ 158 Թփլ/ԱՆ 6 Նթջ/Ա֊ն VII—VIII, 495 Ազգ/ՀԱՎ 1890, 283 Տրպ

Ոտտեղ հաց, ընտեղ կաց, ոտտեղ գինի, ընտեղ քնի:
ԳԱ֊ն 13 Վդպ/ՎՊ II, 140 Վն/Շկ 12 Շտխ

Սիրտը ատղ, փորը կուշտ:
ՀԺ֊ն VII, 97 Վդպ

Մալ *(շարժական գույք)* մարքին, մուլք *(անշարժ գույք)* էգին:
ԺԾԱ 213 Վդպ/ԱԾ 51 Աշտ/Ա֊ն VI, 92 Բլն/ՀԺ֊ն VII, 91 Ազգ/Ք 1898, 316 Քգ

Մալատիրուհյն օրրում *(երգում)* ուտիլ չի ճասնի:
ԱԾ 49 Աշտ ՓԾԱ 114 Շրկ

Մալը սեր կուզե, սերը գեր կուզե:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Մալը կերրա, մալամարթը *(ժըշհամանք)* կը մնա:
ՄԹ 31 Շրկ

Մալ ծախողը մեկ տարի կը գանկրճնա *(հարուստանալ)*, մալ առնողը մեկ տարի կաղքատանա:
ՎՊ II, 145 Վն

Իյնա *(ընկնի)* մալին սերը, էլա մալին սերը:
Ա֊ն IX, 184 Պտ

Մուլքն աճմեռ օրդի ա:
ԵՊ 110 Ռաջ

Մուլքը սիրելաց է:
ԹՄԿ 132 Թփլ

Գովլաթը *(հարսամուխյան)* մլքի միջին ա, մալն հաօր կա, հգուց չը կա:
Ա.Ճ 18 Աչա/ԺԵԱ. 278 Բն

Ամանաթը *(ի պահ տրված բան)* տերը կուզի:
Ա.Ճ 5 Աչա/ՀՏՎ. 2 Ճրկ/ԹՄԿ 69 թՓլ

Ամանաթը դիամար *(պատահմբի հանդիպձյալ)*:
ԹՄԿ 67 թՓլ

Ամանաթը գնաիցն էլ կու պահե:
ԹՄԿ 67 թՓլ

Ամանաթը դիամար չնի տալի:
Ա.Ճ 8 Աչա

Ամանաթը հացով փոր չի կշտացնա:
Ա.Ճ 5 Աչա

Միրազ *(ժառանգությյան)* կելցի մարազ *(տխտա)*:
ՎՄ I. 132 Վն

Միրաս—ուռխս ու մուրաս:
ՀԱՎ. 1891, 116 Տրպ

ԹԱՆԿ, ՀԺԱՆ, ՕԳՈՒՏ, ՎՆԱՍ...

Հժաճ մսի խաշուն *(արգանակ)* շուռը չի կեթել:
ԺԵԱ. 220 Վրպ/ՀԱ. 204 Ախն

Հժան մսի շուրմին (ապուր) շնորը չենն ասե:
ՀՏՎ. 8 Ճրկ

Զարուն (նիհար) մսի խաշուն շանն էլ չի տալ:
ՄՀԹ 1859, 4:1 Լա

Հժան մսի շուրմին շանն է կերել:
ՓՃԱ. 102 Ճրկ ԺԵԱ. 207 Ախտ/ԿՃ 2 Դրր

Հժան մսի շուրմին շանը կը քցնեն:
Ա.Ճ 21 Աչա

Հժան մսի շուրմին չի տալի:
ՄԹ 8 Ճրկ

Հժան մանն շորմա չինել:
ՀԺՀ VII. 103 Դրր/ԳԹ 110 Ալմ

Հժան միսը խաշու չտանե:
ԹՄԿ 95 թՓլ/Ա.Ա. 2 Պլա

Ամժան միսը համ չտաննար:
Ա.Ա. 2 Պլա

Հժան միսը պատառին (կավե ամաց) ի մաշն:
ՊՎ. 135 Վն/ԺԵԱ. 291 Տրպ

Հժաճ բանը բանգ կուլի, բանգն՝ հժաճ:
ԹՄԿ 94 թՓլ Ան. 54 Նխշ/Ա.Ա. 2 Պլա/ՀԺՀ VII. 105 Դրր

Ամաճ պնքմնգը *(պոշատ)* մեղրեն ավուշ է:
Մ 1886. 45 Տրպ

Պատխտա (ձրի) քացախը մեղրեն անուշ է:
ԺԵԱ. 197 Տրպ

Բանգից հժաճը չի լինի:
ՄԹ 12 Ճրկ/Ա.ՀԱ. 13 Պլա/Բ 1900, 599 կՄ

Ինչ բան դին է, ան էժան է:
ԼՄ 1880, 24 բ/ն

Էշը որ խիարի գինով կառնես, մեկ օր ջրի մեջ խեղդված ը տեսնես:
ԺԽՍ 206 Տվկ

Թանգ բարին ստակը ճեռը կը բերե:
ԱԾ 48 Նթջ

Թանկ ծախողը, էժան փնտռողը, գլոխը բաց կը մնա:
Վ.Ս II, 139 Վն

Էժան վախտը առնողի մեչը, թանգ վախտը ծախողի մեչը խճպտանք չը կա:
ԹՄկ 93 Թֆլ

Ջյարդն *(շահ)* ու վնասը ընկեր են:
ՆՆ 534 Շրկ

Դառումն ու զարարը (վնաս) ապրըրդրանք են:
ԹՄկ 88 Թֆլ

Վաստակն ու զարարը մեկտեղ կը քալեն:
ԱՆ 35 Նթջ/ԱՆ 34 Նթջ

Զըճարեն *(ժուժն)* կըծու զարարն *(վնաս)* է:
ԳԹ 123 Մլմ

ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ՈՒԺ, ԲՌՆՈՒԹՅՈՒՆ, ՕՐԵՆՔ, ԴԱՏԱՍՏԱՆ...

Յոթը դարվիշ մեկ կարպետի տակ սթար *(տպատան)* են. յոթ թագավոր, վեր յոթ աշխարի չեն սթրվե *(տպատանել)*:
Վ.Ս II, 138 Վն

Մեծծավորը որ կարմուճջ ըլնի, վրիցը մի՛ անցկենալ:
ՀԺՀ VII, 84 Ասա

Պեյլիկին *(թագավորական)* թասեն ջուր մի խմեր:
ՀԱՎ 1893, 359 Տրպ

Վերն ասված, վարը թագավորը:
ԺԱԲ 79 Ալպ

Վերն իրիշկեմ ասված՝ ես, ցածըր՝ ամբոխն:
Վ.Ս II, 150 Վն

Թագավորն ալ թագի լալկը պըտի:
ՓՇԱ 104 Շրկ/ԹՄկ 99 Թֆլ

Թագավորը թախտեն ընկնի լավ ա, քան տղեն օրոցքեն:
ԵԱ 107 Խոջ/ԳԹ 115 Մլմ

Տանուտերի ճետ հաշվի նստողը պարտքով դուրս կը գա:
ՓՇԱ 124 Շրկ/ԳԱ 26 Վդպ

Գեղի ջոնը որ կամենա՝ կաղ, կոր կը խարսնանա:
Վ.Ս II, 136 Վն

Ձյունը երկնքում չի մնա, թագավորի խարջը՝ ընդհատումը:
Ա.Դ. 19

Օրենքն հարսանի համար ա դրած, պապիժն՝ աղքատի:
ԱԾ 55 Աշա

Ջորը *(առնուիլյուն)* տանեն որ ներս մտնի, դառաստանն երթիքեն կ'ելնի:
ԼՄ 1880, 20 Բին/ԺԵՍ 248 Հդկ

Հարկ օրենն կը բդնե *(լուծել)*:
ԱՀ VI, 88 Բին/ՀԺՀ VII, 91 Ալշ/ԺԵՍ 288 Խլթ

Խոփդ սուր ա, ամա հանդը բաժանովի ա:
ԺԵՍ 222 Վդպ/ՓԾՍ 108 Շրկ/ԺԵՍ 235 Լս/ԿՇ 3 Դբր

Գերնդիդ սուր ա, հանդը բաժանովի ա:
ԵՍ 100 Խաչ

Մանգաղ սուր ա, գաշտ բաժանելով ա:
Մ 1885, 451 Դլխ

Դահիճն կա, որ խիղճ ունի, դատավոր կա՝ խիղճը մեռած:
ԲՍ 13 Երվ/ԳԹ 112 Ալմ

Ջուլում *(ապիա)*, բանդի գուլումն ա:
ԱԾ 21 Աշա/ԺԵՍ 293 Վդպ

Բանդի քանդածը ասաված չի քանդի:
ԺԵՍ 210 Վդպ/ԱԾ 11 Աշա

Բանդի քանդածը ասաված չի կարա շինի:
ԺԵՍ 241 Օշկ/ԿՇ 2 Դբր

Հախ *(իրաւունք)* կա, շարյաթ *(օրենք)* չկա:
ԼՄ 1880, 35 Բին

Քար ու կիր դատավորի դուռը կը միացնան:
ԱՀ XIX, 95 Ալշ

Դատավորին աչք չկա, ախտջ կա:
ԱՀ VI, 79 Բին

Գերին որ գին ունենա, տիրոջը կը հասնի:
ՀՏԿ 4 Շրկ/ԱՀ VII—VIII, 459 Ալշ/ԱՀ VI, 78 Բին/ԺԵՍ 173 Խաչ

ՀԱՅԻ ՄԱՍԻՆ

Հայը մինչև չը բեզարի, չի նստի:
ՓԾՍ 111 Շրկ/ԱԾ 42 Աշա

Հայի եդի խելքը իմն ըլնի:
ԳՍ 15 Վդպ/ՓԾՍ 111 Շրկ ԲՍ 25 Դբր/ԵՍ 120 Խաչ

Հայի վերջին խելքն ա գովելի:
ԳՍ 23 Վդպ/ՎՍ II, 144 Վն

Հայի վերջի խելքին խելք չի՛ հասնիլ:
ԱՆ 46 Նխչ

Հայի ծալեք-ծալեքին դաստ չես եկե:
ՎՍ I, 128 Վն

Ե

ԿԵՆՑԱՂԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՈՒ ՀԱՍԿԱՑՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Աշխարքումը ամեն բան կու ճարվի, սաղայի *(բացի)* հերը ու մերը:
ԹՄԿ 75 Թխլ

Կնիկս մեռնի՝ մինն էլ կը ճարեմ, որ մերս մեռնի՝ ո՞րտեղն ճարեմ:
ԱՃ 38 Աշա/ԺԵԱ 208 Ղզ

Հալալ պետի (մայր) պես՝ վո՛ւնց (ո՛չ) կնիկն է, վո՛ւնց վատթին:
ԹՄԿ 122 Թխլ

Տղին մայրն որ մորու *(խորթ մայր)* ըլնի, հայրն ալ հորու *(խորթ հայր)* կըլի:
ԵԱ 115 Խաչ/Բ 1899, 554 Ղզի

Մարն է մեռնի, հարը օտարացնի:
ԺԵԱ 245 Ակն

Մարը մեռավ՝ հարը եղնա (քեռայր) կըլլա:
ԱՆ 42 ՆխՋ

Հոր ու մոր մեղքը աղայինն կը հարցնեն:
ԱՀ IX, 187 Պլա

Մամի *(հոր)* ուղիարը *(անիրավություն)* վուրդուն կու հասնի:
ԹՄԿ 133 Թխլ

Խեր ունեմ, խոր տուն ունեմ, մեր ունեմ, իրավ ունեմ, պոպեր ունեմ, բան չունեմ:
ՇԿ 10 Շախ

Հոր ու մոր արինը քաղցր ա, վարացի հողն ու ջուրն ա-ճուշ:
ԱՍ 97

Մեր կը պախի վեր փուղցին, խեր չը պախե վեր թախթին:
ՎՍ I, 132 Վն

Հերը հարևան, մերը բարեկամ:
ՀԺՀ VII, 96 Վզպ

Տուր ծնողին, որ տա զավկին. մի՛ տալ զավկին, չի տալ ծնողին:
ԵԱ 106 Խաչ/ԳԹ 115 Ալմ

Ասված տա լազուն *(մորը)*, որ տա ձագուն:
ԺԵԱ 210 Վզպ/ՀԺՀ VII, 89 Ալշ/ՎՍ II, 135 Վն

Ասված տա լազուն, որ տա ձագուն. չի տա ձագուն, որ չի տա լազուն:
ԱՀ VII—VIII, 488 Ալշ/ԺԵԱ 176 Բլն/ԱՃ 9 Աշտ

Ասված տա մամուն, որ տա տըղին:
ԺԵԱ 181 Մշ/ՎՍ II, 135 Վն

Անվուրթին մե դարդ ունեն, վուրթաները՝ հազար:
ԹՄԿ 68 Թ֊Ֆլ/Բ 1899, 378 Գլա/ՀՍ. 212 Ակն

Հորն ու մոր հարգը չիմացող զավակը, ասաու հարգն ի՞նչ իմանա:
Ա.Շ 43 Ա.շա

Հորն ու մոր պատիվ չիմացողը, աստծու պատիվը չի իմանալ:
ՓՇՄ. 113 Շրկ

Մարը հաց, արդան լաց:
Ա.Ն 5 Նխջ/Բ 1900, 580 ԿՄ/ՀՄՎ 1893, 359 Տրպ/ԵՄ. 110 Խաջ/Ա.Բ II, 15 Ա.գլ

Խոզի չոչխերը *(ձագերը)* շատացան, պարզ ջուրը գլխիցը կտրվեց:
Ա.Շ 34 Ա.շա/ՓՇՄ. 108 Շրկ

Մի կոտ կորեկ շարելը հեշտ ա, քանց մի որդի մեծացնելը:
ԳՄ. 6 Վ.գպ/ՓՇՄ. 116 Շրկ/ԹՄԿ 132 Թ֊Ֆլ

Տղեն օր կա աճուշ օրթուցք է *(որպ)*:
ՆՆ 531 Շրկ

Որդի հո չեն ասե, որդ են ասե:
ԳՄ. 6 Վ.գպ

Որդի չուենես, հոգի չուենես:
ԳՄ. 69 Վ.գպ/ԹՄԿ 158 Թ֊Ֆլ

Անորդի—անֆոգի:
ՀԺՀ VII, 93 Վ.գպ/Ա.Հ XI, 112 Բր

Յոթ լաճու *(գառակ)* անդան ընտելն էլ արժե:
Վ.Մ II, 138 Վն

Յոթ լաճու տեր փոդան *(փոդոց)* ի մճացն անառեր:
Վ.Մ II, 138 Վն

Յոթ բերող, յոթ առնել *(ցառ)*:
Ա.Հ XII, 100 Ա.լշ

Բարի որդի, վի՞րն ուրախ *(պատահի)*:
Վ.Մ I, 123 Վն/Լ.Մ 1880, 45 Բլն/Լ.Ա. 9 Ա.լշ

Վատ տղան ծախ կը ժողվե, ուրիշի օճախ կը վառե:
Լ.Մ 1880, 54 Բլն/ԺԵՄ. 199 Տրպ

Առամից աճուշ բան չը կա, օր ցավաց՝ կը քաշեն, քցեն:
ՀՏՎ 2 Շրկ/ԹՄԿ 76 Թ֊Ֆլ

Աղեկ տղին առուն մի՛ շիներ՝ կ'ելնի շինա, գեշ տղին առուն մ'ավիրեր՝ կ'ելնի ավիրա:
Ա.Հ VII—VIII, 487 Ա.լշ/Լ.Մ 1880, 7 Բլն/ՀՏՎ 11 Շրկ

Ընկել ա փոդաները, կանգնել ա աղաները:
ԳՄ. 27 Վ.գպ/ՓՇՄ. 125 Շրկ/ՀԺՀ VII, 109 Վն/Ա.Բ II, 15 Ա.գլ/ԹՄԿ 65 Թ֊Ֆլ/Ա.Ն 84 Նխջ

Ոսկու առուն կավրի, տղի առուն չավրի:
ԺԵՄ. 256 Շախ

Իշնա գավկին տերը, էլլա գավկին տերը:
Ա.Հ IX, 184 Գլա/ՀՄ. 211 Ակն

Գարնան արևը ողուս ու հարսիս վրա, աշնան արևը՝ փեսիս ու աղջկաս:
ՀՍ 205 Ակն

Մարտի արևը հարսիս, Մայիսի արևը աղջկանս:
Ան 53 Նխջ

Կովը հորիցն ինչքան ասի՝ ամեն չարեն կազասի:
ԺԱԲ 98 Ախց

Ջար հիշատակը *(գաւակ)* լավ ա ինի *(լինի)* ոչ, քանց ինի:
ԲՍ 34 Դրբ

Անասուն որդին տունը լաց կը բերե:
ԺԱԲ 116 Ախց

Երկուսը մեկի տեղ, մեկը հիչի տեղ *(գաւակներ)*:
Ան 17 Նխջ

Ով վուրքի չե բերի, գրնովի գիդե:
ԹՄԿ 170 Թֆլ

Տղադ մեծցավ, տերդ *(հոգս)* մեծցավ:
ԱՀ IX, 190 գլս

Հորը տեսամ, մորը տեսամ, աղեն էլ երանց պես տեսամ:
ԳՍ 20 Վդպ

Տղին լավը հորեն-մորեն կըլլի:
ԺԱԲ 91 Ախց

Լավ մարդու որդին փուչ *(անպիտան)* չի դուրս գա:
ԳՍ 20 Վդպ

Հարս ու մարը բամպասակ *(կատակաբան)*, տղաքն էղան անասակ:
ԺԱԲ 98 Ախց

Հոր համար աղջիկը լուսին է, մոր համար՝ արեգակ:
ՆՆ 507 Շրկ

Առջինեկդ աղջիկ է, հողը օրհնած:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Էծը ուր երթա, օլախն *(ուլ)* հետը կերթա:
ԱՀ 1895, 54 Տրպ

Ջավակաց կսկիծը՝ կրակե շապիկ է:
Ան 73 Նխջ

Աղջիկ միրի *(ամէրա)* տուն, ուր աչք տիրի *(տիրոջ)* տուն:
ԱՂ 2 Սան

Աչքերս, ընքներս գիս կը պախե, պապուս անուն գիս կը ծախե:
ԼՄ 1880, 8 Բլն

Մատով գերեզման չին փորի վուրքիքը:
ԹՄԿ 133 Թֆլ

Աղջիկը վուր հորաց տանեմեն ընգգի *(ընկուզ)* քարն էլ հիդը տանե, էլի կոսե՝ քիչ է, վուչինչ չիմ տարի:
ԹՄԿ 75 Թֆլ

Ագռավին հարցրին՝ դշերի *(թըռչունների)* միջին ո՞րն ա սիրուն, ասաց՝ իմ ճուտս:
ԳՍ 30 Վդպ ՓՇԱ 90 Շրկ/ԹՄԿ 69 Թֆլ/ՆՆ 479 Շրկ

Ագռավի ճուտը իր մոր համար ագիզ ա:
ՎՍ 1 Վ.պ/ԱԾ 4 Աշա

Անձռաճ *(կաչաղակ)* որ մնա, ուր ձագուց սիրուն չը կա:
ՎՍ 1, 122 Վն

Ագռավն ասեց իր ճուտին՝ մեռնիմ քու սիպտակ առոին:
ԱԾ 4 Աշա/ԺԵՍ. 190 Վն

Ագռավին աթախճին *(թաասակ)* ավին, որ սիրուն գըճի, գլխին դնի. պաըռեց-պաըռեց, բերեց իրա ճուտի գլխին դրեց:
ԺԵՍ. 209 Վ.պ

Վա՜, դա՜ իմ ձագես աճուշը չը կա:
ԺՍԲ 98 Ա.թց

Որը գովածը բո՛դ ու փախի, դըրկըցին գովածը ա՛ռ ու փախի:
ԺՍԲ 97 Ա.թց/ԱԾԳ 74 Ա.րբ

Լավ թուխսը իր ճուտերի գլխին կը պըտըտի:
ԱԾ 32 Աշա/ՓԾՍ. 106 Շրկ

Լավ թուխսը իր ճանըրուն կու պահե:
ԹՄԿ 112 Թ.ֆլ/ԱԺԲ 88 Փնբ

Թուխսը ճուտերը իրեն կը հավաքե:
ՍԽ 33 Զպպ

Ճուտամեր· կառուց գող կըլնի:
ԺԵՍ. 224 Վ.պ/ԱԾ 46 Աշա/ԺԵՍ. 235 Լո/ԲՍ. 27 Վ.րբ

Մերը մերոց, կիսուր ծածկոց:
ՎՍ 1, 132 Վն/ՇԿ 10 Շոխ

Մորը բախտ, աներկիսաց բախտ:
ՎՍ. 34 Վ.պ/ԱԾ 47 Աշա/ԹՄԿ 90 Թ.ֆլ

Մորը բախտ, աղջկանը բախտ:
ԳՍ. 6 Վ.պ/ԱՀ XI, 115 Բբ

Որդին բանուքը ձվածեղ էլ անի, մոր ամակի *(հրամխիք)* առակից չի կարա դուս գալ:
ԱԾ 61 Աշա/ՓԾՍ. 120 Շրկ/ԹՄԿ 157 Թ.ֆլ

Մայրը անս, աղջիկն առ:
ԵՍ. 105 Խոջ/ԿԾ 16 Վ.րբ/ԺՍԲ 98 Ա.թց/ՀՍՎ. 1890, 164 Տրպ

Մերը տես՝ աղջիկն առ, հորը տես՝ կառվին առ:
ԺԵՍ. 170 Ա.լշ/ԳՍ. 20 Վ.պ/ՀԺՀ VII, 84 Ա.առ/Ա.Ն 19 Նթջ

Անդին (հնձքը) *մոխի՝ կառավը առ, մորը մոխի՝ աղջիկը առ:*
ԱԾ 2 Աշա/ՄԹ 30 Շրկ/ՀԺՀ VII, 105 Վ.րբ/ԼՄ 1880, 41 Բ.ն/Բ 1898, 445, Վ.րբ/ԺԵՍ. 246 Ա.ին

Առնդրը տե՛ս՝ կառվին ա՛ռ, մերը տես, աղջիկն առ:
ՎՍ 1, 136 Վն

Մերը տե՛ս՝ աղջիկը ա՛ռ, անկոջը (ականջ) *տես, ձուկնը ա՛ռ:*
ԲՍ. 28 Վ.րբ

Մարը տես՝ աղջիկն ա՛ռ, հյարը (հորը) *տես՝ ապան ա՛ռ:*
ԿԾ 5 Վ.րբ

Մար կա՝ մերուկ է, մար կա՝ փառած ձմերուկ է:
Ա.Ն 20 Նթջ

Մոր աւնծ՛ք չը բռնա, ծծի կաթ դեմ կառնա:
ԺԵՍ. 192 Ասթ

Որդին մորը շալակով երուսաղեմ չի տանի:
ԱՀ 61 Աշա

Ձուտը մոր բնէն ասկին կը մեծնա:
ՄԹ 28 Շրկ

Աղջիկ տղան՝ միշտ մոր կողմը քաշե կու:
ՀԱՎ. 1893, 359 Տրպ

Տղուն լեզուն մա՛րը կը հասկնա:
ԱՀ IX, 190 Գա

Մոր մեկ օրհնեքը՝ օխտը վարդապետի աւնծ՛ք կը բանդե:
ԱՆ 49 Նխջ

Մերը մաժ (*շոյել*) ի տվե, աստված բաժ (*հաստակ*) ի տվե:
ՎՄ II, 146 Վն

Մալը (*տավար*) գնա՝ տերը հետը, որդին գնա՝ հերը հետը:
ԺԵՍ. 224 Վզպ/ԺԵՍ. 242 Օշկ/ՓՇՍ. 114 Շրկ/ԲՍ. 10 Ղրբ/ԱՀ XI, 116 Բրչ

Օրը գնաց՝ ճուտը էդնեն, վուրթին գնաց՝ հերը էդնեն:
ԹՄԿ 172 Թփլ

Մալին տեր, որդուն հեր:
ԺԵՍ. 224 Վզպ/ԱՇ 48 Աշա/ՓՇՍ. 114 Շրկ/ԷՍ. 9 Աղշ/ԱՀ VI, 92 Բլն/ՀԺՀ VII, 110 Վն

Տանը տեր, որդուն հեր:
ՆՆ 530 Շրկ

Շանը տեր, որդուն հեր:
ԺԵՍ. 239 Կլպ

Տղեն որ լավ ըլնի, իրա հոր տունը կը շինի:
ԺԵՍ. 243 Օշկ

Աղեկ տղեն ուր պատսան տղերը է:
ԱՀ VI, 45 Բլն

Տղեն որ կա, իրան հոր օճախի տունն է:
ՄԹ 44 Շրկ

Տանն մեծը տղեն ա:
ԱՇ 43 Աշա

Հոր աւնըմը (*անուն*) աղջկան կը ծախի:
ԱՇ 43 Աշա/ԼՄ 1880, 33 Բլն/ՓՇՍ. 113 Շրկ

Մոր անունը՝ աղջկան օժիտ:
ՊՀԿ 1667 Զմխ

Տղեն աղա պտի ըլնի, որ հոր մասից փուշ հանի:
ԱՇ 64 Աշա/ՓՇՍ. 124 Շրկ

Հոր փեշակը տղին կնիկ ա:
ԺԵՍ. 223

Հոր փեշակը տղի համար պատկուվի կնիկ ա:
ԱՇ 41 Աշա

Մինչև հերը դժոխք չերթա, որդեն արքայություն չի գանի:
ՓՇՍ. 117 Շրկ/ԱՇ 25 Աշա

Էրեւակ էն տղին, որ հերը դժոխք կերթա:
ՓՇՍ. 103 Շրկ/ՀԺՀ VII, 109 Վն

Հերը պժոխք, տղեն դրախտ։
ՆՆ 506 Շրկ

Վաստ հոր պատիժը, փուչ *(անպիտան)* տղեն ա։
ԳԱ. 20 Վդպ/ՓՇԱ. 125 Շրկ/ԹՄԿ 165 Թփլ

Տղեն հորը կը քաշի։
ԳԱ. 1 Վդպ

Տղան յա հարը կ'ելլէ, յա մարը, յա խաչկնքահարը։
ՀԱՎ. 1892, 183 Տրպ

Յա հարը, յա մարը, յա ծուռ ու մուռ կնքահարը։
ԱՀ IX. 182 Պտ/ԺԱԲ 98 Ախց

Էրեխեն օխտը գամաթից (երակ) մինը կնքամօրին կը պցի։
ԱՀ XI. 113 Բրչ

Տղեն ուր խնդրն ի, տղեն ուր մերն ի, տղեն քյաչալ (ճաղատ) ուր խորոխտկերն ի։
ՎՄ I. 137 Վն

Տղեն օր հորն ու մորը չքաշի— գողըծուն կեղնի։
ՄԹ 44 Շրկ/ԼՄ 1880. 55 Բլն

Ըմմեն մարդ էլ յուր հոր տղան ի։
ԺԲԱ. 230 Չթ

Որդին հորը կելլե, աղջիկը՝ մորը։
ԱՆ 42 Նխջ/ՀԱՎ. 1891, 301 Տրպ/ՁԲ 59 Զհմ/ԱՀ VI. 74 Բլն/ԱՄ. 6 Պտ

Տղեն քեռուն կը քաշե, աղջիկը՝ հորքուրին։
ՀՏՎ. 28 Շրկ/ԺԲԱ. 244 Ակն

Տղան ի քեռին կէդնի, աղջիկն ի պապ։
ԼՄ 1880, 55 Բլն

Հոր ձեռն ասոված թեզ *(շուտ)* կը լսի։
ԱԺԲ 88 Քնք

Հոր աչեծք կը բռնա։
ԺԲԱ. 192 Ախթ

Հասկացող որդին հոր աջու աչքն է։
ՊԺԲ 51 Աշտ

Տղեն բեդովլաթ *(անպիտան)* ըլի՝ ի'նչ աճի հոր մալը, տղեն դովլաթավոր *(ձեռնհաս)* ըլի՝ ի'նչ աճի հոր մալը։
ՀԺՀ VII. 87 Ատա

Մարդը մարդով, որդին հորով։
ԲԱ. 29 Դբր

Հոր փուղիրը վուրբու համա ցեց է։
ԹՄԿ 123 Թփլ

ՀԱՐԱՋԱՏ, ԽՈՐԹ, ՈՐԲ

Ազաւին *(առյուծ)* եզ, որն չը կա, ջիգրին *(հարբազատ)*՝ լաւ *(ազա)* ու աղջիկ։
ՎՄ I. 122 Վն/ՀՏՎ. 27 Շրկ

Ո՞ր մատդ կուրնաս, որ աչին չը գա։
ՎՄ 38 Վդպ/ՀԱ. 256 Ակն/Ո 215 Մրմ

Հինդ մատիդ որ մեկը կտրես, ուրուն դուս դուքա։
ՁԲ 61 Զհմ/ԱՀ VI. 89 Բլն

Ո՞ր մատդ կտրենն, որ չը ցաւի։
ՓՇԱ. 120 Շրկ/ՊԺԲ 51 Աշտ/ԱՆ 55 Նխջ/ԱՀ IX. 189 Պտ

Ջիզյաթին ջոմաթաություն *(առատաձեռնություն)* չի ըլնի:
ՓՇՄ. 122 Շրկ/ԱՀ XX. 109 Ալբ/ԱՇ 38 Աչա

Գուշմնիդ *(թշնամի)* դուռ ընչի՞ ես կայնիս—ջիգրիս խաթեր:
ՀՏվ. 5 Շրկ

Գուշմնիս դռնովն անցա, ջիգրիս խաթրի համար:
ՎՄ II. 137 Վն

Արիցը ջուր չի դառնա:
ԺԲՄ. 218 Վզպ ԱՇ 8 Աչա/ԺԲՄ. 176 Բրն/ԺԲՄ. 168. Ալբ/ՀՄ. 205 Անկ

Սուր ի սար խառնվի, արունը ջուր չը դառնա:
ԱՀ XVIII. 35 Ալբ

Իրանի *(յարայիճ)* միսը կուտեն, ոսկորը դեն չեն գցի:
ԱՇ 27 Աչա/ԹՄԿ 104 ԹՓլ/ՄՀ 23 Լա/ՀԺՀ VII. 108

Ղուշգը *(կղանկ)* մսից պոկել չիլնի:
ԳՄ. 12 Վզպ/ԱՆ 34 ՆԹՋ/ՀՄ. 211 Անդ/ՈՒՋ 142

Ղնգի ու մսի արանքը չեն մըտնի:
ԱՇ 45 Աչա/ՄԹ 27 Շրկ

Մարդ իր դուշգը չի բաց անի, միջին թքի:
ՎՄ. 30 Վզպ/ԱՇ 45 Աչա

Ջիգար կա մեր առնը, իմա՞ *(ինչպե՞ս)* առնի մեր քուռը:
ՆՆ 524 Շրկ

Ջիգար կա նրե, ջիգար կա ջրե, ջիգար կա՝ խիստ պարկիկ *(բարկ)* կրակ է:
ՎՄ II. 149 Վն

Մարդի աչքը հանողը իր միսն արինը կըլնի:
ԱՇ 49 Աչա

Արընաթրդ ըլա, արուճեդ ըլա:
ԱՄ. 26 Գյո

Խորրը կը հանի մարդու մորթը:
ԳՎ. 137 Վն/ՀԺՀ VII. 81 Ասա

Խորր մոր եդած կերակուրը աճհամ ա:
ԱՇ 34 Աչա

Խարթ մոր թխած բաղարջ շոր (աղի) կըլնի:
ՎՄ II. 142 Վն

Խորր մոր գլուխ ջոջ կելնի:
ՇԿ 12 Շախ

Խորր մարը բեռմ՝ օսկի եճ արեր, հշի եճ դրեր, կենե *(գարծյալ)* առնող չէ գնդվեր:
Բ 1900, 579 կՄ

Խորր ու փորր:
ԳՄ. 65 Վզպ

Որբն որ բախտ ուճեճար, գալը մորեն կուտեր:
ԺՄԲ 81 Ախց/ՇԿ 1 Շախ

Հեթուսին (որբ) օր խնդա, գալը մորեն կուտե:
ՀՏվ. 20 Շրկ

Որբը ըսաց. «Ես կը խնդամ». ասաված ըսաց. «Հըրդը ես ո՞ւրմեդ եմ»:
ԺՄԲ 82 Ախց/ԵՄ. 111 Խաջ/ԹՄԿ 158 ԹՓլ

Որբը գնաց գողութաւ, լուսնիակը ամպի տակեն դուրս ելաւ:
ԺԱԲ 81 Ախց/ՀՏվ 20 Շրկ/ԱՀԱ 12 Պլս/ԺԲԱ 245 Ակն

Որբը գողությաւ գնաց, լուսընկաւ իրիկվընեն ելաւ:
Բ 1898, 346 Քղ

Որբին հաց տվող չը կա, խրատ տվող շա՞տ:
ԼՄ 1880, 46 Բլն/ՆՀԳ 112 Նվգ/ԱՀ IX, 192 Պլս/ՓՇԱ 100 Շրկ/Պվ 135 Վն/ԱՆ 84 Նխջ/ՎԱ 11 Վդպ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Վուրիին տամիկ (հույս) տվող շատ կա, բիւիթ տվող՝ քիչ:
ԹՄԿ 156 Թֆլ

Որ եղմու ծառ ծաղկեր, է՞ր կը ծաղկաթիեր:
ԱՀ XVII, 52 Ալշ/ՍԵ 1 ՄԿ

Հարի եղում խնդացա, հորովմորով կը պատռի:
ԱՀ XX, 108 Ալշ

Եթիմը ո՞ր տեղ խնդացեր է, որ հիմա պիտի խնդա:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Որբի պահող տասված է:
ՆՆ 529 Շրկ/ԹՄԿ 157 Թֆլ/ԱՀ VI, 80 Բլն/ԶԲ 62 Զեմ

Ամեկուն հեր, տասված հիքմաթ տեր:
ԱՀ VI, 75 Բլն

Որբին ո՛չ ծեծի, ո՛չ ուշուց (հիշաց) տու, հացը ձեռիցն առ, ճամբա տու:
ԱՇ 61 Ալշ/ԳԱ 56 Վդպ/ՀԺՀ VII, 79 Ատտ

Որ գառը իւ մեծցնես, բերանդ կը եղոտի, որ տղին իւ պահպանես, բերանդ կը վառի:
ՓՇԱ 120 Շրկ/ԱՇ 20 Ալտ

Պահե եղումը, օր քակե քու առնը:
ԺԲԱ 197 Տրպ/ԷԱ 15 Կրն/ԹՄԿ 72 Թֆլ

Եղբմին եղար պահապան, բնզ կանե թափառական:
ԺԲԱ 200 Տրպ

Հորե եղումը եղում չէ, մորե եղումն է եղում:
ՆՆ 507 Շրկ/ԱՆ 19 Նխջ

Որբի օրացքը կոտրված է:
ԺԱԲ 92 Ախց

Եղումը գլխուն ջուր դրավ, աչքերը վռազավ ձուն դրավ:
ԱՂ 19 Շրկ

Որբին հարցուցեր են՝ ինչո՞ւ կուլաս: Ըսեր է. —Ո՞ւր են իմ հարս ու մարս:
ԱԱ 132

Եթիմ տղին ով որ ըլլա ծեծե կու
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Եղբմի երեսը պինդ կըլնի:
ԱՇ 19 Ալտ

վուրիին մե բլիր, էն էլ ծակ:
ԹՄԿ 156 Թֆլ

Հալխին քապիկ (*վուդ*), որբին շապիկ:
ԱՆ 11 Նխջ

Որբ տղաւ իր պորար ինքը կը կարե:
ԱԱ 132

ԳՈՒՅՐ ԵՎ, ԵՂԲԱՅՐ

Տղեն ձեռ կըճկճի, ախպերը ձեռ չի ըճկճիլ:
ՀԺՀ VII, 87 Ասա

Պին օտարենն, ոգոն իրմէն, ոգբեր չը գոնիմ:
ԼՄ 1880, 31 Բն

Ախպեր ախպոր ախպուրն է, որ ծառվըճա՝ պաղ ջուրն է:
ԳԹ 121 Մտմ/ՄՄ 4 Գա

Ախպերը ախպոր միս կուսի, ոսկրները դեն չի քցի:
ԳՄ 16 Վզպ/ԹՄԿ 73 ԹՓլ/ՄՀ IX, 180 Գա/ՄԲ II, 13 Մգլ

Աղբերն աղբուր միսը ծամից-ծամից, չը կուլ էրիա *(ովից)*:
ԹՄԿ 65 ԹՓլ

Ախպերը ախպոր վաաը կուզի, մանը՝ ոչ:
Մխ 29 Զզպ/ՄԲ II, 13 Մգլ

Ախպերն ախպոր բորը չի ուզի, որ ինքն էլ չըճկճի:
ԺԽՄ 217 Վզպ/ՄՃ 9 Աշա

Աղբերն աղբորն ըսավ, հալա ճեսապ *(հաշիվ)* տեսնենք, էլի աչքիս լույսն ես:
ՓՇՄ 90 Շրկ/ԹՄԿ 69 ԹՓլ

Աղբրուսեցի վախտ՝ աղբոր պես, բազարի *(սակարկութիյուն)* վախտ՝ էլու *(օտար)* պես:
Մ 1886, 789 Բն

Երկու աղբեր մեկ գերեզման չեն ճավքի:
ՆՆ 494 Շրկ/ԷՄ 8 Մղ

Պաղատաի *(ընտիր կտոր)* ճմաճ շալ, աղբոր պես կոճակ չը գաճվի:
ԼՄ 1880, 51 Բն

Ախպերն ախթոց, երկու ձեռն ի ծոց:
ՎՄ I, 121 Վն

Արըճտեբս ըլա՝ աղբատս ըլա:
ՄՄ 26 Գա

Աղբատը պարուճ է, իր սիրուճ *(կնոջ)* է:
ՀՄ 204 Մկն

Աղբերն աղբուրը վուր քոմագ աճե *(օդնել)*, սաբը սաբին կու դնին:
ԹՄԿ 75 ԹՓլ

Ինձ ասեց՝ աղբեր ունեմ, աղբերն ասեց՝ քիր չունեմ:
ԺԽՄ 216 Վզպ/ՊԺՖ 58 Աշա/ՆՆ 536 Շրկ/ԹՄԿ 167 ԹՓլ/ԱՆ 22 ՆԽՀ/ՄՀ IX, 191 Գա/Ֆ 1900, 618 ԿՄ

Ախպերն ասաց՝ ձիկ քոր չը կա, քորն էրդվալ (երդվել) *ախպոր արևն:*
ՎՄ I, 121 Վն/ԹՄԿ 67 ԹՓլ

Ախպորը պաճած քուրը մեռնի, որդուն պաճած մարը մեռնի:
ԺՄԲ 107 Ախց

Ախպոր պաճած քիրը մեռնի, տեքոր պաճած՝ հաբսը, փեսի պաճած՝ զաւիքաչը:
Ա.Շ 1 Աշտ/ՆՆ 479 Շրկ

Ախպոր տղա՝ ջաւ տղա, քվոր տղա՝ շաւ տղա:
Գ.Ա 7 Վդպ/Ա.Շ 2 Աշտ/ՆՆ 479 Շրկ/ԹՄԿ 67 ԹՓԼ Ա.Հ IX, 180 Պլս/ՀԱ 204 Ակն/Ա.Հ VII—VIII, 487 Ա.Լ2

Քուր ու քուր, ո՛չ ախպեր ու քուր:
Ա.Հ VII—VIII, 505 Ա.Լ2

Քիրը գնաց քվորանց, հենց իմացավ գնաց հորանց:
Ա.Հ XI, 117 Բր2

Քուրը մեռնի աղբուր համա, աղբերը մեռնի ուրիշի համա:
ԹՄԿ 166 ԹՓԼ

ՄԱՐԴ ՈՒ ԿԻՆ: ԱՄՈՒՍՆԱՑԱԾ ԵՎ ԱՅՐԻ

Մարդի շվաք, վարդի շվաք:
Վ.Ա 32 Վդպ/Ա.Շ 48 Աշտ

Մի փեսաե մարդը լավ ա, քանց օխտը պողվատի աղեճ:
Ա.Հ XI, 115 Բր2

Մի քոս մարդը լավ ա, քանց օխտը տեքրը:
Ա.Հ XI, 115 Բր2

Փճած մարդը լավ է, քանզ բնզդրդան վտրճին:
ԹՄԿ 125 ԹՓԼ

Ախպերը օթական, մարդը հավիտենական:
Հժ2 VII, 93 Վդպ

Ախպերն ընկա, էխպընհարն *(ապրանոց)* ընկա. մարդն ընկա՝ վարդն ընկա:
Բ.Վ 1 Բրդ

Քամակդ արա աղվդ, հաց կե. երեսդ արա մարդվդ, հաց կե:
Ժ.Ե.Ա 216 Վդպ/Ժ.Ե.Ա 187 Վն

Իրիկ, իրիկ՝ խուզու անիկ, չամիչ պիբի լցեմ այուրիկ *(ապրանոց)*:
Վ.Ա I, 127 Վն

Էրիկը սով տարին, հալալը *(շատ)* ցուրտ ամսին:
Ե.Ա. 111 Խոջ

Տունը խաց, մարդն խալալ:
Վ.Ա I, 137 Վն

Էրկան հացը մեյտան *(հրապարակ)* է, որդուն հացը զընատան է:
Ան 24 Ենջ

Աղեկ կին, չունի գին:
Ժ.Ա. I, 14 Հ.Վ. 1890, 164 Տրպ

Կնիկդ որ լավ ընկի, մի էթա հաբսանիք, տանդ ամեն օր հաբսանիք ա ու հաբսանիք. թե կնիկդ փիս ընկի, մի էթա մեղատուն, տունդ ամեն օր մեղատուն ա ու մեղատուն:
Գ.Ա. 26 Վդպ/Հժ2 VII, 88 Ա.Լ2/Է.Ա. 7 Կրն/Ժ.Ե.Ա. 190 Վն/Է.Ա 1880, 19 Բլն

Կնիկմարդ կա՝ առուն կը շինեն, կնիկմարդ կա՝ առուն կը քանդեն:
Ան 25 Նոյ/Բև 24 Դբր/Նն 497 Շրկ

Լավ կնիկը առուն ու ախոյ է, վատ կնիկո՝ ցավ:
ԹՄԿ 111 Թֆլ

Ամեն կնիկ չի պըտղաթիր պաղխաճաճ *(պտրաստող)*, որը չորքաճ կը շինեն, որը թաղխաճաճ *(ճաշ)*:
Ա.Ա. 8 Պշպ

Հո աճկնիկ առուն, ճո ջրառած ջաղացը:
Ա.Շ 39 Աշա

Չարկող, թափող կնիկ ու ջաղացք մեկ է. թե ջաղացք կը կշռաճաւ, եճ էլ կը կշռաճաւ:
Ժ.Ե.Ա. 177 Բլն

Շեճ կեճաւ մեր աճիկ, աճուշ կեճաւ մեր կնիկ:
Ժ.Ե.Ա. 171 Ա.Հ/Ժ.Ե.Ա. 190

Տուճ բող կնիկ էլճի, բող գեշ էլճի:
Վ.Ա II, 151 Վն/Շկ 13 Շոխ

Մեռճի քու կնիկ, ավիրի քու ոճիկ:
Ա.Հ VII—VIII, 198 Ա.Հ/Բ 1898, 378 Դրք

Ամեճ կնիկ կնիկ էղճի, պաաեր ճըմեճ պիկ *(մեաորդ դրաժ)* կեղճի:
Ա.Հ VI, 77 Բլն

Ամեն կնիկ կնիկ ալի, օխլամուքն (խմոր բացելու փայտ) ալ էրիկ կուլի:
Ժ.Ե.Ա. 244 Ախն/Ա.Ա 8 Պլա

Համեն կնիկ որ կնիկ էլնի, ցախավել խոմճան կէլնի:
Վ.Ա II, 144 Վն

Կնիկդ ծեծելու տեղ՝ ֆեսըդ ծեծի, դիր գլուխդ:
Հ.Վ. 1892, 382 Տրպ/Ան 67 Նոյ

Մարթ ու կնգա գործը իրգըճրումճ է շինվում:
ԹՄԿ 134 Թֆլ/ԹՄԿ 76 Թֆլ

Կնիկդ ոդիաճցի, դու էլ ըճդիաճցի:
Ա.Շ 38 Աշա

Կնիկդ ինչ գեղեն, դուն էլ էն առեղեն:
Ժ.Ե.Ա. 291 Տրպ/Լ.Մ 1880, 31 Բլն

Իրիկ Կնիկ մեկ կողմաճեճ:
Ա.Հ XII, 103 Ա.Հ/Լ.Մ 1880, 21 Բլն

Մարդը աել *(հեղեղ)* է, կնիկը գյոլ *(լիճ)* է:
Ժ.Ա.Բ 105 Ախց/Ա.Հ.Ա 6 Պլա

Մարդ որ կա գետ է, կնիկ ինար գետ բանդ է (արգելոց):
Վ.Ա I, 131 Վն

Մարդն ապրար է՝ ծըլծլալեն կը բերի, կնիկը յամբար (արգելոց) *ա, պահ գեմ առ ա պահի:*
Ա.Շ 47 Աշա

Մարթը դուս, դադումը *(վառարակ)* առեճ:
ԹՄԿ 139 Թֆլ/Վ.Ա I, 131 Վն

Իրիկ կնիկ կուվեցաւ, ախմար գիտցավ՝ բաժվեցաւ:
ՎՄ II, 141 Վն/ԱՀ VII—VIII, 492 Ա12

Երիկ կնիկ կռվան, աշխատր գիտցավ բաժնվան:
Բ 1898, 301 Խն

Մարդ ու կնիկ կռվեցին, կատուն ծոնիրը պցեցին:
ԳՄ 4 Վզպ

Գեշ կնիկ ցազ կեցնա, գինա *(կարծել)* իրիկ հազ *(սիրել)* կեցնա:
ԱՀ VII—VIII, 489 Ա12/ԼՄ 1880, 14 Բն

Ո՛չ կնիկ ուցիմ կծաւ, ո՛չ հեր ծեծաւ:
ԱՇ 62 Աշա/ԺԵՄ 189 Վն

Փառով ու մարխով ալ կնիկ կը խնդացուցնեն:
ԵՄ 121 Խաջ/ԳԹ 118 Ալմ

Հեսին կնիկը կարկատաւ է:
ԼՄ 9 Ա12/Բ 1898, 472 Քղ

Խոին կնիկը կարկատան, խոին իրիկ մատխան:
ՎՄ II, 141 Վն

Առջին կնիկ տան կնիկ, հետին կնիկ՝ իրկան կնիկ:
ԺԵՄ 192 Ա.թծ

Առաչի կնգա պագն անուշ:
ԺԵՄ 218 Վզպ/ԱՇ 4 Աշա

կնիկ՝ կը շինը տնիկ:
Ա.Դ. 1 Ասն

Կնիկը երկաթը կեսաւ է:
ԱՀԱ 8 Գյա

Խամ հագնի՝ խաս վայլեցնու *(շնորհքով կինը)*:
Ան 35 Նխջ

Համարուտ *(մաքրասեր)* կնիկ-մարդը երկաւ վրայեն կիմացվի:
Ան 43 Նխջ

Կնկա դումաշ հալալը երկաւ օճախը կը մարե:
Ան 55 Նխջ

Անզավակ կինը բարեկամ չէ երկանը:
Ան 45 Նխջ

Ով չի ծեծել իր կնկանը, նա վա՞յ կը տա իր ծնկանը:
ԱՀ XI, 116 Բր

Սիրուն կընկա ծոցը պառկի, գեշ կնկա ձեռի հացը կե:
ԺԵՄ 215 Վզպ

Երիկը մեռնողուն կնիկը կառնեն:
Բ 1898, 478 Կն

Կնիկն օր մարդուն խաբել ուզեցա, ասեղը տալտա *(հովանի)* կեցնե:
ՆՆ 503 Շրկ

Կնիկը բանկ ի ուր գլխավորով, տղեն ուր խեր ու մերով:
ՎՄ II, 143 Վն

Երիկ-կնկա կռիվը մինչև առկոդին է:
Ա.Դ. 17 Սրա

Մարդ ու կին, չարդուկին:
Ա՛ VI, 92 Բն

Ազապն *(չամուանուցած)* ազապին հախ *(արժանի)* է, ազապն օրթևարուն ընդհախ է *(անարժան)*:
ՓԾ Ա. 90 Շրկ/ԱԾ 5 Աշա

Լա էրին *(աղջին)*, լա որբևերին, օխտը իրկա առ՛րն էլ լաց ըլի:
ԺԵՄ 239 կլպ/Ա՛ VII—VIII, 466 Ալշ/ԼՄ 1880, 21 Բն/ԼՄ 1880, 19 Բն

Մեմ կարգվողը փոշման էղիլ է, մեմը չը կարգվողը:
ԱՆ 50 ՆԽՀ

Ազապ աղի աչքին ֆարտա *(վարտպուղը)* կա:
ՀՏՎ. 1 Շրկ

Որբևերու փեշն էլ իրան աճ ա:
Ա՛ XI, 116 Բչ

ԱՋԳԱԿԱՆՆԵՐ

Աղջկա գեշը չը տեսաք, հարսի՝ լավը:
ՄԹ 2 Շրկ/ԺԱԲ 101 Ախց

Բողն էրեսին, էրնե՛կ փեսին:
ԱԾ 65 Աշա/ԺԵՄ 172 Ալշ

Բողքն էրեսին, էրնե՛կ փեսին. քողք վերուցին, սև գա փեսին:
Ա՛ VII—VIII, 505 Ալշ

Ջըմչմակներ *(քչակներ)* հարսը չեղած տարին կերևա:
ԱԾ 56 Աշա/Ա՛ XI, 116 Բչ

Մարդի կշռին հարսին չեն ասի օշմադդ *(բերան կապելու շոր)* կարն ա:
ԱԾ 46 Աշա

Էրկան քոչ հարսին, մի ասի յաշմադդ կարճ է:
ՓԾ Ա. 103 Շրկ

Հարսի ճերն ու մերը դռաև տակին ա թաղած:
Վ.Ա. 25 Վդպ/ԱՀ 1894, 263 Ալշ

Փնթի հարսի հերն ու մերը դռան տակին են թաղած:
ԱԾ 41 Աշա

Հարսի սուգը սեղանն է:
ՀԱ 209 Ակն

Հարսը դառա՝ ղուլ *(սորուկ)* դառա, թազի-բուլի չուլ *(լաթ)* դառա:
Ա՛ XI, 114 Բչ

Ամեն մարդ քուն, կեռն *(ջանել)* հարսը զարթուն:
ԱՆ 17 ՆԽՀ

Մեմը ճոր տուճին, մեմալ ճոր հարսին, ամեն օր մեմեկ բան կը պակսին:
ԱՆ 26 ՆԽՀ

Խարս վեր ձիուն վի՞ր *(ուժ)* կըսմաք *(հասանելիք)*:
Վ.Ա II, 141 Վն

Հարսը ձգես իր կամքին, կամ դավուչին կառնե, կամ զուռնաչին:
ԺԵՄ 202 Տրպ

Մի հարսնացի առնը՝ շեն, երկուսն էլավ՝ կիսաշեն, իրեքըչորսը՝ քող, փախի մեշեն *(առած)*:
ԱՇ 49 Աշտ

Հարսի փեշն իրաւ դուշման ա:
ԱՇ 41 Աշտ

Ջոջ *(ավազակ)* խարսին խարսնքուր, ազգաին խարսին Ի՞լ խարսնքուր:
ՎՍ II, 145 Վն

Եղշ օրն ինձի, գեղշ հարսը քեզի:
ԵՍ 102 Խաչ

Տանը ուղտ կուտին, հարսին ու աղջկան չի հասնի:
ԹՄԿ 162 Թգ1

Մլաշ *(հասիր)* բուրդը՝ հարսը գըզե, աղջիկը մանե. սարթ *(կոշտ)* բուրդը՝ աղջիկը գըզե, հարսը մանե:
ԺԱԲ 101 Ախց

Ֆիժ աղջիկը խելոք հարս կլինի, գիժ հարսը՝ խելոք կին:
ՄԹ 5 Շրկ

Վաղջիկ դառար՝ լավ դառար, հարսը դառար՝ ցավ դառար:
ԱՀ XI, 112 Բրչ

Հարսին ներացց առն ասա, ոտ բորիկ ել կեթա:
ԺԵՍ 223 Վզպ

Հորացց առնը դաշտ ու մեյդան *(հրապարակ)*, մարդացց առնը խուռը *(խորը)* գնդան:
ԹՄԿ 122 Թգ1

Փեսի շվաք, փշի շվաք:
ԳԱ 24 Վզպ/ՓՇԱ 125 Շրկ/ԺԱԲ 108 Ախց/ԱՆ 27 Նխջ/Բ 1898, 809 Ղզ/ԹՄԿ 172 Թգ1

Փշի հով, փեսի հով — մեկ է:
ԺԵՍ 180 Բլն

Փշի հով, չէ փեսի քով:
ԱՂ 2 Սան

Փեսի շուքըն փշին, փշին ապեկ ի քանց փեսին:
ՇԿ 11 Շախ/ԱՀ VII—VIII, 504 Ալշ/ԵՍ 106 Խաչ

Տաճ փեսա — շաճ փեսա:
ԹՄԿ 161 Թգ1/ԱՆ 65 Նխջ/Բ 1900, 618 ԿՄ

Փեսա՛, ուշ էկիր՝ ամուշ էկիր:
ԺԱԲ 112 Ախց/Բ 1898, 200 Կրն/ԱՀ IX, 191 Գլս

Նա՛ *(ոչ)* ամփեսեն ամահիք *(առնական)*, ճա՛ գեռատար մուլքն հայրենիք:
ԵՍ 106 Խաչ

Փիշերը քուճ, ցորեկն արքուճ, փեսացները սիրելի են մարդուճ:
ՀԱՀ, 1891, 300 Տրպ

Կոսրի բյասեն *(կաւի քառս)*, ապրի փեսեն:
ՎՍ I, 130 Վն

Գրողը մռավ առնը, բոլորը փեսին երեսն աշեցին *(նայել)*:
ԼՍ 3 Կրն

Գուշմանս փեսի արով *(հույսով)* չը մնա:
ԱՇ 18 Աշտ

Փեսի փիսն հրեսին ա:
ԺԽՍ 229 Վզպ

Ամեր *(անիրավ)* փեսեն աճեքանց ուճեցածը իրանը գիդե:
ԹՄԿ 74 Թգլ

Հարսը մեքանցը, փեսուն աճեքանցը:
Մ 1885, 423 Կրբ

Գիժ հարսը հեքանց, գիժ փեսեն անեքանց:
ՀԺՀ VII, 78 Ասա

Թամքալ (ծույլ) հարսը հա՛ հեքանց, թամքալ փեսեն՝ անեքանց:
ԱՀ 26 Ազա

Անխամ (աճիւամ) խարսն ի խեքանց, անխամ փեսեն անեքանց:
ՎՍ I, 122 Վն/ՇԿ 8 Շախ/ԹՄԿ 77 Թգլ

Նոր փեսեն աճուշ կըլնի, նոր հարսը՝ սիրուվի:
ՄԹ 33 Շրկ

Հարսն ու փեսին՝ լիսը փուշ ա, մուրճ աճուշ ա:
ԱՇ 41 Ազա

Հարսը մեքոց, կիսուր ծածկոց:
ԱՀ VII—VIII, 495 Ալշ

Հարսին թե լիզո՛ւ չուճի, կեսրոջն էլ իման *(հավատա)*:
ՎՍ 26 Վզպ/ԱՇ 41 Ազա

Կեսրար չուճեմ, որ ախեմ *(ուտեմ)*, կիսուր չուճեմ, որ վախեմ, ոտքերս րոճիր կը կախեմ:
ՇԿ 10 Շախ/ԺԽՍ 120 Խոջ/ԱՀ IX, 186 Պլս/ՀՍՎ 1892, 183 Տրպ/ԳԹ 118 Ալմ

Ասմեր մահկիկ, աճկիսուր հարսնիկ:
ԱՀ VII—VIII, 488 Ալշ/ՎՍ II, 134 Վն

Կիսրոջ խարար վեր խփաճ, ճըլխըքերաց ինգյավ բաճ:
ՎՍ I, 130 Վն

Կիսրոջ խարարն ի պնդուկ, ծալենք, պնենք անդուկ:
ՎՍ I, 130 Վն

Հերաց առուը շեն ըլնի, կեր ու կոթծ, քամլախ ըլնի կեսրաց առուր՝ կեր ու լվա:
ԺԽՍ 295 Վզպ/ԺԽՍ 187 Վն/ԺՍԲ 102 Ախց ԱՀ XII, 97 Ալշ

Սկեսրոջ ուժը հարսին հերիք է:
ԹՄԿ 152 Թգլ

Կեսերոջ մեկ ակաճչը խուլ, մեր աչքը քոռ պիտի լինի:
ՆՆ 503 Շրկ

Հարս ու կեսուր կռվեցին, մարդը մնաց քարի արանքին:
ԱՇ 39 Ազա

Հարսը կեսրոջ դուլն *(սորուկ)* է:
ՆՆ 505 Շրկ

Խավը թռավ մսուր, խարս քաշեց կիսուր:
ՎՍ II, 141 Վն

Շուկը տանը կը քաշի, հարսը կեսերը:
ՉՓ 62 ՉԿՄ

Կեսուրն հարսին որ չուզի, աւուր մաղելուս էլ կասի՝ խի՞ ես եսիդ պըտըռում:
ՍՇ 36 Ս.չա

Ջանքաչի սիրած փեսեն, աճոր գրողը կըլնի:
ՍՇ 21 Ս.չա

Ջոնքչի սիրած փեսեն, անեղը կառնի:
ՓՇՍ. 102 Շրկ/ՍՀ XI, 113 Բրչ

Ջոնքաճչն որ սիրե, բրդուջը կը պահե:
ՆՆ 491 Շրկ

Փեսեկս տուճ եկավ, երես գուճ եկավ:
ԵՉԳ 115 Եվդ

Փեսեն ջոնքչի սիրելիանն է:
ԹՄԿ 165 ԹՖ1

Ջոնքաչը փեսի սիրելիանն է:
ԹՄԿ 98 ԹՖ1

Ջոնքաճչն ու փեսեն, վա՛յ էրթվի քաւեն:
ՍՀ VI, 81 Բլն

Անեղ ու փեսեն, վա՛յ էրթվի քաւանն:
ՍՀ VII—VIII, 457 Ս.12

Փեսա ու քեճի՝ քյապապ ու գինի:
ԺՍԲ 103 Ս.խց/Բ 1898, 200 կրն

Փեճու սիրած փեսեն աճուշ կեղնի:
ՄԹ 46 Շրկ

Մարդը սրտովը չելավ, տեքորը չեն ճաճանչի:
ՍՇ 48 Ս.չա

Տեզեր պահած հարսը մեռնի, ախպոր պահած քուրը:
ՆՆ 531 Շրկ

Մի հայելին լավ ա, քան օխտը տեքրակինը:
ՍՀ XI, 115 Բրչ/ԺԽՍ 213 Վդպ

Երկու ձեր մեկ տուճի մեջ, ամեն օր կապ ու կռիվ:
ԺՍ II, 114

Ծնողը ճերոջը դարտակ օրաճ է օրեր:
ՍՏ 1927, 144

Ծնողը որ տուճ մտնի՝ ճիրոջը գեռին կը դնե:
ԺՍԲ 96 Ս.խց

Տալի շուշտակը *(գլխաշորը)* ճերրոմի ընգալ, հարսի սիրտը պատռեց:
ԺԽՍ 228 Վդպ/ՍՇ 63 Ս.չա

Ինչ չես ուզի քրոջդ, կը կամեցաս տալոջդ:
ԳԹ 123 Ս.խ/ՎՍ II, 139 Վն

Տնքալուս ինձ կը կանչեն, տրեցընգալուս՝ տալներիս:
ՍՇ 64 Ս.չա

Օխտը քենակալ մի ճամփով գնում ին, ասեցին.—Մի մարթ էլ չը կա որ ձեռը խոսացնք:
ԺԵՍ. 229 Վզպ/ԱԾ 53 Աշտ/ՆՆ 518 Շրկ/ԹՄԿ 172 Թփլ/ԼՄ 1880, 20 Բլն/ԱՀ XI, 17 Բրշ

Օխտը պանտանոց *(քենակալ)* գըսաթը նն, կենա մարդ չը կա որ խոսինք, կըսեն:
ԺԱԲ 105 Ախց

Գավոթը փոխիլ, մեռոնը կոխիլ *(արհամարհել)*:
ԱԾ 65 Աշտ/ԺԵՍ. 192 Ախծ

Սիքանար ըլալը բանգ է, ամուռ գնելը բան չէ:
ԱՀ 22 Նխչ

Ամեն գարան ալ գարա է, սամանամոր գարան բրդշան է *(միևնույն)*:
ԼՄ 1886, 6 Բլն

Խնամուռ յա *(կամ)* բեռ մը փարա, յա բեռ մը առաս:
ՀԺՀ VII, 90 Ագշ/ԺԵՍ. 178 Բլն

Խնամուռ առա՝ սել մի չը քաշե:
ԺԵՍ. 178 Բլն

Խնամուռ նազը առնիլ չի ըլիլ:
ԺԵՍ. 235 Լո

Խնամուռ նավը ծանդրը կըլնի:
ԱԾ 33 Աշտ

Խնամի ուշ եկե, անուշ եկե:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Քեռուց մալը *(գույք)* եկյանինն ա:
ԵՍ. 111 Խտջ

Հարբրոջմեն կուգա հոր հոտիկ, մարբրոջմեն կուգա մոր հոտիկ:
ՀԱ 209 Ակն

Աղբուր ապին պարնուբին *(հյխանություն)* ավին, առաջ իր մամիդին *(հորաքույր)* իշի վրա նստեցրուց:
ԹՄԿ 65 Թփլ

Հավ բնով կը բռչի, իսան՝ արխապով *(ապգահան)*:
Բ 1899, 612 Խտջ

ԸՆՏԱՆԻՔ-ՕՋԱԽ: ՀԱՐԿԱՆՔ ՄԵՆԻ

Մենձ առուն, մեծձ ցավի բուն:
ԱԾ 49 Աշտ ՓԾԱ. 115 Շրկ/ԱՀ XI, 115 Բրշ/ԹՄԿ 137 Թփլ

Տեղ գեղի վրա կըլնի, առուն առան վրա չի ըլնի:
ՓԾԱ. 97 Շրկ/Բ 1898, 137 կրն/ԱՆ 62 Նխչ/ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ/ԵՀԳ 99 Եվգ/Բ 1900, 564 ԿՄ/ԵԱ. 108 Խտջ

Օջախ չեղնի պուճախ:
ԱՀ VI, 100 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 486 Ագշ

Իմ առնս ծառան եմ, ուրիշին աղան եմ:
ՓԾԱ. 105 Շրկ/ԱԾ 30 Աշտ/ԹՄԿ 104 Թփլ/ԼՄ 1880, 55 Բլն

Մարդը իր առնը ճեմ *(և, աղան է, ճեմ խզմեքբյարը (ծառա)*:
ԵՀԳ 108 Եվգ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Տաճ աղամարդը իր տաճ մշակն է:
ԹՄԿ 162 Թ¶1

Վայ էն կալի տիրոջ, որ առաջի կամը կով ա լծած:
ԺԽՍ. 236 Լո/ԼՍ. 3 Ա¶2

Կամդ կով լծեցիր, իմացի քանդ բուրդ ա:
ԱՇ 37 Աշա

Օղուշաղաաիրուչը *(ընտանիքի տեր)* աստուձ իր ռուզդը *(օրական պարենը)* կու հասցնե:
ԹՄԿ 172 Թ¶1

Ճինչ գուզե էլը տա, տաճտիրուչ աղը շատ կեիա:
ԹՄԿ 106 Թ¶1

Աստուձ մահ տա, բաժան-բաժնուբին չը տա:
ԹՄԿ 76 Թ¶1

Բաժան-բաժնութինը տուն է քանդում:
ԹՄԿ 82 Թ¶1

Բաժան հաց մարդու փոր չը մըճա:
ԺԽՍ. 176 Բլն

Ինչ տուն որ մեծ չըլնի, մեծ քար տեղը կը դնեն:
ԺԽՍ. 294 Վդպ/ՀՏվ. 28 Շբկ/ԺԽՍ, 183 Մշ/ԱՀ XII, 103 Ա¶2/ԼՄ 1880, 47 Բլն/Մ 1885, 423 ԴԼՔ

Մեծ չուճեցողը մեծ քարի մը տաճքշմիշ *(ձգտել)* կ'ըլլա:
Բ 1899, 438 Կն

Թե տունը մեծ ունի՝ մեծին պաշտան, թե մեծըմ չունի՝ մեծ քար ըմ դիր, անոր մեծի տեղ պաշտան:
ԺԱԲ 107 Ալց

Տանը որ մի մենծ չըլնի, տեղը քոթուկ կը դնեն:
ԱՇ 63 Աշա/ԺԽՍ. 242 Օչկ

Մեծ չունիս, մեծ քարին հարցուր:
Բ 1898, 333 Դրք

Մեծ չունիս, մեծ փեթակին հարցուր:
ԱչՍ. 10 Գլա

Ան մարդն ու՞ր մեծ չունի, թող էրթա մեծ կարասան հարցնե:
ՀՍ. 204 Ակն

Տաճ մեճճի մե աչքը քոռ պոի էղնի, մե աճկաճճ էլ՝ խուլ:
ՀՏվ. 28 Շբկ/ԱՇ 49 Աշա/ԹՄԿ 137 Թ¶1/ԱՀ IX, 188 Գլա

Մեծի ասած, պատիկի լսած:
ԳԱ. 9 Վդպ/ՓՇՍ. 115 Շբկ/Բ 1898 200 Կրն/ԿՇ 5 Դրբ/ԹՄԿ 134 Թ¶1/ՎՍ I, 132 Վն/Բ 1898, 460 Դբգ/ԼՄ 1880, 41 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 498 Ա¶2/ՀՊ 1895, 1235 ԴԼՔ/ԺԽՍ. 231 ՀՔ/ԱՀ VI, 97 Բլն/ԺԽՍ. 201 Տբգ

Խոսքը մեծին, ջուրը պուճուրին:
ԳԱ. 9 Վդպ/ԺՍԲ 80 Ակց/ՓՇՍ. 108 Շբկ/ԹՄԿ 114 Թ¶1/ԲԱ. 36 Դբբ/ԱՆ 6 Նթջ/ԱՀ XI, 116 Բբչ/ԼՄ 1880, 27 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 493 Ա¶2/ՎՍ II, 142 Վն/Բ 1899, 631 Խն/ՀՍ. 208 Ակն/ՆՀԳ 105 Ծվգ/Բ 1900, 579 ԿՄ/Բ 1898, 377 Դբք/Մ 1885, 450 ԴԼՔ/Բ 1898, 809 Քգ

Խոսք ջոջին (մեծ), բան պզտիկին:
Ա՛ VI, 86 Բ՛ն

Դինին մինձինն է, ջուրը՝ պատըկինը:
ԹՄԿ 86 ԹՓ՛

Մեծի խոսքին ականջ չաճողը սոված կը մեռնի:
ԳԱ. 25 Վզպ/ԹՄԿ 138 ԹՓ՛

Մեծին խոսքը չը մոռդը (լսողը), պրոզին պատը կտրե կու:
ՀԱՎ. 1891, 116 Տրպ

Մենծին չը լսող ջահելի ատը հա քարին կը պա:
Ա՛Ծ 47 Աշա/ԺԵԱ. 243 Օշկ/ՄԲ 36 Շրկ

Պզտիկն օր մեծին մաչկ չէնա, ըն (կամ) պլոխը քարին կը զարնա, ըն ատքը:
ԵԱ. 121 Խոջ

Մենծի խոսքը լսողի ատքը քարկ չի պա:
ՓՇԱ. 115 Շրկ

Ին որ անկաճ չէնա մեծին, կ'ընկրնա մութ հնեծին (անձրևաջուր):
Ա՛ VII—VIII, 476 Ալշ/Բ 1899, 651 Խն/Բ 1899, 805 Հյր

Մեծ չը ճանչցողը՝ ասոված ալ չը ճանչնա:
ԼՄ 1880, 39 Բ՛ն/ԲԱ. 29 Դբր

Մինձ մարդը մինձ խիլք կունենա:
ԹՄԿ 138 ԹՓ՛

Մինձը մինձ փուր *(համբերություն)* պիտի ունենա:
ԹՄԿ 134 ԹՓ՛

Ասոված մեծի պակասություն չը տա:
ՓՇԱ. 95 Շրկ

Ասոված մենծի շվաքը մարդ գլխից. անպակաս անե:
ՓՇԱ. 95 Շրկ

Վենձի *(մեծ)* խոսքը բե լավի էլ ոչ, գեղցին մնալ չի:
Ա՛ IX, 116 Բբչ

Խոսկը մինձին չին ճիղ դարձնի:
ԹՄԿ 114 ԹՓ՛

Խոսելիս մեծին խոսքը կտրիլ չեն:
ԲԱ. 22 Դբր

Քանի պատիկ էի՝ մինձեմեն էի վախենում, իմոր մինձացա՝ պատկեմեն:
ԹՄԿ 166 ԹՓ՛

Պզտիկին լեզուն կարճ կըլլա:
Ա՛ IX, 189 Գլա

Մեծը մեծով, պզտիկը պզտըկով:
ԺԱԲ 107, Ախց

Մին ըշխարքում մին իրիզնակ *(արև)* կինի *(կլինի)*, մին տատը՝ մին մեծ:
ԲԱ. 30 Դբր

Տանը՝ տունը կը պահե:
ՓՇԱ. 124 Շրկ

Մարդ շուն ըլնի, տան պուճուր չըլնի:
ՀԺ՛ VII. 96 Վզպ/ԹՄԿ 112 ԹՓ՛

Տան մեծ հղածեդ, դռան շուն հոիր:
Ա՛Հ 52 Ենջ

ՀՅՈՒՐ ԵՒ. ՀՅՈՒՐԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հացի կտրածը թուրը չի կտրի:
Գ.Ա. 15 Վ.պ/ՓՇ.Ա. 112 Շրկ/ԲԱ. 26 Ղբր

Թրով չը կտրածը հացով կաւ կտրվի:
ԹՄԿ 100 Թֆլ

Թուրը մեկ կը կտրև, հացը երկու:
Բ 1898, 603 ՄՓղ

Լեզուն մեկ կը խոսա, հացն երկուս:
Ա.Հ VI, 85 Բ'ն

Ղոնաղն *(հյուր)* աստծուն ա:
Պժ.Բ 52 Աշա ԹՄԿ 130 Թֆլ/ՀՏվ 17 Շրկ

Սոխ ու հաց, սիրտդ բաց:
Գ.Ա. 11 Վ.պ/ՓՇ.Ա. 123 Շրկ/ԺԱ.Բ 83 Ա.խց/ԹՄԿ 152 Թֆլ ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/Սխ 34 Չղղ/ՀԱ.Վ. 1890, 289 Տրպ/Ա.Ղ. 5 Սան

Աղ ու հաց, սիրտը բաց:
Ա.Ժ.Բ 85 Բնք/Պ.Ժ.Բ 43 Աշա/ԺԱ.Բ 83 Ա.խց/Ա.Ա. 6 Գա/Ա.Հ VI, 75 Բ'ն/ՇԿ 11 Շախ/ՁԲ 59 Չհմ

Չոր ու հաց, սիրտը բաց:
Ա.Ն. 10 Նխջ

Պանիր ու հաց, սիրտը բաց:
ԹՄԿ 149 Թֆլ

Գարի հաց, պարզ երես:
ԺԱ.Բ 83 Ա.խց

Ղոնաղը տան սիրտը վարդն ա:
Գ.Ա. 60 Վ.պ/Ա.Շ 45 Աշա/ՓՇ.Ա. 114 Շրկ

Ղոնաղը տան սիրտը վարդ ու մանուշակն է:
ՄԹ 27 Շրկ

Ղոնաղը տանն հեշտ ա, որ տեղ ուզի կը կապի:
Ա.Շ 45 Աշա/Ա.Ա. 100 Երվ/ԹՄԿ 150 Թֆլ

Ղոնաղի խաբրու կատվին հափսա *(փիշա)* չին ասի:
ԹՄԿ 130 Թֆլ

Ղոնաղի խաթրու (սիրուն) շանը թաթա (ապառնալիք) չին տա:
ԹՄԿ 130 Թֆլ

Ղոնաղը տան սիրտը խացին չի ըշկա *(նայել)*, երկու ունքի մեշտեղին կիշկա:
Գ.Թ 113 Ալմ/Բ.Ա. 28 Ղբր

Ղոնաղն եկավ, ղոնաղը գնաց, տեղը դարդակ չմնաց:
Գ.Ա. 59 Վ.պ/ՓՇ.Ա. 112 Շրկ/ԺԵ.Ա. 202 Տրպ

Իրան ոտով եկած ղոնաղը՝ պատիվ չի ունենալ:
ՓՇ.Ա. 106 Շրկ/ԹՄԿ 103 Թֆլ/Վ.Ս I, 141 Վ'ն

Ինքն իրան եկած ղոնաղի պատիվը պահաս կըլնի:
Ա.Շ 30 Աշա

Անհրավիրել հյուրը փուշի վրա կը նստի:
Ա.Տ 1909, 233/Ա.Բ.Ջ 4

Ղոճաղը ղոճաղին չէր սիրըմ, սաճառները ջլսաին էլ *(պուչպ)*։
ԱԾ 45 Աչա/ՀԺՀ VII, 83 Աաա/ՀՏԿ 17 Շրկ/ՀԺՀ VII, 105 Ղրր/ԼՄ 1880, 32 Բլն/Բ 1898, 302 Խն/ԺԵՄ 202 Տրպ/ՈՒՉ 140 ՉՓ

Էն առւնը քանդվի, որ ղոճաղ չի գա, էն ղոճաղն էլ մեռնի, որ իրիկուընը չի գա, առավոտն էրա։
ԱԾ 21 Աչա

Կեհա հուրը *(հյուր)*, կու մնա մուրը։
ԹՄԿ 129 ԹՓԼ

Ղոճաղը որ համփերի, սաճառները հաց կը բերի։
ԱԾ 45 Աչա

Հյուր պառվողն ու անպառվողը տան տիկինն ա։
ԲՄ 26 Ղրր

Սաղ ու հացին դրուտա չը մտիկ ավողի աճկիրը կու քոռանա։
ԹՄԿ 75 ԹՓԼ

Մե փուր հացը օչովին չի քանդի։
ԹՄԿ 134 ԹՓԼ

Սաղ ու հացը քարն էլ կու իմանա։
ԹՄԿ 74 ԹՓԼ

Բարեկամդ շատ արա, ղոճաղխաներդ *(հյուրատեղյակ)* մին արա։
ԱԾ 11 Աչա

Կոպիկ-կոպիկ եղ ուճիմ, ամեն մարդու աեղ ուճիմ։
ԱԾԳ 74 Արր

Առաջ հաց, հետո հարց։
ԲՀ 403 կրն

Տուճ իմ առուճ չէ, առուճ դուռ բացողինն է։
ԱՂ 4 Մշ

ԲԱԺԻՆԲ, ԳԼԽԱԳԻՆ։ ՓՈՒԽ

Աղջիկն օրնական, բաժինը առնական։
ՀԺՀ VII, 76 Աաա/ԹՄԿ 65 ԹՓԼ/ԺԱԲ 115, Ախց/ՆՆ 480 Շրկ/ԱՀ VII—VIII, 488 Ալշ/ԵԱ 105 Խաչ

Կնկա բերած փողը մայա *(պրամադլախ)* չի դառնա։
ԱԾ 38 Աչա/ՓԾԱ 110 Շրկ/ԹՄԿ 119 ԹՓԼ

Կնկա բերած փողը՝ հալալ մայա չի դառնա։
ՄԹ 22 Շրկ

Կնգա բերած փուղը՝ փուղաթին չի անի։
ԹՄԿ 118 ԹՓԼ

Կնգա բաճկոով մարդ չիս դառնա։
ԹՄԿ 118 ԹՓԼ

Կնգա բերած փողը դռան զանգակ ա, ամեն ու դարձ անելիս՝ ճկատիդ կը դիպչի։
ԱՀ XI, 114 Բչչ/ՓԾԱ 110 Շրկ/ԹՄԿ 119 ԹՓԼ

Կնկա բերած մալը դափուլուղի *(հնաձև դաւս)* կոճ է, մարդու կը դիպչի:
ՆՆ 503 Շրկ

Բաժինքը մաշ, հարսը դումաշ *(ընտիր կերպաս)*:
ՀԺՀ VII, 94 Վդպ

Ձեռնեզով *(բաժինք)* հարսը կերիլ է հե՛մ *(և)* իրեն բերածը, հեմ երկաւ դառածը:
ԱՆ 84 Նթջ

Աղջկա դալաւ *(գլխադին)* մամուն *(հայր)* կը հասնի:
ԺԵՍ. 181 Մշ

Փոխը *(փոխարինութիւն)* յոր տուն ա պահես:
ԳՍ. 25 Վդպ/ՊԺԲ 57 Աշա/ԹՄԿ 164 Թփլ

Տաք հաց, փոխ հաց:
Ա. 1899, 499 Տրա/ԱԱ. 153 Պշպ

Հաց հացին փոխ է:
ԱՀ VI, 90 Բլն

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔ ԵՒ ԲԱՐՔԱՍԱՆՔ

Բերնե-բերաւ, հազար բերաւ:
ԳՍ. 10 Վդպ/ՀՏՎ. 3 Շրկ/ԹՄԿ 82 Թփլ/ԱՀ VII—VIII, 489 Ագձ

Լեզվե-լեզու, հազար լեզու:
ԼՄ 1880, 25 Բլն

Բերնե-բերաւ՝ կելնի գերաւ:
ՀԺՀ VII, 111 Վն/Բ 1899, 650 Ան/Բ 1898, 445, Դրբ/ԱՄ 1886, 74 Արա/Բ 1899, 805 Հդր

Բերնե-բերան՝ կ'ըլլա երկան դերան:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Բերնե-բերան՝ կելնի սուն ա դերան:
ՎՄ I, 123 Վն

Բերնե-բերան — ասելը դերան:
Բ 1898, 809 Քզ

Էլի բերաւ, ջվալի բերաւ:
ԱՇ 21 Աշա/ՎՄ II, 139 Վն/ՇՆ 520 Շրկ

Աշխարքի բերան, ջվալի բերան:
ԱԺԲ 85 Քնք/ՀԺՀ VII, 77 Ասա

Ամեն բերաւ առպրակ չի, որ կարես:
ԱՇ 4 Աշա/ԺԵՍ. 282 Ագձ/ԺԵՍ. 198 Տրպ

Իրիք օրվա վրեն իրիքը գիդե, իրիք օրվա հոգեն՝ աշխարքը գիդե *(համբառ)*:
ԹՄԿ 106 Թփլ

Ընչաւք մի բաւ չըլնի, երկու չեն ասի:
ՀԺՀ VII, 94 Վդպ

Տապար *(համբառ)* կուգա, խապար կը խաւնի դուս:
ԱՀ 1895, 123 Վն

Եզին *(արագ)* մաւ գամ, կասեն՝ ծուռ ա, յավաշ *(կամաց)* մաւ գամ՝ կասեն քոռ ա:
ԱՇ 20 Աշա/ՓՇՄ. 119 Շրկ

Ոգին կնքում՝ գիժ կասկն, կամաց կնքում՝ շաշ (միամիտ) կասկն:
ԱԾ 18 Աշա.

Ոգին կնքում՝ հուշտիկ (բերեւամիտ) եմ, յավաշ (կամաց) կնքում՝ բշտիկ (անկյալ) եմ:
ԱԾ 19 Աշա

Ջուռա (շռաղ) կնքում՝ կըսկն խելառ է, կամաց կնքում՝ կըսկն սամա (բմբած) է:
ԺԱՒ 115 Ախց

Հուշիկ (հանդարտ) քալում, կըսկն՝ թռուլ ա, շուշուռ քալում, կըսկն՝ ծուռ ա:
ԺԲԱ 170 Ալշ

Ոտաթով գնում՝ գիժ կոսկն, կամաց գնում՝ էշ կոսկն:
ԹՄԿ 146 Թֆլ/ՄԹ 31 Շրկ

Կամաց քալիս՝ քաղցած է կասկն, շուռ քալիս՝ կաուգած է կասկն:
ԱՆ 25 Նխշ

Կամաց խրճում՝ գալված (ապտաուամ) կասկն, շուշուռ խրճում՝ խնոամ կասկն, խաղող խրճում՝ ոչինչ չասկն:
ՆԱ 107 Խաչ

Հուշիկ քնում կըսկն՝ կամկաս (հանդարտ), շուշուռ քնում, կըսկն՝ շիմաս (խելացնոր):
ԱԼ 1894, 263 Ալշ

Ամեն ուն քով հշուն պոչը չը կարվիր, որը՝ «կարճ է» կըսե, որն՝ «երկաճ»:
ԱՀ IX, 180 Գլս/ՀԱ 207 Ախն/ԹՄԿ 105 Թֆլ

Երկին քարը կոխած պոչը մի կարկամում՝ կարճ կըսկն, կամ՝ երկայն:
ԲՀ 404 Կրն

Ջավար լցեր մեջ սանդին, կը ծեծա:
ԱԼ 1894, 234 Ալշ/ԱԾ 44 Աշա

Բուրդ դնում եմ, բամբակ զգում:
ԱԾ 10 Աշա/ԹՄԿ 82 Թֆլ

Սոխը քանի կեղվես, կու կեղվի:
ՀԱ 213 Ախն/ԱՀ IX, 190 Գլս

Իրա հացը ուռում ա, ուրիշի վրեն խոսում:
ԳԱ 58 Վզպ/ԱԾ 27 Աշա/ՓԾԱ 106 Շրկ/ԹՄԿ 104 Թֆլ

Թող իմ վորը կուշա ըլի, քող ասեն՝ ածոթի շուն:
ԱԾ 23 Աշա/ՓԾԱ 104 Շրկ

Մարթի աչք դուս գա լավ ա, քանց անբմը:
ՎԱ 31 Վզպ/ՓԾԱ 115 Շրկ/ԺԱԲ 118 Ախց/ՆՀԳ 108 Եվզ/ԱՀ VII—VIII. 467 Ալշ/Բ 1899, 650 Խն/ՎԱ I, 132 Վն/Մ 1885, 451 Ղլփ

Անգաճդ կտրե, հաիդ ձգե:
ԱՀ IX, 180 Գլս/ՀԱ 215 Ախն

Անկաշդ հասդ քցի, տես ընչի՞ր կը լսես:
ԱԾ 5 Աշա/ՓԾԱ 92 Շրկ

Փսփսոցը տուն կը քանդի:
ԳԱ 22 Վզպ/ԹՄԿ 164 Թֆլ/ԱՀ IX, 191 Գլս/ԱԲ II, 15 Ագլ

Ֆըր-փրըրը (բամբասանք) *տուն կը քակե:*
ԺԲԱ 251 Հդկ

Բամբասողը ճղպրի *(ընկուզի)* տոպրակ ա, ինչքան այուրյուր *(շաղիկ)* ասա՝ ձեն կը հանի:
ԲՄ. 11 Դպր/ԳԹ 111 Սլմ

Խալխի ասա-կոսեն ո՞վ կումռնչ կացնի:
ԹՄԿ 114 Թգլ

Բամբասանք չի, բանն ասանք է:
ՀՏՎ. 3 Շրկ/ԺՍԲ 87 Ախց/Բ 1898, 133 Կրն/Լ.Մ 1880, 12 Բլն/Ա.ՀԱ. 4 Պլս/Բ 1899, 425 Կն/ՊՀԿ, 1655 Էվր/ԵՀԳ 98 Եվգ/ՀԱՎ. 1893, 359

Խոսկի առաը չի ըլնիլ, ախալը կըլնի:
ՊԺԲ 49 Աշտ/ՆՆ 501 Շրկ/Բ 1899, 696 Թվր

ԳԱՂՏՆԻՔ ԵՎ ԳԱՂՏՆԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

Գիտեցածը ամեն մարդի չեն ասի:
Ա.Շ 14 Աշտ/ԲԱ. 12 Դպր

Ինչար դիպնոան, չին գուս տա:
ԹՄԿ 103 Թգլ/ԹՄԿ 81 Թգլ

Բարը վեր կալ, տակը գիր:
ԺԵԱ. 216 Դպղ/ՊԺԲ 58 Աշտ/ՓՇԱ. 126 Շրկ

Ջանդը տեղը, քարը վրան:
ՀԱՎ. 1893, 358 Տրպ/Բ 1898, 472 Բզ

Սատանի աճկանը խուլ:
ՀՏՎ. 24 Շրկ/ԱՆ 77 Նթջ/ՆԱ. 104 Խաջ/Բ 1900, 599 ԿՄ/ՎՄ Ն, 136 Վն

Տունը մերը, խոսքը մերը:
ԱՆ 9 Նթջ/ՆՆ 432 Շրկ/ԹՄԿ 161 Թգլ

Աչքովդ տես, փեշովդ ծածկե:
ԱՆ 31 Նթջ

Գլխիցը վեր ըլնկավ չը կոտրվեց, ձենը վեր եկավ:
ԺԵԱ. 227 Վպղ/ՊԺԲ 56 Աշտ/ՓՇԱ. 122 Շրկ/ԺԵԱ. 36 Լև/ՀԱՎ. 1930, 361 Դպր/ԹՄԿ 149 Թգլ

Թասն ընկավ, ձենն էլավ:
ՀՏՎ. 9 Շրկ/ԱՀ VII—VIII, 463 Ալշ/Լ.Մ 1880, 22 Բլն/Վ.Ս Ն, 126 Վն

Ամանը վեր ընկավ կոտրվից ձչ. ամեն ձենը ամենքը խմացան:
ՄՀԹ 1859, 414 Լև/ԹՄԿ 69 Թգլ

Կուժը պլոքվեց չը կոտրեց, բայց ձենը եկավ:
ՍԽ 25 Զպղ

Մզրախը *(նիզակ)* չվալ չի մըացնի:
ՓՇԱ. 116 Շրկ/ԺԵԱ. 179 Բրն/ՀԺՀ VII, 96 Վպղ

Մզրախը չվալի միջին չես պահի:
Ա.Շ 50 Աշտ

Շուքին (տեզ) չվալումը չի թախ կինա (թաքնվել):
ԹՄԿ 144 Թգլ

Մախաթը չվալը չի պատակի:
ՆՆ 510 Շրկ

Գեսիցը ձենը տեղ կը հասցնի:
Ա.Շ 14 Աշտ/ՓՇԱ. 98 Շրկ

Գետինն անկած ունի:
Բ 1899, 478 կն/Բ 1900, 564 կմ

Պատռ աւկաւն ունի:
Ա՛ն 31 նթջ/ՆՀԳ 112 եվպ/Ա. 1889, 48 չան

Պատռն էլ անկած ունի:
ԹՄԿ 149 Թֆլ/ՀԱՎ. 1892, 24 Տրպ

Պատռըը անկած օձնն, խատատ կը տանեն:
ԲԱ. 35 Դբր

Ջուրս պատռը չուրս անկած ունի, մարդու խորհուրդը դուս կու տանի:
ԹՄԿ 148 Թֆլ

Թաքուն ցուլ Էկողը (*բնդճնա-վոտվէլ*), աշկարա (*ակնհայտ*) կը ծնի:
Ա՛Հ XI. 113 Բբչ/ԲԱ. 22 եթվ/Գ.թ 118 Ալմ

Թաքուն բանը քառուն օրվա բելու (*հայտնի*) կանի:
ԺԵԱ. 221 վդպ

Ակատ՚նեբնն դուրս Լլած խոսքը շատ ճնա ծածուկ, քառասն օր է:
ԼՄ 1880, 9 Բյն

Պատռի չարուխը (*տրեխ*) մեկ օր կը մաշի:
ՆՆ 525 Շրկ

ՓՈՐՁ, ՓՈՐՁԱՒՈՒԹՅՈՒՆ: ՍՈՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ: ԾԵՓ-ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Աշխարհքս տես և ուս է:
ԳժԲ 44 Աշտ/ԹՄԿ 73 Թֆլ/ՀԱ. 268 Ակն/Ա՛Հ VI. 75 Բյն/ԱԼ 1894, 264 Ալշ/ԱԲ II. 13 Ալլ

Ինչ ցաւովի՛ բուսցովի, ինչ տեսցովի՛ սովրովի:
Ա՛Շ 29 Աշտ/ԺԵԱ. 296 վդպ

Փորձված բանը լավ ա, բանց անփորձ մածուցը:
ԺԵԱ 229 վդպ/ԺԱԲ 82 Ախց/ՄԹ 45 Շրկ/Բ 1898, 378 Դբբ/Մ 1885, 424 ՂԼԹ

Փորձած ծանը, մի՛ տա անփորձ մածնի:
ԳԱ. 27 վդպ/Ա.ՇԳ 73 Ադբ

Քուռ փորձած ծան, մի՛ տար ուրիշի անփորձ մածնում:
ԼՄ 1880, 59 Բյն/Ա՛Հ XIX. 96 Ալշ

Կեր փորձած ծանը, մի՛ ուտի անփորձ մածունը:
ՀԺՀ VII. 82 Ատտ

Փորձած ատտաճիճ լավ է, բանց անփորձ հրեշտակը:
ՓՇԱ. 125 Շրկ/ԹՄԿ 164 Թֆլ/ԿՇ 7 Գաբ/ՆՀԳ 116 եվպ

Ջը փորձած ձիուս եռեից մի աւցցիլ:
ՓՇԱ. 121 Շրկ/ԼՄ 1880, 49 Բյն/ՎՍ I. 135 Վն

Ջը փորձած ձիուս նչենեմեն մի՛ կառնչնի:
ԹՄԿ 148 Թֆլ

Ջը փորձած մարդից պարտք չանիս:
ԲԱ. 34 Դբր

Չփորձած մարդի սիրտդ բացաս ոչ:
ԲՍ 34 Դ,բբ

Ով քիչ է փորձի, քիչ էլ գիտե:
ԹՄԿ 170 Թ՚Ֆլ

Փորձած հարևանը, անփորձ բարեկամա լավ ա:
ԲՍ 41 Դ,բբ

Շատ ապրողը շատ բան չի իմացա, շատ մաճ էկողը շատ բաց կիմացա:
ՆՆ 517 Շրկ/ԹՄԿ 146 Թ՚Ֆլ/ԿՇ 1 Դ,բբ

Շատ ապրելը բան չէ, շատ տեսնելն է բան:
ՄՆ 61 Նխջ/ԺՍԲ 91 Ա,խց

Շատ ապրողը շատ բաց կու տեսնի:
ԹՄԿ 145 Թ՚Ֆլ/ՄՆ 48 Նխչ/ՄՀ IX, 189 Գլս

Մարթ քանի ապրի, շատ բան կու սովրի:
ԹՄԿ 136 Թ՚Ֆլ

Հեքիմն *(բժիշկ)* էն է, որ գըլուխն է էլի:
ՄՀ VI, 90 Բլն/ՄՀ VII—VIII, 471 Ա,լշ

Խալիս *(անխաուն)* ոսկին բովըմը բելու կանի *(հայտնի դառնալ)*:
ՄՇ 33 Ա,շա/ՓՇՍ. 102 Շրկ/ՀՍՎ. 1892, 24 Տ,պ

Հարևանի ոչխարը գելը տարավ, հարևանն իրանին մտաքը կացավ *(հետևից)*:
ՄՇ 40 Ա,շա/ՓՇՍ. 111 Շրկ

Փորձածը ևորից չեն փորձի:
ՄՀ XI, 117 Բ,բչ/ԳԹ 123 Ա,մ

Փորձվածին մի՛ փորձիր:
ՄՆ 31 Նխջ

Ինչկլի մե մարդու հիդ մե փութաղ չուտիս, չիս ճանչնա:
ԹՄԿ 106 Թ՚Ֆլ

Ուսանող *(վարպետ)* էն է, որ գլուխը ն է ելի:
ՀԲ 62 Զ,մ

Սորված չը կայնի:
ԼՄ 1880, 53 Բ,ն

Սորվակ ձեռ չկայնի:
ԺԾՍ. 480 Բ,ն

Որ առվոտը ջուր ա գնացել, էլ կեթա:
ՄՇ 61 Ա,շա/ԳԺԲ 53/ՓՇՍ. 94 Շրկ

Մին առու որ ջուր գա, հարյո կա, որ մին էլ գա:
ՀԺՀ VII, 84 Ա,ա/ՄՀ XII, 101 Ա,լշ

Սովորին մի պակասցնի, անսովորին մի սովորցնի:
ՓՇՍ. 123 Շրկ/ՄՇ 60 Ա,շա/ԹՄԿ 155 Թ՚Ֆլ/ՄՀ VI, 77 Բ,ն/ՄԼ 1894, 264 Ա,լշ/ՎՍ I, 136 Վն/ՀՊ 1865, 1235 Դ,լթ/ՍՍ. 115 Գ,պ

Ոսկոր բերող շունը ոսկոր ալ կը տանի:
ՍՏ 1909, 244

Սորվուկն ու կատղուկը մեկ է:
Բ 1898, 809 Ֆ,գ

Սովոր գելն ուսն լավ է, քանզ խամը *(անվարժ)*:
ԹՄԿ 153 Թ՚Ֆլ/ՍԳ, 14 Լ,ս

Կուզ սովրավ ի բուզ:
Ա՛ VII—VIII, 468 Ա՛ր

Ոչ կռնակդ երկու լաթի սորվեցուր, ոչ փորդ երկու հացի:
Լ՛Մ 1880, 48 Բ՛ն

Սովորությունը բնություն կըլլա:
Ա՛Ն 31 Նթ՛Ջ

Աշխարքը ոնց բռնես, ընենց էլ կեբա:
Ա՛Շ 2 Ա՛շտ

Ծեծը դրախտից ա դուս էկել:
Ա՛Հ XI, 114 Բ՛ր՛Հ/ՓՇԱ՛ 108 Շ՛րկ/ԺԱ՛Բ 81 Ա՛խց/Վ՛Ա II, 151 Վ՛Ն

Տղան չը ծեծողը ծնկվին կը ծեծե:
ԺԱ՛Բ 81 Ա՛խց/Ա՛ՇԳ 72 Ա՛ր՛ր

ՈՒՏԵԼԻՔ-ԿԵՐԱԿՈՒՐ, ՀԵՂՈՒԿ-ԽՄԻՉՔ, ՀԱԳՈՒՍՏ-ՇՈՒՐ

Հացը՝ սուրթան, ջուրը՝ վազիր, մնացածը՝ գըգիր-մըգիր:
ԺԱ՛Բ 113 Ա՛խց/Մ՛ 1885, 450 Դ՛Ք/ՀԱ՛Վ՛ 1892, 184 Տ՛տպ

Հաց մարդահաց, հաց մարդակուս:
Ա՛Հ VI, 88 Բ՛Ն/Ա՛Հ XX, 108 Ա՛ր՛Հ/Վ՛Ա I, 128 Վ՛Ն

Շեքերը ածուշ է, ամմա՝ հացին տեղը չըբռներ:
ՀԱ՛Վ՛ 1892, 184 Տ՛տպ/Ա՛Ա՛ 123 Ե՛ր՛վ

Տանը հաց, մարդուն շոր:
ԺԵԱ՛ 239 Կ՛պ

Հացի քարվաճ եկեր ա, բացին՝ չէ:
Ա՛Հ VII—VIII, 495 Ա՛ր՛Հ

Պատեճն բնկնողը չը մեռնի, հացեճն բնկնող կը մեռնի:
Ա՛Հ XX, 110 Ա՛ր՛Հ

Հացիկ, ջրիկ—կյանք եւ ջանիկ:
ԵԱ՛. 118 Ֆտ՛Ջ

Էրկու ջուր, մի հաց:
ԺԵԱ՛. 294 Վ՛զպ/Ա՛ՀԱ՛. 5 Գ՛ս

Էրկու ջուրը մե հացիս տենդ կը բռնեն:
ԺԱ՛Բ 92 Ա՛խց/Լ՛Մ 1880, 18 Բ՛ն

Երկու ջուրը մեկ հացի բան կանեն:
Ա՛Ն 55 Նթ՛Ջ

Ջուրն ածուշ է, քանց նռան գինին:
ՓՇԱ՛. 122 Շ՛րկ/Ա՛Շ 7 Ա՛շտ

Աշնան գինին, գարնան՝ ջուրը:
Գ՛Ա՛. 61 Վ՛զպ

Ջրի օգուտն էլ շատ ա, վնասն էլ:
ԲԱ՛. 36 Դ՛ր՛ր

Հաց դրած, բանն անիծած:
ՓՇԱ՛. 112 Շ՛րկ/Բ՛ 1898, 133 Կ՛ռն/Գ՛Ա՛. 12 Վ՛զպ/Ա՛Հ IX, 187 Գ՛ս/Ա՛Հ VI, 90 Բ՛Ն/ԺԵԱ՛. 187 Վ՛Ն/ԵՀԳ՛ 106 Ե՛վդ

Առաքելն դցած, բանն անիծած:
ԳԺԲ՛ 57 Ա՛շտ/ԹՄԿ 152 Թ՛Ֆ՛լ

Անհաթ *(անմարթ)* կեղնի, անհաշ չեղնի:
ՀՏՎ՛ 2 Շ՛րկ/Ա՛Հ XI, 112 Բ՛ր՛Հ/Ա՛Հ VI, 75 Բ՛Ն/Ա՛Հ VII—VIII, 488 Ա՛ր՛Հ

Անհաթ կուլի (լինել) *անհաց չի ուլիր:*
ԺԵԱ՛. 244 Ա՛Կն

Ուր կա հաց ու բաճ, սուտ է ամեն բաճ:
Լ.Մ 1880, 48 Բլն

Թագաճ կացած առճ սով չի մաճիլ:
ԵՍ. 118 Խոջ

Բրդուճ մը բաճ, կաժե կով մի կբաճ:
ՀԺՀ VII, 89 Ա.Ը/ԺԵՍ. 208 Բդ/ՎՄ II, 149 Վն

Ապուրճ ապրանք, հացը պատրաճք:
Բ 1900, 563 ԿՄ

Ապուրն ապրանք, առնը պարծանք:
Բհ 403 Կրն

Ապուրն ապրանք է, ալ բանը՝ պարծանք:
ԺՄ. 1, 40

Ապուր կեր՝ դուռը ել, փլավ կեր՝ լեռը ել:
ԺՄ. 1, 40

Գաղ ապուր, շաճ կեբակուր:
ՀՄՎ. 1892, 24 Տրպ

Խավիծ խավլավիծ, պապեճ ուսի՝ ըճկճի ոսից:
ԳՄ. 3 Վզպ/ՓԵՄ. 107 Շրկ/Լ.Մ 1880, 26 Բլն/ԺԵՄ. 183 Վն

Հերիսեճ՝ կորե դսեճ *(գրուցց)*:
ՀՏՎ. 15 Շրկ/Ա.Հ VI. 88 Բլն

Միսը ճո միս ա, շորվեճ աչքի լիս ա:
ԱՇ 47 Ա.Շա

Միսը խոմ միս ա, խաշուճ աչքի լիս ա:
ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԹՄԿ 132 ԹՖլ

Կերածդ ի վռոշ *(ջրապուր)*, կաֆեռ *(գլուխ)* ի բոշ *(դաասրկ)*:
Ա.Դ. 17 Վն

Փափեճ *(խաշիլ)* ինչկի *(մինչև)* բուգը, շիլափլավճ ինչկի դուռը:
ԹՄԿ 165 ԹՖլ

Իշխաճ ձուկը՝. Սևաճա ծովի ջրով:
Ա.Դ. 14 Նրդ

Գինի՝ էրմաճճ *(հայի)* դինի *(հավաս)*:
ԹՄԿ 85 ԹՖլ/ՓԵՄ. 98 Շրկ/ԳՄ. 2 Վզպ

Գինիճ ծիրուց գավազաճ է:
ԹՄԿ 84 ԹՖլ/ԳՄ. 65 Վզպ

Գինի, խմե ու քնի:
ՓԵՄ. 98 Շրկ/Ա.Շ 14 Ա.Շա

Արաեզ գինի, չհաեզ քնի:
ԺԵՄ. 171 Ա.Ը/ԺԵՄ. 226 Վզպ/ԹՄԿ 158 ԹՖլ/ՓԵՄ. 105 Շրկ/ԿՇ 3 Ղզբ

Խմիչքիճ մեկը լավ է, երկուսճ բավ է, իրնքճ՝ ցավ է:
ԵՍ. 100 Խոջ

Մի՛ խմեր քաճի մ՛ ճաաիկ, որ չեդճիս խախտ ու խաաիկ *(խայտառակ)*:
ՀԺՀ VII, 91 Ա.Ը/ԺԵՄ. 188 Վն

Գինու մի բաաը դեղ, մնացածիճ՝ սեղ:
ՀԺՀ VII, 91 Վզպ

Գինիճ ածուշ-ածուշ կը խմվի, լեղի-լեղի դուրս կելլե:
ՀՄՎ. 1892, 382 Տրպ

Գինին մարդու չի մնացնի, համա շան օրը կը քցի:
Գ.Ա. 3 վզպ/ՀԺՀ VII, 78 Առա

Գինովը իր յա *(կամ)* հարը լացնե կու, յա մարը:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Գինովին յա լացը կուգա, յա շ...:
Մ 1886, 45 Տրպ

Գինովին ձեռք մի զարնիք, ան ինքնիրեն վար կընկնի:
ՀԱՎ 1893, 358 Տրպ

Գինով մարդն ինքզինք ամենեն խելացի կը կարծե:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Գինիին հարցուցին. — Ավրա՞ծդ շատ է, թե շինածդ: Առաց. — Շինածս չի գիտեմ, ավրածս համրանք չունի:
Ա.Ա. 36

Գինի խմողը մեյ դան *(անգամ)* կը սարիոշնա *(հարբիլ)*, խմացընողը՝ խոզար դաճ:
ՎՄ II, 136—137 Վն

Ննսիա *(ապտակ)* գինի խմողը էրիս ճիա կը հարբի:
ՀԺՀ VII, 96 վզպ/ՀՏվ, 27 Շրկ/ԺԵՍ. 198 Տրպ

Ննսիա պինին էրիս չեր (ան-գամ) *կա հարբնցնե. մեկ՝ խմելիս, մեկ էլ՝ վատը տալիս:*
ԹՄԿ 142 Թփլ

Խնձին գինի են ալել, գնացել գինի ճիա կռիվ է արել:
ԺԵՍ. 211 վզպ/Ա.Շ 29 Աշա

Խնձորը գինուին վախցեր է:
Բ 1900, 579 ԿՄ/ԱՀ IX, 185 Գլե

Գժի հախից հարբած ա գալիս:
Ա.Գ. 21 Լո

Հարբելու վերջը փոշմանություն *(գղջումն)* ա:
ՄԹ 25 Շրկ

Խմելուս՝ հա՛յ-հա՛յ, հաշվումը՝ վա՛յ-վա՛յ:
ԺԵՍ. 239 վլպ/ԿՇ 3 Ղրբ

Գինի, բախի (օղի)—*հա՛յ-հա՛յ, հառազ, քիմաղ* (հաշիվ)—*վա՛յ, վա՛յ:*
ԼՄ 1880, 15 Բլն

Գլուխը ապտցավ՝ ճեպը *(գլուպան)* կը պապի, ճեպն որ ապտցավ՝ գլուխը կը պապի:
Բ 1898, 809 Քլ

Ախաղ խմես՝ լավ բաճ չի, գինի խմես՝ խաղ կաճչի:
ՄՀ 21 Լո/Բ 1900, 618 ԿՄ

Գինի ա՝ բաճ չի, ամեն մարդի բաճ չի:
ԲՄ. 12 Ղրբ

Փուճը *(խմիչք)* մուճին պյուպյուլ *(փրփանի)* կանե:
Ա.Ն 30 Ննջ

Ամեն ինչի մեքը ձագ կը բերե, սրա *(խմիչքի)* ձագը մեր կը բերե:
ՓՇՄ. 91 Շրկ

Ախաղը՝ փուրտմը կու տա վարադը *(ոսկեզօծումը)*:
ԹՄԿ 74 Թփլ

Ֆաղին *(արագ)* իծու փոքն էլ լցնես՝ կոտոշները շարաշ կը կանչեն:
Ա՛ VI, 97 Բ՛ն

Մարդն ի հալալ, էշն ի փալաս:
Բ 1898, 200 Կ՛ն/ԺԱՔ 86 Ա՛թց/՛ՆՆ 510 Շ՛կ/Լ՛Մ 1880, 38 Բ՛ն/ՀՍ. 210 Ա՛ն/Ա՛՛ VII—VIII, 462 Ա՛ղ/Ա՛Գ 1855, 164 Գ՛ս/ՀԱ՛Վ 1891, 116 Տ՛ղ/Բ 1899, 424 Կ՛ն

Էշը փալանով, մարդը հալավով:
ՆՀԳ 102 Ն՛վ

Էշին փալան, մարդուն հալավ:
Վ՛Ս I, 125 Վ՛ն/ԹՄԿ 104 Թ՛Խ

Շոր առ՝ շնորհք տամ, հաց առ՝ ռանգի *(գույն)* տամ:
Ա՛Շ 52 Ա՛շ/ԹՄԿ 146 Թ՛Խ

Շոր առ՝ շնորհք տամ, հաց առ՝ ռանգի տամ:
Ա՛՛ XI, 115 Բ՛չ

Շոր առ՝ շնորհքի տամ, հաց առ՝ խելքի տամ:
ՀԺՀ VII, 96 Վ՛զպ

Շոր առ՝ շնորհքի տամ, հաց առ՝ ուժի տամ:
ՆՆ 518 Շ՛կ

Շուր առ՛ւ՝ շնուրքի տամ, հաց ա՛ւ՝ ուշկի տամ:
ԹՄԿ 146 Թ՛Խ

Խալավ *(հագուստ)* մարդուն քելք կը պիրի, կնիկ մարդուն խելք կը պիրի:
ՀԺՀ VII, 109 Վ՛ն

Փարեն (փող) մարդու խելք կը բերի, խալավ մարդու քելք կը բերի:
Վ՛Ս II, 152 Վ՛ն

Շորն առաց.— Դու ինձ պահի բողչամիջին *(հագուստի մեջ)*, ես քեզ պահիմ մարդամիջին:
ԺԱՔ 226 Վ՛զպ/ՀՏՎ 6 Շ՛կ/Ի՛Ս 12 Ա՛ղ/Ա՛Բ II, 15 Ա՛գլ/ՓՇԱ 100 Շ՛կ/ԺԱՔ 234 Լ՛ս/ԿՇ 2 Դ՛ր/ԹՄԿ 89 Թ՛Խ/Ա՛Հ VI, 83 Բ՛ն/ՀԲ 60 Զ՛մ

Լավը պահն պողչան, որ առնի քեզ պաղչան:
Ա՛Տ 1927, 144

Ծալած շորն ինքն իրան կու մաշվի:
ԹՄԿ 116 Թ՛Խ

Նորը մաշ, հինն արևաբաշխ:
Լ՛Մ 1880, 44 Բ՛ն/Ա՛՛ VII—VIII, 491 Ա՛ղ

Մարդին մարդ շինողը շորն է:
Ա՛ԺԲ 89 Բ՛նք

Շորը շնորհքի համար է:
ՓՇԱ. 119 Շ՛կ

Որքան կ'աղքատնաս, շախա *(շքեղ)* հագիր:
Լ՛Մ 1880, 48 Բ՛ն

Մարդուս կարողությունը հագուստովը կու իմացվի:
ԹՄԿ 136 Թ՛Խ

Լեռնին ճար կա, ձորին՝ ճար չը կա:
Ա՛Շ 33 Ա՛շ/ՓՇԱ 107 Շ՛կ/ԹՄԿ 111 Թ՛Խ/Ա՛՛ IX, 184 Գ՛ս/Վ՛Ս II, 141 Վ՛ն

ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ, ԲԺՇԿՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

Ախտ *(ախտ)՝* սովրաճուրյուն:
Գ.Ա. 24 Վդպ/ԹՄԿ 153 ԹՓԼ

Ախտ՝ ախտ, ախտանախտ, մի՛ ախտ կա ապրուստ:
ՓՇԱ. 122 Շրկ

Ախ ըլնեմ, Բաղդադ ըլնեմ:
Գ.Ա. 31 Վդպ/ԹՄԿ 154 ԹՓԼ

Մերը որ ուտի եղեղեն, ողաճ կըլի՝ խրեղեն:
Գ.Թ 116 Ալմ/ԵԱ. 113 Խաչ

Բանը ծնուցդը չի, բանը սնուցդըն ա:
Գ.Ա. 65 Վդպ/ՀԺՀ VII, 81 Ասա

Հիվանդի աչքը դռանը կըլնի:
Գ.Ա. 32 Վդպ/ԵԱ. 115 Խաչ/ԱՀ IX. 187 Գլա

Հիվանդի ախտը դուրը կուլի:
ԹՄԿ 122 ԹՓԼ

Հիվանդին անկաճը չորս կըլա.
ԱՆ 36 Նխջ

Հիվանդն էն ա, որ չամիչը օխտը տեղից ա կծուռմ:
ԱՇ 39 Աշա

Հիվանդին գեշն էն ա, որ անկողինը կը բողա, բարձին կը պառկի:
Ա.Ա. 95

Հիվանդը չէ ցիվանդ, ցիվդի տերն է ցիվանդ:
ՀՏՎ. 15 Շրկ/ԱՀ VII—VIII, 495 Ալ:

Լավ է հիվանդը, քան դհիվանդկալը:
ՀԱ. 207 Ախն

Մարդի ինչտեղը ցավից, ոտքին հնարեղն ա:
ՓՇԱ. 115 Շրկ/ԱՇ 49 Աշա/ԹՄԿ 139 ԹՓԼ/ԱՆ 40 Նխջ/ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ/ԱՀ IX, 188 Գլա/ԱՀ VI, 93 Բլն

Ցավը գուբա վազի-վազ, դուրս կը գնա՝ ցագի-ցագ:
ՄԹ 48 Շրկ

Ցավի մտնելը հնշտա ա, դուս գալը պժվար:
ՄԹ 45 Շրկ

Ցուրտը քաֆտանով (5—10 կոպ չափ) մտնում ա, մախտալով դուրս գալիս:
ԲԱ. 41 Դպր/ՈՒՉ 139 ՉՔ

Հիվանդությունը սելով ուտն կեհա, մախտով՝ դուս դո՛ւրս:
ԹՄԿ 122 ԹՓԼ

Հիվանդությունը դմակ-դմակ կը մտնի, դանակ-դանակ դուս կը գա:
ՀԺՀ VII, 83 Ասա

Հիվանդությունը գալուս խարտոցի հինի, գնալուս խարտոցի կ՚ընի:
ՀԺՀ VII, 83 Ասա

Ցավը իր գլուխը լուս կու գցի, ինի վուր դուն վրիա չը դրիր:
ԹՄԿ 163 ԹՓԼ

Ցավը թեզ դուրս կը գա, թե որ չը ցանցըցես:
ՓՇՍ. 125 Շրկ

Օրը մթնացա, ցավը շատացա:
ԹՄԿ 170 ԹՓԼ

Ատամը կը ճաճե ակդամը:
ՓՇՍ. 93 Շրկ/ՎՍ I, 121 Վշ/ԺԲՍ. 210 Վպպ

Կուզե՛ս ատամի ցավնն ազատվիս, արմատը աթեզակիե ցուցց տուր:
ԺԲՍ. 202 Տրպ/ԳՍ. 60 Վպպ

Փիչիկ ցավիկ, ակուշ մահիկ:
ՀՍՎ. 1891, 300 Տրպ

Փշուկ ցավիկ, թնդոտ մահիկ:
ԵՀԳ 116 Եվգ

Ակնար ցավի դեղը գետեզմանն ա, ակնար հիվանդի բժիշկը՝ մահը:
ԲՍ. 9 Երվ

Երկար հիվանդությունը մահ կը բերե:
ԱՍ. 47 Պշպ

Ձերքը *(ժողխա)* ջուրը վուր կու պղտորվի, էլ չի ապրի:
ԹՄԿ 131 ԹՓԼ

Տնքալը որ չկնի, հիվանդը հիվանդ չէ:
ՓՇՍ. 125 Շրկ

Ցավն ակզան ունի:
ԹՄԿ 163 ԹՓԼ

Հիվանդացա՝ չը մեռա, ուզյուլմիշ եղա՝ *(կրկնակի)* մեռա:
ՀԺՀ VII, 82 Ասա

Ցավը ցավագարին կը բռնի:
ԱՀ XI, 116 Բլշ

Ցավին աղեկը չըլլար:
ԱՀՍ. 14 Գլա

Ցուրտը սառած տեղը կրակին չեն ակի:
ԱԺԲ 91 Քնբ

Նոտա *(հիմնադրա)* դամին *(սառած)* ուշ կը մեռնի:
ԲՍ. 109 Ննջ

Դուրս ես ատնում մրսում ա, ատն ես բերում՝ թ... ա:
ԱՂ. 26 Մն

Մարդին իշատնը ատամի ատակին ա:
ԳՍ. 5 Վդպ/ՓՇՍ. 106 Շրկ/ԹՄԿ 101 ԹՓԼ/ՀԺՀ VII, 99 Դրմ/ՈՒՀ 140 Զք

Գլուխդ պաղ պահե, ոտներդ տաք:
ՄԹ 5 Շրկ

Գլուխդ պաղ, փորդ խոլ, ոտքդ տաք պահեցիր, հեքիմ (բժիշկ) էդար, գնացիր:
ՀՍՎ. 1892, 183 Տրպ

Եղ՝ փորի դեղ:
ԲՍ. 114 Ննջ/ԳԹ 116 Սլմ

Ցրտից վախեցի, որ ցավ չը տեսնես:
ՄԹ 45 Շրկ

Երկու ձեռք՝ մեկ գլխու համար է:
ԲՍ. 113 Ննջ

Ճանճի նստած տեղը պուլոտա *(ժռնամոր)* կելնի:
ՎՍ II, 145 Վշ

Ծաղր ոտովին *(հգի)* ավելը առ, ճեռանեն երթա:
ԵՄ 109 Խաչ

Ծիրան մին կեր, խնձոր՝ երկու, դամբուլ՝ քանի փորդ տանի:
ԱԾ 35 Աշտ

Տղան ջուրը մեծնա կու, ձուկը՝ ծովը:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Ափ մը ջուր, ափ մը լույս *(առը ջուրը աչքերին օգուտ է)*:
ԱՆ 11 Նխչ

ԸՆՏԱՆԻ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐ: ՋԱՆԱՁԱՆ ՎԱՅՐԵՐ ԵՎ ՆՐԱՆՑ ՐՆԻԿՆԵՐԸ

Ընկերը շինականի պահապան ընկերն է:
ՎՄ II, 147 Վն

Լավ շունը գնդացիր սրընկեր է (գործակից):
ՎՄ II, 141 Վն

Լավ շունը տան պահապանն է:
ՎՄ II, 141 Վն

Շան սիրասիրություն ու հավատարմությունը զոված են:
ԲՄ 32 Դբր

Շունը հավատարիմ ա, կառուն՝ գող:
ԲՄ 32 Դբր

Կառուն կեղծավոր կըլնի:
ԳՄ 22 Վզպ

Ամեն մարդ առավոտյան ա լվացվում, կառուն՝ իրիկունը:
ԲՄ 8 Դբր

Լավ ձին անգին ա, վատը՝ պատին:
ԲՄ 20 Դբր

Ձին ճանչըցիր քալվածքեն, իսկ աղջիկը՝ ճայվածքեն:
ԱՆ 24 Նխչ

Աղեկ տղին մեկ խաբար, աղեկ ձիուն մեկ զանգու *(առապանդակ)*:
ԱՀ XII, 95 Աղ

Եշը մնա — բզե, գնա. ձին մնա — բոդ, գնա:
ՄՀ 21 Լո

Եշի անառակ ի, ջորին առանց քուռակ ի:
ՎՄ I, 125 Վն

Կինս կուռամ, ջորիս չիմ առ:
ԵՄ 103 Խաչ

Եծը սառանա կըլնի:
ԱԾ 21 Աշտ/ԹՄԿ 94 Թգլ/ԱՄ 3 Գլա

Եծը սառանի հորդորար տղեն է:
ՓԾՄ 102 Շրկ

Գարնան գառն ա գովական, աշնան՝ հավը:
ԱԾ 13 Աշտ/ՓԾՄ 97 Շրկ/ՎՄ II, 136 Վն/ԳՄ 58 Վզպ

Աշնան հավը երտա կ'ըլլա:
ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Հավը թառեց ղոճաղը կը ճամբէ, կովը ճախրեց չի ճամբէ:
ՆՆ 505 Շրկ/Ա.Հ VII—VIII, *495 Ա.Լ2*

Բուդեց *(ցաւէ)* ճախրի կեսց ա՛
Գ.Ա. 2 Վզպ

Նկաւ սովը՝ դեմ ըճկաւ կովը:
Ա.Դ. 26 Լո

Լաւ եզն ու լաւ մարդը գեղին համար ա:
ԵՍ. 114 Խտջ

Եղվարդցին խոսքով ելավ, ցելը *(վարած արտ)* ջուրը տարավ:
Ա.Շ 18 Ա.շտ

Ծվատաճ՝ քյաճձ ոստաճ, ոստաճ բարձր ի քյաճձ Ծվատաճ:
Վ.Ա II, *143 Վն*

Շատախցի՝ շա՛տ խելացի:
Շկ 10 Շախ

Ուրիշ տեղ՝ մեկ-մեկ ծուռ *(խնդիր)*, մշեցիք մեծ ու պզտիկ ծուռ:
ԺԵՍ. 183 Մ Շ

2

ՀԱՎԱՏԱԼԻՔ ԵՎ ՄԵՂԱՎՈՐՈՒԹԻՒՆ

Ձար աչքը քարն էլ ճաքացնում ա:
ԲՄ 34 Ղրբ/ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ/ՈՒՋ 142 Ջք

Աչք գառոյնեն *(աշխարհ)* ա կերել:
ԱՀ XIX, 97 Ալշ

Երկու աչքը մեկ գրողի բադալ *(համահավասար)* է:
ՓՇԱ 101 Շրկ

Երկու աչքը մեկ գրողի բան կանեն:
ԱՆ 52 ՆԹՀ/ՎՍ II, 139 Վն

Էրկու աչք մեկ գրող ա:
ԱՀ 1894, 200 Ալշ

Օխտը աչքը մեկ գրողի բադալ է:
ՆՆ 518 Շրկ

Սառանեն մեռլից փախ ա *(խուսափող)*:
ԱՇ 59 Ալշ/ՓՇԱ 122 Շրկ

Սառանաց խառնած բնութեն կելլե:
ԺԱԲ 92 Ախց

Էծը սառանի սանահերն ա:
ԱՇ 23 Ալշ

Էծը սառանա կելնի, սառանի մազ ունի:
ՎՍ 139 Վն

Էծու մազի մեջ սառանեն ի բոնդրե:
ՎՍ 139 Վն

Ոլ տեսած՝ սառանա տեսած, երկուսն էլ մի բան է:
ՓՇԱ 120 Շրկ

Երազում ոլ տեսնողը սառանի հրատառ կը դա (ճանդիպել):
ԱՇ 23 Ալշ

Ճնճղկան աճեծք մարդու չի մնա:
ՇԿ 8 Շախ

Ծըծռնըկան անեծքն վեր մարդո չելնի:
ՊՎ 138 Վն

Ծիծեռնակը տանը շինութեն ի, ծիտը տանը ավերութեն ի:
ԺԲՍ 188 Վն

Ծըծռնըկան ավերս գնա Պաղտատ խարցու:
ՊՎ 137 Վն

Կառուց թաթիկներովը երեսը լըվաց, գիացիր որ թաթավ *(անձրև)* պիտի գա:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Կառուց Քրիստոսի աղլուխն է:
ԹՄԿ 119 Թխլ

Օրը գնացած, խաբեն *(փորձանք)* մնացած:
ԺԽՍ 229 Վպպ/ԱԾ 53 Աշտ/ԹՄԿ 169 Թֆլ

Օրը կխրխտա, խաղեն չի էրխտա:
ՀՏՎ 31 Շրկ/Ա: IX, 192 Պտ/Ե:Գ 117 Եվզ

Օրը կհնտա, օրվա շատը (պատուհաս) *չի գնտա:*
ԹՄԿ 172 Թֆլ/ՊՎ 141 Վն/Ա: VII—VIII, 505 Ալշ/Ա: VI, 100 Բլն

Ով կիրակին կիրակմուտ չպահի՝ մըչ դժոխքի կրակին մաշի:
ԱԷ 1895, 162 Վն

Ով որ էվրն (ավերն) *էն կիրակին, հեգին կէրի վատ կրակին:*
ՊՀԿ 1654 Էվր

Ով կիրակին վեռտ կը տաշի, տունդին դժոխքը կը մաշէ:
ԺԱԲ 87 Ախց

Ով որ կիրակի իրկանն ալյուր մտցա՝ ապիղ որդին հետը խմցա:
ԵՍ 111 Խոջ

Զախ ձեռով հաց ուտիլը՝ չանին չի կպչի:
ԹՄԿ 129 Թֆլ

Զախ ձեռով հաց չէին ուտի, փուրը չի կշտանա:
ԹՄԿ 129 Թֆլ

Գիշերվա աղբը *(փոշտոց)* խեր ի:
ԹՄԿ 84 Թֆլ

Գիշիրը սուփրեն չին թափ տա:
ԹՄԿ 84 Թֆլ

Երազ կա օրն ա կատարվում, երազ էլ կա՝ տարին:
ԲՍ 14 Երվ

Երազն առաջնախոս ա:
ԱՂ 2 Կրվ

Ամանդ լցատի, որ կնիկդ սիրուն ըլնի:
ԳՍ 56 Վզպ

Ամանիդ տակը լցատի, որ հարսանքիդ բուք չանի:
ԳՍ 65 Վզպ

Ձրագի բինըն առնողը արքայության չէրթա:
Բ 1898, 333 Դրբ

Ղամաթի *(հաջողություն, բախտ)*, ճամփեն կապիլ չեն:
ՊԺԲ 52 Աշտ

Էրեխի դունգն ու մազը մե տարի չին կտրի:
ԹՄԿ 94 Թֆլ

Հանք *(հանելուկ)* մի՛ ըսե, թանկութեն կըլնի:
ԺԱԲ 91 Ախց

Կեսօրին կաք բերողի երեսը մի տեսնա:
ԳՍ 24 Վզպ

Մանի տոնին, մանի Զատկին, մի՛ մանի Բարեկենդանին:
ԱՀ XI, 115 Բրշ

Գրբացին խափող չի լինի:
ԱՇ 15 Աշտ

Ճվոտը դուս, մարտը ճես:
ՄԲ 33 Շրկ

Ջեռքդ կը կեռա *(քար դալ)* խըսմեր պիտի գա:
ԱՀԱ. 10 գլա

Դարտակ կուժ եկավ առաջս՝ բացըս ձախ պըտի էբա:
ԱԾ 18 Աշա

Ջուր լի՛ց բերուն, մարդ կուկյա առուն:
ՎՄ I, 136 վդ

Հին ճոդլաթ *(խոնձաբուբ)*, առաջ գեղվեր *(հարսուբյուն)*:
Փ 1878, 289 Ախթ

ԲԱԽՏ ԵՎ, ՃԱԿԱՏԱԳԻՐ

Երեսին մի մաիկ աճի, բախտին մաիկ ապա:
ԱԾ 19 Աշա/ԹՄԿ 94 ԹՓԼ

Տախտես էրբամ, բախտես դո՞ր *(ուր)* էրբամ:
ՎՄ II, 150 վդ/ԱԲ 5 ՄԿ

Բախտը իրաճ-իրաճ գուբա:
ԹՄԿ 82 ԹՓԼ

Բախտից վախչող, թախտից վախչող:
ԱԾ 10 Աշա

Թե բախտ է գրած, լազլագի (ապազիլ) ձիով գուբա:
ԹՄԿ 100 ԹՓԼ

Բախտը լավը տամ ա *(տալիս է)* վատին, վատը՝ լավին:
ԲԱ. 11 Դրբ/ԱԾ 32 Աշա/ԱՀ VII—VIII, 487 Ալշ/ՓԾԱ. 107 Շրկ/ԱՆ 64 Նթջ

Աբամիճ ըլա նը՝ Հինգեն կուգա, Չըլա նը՝ ձևռքին կիրճա:
ԱՆ 21 Նթջ

Բախտը գեշին (ազեղ), գարդ խոտոռին (գեղեցիկ):
ՎՄ II, 135 վդ

Դուճ քուճ, բախտըդ աբբուճ:
ԱՀԱ. 5 Գլա/ԱՀԴ. 73 Ակբ/Բ 1898, 315 Բդ

Անբախտ մարդ ծովերն էլ երբա կը ցամաքին:
ԱՀ XIX, 97 Ալշ

Ինքը քուն, բախտն արթուն:
ՆՀԴ 104 Եվդ/ԺԲԱ. 168 Ալշ

Ծովը կնրճա, ծարավ կդառնա:
ՎՄ II, 132 վդ

Մարճա քուն, բախտը զարմուն:
ԱՀ XI, 115 Բրչ

Ջրի վրա գնացինք, ծարավ հետ էկանք:
ԹՄԿ 151 ԹՓԼ

Դուն քնուկ, գաճառ նախշուկ:
Բ 1898, 133 կրն

Ին ճալհեն (բախտ) ունինք, որ վազող ջրին էրճանք՝ կը կարխ:
ՆՆ 492 Շրկ

Բախտ ուճնցար՝ լեռ քարի վրա էբաս կը կաճառչի:
ԱԾ 11 Աշա/ԺԲԱ. 256 Լո

Ադրուրն էրթա, չուրը կը ցամքի:
Բ 1898, 701

Կարկուտը ծեծած տեղը կը ծեծե:
ՓՇԱ 109 Շրկ/Մչ 22 Լո/ԳԱ 4 Վզպ

Մենք գողութաց էլանք, լուսնկաց առջի իրիկվընեն ծագեցավ:
Ա՛չ IX, 188 Գլո/Ա՛Ն 83 Նթջ/Ա՛չ XII, 101 Ա՛լշ/ԵՀԳ 109 Եվգ/ԳԹ 110 Ա՛լմ

Մենք ցրագլիս ուսեցուանք, իշի պոչն էլ լիս կը տա:
Ա՛Շ 48 Ա՛շտ

Մենք որ ծախու ձևթ ունենանք, իշուն անկճնեքը լաւ կուտանե:
ԺԱԲ 93 Ախց

Բախտին ացիվը միշտ կը դառնա:
Ա՛ՀԱ 4 Գլո

Ամեկի ձին իր բախտի կորա *(համհամաս)* կը փախցնի:
ԼՄ 1880 5 Բլն

Որին ասաղն շիրին *(պայծառ)* ա, որին՝ քոր *(կուլը)*:
ԵԱ 109 Խաջ

Ում բախտը ծռվեց, ցրա ձին ախոռըմը հշ կը դառնա:
Ա՛չ XI, 116 Բրչ

Բիբախտ *(անբախտ)* մարդու ձին շատ չփախցնի:
Ա՛չ VI, 78 Բլն

Անբախտին կատուն ա սիրըմ:
Ա՛Շ 1 Ա՛շտ

Բախտ գա՝ փող կը մաղը, բախտ գա՝ ալուր կը շաղը:
Ա՛Ղ 3 Սան

Մարդի աչքը փուչ ընցի, քար բախտը կարուկ ընցի:
Ա՛Շ 47 Ա՛շտ

Մարդուն քոդ բախտ էղնի, քոդ մեկ ոչք չէղնի:
ԼՄ 1880, 42 Բլն

Պաչալ մարդը լավ բախտ կուցեցաս:
ԳԱ 2 Վզպ

Շան բախտը ոսի տակին կընինի:
ՀԺՀ VII, 96 Վզպ

Տեղվեքը *(տենդվածք)* էկած ժամանցակը պիտի բռնիս:
Ա՛Շ 45 Շխջ

Գոլվար օր կա, խոռի խրցաց տակն է:
ԺԵԱ 78 Բլն

Ճակատի գրածը չի ջնջվի:
Ա՛Ղ 6 Ախց

Ինչեր գրած է, գրած է:
ԹՄԿ 102 Թֆլ

Մորեն ծնվեցավ, գրվեցավ ճակատին:
ԺԱԲ 93 Ախց

Թե ճակատին գրված ա, էլ ճար ու ճամփա չկա:
Ա՛Շ 25 Ա՛շտ

Գալուն՝ գուքա:
ԹՄԿ 85 Թֆլ

Ըլլալուն՝ կըլլա:
Ա՛Շ 70 Նխջ

Թե կը գա աջալ *(օրհաս)*՝ չի ատա մաջալ *(հնարամիտութիւն)*:
ԳԱ 31 Վզպ/ԹՄԿ 100 Թֆլ

Ամեն մարդ իրա դամաթը *(բաժին)* կուտի:
ԺԵՍ. 292 Վդպ/ԱՇ 4 Աշա/ԺԱԲ 87 Ախց

Բոռ հաւկքի բուցը ասառւծ կու շինե:
ԹՄԿ 166 ԹՓԼ/ԵՍ. 101 Խաչ/ԱՆ 41 Նխչ/ԱՀ XI, 117 Բրչ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/Բ 1898, 745 ՀՔ

Ասաված որ տա, չի հարցնե ում տղեն ես:
ՓՇՍ. 95 Շրկ/ԱՀ XII, 98 Ալշ/ԱՀ VI, 74 ԲԼՆ/ԺԵՍ. 247 Հդկ/Մ 1885, 423 ՂԼՔ/Բ 1893, 413 Դբբ

Ասառծ որ տա, աշ ու ձախին մոխկ չի տա:
ԱՇ 7 Աշա/ՓՇՍ. 95 Շրկ

Ասառծ որ տա, պիժ ու խնդոք չի հարցնե:
ԱՇ 7 Աշա/ՓՇՍ. 95 Շրկ

Ասառծ որ տա, մի ակոսից էլ կը տա:
ԱՇ 3 Աշա/ԼՄ 1880, 5 ԲԼՆ

Ասաված որ մեկի տուրը քանդի, առաջ խելքը կառնի:
ՓՇՍ. 95 Շրկ/ՀԱՎ. 1892, 24 Տրպ/ԹՄԿ 68 ԹՓԼ/ԹՄԿ 71 ԹՓԼ

Սուտն ու դուրքը ասառւծ գիտե:
ԹՄԿ 153 ԹՓԼ/ԱՀ IX, 190 Պլս

Ասածու պըհած գառը գելը չի ուտի:
ՎՍ. 3 Վդպ/ՓՇՍ. 95 Շրկ/ԹՄԿ 68 ԹՓԼ/ՍԽ 36 Զգպ/ԿՇ 1 Ղբբ/ԱՀ VI, 74 ԲԼՆ/ԱՀ XII, 97 Ալշ/ԺԵՍ. 230 ՀՔ/ՀԱՎ. 1892, 24 Տրպ/ԺԵՍ. 224 Ակն/ԵՀԳ 98 Եվգ/ՁԲ 59 Զհմ

Մարդ մարդի երեսին կաշի *(նամյիլ)*, ասաված սրտին:
ՓՇՍ. 114 Շրկ/ԱՀ IX, 187 Պլս

Ասաված մարդու սրտին կաշի, ան կյորթա (նրա համեմատ) *կուտա:*
ԺԱԲ 79 Ախց

Մեկը մեկով, երկուսը ասառւծով:
ԳՍ. 56 Վդպ/ՀԺՀ VII, 84 Ասա/ԺԵՍ. 168 Ալշ

Ասաված դարա տվեր, դարմաճ լե ավեր է:
ԱՀ VI, 74 ԲԼՆ/Ս 212 Ալմ/ԺԵՍ. 246 Ակն/ԹՄԿ 88 ԹՓԼ/ԱՀ IX, 182 Պլս

Ասառւծ վուր չե տվի, խեչն ի՞նչ անե:
ԹՄԿ 68 ԹՓԼ

Ասառւծ խառադ *(հյուանդ)* չի՝ իրար քցող ա:
ԺԵՍ. 218 Վդպ/ԱՇ 3 Աշա/ԲՍ. 10 Ղբբ

Աչողե տերը, պսակե տերտերը:
ԱՆ 8 Նխչ/ՆՆ 531 Շրկ

Մըլեր անօրենն, կը կրճաս հյուանդորենն *(երկնավոր)*:
ԱՀ IX, 188 Պլս/ԵՍ. 109 Խաչ

Մարդն ի ասառւ խրձիկն ա, կըսուրբա՝ վրեն կը ծիծղա, կը քանդա՝ կը ծիծղա:
ՀՏՎ 19 Շրկ

Հախը *(իրավ)* ընհախին *(անիրավ)* ասաված չը թողնի:
ՄԹ 24 Շրկ

Ասառծ ֆեխ *(խարդավանք)* չի գիտա:
ՀԺՀ VII, 76 Ասա

Աաւած որ կամեցաւ՝ կաղն ու կուր կը հաբսնացնա:
Մ 1886, 788 բլն

Թէ աստված չօգնէ, վիզ ծռելը բոշ *(գուր)* բան է:
ՓՇԱ. 104 Շրկ/ԱՇ 26 Աշա

Աս ալուր ճար, վաղվան տեր՝ աստված:
Սե 8 Մկ

Տուն շինողին, աղջիկ կարգողին՝ աստված ճեռք կըլլա:
Ազ IX, 190 գլա

Սատանի շինածը աստուծ կու քանդե:
ԹՄԿ 154 ԹՓլ

Աստուծմ էլ լավին է տանում:
ԹՄԿ 68 ԹՓլ/Ազ IX, 131 գլա/ԱԲ II, 13 Ազլ

Թաքավորը հիւռու է, աստուծ բանցը:
ԹՄԿ 99 ԹՓլ

Ա՞խ աստված, վա՞խ աստված, որին կուտաս սելով փեռ, որին չես սա ցախ, աստվա՞ծ:
ՓՇԱ. 90 Շրկ/ԹՄԿ 68 ԹՓլ

Ա՞խ աստված, որին կուտաս Նախչվաճ, որին չես սա չարխի *(սրխխ)* չվաճ:
ՓՇԱ. 90 Շրկ/ՀԺՀ 93 VII, վգպ/ԺԱԲ 91 Ախպ

Որուն կուտաս ընդ ու դիմանար, որուն չի տար չարխին չկանա:
ՀԱ. 212 Ախ

Որը ունի Շաքի-Շիրման, որը չուռնի խնդրվելու չկան:
ԺԱԲ 91 Ախպ

Աստված աստված, որին կուտաս եղ ու մնեղը, որին կուտաս ճան, աստված:
ԵԱ. 118 Խաչ

Աստված հարսան դճից *(կողմից)* ա:
ԺԵԱ. 241 Օշկ/ԱՇ 4 Աշա

«Աստված ողորմած է» ըսողը ածորի կմճա:
Բ 1899, 652 Խն/Մ 1886, 45 Տրպ

Աստված աղքատը խնդացնել ուզե՝ էշը կը կոտցընե, վերչը ալ գանել կուտա:
ԺԱ. I, 45

Աղքատ գաղքատի ա ասեր, աստվածն էլ՝ զերկուս:
Ազ XIX, 96 Ազշ

Ջելած սեղից աստված էլ ա բերգարած:
Ազ XI, 116 Բրչ

Բրիատոսին աչկով չաեսաճ, խիլքով ճանչցաճ:
ԹՄԿ 166 ԹՓլ/ՆՆ 536 Շրկ

Բրիատոսի գերեզմնից ճոզոց չեն լսե:
ՀՏվ. 31 Շրկ

ՀՈԳԻ, ՀԱՎԱՏ, ՀԱՆԴԵՐՁՅԱԼ ԿՅԱՆՔ...

Հոգին ացուշ է, քանց մարմինը:
ՆՆ 507 Շրկ/Ա: IX, 187 Գլա

Հոգիա շահիծ', օրա խիթարիծ' *(մխիթարուհի)*:
ԹՄԿ 171 Թֆլ

Լավ է մարմնավոր աղքատ, քան հոգևոր:
ԺԱՔ 81 Ախց

Առաջ կե, հոռ գոհացիր:
ԺԱՔ 90 Ախց/Բ 1898, 377 Դրք

Ուտինք ու գոհանանք:
ՀԱՎ 1892, 184 Տրպ

Հավատքն իրմե պետք ա, վրա քսածը հավատք չէ:
ԵՎ 108 Ճառ

Անհավատ քանին մի հավատա:
ԳԱ 57 Վզպ/ՊԺԲ 44 Աշտ/ՓՇԱ 93 Շրկ

Դատաստան կա գալու, պատասխան կա տալու:
ԱՆ 15 ՆխՀ/ՀԺՀ VII, 98 Խրմ/Ա: IX, 190 Գլա/ՀԱ 279 Ակն/Բ 1900, 219 Կար

Դժոխք ուր միտ չբերող աղեկութեն չկնա:
Ա: XIX, 97 Ա12

Էրկինքը խավիծ կուտին, մեզիկի էլ տոնիլ չի՞ն:
ԱՀ 1895, 293 Տրպ

Էն կինքեմեն օշով խաբար չէ բերի:
ԹՄԿ 92 Թֆլ

Էսաի նիլոր *(խոսիր)* առ՛ւ, ենդի խալիչա տամ:
ԹՄԿ 93 Թֆլ

Աշխարքը լիսամուտ ա, ամեն եկող մարիկ կուա ու կերթա:
ԱՇ 8 Աշտ/ԱՆ 60 ՆխՀ/ԺԵՄ. 199 Տրպ

Աշխարքս քարվանսարա (իջևան) է, *մեկը մտնում է, մեկը դուս է պալի:*
ԹՄԿ 68 Թֆլ

Աշխարքն օշովին չի մնացի:
ԹՄԿ 68 Թֆլ

Աշխարհք որի հնացեր է քի, մեզի հնա:
Ա: IX, 181 Գլա/ՀՊ 1895, 1235 ԴԼՊ/ԼՄ 1880, 5 Բլն

Աշխարքս Սողոմոն իմաստուհին էլ չի մնացի:
ԹՄԿ 69 Թֆլ/Բ 1899, 378 Գլա

Աշխարքը Սուլթան Մահմուտին չմնաց, քիզի պիտի հնա:
ՆՆ 482 Շրկ

Աշխարհի մալ աշխարհ կը հնա:
ԼՄ 1880, 1 Բլն/ՊԺԲ 44 Աշտ/Բ 1899, 479 Կն/ԺԱԲ 93 Ախց/ՀՎՏ 6 Շրկ/ԹՄԿ 71 Թֆլ/ԷԱ 6 Ա12/Բ 1898, 378 Դրք

ԵԿԵՂԵՑԻ, ՀՈԳԵՎՈՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Պահք չբռնողը Զատկին համը չի գիտեր:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Անիծքն անիծողին կը դառնա:
ՓՇԱ 92 Շրկ/ԹՄԿ 72 Թփլ/Բ 1899, 378 Պլա

Անիծք, անիծք, ձեր էս էվըմ:— Անըծողի ծոցն եամ էվըմ:
ԱՇ 1 Աշա/ՀՄԿ 36 Հվր/ԹՄԿ 69 Թփլ/ԵԱ. 100 Խաչ

Անիրաւ անիծք իր տէրուն է:
ԼՄ 1880, 9 Բրն

Անիծքը երկու բերդացի սուբ է:
ՓՇԱ 92 Շրկ/ԺԵԱ. 176 Բրն/ԱՆ 43 Նթջ/ՅԱ. 1 Վդպ

Բերդեն ելածը ծոցը կը մտնա:
Բ 1900, 263 Հտր

Նահախ *(անիրաւ)* անիծքը չի գնա:
ԹՄԿ 153 Թփլ

Երդումը երկու բերդով թուր է, մեմ աստղի կարի կու, մեմ աղիի:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ/ՄԹ 31 Շրկ/ԺԵԱ. 181 Մշ/ԺԵԱ. 229 Վդպ/ԺԵԱ. 239 Կպպ

Երդումը մեղք է, սուտ երդումը կրակ:
ԺԱԲ 79 Ախց

Օխտաանքն ու աղիծկը երկու բերդացի թուր է, համ դեսն է կարում, համ դեսը:
ԹՄԿ 171 Թփլ/ԼՄ 1880, 20 Բրն

Բահանեն ու սատանեն մեկ է:
ՄԹ 48 Շրկ

Ձամբի վրա հո տերտերը, հո սատանեն:
ԱՇ 45 Աշա

Վարուն (որաեղ) *տառալ քահանային, խնտը տառալ սատանային:*
ԳԹ 110 Ալմ

Բահանան, փիլոնդ վրեդ մհանա:
ՎՄ 47 Վդպ/ԺԵԱ. 237 Լա

Հախը թող տերտերին հասնի, ուզըմ ա մեռնի գոռիգոռ ըլի:
Մ 1886, 45 Տրպ/ԹՄԿ 82 Թփլ/ՀԺՀ VII, 97 Վդպ/ՄՀ 21 Լա

Բող ջարին, հիսուն ֆլորին, մեռնի կին, առնի քենին:
ՀԺՀ VII, 78 Աատ/ԺԵԱ. 194 Տրպ

Շաղրատու կանաչ խէին, պլուզ ոսկին, կարմիր ջարին, մեռնի կին, առնի քենին:
ՎՄ I, 139 Վն

Էրկու ալտուն, մեկ կլայտուն, օրհնյալ հղկրուկ:
ՆՆ 494 Շրկ

Հոգոց հանգուցիր , քանի մը փարա իրիցու ծոց, բոնի զոռքեր քաշե փողոց:
ԼՄ 1880, 33 Բրն

Ամեն ամեն ասեմ ձեզ, վաստակեցեք բերեք մեզ, ուտենք խըմենք, ցզովենք ձեզ:
ԺԱԲ 118 Ախց

Սար ու ձոր, տեղատերի, փոր:
ԺԲՍ. 227 Վզպ/ՍԺՖ 90 Ֆնք/ՓԾՍ. 123 Շրկ/Ֆ 1898, 133 Կրն/ԺՍՖ 94 Ախց/ԿԾ 6 Գրբ/ՍԽ 31 Զզգ/Ս.Հ VI, 97 Բրն/ԺԲՍ. 171 Սլշ/ՎՍ I, 136 Վն/Ֆ 1899, 630 Խն/Ս.Գ. 1 Սան/ԵՍ. 105 Խաջ/Ֆ 1900, 219 Կսբ/Ֆ 1898, 346 Ֆգ/ՀՊ 1895, 1235 ԳԼՊ

Սար ու ձոր—տեղատերի փոր, տեղատերի փոր—պրուստ մի ֆոր:
ՀԺՀ VII, 97 Վզպ

Սար ու ձոր, մոլլի փոր:
ՍԾ 61 Սշտ

Դու իմա գիտես, ես քամուն, տեղատերն՝ մեր էրկրաւն:
ՊՎ 134 Վն/ԼՄ 1880, 21 Բլն

Տեր եկավ տիրուճն է, տեղ չեկավ տեղատերուճն է:
Ֆ 1899, 554 Ֆղի

Գոռու աչքեն արցունք՝ իրիցու տունն ցաշ:
ԼՄ 1880, 59 Բլն

Տերտեր մառուներ խաղցրեց, շայիկապկի փախցրեց:
Ս.Գ. 18 Բզտ

Տերտերին ադիքը բնար շիներ են, քանի զարկեր են՝ «Ննօքի եմ բերե՛ք ուտեմ. ննօքի եմ բերե՛ք ուտեմ» ձայն կուտա եղեր:
Ֆ 1900, 350 Կսբ

Թեկուզ իրիցի բերանը գցիս, թեկուզ՝ գիլի բերանը:
ԹՄԿ 99 Փլ

Տեր եկավ տիրուճն է, տեղ չեկավ տեղատերուճն է:
Ֆ 1899, 554 Ֆղի

Գոռու աչքեն արցունք՝ իրիցու տունն ցաշ:
ԼՄ 1880, 59 Բլն

Տերտեր մառուներ խաղցրեց, շայիկապկի փախցրեց:
Ս.Գ. 18 Բզտ

Տերտերին ադիքը բնար շիներ են, քանի զարկեր են՝ «Ննօքի եմ բերե՛ք ուտեմ. ննօքի եմ բերե՛ք ուտեմ» ձայն կուտա եղեր:
Ֆ 1900, 350 Կսբ

Թեկուզ իրիցի բերանը գցիս, թեկուզ՝ գիլի բերանը:
ԹՄԿ 99 Փլ

Տերտերը գլեխ գինա, իրիցկին՝ գերկուբ:
Ֆ 1898, 445 Դրբ/Ֆ 1899, 651 Խն

Տերտերին ճարսնիք կաճչեցին, Մաշտոցը ճեռը տարավ:
ՓԾՍ. 124 Շրկ

Որտեղ կարագ, ըներեղ պատարագ:
ՀԺՀ VII, 86 Սատ

Փիլոն թաթին, մարդին խարին:
ԵՍ. 104 Խաջ

Տերտերն առնելուն դոչաղ *(ճարպիկ)* ա, տալուն ճաչաղ *(տըկար)*:
ՍԾ 63 Սշտ

Ժամատուն քանի ջոջ էլնի, տերտեր իր գիտցածը կը կարդա:
Շկ 3 Շտխ

Տերտերները օխտը փոր ուճին, որքան տան՝ կառնին ու կուտեն:
ՀՍՀ 1892, 383 Տրպ

Տերտերի փորը մեծ կըլա, ճեպը՝ օխտը հատ:
ՀԺՀ VII, 101 Խրմ

Քահանեն քավարան չուճի, յա արքայություն, յա դժողք:
ԵՍ. 102 Խաջ

Երբ իրիցկինը մեռնի, տերտեր էն պան գինա որ մեռի կա:
Ֆ 1893, 445 Դրբ

Կարգը օրհնած, ինքն անիծած:
ԱՆ 66 Նխջ

Սատանին կու հավատան, տերտերին չեն հավատար:
ԺԲՍ. 245 Անդ

Ըռավոռաճաճ որ տեխտեր տեճաս, գոյծդ թարս *(հակառակ)* կը գճա:

Մշ 23 յո

Ֆամիճ իզարկ վարդապետի կըճգուխ տարաւ, ասաց. «Ի՞նչ տղեկ որ քեզնից հլաւ»:

ՎՍ II, 152 վդ/ԼՄ 1880, 54 բդ/ՀԱ 265 ԱԿՆ

Ասաված արու և էզ արար, վարդապետներին ո՞վ արար:

ՓԶՍ 95 Շրկ

Սհազլխի աճեծքը քարին ու դեպչի, քարը կը պատոի:

ԱԺԲ 90 Բոթ/ԹՄԿ 154 Թբլ

ՄԿՍՏՈՅ

Ագռավը արծվի ճեռ բաս *(մըրցում—մեճ)* չի մանի:
(Երևան)

Ալնի *(անալի)* խորասա *(խոսակցութիւն)*՝ անխորին գաբա:
(Մուշ)

Ախկատ մարթին մինչկլի *(մինչև)* շեմքն էլ էհտիբար *(վատահութիւն)* չկա:
(Շուլավեր)

Ախորժակով կերած թույնը անախորժակ մեռոնից լավ է:
(Երևան)

Ախչիկ մի՛ տա շիրիկի *(կիսրար)* տուն, շիրիկ ախչիկն էլ մի պիրե *(բերի)* քո տուն:
(Վան)

Ախչիկ որ խորոտ *(կեղեցիկ)* էլնի *(լինի)*, նիշուն նրիր *(ջրեր)* խեռ *(հնար)* կելնի (=*լեզվանի կլինի*):
(Վան)

Ախպերը կոխկան *(կողքից)* ա, վերթին *(որդին)*՝ ջանան *(մարմնից)*:
(Գորիս)

Աղ կերած կաշին վեռիլ *(հառնիլ)* չի:
(Գորիս)

Աղուցն իչավ՝ պարկն ի...իս:
(Մանադկերտ)

Աղ չիլած վախտը վիչխարը լուզուն *(լեզու)* քարերին ա քիցում:
(Գորիս)

Աղչիկն օր կա՝ կարմուճչ է, ով ըսես վրայից կանցնի:
(Շիրակ)

Աղքատը եղ գոռավ՝ քսեց ..ին:
(Սխկան)

Աղքըտին փեշը խեծաղ *(աղանձ)* լեցուցին, ըսավ՝ կոքովս *(ամորձիք)* վառավ:
(Երզնկա)

Անկը սըրերին *(սարեր)*, վեռը քըրերին:
(Շուլավեր)

Ամակի *(երախտիք)* դադրը *(արժէք)* վեր ըմացվեր, սև եզանը տանցակ չէր ճի ունիլ *(դիպչել)*:
(Շուլավեր)

Ամաճ բարև ավոդի բարիկամ չեճ ասիլ:
(Գորիս)

Ամաճ դռնում *(անգամ)* խնճոր պուկիլիս, ծառ տնգոդին մեռտ *(միտք)* պեր:
(Գորիս)

Ամաճ դովլաթ *(ունեցվածք)* տափից *(գետին)* ա տուս կյալի:
(Շուլավեր)

Ամաճ ծորում մի ծի սպանիլ պիտես *(պետք է սպաննես)*, վեր բայթար *(պայտառ)* տառնաս:
(Գորիս)

Ամաճ սպիտակ մրոքի *(մորուս)* հվատալ չեն:
(Գորիս)

Ամաճ քոլ *(անտառ)* ճի մտող *(ներս մտնող)* փեդ ածիլ *(փայտ կտրել)* գիդալ չի:
(Գորիս)

Ամեճ մարդ աշխարքը իրաճ սրտի պես գիտե:
(Շիրակ)

Ամեճ մարդու քրի տակ որ մազ էճի՝ կելճի՞ մարդ, ամեճ կըլկըճ գլոխ որ յազմա *(մեռաքսե դլխաշոր)* էճի՝ կելճի՞ կճիկ:
(Վան)

Ամպը արևի վրա կը խճդա:
(Մանազկերտ)

Ա.ճառճակ կճզաճը լչակավը խափվես վեչ:
(Գորիս)

Ա.ճրախտ մարդճ որ դավիճ *(ուղտ)* հեծճի, էլի շուճը ոտը կը խածն *(կծել)*:
(Շիրակ)

Ա.ճգաճ մեծցի՝ բաճ իմացի *(=անհնարին է ամեն բան իմանալ)*:
(Ախալցխա)

Ա.ճին շեճ՝ աշխարճճ ավեր, Ա.ճին ավեր՝ աշխարճը շեճ:
(Շիրակ)

Անիվը պտըտեց, փողը խտըտեց *(դրամաշորթ վարպետների մասին)*:
(Երևան)

Անկոչ ողճաղը շաճաճ *(շնից)* էլ ա փիս:
(Գորիս)

Անձրև չիլած *(չեղած)* տեղը հնղեղ չի իճիլ:
(Գորիս)

Անօթի փորին, տուտիկը օ.ին:
(Ախալցխա)

Անուճը տված, տեղը դրած *(=վրահաս լինել)*:
(Սուրմալու.)

Անպոչին՝ պոչ, պոչատին՝ ականջ կպցնել *(=անուն դնել)*:
(Վան)

Անջախ կատում էղավ՝ մուկ բըռնեց *(=հագիվ մի բանի պատահի լինել)*:
(Շիրակ)

Անջուկըտ *(ականջ)* կախ լսես՝ շատ պաճ կտուվերես:
(Գորիս)

Աշխարճը բաց ու խուփ է:
(Երևան)

Աշխարճը խոփո՞վ է ծակած *(=անտերություն հո չի)*:
(Մանազկերտ)

Աշխարճը շեճ, արեգակը վրաճ *(=ամեն ինչ լավ է, պետք չէ տրտնջալ)*:
(Ախալցխա)

Աշխարքը քընացի ծեռավ *(ձեռով)* ա կըրակ ընգել:
(Շուլավեր)

Աշկը ուրաց ըռաչին *(առջև)* լուս կը տա:
(Գորիս)

Աչքն ուրիշի դռաց՝ հողը մարդու գլխին:
(Շիրակ)

Առակը կ՚ասեն, վեր լըսեն:
(Շուլավեր)

Առացց արևի վարդ չի պացվիլ:
(Գորիս)

Առացց թուխպի ացմրև չի կյալ *(չի գա)*:
(Գորիս)

Առացց խելքի՝ գովլաքը *(ուռնգվածք)* ումբր *(կյանք)* չոնի:
(Գորիս)

Առացց խուխի *(երեխա)* տոնը՝ տարտակ պուն ա:
(Գորիս)

Առացց փողի թըքավեր հլ ըլես՝ ըրեսիդ եշող *(նայող)* չիլիլ:
(Շուլավեր)

Առացց քոլը *(անտառ)* ևի մտիլի *(նևրս մտնելու)*, զկեռ չես քաղիլ:
(Գորիս)

Առաչըս վ՚ըրթիվուր, հետքըս՝ Ջիրօրհնեք:
(Ղարադաղ)

Առաչ փախչողին կը բռնեն:
(Ախալցխա)

Առաջին թիքան *(պատառ)*՝ քաղցր կինի:
(Ղարաբաղ)

Առջեն վախցողը մեռշաց *(անտառ)* փատի չերթար:
(կարին)

Ասինք՝ աճկըտ լուս, չասինք՝ աճկը տյուս:
(Շուլավեր)

Ասղով հըվաքածը հվլով *(ավել)* ցըրիվ տըվուց:
(Շուլավեր)

Աստված մեկին տալիս է մի մատնոց խելք, մի կարաս բախտ, մեկին՝ մի կարաս խելք, մի մատնոց բախտ:
(Երևան)

Ավազ կոխտվող *(ձկնորս)*:
(Սևան)

Արեզակ ըլլիս՝ երկու փարի *(փող)* մե մարմամ *(թաշկինակ)* չես չորցնես:
(Ախալցխա)

Արըվը *(արև)* տաք, օրը՝ պաք:
(Ղարադաղ)

Արթար *(մաքուր)* եղը ճըրի տաճ չի մըճալ:
(Շուլավեր)

Արին խմողը ըրճլիվա *(արյունլվա)* կտառնա:
(Գորիս)

Արծաթը *(փող)* աղի ճուր ա, հիշքաց խմես՝ կը ծրավես:
(Գորիս)

Ա.բոյին պապաքը Կարոյից առավ:
(Ախալցխա)

Ա.բչը թաթաց *(թաթից)* են ցցացչում, աղվեսը՝ հաքլաց *(պոչից)*:
(Գորիս)

Ա.բչը վխցիլաց *(վախից)* ա կռառում *(գռատ)*:
(Գորիս)

Ա.բչը քուբուբ *(քաթոթ)* վախտը կը փռնենց:
(Գորիս)

Ա.բչի պըճուռ կապին չի մըճալ:
(Շուլավեր)

Ա.քլորի չափ մարդս ուճնճամ, մե կալի չափ տեղս կուճնճամ:
(Շիրակ)

Բամբասանքն օր կա՝ դաբռակ բվանք *(հրացան)* է:
(Շիրակ)

Բաջաճադն *(քնճռակոտ)* օր լավ բան ըլներ, ասաված էլ բաջաճադ կուճնճար:
(Շիրակ)

Բաց բերանը ճաճճ կը մռնի:
(Երևան)

Բեռով ևկած դոնգռի *(հյուր)* լիզուն երգան կինի:
(Գորիս)

Բերանը սրսի բարգմանն է:
(Գոլիս)

Բեր ըս ևկալ *(հղիացիլ ես)*, դե՛ ծնի:
(Գաբաղադ)

Բլնավըրութինըն ու քըմբլնաւութինը *(անբախտութիւն)*՝ քիր ու ախպեր են:
(Շուլավեր)

Բոլորին Զաակի հավկրի պես գարիել է սառամը:
(Մանազկերտ)

Բոշ *(շատ)* ծեռ քարն ի քոնեն, քիչ ծեռ մեղրի քասեն:
(Վան)

Բուրդ եր՝ ընկավ զզողի ձեռք:
(Շիրակ)

Բուրդը բարերար անել *(գզել)*:
(Երևան)

Գալած մալի *(ունեցվածք)* գլխին քար չեն քցեր:
(Շիրակ)

Գել ու գրող՝ վա՜յ մեկի տեր:
(Շիրակ)

Գյոլում տ..ծ պառավ դառավ *(=անակնկալ հիասթափում)*:
(Սիսիան)

Գյուղացուն ձալան *(վիճակից)*՝ շինին *(գյուղի)* տըվարածաճ ընըցրու:
(Գորիս)

Գոմեշին մեծավոր դրին, ասաց՝ խոռի մարագը մեճակ իմն է:
(Գորիս)

Գոմի մեջ գա՞ռ գռար:
(Շիրակ)

Գովեցին խաճումը, ք...ց փոխաճումը:
(Գաբաթաղ)

Գործը իշու պես բան է. ճառաը՝ կերթա, իչաը՝ կայցի:
(Ալաշկերթ)

Գավա *(ուղտ)* արի խոփը կեր:
(Ախալցխա)

Գառաասուաց կա գալու, պառասխան կա տալու:
(Ախալցխա)

Գեյրաթ *(շրջապգեստ)* օր երկաց ըլի՝ շորորալու ի՞նչ կա, աեղդ ճեռու ըլի՝ պարծենալու ի՞նչ կա:
(Ախալցխա)

Գիրը *(գառխմէր)* կըլխըվեր *(գառխմայր)* էլ ուցի:
(Շուլմեր)

Գնովի խելքը՝ ցնովի ջուրը, մի ճաշիվ ա:
(Երևան)

Գոռ իցձ մելիք աաա, ես քեզ՝ Մելիքսեթ:
(Գոգես)

Գուռց ու կռուրը միև ա:
(Մխեթեն)

Գրսից փիլա *(փղայէլ)*, ներսից գիլա *(լաց լինել)*:
Մաւշ)

Եզը մորթեցին՝ ինձի մորթեցին, կովը մորթեցին՝ ինձի մորթեցին, ոչխարը մորթեցին՝ ինձի մորթեցին, ոչ ոքի չմորթեցին՝ ինձի մորթեցին:
(Ղաբա)

Եզնը կումշին *(գոմիշ)* ճիներ *(հետ)* քաշիլ չի:
(Գոգես)

Երիմին *(ուղտ)* ճակատը պեղդ *(սմուռ)* կինի:
(Գոգես)

Եղը կրակին էրվի—տեղիցը լըցգալ *(շարժվել)* չի *(=ծուլ է)*:
(Լոռի)

Ես ախչիկ՝ աղին եմ տըվե, իս տալվերաց չեմ տըվե:
(Վան)

Ես էլիր իմ չաճճ քե *(քեզ պես)*, ձոր էլիր եմ չաճճ գիկ *(ինձ պես)*:
(Վան)

Ես իս քու կաճաչ տրադ չեի քաղել:
(Ախալցխա)

Ես չըսի թաքավոր չես դառնա, մա՛րդ չես դառնա:
(Ախալցխա)

Երեսին ձվածեղ էիես՝ չի ուավի *(=տգեղ է)*:
(Ախալցխա)

Երկուսը վեր միև *(մեկ)* տառաճ, միևը՝ հեչ:
(Գոգես)

Ճաճգուլակը պոչից կապողը՝ գնգգնգոցից չի վախեճա:
(Շիրակ)

Ճոնքչի էիած ձվածեղը համով կըլնի:
(Շիրակ)

Ճոռավ պացված վարրաճ վեռ *(հետ)* չի կյալ *(գալ)*:
(Գոգես)

Ջուղար Ըսկըզդարին *(=Ազգանուն Մակեդոնացի)* չըմնացող աշխարքը քեզ եւ չի մընալ:
(Շուլամիք)

Էլեաղին տեղը կաոնին, մեռնողի՝ կնիկը:
(Կարին)

Էլոդլին *(օտարը)* ապի ծակից ճեռու կնայի:
(Շիրակ)

Էծին քուսուտը զուլալ ճիրին *(ջուր)* հավաս չի կենում:
(Գորիս)

Էկել ես տեբաների ո.ին ջո՞ւր խփես *(=ուշացած վրա հասնել)*:
(Երևան)

Էն է ծըծէ, օր գիս կծէ:
(Շիրակ)

Էնպես ժուռ գու գա (*մահ գալ, պատվիր*), կըսես քը մանդր սաբերը ինքն է ըսաեղծե:
(Շիրակ)

Էնպես մարդ է՝ մածուցը փչելով է ուտում:
(Լոռի)

Էնպես մարդ է՝ սրած բրից երես չի բեքի:
(Լոռի)

Էնպես մոնի չիմացաս, ենպես էլնի զարմացաս:
(Շիրակ)

Էն տոնը քանդվի, վեր դոնաղ *(հյուր)* չի կյալ, էն դոնաղն էլ մեռնի, վեր իրիգունը կըկա, ըռավետը *(առավոտ)* քինալ չի:
(Գորիս)

Էնքան կուվեցին *(գովել)*՝ կով տատալ:
(Գորիս)

Էնքան մոտ են, որ մեջներբը ձու դնես կեփի:
(Օշական)

Էշին դամուրչի *(երկաթագործ, գարբին)* դրին, առաջ իրան հաջաթը *(գործիք)* զոդեց:
(Շիրակ)

Էշ չիլած տեղը շիլակավ *(շալակ)* ճաղաց քինալը համութ չի:
(Գորիս)

Էշը մեյդանում կը ծեծեն:
(Օշական)

Էշը մոխիր ա սիրում, վեր մեչը բավլի աա:
(Շուլամիք)

Էշը վեր զոում ա՝ յա վախում ա, յա քեփը բոք ա:
(Գորիս)

Էշը ավին քուռկու բավածք *(հանուն)*:
(Շիրակ)

Էշից մազ ու գարի չի ջոկվի:
(Շիրակ)

Էշի քուռակը շալակն է տալիս, թե ջուրն աճցկացրու:
(Երևան)

Էշն ինքն է, տոպրակը ուրիշի ճաեն *(վկից)* կը կախե:
(Շիրակ)

Էրկու սափաք *(կոզով)* որ բ.. ուղարկեն մեր քաղաքը՝ մեկը մեր տունը կուգա:
(Կարին)

Էրեկ էն արտին, որ ցըցնղեր խոտ են:
(Մանազկերտ)

Ըմեն *(ամեն)* բան *(բան)* ասոր-ծուց է, շատ բ..ել՝ շատ ուսելուց է:
(Մուշ)

Ընեց տուտ ասա, որ ցիշոը կողքին պըպզի:
(Գորիս)

Ընկալ մոլի կատուրը *(=անգարձ կորսով)*:
(Սխտան)

Շխոար ընծման *(անցնելով)*, եղ ցալըման *(տալիլով)*:
(Սասուն)

Շխոարքի տերը շխոադացը ա:
(Գորիս)

Շխոարքում յա լուծ պիտի իցես *(լինել)*, յա՝ եզը:
(Գորիս)

Շուքան *(աշխան)* կյողը *(գող)* կարուքը պաց կիցի *(կլինի)*:
(Գորիս)

Ըոչի *(առաջին)* սովաեց *(սեր)* քըվորն *(քրոջ)* ա:
(Շուլավեր)

Ըսկեսոր ուժը հարսին կը պատի:
(Շուլավեր)

Ըսածուացա *(առածուց)* խընձրի, ամա պահը *(բահ)* ծեռքաս էր մի քիցիլ:
(Գորիս)

Ըսածու ղոցաղին վեր տոն *(տուն)* չբողաս՝ միցա էրկու չի տառնալ:
(Գորիս)

Ըրտասուքը գուլում *(աղիս)* կը ծնի:
(Գորիս)

Թազը *(նոր)* հաց՝ բազը հացի փոխաց *(փոխարեն)*, կով ունես—քե տալ *(դալ)* օրոխկեմ:
(Վան)

Թաթերն ի՞նչ ըրին, բա *(թե)* տոաներն ի՞նչ աներ:
(Շուլավեր)

Թամբալ լուսբար՝ կը վազի դեխ *(դեպի)* պուռվար:
(Վան)

Թամբալ կնիկը մարդուն աշունքն ա ջուր խմացնում:
(Երևան)

Թանկ տարին զարբար *(մեծաքո շոր)* հագիր:
(Լոռի)

Թե աղջիկ ես՝ սուլթան ես:
(Շիրակ)

Թելվորավ՝ համբա ընկավ, սելվորավ՝ ուխտա գնաց:
(Շիրակ)

Թըլըսոքիով *(հարդարել)* են աչին ծակից հանում:
(Շուլավեր)

Փիֆլիսեցին էնպես քաջ ա էլել, որ բուրքին երեք անգամ ասել է. «ճա՛ դուբ, ճա՛ դուբ, ճա՛ խաբար դուբ» (=իմնչ է, իմնչ է, իմնչ խաբար է)։
(Երևան)

Դողիր սարքած սեղանը, դեմ առար փակած դռանը։
(Կարին)

Բուրը ճեչ դալիր (կարգադար) չի մտնի։
(Շիրակ)

ժլատաց (ժլատից) պուկած մին մազավը՝ մին մաղ կը կապվի։
(Գորիս)

Իմ ծիս բաք իմ տակիս չխրճվի, ուրիշի տակի խրճվում ա՝ խրճվի։
(Գորիս)

Իմ մեռնելուց խեա (հետո), բոդ կարի ախպուր ու գեա։
(Վան)

Ինչու մեր ծեռաց խնձոր տանք ուրիշի, ուրիշի խնձոր բերինք մե. (=թողն ազջիկը գալու չտալու տղեկի)։
(Վան)

Ինքզընքի զովոդ, կընկնի զըպըլի (տղը) կողովե։
(Ամիա)

Ինքնասպանի ճեռի (համար) դատաստան չկա։
(Գորիս)

Իշի իշոթունը վեր փռնեց՝ կժերը քարերավը կաա։
(Գորիս)

Իշին կարին (գարի) վեր պկասեց, զռոցն էլ կպակասի։
(Գորիս)

Իշին քոռակը վեր գալ սուվրեց, ասեց՝ պիտի քիշամ կյուլին (գայլի) դեմ կռիվ։
(Գորիս)

Իշու գլոխը խալու վրա չի ճանըչի։
(Շիրակ)

Իշու ո.. մախաթ խրել չիտե (չգիտի)։
(Շիրակ)

Իշուն գարի խաշին, որ չկերավ՝ գլխուն քաշին։
(Մուշ)

Իր ք..ը կուտի, դատաճը (վատակ) չի ուտի։
(Լոռի)

Իրա կապերտին բնադուն (պատշաճավոր հագուհանդիկ) չի փըռվի։
(Շիրակ)

Իրա ք..ը իրան խուշկի (չորացած փիթիր)։
(Մանազկերտ)

Իրեն կոտոշը՝ իրեն փորը։
(Շիրակ)

Իրիսի գորա (համեմատ) սիլա (պատակ) կը զանեն։
(Վան)

Լացը պըճի վերջին ա։
(Շուլավեր)

Լաչառին *(անդրամ)* օխտը լեչակ կինի *(կլինի)*:
(Ղաթաթաղ)

Լավ ա աշկըս բուռ ինի *(լինի)*, քան թա տեսուռս:
(Գորիս)

Լավ ա կաղնած մեռնիլ, քան թա չորած ապրիլ:
(Գորիս)

Լավ ա հիվանդ ինես *(լինես)*, քան թա հիվանդ պահես:
(Գորիս)

Լավ ա ճանճի գլուխ ըլլել, քանց առյուծի պոչ:
(Ղաթաթաղ)

Լավ ա մի ճես *(անդամ)* տեսնաս, քան հարուր ճես լսես:
(Գորիս)

Լավ ա շիլդի *(շիլ)* ինես, քան թա քոռ:
(Գորիս)

Լավ ա վեցդս *(ոտ)* ցղացա, քան՝ տեսաս:
(Գորիս)

Լավ ըշխըդողին՝ լավ ապրուստ:
(Գորիս)

Լավ թիվանցին *(հրաչյան)* ցախշուն գայիշ *(գառի)* ա ցարկավոր:
(Գորիս)

Լավ ծառը՝ լավ է փիս մարթիցը:
(Երևան)

Լավ ծին *(ձի)* իգիթին *(կարիճ)* ճեսի *(համար)* մուրազ ա:
(Գորիս)

Լավ կիխտարը *(հիմար)* լավ վերտորց ա եր քիցուս:
(Գորիս)

Լավ դուշը *(խոզ)* հարուր ոչխար ա:
(Գորիս)

Լուսը լուսացա, տերը քաղցրացա:
(Կարին)

Լուսնակ երկնուց կախ եր, խարս չանգ *(քանդ)* կիտուր տախ *(տարիքն առած)* եր:
(Վան)

Խանցի բամաքը *(պահանջմունք)* շատ ա, աշխարքս էլ տաս՝ բուշանալ չի:
(Գորիս)

Խանչալը եր օղտը *(վերցնող)*՝ խանչալով կը քիցա:
(Գորիս)

Խաշիլը միչև տուռը *(դուռ)*, խաշը միչև քոլը *(անասուն)*:
(Գորիս)

Խելք ու դարդ չուճցողը երգաց *(երիտ)* կապրի:
(Գորիս)

Խելքը ո..ից է խառնվի:
(Ախալցխա)

Խեր պաճուռը *(գործում)* շատ խոսալ չեն:
(Գորիս)

Խլինք քրած ծիս դառավ *(=առնախնիկալ հաջողությանն հանդիպիլ)*:
(Սիսիան)

Խնչալավ հիմգերություն *(ընկերություն)* աճիլ չի իճիլ:
(Գորխա)

Խոզին աղոթիլավ ադեր *(քահանա)* չես շինի:
(Գորխա)

Խոլոբուզի *(կանաչ խոտի տնասակ)* խճամին խըռնգատը *(լնդի խոտ)* կեղնի:
(Շիրակ)

Խոսկը քամին տանում ա, կերածը՝ մնում:
(Գորխա)

Խոսքը օր կա լաստիկ *(ռետին)* է, քանի քաշես՝ կերկարի:
(Շիրակ)

Խորոզի *(աքլոր)* վրա կը դնեն *(պարտադրել)* թե՝ ածա:
(Մանադկերտ)

Խորովածը չկերանք՝ ծխից քոռացանք:
(Լոռի)

Խուճգ վեր կրակին տեր կը ճանչնա:
(Վան)

Ծալած շորը ինքըն ուրան կը մաշի:
(Շուլավեր)

Ծամոն ծամելով ի՞նչ կտանես կուլ, խարսնիս էրթալով ի՞նչ կը պիրիս տուն:
(Վան)

Ծամովի ծամեր թափավ, անծամին ծամ էկավ:
(Մանադկերտ)

Ծանդր քոչ ունեցողը էրգան *(կարկար)* կարալ չի քինա:
(Գորխա)

Ծառ էղնիք՝ ճյուղ իտաք, թուփ էղնիք՝ վարդ իտաք:
(Մուշ)

Ծառը վեղումն ա փըսնում:
(Գորխա)

Ծառը՝ քոքան *(արմատ)* ա հա՛մ չուրանում, հա՛մ տիլարում *(դալարել)*:
(Գորխա)

Ծառին ծուռ փըսնիլը *(բուռնել)* քոթկան *(քոմիսկից)* ա ինում *(լինել)*:
(Գորխա)

Ծիին հաքվան *(պոչից)* կախ իլած էրգան տեղ չես քինա:
(Գորխա)

Ծիծաղը չիմին *(բոլորի)* իրեսը զարթարիլ չի:
(Գորխա)

Ծի չիլած տեղը իշավ ճաղաց քինալը համուր *(համբ)* չի:
(Գորխա)

Ծմական տուս եկուղը, բոսուանան վախիլ չի:
(Գորխա)

Ծոռ վեճդը *(սա)* տաշիլավ դիզվիլ չի:
(Գորխա)

Ծովը վեր էտքան մեծ ա, էլա կաթիլ-կաթիլ ա թուփ տառալ *(հավաքվել)*:
(Գորխա)

Ծովի եթեսին ալյուր եմ մաղել:
(Լոռի)

Ծուխը շատ, խորովածը քիչ:
(Երևան)

Ծուռ ծառը պզտիկուց կը շիտկեն:
(Երևան)

Կալը կուտը, մամին հարսնիքը *(=անժամանակ բան)*:
(Ախալցխա)

Կաղ կաց, սաղ կաց:
(Երևան)

Կաղնուն տակը վեր քաղես՝ կադին շահ՞դան *(արահզից)* պիտի օտես:
(Գորիս)

Կամը հանեց կալեն *(=գործը փչացնել)*:
(Բուլանըխ)

Կանանց կովելը գարնան աճապև է:
(Ղարաբաղ)

Կառնին իրանց նրագլուս, թան ուրիշին երգ կըսեն:
(Շիրակ)

Կավե, ալե վեր չի հանե:
(Շիրակ)

Կատուն գիդաց եխսը ճար ա, մին կուտուրը *(կառը)* շինեց օխսը փարա *(փող, դրամ)*:
(Գորիս)

Կատվին ծիծեմ, խուրն *(հյուրին)* ատեմ *(=երբ հյուրը երկար է մնում)*:
(Վան)

Կարմիր խինձորին քարավ կտան:
(Գորիս)

Կարպետը ջուրն է ավել, եռևից վազում է:
(Լոռի)

Կեղ *(գյուղ)* գանալ բառվուն *(պատռվին)*, բառավ չգանը կեղին:
(Սասուն)

Կեղի իշուն գըրգեծին՝ կեղի դիրուն *(տիրոջ)* ցաված:
(Սասուն)

Կենգան *(կենդանի)* կըլոխ ասա, փափախ ճարիլը հեշտ ա:
(Շուլավեր)

Կեսրեր տանիս, իրեկ *(հետո)* վեր շիրին *(գեղեցիկ)* չանիս:
(Վան)

Կեցիր ոտքիս տեղ էնիմ, գլուխդ ինչե՞ր տընիմ:
(Խարբերդ)

Կըռնը պե խոջի *(հարուստ)* կառուն, ո՛չ պե ախքըտի խաթյուն:
(Վան)

Կժին չթխես, սասը լավիլ չի:
(Գորիս)

Կիլազն *(կնոջս)* ասել ի՝ զիկ *(ինձ)* շատ ուտող իմ պոչից պարըկ *(բարակ)* կելնի:
(Վան)

Կիսափոր—կիսամահ:
(Շիրակ)

Կոխտ վեր ցավաց, սաղ չանտ կը ցավա:
(Գորիս)

Կյարուցքը *(գարուն)* սոխակին թևավը կը կա:
(Գոբիս)

Կյողրիցով *(գոդումիցամբ)* ճըրըսառացալ ըլեր՝ մուկը լոխից *(բոլորից)* հարուսա կըլեր:
(Շուլամիք)

Կյուլը *(գալ)* արիցավ *(արյունով)* ա հարիւում:
(Գոբիս)

Կյուլի յարին *(վերք)* հվասալ չեն:
(Գոբիս)

Կյուլին հիշքաց շուտ ըսպացնես, հնքաց խրիկ *(քիչ)* վնաս կը քաշես:
(Գոբիս)

Կյումում *(գոմում)* շատ կեցաս՝ նեստատ *(վրայիցդ)* բրքավեր *(թրիքի հատ)* կը կա:
(Գոբիս)

Կնեկը *(կին)* կատու ա, հու սպալեց *(ով որ շոյեց)*, նրան էլ նեստա կը կեցա *(կը կպչի)*:
(Գոբիս)

Կնիկ կա՝ գարին ցորեն կը դարձնե, կնիկ էլ կա՝ ցորենը գարի:
(Օլթի)

Կոլաց *(կուլա)* քանի թազա ինի *(լինի)*, միչին նուրը ցորուցորա *(սառը)* կինի:
(Գոբիս)

Կոնդերի *(անգամալուծ)* մեչ մինը չոչ եր անում, անումը տըրին փաղլըվաց:
(Շուլամիք)

Կոպեկի վրա մուկ է մորթում *(=ժլատ է)*:
(Լոռի)

Կոչումը կա, միջումը չկա:
(Երևան)

Կովին էրեսը կաշեն *(նայել)*՝ ան գյորա *(նրա համեմատ)* կաթ գուզեն:
(Ախալցխա)

Կորկի ցաթ *(կորկոհաց)* տեսնողը, կարի *(գարի)* հաց էլ կոտի:
(Գոբիս)

Կուլեր *(գալլեր)* եկեք Փաղուն կերեք:
(Գոբիս)

Կուլին *(գալ)* բասարմա *(ասպուխա)* չինիլ *(լինի)*:
(Գոբիս)

Կուշա փորը պոզեր ունի:
(Երևան)

Կուտ կուտի էրկրի *(երկրում)*, կուզա թառի Պերկրի:
(Վան)

Կրակաց փախնիլ կինի, կեծծակաց՝ ինիլ չի:
(Գոբիս)

Կրակն ու քուլաշը միև տեղ պահիլ չեն:
(Գոբիս)

Կքեվին *(կաքավ)* ծուն հավին տակին կը լկանա *(միջուկը ջուրկը կտրի)*:
(Գոբիս)

Հազար ակռավ փըխցընիլի հըմար՝ հերիք ա մի հողի քրտուն *(կոշտ)*:
(Շուլամխը)

Համադանից էկած էշը օխտը օր կը զռռա:
(Ղազախ)

Համ չուճի, հըմը *(բայց)* բերանը կը վառե:
(Շիրակ)

Համ վճաս, համ՝ սրճազ:
(Ղարադաղ).

Հայը որ աղքատանա, Բարիկեճդանը կը հիշի:
(Ղարադաղ)

Հայրը դիք *(վերամբարձ)*, մայրը կըռ *(կռացած, խոնարհ)*, խոխանի *(երեխա)* գիժ:
(Ղարադաղ)

Հայրն ինչ, որդին՝ նմին — նման *(=որդին հորն է նմանվում)*:
(Կարին)

Հանգաբը պամպակ ա, վեր շատ պարակ մանես՝ կը կորի:
(Գորիս)

Հանգաբ, հանգաբ — հունի *(հոն)* դըզանգակ:
(Շուլամխը)

Հասած աղջիկը որ բախտ ունենգար՝ բախտ ավելուս նուն կը գտներ:
(Հոկտեմբերյան)

Հավաս էրին մալին, ախչիկը տվին լալին *(համր)*, մալը գընգաց, ախչիկը մնգաց լալեն:
(Ախալցխա)

Հավը հատիկ-հատիկ ա օտում, բայց էլա *(էլի)* քշտանում ա:
(Գորիս)

Հավին ծուն *(ձու)* վեր ծովի՝ ճեյնիմ—ճեյնիմը կինգնի:
(Գորիս)

Հավին հիվանդությունը բուդը ուտիլիս կը գիդան:
(Գորիս)

Հարամ հաց օտուղը *(ուտող)* էրգան չի ապրիլ:
(Գորիս)

Հարըստի լուն հարիր բարմաճ եղ ունի:
(Շուլամխը)

Հարիր ատից մի կացին չիլիլ:
(Շուլամխը)

Հարուստի ուժն ու հոքին չըբումը կինի:
(Գորիս)

Հարսն էրկանը *(ամուսնուն)* ո..ն կեսը ցույց կուտա:
(Խարբերդ)

Հարստությունը անքուն կրակ է — ունեցողին հանգիստ չի տալիս:
(Լոռի)

Հաց չիլած տեղը կաղնու քութն էլ ա օտլում:
(Գորիս)

Հաց ունես, պանիր տամ՝ ուտես:
(Երևան)

Հաց ու բան ունես, աման *(ամեն)* պան ունես:
(Շուլամխը)

Հացը՝ տաճ պակաս-պռատը կը դիզի *(կարգամոռել)*։
(Գոբիս)

Հեթիաթ ապա, հեքիաթ չաճես։
(Շուլամիթ)

Հեչ բան չըճեղեճ, հեչ բան ը ճելը լավ է։
(Բրդնիկա)

Հեթանց տոնը տառն ախպուր ա՝ թանգ-թանգ կը կաճ, խմեճ քինաճ *(գնալ)*։
(Գոբիս)

Հըմանչող *(տմտչող)* կնգաճը վե՛չ տղա կըճի, վե՛չ ալ ախչիգ։
(Դաբաղաղ)

Հիվանդացաս՝ դուտա *(բարեկամ, տոնըկամ)* ու դուշմանուտ իմացաս *(փորձեալ է)*։
(Շերամիկ)

Հիվըճդացավ մեռավ վեչ, ուզուլմիշ իլավ *(կրկնակ)* մեռավ։
(Գոբիս)

Հոտ ենողին քիրը կը ցըկի *(=շատ վատ մարդ)*։
(Կաբին)

Հո տուճը, ճո կտուրը *(=էքսվորի համար երկուսն էլ դատարկ են)*։
(Հոկտեմբերյան)

Հվաքած ալիրը թոռնաճ *(թոռնիկ)* չի կեճալ։
(Գոբիս)

Ձեռքը մաճին դճողը էլ եռև չի ճայիլ, թե չէ՝ կամ եզը ծուռը կտաճի, կամ աթորը կտռճի քարին։
(Երևան)

Ձին դարտակ տոպրըկին չի մոռեճա։
(Ախալցխա)

Ձկաճ էգն ու որձը չիմացաճը, էշի՝ պառավը։
(Լոռի)

Ձմերուկի մեջ մազ փնտրող է *(=ծայրահեղ բծախնդիր)*։
(Լոռի)

Ղուճադին *(հյուր)* ըռաչին ճաճար ճաց պիր, բայց սերտա պաց պաճի։
(Գոբիս)

Ղուշին *(թռչուն)* ճուճարը թեվուտն ա ինուտ։
(Գոբիս)

Ղուշն ա ծառին ճարուտ, վեչ թա ծառը ղուշին։
(Գոբիս)

Ճարը կտրած ճըվարաճ։
(Դաբաղաղ)

Ճեղնը *(ճյուղ)* կտրած աեղը վեր կըճգճե։
(Դաբաղաղ)

Ճըճուճ վեր օցի ղըդամ *(չափ)* ծըքվի *(ձգվիլ)*, մեչեճ կես կըլի։
(Շուլամիթ)

Ճիրճիմճուրտուտը *(տխմի մեջ)* ճաղաց չեճ շինիլ։
(Գոբիս)

Ճոխտ *(զուլպ)* ճավս բառեճ, ճոխտ ծուճ վեռեճ։
(Դաբաղաղ)

Ճողուպուրը *(ընկուզ)* պաուաճ ուաս, ճեսուա չի կեճալ *(չի կպչի)*:
(Ղարաքաղ)

Ճուրը քարին ա դում *(ալաղ)* շինում, մարդին կճեկճ ա մում շինում:
(Գորիս)

Ճրագլուսն իճձաճից, ճեքիաթը քեզաճից:
(Շիրակ)

Մազերի սպիտակությանը որ ճայես՝ սագն էլ է սպիտակ:
(Երևան)

Մածուճ ուտող շունը ո..ն է բելու *(հայտնի)*:
(Բուլանըխ)

Մանկվորին ձեռքեն մանկաղը չեն առնե:
(Ախալցխա)

Մասուռ օսիլը *(ուռիլ)* հաս ա, ոռ քորիլը՝ պըտըճաս *(պատուհաս)* ա:
(Ղարադաղ)

Մարդ իր ք...ին փի՞ֆ չըսեր:
(Խարբերդ)

Մարդ կա՝ հաց կուա՝ բիթեն *(աթարի կտոր)* կառնի, մարդ էլ կա՝ բիթեն կուա, հաց կառնի:
(Մանուգիկեան)

Մարդ կա մարդ է, մարդ էլ կա՝ սարդ է:
(Երևան)

Մարդ՝ հարցնելով Թիլիսաճ կերթա:
(Ախալցխա)

Մարդի ծեծած՝ վարդի ծեծած:
(Երևան)

Մարդու դռաճ շունճ էլ շնորհքին պետք է ըլնի:
(Լոռի)

Մարդ մակումը վեր տիճի, սաբը սարին կը տիճի:
(Գորիս)

Մարդ վեր ուրաճ վըճաս չը սա, կարալ չի ուրշին լվութին ճի:
(Շուլավեր)

Մարդը *(սմուտին)* կճարվի, ախպերը՝ ճարվիլ չի:
(Գորիս)

Մարդը սաճ մշակ, կնիկը՝ սաճ ճխարակ:
(Շուլավեր)

Մարդի կծեկը *(կծիկ)* վեր միճ հա սուվավ, էլ ճվաքվիլ չի:
(Գորիս)

Մարդի սերբը ուրախ պիտի, վեր պերաճը ծիծաղի:
(Գորիս)

Մեծ սարերն ինքն է սահդծե, պզտիկներըը վախից են հոե *(=սմբատասահանի մասին)*:
(Շիրակ)

Մեկ խաչիկ, ճըզար տաճիկ:
(Ամիս)

Մեկ խփելով ծառը չի վեր ըճկճի:
(Երևան)

Մեկ կախալը *(պոպոք)* տոպրակումը ձեճ չի ճաճիլ:
(Երևան)

Մեկը մեկի վրա խուրձ ու խոռոմ չի բառնա *(=դաշնակից, մտերիմ են)*։
(Շէրակ)

Մեկ տարվա ստերն կովը չեն մորթի։
(Երևան)

Մեկ տարվա անպտուղութենով ծառը չի կտրվի։
(Երևան)

Մեղավորի լիզուն *(լեզու)* կարճ կինի։
(Գորիս)

Մեծ ջրի ձուկը մեծ կըլլա։
(Տրապիզոն)

Մեռնողը հո՞ւ, «ապեր վա՜յ» անուղը հու *(ով)*։
(Գորիս)

Մերուց չըս տեսալ, մուրացամաճ ի՞լ չըս տըսալ։
(Դարբաբաղ)

Մի ծառից՝ թի էլ կըլի, ֆորսըլի էլ, շան ֆուրդիկ *(լափամաճ)* էլ։
(Լոռի)

Մի կլխին մի աճկը հերիք ա, երկուս՝ շնորքի հըմար ա։
(Շուլավեր)

Մի հատ է, բովեն թռած *(=պատժեհնկոտի մասին)*։
(Մանադկերտ)

Մի հետ թքիլավ *(թքելով)* կրակը հըլցցնիլ չես։
(Գորիս)

Մի վըխչարից երկու կաշի չի հանվիլ։
(Շուլավեր)

Մի փորը չեն տա մեկ հորթ *(=փոքր շահի համար մեծ գլաս չեն հատցնի)*։
(Աշտարակ)

Մինչև արև ծագի, ցողը աչք կը ծակի։
(Երևան)

Մինչև մարդի հոքին ցավա վեչ *(չցավի)*՝ աշկերը լաց չի ինիլ։
(Գորիս)

Մինչև պեծ *(կայծ)* չինի *(չլինի)*, կրակ չի տառնալ։
(Գորիս)

Մինչև ջորու դնչին չտաս, չի ասի թե հերը հշ ա եղել։
(Վան)

Միջնորդնիս որ ագռավը ըլի, քիթերնիս ք... են դուրս չի գար։
(Խարբերդ)

Միտքը երկար, կյանքը կարճ *(=մարդու մասին)*։
(Լոռի)

Միևնույն հողից բրուտը կնուճ է շինում, ասաված՝ մարդ։

Մկի *(մկնի)* զարկած *(կամ հաճած)* տեղը միշտ կերևա։
(Շէրակ)

Մշկի աչքերը խած ա, մշակն՝ աճջախ էտ ածա *(արժի)*։
(Մանադկերտ)

Մորը բախտը ընկնկացը կոտկումը *(գոտում)* կինի:
(Դարբազ)

Մուլքատու՝ սրտիտ սիրածին ատ:
(Գորխ)

Յադին *(օտար)*՝ կեսը, բարիկամին՝ լոխ *(ողջը)*:
(Գորխ)

Յորդա *(արտգավազ)* ձին օխտումը *(7 տարեկան հասակում)* մանկում կանի *(կերևա)*:
(Իջևան)

Յորդանին *(վերմակ)* քացի ա տալի *(=հիվանդ է)*:
(Երևան)

Նալբանդին *(պայտառ)* ծին պապիկ *(բոբիկ)* կինի:
(Գորխ)

Նախշուն *(գեղեցիկ)* կնկան իրեսաո *(երեսից)* պաչ կեշին *(տգեղ)*՝ ծոքերաո:
(Գորխ)

Նախրչին ճախիր բողե, ճըմը *(բայց)* մալատեր *(անասուններին տեր)* չբողե:
(Մուշ)

Նաղին գիտի իր սաղին *(բրդի զանկատան, պահեստ)*:
(Լոռի)

Նամարդին *(տմարդ)* բաղումը վեչ վարթ կը փսնի *(բուսնել)*, վեչ մինիշակ:
(Գորխ)

Նեղ օրվա ումբրը *(կյանքը)* կարճ կինի:
(Գորխ)

Նե *(ոչ)* սև սիրտդ, ճե ալ սպիտակ ճացդ:
(Խարբերդ)

Նոր ճավ ի՝ ճավկիթ կածե, բազի շներուն *(բարեկներին)* ո. ը կխածե:
(Ալաշկերտ)

Նորն էլ ա ծափ տամ *(տալիս)*, տկլորն էլ:
(Գորխ)

Շալի Հարուն ըսեցին՝ կրակին փիչի *(փչիր)*, ըսեց՝ պռոշս *(շրթունք)* յարա *(վերք)* ա:
(Գորխ)

Շահեն բազի տեղակ ագռավն է ճստել դատավոր:
(Երևան)

Շան ատամը — խոզի կաշին:
(Երևան)

Շան բերանից ջուր խմել *(չարչարվել)*:
(Երևան)

Շան լակոտը սուտիրա թողած լավ ա, քան ըրախեն *(երեխա)*:
(Շուլավեր)

Շան հաչոցն էլ ա փեշակ, վեր սուվերես *(սովորել)*:
(Գորխ)

Շան վատն էն ա, որ ճալվիցը փայ *(բաժին)* ա ուզում:
(Երևան)

Շան քթան ճուր ա խմում:
(Գորխ)

Շաճը կաղալը միճչև կյուղ *(գայլ)* տեսնալն ա:
(Գորխ)

Շաճը՝ հչալի *(հաչիլու)* ճեսի *(համար)* են պահում:
(Գորխ)

Շան պոչը կարես՝ ոչխար չի դառնալ:
(Աշտարակ)

Շանը պուճին *(բուն)* կողքին աղվես չի ապրիլ:
(Գորխ)

Շաւին՝ քարն ու քոնն, քչին՝ մեղրի քասեն:
(Ն.-Բայազետ)

Շաւղորով գործ էրա, քչվորով հաց կե:
(Շիրակ)

Շեկ մարդի ճիաքը *(անիծք, կախարդանք)* գորեղ կըլի:
(Շուլավեր)

Շեն տուն չկա՞ քոռ շուն:
(Շիրակ)

Շիլան եղավ, փչացավ չի:
(Գորխ)

Շղով *(շյուղ)* շուլալ, մախթով թակալ *(=մեծ-մեծ կարելու մասին)*:
(Վան)

Շոնը րրիշի մղակում *(սեմ)* կաստու ա տառնում:
(Գորխ)

Շորեքաց շորվեն, եղիկնեքաց կարմիր խիճեն:
(Վան)

Շուրը ձեռից հաց չի վերցնի:
(Երևան)

Շուրը մսի հոտ է առել:
(Շիրակ)

Շուրը ոսկորին չարժե:
(Երևան)

Շուռն արարի *(սայլ)* շվաքում գնում է, կարծում է արաբաց ինքն է տանում:
(Լոռի)

Շտեղ *(սրտեղ)* արև ա, ընտեղ էլ չուրաթաց փռըմ եմ:
(Դարաբաղ)

Ոզնին միշկին *(մեջք)* չի ինգիլ:
(Գորխ)

Ով ցուրտ կուզե՝ թող երթա Կապին, երե հոն չգտնե, երթա Սեբաստիա:
(Կարին)

Ոաը դրած տեղը կը չորանա:
(Շիրակ)

Որի հար *(հայր)*, բչի կնքահար:
(Ախալցխա)

Ուղտն ալ մեծ է, բայց հշը կ'առաջնորդե:
(Խարբերդ)

Ուխտ գնացինք՝ շան ոսսա եկանք:
(Լոռի)

Ուջախին *(օջախ)* մոխիրը քամուն չեն տալ:
(Գորխ)

Ուռ էնել, փարթել մեջքը *(=հնթարկել իրեն)*:
(Շիրակ)

Ուսում առացածը սոված չի մնա:
(Դարբաղ)

Ուսելիքս կյարի *(գարի)* ըլի, լըսելիքս՝ պյարի *(բարի)*:
(Շուլավեր)

Ուսողը չիսե *(չգիտի)*, բնդողը գիսե:
(Ախալցխա)

Ուրիշի առաձի ժանգով իր փոքը կը կշտացնի:
(Երևան)

Ուրիշ պախի *(պահի)* վարրին, մերը պախի փշին:
(Վան)

Ուրիշի վրա հույս սիցողը *(դընող)*, քասիր *(ապքատ)* կինի:
(Գորիս)

Ուրիշի վրա ջիգարով *(սրտանց)* չեն լաց իլնում:
(Գորիս)

Զալ *(խառուսիկ)* շանցան՝ չալ բուլա *(շան ձագ)* կինի:
(Գորիս)

Զայի դուշի *(գետի ափունը)*, չայի առշի *(գետի քարը)*:
(Մանազկերտ)

Զար լեզուն աշխարհի է բանդում:
(Երևան)

Զարի ճարտար, բարու ախմար:
(Շիրակ)

Զարքադանի *(անգիդջար)* կաշի ա *(=պնդերես)*:
(Սխտան)

Զեռնը մեռնի քը չորս հոգով կը բաղեն, հիմի վախեցամ քը ջանդակս գնռինը մնա:
(Շիրակ)

Զոլումը մեռնիլը տղամարդություն է:
(Երևան)

Զոր աեղեն ճամ առնող *(շատ հեզացող)*:
(Ախալցխա)

Զորս բոլորը բ...լ, մեջը ճատել է:
(Շիրակ)

Զուրացած վարրը հինչքան ճիրնեն *(ջրեն)* տիլարիլ *(դուրս գալ)* չի:
(Գորիս)

Զուրի *(մինչև)* դռնախը կշտանա, առնտիրոջ փորը կտրաքի:
(Շիրակ)

Պանիրը մոթալն ա պահում, կնգանը՝ մարդը:
(Գորիս)

Պառավ շանը բազա պան չեն սուվրցնի:
(Գորիս)

Պառավը ճանճա *(քնի)*, աճձրև օրը մըճանճա:
(Լոռի)

Պառաւո ըրին ճիրաակին, առրան կերան պառի առկին:
(Շուլավեր)

Պարև քե — ճաղցեն կուզամ *(=երբ իրար չեն հասկանում)*:
(Վան)

Պարտքի տակ մնալն ու քարի տակ մնալը միև ա:
(Օշականն)

Պելին *(խնդիր)*՝ տերը տրուբուն *(տիրուիյուն)* կանի:
(Գորիս)

Պեխոտ *(հեռուակ)* ա, ոնից գլուխ ցեխոտ ա:
(Շիրակ)

Պերաճ իլին *(լինքը)*, գոզը տատոտակ:
(Վան)

Պատիկը *(երևիսան)* ծաղրություն է մոր ծնկներին, մեծը՝ հոգուն *(արտին)*:
(Երևան)

Պերաճ կա պըչիլի *(համբուրելու)*, պերաճ կա խըչիլի *(խաչելու)*:
(Շուլավեր)

Պելը պլաճա *(խնդիրանա)*, հղեն *(ուղին)* ըրկնաճա *(երկարել)*:
(Ղարաբաղ)

Պղնձի եռ, իրիկ-կնկըն խեռ *(բարկուիյուն)*:
(Վան)

Պիլոր *(կլոր)* քարավ տոն չեն պատիլ *(շարել)*:
(Գորիս)

Պուտկի եղ, տեգերկնկըն խեռ *(բարկուիյուն)*:
(Վան)

Պրինձ — պրինձ, հերթն էկավ ինձ:
(Վան)

Ջանտ սաղ *(ողջ)* ինի, բող քար պեռնեն:
(Գորիս)

Ջեբից կորեկ չի սողա *(=կծծի է)*:
(Շիրակ)

Ջիգիտանաս՝ ջիգարին *(հարազատ)* ղադրը *(հարգ)* կգիդաս:
(Գորիս)

Սաղ *(ողջ)* աշխարհին լույս թափեց, մենակ խեղճ Մակուին քար տեղաց:
(Մակու)

Սաղ ըլլա Սանտալեռին:
(Երզնկա)

Սաղմոսն ի Մշա, խազն ի Սասո:
(Մուշ)

Սամթն լավ ա, քան խելքն:
(Մուշ)

Սատկած էշը գելեն չի վախենար:
(Խարբերդ)

Սարի գելն էլ մենակ չի լինի:
(Երևան)

Սարին սուվեր *(սոխոր)* կովը սարին կը ծնի:
(Գորիս)

Սեռի խոտ ա *(տատանվող մարդու մասին)*:
(Սիսիան)

Սև էծը սև օր կը ծնե:
(Ղարաբաղ)

Սերը երկու կողմեն ըլլալու է:
(Պոլիս)

Սերմը հողի տակին պետք է մնա, որ կանաչի:
(Երևան)

Սիրածին աշկին փարդա *(վարագույր)* կինի, լավն ա փիսը ճոկիլ չի:
(Գորիս)

Սիրտը որ կա՝ կրակ ա, քարափի մեջ էլ դնես՝ կվառի, կ'մաշի:
(Լոռի)

Սիրտն որ կա՝ լկամը *(աանձ)* կտրած սատանի ձի է, ոտները պիտի կոտրես, որ չատանի քեզի քարե-քար ձգե:
(Շիրակ)

Սկեսուրը կյուղուբյուն ըրավ, հարսնիին *(հարս)* քերը կտրեցին:
(Գորիս)

Սոխակին երգը իշին հետի *(համար)* զուռց ա:
(Գորիս)

Սոված մարդի կռնատակի՝ հաց չի տեմ կեցալ *(դիմանա)*:
(Գորիս)

Սուրբին աղոթկ ընդլավ կը խափեն, շանը՝ վակեռալ *(ոսկոռ)*:
(Գորիս)

Վ

Վագրն ու եղնին միև ճնապալ *(ուղի)* քիևալ չեն:
(Գորիս)

Վախի գլուխը սաղ *(ողջ)* կըլի:
(Լոռի)

Վա՛յ նրան, վեր կյուլան *(գայլից)* կփախնի, արչի ետևզ կինգի:
(Գորիս)

Վատ կնարմատից քաչկերն էլ փախել են:
(Շուլավեր)

Վատ փայտի տաշեղն էլ վատ է:
(Երևան)

Վարդերդ ջրեցին, հիմի փշերը կը ջրես:
(Ախալցխա)

Վարպը կը կարեն, քուլը *(թուփ)* կը վառեն *(=աղջկանն առնել, ծնողներին լքել)*:
(Սխտան)

Վարիլ պիտես, վեր ճնձես:
(Գորիս)

Վեղը *(հող)* միևնակ մարդի կը քուշաըցնի *(կշտացնել)*:
(Գորիս)

Վեդը *(ոտք)* կոտրած իշին վերչի տերը կյուլն *(գայլ)* ա:
(Գորիս)

Վեդը *(ոտք)* պիրցրցրած *(բարձրացրած)* ճաղացը, խարաբ կանի հատկի հացը:
(Գորիս)

Վեչ *(ոչ)* հենքումն եմ, վեչ թելումը:
(Շուլավեր)

Վեչ տակումն եմ, վեչ կըլխումը:
(Շուլավեր)

Վեսկին կրակով կճըճաչվի, կըճիկը՝ վեսկով:
(Շուլավեր)

Վետին տըրեխ չունի, կըլխին վարթ ա շարում:
(Շուլավեր)

Վեր կեաը վրաքի *(վարարիլ)*, մեծ Ջուռ ա:
(Շուլավեր)

Վեր մեռալ չի իմուտ՝ ադերը *(քահանա)* քիմուտ ա հանգիստապաանումը բավիլ տամ *(թողնալ)*:
(Գորխա)

Վեր քըզ հետի *(համար)* «ուխա՞յ» ա, ինձ հետի էլ «քշշա՞յ» ա:
(Ղարաբաղ)

Վերեն քուր, վարեն տուր *(=կեղծ բարեկամություն)*:
(Ախալցխա)

Վերջին հորը չի, մորն ա:
(Շուլավեր)

Վիշապն է չորի ջրի վրին *(ջուր չլինելիս)*:
(Մուշ-Ալաշկերտ)

Վխնկոտի աշկին կատուն քիշերը դև ա իրևում:
(Գորխա)

Վխնկուտ վերցակը *(աքլոր)* պուճաճ *(թնդից)* տուս չի կյալ:
(Գորխա)

Վչխարին ջիգյարը *(թոք)* չորացը կոռի:
(Գորխա)

Տալվիկս տուճ էր, ես կիցա *(գիտցա)* շուճ է:
(Վան)

Տաճ համար աղամարդու ոսի կեղտաճ էլ հարկավոր ա:
(Երևան)

Տաճ հացն ու շորը վեր ճարվեց՝ կես խաճ ես:
(Գորխա)

Տաճծ ա եկել ծախ, կոթը վեռնեն *(հետույք)* կախ:
(Շուլավեր)

Տարել ես՝ աշե, չես սարի՝ յորդանդ գլխուդ քաշե:
(Ջուլֆա)

Տարսակ տաշտին կյող *(գող)* չի քիմյալ:
(Գորխա)

Տարսակ սելը մեծ ծեն ա հացուտ:
(Շուլավեր)

Տըլե ն էլանք, ընկանք տըլջուր:
(Մուշ)

Տղա իլած օրեն մառաղ:
(Ղարաբաղ)

Տղաճ մորից, փողը հորից:
(Երևան)

Տղաս մեռավ՝ աղիս յիրա լաց իլ, մարքս մեռավ՝ քեզ յիրա լաց իլ:
(Գորխա)

Տղեն կամ փորն է, կամ ձիու վրա:
(Շիրակ)

Տղեն՝ աղուց կինի:
(Սիսիան)

Տղի առուճ՝ ա.ի առուճ, քամից գուկա կառնի:
(Մանազկերտ)

Տղին մեռցնելեն մի վախեցա, խանգռելեն (=գունաթափվել, վշտանալ) վախեցի:
(Ախալցխա)

Տղին ջուխտ (զույգ) ձեռով են պահե, աղջկաց մեկ:
(Շիրակ)

Տնփնաաց որ կա, վեցդատակ (ոտի տակ) ինգած փալաս ա:
(Գորիս)

Տոտոդ (բարեկամ, ժանրիմ) էրեխեդ կաշե, դուշմանդ (թշնամի)՝ օտքերուդ:
(Ախալցխա)

Տուն չի՝ շաց շինռոց ա (պատկելու տեղ):
(Լոռի)

Տուն քցողին տուն չիլի:
(Շուլավեր)

Տուրը չի քցուռ, թակը ասցուռ ա:
(Շուլավեր)

Տուր ուռեմ, եռևես ցըվա (կանչիր)՝ ասորի շուն:
(Շիրակ)

Տ..ն ո..ն զանգուլակ:
(Լոռի)

Տ..ը ամեն տեղ կը տ.ի:
(Սխտան)

Տրեխ կեց (հագիր), միցչև չաքմի (երկարաճիտ կոշիկ) հասնես:
(Գորիս)

Տրեխ կեց, վեր սապոկի հասցես:
(Գորիս)

Յախտավելը պոչից կապողը ցից պոզեր պտի ուենեա:
(Լոռի)

Յորտը տատած (տատած) վեցդը ծյուցավ են կը կա (կրտժվի):
(Գորիս)

Յրտից վախեցիր, որ ցավ չուցեցաս:

Փալանդուզը (համեստագործ) փալան (համեստ) չի առնիլ:
(Գորիս)

Փախիր մազոտ կնիկեն, անմազ մարդեն:
(Երզնկա)

Փարեն լեզու բերաւ չուցի, ինքը իրեն կերբա:
(Շիրակ)

Փեսաե ջորի է (=ապաշնորհ աղջկա մասին):
(Շիրակ)

Փքած չուվացով (պարան) վեր (հող) չեն ինդիլ:
(Գորիս)

Փոկսը (փուքս) փիչողին խոսկը չի հասնում:
(Գորիս)

Փորս մոտ է, քանց քորս (քուրս):
(Խարբերդ)

Փող առալ, պատիժ առնել:
(Շիրակ)

Փուն գյոզով (ընկույզ) կուզես օյի՞ն (խաղ) մտնես:
(Վան)

Փոր կուշտ, ո. քյուշտ (հագնված):
(Վան)

Քալ *(չհասած)* քարջին *(վայրի տանձ)* որ կպավ մարդու բոկ *(բիլից)*, ցած չերթա:
(Բուլանըխ)

Քաղցր լեզուն հազար սրի ջուղաբ *(պատասխան)* կը տա:
(Երևան)

Քամու դեմ բքողը՝ ուրա *(իր)* ըրեսին կը բքի:
(Շուլավկր)

Քյասիբը էրկու էծ ա կալալ *(կալնել, վերցնել)*, տեղ չիլալ թա կապի:
(Ղարադաղ)

Քյասիբին բոստանը վեր մին ալիլաթց *(գալարել)*, էլ չուբաճալ չի:
(Գորիս)

Քյասիբին իրեսը սև կինի:
(Գորիս)

Քյասիբին հով *(ալ)* ա տվալ արքայություն:
(Ղարաբաղ)

Քյասիբությունը լեղի կուտ է, ո՛չ կը բքվի, ո՛չ կը ծամվի:
(Մանազկերտ)

Քյասիբին սեռտը *(սերտ)* լեն կինի:
(Ղարաբաղ)

Քանի պուճուր ի՝ մեծից ի վախտում, եվ մծացա՝ պճուրից եմ վախտում:
(Շուլավկր)

Քաշողը գիտե, աշողն ի՛նչ գիտե:
(Շիրակ)

Քաչալը ուրան *(իր)* փիլախին *(պչակ)* բարիվ կանի *(գովել)*:
(Գորիս)

Քաջին սաիրադը *(սահման)* ուրան զենքն ա:
(Գորիս)

Քաջությունը աղամարդի զարքն ա:
(Գորիս)

Քարը չընդելըմը *(քարքարուտ)* դեմ կառնի *(=շատը շատի մոտ կդնա)*:
(Լոռի)

Քարի միջից ջուր հանող է:
(Գորիս)

Ք..քնելան գնաց, ժողվելան էկավ:
(Ախալցխա)

Քավորի ջլերին *(անկողին)* չեն նստի:
(Շիրակ)

Ք..ը քանի քրքրես, հոտ վեր կելի *(գուրս կգա)*:
(Շուլավկր)

Ք...ա օ..ն չի աշե, տանձի կ երբա:
(Շիրակ)

Ք...մը ուռած տանձ *(=ամբարտավան, պոռոտ)*:
(Սիսիան)

Քերծ տնալիս՝ էծ ա տառնում, նուբ տնալիս՝ ծուկ:
(Շուլավկր)

Քըչին պատիվը չիմացողը՝ շատինը ինչ չի իմանա:
(Ախալցխա)

Քթին մինը ծոխ, մինը՝ մոխ:
(Ղարաբաղ)

Քթոլին *(գդալ)* քամակը լուզ տվողը *(լիզողը)*, միչինն էլ եր կածի *(կմծուխի)*:
(Գորիս)

Քյաչալ գլխին ոսկե սանար:
(Խաբեբդ)

Քոլը *(անտառ)* առանց չխկալի չի ինիլ:
(Գորիս)

Քոլին տակին ճաղաց չի ինիլ:
(Գորիս)

Քոնը *(քուն)* քնի պաշար ա:
(Գորիս)

Քոսոտ շունը վեր պըրթի *(բուրդ)* բրդանի *(մեծ պարկ)* ըրանքում տեղը տքըցնի, ետ կը տառնա բրդանի վրա կը ճաչի:
(Շուլավեր)

Քու էշը գնացել՝ էշշակ աղասի *(էշերի մեծամոր)* է դառել:
(Երևան)

Քուռակը այղրին կքաշի, տղաճ՝ քեռուն:
(Երևան)

Քրիստոսի հետ կիսափսա:
(Շիրակ)

Օխսը «բըհոն» *(վախեցնելու ձայն)*՝ մի կըրող *(գրող)* ա:
(Շուլավեր)

Օձը դրսից է ճախշուն, մարդը՝ ներսից:
(Երևան)

Օղսը *(ուղտ)* մին կապեկ՝ վեր *(որ)* ծրքրնիս *(ձեռներս)* տարտսակ ա՞:
(Գորիս)

Օջաղը նիրավ *(ջրով)* չեն ճնցնի *(հանգցնել)*:
(Գորիս)

Օվ մեր տուն կը կյա, շըրկնեբիս շըտր կը տենա:
(Շուլավեր)

Օրմ՛ բարի — Բարկեճտաճք, օրմ՛ ա թիրիքին *(ջրիկ ճաշ)* խուս չկա:
(Ախալցխա)

Ավելորդ չենք գտնում այստեղ բերելու հետևյալ առածները, որոնք լսել ենք, երբ շարվածքն արդեն ավարտված էր. 1. «Գյուլաճ *(գայլից)* նի եկածին *(վնասվածին)* ճար կա, ք..ը վազածին ճար չկա» *(Գորիս)*: *2.* «Դմակ չեն ուտե, թը՝ ո.ին մոտիկ է, պաղարսուղ *(ապրիքներ)* կուտեն, օր մեջը լիքը ք.. է» *(Ախալցխա)*: *3.* «Երուսաղեմ քիչ շուն կար, մեկն էլ ֆայտոնով էկավ» *(Երևան)*: *4.* «Հարուստ սիրտ ճարս գնա տուն՝ կճարատացնի, քյասիբ գնա՝ կքյասիբացնի» *(Մուշ)*: *5.* «Լավ օր եղավ՝ իրմեն եղավ»

(Ախալցխա), 6. «Ձոնը *(ձյունը)* պիտակ *(սպիտակ)*ի, ճըմը՝ վրաճ կը ք..-ցեն» *(Ծաբրիել)*: 7. Հացի բանկութեն, մահի էժանութեն» *(Շիրակ)*: 8. «Աշխարհ ցանեց՝ հավասար բուսավ, ես ցանեցի՝ մեջ ու դուս բուսավ» *(Մուշ-Ալաշկերտ)*: 9. «Սրծիվը ինչքան էլ որ վեր բարձրանա, վերջը էլի քարին կը նստի» *(Երևան)*: 10. «Գնա՛ շենն՝ օր շինվիս, մի էրբա ավերն, օր ավերվիս» *(Ախալցխա)*: 11. «Էշն օր ուզենա տիրոջը վնաս տալ՝ կը սատկի» *(Շիրակ)*, «*Էշը կալումը կը սատկի, տիրոջը՝ տանը վնաս կը տա*» *(Շիրակ)*: 12. «Սատանեն որ գործ չի ունենում, բռնում ու երեխեքին ա ք....» *(Երևան)*: 13. «Գառդառն *(ապտակ)* էկավ էրեխիս աչքը ճանեց *(էրեխիս տարավ)*, ես հարս էի՝ ձեն չհանի» *(Մանազկերտ)*:

ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ-ՀԱՄԱՌՈՏԱՐԱՆ,
ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ
ԵՎ ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԻՄԱՍՏԱՅԻՆ-ԹԵՄԱՏԻԿ ԵՎ ԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆ ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ-ՀԱՄԱԲԱՐԲԱՌ

Ա

Աբաահ — 18, 49, 50, 93, 184
Աբեղա — 112
Աբահ — 27, 28
Աբռաել (կռիկ, ղառղա, ղառ-ղառ) — 15, 18—20, 22, 24, 25, 49, 52, 57, 83, 86, 152, 223, 224, 233, 235, 261, 262, 307, 319, 322, 324
Աբռաելի խնամի — 232
Աբռաելի ձեն — 160
Աբռաելի ճուտ — 262
Աբաթ — տե՛ս Սուխրուխթ
Աբամորդի — 152
Աբեր — տե՛ս Քահանա, Տերտեր
Աղաա — 193
Ամեն մարդ ուղում է աղաա տալրիլ — 193
Աղբական (արխաալ) — 275
Աղիղ օր (տոն օր) — 110
Աղնիվ — 171, տե՛ս նաև Արդար
Աղնվություն — տե՛ս Արդարություն
Ալարկոտ — տե՛ս Ծուլ
Ալյուր — 320
Հավաքած ալյուր — 320
Ախոռ — 58
Ախորժակ — 290, 307
Ախպեր — տե՛ս Եղբայր
Անսիրտ ախպեր — 224
Ածելի — 29, 30
Ականաթ (թակարդ) — 182
Ակնկալություն — 313
Ակռափուշի (պարեղանակ) — 82
Ահ — 39, 63, 88
Ահեղ դատաստան — 204
Ահի տարի — 63
Աղա (պարոն) — 153, 221, 245, 248, 251, 275
Աղանձ (խնծախ) — 16, 307
Աղեղ — 58
Աղետ (դուղում) — 104, 156, 184, 255
Անակնկալ աղետ — 156
Անասելի աղետ — 104
Աղմկարար — 32
Աղմկարար-անպետք — 32
Աղմկարար-անվնաս — 32
Աղմկարար վախկոտ — 85
Աղմուկ — 105, 107, 158
Աղոթք — 166, 233
Աղուն — 93
Թաց աղուն — 93
Աղուհաց — 278, 279
Աղջիկ — 65—67, 261, 262, 264, 271, 272, 279, 291, 307, 311, 313, 319, 329

Աղջիկ ապագան (բախտը) չի կարելի կանխատեսել — 307
Աղջիկ կարդոզ — 300
Աղջիկ ազա — 263
Աղջիկը արժանի է դիրքի ու իշխանության — 313
Աղջկա անուն կոտրել — 93
Աղջկա ոխը — 66
Աղջկա տուն — 113
Աղջկա օժիտ (պալան) — 263, 280
Աղաղ աղջիկ — 66
Գիժ աղջիկ — 272
Խև աղջիկ — 57, 97
Հասած աղջիկ — 319
Մանչ բնդոզ աղջիկ — 66
Չարվաճ աղջիկ — 66
Պառավաճ աղջիկ — 66
Աղվես — 17, 78, 84, 116, 153, 154, 163, 164, 187, 229, 310, 324
Աղվեսի վիա — 232
Գիտուն աղվես — 17
Կալ մտնող աղվես — 183
Թափառաշրջիկ (պրոտող) աղվես — 109
Աղվոր — տե՛ս Գեղեցիկ
Աղբատ (բյասիբ, ֆուխարա) — 78, 100, 107, 154, 187, 216—221, 231, 237, 255, 300, 307, 325, 330
Աղբատ երես — 217
Աղբատի երես — 217
Աղբատի Թալան — 219
Աղբատի ժիր (առողջ) — 220
Աղբատի խոմուն — 221
Աղբատի հիվանդ — 220
Աղբատի դող — 220
Աղբատի մեռել — 221
Աղբատի տղա — 220, 221
Աղբատի օր — 221
Աղբատի օրոցք — 217
Գիշերվան աղբատ — 217
Հոդևոր աղբատ — 301
Մարմնավոր աղբատ — 301
Չուտ աղբատ — 247
Աղբատ և հարուստ — 216—221
Աղբատություն — 103, 216—219, 289
Ամակ — տե՛ս Երախտիք
Ամանոթ (ի պահ տրված) — 141, 154, 253
Ամառ — 242
Ամբարտավան — 19, 20, 90, 312
Ամենակարող — 100
Ամիսներ — 241—243
Ամիրա — 254, 261
Ամոթ — 39, 63, 83, 92, 104, 110, 201
Ամոթը ամենաթանկ բանն է — 201
Ամոթով մեռածը մեռնելուց վատ է — 201
Ամուսին (էրիկ, մարդ, պետավոր) — 251, 268, 270, 271, 273, 319, 321, 328
Ամուսնու տուն — 272
Ամուսին ունենալով կամ չունենալով է որոշվում կնոջ վիճակը — 310
Ամուրի (ապաղ) — 271
Ամուրի (ապաղ) տղա — 271
Այծյան (բաղմանչի, բաղմանչի) — 176, 179, 189
Այդի — 252
Այծ (էծ, կեչի) — 13, 25, 30, 55, 83, 107, 124, 126, 145, 149, 151, 167, 171, 175, 191, 216,

232, 239, 261, 287, 291, 295, 330
Այծի վոր — 288
Ան էծ — 326
Ջոլ էծ — 116
Ջաղաղ էծ — 206, 222, 312
Անբի — 271
Անաչնիվ — տե՛ս Անարդար
Անախորժակ — 307
Անակնկալ — 308
Անապմուկ — վստանդավոր — 32
Անամոթ — 38—40, 58
Անաչառ — 153
Անասուն (բոզ) — 40, 89, 97, 167, 179, 240, 308, 314
Անասուջ — 94
Անասուված տեղ — 157
Անավարտ — 92
Անապատ — 182
Անարդար (անաչնիվ) — 13, 14, 167,
Անարդարություն — 213—215
Անարդյունք գրաղմունք — 187
Անարժան — 46, 47, 83, 85—87, 89, 160, 166, 172, 176, 184, 196, 197, 206, 307, 308
Անարժանը լավի արժեքը չդիտե — 46—47, 108, 109, 312, 314
Անարժանները չարիք են շրջապատի համար — 110, 222, 223
Անարի — տե՛ս վախկոտ
Անարխա — տե՛ս Անօդնական
Անարձագանք — 90
Անբաժան — 173
Անբախտ — 202, 298, 308, 310
Անբախտություն — 202, 310
Անբան — տե՛ս Ծույլ
Անբաշար — տե՛ս Անպետք, Անպաշնար
Անբարեխիղճ — 179
Անբարոյական — 179
Անգետ — 6, 11, 35, 157, 166
Անգետի համար լավն ու վատը միևնույնն է — 157
Անդութ (անողորմ) — 48, 83
Անդուշակելի — 95
Անդամալույծ (կոնդ) — 318
Անդաստիարակ — 54
Անդաստել — տե՛ս Անաշխատ
Անելանելի կացություն — 74, 98
Անելիք — 81, 172
Շատ անելիք ունեցող — 172
Անեծք — 171, 302
Աներ — 274
Աներանք — 273
Աներես — տե՛ս Անամոթ, Անպատկառ
Անզգամ (լաչառ) — 315
Անզգամ — տե՛ս Անամոթ
Անզոր — 215
Անզոր խաչ — 157
Անթերի — 147, 182
Անթերի բան չկա — 147, 159
Անժամանակ բան — 82
Անինքնաբուխ — 152
Անիրավ (նհաթ) — 82, 299
Անիրավ անեծք — 302
Անխելք — 12, 35, 97
Անխելքի հաց — 157
Անխիղճ — տե՛ս Անդութ
Անխոհեմություն —106, 109, 114, 149, 170, 172
Անծեղ (կաչաղակ) — 262
Քոռ անծեղ — 105, 161
Անկայուն — 167, 201
Անկաշկանդ — 193

Անկարող — 116, 307
Անկարողանալ — 168
Անկեղծություն — 202
Անկիրթ — 54
Անկյալ (բշտիկ) — 281
Անկյալ — տե՛ս Ծուլ
Անկոչ — 199
Անկոտրում — տե՛ս Կամակոր
Անկուշտ — տե՛ս Որկրամոլ
Անկրկնելի (եղակի) — 101
Անհախ — տե՛ս Անվարձ
Անհատորոշ — 230, 231
Ուրիշի վիճակին անհատորոշ — 230, 231
Անհամամասնասխան — 86, 102, 107, 112, 172, 207, 311
Անհամամասնելի — 184, 201
Անհամերաշխություն — 194
Անհաջողություն — 131
Անհաջողությունը հարատև չի լինում — 131
Անհակացող — 35, 36, 57, 58, 90, 180
Անհամասար — 207, 311
Անհամասարություն — 169, 202, 213, 214
Անհամեստ — 58, 301
Անհամեստարար — 29
Անհամեստարարություն — 29
Անհատական ուժ — 211, 212
Անհարիր — 194, 201
Անհետաոտություն — 52, 114, 117
Անհետանք դարձ — 187
Անհյուրասեր — 313
Անհնարին բան — 151, 152
Անհոգ — 43, 44, 75, 109, 179
Անհոգի բախտը միշտ բերում է — 165, 179
Անհոնար — տե՛ս Ապաշնար
Անհոտալի բան — 98
Անհրաժեշտ հանգամանք — 159
Անհրապուրը — 105
Անձամբ կատարել — 162
Անձրև — 242, 243
Ամառվա անձրև — 242
Անձրևոտ (եղևին) տարի — 243
Անղամ — տե՛ս Անհոգ
Անճաշակ — 176
Անճարակ (անճար) — 83, 97, 117, 183, 235, 236
Անճոռնի — 84
Անմաքուր (փնթի) մարդ — 151
Անմեկ — 75, 87, 105
Անմեկը հանգիստ է լինում — 75
Անմեղամիտ — 82
Անմեր մանկիկ — 273
Անմիաբանություն — 227, 228
Անմիջականություն — 202
Բոլորի նկատմամբ անմիջական չի կարելի լինել — 202
Անմիտ — 110, 314
Անմտաբաւսաս տարր — 157
Աննամուս — տե՛ս Անամոթ
Աննկատելի — 312
Աննշան — 116, 146, 160, 199
Աննշանից երբեմն մեծ վնաս է գալիս — 160, 199
Անշարժ վիճակ — 201
Անշնորհք — 172, 200, 314
Անշնորհակալ — 94
Անպատիվ — տե՛ս Անպուտ
Անորոշ — 86
Անորոշ խոսք — 161
Անպետքի — 85
Անուն — 82, 83, 96, 100, 175, 177

Անվան դնդեցկություն — 83
Բարի անուն — 96
Լավ անուն — 169
Անուշ լեզու — տե՛ս Քաղցր լեզու, Շողոքորթ
Անուշապիր — 83
Անուշադրություն — 105
Անուշադրության մատնել — 105
Անպատկառ — 22, 23
Անպատրաստ — 189
Անպարկեշտ — 315
Անպարտ — 82
Անպետք — 37, 38, 160, 168, 172, 183, 195, 200
Անպիտան (բնդովլաթ) — 264
Անպտուղ — տե՛ս Անպետք
Անակդռունք — 42
Անսովոր — 103, 161, 172, 173
Անսովոր բան անողը հնշտուում է — 103
Անտառ — 182
Անտասելի — 95, 176, 312
Անվախ — 191, 312
Անվանարկվել — 177, 308
Անվարձ (անհատ) — 285
Անվերադանդնելի — 151, 152
Անվստահելի — 314
Անտարբերություն — 116
Անցորդիկ — 201
Անփոփոխ վիճակ — 91, 95, 201
Անտառ (քոլ, մեշա) — 141, 193, 235, 272, 308, 309, 331
Անտարբեր — 43, 44, 83, 311
Անտեղի — 98
Անտեղյակ — 53, 88, 90, 92, 101, 109
Անտեր — 212
Անտերություն — 308
Անտանտես — 49, 50
Անցած — 91, 128, 129
Անցյալն անդարձ է — 128, 129
Անցածին ափսոսալն անօգուտ է — 129
Անցածը մոռացվում է — 128
Անփորձ — 173, 174, 190
Անփոփոխ վիճակ — 74, 81, 85, 96
Անօդնական (անտրխա) — 157, 182
Անօգուտ (պեխեր) — 97
Անօգտակար — 48, 157, 195
Անօթի — 80, 230
Անօթի փոր — 308
Անօթի — տե՛ս Քաղցած
Անօրինություն — 125, 299
Աշխատանք (գործ) — 144, 162, 179, 311, 319
Աշխատանքն ամենակարող գործոնն է — 144
Գյուղական աշխատանք — 244
Կյանքի իմաստը աշխատանքն է — 144
Անդադրում աշխատանք — 144
Աշխատասիրություն — 144
Աշխատավոր — 158, 215
Ատաղձն աշխատավորինն է — 215
Աշխատող — 215, 315
Աշխատողը քաղցած չի մնա — 215
Աշխարհ (աշխարհք) — 158, 213, 215, 235, 249, 250, 254, 259, 270, 277, 280, 283, 285, 301, 308, 309, 312, 313, 325, 326
Աշխարհն անցորդիկ է — 158
Աշխարհքը դմակ — 158

Աշխարհքը չարխ (անիվ)—158
Աշխարհքը սանդուխք — 158
Աշխարհի կործանումը քահանաներից է — 309
Աշխարհի շինություն — 244
Աշխրքի շինող — 240
Աշխարհիկ — 98
Աշկերտ — 116
Աշուղ — 22
Աշղի խաղ — 158
Աշուն — 242
Աչալուրջ — 159
Աչք — 63
Աչքն արդար — 159
Էլած աչք — 151
Ծորտա աչք — 77
Չար աչք — 295
վախեցած աչք — 63
Աչքածակ — տե՛ս Ագահ
Աչքակապություն — 81
Աչքացավ — 84
Ապահով — 199
Ապարանջան, Ոսկի ապարանջան (Օսկի բիլազուկ) — 146, 245
Ապաշնորհ (անհունար) —18, 37, 38, 95, 172, 200, 314
Ապերախտ — 94, 97, 167
Ապրանք (մալ) — 158
Ապրիլ — 192
Ապրիշում դրծող — 18
Ապրող — 284
Շատ ապրող — 284
Ապտիկ (մերսայա) — 250
Առակ — 309
Առակումբեն — տե՛ս Ծաղրանք, խոչտոռակություն
Առանձնահատկություն —65, 155, 310
Յուրաքանչյուրն իր առանձնահատկությունն ունի — 65, 155, 310
Առաջին — 149, 186
Առաջին թայլ — 85
Առաջնահաս — 160
Առատաձեռն (ջոմարդ) — 83, 200
Առատաձեռնոր հատուցվում է քան արժանվույն — 160
Առատություն — 85, 115, 157, 162, 163, 175, 182, տե՛ս նաև Լիություն
Առաքինություն — 111
Թվացող առաքինություն—111
Առեստար (առուտուր, փոռտա) — 87, 152, 226, 249, 250
Անմխա առեստար — 87
Առիթ (Ֆրսանդ) — 79, 188, 207, 236, 237
Առիթից օգտվել — 79, 85, 86, 237
Առյուծ (ասլան, դաիլան, շեր)— 58, 68, 156, 195, 219, 234, 264
Առյուծի պոչ — 315
Մեռած առյուծ — 109
Նատակյաց (նատման) առյուծ — 206
Քնած առյուծ — 211
Առնող — 250
Առույգ—289
Առույգապահություն — 291
Առույգություն — 94, 289
Առույգությունը վեր է ամեն բանից — 94
Առուտուր — տե՛ս Առեստար
Առջիննիկ — 187
Առջիննիկից ավելի Թանկ բան չկա — 187
Առսպլ (անամոթ) — 44

Աուլուցա (յոնջա) — 109, 176
Ասեղ — 102, 159, 160, 247, 270, 280, 309, 319
Ասեղի ծակ — 312
Ծակ ասեղ — 127
Ասլ (ցեղ, տոհմ) — 57
Աստառ — 173
Աստված — 6, 9, 11, 13, 14, 19, 20, 28, 29, 38—40, 44, 47, 48, 56, 58, 61, 62, 63, 67, 85, 89, 90, 95, 103, 104, 122—126, 154, 160, 161, 169, 176, 178, 181, 190, 193, 201, 212, 218, 219, 226, 241, 248—251, 254, 255, 259, 260, 263—266, 276—278, 299, 300, 304, 309, 310, 313, 322
Աստծու խրձիկ — 299
Աստծու դիվան — 187
Աստվածածին (տոն) — 242
Աստղ — 298
Ավար — 213
Ավարտ — 106, 173, 181
Ավարտվածը չեն ավերի — 173
Դժվարը ոչ թե սկսելն է, այլ ավարտելը — 181
Ավետարան — 35, 93, 158, 198
Ավիր — 194
Ավերել — 79, 199
Մինչև չավերվի՝ չի վերականդնվի — 199
Շինելու տեղ նրածն էլ ավերել — 79
Ավշան (վայրի խոտ) — 56
Աստմնները բուկը — տե՛ս Վատնագավոր
Արագիլ (լակլակ) — 46, 177, 206, 241
Արագ — տե՛ս Օդի
Արատ — 195, 315
Արարք (արարմունք) — 101, 156, 194
Անխոհեմ արարք — 101
Անմիտ արարք — 93
Արդար — 11, 13, 14, 100, 132, 158, 184, 193
Արդարությունը Հաղթանակում է — 309
Արդյունք — 113, 114
Անհամապատասխան (հակառակ) արդյունք — 113, 114
Արեգակ — տե՛ս Արև
Արև (արեգակ) — 261
Աշնան արև — 261
Գարնան արև — 261
Ամռան արև — 261
Ջմեռվա արեգակ — 242
Մարտի արև — 261
Արընտեր — 265, 267
Արժանապատվություն — 9
Արժանապատվություն ունեցող — 9
Արժանավոր — 5, 6, 86, 102, 125, 127, 161, 165, 198, 204, 239, 307, 315,
Արժանի — 173
Արժանիք — 155, 239, 308, 309
Արժանիքից բարձր մնծարանք — 239
Ամեն ինչ գնահատվում է ըստ արժանիքի — 100, 125, 172
Արժեք — 154
Ամեն ինչ իր արժեքն ունի — 154
Արի — 312
Արին — տե՛ս Արյուն
Արին βաժող — 125
Արծիվ — 307

Արծվի շինած — 161 332
Արհամարհանք — 94
Արհեստ (փեշակ, սանխաթ)—235, 245, 247
Անպատշաճ փեշակ — 246
Անուսում արհեստ — 246
Լավ փեշակ — 247
Արհեստական — 152
Արհեստական միջոցներ — 189
Արհեստավոր (փեշաքյար, սանխաթքյար) — 245—247
Արհեստ ունեցող — 245
Կամաց փեշաքար — 247
Փեշակատեր — 245
Արյուն (արին) — 125, 265, 267, 307
Արյուն խմող — 309
Արոտ — 245
Արոր — 212, 320
Արու — 171
Արջ (այծ) — 42, 57, 70, 73, 78, 79, 83—85, 137, 138, 160, 161, 167, 178, 201, 229, 309, 310, 313, 327
Արջի բուն — 310
Արջի ձագ — 83
Արջի քոթոթ — 70, 310
Արտ — 77, 125, 144
Խախուտ արտ — 77
Կանաչ արտ — 311
Արտակարգ — 155
Արտակարգ հատկություններ բոլորին չեն տրված — 155
Արտասուք — 201
Արտաքին — 70—72, 84, 94—96, 101, 173, 191, 308, 311
Արտաքուստ — 70—72, 84, 96, 182, 311
Արտոնություն — 109, 110
Արտոնություններով օժտված — 109, 110
Արքայություն — 85, 169, 180, 263, 296, 303, 330
Աքլոր (արձակ, խորոզ) — 15, 21, 87, 112, 133, 155, 159, 171, 190, 219, 234, 239, 310, 316, 328

Բ

Բազաղ — տե՛ս Կատրավաճառ
Բազար — տե՛ս Սակարկություն Շուկա
Բազե (Քաղան) — 138
Շահեն բազե — 324
Բաթման — 289
Բաժանող — 115
Բաժանողին բաժին չի հասնում — 115, 193
Բաժանություն — 276
Բաժինք — 279, 280
Կնկա բաժինք — 279
Բալքի — տե՛ս Թերևս
Բախտ (դամաթ, Քալիհ) — 12, 65, 98, 297, 298, 309, 319
Բախտի անխել — 298
Բախտավոր — 82, 202
Բախտավորություն — 310
Բակլա — 93
Խաշած բակլա — 93
Բահ — 313
Բաղ — 28, 86, 142, 176, 244
Բաղնեպան (Համամչի) — 189
Բաղնիք — 238
Բաղնիք մտնող — 238
Բամբակ — 30, 86, 101, 107, 112, 148, 161, 193, 202, 227, 281
Բամբակ ծախող — 202

Բամբասակ (կատակարան) —261
Բամբասանք — 281, 282, 310
Բամբասող — 282
Բայթար — տե՛ս Պայտառ
Բան — տե՛ս Գործ
Բանջար — 177, 217, 235, 236
Անկի բանջար — 235
Շորմի բանջար — 104
Ջաշ-բանջար — 236
Վայրի բանջար (իշի առատուկ) — 10
Բանջարաբույծ (բոստանչի) —163
Բանջարանոց (բոստան) — 121, 190, 316
Բանուկ (աշխատող) ձեռք — 158
Բանտ — 255
Բասկի կիկո (պարեզանակի ա-նուն) — 82
Բավարարություն (բավարարել, բավարարվել) — 99, 100, 188, 312
Բարակ — 193
Բարդի — 65, 71, 86, 162
Բարեգործություն (բարեարու-թյուն, բարեքթություն) — 157, 162, 188, 198
Բարեխիղճ — 179
Բարեկամ — 176, 187, 224—226 249, 259, 279, 323
Անմտօրճ բարեկամ — 284
Գիշ բարեկամ — 224
Հեռու բարեկամ — 224
Հին բարեկամ — 225
Սրտանց բարեկամ — 225
Բարեկամություն — 103, 168
Բարեպաշտություն — 111
Կեղծ բարեպաշտ — 111
Բարի — 108, 200, 207, 315
Բարիք — 117, 154, 179
Բարիքը բարությամբ է հա-տուցվում — 121—125
Բարիկենդան — 22, 49, 81, 162, 170, 191, 219, 296, 319, 331
Բարիկենդանի դաթա — 115
Բարիշութեն — տե՛ս Հաշտություն
Բարկացկոտ — 51
Բարկություն — 51
Բարձր — 91, 94, 116, 161
Բարձրին ձգտել — 91
Բարձր միջավայր — 94
Բայ — 156, 195
Մեծ բայը վերացնելու համար մեծ ջանք է պետք — 91, 195,
Բացառիկ — 155
Բացառիկ հատկություններ բոլորին չեն տրված — 155
Բացատական — 98, 147
Բեղուլաթ — տե՛ս Անալիտան
Բելոնց — 107
Բեռ — 172
Ծանր բեռ — 172
Բերան — 204, 280
Բերնե-բերան — 280
Ուզան բերան — 204
Բերդ — 86, 227, 241
Բզեզ — 10
Գետնի բզեզ — 10
Բժիշկ (հեքիմ) — 284, 290
Բժշկություն — 290
Բիզ — 162
Բիլադուկ — տե՛ս Ապարանջան
Բլբուլ (բիլբուլ) — 86, 101, 178, 189, 287
Բլդուր — 55
Բծախնդիր — 53
Բնական — 150, 198

Ամեն բան իր բնական ընթացքն ունի — 150
Բնական ազնա — տե՛ս Ազնա
Բնական հատկություններ — 189
Բնավորություն (խասիաթ, խուլ) — 55, 285
Բնովի — տե՛ս Բնածին
Բշտիկ — տե՛ս Անկյալ
Բող — 240, տե՛ս նաև Անառակ
Կնկա բող — 240
Բոզկ — 218, 238
Անհաց բոզկ — 216
Բոզոք — 110
Բոշա — 226, 243
Բովանդակություն — 116
Բովանդակություն և ձև — 90, 92, 116
Բոր — 267
Բորբոքված — 112, 114
Բորոտ — 75
Բու — 11
Բութ — 57
Բուն — 107
Բուռնովի — 283
Բուրդ — 204, 272, 281
Բուրդ գզող — 204, 310
Բրդի բարդան (մեծ տոպրակ) —331
Կոշտ (սարթ) բուրդ — 272
Նուրբ (մլաշ) բուրդ — 272
Բոխ — 176, տե՛ս նաև Անկիրթ
Բոնություն (զոռ) — 105, 147, 148, 255
Բրդող — 215
Բրինձ — 55, 79, 144, 177, 326
Բրիչ (փետուր) — 246
Բրուտ — 87, 163, 246, 322

Գ

Գաղափել — 196
Գաղար — 71
Գաթա — 164
Ձմեռվա գաթա — 164
Գաղտնապահություն — 282, 283
Գաղտնիք (սիր) — 98, 166, 195, 202, 282, 283
Ոչ մի գաղտնիք մինչև վերջ թաքուն չի մնում — 204, 313
Գայթակղություն — 102, 180, 182
Գայլ (գել, կյուլ) — 7, 14, 15, 25, 27, 28, 30, 35, 47, 53, 55, 57, 70, 73, 85, 87, 88, 90, 91, 92, 142, 153, 158, 164, 166, 171, 176, 186, 194, 198, 203, 212, 217; 228, 230, 236, 244, 284, 287, 299, 310, 314, 318, 324, 326, 327
Գայլի ահ — 88, 166
Գայլի բերան — 163, 303
Գայլի համար հաշիվ դոյություն չունի — 164
Գելի ճուտ — 176
Գելի բաժին — 15
Գելի բարեկենդանը — 152
Գելի հարսանիք — 236
Գելի փոր — 176
Համ (անվարժ) դել — 284
Ման գալող դել — 191
Սարի գայլ — 326
Սուխր դել — 284
Գելություն — 194
Գանձ — 96
Աշխարհի գանձ — 96
Գանձատուն — 94
Գառ — 30, 31, 54, 57, 87, 133,

145, 163, 192, 194, 195, 228, 229, 234, 299, 310
Գառան մխա — 250
Գառան սիրտ — 166
Առջիննել (Հարտվաշ) գառ — — 187
Գարնան գառ — 291
Լավ գառ — 177, 180
Գառնուկ — 35
Գառնուքյուն — 194
Գարի — 21, 43, 45, 114, 125, 163, 176, 312, 314, 318, 325
Գարի Հաց — 278, 318
Կանուխ էլլող գարի — 183
Մի արտի գարի — 107
Փքած գարի — 71
Գարուն — 211, 212, 242
Գարնան աքար — 164
Գետ — տե՛ս Գյուղ
Անշուն գետ — 83, 159
Գետի ջուճ — 254
Ղարիր գետ — 190
Գետացի — տե՛ս Գյուղացի
Գետացու գեղեցիկ — 244
Գեղեցիկ (սիրուն, խորոտ, աղվոր, խորոտիկ, ոսկնո) — 56, 62, 64, 65, 181, 297, 307
Գեմի — տե՛ս Նավ
Գեմշի — տե՛ս Նավավար
Գեշ — տե՛ս Տգեղ
Գետաստար — 150
Գեր (խլավ) գառ — 180
Գերադաս վիճակ — 93
Գերազանց — 116
Գերանդի — 255
Գերեզման — 173, 196
Գերի — 165, 255
Գերություն — 69
Գերչակ — տե՛ս Լուրջ
Գիր — 232, 285
Գրկել (Հայտարություն) — 167
Գիժ — 43, 74, 87, 88, 115, 165, 166, 173, 194, 232, 281, 287, 299, 319
Գժի աղուն (Հատիկ) — 165
Գժի խաղ — 114
Գժի ջաղացք — 165
Գժի տեր — 166
Գին — 154, 254
Խնարի գին — 254
Գիներևաճառանոց (Շիրաշխանա) — 142
Գիներատուն (Մեյխանա) — 192
Գինի — 88, 103, 142, 166, 252, 277, 286, 287
Գինի խմող — 238
Աշնան գինի — 285
Թաղա գինի — 92
Նռան գինի — 285
Գինով — 287
Գիշեր — 166, 236
Մութ գիշեր — 236
Գիշերային պահակ (փասպանդ) — 174
Գիշերվա — տե՛ս Երեկոյան
Գիշերվա արածը օդուտ է — 173
Գիշերվա կերածը վնաս է — 177
Գիշերվա սարը (փուշտց) — 296
Գիտուն — 6, 11, 35, 166
Գիր — 146
Սև գիր — 146
Գիրք — 168
Գլուխ — 18, 58, 158, 169
Գլխոր գարտակ — 18
Գլուխ ևիած — 173

Գլուխ պահող — 58, 117
Գլխի տեր — 83
Անղալ (անհոգ) գլուխ — 158
Անցավել գլուխ — 158
Բութ գլուխ — 169
Դրամ գլուխ — 169
Գյադա — տե՛ս Ծառա
Գյուղ (գեղ) — 107, 244
Գյուղապետ (բյոխվա, քնհյա) — 221, 223
Գյուղապետ — տե՛ս Տանուտեր
Գյուղացի (գեղացի) — 192, 244, 291, 310
Գյուղացու խոսք — 245
Գնահատական — 84, 92
Գնահատող — 109, 190
Գնումի — տե՛ս Առուցական
Գոթի — տե՛ս Ծուլ
Գոհ — 199
Գող — 75, 89, 90, 135, 167, 169, 177, 217, 227, 232, 235, 236, 240, 241, 262
Գողի բնկեր — 241
Գողի լեզու — 241
Ամառվան գող — 154
Աշունքվա գող — 313
Ասեղի գող — 241
Ձիու գող — 240, 241
Ձվի գող — 240, 241
Գիշերվա գող — 166
Ոտքի գող — 241
Տանու գող — 227
Գողածուրիկ — 171
Գողացող — 193
Մրրախ գողցող — 193
Գողություն — 30, 92, 136, 235, 240, 266, 298, 318, 327
Գոմեշ — 24, 34, 47, 89, 126, 140, 167, 193, 198, 203, 234, 310, 311
Գոմշի գլուխ — 170
Գոմշի կաշի — 224
Գոմշի պոչ (կոտոշ) — 91, 145
Գոմշատեր — 167, 168
Գոռող — 20, 21, 312
Գովաբանություն — 312
Գոտի — 21
Զարդած գոտի (նրբահյուս գոտի) — 21
Գործ (բան) — 84—86, 88, 94, 111, 113, 143, 144, 146, 156, 157, 159, 162, 169, 175, 182, 183, 189, 190, 191, 310, 311
Գործ անող — 113, 159, 237, 238
Գործը դասավորող — 189
Գործի մեջ — 183
Գործ չանող — 105
Անպիտույշ գործ — 101
Անկենսավար գործ — 167
Բարդ գործ — 193
Բարդացած գործ — 92
Բարի գործ — 84
Գլուխ եկած գործ — 167
Դժվար գործ — 90, 162, 193
Լավ գործ — 175
Ծանր գործ — 179
Հասունացած գործ — 110
Մեծ գործ — 140, 159, 167, 203
Վատ գործ — 117
Վատնդավոր գործ — 90
Գործակից — 169, 179
Գործողություն — 84
Գործիք (հաճախ) — 116, 247
Գործունյա — 109, 191

Գարա (գուռպարա) — 16, 17, 39, 134, 168, 182
Գուման — 109, 197, 216, 247
Գումնի խուի — 186
Գույք — 177, 198, 224
Անշարժ գույք (մուլք) — 252, 253, 272, 323
Շարժական գույք (մալ) — 177, 198, 224, 252, 253, 319
Գուսան (մարուբ) — 158
Գուսանի (մարբուբ) խաղ — 158
Գոտակ — 13
Գոտածուրիկ — 171
Գրքաց — 296
Գրգանել — 91
Գրիչ (գալամ, կալամ) — 109
Գրող (Հոգիաո) — 86, 272, 295, 310, 331

Դ

Դաժան — 48
Դահիճ — 255
Դահիրա (դափ) ու դաունա — 136
Դահիրայի (դափի) ձայն — 127
Դաղձ — 153, 206
Դանակ — 233, 246, 289, 307
Դանակավոր — 238, 239
Դանդաղ — 138
Դանդան (խաղկրդ) — 184
Դառնացած — 144
Դատախարակություն — 285, 312
Դատաստան (դիվան) — 161, 301, 311
Դատավոր (դատի) — 12, 52, 223, 251, 255
Դատարկություն — 107
Դատարկ տոպրակ — 320
Դարտակ տաշտ — 328
Դասող — տե՛ս Վատասկող
Դատում — տե՛ս Վատասկ
Դարբին — 195, 246
Դարբնոց — 148
Դարդ — տե՛ս Վիշտ
Դարդ անող — 61
Դարդի տեր — 86
Դարդլի — տե՛ս Դարդոտ
Դարդոտ (դարդլի) — 76
Դարդ ու ցավ — 228
Շատադարդ — 61
Դարիդոս — տե՛ս Ջանիվայր
Դարիվեր — տե՛ս Ջանիվեր
Դարման — 52, 183
144
Հին դարման — 188
Դարմանանոց — 52, 310
Դարման — տե՛ս Դեղ
Դարվիշ — 254
Դդում — 15, 169
Դեղ — 17
Դեղի ծով — 17
Դեղ (ճար) — 299
Դեմք — 83, 173
Դեմքը հոգու հայելին է — 173
Դեմքի դեղնցկություն — 83
Դև — 41, 72, 97, 148, 169, 205, 221, 231, 328
Դեռնակ — 247
Դժբախտ — 104, 184
Դժբախտություն — 85, 183
Դժոհ — 115, 148
Դժոխք (ճեհենեմ) — 148, 169, 211, 248, 249, 251, 263, 264, 301, 303
Դժվար — 92, 93, 111, 144, 175, 189, 314
Ասելը հեշտ է, անելը դժվար — 144

Դժվարին պրոբլեմ (նևղ վիճակ) — 74, 177, 248, 323
Դժվարություն — 115, 166, 170, 173, 176, 185, 189, 191, 192, 204, 206, 309, 311
Դիլանչի — տե՛ս Բամբասող
Դիմացկունություն — 167, 174
Դիվան — տե՛ս Դատաստան
Դիվնոց (գևերի հավաքատեղի) — 72
Դիտողություն — 98
Անտեղի դիտողություն — 98
Դիրք — 84, 115, 125, 126, 156
Բարձր դիրք — 97, 102, 112, 115, 155, 315
Կեղծ դիրք — 111
Դյուրապայթ — 82
Դյուրադրդիռ — տե՛ս Բարկացկոտ
Դյուրահավան — 43
Դոսա — տե՛ս Մտերիմ, Բարեկամ
Դովլաթ — 297
Դովլաթ — տե՛ս Հարստություն, Կարողություն
Դուշման — տե՛ս Թշնամի
Դուռ — 314
Փակած դուռ — 314
Դրախտ (ճննլիթ) — 249, 264, 285
Դրական — 147, 192
Դրամ (ֆլորին) — 302
Դրամապուխս (մայա) — 252, 279
Դրամաշորթ — 308
Դրացի (դրկից) — 123, 128, 196, 224, 225
Դրկից — տե՛ս Դրացի
Դրկցի դռված — 262
Դրկցի հաց — 128
Գեշ դրկից — 224
Լավ դրկից — 224

Ե

Եղ — 10, 16, 44, 89, 90, 124, 136, 140, 154, 168—170, 172, 183, 189, 204, 212, 214, 227, 234, 238, 242, 311, 313, 320
Եղան բեռ — 204, 222
Եղի կաշի — 244
Դաղած (խաթանած) եղ — 168
Բամբալ եղ — 174
Լավ եղ — 146, 180, 292
Լուծ քաշող եղ — 179
Ծուռ եղ — 98
Կալի եղ — 183
Կամ լծած եղ — 183
Կանդնած եղ — 183
Մեծ (ճոլ) եղ — 102
Սև եղ — 111, 202, 239, 307
Տան եղ — 203
Քոռ եղ — 205
Եղակի — 101
Եթիմ — տե՛ս Որբ
Եթիմ ծառ — 266
Եկեղեցի (ժամ) — 93, 94, 113, 165, 175, 181, 197, 203, 230, 231
Եկեղին — տե՛ս Անձրևոտ
Եկեղին տարի — 243
Եկյան (բրոջ զավակ) — 275
Եղ — տե՛ս Յուղ
Արդար (չխարդախված, մաքուր) եղ — 127, 309
Բոշի եղ — 163
Թափած եղ — 151
Եղանակ (տարվա) — 241—243

Եղբայր (ախպեր) — 152, 224, 259 267, 268, 307, 321
Անառակ (անպետք) եղբայր (բեղուվլաթ ապրեր) — 244
Եղբայրություն (ախպերություն) — 152, 267
Եղբոր (ախպոր) տղա — 268, 275
Եղեն — 327
Եղվարդի — 292
Եմիշ — 178
Ենթարկվել — 87, 168, 191, 194
Եռանդ (դանիաթ) — 247
Եսասեր — 23—26
Եսամոլություն — 95, 96, 152, 169, 182, 195, 309, 312, 314
Եսին — 149
Եսնախոս — 160
Երազ — 80, 81, 170, 184, 296
Երազանք — 80, 81
Մեն երազանք — 81
Երախտապիտ — 9, 117
Երախտապիտություն — 9
Երախտամոռ — 28, 29
Երախտամոռություն — 28, 29
Երախտապարտ — 307
Երախտավոր — 97, 167
Երախտիք (ամակ) — 82, 307
Որ երախտիքը չի գնահատում — 82, 307
Երանելիք (էրնեկ) — 170
Երկու երանելիք համատեղ չեն լինում — 170
Երաշխավոր (գամին) — 241, 252
Երդում — 252, 302
Սուտ երդում — 302
Երեխա (պատիկ, խոխա) — 68, 69, 109, 145, 170, 264, 276, 277, 319, 323, 326
Երեխային սխալ է փոքրուց դաստիարակել — 205
Երեխի փորացավ — 232
Տունը շենացնողը երեխան է — 309
Երեկոյան (պիշերվա) — 177
Երես առած — տե՛ս Շիացած
Երիտասարդ (ջահել) — 69, 277
Երիտասարդություն — 69
Երկաթագործ (դամուրչի) — 96, 246, 247, 312
Երկարակեցություն — 167
Երկարահասակ — 77
Երկերեսանի — 29—31
Երկնավոր — 299
Երկընտրանք — 174
Երկրորդական (կողմնակի) — 87, 89, 169
Երնջիկ — 32
Երջանկություն — 95

Զ

Զարութ (ասիկան) — 223
Զամին — տե՛ս Երաշխավոր
Զանգակ (զանգուլակ)—193, 311
Զանգակի ձայն — 127
Զառ — տե՛ս Ոսկի
Զառխայր (զարիդաս) — 154
Զառխվեր (զարխվեր) — 154
Զավակ — 259—264
Զավակն ավելի մոտ է, քան մյուս հարազատները — 307
Զավակի սեր (որդաւեր, յոթ լաճու սեր) — 260
Շահասեր, երախտամոռ զավակ — 181
Զավզակ (վայրահաջ) — 170
Զատիկ — 24, 43, 55, 107, 133, 135, 151, 170, 191, 211, 219, 242, 296, 302
Զատկի իրիկուն — 100

Ջաւակի հալկիք — 310
Ջաւակի փլաւ — 115
Ջարար — տե՛ս վնաս
Ջարդարանք — 89
Ջարմիկ (չալաթի) — 67
Ջգուշավոր — 7, 169, 312
Ջհիր — տե՛ս Թուղն
Ջինք (յարող) — 178, 330
Ջիջող — 193, 312
Մեկն ու մեկը միջող պետք է լինի — 193
Ջիջողի տեղը պրավում են — 312
Ջիւո — 309
Ջհար — տե՛ս Թուղն, Ջհիր
Ջմելի (չախու) — 199
Ջնաման — 268
Ջոհաբերություն — 92, 96
Ջնչինի համար մեծը զոհաբերել — 96
Ջոռ (հարուստ, զորեղ) — 215
Ջոռ — տե՛ս Բռնություն
Ջորավիզ — 187
Մարդուն միշտ զորավիզ է պետք — 187
Ջորրա (բռնակալ, կեղեքիչ) — 90, 215
Ջորիկ — 104, 197, 315
Ջորանչ (զաքանչ, զանքանչ) — 19, 268, 274, 311
Ջուգդիություն — 95
Ջուլում (անիրավություն) — 125
Ջուլում — տե՛ս Սդեմ
Ջուռնա — 25, 35, 42, 47, 171, 233
Ջուռնի ձայն — 127
Ջուռնաչի — 66, 174, 271
Ջուռնաչու կնիկ — 91
Ջուր — 86, 106
Ջուր աշխատանք — 86, 106
Ջուրկ — 90, 107, 112
Ջսպվածություն — 188, 198
Ջրախոս — 310
Ջրկանք — 215
Ջրկոպ — 215
Ջրվաժ — 79, 80, 90, 96, 100, 215
Ջրվիվել — 79, 80, 100,
Ջրվոդ — 215
Ջռայլ (գաս) — 286
Ջրպարտություն — 99, 199

Է

Էգ — 171
Էժան — 253, 254
Էժան պետքիկ — 253
Էժան մսի խաշու (արպանակ) — 253
Էժան փնտռող — 254
Էժանություն — 250
Էլ — տե՛ս Հատարակություն, Ժողովուրդ
Էլ — տե՛ս օտար
Էլի (ուրիշի, օտարի) — 71, 171
Էլի բերան — 280
Էլոնց — 107
Էտած սիրտ (վրդովված) — 51
Էհել — տե՛ս օրհաս
Էշ (ախանակ) — 6, 9, 16, 17, 20, 24, 25, 34, 36, 37, 38, 40, 42, 43, 46 —49, 53, 58, 63, 71, 74, 80, 81, 85, 87, 89, 91—93, 95, 96, 99—102, 105, 109, 116, 123, 129, 135—137, 142—144, 152, 156, 160, 168, 172, 173, 177, 178, 184, 189, 199, 214, 219, 230, 239, 242, 243,

247, 254, 265, 275, 288, 291, 298, 300, 311, 312, 314, 316, 319, 320, 324, 327, 331
Էշապին — 172
Էշ հեծնող — 171
Էշի բեռ — 172, 204
Էշիկ — 143
Էշի հարսանիք — 172, 234
Էշից ընկած (դիրքը կորցրած) — 152
Էշշակ ապաստ (մեծամեծ) — 331
Իշի գերեզման — 176
Իշի գլուխ — 84, 159
Իշի Ջաուիկ — 152, 176
Իշի պոչ — 114, 152, 213, 281, 298
Իշի քացի — 176
Իշի քուռակ — 55, 172, 312, 314
Իշու ականջներ — 298
Իշու խնամ (համակրություն) — 95
Իշու խնամի — 232
Իշու մարիֆաթ (շնորհք) — 176
Իշու փոր — 176
Անոթի է — 81
Գնդի է — 317
Լավ է — 146
Նիզոր է — 180
Կապ է — 16, 183
Համադանից եկած է — 128
Ոտը կտրած է — 327
Որձ է — 199
Պող (պորշ) է — 105
Սանամոր է — 105
Սաուկած է — 326
Սպահանից եկած է — 128
Սև է — 105
Տանտիրոջ է — 278
Քոռ է — 16
Օտարի է — 128
Իշխություն — 314
Էթես — 173
Էթի (դարման) — 113
Յոթնն էթի — 113
Էրիկ — տե՛ս Ամուսին
Էրկան գաւառած — 280
Էրկան հաց — 268
Հետին էրիկ — 270
Էրկան — տե՛ս Երկարահասակ
Էրնեկ — տե՛ս Երանելիք
Էրկու էրնեկ (կրկնակի երանություն) — 170

Ը

Ընդհարում — 99, 106
Ընդհարումից մեկն ու մեկը ուժում է — 99
Ընդունակություն — 177, 190
Ընդունակությունները կախված են պայմաններից — 177
Ընդօրինակել — 172
Ընկած — 238
Ընկածին հալածողները շատ են — 238
Ընկեր — 191, 211, 223, 224,
Ընկերոջի մահ — 211
Գիշ ընկեր — 224
Ջրիցարնկեր — 224
հանշալով ընկերություն — 316
Կռվարնկեր — 224
Ընկույզ (դուզ, դիոզ, կակալ, ճոպուզուր) — 36, 87, 140, 173, 193, 321
Ընկույզի (Տզպրի) տոպրակ — 282

Խժռա (կռու) ընկույզ — 180
Փուճ ընկույզ — 329
Ընչազուրկ — 99
Ընտանիք — 275—277
Ընտանիքի տեր — 276
Ընտելանալ — 89
Մարդ իր սովորական վիճակին ընտելանում է — 89
Ընտրանի — տե՛ս Ժողովուրդ

Թ

Թագ — 254
Թագավոր — 103, 114, 174, 223, 254, 300, 309, 311
Թագավորական (պետական) — 162, 254
Թագավորական թախտ (գահ) — 254
Թագավորություն — 227
Թազի (բարեկ) — 32, 71, 90, 112, 116, 148, 153, 159
Թազի շուն — 323
Թազի-Բուլա — 271
Հաչող թազի — տե՛ս Հաչան շուն
Թաթ — 313
Թաթ (վաշկատուն ցեղ) — 33
Թալանչի — տե՛ս Կողոպտիչ
Թալհ — տե՛ս Բախտ
Թախտրվ (Թալար) — 10, 17
Թամբալ — տե՛ս Ծույլ
Թան — 142, 151, 283
Թափած Թան — 151
Փորձած Թան — 142, 283
Թանկ (Թանգ) — 253, 313
Թանկ բարի — 254
Թանկ ծախող — 254
Թանկ տարի — 313
Թանկություն — 250
Թանջարա (պղնձե տաման) — 97
Թասիր — տե՛ս Պատիվ
Թարխան — 56
Թափառական — 266
Թափթփված (փնթի) — 151
Թարթան — 283
Թարթան ցուլ էկող — 283
Թեհլան — 175
Թեթևամիտ (Թեթևսոլիկ, հուշտիկ) — 13, 58, 281
Թելս (բալքի) 82
Թեքի — 109, 182
Թեքություն — 83, 93, 98, 104, 114, 115, 117, 178, 182, 183, 195, 198, 312
Թի — 194, 196, 322
Թիլ ու կես — տե՛ս Կարճահասակ
Թիրիմ (ապտակի Բուսի) — 124
Թիքա — տե՛ս Պատառ
Առաջի Թիքա — 160
Հարամ Թիքա — 14
Թիֆլիսեցի — 314
Թլբտորել (գլուխը յուղել, հորթորել) — 313
Թմբիսհար (գավուչի) — 271
Թմբուկ (գհոլ, դավուլ) — 25, 84, 229
Թմբուկի (դավուլի, գհոլի) ձայն — 127
Թմրած (սառա) — 281
Թյուրիմացություն — 84, 90, 91
Թնդանոթ (զարբազան) — 211
Թշնամի (դուշման) — 82, 103, 163, 176, 190, 192, 195, 225—227, 265, 272, 313
Հին Թշնամի — 225
Թոկ — տե՛ս Պարան

Թոնիր — 162
Բարկ Թոնիր — 162
Թոռ (ուկան) — 237
Թոռներ — 228
Թոքախտ (Ճկերք) — 290
Թուլ — 99, 285
Թութ — 19
Թուխս — 325
Թուխտ — 262
Թուման — 212
Թուլլ — 91, 163, 185, 199, 201
Թուլն (վեհիր, պհար) — 254, 307
Թունավոր — 290
Թունդ քացախ — տե՛ս Բարկացուցիչ
Թուր — 13, 174, 180, 192, 233, 240, 278, 302, 314
Թրի կտրած — 239
Թրի վերք (յատիս) — 239
Հանած Թուր — 249
Անբանացնել Թուր — 157
Սրած Թուր — 312
Թուրք — 105, 314
Թուխ — 70
Թռչուն (դուշ) — 100, 102, 152, 155, 175, 190, 194, 261, 320
Դարաբաղուշ (տե՛ս Թռչուն) — 231
Դարաղուշ (տե՛ս Թռչուն) — 202
Գետի Թռչուն (չայի դուշ) — 108, 325
Թրթուռ — 110

Ժ

Ժամ — տե՛ս Եկեղեցի
Ժամ քանդել — 93, 94
Ժամանակ — 94, 235
Ժամանակը Թանկ է — 94
Ժամանակը լրացած — 112
Ժամանակի զուր կորուստ — 187
Ժամանակին վրահաս լինել — 101
Ամեն բան իր ժամանակն ունի — 94, 132, 133, 137, 162, 164, 184, 198, 205
Պետք է հարմարվել ժամանակին — 235
Ժամուն — 303
Ժառանգականություն — 96, 194, 253
Մարդկային հատկությունները ժառանգական են — 96
Անպետքի ժառանգն անպետք է լինում — 96
Ուժեղի ժառանգը ուժեղ է լինում — 88
Վատից վատն է սերում, լավից՝ լավը — 106
Ժառանգը ժառանգորդից ավելի բարձր — 112
Ժլատ — 26, 27, 160, 203, 314
Ժողովուրդ (ռայաթ, ըռհաթ, էլ, խալխ) — 211, 223, 254

Ի

Իդիթ — տե՛ս Կարիճ, Քաջ
Իմ ու քուն — 175
Իմաստուն — 11, 88
Իմացած — 156, 166
Իմացող — 91, 98, տե՛ս նաև Հասկացող
Իմացություն — 160
Ինատ — տե՛ս Կամակոր
Ինք — 102, 180
Ինքնագոհ (ինքնաբավական) — 57, 105

Ինքնահավան — 17
Ինքնապաշտպանություն — 191
Ինքնասպանություն — 314
Ինքնավստահ — 75, 89
Ինքնություն — 186
Իշխան — 244
Իշխանություն — 116, 168, 206
Իշտտուկ (վայրի բանջար) — 56
Իջևան (խան) — 155, 301
Իսան — 275
Իր — 10, 192, 205, 313
Իր մեջ — 171
Իրազեկություն — 96, 113, 175
Իրականացնել — 95
Իրաժան — տե՛ս Կամակոր
Իրավ (հախ) — 299
Իրավատու — 82
Իրավացի (իրավար) — 42, 177
Իրավար — տե՛ս Իրավացի
Իրավունք — 109, 110, 206, 255
Իրթրանցում — 228
Իրին — 44—46, 105, 113, 177, 192, 205, 232, 233, 308, 313
Իրիցկին — 128, 131, 303

Լ

Լարլարու (լեռլեռի) — 47, 71, 134
Լարդան (կոնք) — 94
Լարդատ — 114
Լալ — տե՛ս Համր
Լալլախանի — տե՛ս Պանդոկ
Լայն — 288
Լաչառ — տե՛ս Լիր, Լիտի, Անպարկեշտ, Անպատեհ
Լավ — 57, 97, 101, 104—106, 110, 111, 115, 117, 125, 138, 139, 142, 143, 147, 153, 156, 161, 162, 170, 171, 173, 174, 178, 193, 199, 200, 203, 315
Լավաշդուն — 101
Լավատեղյակ — 170
Լավություն — 5, 126, 127, 159, 174, 180, 202
Լարախատակ (բյանդրբաշ) — 110
Լաց — 61—63, 313
Լաք (էգ Թռչուն, ծնող) — 91
Լեզու — 111, 162, 174, 178, 179, 189, 240, 278, 310
Լեզուն շատ ղորավոր դործոն է — 239, 240
Լեզվի բոլ — 240
Լեզվի ծակած — 240
Լեզվի կծած — 240
Լեզվի կտրած — 239
Լեզվի վիրք (յարա) — 239
Լեզվով բարի — 58
Լեզվով ընկնող — 240
Գեշ լեզու — 240
Երկար լեզու — 170
Կախուղ լեզու — տե՛ս Անուշ լեզու, Քաղցր լեզու, Շողոքորթ
Քաղցր լեզու — 330, տե՛ս նաև Շողոքորթ
Լինելիք — 186
Լիություն (առատություն) — 83, 85, 86, 112, 115
Լիություն — տե՛ս Առատություն
Լիտր (ծանր. չափ) — 6, 40, 53
Լիր (լաչառ) — 315, տե՛ս նաև Անառակ
Լիտի — 315
Լոդվոր (լոդնորդ) — 178
Լոր — 91, 155
Լու — 26, 80, 96, 146, 179, 251
Լու բիրթող — տե՛ս Կծծի

Լվի բռունցք — 160
Լվի քացի — 146
Հարսանի լու — 319
Լուսարար (եկեղեցու) — 140
Թամբալ լուսարար — 313
Լուսնյակ — 147
Լուսաբիլին — 239
Լուր (խաբար) — 12, 63, 280, 283
Լուրջ (գերչակ) — 113
Լսող — տե՛ս Հասկացող
Լքված — 157, 158

խ

խար — տե՛ս Կաթիլոս
խարար — տե՛ս Լուր, Համբավ
Դուզ խարար (ճիշտ լուր, տեղեկություն) — 68
Շիտակ խաբար — 68
Գեշ խաբար (վատ լուր) — 165
խարեբա — 49
խարեբա — տե՛ս նաև Սուտասան
խարուսիկ — 84, 90
խարուսիկ Համբավ — 84
խարվել — 99, 116
խաղող — տե՛ս Գանձատուն
խաթա — տե՛ս Փորձանք
խաթուն — 153, 269
Աղբատի խաթուն — 317
Դրսի խաթուն — 177
խաթր — տե՛ս Համերաշխություն
խալխ — 235, տե՛ս նաև Ժողովուրդ
խախուտ — 86, 97, 144, 161, 200
խախտված — 173
խաղ — 101
խաղ ասել (կանչել) — 101, 231, 287
խաղաղություն — 315
խաղող — 28, 78, 142, 179, 186
խաղողի մատ — 241
խաղքուվին — տե՛ս խայտառակություն
խայտառակություն (խաղքուվին, առակուվին) — 96, 147, 149
խան — տե՛ս Իջևան, Հյուրանոց
խան (իշխան) — 315
խանի Թամահ (պահանջմունք) — 315
խանդարիչ — 97
խանդարված վիճակ — 83
խանչալ — 315
խաչ — 86, 88, 93, 97, 179, 181, 187, 299
խաչապաշտ — 179
խաչերկաթ — 101, 188
խաչհամբույր — 252
խաչօրհնենք — 126
խառն դրություն — 106, 227, 228
խասիաթ — տե՛ս Բնավորություն
խավար — 166
խավծարար — 97
խարդախ — 48, 49
խարդավանք (ֆել) — 299
խարջ — 254, — տե՛ս նաև Հարկ
Թարգմանի խարջ — 254
խելք — 11, 12, 54, 56, 71, 77, 97, 104, 111, 156, 180, 214, 218, 248, 299, 309, 311, 315, 326
խելքի ծառ — 185
խելքը կարճ — 77
Գնումի խելք — 311
Երկու խելք — 212
Մեծ խելք — 203
Մի խելք — 212
խելացի — տե՛ս խելոք

Խելոք (խելացի) — 6, 11—13, 35, 54, 88, 97, 157, 166, 173, 180, 194, 196, 232, 249, 299
Խեժախտ — տե՛ս Սպանձ
Խեղճ — 182, 218, 220, 221, 236, 310
Խեղճի խոսք — 221
Խեղճություն — 218
Խենթ (խև, ծուռ, խելառ, խելապուրիկ) — 6, 11—13, 43, 68, 73, 88, 97, 104, 112, 115, 179, 180, 193, 196, 232, 249, 280, 281, 287
Սուտ խենթ — 111
Խև — 12, 13, 35, 43, 57, 107, 170, 179, տե՛ս նաև Խենթ
Խեր — տե՛ս օգուտ
Խիալ — տե՛ս Մոտպրպղվածություն
Խիար — 97
Խիղախ — 58, 191, 312
Խիղճ — 206, 255
Խխմիլիկ — 95
Խղճուկ — 112
Խմիչք — 286
Խմոր — 287
Ալաուիկ դինի խմոր — 287
Գինի խմոր — 287
Խնամի — 30, 101, 125, 231, 232 275
Խնամու նապ — 275
Խնամու սուտ — 275
Խնամված — 307
Խնայողություն — 154, 196, 202
Խնդում — տե՛ս Ուրախություն
Խնդրել — 188
Խնլոտ (խլլոտ) — 22, 77
Խնձոր — 5, 28, 57, 79, 112, 131, 147, 160, 291, 307, 314
Խնձորի ծառ — 100
Կարմիր խնձոր — 5, 317
Խնձորիկցի — 97
Խոզ — 46, 55, 89, 97, 128, 180, 250, 316
Խոզի կաշի — 323
Խոզի շոշխնք (ձագեր) — 260
Խոլորուլ (կանաչ խոտի տեսակ) — 316
Խոհեմ — 6, 7, 153, 183
Խոյ (պոչ) — 170
Խոնարհ — 54, 153, 176, 180
Խոնարհվել — 191
Խոջա (մեծավոր, վաճառական) — 220, 221, 231
Խոջի հիվանդ — 220
Խոսոռվանել — 111
Խոսոռում — 109, 198
Խոսք — 86, 96, 144, 169, 174, 175, 181, 188, 189, 282, 316
Խոսքի ասալ — 282
Խոսքի սուտ — 282
Խոսքի խոսք — 152
Գինի խոսք — 122
Դուլ խոսք — տե՛ս ճշմարիտ խոսք
Կարճ խոսք — 175
Փխս խոսք — 165
Խոսակցություն (խորթթա, պրույց) — 97, 307
Խոսոմնապանց — 109
Խոտ — 40, 46, 169, 176, 179
Սեռի խոտ — 326
Խոտորնակ — 145
Խորամանկ — 116
Խորթ — 265
Խորթ մայր — 265
Խորհուրդ — 283
Խորոմ — 126

Խորոտ — տե՛ս Գեղեցիկ
Խորոտիկ — տե՛ս Գեղեցիկ
Խորտակված — 151
Խոփ — 98, 255, 308, 311
Ռանչպարի խոփ — 244
Խոշ — տե՛ս Բնավորություն
Խունկ — 65, 169, 181, 316
Խունկ ու մոմ — 157, 180, 181, 203, 252
Խուսափել — 89, 206
Խուրձ — 98, 126
Խուրմա — 47, 53, 86, 131
Խոտ — տե՛ս Հիվանդոտ
Խոնդաս (լեղի, անպիտան խոտ) — 95, 105, 316
Խոովել — 163
Խոովություն — 227
Խոովք — 110
Խորություն — 175
Խրախտանք — 188
Խրատ — 35, 97, 129, 130, 175
Խրատել — 115, 130
Խրատող (խրատ տվող) — 130, 266
Խրատվել — 130

Ծ

Ծախող — 250
Ծախս — 99, 104
Ծակաչք — տե՛ս Աչքածակ, Ագահ
Ծակ բողոք — տե՛ս Որկրամոլ
Ծաղիկ — 28, 56, 106, 136, 155, 182, 192, 211, 212
Անթառամ ծաղիկ — 40
Անհոտ ծաղիկ — 234
Հացի ծաղիկ — 152
Ծաղկել — 199
Ծաղր (մասխարա) — 103, 117
Ծաղրանք — 113, 149, տե՛ս նաև Տնաղ
Ծաղրել — 95
Ծաղրող (մասխարա ղցող) — 125
Ծայրահեղություն — 103, 196
Ծանր ոտով — տե՛ս Հղի
Ծառ — 5, 25, 33, 38, 44, 66, 98, 136, 137, 182, 192, 194, 226, 239, 307, 316, 320—322
Ծաղկած ծառ — 182
Ծառի արդ (ցից) — 226, 227
Անպտուղ ծառ — 38
Լալ ծառ — 315
Ծուռ ծառ — 317
Պտղատու (բարետու) ծառ — 5, 200
Չրի մոտի ծառ — 244
Ծառա (նոքար, գյադա, պարավաշ) — 86, 113, 221, 248, 251, 275
Ծառզարդար — 242
Ծարավ — 80
Ծեծ — 285
Ծեր — 69, 70
Ծերություն — 69, 70
Ծերանալով ծանր վիճակի մեջ ընկնել — 100
Ծիծաղ — 61, 62, 316
Ծիծեռնակ — 182, 295
Ծիծեռնակի անեծք — 295
Ծիծեռնակի սովը — 295
Ծիտ — 50, 81, 173, 182, 315
Ծոի խաշու — 146
Ծիրան — 86, 98, 161, 182, 291
Հասած ծիրան — 100
Ծմակ — 316
Ծննդական — 231
Ծնող — 192, 259—264
Ծնողի հաշվին ամուսնացողը

Ինոջ հոտը չիմաս — 188
Ծնող և ժառանգ — 182, 185
Ծնունդ — 64, 171, 289
Ծնվելիք — 95
Ծոպոմյուն — 154, 167
Ծուլ (դոքի) — 18, 33, 34, 164, 311, 313
Ծուռ — 98, 182, 292, տե՛ս նաև խնդի

Կ

Կաթ — 139
Կաթն ու կորեկ — 139
Կաթիռոս (խաթ) — 185
Կալ — 98, 133, 150
Կալատուակ — 98
Կալոց — 133
Կախարդանք (նիաթ) — 324
Կակաչ (ալա) — 116
Կաղ — 124, 201, 291, 300
Կաղամբ (կոպրոստուն) — 238
Կաղանդ — 243
Կաղին (ֆընտըխ) — 156, 310, 317
Կաղնի — 317
Կաղնու բուն — 319
Կամակոր — 180
Կամակորություն — 47, 95, 180
Կամայականություն — 93, 109, 110
Կամենալ — 98
Կամուրջ — 7, 114, 307
Մագե կամուրջ — 114
Կայծքար (չախմախ) — 185, 199
Կայտն — 201
Կանխատեսություն — 170
Կանիաս (միշտ բույս) — 98
Կաշառք — 251, 252
Կաշեպատ (պարան) — 168
Կաշկանդված — 110
Կաչաղակ — 232
Կապա — 24
Կապեկ — տե՛ս Կոպեկ
Կապիկ (մեյմուն) — 138, 229
Կասկածամիտ — 75, 76
Կասկածամտություն — 90
Կատակ (հանաք) — 8, 91, 100, 113, 319
Կեղծ կատակ — 113
Կատարել — 195, 313
Կատարված — 171
Կատղած — 281, 284
Կատու — 15, 22, 24, 25, 32, 47, 49, 58, 64, 78, 83, 89, 90, 96, 98, 104, 106, 113, 138, 162, 166, 183, 184, 188, 195, 198, 212, 214, 220, 228, 237, 270, 278, 295, 298, 308, 317, 318, 324, 328
Գեղի կատու — 177
Գող կատու — 75, 89, 291
Կեղծավոր կատու — 291
Հարուստի (խոջի) կատու — 219, 317
Ճուտամեր կատու — 262
Քաղցած (սոված) կատու — 202, 219
Օլորտման (շրջիկ) կատու — 206
Կարդ (եկեղեցական արարողություն) — 99
Կարդվող — 271
Չկարդվող — 271
Կարդացող — 146
Շատ կարդացող — 146
Կարենալ — 98
Կարիճ (կոր) — 22, 73

Կարիք — 101, 112, 157, 196, 200
Կարիքաւոր — 157, 205
Կարծիք — 280, 281
Հասարակական կարծիք — 280, 281
Կարճ — տե՛ս Կարճահասակ
Կարճահասակ (կարճ) — 77
Կարողութիւն — 99, 155, 170, 183, 192, 197, 239, 251, 288
Կապին — 98, 184, 196, 204, 226, 232
Կապնի կարած — 239
Կապնաւոր — 239
Կարաւ — 15, 20, 78, 115
Կաքաւի ձու — 184, 318
Սարեի կաքաւ — 110
Կեղծ — 190
Կեղծաւոր — 31
Կեղծել — 103
Կեղտոտ — 151
Կեռաս (պիւսպ) — 317
Կերակուր — 285, 286
Կին (կնիկ) — 67, 68, 166, 204, 249, 251, 259, 267, 269, 270, 271, 279, 280, 288, 291, 302, 313, 321, 327
Կնկան արտասունք — 67
Կնկա բերած մալ — 280
Կնկա բերած փող — 279
Կնկան ֆել (խարդաւանք) — 67
Կնոջ մայրական հատկութիւնն է կարևորը — 181
Անառակ կին — 40
Անզաւակ կին — 270
Անզգամ կնիկ — 40
Ամաչող կնիկ — 320
Առաջի կին — 270
Գնշ (տգեղ) կին — 270, 323
Զարկող — բախտ կնիկ — 269
Թամբալ կնիկ — 313
Լաւ կնիկ — 146, 268, 269
Խելօք կնիկ — 166, 272
Համարատ (մարթասեր) կին — 270
Հնաին կնիկ — 270
Մազոտ կնիկ — 329
Նախշուն (գեղեցիկ) կնիկ — 323
Պասկովի կնիկ — 263
Սիրուն կին — 270
Վատ կին (փիս կնիկ) — 122, 269
Կինոտ — 155
Կիսամահ — 317
Կիսատղէ — 107
Կիսատ — 92
Կիսափոր (քաղցած) — 317
Կիսկատար — 107
Կիսրար (շիրիկ) — 307
Կիրակի — 296
Կիրակմուտ — 110, 295
Կիտար — 315
Կծծի — տե՛ս Ժլատ
Կծծութիւն — 101
Կյանք (ումր, ումբր) — 194, 309
Կյանքից հագենալ չի կարելի — 158
Կնարմատ — 327
Վատ կնարմատ — 327
Կնիկ — տե՛ս Կին
Կնքահայր (կնքահար) — 275
Բջի կնքահար — 324
Խաչկնքահայր — 264
Ծուռ ու մուռ կնքահար — 264
Կշտափորիկ — 76
Կոզմնակի — 143
Կոզմնապահ — 153

Ողոպուտ — 89
Կոնդ — տե՛ս Անդամալույծ
Կոշկակար (մաշակար) — 44, 162, 246
Կոպեկ (կապեկ, բապիկ) — 266, 303
Կովվոր (ձրի և հարկադիր աշխատանք կատարող) — 185
Կով — 6, 15, 23, 33, 44, 48, 77, 103, 107, 123, 128, 137, 138, 141, 163, 168, 179, 180, 183, 185, 187, 239, 261, 276, 292, 311, 312, 313, 318
Կովի պոչ — 281
Աղքատի (բյուսիրի) կով — 216, 217
Մուղի-մուղի կով — 182
Կաթնատու կով — 6
Կարմիր կով — 55
Կթան կով — 23, 204
Սարի սովոր կով — 326
Սաներչ կով — 216, 322
Սև կով — 110
Յուան կով — 222
Կով կթող — 185
Կոտրատվող — տե՛ս Նավկուան
Կորած — 185, 205
Կորեկ — 26, 29, 80, 81, 99, 101, 180, 185, 191, 200, 234, 244, 260, 326
Կորեկահաց — 11
Կորկի հոր — 81
Կորեկի քար — 318
Կորեկի վշրուկ — 239
Ջոր կորեկ — 236
Կոշճանարար — 186
Կորկոտ — 33, 99, 141
Անու կորկոտ — 100
Ուտելու կորկոտ — 245
Կորուստ — 185, 309
Կորցնել — 80, 87, 102, 149,
Կորցնող — 165
Կորցրած — 190
Կուղ — տե՛ս Ոզնի
Կուզիկ — 19
Կուժ — 99, 197
Ջրի կուժ — 201
Կուժ շինող — 186
Կուլա — 99
Կուժ ու կուլա — 99
Կուկու — 192, 214
Կույր (բոռ) — 34, 36, 46, 78, 81, 116, 122, 124, 205, 235, 300, 303
Կուշտ — 76, 230
Կուշտ վոր — 76, 329
Կուտ — 29, 85, 100, 101, 318
Կռան (ուսի կռան) — 247
Կռիվ — 227, 228, 270
Մարդ ու կնոջ կռիվ — 270
Կռվասեր — 315
Կռունկ — 85
Կսալ — 18
Կսալ դրծող — 18
Կտավատ — 129, 137
Կտրտվաճառ (բաղաղ) — 155
Կտրիճ — 189, 315
Կտրուկ — 180
Կրակ — 185, 186, 201, 227, 318, 322
Կրճված — 146
Կրճուքյուն — 146
Կրիա — 15, 16, 55
Կրկնուքյուն — 158, 193
Կրքոտ — 163

Հ

Հագուստ (հալաւ) — 288
Հազար — 186
Հազար կա, որ մեկ չարժե — 186
Հազր ուտող — տե՛ս Զրհաւեր, Պատրաստին վայելող
Հալալ — տե՛ս Արդար, Ազնիւ
Հալածված — 157
Հալածվածին շատերն են հալածում — 157
Հալապի — տե՛ս Հաղթանդամ
Հալապի կին — 67
Հալաւ—տե՛ս Հագուստ
Հալից ընկած — 161
Հաղ — տե՛ս Իրաւ, Իրաւունք
Հաղարդիր — 103, 108
Հաղարակ — 145
Հաղարակող — 226, 227
Հաղ — տե՛ս Արդար
Հաղ ասել — տե՛ս Խաղ ասել
Հաղթանդամ (Հալապի) — 67
Հաղթահարել — 198
Հաղորդակից դառնալ — 163
Համակերպվել — 83, 88, 188, 235, 236
Համակրանք — 171
Համայնք — 96, 211, 212
Համանման — 100
Համապատասխան — 85, 89, 93—95, 110, 125, 126, 156, 170, 187
Համառել — 187, 188
Համառել ջանք — 188
Համաւոտել — 110
Համարձակ — 160, 194
Համարում — 97
Համբաւ — 96, 113, 194
Լաւ համբաւը բարձր է մեծ հարստութիւնից — 96
Համբերութիւն — 89, 145, 207
Ամենքդ համբերութիւնը անմտութիւն է — 145
Նպատակին հասնելու համար պետք է համբերել — 145
Համեմատ — 182
Համեստ — 5, 183
Համեո (փալան) — 71, 80, 329
Համեոատգործ (փալանդուզ)—329
Համերաշխութիւն (խաթր)—147, 148, 228
Համոզմունք — 170, 313
Համոզված — 170
Համոզվող — 170, 313
Համր (լալ) — 319
Համրած — տե՛ս Հաշված
Հաւ — 111, 255, 319
Հայելի — 8, 29, 30, 46
Հայհոյանքում — 88
Անհայհոյելի հայհոյանքութիւն — 88
Հայրենիք (վաթան) — 65, 259, 272
Հայր — 189, 229, 259, 260, 261, 263, 264, 266, 270, 275, 280, 319, 328
Հոր տուն — 263
Հորանց (Հերանց) տուն—261, 272, 273, 320
Հորանց (Հերանց) — 149, 268
Հոր անիծք — 264
Հոր անուն — 263
Հորի երեսում — 266
Հոր մալ — 264
Հոր փեսակ — 263
Հոր փոքրիկ — 264
Հոր օճախ — 263

Որբի հայր — 324
Վաստ հայր — 264
Հանաք — տե՛ս Կատակ
Հանդերձյալ աշխարհ (դիտամբ) — 253, 301
Հանդիպում — 88
Անակնկալ հանդիպում — 88
Հանելուկ (հանք) — 296
Հանկարծակի — 308
Հանձնարարություն — 312
Հանրային հարաբերություն — 162
Հանցագործ — 89, 154
Հանցանք — 92, 111, 114, 116, 132, 154, 183
Հանք — տե՛ս Հանելուկ
Հաշիվ (հեսաբ) — 152, 172, 186, 245, 267, 287
Հաշված (համրած) — 186
Հաշվենկատ (հաշվով) — 101, 165, 170, 177
Հաշվով — տե՛ս Հաշվենկատ
Հաշտություն (բարիշություն) — 227
Հաջողություն — 94, 130, 131, 154, 315
Հասակ (պոյ) — 77
Հասանելիք — 113
Հասարակական կարծիք — 94
Հասկ (սմբուլ) — 5
Հասկանալ — 201
Հասկացող — 35, 192
Հասկացողություն — 192, 201
Հասուն — 193
Հավ — 9, 14—16, 28, 31, 45, 57, 83, 101, 113, 139, 148, 156, 157, 186, 187, 189, 214, 216, 241, 273, 275, 292, 318—320
Հավի հիվանդություն — 319
Հավի ձագ — 56
Հավի ձու — 319
Հավի փետուր — 21
Հծան հավ — 5
Հշնան հավ — 291
Ծոռոտ հավ — 182
Կռկռացող հավ — 185
Հարուստի հավ — 219
Հարևանի հավ — 128
Նար հավ — 323
Սև հավ — 202
Հավակնոտ — 14—16, 18
Հավաստիացում — 98
Հավատ — 62, 248, 301
Հավատալ — 156
Սմին մարդու չի կարելի հավատալ — 156
Հավատարիմ — 186
Հավատափոխ անել (տռճիկցնել) — 99
Հավատարիմ — 96, 211, 212
Հավատարիմ ուժ — 96, 211, 212
Հավիտենական — 312
Հավկիթ — տե՛ս Ձու
Ծիրանի հավկիթ — 202
Հավք — 105, 139, 155, 166, 187
Քոռ հավք — 299
Հատկություն — 54—57
Բնածին հատկություններն անփոփոխ են — 55—57
Բնածին հատկություններն անցնում են սերունդներին — 56, 57
Բացառական հատկություններն բնածին չեն — 57
Մարդկային հատկություններն բնածին են — 54—57
Հատուկ — 184
Հատուկ նշանակ — 184

Հաստուցում — 159, 160
Հաստուցվել — 159, 311
Հարտպատ (չիդյար) — 187, 200, 203, 264, 265, 326
Հարտպատի (ծնողի) համար պահանջները հավատար են — 111
Հարամ — տե՛ս Անարդար, Անպետնիվ
Հարբած (սարխոշ) — 12, 68, 166, 287
Հարդանք — 161
Հարդ — 101
Հարդամանն — տե՛ս Դարմանոնոց
Հարևան — 24, 123, 169, 224, 225, 231, 259, 284
Հարևանի հարս — 128
Աղքատ հարևան — 231
Հարուստ հարևան — 224
Հին հարևան — 224
Մոտիկ հարևան — 224
Սրտակից հարևան — 224
Վատ հարևան — 224
Փորձած հարևան — 284
Հարկ (խարջ) — 193, 255
Հարկադրանք — 311
Հարմար — 100
Հարմարվել — 178
Հարմարվող — 42, 189
Հարուստ (ունևոր, շեն) — 113, 114, 152, 187, 219—221, 245, 255, 300
Հարստի աղջիկ — 221
Հարուստի խենթ — 220
Հարուստի խել — 221
Հարուստի խոսք — 221
Հարուստի կատու — 221
Հարուստի հոգի — 319
Հարուստ մարդ — 220
Հարստի ուժ — 319
Հարստի սուտ — 220
Հարստի տղա — 220
Հարստանալ — 191
Հարստահարություն — 90, 214, 215
Հարստություն (ունեցվածք, դովլաթ) — 93, 152, 173, 197, 219—221, 298, 309, 310, 319
Հարս — 15, 50, 67, 95, 101, 104, 129, 135, 143, 166, 184, 187, 198, 261, 268, 271, 272—274, 280, 315, 319, 327
Հարսիկ — 143
Հարսի հայր — 271
Հարսի մայր — 271
Հարսի սուգ — 271
Հարսի տուն — 113
Հարսի փեշ — 272
Անկեսուր հարսնիկ — 273
Աղջկանը իրենց թաղից դուրս հարսնության չեն տա — 314
Անհամ հարս — 273
Գեշ հարս — 272
Գիժ հարս — 273
Էրկան քող հարս — 271
Թամբալ հարս — 273
Խելոք հարս — 166, 272
Համառոտ հարս — 101
Մենակ հարս — 212
Նոր հարս — 271, 273
Չմշմակեր (բչակեր) հարս — 271
Պզտիկ հարս — 272
Չահել հարս — 271
Չհհեղով հարս — 280
Չոջ հարս — 272
Սկեսուրից ավելի դահաացած

Հարս — 315
Փնթի հարս — 271
Հարս ու փեսա — 115
Մի հարսնանի տուն — 272
Հարսնեղբայր — 106
Հարսնություն — 67, 204
Հարսնքույր — 50, 272
Հարսանիք (Հարսնիք) — 87, 92, 96, 97, 110, 125, 126, 135, 136, 159, 187, 211, 234, 268, 296, 316
Շան հարսնիք — 106
Հարսանքատուն (Հարսնատուն) — 43, 62, 101
Հարսնանալ — 300
Հաց — 28, 252
Ամանաթ հաց — 154, 253
Գարի հաց — 11, 21, 216
Իվել հաց — 173
Թաղա հաց — 313
Կխաճ հաց — 151
Կտրած հաց — 151, 152
Ոսրիշի հաց — 231
Ցամաք հաց — 142
Ցորեն հաց — 21, 113
Փոխ հաց — 280
Հաց ուտող — 319
Հարամ հաց ուտող — 319
Հացարար — տե՛ս Հացթուխ
Հացթուխ (հացարար, ֆուտունճի) — 246, 247
Հեղ — 153
Հեծյալ — տե՛ս Ձիավոր
Հեղինակություն — 117
Հեղուկ — 285
Հեշտ — 131
Հեշտ վատսակը կայուն չի — 131
Հեռանկար — 199
Հեռավոր — 127
Հեռավոր խաչ — 127
Հեռավոր տարր — 127
Հեռատես — 7, 154, 171
Հետ — տե՛ս Հաշիվ
Հետ տանել — 87
Հետապնդող — 102
Հետածգել — 133, 134
Գործը չպետք է հետածգել — 133, 134
Հետամնաց — 167
Հետապնդություն — 102
Հետաքրքրություն — 103, 108, 113, 187
Հետևանք — 82, 108, 109, 113, 114, 159, 161, 184, 200, 206, 308
Հետին — 149, 150
Հետին և առաջին — 149, 150
Հետխոտան (փեթապա, ֆիտպա) — 18, 207
Հետություն — 108, 315
Հեքիաթ — 320, 321
Հեքիմ — տե՛ս Բժիշկ
Հիասթափություն — 81, 90, 91, 310
Հիմար (ապուշ) — 11, 95, 110, 314
Հիմնական — 82, 98, 167
Հիմնավոր — 182, 189
Հին — 101
Հին ու նոր — 101
Հիշատակ (պավակ) — 261
Ձար հիշատակ (չար պավակ) — 261
Հիվանդ — 188, 289, 290, 315
Հիվանդ պահել — 315
Հիվանդի տեր — 289
Հիվանդապահ — 315

Հիվանդոտ (խոտ) — 290
Հիվանդություն — 289, 290
Երկար հիվանդություն — 290
Հղի (ծանր ոտով) — 291
Հմուտ — 200
Հյուան (դյուրդար) — 245
Հյուր (ղոնաղ) — 133, 139, 187, 278, 279, 292, 308, 310, 312, 320, 325
Անկոչ հյուր — 312
Անժամանակ հյուր — 133
Անհրավիրել հյուր — 278
Անհյուրընկալ — 312
Հյուրանոց (ղոնաղխանա) — 225, 279
Հյուրասիրություն — 278, 279
Հնապանդ — 186
Հնարագետ — 9, 10, 170
Հնարամտություն — 153
Մխակոլմանի հնարամտություն — 153
Հնարավորություն — 96, 101, 193
Հնձվոր — 178
Հոգևոր պահանջներ — 98, 100
Հոդվածակ — 177
Հոգի — 96, 145, 248, 260, 289, 301, 322
Հոգու հայց (հարկ) — 88, 125, 126, 187
Հոգս — 61, 84, 149, 150, 155
Հոխորտանք — 192
Հոխորտացող — 192
Հող — 152, 307
Աժդահի հող — 152
Բոլոր բարիքների աղբյուրը հողն է (երկրագործությունը) — 307
Հողագործ (ռանչպար) — 244
Հոպոպ — 46
Հովիվ (հոթան) — 25, 69, 163, 190, 200, 328
Հովվի մահակ (հոթանի դագանակ) — 149
Հոտ (սուրս) — 164, 217, 222
Հոտաղ — 244
Հորաքույր (հորքուր) — 264, 275
Հորդոր — 175
Ջուր հորդոր (խրատ) — 175
Հորեղբայր (հորոխպեր) — 264
Հորթ — 15, 68, 90, 101, 188, 201, 239, 261
Հորթիկ — 29
Տան հորթիկ — 203
Քոսոտ հորթ (դանա) — 222
Հորթարած — 232
Հորիկ (գութանի լուծերից առաջինը) — 58
Հորսելի (ֆորսլի) — 194, 322
Հոր փորող — 123
Ուրիշի հոր փորող — 123
Հուլունք — 65
Ծակ հուլունք — 65
Հուպարկավորության հանդես (մահճնիք) — 125
Հում կաթնակեր — տե՛ս Երախտամոռ
Հույս (ումուդ, ումեդ, ումիկ) — 84, 99, 114, 115, 170, 176, 188
Սին հույս — 81
Հունից դուրս եկած — 171
Հուսահատություն — 185
Հուսահատվածին խրատը չի օգնի — 185
Հպարտ — 19, 315
Հպկողություն — 198
Հրապարակ (մեյդան) — 268
Հրաժարվել — 107, 171

Հրացան (թվանք) — 179, 248, 315
Դաստարկ հրացան (զարտակ թվանք) — 310
Հրեշտակ — 103, 183
Անփորձ հրեշտակ — 283
Քոռ հրեշտակ — 95
Հրդեհ (յանղուն) — 212

Ղ

Ղազ — 153, 252, 287
Ղախաղակ — 308
Ղախաղել — 96
Ղախարդություն — 74, 167
Ղալար — 79, 101, 213, 281
Տանու ձալար — 100
Ղզձվող — 201
Ղհոնարաց — տե՛ս Անոնտես, Շոայլող
Ղհոններից — 183, 191, 206
Ղև — 90, 92, 116
Ղև և բովանդակություն — 90, 92, 116
Ղևի և բովանդակության հակասություն — 96, 106, 116
Ղեամոլ — 117
Ղեացող — 108
Անմիզ ձեացող — 108
Ղի — 6—8, 16, 20, 29, 32, 42, 45, 63, 99, 102, 129, 137, 139, 156, 172, 177, 178, 189, 200, 214, 230, 241, 291, 298, 308, 314, 315, 316, 320, 328
Լալ ձին քաջարդու (հերոսի, հնձյալի) երազանքն է — 178, 315
Ղու բազար — 233
Ղու թոլա (ախոռ) — 230
Ղու պոչ — 316
Ղու քերիչ (զաշալի) — 75, 102
Ամանաթ (ի պահ տրված) ձի — 141
Արաբատանի ձի (արաբական ծագում) — 8
Բող (գորշագույն) ձի — 163
Բորտ ձի — 102
Գլխատինդ ձի — 167
Գյահվիր (եռամնաց) ձի — 167
Գովական ձի — 168
Լաղլագի ձի — 297
Լալ (ագիկ) ձի — 125, 291, 315
Յորտա ձի — 323
Նալբանդի (պայտատ) ձի — 323
Որձ (այղր) ձի — 331
Ղխորձած ձի — 283
Պղտիկ ձի — 126
վատող ձի — 203
վատ ձի — 125, 291
Փեշքաշ (ընծայված) ձի — 205
Քհհլան ձի (նժույգ) — 56
Քոռտա ձի — 206
Ղխաբեո — 204
Ղխալար — 18, 42, 178, 189, 207, 216
Ղխթապատող (կեղծին) — 156
Ղմեո — 242
Ղմերուկ — 102, 121, 140, 163, 199, 320
Փառած ձմերուկ — 262
Ղու — 16, 102, 202
Երկաթի ձու — 16
Կարմիր ձու — 123
Կոտրած ձու — 151

Ղոչ ձու (հավկիթ) — 102
Ղութ — 202
Սև ձութ — 202
Ղուկ — 42, 101, 102, 126, 144, 147, 178, 189, 190, 192, 194, 234, 237, 262, 291, 320, 330
Ղուկ բռնող — 189, 237
Իշխան ձուկ — 286
Ղուկը ծովում — 136
Մեծ ջրի ձուկ — 322
Ղրի (փեշքաշ) — 205
Ղրիակներ — 36, 37

Ղ

Ղադի (հոգևոր պաշտոնյա, դաստիարակ) — 102
Ղալպ — տե՛ս Կեղծ
Ղանիաթ — տե՛ս Նուռնդ
Ղատի — տե՛ս Դատավոր
Ղարավաշ — տե՛ս Ծառա, Աղախին
Ղարիբ — տե՛ս Պանդուխտ
Ղարիբ մարդ — 222
Ղարիբի դերեզման — 222
Ղարիբի հալ — 222
Ղարիբի հաց — 222
Ղարիբի տեղ — 222
Ղարիբություն — 222
Ղխոր — տե՛ս Լիսր
Ղոնաղ (ղոնախ) — տե՛ս Հյուր
Անկոչ ղոնաղ — 308
Աստծու ղոնաղ — 313
Ղոնաղխանա — տե՛ս Հյուրանոց
Ղոչ — տե՛ս Խոյ
Լալ ղոչ — 315
Ղոչի պլուխ — 170
Ղորդ — տե՛ս Ճշմարիտ, Ճիշտ
Ղուլ — տե՛ս Սարսուկ
Ղումաշ (բնտիր կերպաս) — 102
Ղաա — տե՛ս Ջրույց
Ղամաթ — տե՛ս Բախտ

Ճ

Ճաթ — տե՛ս Կորեկահաց
Քարթու ճաթ (հին կորեկահաց) — 11
Ճակ (ղենք, զինական պարագաներ) — 23
Ճակատագիր — 96, 198, 297, 298
Ճաղատ (քաչալ, քյալ) — 17, 116, 124, 139, 205, 298, 330
Ճանաչել — 197
Ճանաչող — 310
Ճանապարհորդ (ճամբորդ) — 190, 237
Ճանճ — 26, 79, 139, 146, 190, 214, 223, 290, 310
Ճանճի պլուխ — 315
Ճաշակ — 65, 98
Ամեն մարդ իր ճաշակն ունի — 156
Ամեն մարդ իր ճաշակով է առաջնորդվում — 98
Ճար (հնարք, միջոց) — 195
Ճար — տե՛ս Դեղ
Ճարպիկ — 9, 10, 87, 88, 116, 170, 199
Ճիճու (ճրճու) — 214, 227, 320
Ճիշտ — տե՛ս Ճշմարիտ
Ճիրք — տե՛ս Թոքախտ
Ճղպան — տե՛ս Աղմկարար
Ճյուղ — 316
Ճնճղուկ (ճրնճուղ) — 7, 43, 58, 191, 216, 295, 313

Ճնճղիկան (ճնճղուկի) անունք — 295
Ճշմարիտ (շիտակ, դորդ) — 8, 41, 85, 176, 299, 313
Ճշմարիտ (շիտակ, դուզ) խոսք 176
Ճշմարտախոս — 7, 8
Ճշմարտախոսութիւն — 8
Ճշմարտացի — 153
Ճշմարտութիւն — 41, 85
Ճուտ — 54, 101, 112, 150, 191, 261, 263
Ճրագ — 45, 65

Մ

Մալ — տե՛ս Շարժական գոյք, Ունեցվածք, Տավար, Ապրանք
Մալ առնող — 252
Մալ ծախող — 252
Աշխարհքի մալ — 95
Գալած (եկուվի) մալ — 310
Մալաւեր (մալի տեր) — 252, 323
Մախաթ — 102, 159, 282, 324
Մածուն — 142, 283
Անխորձ մածուն — 283
Մահ — 61, 63, 64, 101, 115, 191
Մահի տարի — 63
Մահից վախեցող — 64
Անուշ մահիկ — 290
Դալիթա մահ — 63
Մահճակալ — տե՛ս Հուղարկավորութեան հանդես
Մահտանա — տե՛ս Պատրվակ
Մահտեսի (հացի) — 154, 200
Մող — 92
Մաճ — 320
Մայա — տե՛ս Դրամագլուխ
Մայիս — 212
Մայր — 145, 252, 259, 260—264, 266, 267, 270, 275, 287, 289, 319, 325, 328
Մոր անունք — 263
Մոր անուն — 263
Մոր բախտ — 323
Մոր դավաճ — 262
Մորն եղբայր — 266
Մոր օրհնանք — 263
Աղջիկ ունեցող մայր — 66
Ծննդկան մայր — 86
Մայրի (շամ) — 112, 141
Մանանեխ — 144
Մանգաղ — 103, 191, 255, 321
Մանդալոր — 191, 321
Ման եկող — 104, 284
Դոնե-դուս ման եկող — 104
Շատ ման եկող — 104, 284
Մանի (ժող. երգի տեսակ) — 107
Մանիշակ — 56, 176, 242, 323
Մաշտոց — 303
Մաս — 112, 169
Մաս և ամբողջ — 112, 169
Մասխարա — տե՛ս Ծաղր
Մասխարա պղող — տե՛ս Ծաղրող
Մասնագետ (վարպետ) — 87, 162
Լաւ մասնագետ — 178
Շնորհքով մասնագետ (վարպետ) — 178
Մասնագիտութիւն (վարպետութիւն) — 185, 202
Մասնակցել — 90
Մասուր — 321
Մատաղ — 88, 153, 180, 188, 192
Մարագ — 310, տե՛ս նաև Գոմանոց
Մարգագետին (չայիր) — 48
Մարգարե — 191

Մարդ — 27, 96, 103, 156, 190, 203, 204, 283, 284, 297
Անբախտ մարդ — 297
Անմահ մարդ (տղամարդ) — 329
Անօթի մարդ — 236
Լաւ մարդ — 153, 292
Կեղծ (դալլ) մարդ — 190
Կատր ընկած մարդ — 241
Հասարակ մարդ — 205
Չփորձած մարդ — 283, 284
Փխա մարդ — 27, 315
Մարդ (ամուսին) — 268
Մարդի շվաք — 268
Մարդասպան — 192
Մարդկութիւն — 194
Մարիֆաթ — տե՛ս Շնորհք
Մարմանդ գետ — տե՛ս Վտանգավոր
Մարմնական — 102
Մարմնական և հոգեկան — 102
Մարտիրոսութիւն — 145
Իշի մարտիրոսութիւն — 145
Մարի — 126, 192, 203, 252
Մարթաեր — 151
Մարթախրութիւն — 151
Մարթութիւն — 151, 153
Մելիք — 311
Մեծախոս — 17—19
Մեծամիտ — 18, 19
Մեղավոր — 11, 75, 158, 184, 322
Միտքը մեղավոր — 159
Մեծ (ջոջ) — 109, 114, 178, 185, 276, 277
Մեծ գործ — 190, 192
Մեծի խոսք — 277
Մեծ կարիք — 204
Մեծ ուժ — 161
Մեծ ունեցվածք — 190
Մեծ պահանջ — 204
Մեծի հետանկար — 103
Մեծի հնարաւորութիւն — 103
Մեծին միտվել — 91
Հարգանք մեծի — 276, 277
Մեծամիտ — 203, 314
Մեծամտութիւն — 203, 314
Մեծավոր — 85, 254
Մեծարանք — 99, 181
Անարժանի մեծարանք — 86
Անհամապատասխան մեծարանք — 89
Արժանաւորի մեծարանք — 181
Արհեստական մեծարանք — 115
Ուշացած մեծարանք — 115
Մեկ (անհատ) — 86, 103, 143, 189
Մեկի կատարածը մյուսին վերագրել — 189
Մեկի միջոցով մյուսին ակնարկել — 143
Մեկի փոխարեն մյուսին գնահատել (դովել) — 189
Մեկի միջոցով մյուսին խրատել — 143
Մեկի միջոցով մյուսին հանդիմանել — 143
Մեկի փոխարեն մյուսը տուժի — 116
Մեկից (մերձավորից) առնել, մյուսին տալ — 86
Մեկուսանալ — 85, 107
Մեկուսի — 107
Մեղադրել — 90, 99
Մեղայի գալ — 83
Մեղավոր — 87, 89, 106, 132, 167

Մունջ մեղավոր — 85
Մեղու (մեղրաճանճ) — 36, 37, 192
Մեղր ծախող — 193
Մեղք — 103, 132, 156, 159, 176, 198, 251, 259
Մեյդան — տե՛ս Հրապարակ
Մեխանա — տե՛ս Գինետուն
Մենակություն — 212
Մեջ ընկնել — 107
Ամեն բանի մեջ ընկնել — 107
Մեջբնկան (անդուխտ սամի, անվա դրալ, անպոչ դրալ. կոտրած դրալ) — 50, 84, 87
Մեռած — 186
Մեռել — 158
Անտիրական մեռել — 158
Մեռելոցն — 62, 268
Մեռոն — 275, 307
Մետաքսագործ (շարբար) — 21
Մերանք (մարանք) — 149, 273
Մերժում — 204
Մերժելը խնդրելուց ավելի դժվար է — 204
Մերձավոր — 163
Մթություն — 166
Մժղուկ — 114
Մկայնակ — 212
Մկանման — 95
Մկնոցն — 115, 186
Մկնոցն արժեքի — 186
Մին ու հար — 104
Միջակ — 107
Միջակություն — 107
Միջամտություն — 84, 85, 188
Միջավայր — 83, 103, 167, 200, 233—235
Անհամապատասխան միջավայր — 154
Լավ միջավայր — 167
Խորթ միջավայր — 171
Հարազատ միջավայր — 155, 177
Վատ միջավայր — 167
Միտումնավոր — 153
Միտք — 97, 194
Միր — տե՛ս Ամիրա
Միրաղ — տե՛ս Ժառանգություն
Միրզ (մեկվա) — 178
Մխիթարանք — 81
Ինքնամխիթարանք — 81
Սին մխիթարանք — 81
Մկրատ — 18
Մնայուն — 201
Մնացած — 82
Մնջիկ-մնջիկ — տե՛ս Անադմոկ-վառնդավոր, Տակնվանց
Մշակ (սարսակ) — 157, 191, 322
Մշկի — 104, 292
Մոզի (մոզիկ) — 40, 57, 179, 185, 214
Գիժ (խելառ) մոզի — 160, 180
Պառավ մոզիկ — 211
Յոան մոզի — 222
Քոսառ մոզի — 222
Մոլախոտ (դիման) — 121
Մոլլա — 303, 313
Մոլլի կոտր — 313
Մոլլի վոր — 303
Մոշ — 47
Մոռանալ — 85, 101, 188
Հոռանալ, բայց չմոռանալ — 188
Մեկին տեսնելով՝ մյուսին մոռանալ — 101
Մոռացված — 188, 238
Հոռացածը մոռացվում է — 238

Մոռացության տալ (անտեսել) — 102, 115
Մոտեցում — 155
Ամեն բանի նույն մոտեցումը չեն անենա — 155
Մոտաքույր (մորքուր) — 175,
Մորթեգործ (քուրքճի) — 15
Մուր — տե՛ս Անշարժ գույք
Գետատար մուրք — 272
Մուխճի (մահտեսի) — 87
Մուկ — 14—17, 21, 24, 42, 78, 79, 81, 90, 104, 105, 183, 184, 188, 195, 202, 216, 220, 223, 234, 237, 308, 318
Միան խնձոր — 77
Միան ճուտ — 222
Միան շեռ — 195
Մկների բանդած — 161
Անճրկի մուկ — 236
Ճարպիկ մուկ — 17
Քոռ մուկ — 206
Մունջ — 287
Մնջի լեզու — 195
Մուշկ — 65
Մուրալ (նայատակ, փոփոխ) — 191, 315
Մուրացածո — 175
Մուֆտի (կրոնական դատավոր) — 102
Մսագործ (դասար) — 25, 246
Մսագործարան (դասարխանա) — 23, 79
Մսխալ — 289
Մսագրագրվածություն (խխալ) — 205
Մտածել — 181
Ասելուց առաջ պետք է լավ մտածել — 181
Մտահոգություն — 104, 113, 186
Մտահոգվել — 113, 186
Մտերիմ (դոստ) — 312, 329
Մտերմություն — 170, 312
Մրջյուն — 195
Մրջման (մրջյունի) բուն — 195

Յ

Յապ — տե՛ս Օտար
Յալանչի — տե՛ս Խաբեբա, Սուտխոս
Յանղուն — տե՛ս Հրդեհ
Յար — տե՛ս Սիրած
Յարա — տե՛ս Վերք
Արճիճի յարա — 239
Յարան — տե՛ս Ընկեր
Յափնջի — 7
Յուղ (եղ) — 151, 163, 309
Յուրային (մտերիմ, նման) — 104, 199, 203, 232

Ն

Նապկաան — 52, 53
Նալբանդ — տե՛ս Պայտառ
Նախադրյալ — 159, 185, 200, 203
Ամեն բանի համար նախադրյալ է պետք — 159, 185, 200, 203
Նախապահել — կասհել — 98
Նախաձեռնություն — 86, 308
Նախանշան — 148, 154
Նախապաշարում — 295—297
Նախապատրաստություն — 109, 113, 136, 160, 162, 185, 313
Նախասիրություն — 167, 190
Նախատել — 174
Նախատենք — 84

Նախիր — 10, 34, 35, 58, 105, 222, 234, 323
Գեղի նախիր — 211
Նախրապած (նախրչի) — 34, 94, 232, 323
Նահատակ — 325
Նամարդ — տե՛ս Տմարդի
Նամուս — տե՛ս Պատիվ
Նաչար — տե՛ս Խեղճ
Նապաստակ (լապատրակ) — 84, 140, 160, 166
Նավ (պեմի) — 87
Նավակատիկ — 100
Նավավար (պեմչի) — 87
Նավին (նավ) — 87
Նաքաղ — տե՛ս Չարկամ
Նեղ — 288
Նեղ դրություն (վիճակ) — 96
Նեղ օր — 115, 323
Նեղանալ — 85
Նեղել — 74
Նեղն ընկած — 307
Նեղություն — 105, 162, 168
Նեղվել — 85
Ննդ — 81
Ներ — 58, 274
Ներկա — 173
Ներքին — 87, 194, 197, 315
Ներքին և արտաքին — 87, 194, 197, 315
Ներքուստ — 84, 96, 182, 311
Նիաղ — տե՛ս Կախարդանք
Նիպակ (մղրախ) — 19, 193, 282
Նիրանը — 104
Նիրուկ — 143
Նհատ (անարդար) — 100
Նհախ — տե՛ս Նհատ, անիրավ
Նմաններ — 88, 101, 182, 186, 189, 190, 231, 232
Նմանները հասկանում են իրար — 231, 232
Նմանները մտերիմ են լինում 92, 100, 101
Նմանները պաշտպանում են իրար — 101
Նմանություն — 84, 112, 163, 167
Նշտար — 240
Նոխուդ — 71
Նոր (թարմ) — 174
Նորելուկ — 173
Նորեկ — 90, 91
Նորքար — տե՛ս Ծառա
Նուկի (ծանր. չափ) — 13, 40
Նուշ — 47, 105, 115, 154
Նուռ — 185
Կարած նուռ — 185
Նպաստակ — 164, 190, 195
Լավ նպաստակ — 164
Նվեր — 163
Նվիրաբերություն — 88, 163

Շ

Շաբաթ — 115
Շաբաշ — 229
Շաղանակ (քաստանա) — 15
Շալ — 267
Պաղտաոի շալ (ընտիր կտոր) — 267
Շալվար — 197
Շահ — 107, 156, 186, 252, 254
Ամեն մարդ մտածում է իր շահի մասին — 156
Շահադործում — 214, 215
Շահադործվող — 92
Շահագրգռություն — 200
Շահախնդրություն — 86, 109
Շահամոլ — տե՛ս Շահասեր

Շահասեր — 23—26, 101
Շահի (5 կոպ.) — 18, 49, 303
Շալակրաս — տե՛ս Շաւոսխոս
Շաղգամ — 105
Շաշ — տե՛ս Խենթ
Շան — տե՛ս Պատուհաս
Օրվա շան — 295
Շատ — 94, 98, 100, 140, 196, 197, 331
Շատապրուց — տե՛ս Շաւոսխոս
Շաւոսխոս (շատապրուց) — 53, 61
Շաւոսխոսություն — 97
Շաւոսխցի — 292
Շաւոակեր — տե՛ս Որկրամոլ
Շաւոր — 171, 193, 196, 206
Երբ շաւորն են անտեղի խառնվում գործին — 171, 193, 206
Շաւղոր — 196, 324
Շաւղորով աշխատելն է լավ, քշվորով վայելելը — 196
Շարական — 173
Շարժուն — 167
Շարժուն բանը չի փշանա — 167
Շարյաթ — տե՛ս Օրենք
Շեկ մարդ — 324
Շեղվել — 190
Ճիշտ ուղուց շեղվողը տուժում է — 190
Շեն — 194, 220, 221, տե՛ս նաև Հարուստ
Շեն (Հարուստ) տուն — 194, 220, 324
Շեն տան աղջիկ — 219
Շեն տան հարս — 219
Շեն տան տանտիկին — 219
Շեն տան տղա — 219
Շենություն — 244
Շերամ — 106
Շերեփ — 101
Շիթաո (դիվահար, խենթուկ) — 98, 281
Շիլ (շիլդի) — 46, 122, 315
Շիլդի — տե՛ս Շիլ
Շինական — 245, 291
Շիպ — 10
Շիրաչյանա — տե՛ս Գինեվաճառանոց
Շիրիկ — տե՛ս Կիսրար
Շլանալ — 310
Գովեստից շլանալ (գայթակղվել) — 310
Շլոր — 228, 331
Շլորի շեմ — 106
Շյուղ — 324
Շնորհք (մարիֆաթ) — 95, 177, 192, 196, 205
Շնորհքը ձիուք բերովի չէ — 192
Շնորհքն ամենքին չի տրված — 82
Ամենքին միևնույն շնորհքը չի տրված — 154
Շոխա — տե՛ս Շողոքորթ
Շողոմքոր — տե՛ս Շողոքորթ
Շողոքորթ (շողոմքոր, շոխա) — 31
Շոր — 117, 288
Հաճախակի շորերը փոխող — 117
Շուկա (բազար) — 192, 241
Շուն — 7, 9, 17, 22, 23, 31, 37, 39, 42, 49, 50, 53, 55—58, 70, 71, 79, 86, 89, 91, 93, 96, 105—107, 142, 143, 145, 148, 149, 162, 168, 173, 187, 189, 195—198, 203, 212, 220, 221.

228, 233, 234, 242, 248, 253, 263, 274, 278, 291, 308, 327
Շան ատամ — 323
Շան բախտ — 298
Շան բերան — 251, 323
Շան լակոտ — 323
Շան կաղալ — 324
Շան կերակուր — 286
Շան հաջոց — 323
Շան հավատարմություն — 291
Շան շնչոց (պատկերաս տեղ) — 329
Շան պոչ — 55, 56
Շան ոստոստ գալ — 324
Շան տիկ — 90
Շան տիրասիրություն — 291
Շան քիթ — 323
Ատամները թափած շուն — 161
Բղի շուն — 84
Գելխանդ շուն — 164
Գնդի շուն — 245
Գող շուն — 75
Դռան շուն — 277, 321
Լակոտ (շան ձագ) — 195
Լավ շուն — 291
Մատղաշ շուն — 183
Կծան (խածան) շուն — 179, 185
Հաչան շուն — 53, 251
Հարևանի շուն — 225
Մածուն ուտող շուն — 321
Մահլի (թագի) շուն — 103
Ոսկոր բերող շուն — 199, 284
Չար շուն — 325
Պառավ շուն — 325
Պատկած շուն — 200
Սոված (անօթի) շուն — 219, 281, 329
Սպիտակ շուն — 202
Սև շուն — 55, 57, 202
Քոս շուն — 324
Քոսոտ շուն — 331
Շնահավ — 196
Շնության գնացող — 125
Շոսհունց հարս — 104
Շուշպար — 237
Շուշտակ (գլխաշոր) — 98
Շուտ — 198
Շռայլել — 106
Շռայլող — 49, 50, 109
Շվար — 296
Շտապել — 109, 137, 138
Շտապելը վնաս է — 137, 138
Շտապող (վռազող) — 137, 138, 203
Շտապողականություն — 203
Շփացած — 21, 22
Շփոթել — 90
Շփոթեցնել — 116
Շփոթվել — 91, 315

Ո

Ողեորություն — 114, 203
Ողնի (կողնի, կուզ) — 46, 99, 229, 285, 324
Ողորմելի — 117
Ողորմող — 124
Ողորմություն — 198
Ողջ (սող) — 201
Ոճրագործ — 192
Ոճրագործություն — 192
Ոչխար — 26, 35, 45, 52, 53, 83, 126, 145, 156, 163, 164, 171, 192, 195, 198, 212, 217, 232, 284, 307, 311, 315, 322, 324
Ոչխարի բոք (չիպչար) — 328
Ոչխարի սուրճ (հոտ) — 107

Անառիկ ոչխար — 158, 212
Կաթնատու ոչխար — 183
Համրած ոչխար — 186
Որձ ոչխար — 200
Ոսկեբիչ — 199
Ոսկի լապան (կոնք) — 94
Ոսկի (օսկի, զառ) — 17, 71, 72, 165, 170, 198, 199, 244, 251, 265, 327
Դլուխ ոսկի — 302
Ջոդ (մաքուր) ոսկի — 171
Խալիս (անխառն) ոսկի — 284
Ոտավոր — 189, 216
Ոտքով քնկնող — 240
Որակ — 92, 100, 192, 194
Որակը պետպատանի է քանակից — 192, 194
Կարևորը որակն է և ոչ գինը — 100
Նույն որակի բաներ — 92
Որբ (եթում, եթիմ) — 265, 266, 311
Որբ տղա — 266
Որբի օրացք — 266
Որբևայրի — 271
Որդ — 227, 260
Անուշ որդ (օրթունք) — 260
Փետի որդ — 226
Որդի (տղա, լաճ) — 229, 259—264, 267, 270, 319, 320, 331
Որդու հայց — 268
Ազիզ որդի — 296
Անառակ որդի — 261
Անորդի — 260
Բարի որդի — 260
Հասկացող որդի — 264
Որկրամոլ — 51, 52
Որկրամոլություն — 51, 52
Որս (նետիր) — 112, 163, 234
Որսորդ (որսկան) — 178, 248, 315

Ու

Ուղղ — 204
Ուժ — 139, 147, 148
Ուժը միշտ չի կարող նեղպրծել — 148
Կամավոր չանողին ուժով են անել տալիս — 147, 148
Համերաշխության հետ ուժ էլ է պետք — 148
Ուժի համեմատ պետք է շարժվել (գործել) — 139
Ուժից վեր (բարձր) գործ (բան) — 87, 105, 139, 159, 189, 204, 308
Ուժեղ — 91, 102, 103, 163, 184, 189, 192, 193, 199, 201, 230
Ուլ (ուլիկ) — 95, 107, 116, 126, 145, 204, 261, 295
Ուխտ — 242
Ուխտ պնալ — 324
Մուղնու ուխտ — 242
Ուղղամտություն — 160
Ուղղամտությունը գովելի է — 160
Ուղտ — 7, 13, 14, 16, 21, 34, 49, 53, 63, 80, 89, 96, 107, 114, 131, 155, 168, 169, 204, 227, 230, 251, 272, 308, 311, 324, 331
Ուղտի խաղ — 114
Ուղտի ձագ (քոշափ, պյոպակ) — 80, 114, 230, 250
Ուղտի պոչ — 114, 152
Ուղտապան (գավաչի) — 168
Ումր (ումբր) — տե՛ս Կյանք

Ամիկ — տե՛ս Հույս
Ամիկ տվող — 266
Ամուդ — տե՛ս Հույս
Ունակություն — 157
Ունակության համեմատ պետք է պահանջել — 157
Ունևոր — 100, 167, 168, 187, 219—221, տե՛ս նաև Հարուստ
Ունեցող — 98, 153, 163
Ունեցվածք (մալ, դուլաթ) — 13, 103, 116, 161, 162, 170, 177, 181, 205, 214, 221, 253, 307, 309
Ունեցվածք — տե՛ս Հարստություն, Կարողություն
Ուշադրություն — 162
Ուշացած — 90, 134—136, 187, 312
Ուշացած գնահատություն — 135
Ուշացած գործ (բան) — 90, 134—136, 187, 312
Ուշացած օգնություն — 136
Ուշիմություն — 162
Պետք է ուշիմ (աշքաբաց) լինել — 162
Ուռի (ուռենի, ուռի ծառ, Հուռի) — 65, 71, 86, 205, 324
Ուտում — 146, 325
Ուտամբ մեծ հարստություն է — 146
Ուտելիք — 285
Ուտող — 215
Ուտող — ուրացող — տե՛ս Երախտամոռ
Ուրախ — 23, 232
Ուրախություն — 61, 62, 83, 107, 196
Ուրացող — տե՛ս Երախտամոռ
Ուրբաթ — 115
Ուրիշի (օտարի) — 44—46, 82, 102, 104, 112, 162, 171, 177, 198, 205
Ուրիշի ատամի ժանդ — 325
Ուրիշի ապածով պարծենալ — 101
Ուրիշի դուռ — 309
Ուրիշի դրության մեջ չմտնել — 230
Ուրիշի կնիկ — 128
Ուրիշի մեռել — 231
Ուրիշի միջոցով գործ տեսնել (կատարել) — 94, 95, 141, 187
Ուրիշի ունեցածը քեզ համար անօգուտ է — 140—142, 154, 171
Ուրիշի վրա չպետք է հույս դնել — 90, 99, 140—142, 192, 309, 313
Ուրիշի փոխարեն նեղվել — 113
Ուրիշի փորձից խրատվել — — 163
Ուրիշին դիմել — 188
Ուրիշին օգնելու համար ինքդ պետք է առաջես — 174, 205
Իրեն հոգսը թողած ուրիշինը հոգալ — 44, 45
Ուրիշի — տե՛ս Օտարի
Ուրուր — 214

Զ

Զալարի — տե՛ս Զարմիկ
Զալաման (պարի տեսակ) — 237
Զախչախ (ջրաղացի մաս) — 80

Չաղկալ — 164, 178, 331
Չաղություն — 154
Չաղությունը (պիրություն) վնասակար է առողջության համար — 154
Չամ — տե՛ս Մայրի
Չամիչ — 134, 141, 147, 199, 268
Չաշխատող — 157
Չաշխատողը ուրիշի կատարած աշխատանքի դժվարությունը չի հասկանա — 157
Չաչանակ — տե՛ս Շատախոս, Շաղակրատ
Չար — 48, 107, 108, 110, 152, 165, 166, 168, 169, 184, 185, 195, 196, 197, 198, 201, 202, 206
Չար լեզու — 325
Չարը միշտ հավատարիմ է իր բնությանը — 152
Չարը հեշտությամբ չի վերանում — 197
Չարը երբ չափն անց է կացնում, պետք է ոչնչացնել — 198
Չարի իշխանությունը երկարատև չէ — 197, 202
Չարի ճարտար — 325
Չարին մինչև լավ չխրատես, խելքի չի գա — 169
Չարից հեռու պետք է մնալ — 201
Չարն ու բարին հակոտնյա ուժեր են — 108
Չարաշահող — 198
Չարդարացնել սպասելիքը — 89
Չարիք — 97, 107, 117, 147, 161, 162, 176, 186, 192, 195, 206
Չարիքն արմատից պետք է վերացնել — 144, 174, 183
Չարիքը պետք է կանխել — 175, 206, 207
Չարիքն ստանում է իր արժանի պատիժը (հատուցումը) — 121—125, 309
Չարիքից պետք է հեռու մնալ — 192
Չարկամ (նաքաղ) — 123, 244
Չարություն — 111
Ներքին չարություն — 111
Չարչի — 199
Քոռ չարչի — 116
Չափ — 159, 193
Ամեն բան իր չափն ունի — 138—140, 159, 193
Չափից ավելին վնասակար է — 138, 139
Չափազանցություն — 96
Չափանիշ — 154, 155
Ամեն բանի միևնույն չափանիշով չի կարելի մոտենալ — 155
Չափավոր — 114. 138—140, 178
Չափ ու չվան — 178
Չբավարարվող — 87, 92, 105
Չբոզոքողին աննկատ են թողնում — 199
Չգործածվող — 157, 168
Չգործածվող առարկան փչանում է — 157, 168
Չեղած տեղից քիչն էլ մեծ արժեք է ստանում — 189
Չընկրկող — 184
Չիմացածին խառնվել — 87
Չիմացող — տե՛ս Անհասկացող
Չիր — 135
Չիր ու չամիչ — 227

Չխրճին — տե՛ս Տգեղ
Չինելիք — 91, 106, 151, 152
Չինելիք տեղում բան փընտրել — 106
Չլսող — տե՛ս Անհասկացող
Չխաոնվիլ — 58
Չկամ — 48, 199
Չհաս — 199
Չհասկացող — 90
Չհավան — 19
Չհավանիլ — 116
Չհրաժարվիլ — 107
Չնախատպատրաստված — 113
Չներդաշնակող — 102
Չնչին — 102, 109, 146, 153, 179, 194, 196
Չնչին բան — 109, 146, 179, 194
Չնչին միջոց (հաստույթ, եկամուտ, անունդ) — 102, 153
Չնչին ուժ — 109
Չշտապող — 138
Չշտապողը հաջողություն կունենա — 138
Չոկան (թմբուկի, դհոլի թակիչ փայտը) — 229
Չունևոր — 193, 221
Չունեցող — 205
Չալլաղ — տե՛ս Տկլոր
Չնվազել — 114
Չոխս — 58, 163, 307
Չքավոր — 83
Չքմեղ ձևանալ — 88, 105, 111

Պ

Պաղար — տե՛ս Սակարկություն
Պակասամիտ — 13, 185
Պակասավոր — 94, 181, 182, 183, 185
Պահանջ — 145, 155, 195
Յուրաքանչյուրի պահանջն իր համեմատ է — 155
Յուրաքանչյուրից իր համեմատ պետք է պահանջել — 195
Պահանջկոտ — 87
Պահապան — 106
Պահպանված — 307
Պահք — 302
Պայմաններ — 84, 93, 107, 146, 157, 166, 309, 311
Անբարենպաստ պայմաններ — 107
Անհրաժեշտ պայմաններ — 83, 107, 190, 195
Ծանր պայմաններ — 109
Համապատասխան պայմաններ — 84, 93, 107, 146, 157, 166, 309, 311, 312
Պետք է հարմարվել պայմաններին — 234, 235
Պայտառ (բայթար, նալբանդ) — 227, 308
Կույր պայտառ (քոռ նալբանդ) — 183
Պանդոկ (լայլախանի) — 107
Պանդուխտ (ղարիբ) — 104, 222
Պանդխտություն — 222
Պաշար — 223
Պաշտպան — 156, 212
Ամեն մարդ ինքն իրեն պետք է պաշտպանի — 156
Պապ — 228
Պապ ու տատի հարսանիք — 98
Պատ — 199, 200
Պատահար (պատահմունք) — 63, 200

Պատառ (բիբա) — 14, 160, 173
Լվիլ պատառ — 173
Պատառախան — 87
Պատառախանատվություն — 89, 311
Պատարագ — 84, 126, 303
Պատիժ — 110, 154, 255, 314
Պատից քնկնող — 232
Պատիվ (նամուս) — 68, 85, 93, 124, 125, 177
Պատկանելություն — 202
Պատճառ — 108, 148, 149, 172, 185
Պատճառի վերացմամբ վերանում է նաև հետևանքը (չարիքը) — 108, 172, 185
Ամեն բան իր պատճառն ունի — 148, 149
Պատճառ և հետևանք — 148
Պատուհաս (չար) — 104, 173, 295, 315
Պատուհասել — 104
Պատրաստի — 100, 104, 154
Պատրաստին վայելելը հեշտ է — 100, 104, 154
Պատրաստին վայելող — տե՛ս Չրխակեր
Պատրվակ (մահանա) — 79, 85, 101
Պարան (թոկ) — 185
Կորած պարան — 185
Պարապ (գուր) բան — 109
Պարապ — տե՛ս Մուլլ
Պարելու տեղ (պարխանա) — 269
Պարխանա — տե՛ս Պարելու տեղ
Պարծենկոտ — 16, 17, 113, 116, 314
Պարոն (աղա) — 221, 267, 275
Պարոնություն — 275
Պարտական — 251
Պարտականություն — 99
Պարտք — 109, 212, 250—252, 254, 283
Պարտքի տակ մնալ — 326
Պարտքատեր — 251
Պել — տե՛ս Խեճեթ
Պելի (խեճեթ) տեր — 326
Պեխեր (բեխեր) — տե՛ս Անօդուտ, Անօգտակար
Պիպիշ (գուռնայի լեզվակ) — 234
Պիտանի (պիտուն) — 5, 6, 127, 154, 183, 200
Պիտանին չի կորչի — 127
Պլիկ (մեռապն դրամ) — 152, 205, 249, 269
Պնդել — 193
Պնդերես — տե՛ս Անպատկառ
Պոչ — տե՛ս Հասակ
Պոպոք — 109
Պոռնիկ — տե՛ս Անառակ
Պուպու — 214
Պուտուկ (կավե աման) — 51, 235
Մրոտ պուտուկ — 235
Պուտկի ես — 51
Պսակիկ (երեխա) — 277
Պսակիկի լեզու — 277
Պտուղ (բերք, բար) — 70, 98, 112, 137, 199

Ջ

Ջանասիրություն — 185, 200
Ջանասիրությունը (եռանդը) անմեն ինչ կհաղթահարի — 200
Ջանք (եռանդ) — 82, 98, 99, 200

Առանց ջանքի արդյունք չի ստացվի — 183, 194, 309
Ջարմա — տե՛ս Տուգանք, Վնաս
Ջիգր — տե՛ս Բարկություն
Ջիգյար — տե՛ս Հարազատ
Ջինս —տե՛ս Ցեղ, Տոհմ
Ջղային — Տե՛ս Բարկացկոտ
Ջղայնություն — տե՛ս Բարկություն
Ջոմարդ — տե՛ս Առատաձեռն
Ջորի (գաթր) — 16, 91, 102, 123, 164, 169, 201, 214, 230, 232, 260, 291
Բուլ ջորի — 302
Բորոտ ջորի — 75
Կաթմիր ջորի — 302
Փետե ջորի — 329
Ջուլհակ — 246
Ջուջու — 214
Ջուր — 201, 203, 285
Գարնան ջուր — 285
Վաղող ջուր — 203
Ջուր ու քար — 201
Ջրից ու քարից պետք է պղուշանալ — 201
Ջուր ու կրակ — 201
Ջուրն ու կրակը վատնդամար բաներ են — 201
Ջրաղաց (ջաղաց, ջաղացք) —25, 33, 43, 72, 74, 80, 109, 195, 320, 327, 331
Ջաղաց էթող — 237
Ջաղաց մտնող — 238
Անեղուն (անհատակ) ջրաղաց — 157
Անջուր ջաղաց — 83, 157
Ավեր ջաղաց — 93
Գիրոյի ջրաղաց — 88
Ջրտուած ջաղաց — 269
Ջրաղացպան (ջաղացպան, ջաղցպան) — 61, 72, 80, 109, 116, 238
Ջոջ — տե՛ս Մեծ
Ջրօրհնեքը — 133, 243, 309

Ռ

Ռայաթ — տե՛ս Ժողովուրդ
Ռանդա — 245
Ռանչպար — տե՛ս Հողագործ
Ռանչպարի մեջք — 245
Ռեհան — 46, 56, 109
Ռես — 108, 167, 232
Ռնգեղջուրի (չարքաղան) կաշի — 325
Ռուզղ — տե՛ս Օրական պարեն
Ռունտ — տե՛ս Գեղեցիկ

Ս

Սաթ (պատ) — 57, 90, 128, 139, 190
Սաղ — 22, 35
Սակարկություն (բաղար, պազար) — 248, 267
Սահման — 110, 330
Վերջին սահմանին հասնել — 110
Սահմանափակ — 160, 186
Սահմանափակ կարողության տեր — 160, 186
Սահրաթ — տե՛ս Սահման
Սաղ — 231, տե՛ս նաև Ողջ
Սաղմոս — 326
Սամա — տե՛ս Թմրած
Սամթ — 326
Սամսար — 56, 166, 213
Սայլ (սեկլ) — 110

Սելի հով — 17
Սայլվոր (սելվոր) — 50, 110
Սանամայր (սանամեր)—95, 116, 275
Սանդ — 91, 109
Սանձահարել (սանձել) — 197
Սանր — 91, 262
Սանրի կտավ — 92
Ոսկե սանր — 331
Սավղի (կանաչի) — 211
Սատանա — 7, 9, 10, 28, 29, 30, 41, 49, 53, 72, 84, 85, 101, 103, 110, 157, 183, 201, 231, 295, 302, 303
Սատանի ականջ — 107, 282
Սատանի արտ — 201
Սատանի ձի — 47, 327
Սատանի մալ — 202
Սատանի մայլա (թաղ) — 110
Սատանի շինած — 300
Սատանի չարոխ — 202, 283
Փորձած սատանա — 283
Սարաք — տե՛ս Մշակ
Սարայի սընջիլ (պարեղանակ) — 82
Սարխող — տե՛ս Հարրած
Սարյակ (սարեկ) — 52, 110
Սարսող — տե՛ս Հիմար
Սարսափ — 104
Սարքած սեղան — 314
Սափրիչ (գալլաք, բառբառ)—162, 177
Սափրիչություն (գալլարություն) — 168
Սեխ — 163
Սեպլխի անեծք — 304
Սեր — 62, 63, 93, 94, 111, 153, 197, 227, 228
Սերն ազգային խտրություն չի ճանաչում — 111
Սառաջի սեր — 160, 313
Խանգարված (խզված) սերն անվերականգնելի է — 93
Սերկևիլ (կոմշի) — 28, 42, 198
Սերմ — 152
Սերնդացու կենդանի (տամազլըղ) — 57
Սեփական —140—142, 169, 177, 206
Սեփական (յուրային) քիչը օտարի (դրսի) շատից լավ է. — 177, 206
Պետք է ապավինել սեփական ուժին — 140—142, 169
Սեփականություն — 175
Սըռ — տե՛ս Գաղտնիք
Սինամահավք (սիրամարգ) — 15, 202
Սիսեռ — 20
Սիրտ — 58, 111, 151, 173, 152, 202, 203, 327
Սրտի ժանգ — 111
Սրտի հայելի — 173
Կոտրած սիրտ — 152, 185
Մեծ սիրտ — 58
Սիրալիր — 307
Սիրած (յար) — 62, 63, 79, 96, 163, 168, 310, 327
Սրտով սիրած — 96
Սիրաշահել — 97, 155, 173
Սիրո տեր — 86
Սիրուն — տե՛ս Գեղեցիկ
Սխալ — 88, 96, 101, 160, 170, 201, 282
Սխտոր — 10, 27, 75, 86, 108, 113, 145, 202
Սխտորահոտ — 108

Սկեսուր (կեսուր, կեսրիկ) — 135, 143, 184, 198, 262, 273, 274, 313, 315, 327
Կեսրանց տուն — 273
Սկեսրոջ իշխանություն — 313
Սկեսրայր (կեսրայր) — 273, 317
Սկիզբ — 309
Սկսել — 154
Սմբուլ — տե՛ս Հասկ
Լիքը սմբուլ — 5
Սնահավատք — 295—297
Սնամեջ — 168
Սնունդ — 289, 315
Սոխ — 27, 75, 108, 111, 145, 202, 238, 281, 286
Սոխ ու հաց — 278
Սոխ ու սխտոր — 144
Սոխակ — 318, 327
Սոճի (շամի ծառ) — 155
Սոլ — 213, 292
Սոված — տե՛ս Քաղցած
Սոված մարդ — 327
Սովորած — 284
Սովորական — 115, 163
Սովոր — 169
Սովորել — 115, 196, 308
Սովորակամ — 283
Սովորություն — 284, 285
Սովորույթ (ադաթ) — 177
Սուգ — 61, 62, 64
Սուգ անել — 108
Սուլթան — 285
Սուլթանություն — 289
Սուղ — 90
Սուտ — 8, 41, 299, 313
Սուտ ասան — տե՛ս Ստախոս
Սուտ խոսք — 99
Սուտ ճգնավոր — 87
Սուտ պատճառ — 101
Սուտ սրտացավ — տե՛ս Կեղծավոր
Սուր — 227, 240
Սուրբ — 69, 97, 178, 198, 203, 327
Սուրբ ասուված — 111
Սուրբ Գևորգ — 81
Սրբի դուռ — 252
Սուրբ խաչ — 126, 242
Սուրբ Սարգիս — 56
Սուսիրա — տե՛ս Սիրաց
Սպառնալիք — 91, 161
Սպառել — 93, 186, 199
Սպասել — 114, 200
Սպասված — 115
Ստախոս — 40, 41
Ստախոսություն — 41
Ստակ — տե՛ս Փող
Ստամոքս — 205
Ստանալ — 313
Ստանալու համար պետք է նախ ինքդ տաս — 311
Ստացական — 54
Ստեղծել — 205
Ստեղծին ավելի դժվար է, քան ավերելը — 205
Ստոր — 108
Ստորագրաս — 165
Ստրուկ (դուլ) — 273
Սրտաբաց — 105, 111
Աչքաո (խեղճ), բայց սրտաբաց — 105, 111
Սիրաց (սուսիրա) — 203, 285

Վ

Վագր — 327
Վադիր — 285
Վաճան — տե՛ս Հայրենիք

Վախ — 310, 312, 327
Վախեննալ — 164, 191, 205
Վախեցած աչք — 63, 76
Վախլուկ — տե՛ս Վախկոտ
Վախկոտ — 42, 58, 76
Վախկոտ աչք — 328
Վառ (շուտ) ամուսնացող — 174
Վառ ճանապարհ դուրս եկող — 174
Վառ վիրկացող — 174, 198
Վաղաժամ — 84, 89, 136, 137
Վաղաժամ դնահատություն — 136, 137
Վաղաժամ հասունացում — 89
Վաղաժամ նախապատրաստություն — 136, 137
Վաղաժամ ոգևորություն — 84
Վաղահաս — 183
Վաճառական — 250
Վայել — 156
Վայելել — 99, 106, 109, 111, 121, 187, 196, 203
Վայելող — 109
Վայրահաչ — 170
Վայրահաչություն — 106
Վանք — 112, 131
Վանքի խամճարար — 239
Վանքի հավիք — 111
Վաստակ (դառում) — 14, 112, 254, 269
Հարամ վաստակ — 14
Հեշտ վաստակ — 93, 201
Վաստակած — 180
Վաստակող (դառող) — 215
Վատ — 58, 81, 89, 90, 92, 93, 105, 106, 125, 147, 153, 160, 165—167, 169, 178, 180, 195, 198, 202, 203, 206, 233, 235
Վատ լուր — 165
Վատ խոսք — 165
Վատի հետ շախտք է շփվել — 196
Վատից վատթար — 72, 73, 81, 89, 96, 104, 172
Վատ և լավ — 82, 93, 111, 121—125 186, 315
Վատություն և լավություն — 5, 103, 145
Վատույժ — 99
Վարակոթ — 70
Վարդ — 141, 142, 147, 148, 153, 157, 178, 234, 249, 278, 309, 311, 316, 321, 323, 325, 327
Վարդի թուխ (քուլ) — 203, 327
Վարդի շվաք — 268
Կարմիր վարդ — 89
Զմեռվա վարդ — 243
Ջրացած վարդ — 325
Տանտիրոջ վարդ — 278
Վարդապետ — 112, 117, 229, 304
Վարդապետի աննձք — 263
Վարդավառ (Վարդևոր) — 160, 161, 242, 243, 309
Վարմանք — 188
Վարպետ (ուստա) — 116, 163, 191, 247, 284
Լավ վարպետ — 246
Վարպետորդի — 49, 110, 170
Վարսանդ (սանդի թակը) — 109
Վարքադիծ — 94
Վերաբերմունք — 108
Վերականգնել — 199
Վիրապյա — տե՛ս Ապառիկ
Վիրտատ տրված բաժին, հատանելիք (դամաթ) — 271, 296, 297, 299
Վիրջ — 150
Վիրջնական — 150

Վերք (յարա) — 224, 231
Վեքիլ — 89
Վիճակ — 96, 102, 103, 105, 112, 150, 176, 184
Անբարենպաստ վիճակ — 105, 112
Անորոշ վիճակ — 107
Անփոփոխ վիճակ — 108, 112
Արտոնյալ վիճակ — 109, 110
Լավ վիճակ — 153, 308
Ծանր վիճակ — 96, 102, 103, 105, 110, 113, 150, 176
Սովորական վիճակ — 89
Վիճակակից — 310
Վիշապ — 139, 328
Վիշտ (դարդ, ցավ) — 61, 62, 149, 155, 193, 204, 230, 231, 261, 299, 315,
Վիճելի — 158
Վկա — 252
Վնաս (զարար, ջարմա) — 51, 112, 157, 170, 181, 186, 229, 254, 311
Վնասի կեսից եա դառնալը օգուտ է — 170
Վնասակար — 179
Վնասել — 108, 148
Վնասվել — 174, 182
Մինչև չվնասես՝ չես վնասվի — 148
Շահելու փոխարեն վնասվել — 174
Վշտալի (տրտինդ) — 237
Վճիռ — 82
Վոտդոլ — տե՛ս Շոտդոլ
Վստահություն — 156
Վստահ լինել սեփական ուժին — 156
Վտանգ — 91, 94, 106, 171, 186, 189, 191, 198, 199, 200, 310
Վտանգը պետք է կանխել — 310
Վտանգից պետք է խուսափել — 161
Վտանգավոր — 106, 161, 185, 187, 193, 197
Վտանգավորից պետք է զգուշանալ — 195
Վրահաս լինել — 83, 106, 308
Վրեժ — 117, 310
Վրիժառու լինել — 91, 92, 103, 161
Վրիպել — 91, 113

S

Տալ (հանձնել) — 90, 313
Տալ և առանալ — 90
Տալ (տալվիկ) — 143, 274, 311, 328
Տալանք — 104
Տակեվանց — 32
Տակն ու վրա անել — 310
Տակոխ (տրմատարուց) — 71
Տաճիկ — 111, 176, 321
Տամբուրա (լարային նվագարան) — 93, 203
Տանել — 89
Տանիք — 232
Տանիքից ընկնող — 232
Տանձ — 28, 33, 34, 57, 78, 79, 109, 112, 113, 147, 160, 178, 328, 330
Հասած տանձ — 242
Ոսոված տանձ — 330
Սպրիս տանձ — 100

Վայրի տանձ (քալ քաղջ) — 330
Տանձ ու խնձոր — 227
Տանուտեր (դյուղապետ) — 116, 232, 254
Տանուտերի վկա — 232
Տանտեր — 237, 325
Տանտիկին — 177, 193, 203, 239
Տառապող — 170
Տավար — 96, 240, 263
Տավարած — 310
Տատրակ — 203, 229
Տարբեր — 194
Տարի — 43, 243
Նոր տարի — 43
Չորացին տարի — 243
Տափիկ — տե՛ս Տակեվանց
Տգեղ (գեշ) — 9, 64, 297, 311
Տգետ — տե՛ս Անկիրթ
Տեզ (շուրի) — 282
Տեղ — 112, 159, 162, 164, 192, 233, 234
Ամեն ինչ իր տեղն ունի — 112, 159, 162, 164, 192, 233, 234
Տեղահանություն — 222
Տես և ուս — 283
Տեսած — 84, 176
Տեսնել — 159, 315
Տեսնելը լսելուց լավ է — 315
Տեսնովի — 283
Տեսք — 65
Տեր — 93, 97, 101, 113, 186, 189, 198, 221
Տեր չունեցող (անտեր) — 158
Տերավոր — 212
Տերտեր — տե՛ս Քահանա
Տեքր (տաքր) — 268, 274
Տեքրակին (տեքերկին) — 274, 326
Տըմամբիչ (թմբուկի փայտյա թակիչ, զարկան) — 234
Տիրանալ — 115
Տիրոջ — 171, 189, 231
Տխամար — 270, 325
Տխրություն — 313
Տկլոր (չալաղ) — 80, 241
Տհաճ մարդ — 107
Տղա (երեխա, արու զավակ) — 65, 189, 260—263, 289, 291, 328
Տղայի (տղի) տուն — 113, 260, 328
Աղեկ տղա — 260, 291
Ամռան տղա — 242
Գեշ տղա — 260
Դավլաթավոր տղա — 264
Ձմռան տղա — 242
Մոխրի տղա — 242
վարդի տղա — 242
Փուչ տղա — 264
Տղաներ — 260
Տղամարդ (էրիկմարդ, մարդ) — 68, 204, 311, 321, 328, 329
Տղամարդ և կին — 204
Տմարդի (նամարդ) — 48, 200, 323
Տնաշեն (ծաղրանք) — 113
Տնաշեն — 64
Տնաքանդություն — 113
Տնտես — 204
Տնտեսուհի — 203
Տնօրինել — 313
Տոկալ — 174
Տոկոս — տե՛ս Շահ
Տոկուն — 117
Տոհմ (չինս) — 57
Տուտ — 313
Տուգանք (ջարմա) — 229

Տուժած — 180, 195
Տուժել — 84, 86, 90, 91, 99, 101, 108, 110, 114, 167, 168, 173, 189, 228—230, 315
Տուժող — 114, 176, 311
Տուն — 105, 107, 123, 260, 300
Տանու խոսք — 233
Տան մեծ — 276, 277
Տան մշակ — 276
Տուն շինող — 300
Տան պահապան — 291
Տան պուճուր — 277
Տան տեր — 276, 278, 279
Տան տիկին — 279
Տան տղամարդ — 276
Տուն քանդող — 123
Անվնիկ տուն — 269
Մեծ տուն — 275
Նոր տուն — 271
Ոսկու տուն — 260
Տուռուց — տե՛ս Հիմար
Տվյալ (բնդունակություն) — 104
Տրամաբրություն — 198, 307, 314
Տրի (Տիր տասծու) տարի — 133
Տրամուբյուն — 62, 196
Տրանջալ — 96, 308

Ց

Ցանկություն — 91, 116, 159, 164, 174
Ցանովի — 283
Ցավ — 204, 289, 290, տե՛ս նաև Վիշտ
Անհար ցավ — 290
Առատի ցավ — 290
Ցավագար — 290
Ցամաքություն — 108
Ցեց (ցինա) — 57
Ցից — 227
Ցորեն — 21, 83, 113, 121, 140, 182, 183, 318
Ցուլ (բուղա) — 292
Ցուրտ — 243
Աշնան ցուրտ — 243
Գարնան ցուրտ — 243

Փ

Փալան — տե՛ս Համիս
Փախչող — 309
Փայտ (փետ) — 183
Ծուռ փետ — 183
Փաշա — 226, 243
Փարա — տե՛ս Փող
Փափագ — 104
Փեշակ — տե՛ս Արհեստ
Փեշքաշ — տե՛ս Նվեր, Զրի
Փետ — 50, 187, 261, 268, 271, 273, 274, 311,
Փետի շվաք — 272
Փետի տուն — 113
Անհամ փետ — 273
Ամեր (անիրավ) փետ — 273
Գիժ փետ — 273
Բամբակ փետ — 273
Նոր փետ — 273
Շան փետ — 272
Տնփետ — 272, 329
Փետպրեր — 50
Փիադա — տե՛ս Հետիոտն
Փլավ — 142, 250
Ղարյուս փլավ — 142
Հոտով փլավ — 250
Փնթի — տե՛ս Թափթփված, Անմաքուր
Փոխարեն (Փոխանակ) — 148
Փոխ — տե՛ս Փոխատվություն

Փոխադարձ — 121—125, 199
Ամեն ինչ փոխադարձ է — 121—125
Փոխարինություն (փոխ) — 280
Փող (սուակ, փարա) — 11, 14, 115, 152, 169, 205, 207, 247—249, 275, 288, 302, 308, 309, 317, 328, 329
Ամեր (կեղծ) փող — 122
Արծաթե փող — 309
Հարամ փող — 14
Ղալպ (կեղծ) փող — 190
Նապդ (կանխիկ) փող — 249
Սպիտակ փող — 202
Փողատեր — 260
Փոշմանություն — 227, 287
Փորձ — 116, 160, 174, 283, 284, 308
Առաջին փորձ — 160
Դառն փորձ — 168, 176
Սեփական փորձ — 159, 160
Փորձանք (խաթա) — 115, 129, 130, 150, 177, 179, 195, 198, 296
Փորձանքը կանխել չի կարելի — 130
Փորձանքի հանդիպողը փորձվում (խրտավում) է — 129, 130
Փորձառություն — 283, 284
Փորձված — 142, 184, 195, 284
Փորձվել — 159, 168, 201
Փուխրատիա — 43
Փոքր — 102, 112, 168, 169, 183, 196
Փոքր դրժ (նախաձեռնություն) — 161
Փոքր ուժ — 205
Փոքր չանք — 183
Փունջ (համիշք) — 287
Փուշ — 31, 47, 48, 125, 132, 141, 142, 147, 168, 173, 179, 191, 203, 205, 263, 278, 325, 327
Ամառվա փուշ — 154
Փուշի (պխաշոր) — 20
Արապու փուշի (արաբական պխաշոր) — 20
Փութս — 205, 329
Փութս փշող — 205, 329
Փշացած — 185
Փռռտա — տե՛ս Առևտուր

Ք

Քահանա (տերտեր, ադեր) — 103, 128, 131, 155, 193, 203, 299, 302—304, 309, 312, 316, 328
Քաղաք — 107, 223, 245
Քաղաքացի — 244, 245
Քաղցած (սոված) — 76, 80, 230, 281, 308
Քամանչա — 102
Քաչալ — տե՛ս Ճաղատ
Քյաչալ դլուխ — 331
Քաչք — 327
Քյասիր — տե՛ս Սրբատ
Քապիկ — տե՛ս Կոպեկ
Քաջ — 330
Քաջություն — 330
Քամփարան — 303
Քավոր — 95, 101, 116, 275, 330
Քար — 7, 127
Անդին քար — 127
Ծանդր քար — 7
Քարի կոկոն — տե՛ս Կծծի
Քարոզ — 36, 90
Քացախ — 88
Բարի (Քունդ) քացախ — 88

Պատխալա (ձրի) քացախ — 253
Քննակալ (բաջանաղ) — 275, 310
Քննի — 79, 274, 302
Քնչնիկ (կաքավող, անպարկեշտ պատանի) — 66
Քեռայր (եղնա) — 259
Քեռի — 34, 175, 189, 264, 331
Քեռու մալ (դույք) — 275
Տղան (արու զավակը) իր քեռուն է նմանվում — 189
Քեֆ — տե՛ս Ուրախություն
Քեֆ անող — 61
Քիշմիշ — 47
Քիչ — 89, 175, 183, 192, 193, 196, 197, 202, 238, 331
Քչի համար շատը չեն կորցնի — 193
Քյալ — տե՛ս Ճաղատ
Քյասիր — տե՛ս Աղքատ
Քյասիբի բախտ — 217
Քյասիբի բոստան — 330
Քյասիբի հղ — 217
Քյասիբի սիրտ — 330
Քյասիրություն — 330
Քյոխվա — 116, տե՛ս նաև Գյուղապետ
Քյոխվի վկա — 232
Քնած — 116
Քնար — 303
Քննադատություն — 102
Քոլ — 309
Քողարկել — 77—79, 106
Քոշ — 102
Քոչ ունեցող — 316
Քոռ — տե՛ս Կույր
Քոսա — 46, 152
Քորփա բուռակ — 95
Քույր — 267, 268, 274, 313, 329
Քվորանց — 268
Քվոր տղա — 268
Քուն — 116, 331
Քուռակ (սրպպա) — 95, 96, 199, 331
Քչվոր — 196, 324
Քրդի տղա — 179
Քրմմնջացող — 175
Քրխառոս — 81, 206, 300, 331
Քրխառոսի աղլուխ — 295

0

Օդնական — 187
Օդնություն — 89, 101, 171, 176, 188, 198
Ուշացած օդնություն — 101
Օղուտ (խեր) — 97, 98, 124, 127, 173, 180, 185, 186, 187, 229, 254, 315,
Օղտակար — 100, 107, 192, 195, 200—203
Ուրիշին օգտակար, իրեն անօգուտ — 203
Օգտվել — 84, 94, 175, 183, 189, 195, 203, 229
Օխլամուր (ծառ) — 43
Օխլավու (խմոր բացելու փայտյա ձող) — 269
Օձ — 26, 28, 31, 48, 55—57, 71, 73, 139, 144, 148, 149, 151, 174, 176, 192, 206, 220, 263, 320, 331
Օձի գլուխ — 207
Օձի խայթած (կծած) — 76, 240
Օձի ձագ (ճուտ) — 56, 206
Օձի փուշ — 206
Թունավոր օձ — 175

Չալ օձ — 76
Օղի (արաղ) — 287, 288
Օջախ կրակարան, գերդաստան) — 260, 275, 324, 331
Օջախի մոխիր — 324
Կրակի օջախ — 331
Ուրիշի օջախ — 260
Օսկի — տե՛ս Ոսկի
Օտար (յադ, էլ) — 152, 226, 231, 323
Օտարի խոսք — 153
Օտարի (էլոնց) հարս — 128
Օտարություն — 66, 169
Օր — 123, 146, 177, 236, 272
Ամպ օր — 236
Գեղ օր — 272
Լայն օր — 177
Կարմիր օր — 123, 146
Սև օր — 202, 211, 225, 326
Օրական պարեն (ռուզդ) — 276
Օրան — 67
Օրենք (շարյաթ) — 255
Օրինակ — 100, 166, 178
Օրինակ վերցնել — 166
Օրինակ տալ — 100
Լավ օրինակ — 178
Օրհաս (էհել) — 149, 158, 298
Օրհնություն — 171, 188, 302
Օրորոց — 65
Ոսկե օրորոց — 65

Ֆ

Ֆալաք (ճակատագիր) — 198
Ֆել — տե՛ս Խարդավանք
Ֆիադա (փիադա)—տե՛ս Հետիոտն
Ֆիզիկական թերություն — 315
Ֆիզիկական թերությունը գերադասելի է հոգեկանից—315
Ֆլորին (արծաթե դրամ) — տե՛ս Դրամ
Ֆուխարա (փուխարա) — տե՛ս Աղքատ
Ֆուռունչի (փռնչի) — տե՛ս Հացթուխ
Ֆոթունա — տե՛ս Փոթորիկ
Ֆրսանդ — տե՛ս Առիթ

ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՅԱՆԿ

Ալի — 46, 49, 53, 73, 81, 147, 152, 175
Ալիխան — 21
Ալո — 110
Ակո — 13
Անի — 231, 308
Աշիկ — 84
Ասատուր — 20
Ատոս խան — 21
Ատրպի աղջիկ — 156
Ատաբատան — 8
Ատազ — 87
Ատարգ — 29
Ատարը — 87
Ատո — 310
Ատոսա սար — 85

Բաղդադ (Պաղատատ) — 22, 36, 37, 47, 53, 86, 116, 187, 289, 295
Բաանն — 83
Բավի — 155
Բևոնց — 107
Բերկրի (Պերկրի) — 318
Բիթլիս — 83

Գասպար — 113, 228
Գարան — 87, 170
Գյանջա — 17
Գրգո — 84

Դազասան — 168
Դըղըր — 169

Եզվարդցի — 292
Երևան — 79, 171
Երուսաղեմ — 56, 82, 91, 154, 171, 187, 200, 263

Ջրուչի — 113
Ջաղրա Մուրատ — 82

Ջուղայի Հսկընդար (Ագնթանդր Մակեդոնացի) — 312

Էլիաս — 10

Թաթ (վաչկատուն ցեղ) — 33
Թիլիսման (Հնթիսիային, Հեռավոր Երկիր) — 321
Թիֆլիսեցի — 314
Թուրք — 105, 314

Լալուխան — 21
Լաշիկ — 84, 111, 176, 321
Լանձաղկեցի — 97
Լալի — 100
Լոռա — 100
Լորեսան — 53

Մատուր — 98
Մրվարան — 292

Կան — 87, 107
Կանգեր — 87
Կարապետ — 155, 229
Կարին — 324
Կարո — 19, 310
Կիկո — 74
Կողբ — 114, 168, 200

Համիջան — 10
Համամդան — 17, 319
Հայ — 111, 255, 319
Հայրապետ — 229
Հասան Քաչալ — 100
Հասո — 100
Հարի — 101
Հարո — 101
Հինդ — 297
Հնդկաստան (Հնդըստան, Հինդիսատան) — 7, 22, 50, 97
Հովի — 101

Հունան — 101
Հունո (Քաչալ) — 95

Ղազար (Կազար) — 10, 71, 223
Ղազապի — 19
Ղարարաղ — 17
Ղարա-Մահմադ — 165
Ղուկաս — 10

Մակու — 326
Մահմատ — 46, 147
Մահմադ Վալի — 53
Մանթիշ աղա — 82
Մասիս — 101, 103
Մարկոս — 155
Մարո — 19
Մելիքսանի — 311
Մինաս — 10
Մշեցի — 104, 292
Մշու դաշտ — 106
Մոլլա Փանահ (Յանահ) — 146
Մոսո — 84
Մուղսի Թմե — 105
Մուշ — 104, 326
Մուսես — 53
Մուսի — 81
Մուսուլ — 90, 170
Մուտուրկան — 87
Մուրատ — 47
Մոլր — 90, 170
Մրտո — 85

Նապի — 10
Նախշվան — 300
Նոպի — 323
Նովո — 53

Շալի Հալի — 323
Շաղրաղ — 302
Շամ — 105
Շամշադիլ — 94
Շատախ — 87
Շատախցի — 292
Շատուրև — 113
Շարիֆ աղա — 82
Շարուր — 114, 200
Շաքի-Շիրվան — 300
Շինուհայր — 100

Չիրվան — 73
Չխենց — 107
Չմո — 216
Չուխունց Հարո — 104
Չուշան — 134, 239
Չուշան խաչուն — 98, 229
Չուչի (Չոչի) — 106

Ոսոան — 292

Պետրոս — 56
Պուլուխ — 95
Պուպի — 56
Պրուսա — 112

Սանտալխին — 326
Սերասախա — 324
Սիմավոն — 111
Սիմոն — 111
Սիս — 326
Սլո — 110
Սողոմոն իմաստուն — 301
Սոթի — 100
Սուլթան — 139, 313
Սուլթան Մահմատ — 301
Սուլթան Մուրատ — 81
Սրդո — 85
Սրբե — 101
Սևանա ծով — 286

Վալի — 49, 73
Վան — 83
Վարագ — 29, 87
Վարդան — 155
Վելի — 81

Տաճիկ — 111, 176, 321
Տոսո — 53, 113

Ցրպնի — 113

Փանի — 318

Քարահունջ — 73
Քուռ գետ — 328
Քրդի աղա — 179

Ֆամամա խաչուն — 91

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ

Ա. — *Արաքս, պատկերազարդ հանդես, 1889, Ա պրպք, էջ 48, Առածներ Հաճընի բարբառով, Հայկանուշ Գոյաճյան:*

Ա.Ա — *Ս. վ. Ճուլարեանցյան, Առածք ազգայինք, Վենետիկ, 1880:*

Ա.Ա.Պ — *Առաքել Աբեղյան, օրագիր բարոյական, բանասիրական, տնտեսական և բնական, կ. Պոլիս, 1855, հատ. Ա, էջ 83, 100 «Պոլսեցվոց հայախոս առածները»:*

Ա.Բ — *Սարգիս Սարգսյանց, Ագուլեցոց բարբառը (Չակիրի լեզուն). լեզվաբանական հետազոտություն, մաս 2-րդ, ժողովածու, Մոսկվա, 1883:*

Ա.Բ.Հ — *Անհայտ բանահավաքի ժողովրդական առածների և ասացվածքների հավաքածու (ձեռագիր), Գրական թանգարանի արխիվ:*

Ա.Է — *Արարատ ամսագիր (էջմիածնի), 1894 թ., էջ 200 «Ալաշկերտի հայ ժողովրդական բարբառով քաղված առածներ», Ս. Հայկունի: 1895 թ., էջ 16, 54, 123, 161—162, 293 «Առածներ Վանա և Տրապիզոնի բարբառով», Ս. Հայկունի:*

Ա.Ժ.Ի — *Ա. Ղանալանյան, Արվյանը և ժողովրդական բանահյուսությունը, Երևան, 1941, էջ 83—92 «Ժողովրդական առածներ և ասացվածքներ»:*

Ա.Հ — *Ազգագրական հանդես, խմբագրությամբ Երվանդ Լալայանի, 6-րդ պրպք, էջ 74—100 «Առածներ Բուլանըխի բարբառով», Բննահ: 7—8-րդ պրպք, էջ 456—505 «Առածներ Ալաշկերտի բարբառով», Գ. Նժդեհյան: 9-րդ պրպք, էջ 180—192 «Առածներ և առհասարակ ասացվածքներ պոլսահայ բարբառով», Հրաչյա և Արմենուհի Աճառյաններին: 11-րդ պրպք, էջ 112—117 «Առածներ Բորչալուի բարբառով», Երվանդ Լալայան: 12-րդ պրպք, էջ 95—103, 13-րդ պրպք, էջ 83—86, 17-րդ պրպք, էջ 49—52, 18-րդ պրպք, էջ 33—36, 19-րդ պրպք, էջ 95—98, 20-րդ պրպք, էջ 108—111 «Անհանգ առածներ Ալաշկերտի բարբառով», Գ. Նժդեհյան:*

Ա.Հ.Ա — *Ալանյան Թ., Հայկական առածներ, Պոլիս, 1909:*

Ա.Ղ — *Առածներ Ախալցխայի բարբառով. հոբա՝ Տիգրան Ղանալանյանի հավաքածուից (ձեռագիր):*

Ա.Մ — *Աբեղյան մամուլ, հանդես ամսյա, 1886, էջ 74—75 «Գավառական առածներ Սեբաստիայի»:*

Ա.Ն — *Գևորգ Տիգրանյան, Առածք, ասացվածք և պրուկք Հայոց Նոր-Նախիջևանի, Ռոստով (Դոնի վրա), 1892:*

Ա.Շ — *Արշակ Շահնազարյան, Առածներ և ասացվածքներ Աշտարակի բարբառով (ձեռագիր), Գրական թանգարանի արխիվ:*

ԱԾԳ — Ս. Ա. Բախտիկյան, Աբարկիր և շրջակայի գյուղերը, պատմա-ազգագրական համառոտ տեսություն, Պեյրութ, 1934:

ԱՎ — Արծվի վասպուրական, 1861, էջ 32, «Վանեցվոց քանի մի առածներ»:

ԱՏ — Ամենուն Տարեցույցը, Թեոդիկի, 1909 թ., էջ 188, 221, 231, 238, 244, 247 «Տոհմիկ առածներ»: 1927 թ., էջ 144, 150, 154, 157, 159 «Հայ առածներ»:

Բ — Բյուրակն, հրատիր 1898 թ., էջ 133, 200 «Առածներ կարնո բարբառով», Արևն: 1898 թ., էջ 301—302, 332—333, 377—378, 413—414, 445, 700—701 «Ժողովրդական առածներ, ոճեր, ասացվածքներ Խիանի, Դիարբեքիրի բարբառով», Մ. Դանիելյան: 1899 թ., էջ 377—378, «Առածներ Պոլսո բարբառով», Ար. Շահինյան: 1899 թ., էջ 498—499 «Առածներ Տարենաւի գավառաբարբառով», Մկրտիչ Թուբյան: 1899 թ., էջ 554—555 «Առածներ Ֆոլիի բարբառով», Լևոն Սրապյան: 1899 թ., էջ 642, «Առածներ Խոտրջուբի», Հ. Մ. Հ. Խ.: 1899 թ., էջ 650—652 «Առածներ Խիանի գավառաբարբառով», Մ. Դանիելյան: 1899 թ., էջ 696 «Առածներ Թավրիզի և սորա մոտիկ գտնվող մեկ երկու հայ գյուղերից». Սարգիս Անդրեասյան: 1899 թ., էջ 772 «Առածներ Մալաթիայեն»: 1899 թ., էջ 805—806 «Առածներ Հազրոյի գավառաբարբառով», Հ. Ղազարյան: 1900 թ., էջ 185—186 «Մարաշի լեզվով առածներ», Հ. Վարժապետյան: 1900 թ., էջ 219—220 «Հայ առածներ էրզերև, էլեզիկ, Թումարծա և Պոզուղի գյուղերենն», Հ. Նշանյան: 1900 թ., էջ 263 «Առածներ Հազրոյի բարբառով», Հ. Ղազարյան: 1900 թ., էջ 350, 636 «Հայ առածներ կեսարիո», Հ. Հ. Հ.: 1900 թ., էջ 427—428 «Առածներ Մարզվանի բարբառով», Հ. Կ. Սիննանյան: 1900 թ., էջ 563—565, 579—580, 598—699, 618—619 «Զրույցներ և առածներ կեյվե-Միջապյուղի լեզվով», Հ. Մ.:

ԲԱ — Գևորգ Բարխուդարյանց, Բարոյական առածներ, Տփխիս, 1898:

ԲՀ — Հ. Հակոբ Քոսյան, Բարձր Հայք, հատ. Ա, կալվին թղաքը. տեղագրություն, պատմություն և սովորություններ, Վիեննա, 1925, էջ 403—406 «Առակներ»:

ԲՀԳ — Բենսե, Բուլանըխ կամ Հարք գավառ, Թիֆլիս, 1901:

ԲՎ — Բազմավեպ, Վենետիկ, 1874, էջ 336 «Առած ազգայինք»:

ԳԱ — Գ. Ազագաղյան, ժողովրդապետական նյութեր արարատյան բարբառով (ձեռագիր), Գրական Թանգարանի արխիվ:

ԳԹ — Գեղամ Թաթևերդյան, Անեկդոտներ, առածներ, հանելուկներ, սալմասեցոց բարբառով (ձեռագիր), Գրական Թանգարանի արխիվ:

ԳՈ — Գաբրիէլ Սրվանձտյան, ժողովրդական առածներ (ձեռագիր), Գրական Թանգարանի արխիվ, № 35:

ԵՎ — Գավառացի, Երգեր, առակներ, հանելուկներ, Թերահավատություններ... Խոտրջոր, Տփխիս, 1903:

ԵՀԳ — Հ. Գազանճյան, Եվդոկիա հայոց գավառաբարբառը, մաս Բ, Վիեննա, 1899:

ԷՍ — Արտաշես Բարսեղյան, Էրզրումի և Ալաշկերտի բարբառով առածներ (ձեռագիր), Գրական Թանգարանի արխիվ:

ԹՄԿ — Գևորգ Տեր-Ավետարանցյան, Թիֆլիսեցոց ժառանգ կյանքը, ժող. Ա. Թիֆլիս, 1885:

ԺԱ. — Տրպառ հպս. Պալյան, Ժողովրդական առածներ և դարձվածք, պրակ Ա. և Բ., Էջմիա., 1912:

ԺԱԲ — Տիգրան Վարդանյանց, Ժողովրդական անգիր բանաստեղծություններ, Թիֆլիս, 1900:

ԺԲԱ. — Ժողովրդական երգ, առած, ասած, հրահանգ, օրհնանք, անեծք և այլն, հավաքեց Ա. Հայկունի: «Լիմնյան տպագրական ձեռնարկ», հրատարակությամբ Լազարյան հնձարանի տիրոջ, հատ. 2, Մոսկվա—Վաղարշապատ, 1906:

Ա. — Աուչ, հանգես կիսամյա, կ. Պոլիս, 1874, էջ 60, 103, 117 «Հայկական առածք»:

ԱՄ — Լևոն Ա. Մարտունյան, Գավառին (Բալանդին) հայոց բնակիչներին հավաքած առածներ, 1880 (ձեռագիր), Գրական Բանդարանի արխիվ:

ԳԾ — Կոստանդին և Ավետաննց Մելիք-Շահնազարյաններ, Առածներ և ասացվածքներ Ղարաբաղի բարբառով (ձեռագիր). Գրական Բանդարանի արխիվ:

ՀԱՎ. — Հանգես ամսօրյա հայագիտական ուսումնասիրութ., Վիեննա, 1887 թ., էջ 175, 197—198 «Առած խոտրջրվոց»: 1890 թ., էջ 163—164, 289, 1891 թ., էջ 116, 300—301, 1892 թ., էջ 24, 183—184, 382—383, 1893, էջ 358—359 «Ազգային-ժողովրդական առածներ Տրապիզոնի կյանքեն քաղված», նշան Գ. Խաչյան: 1930 թ., էջ 359—360 «Առակներ Ղարաբաղի բարբառով», հոստանդին Մելիք-Շահնազարյանց:

ՀԱ. — Հ. Կ. Ահարոնյան, Հնություններ Սիսնա, Թիֆլիս, 1882:

ՀԺՀ — Նալբանդյանց Տ., Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, գիրք 7-րդ, Հավելված (առածներ), 1891:

ՀՄԿ — Ագաթոնյան Ա., Համարտության մասին կյանքը, Թիֆլիս, 1901:

ՀՊ — Հայրենիք, օրաթերթ, կ. Պոլիս, 1895 թ., № 1235 «Խուլիկի առածները», Հ. Մ. Տատուլյան:

ՀՏՎ. — Համբարձում Տեր-Վարդանյան, Հայ ժողովրդական առածներ և ասացվածքներ Շիրակի Մահմանդուզ գյուղից (ձեռագիր), Գրական Բանդարանի արխիվ:

Մ — Մասիս, շաբաթաթերթ ազգային և քաղաքական, 1885 թ., էջ 422—423 «Գավառական առածներ և խոսակցական ձևեր», Հ. Հարությունյան: 1885 թ., էջ 423—424, 450—451 «Առածներ Ղուլիկի գյուղ», Հ. Տատուլյան: 1886 թ., էջ 45 «Ժողովրդական առածներ Տրապիզոնի», Նշան Գ. Խաչյան: 1886 թ., էջ 788—789 «Ժողովրդական ասացվածք Ղուլանցը Լիմ գյուղին», Լ. Ագաթոնյան:

ՄՍ. — Սիմեոնիա, լրագիր, Մարսել, 1892 թ., № 10 «Վանեցիների առածներ»:

ՄԹ — Մնացականյան Թամրազյան, Հայկական առածներ (ձեռագիր), Գրական Բանդարանի արխիվ:

Մ՝ — Մուշեղ Հակոբյան, Լոռվա ժողովրդական բանահյուսությունը (ձեռագիր), Գրական Թանգարանի արխիվ:

Մ՝Թ — Մեղու Հայաստանեայ, լրագիր, Թիֆլիս, 1859 թ., էջ 413—414 «Ազգային աշխարհաբեր առածից (մասալից) վրա», Գրիգոր Տեր Հարությունյան կիբրակոսյան Այրիհատցի: 1869 թ., էջ 118—120 «Ժողովրդական բազոյական առածներ», Հակոբ Սարգսյան Փամպուխչյանց:

ՆՆ — Նիկողոս Նիկողոսյանց, Առածներ և ասացվածքներ Շիրակի (ձեռագիր), Գրական Թանգարանի արխիվ:

ՇԿ — Շահեն Կուժիկյան, Առածներ Շատախի բարբառով (ձեռագիր), Գրական Թանգարանի արխիվ:

ՉԲ՝ — Չհրատարակված հայ ժողովրդական բանահյուսությունը, գրեց Աբաժ Երեմյան, Վիեննա, 1923:

ՊԺՖ — Ս. Ղանալանյան, Պաշյանը և ժողովրդական բանահյուսությունը, Երևան, 1938, էջ 41—58 «Ժողովրդական առածներ և ասացվածքներ»:

ՊՀԿ — Արշակ Ս. Ալպոյաճյան, Պատմություն հայ կենսաբիս, Գահիրե, 1937, բ. հատոր, էջ 1654—1655 «Ընտրյալներ Լվևրնկ—Ցեննանի ասացվածքներեն», էջ 1821—1823 «Առածներ կամ ասացվածքներ»:

ՊՎ — Արխատակես վարդապետ Տեր-Սարգսյանց, Պանդուխտ վանցին, Կ. Պոլիս, 1876:

ՍՐ — Սարգսյան Հ., Բալու, Գահիրե, 1932:

ՍՆ — Սահակ Երիցյան, Առածներ Մոկաց բարբառով (ձեռագիր), Գրական Թանգարանի արխիվ:

ՍԽ — Սևրո Խանդոպյան, Զանգեզուրի երգեր, հանելուկներ, շուտասելուկներ, առածներ, ասացվածքներ, առակներ (ձեռագիր), Գրական Թանգարանի արխիվ:

ՍՓ — Սարգիս Փամպուխչյան, Ժողովրդական առածներ (ձեռագիր), Գրական Թանգարանի արխիվ, № 347:

ՎԱ — Վազաբշապատի առածներից, որի առնված անհայտ բանահավաքի կողմից (ձեռագիր), Գրական Թանգարանի արխիվ:

ՎՍ — Գևորգ Գ. Շնորհյան, Վանա ապա, հավաքածոյք վասպուրականի ժողովրդական երգերի, հնքիաքնների, առածների և հանելուկների, Ա. մաս, Թիֆլիս, 1885, Բ մաս, Թիֆլիս, 1899:

ՈՒՋ — Ալահվերդյան Հ., Ուղեկից դեպի Ջերմուկ, Գալիս, 1884:

Փ — Փորձ, ազգային և գրականական նոամանյա հանդես, 1877—78 թ., էջ 289—291 «Իմ մանկական հիշողություններից», Հ. Գևոմյան (ունի առածներ):

ՓՇԱ — Փշրանքներ Շիրակի ամրոցներից, Մխիթարյանց Ազնքսանդր, «Իմքնյան ազգագրական ժողովածու», հատ. Ա. Մոսկվա—Պետերբուրգ, 1901:

ՓՀ — Մ. Մ. Մխանոսյանց, Բնաբ հայկական, Պետերբուրգ, 1868:

ՓՎ — Բռասկյան Վարդուշ, Շամշոպինի Բերդ գյուղի առածներից ու ասացվածքներից (Ձեռագիր):

ՅԱԼ — Մաքսոպետյան Ա., Ծաթի և Արաբ լեզուները վանեցվոց բարբառի մեջ. Թեհրան, 1943, էջ 119—151 «Առածներ»:

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԻ

Ախլ — Ախուլիս
Ալշ — Ալաշկերտ
Ախց — Ախալցխա
Ախք — Ախալքալաք
Աշտ — Աշտարակ
Ատտ — Ատտապատ (գյուղ Հին-Նախիջևանի շրջանում)
Ալբ — Ալբակիր
Ալծ — Ալծիկ
Ալճ — Ալճևշ
Բրթ — Բայրութ
Բզտ — Բայազետ
Բլ — Բալու
Բլն — Բուլանըխ
Բրդ — Բևրդ (գյուղ Շամշադինի շրջանում)
Բրշ — Բորշալու
Դրք — Դևաբրևքիր
Եվդ — Եվդոկիա
Երև — Երևան
Զղղ — Զանգեզուր
Զք — Զևյթուն
Կվր — Կվիրիկ (գյուղ Կեսարիայի շրջանում)
Թվր — Թավրիզ
Թֆլ — Թիֆլիս
Լռ — Լոռի
Խլթ — Խլաթ
Խն — Խիան
Խտտ — Խաստուր (գյուղ Ալաշկերտի շրջանում)
Խրբ — Խարբերդ
Խրմ — Խրիմ (= Ղրիմ)
Կլտ — Կուլատ (գյուղ Սուրմալուի շրջանում)
ԿՄ — Կեյվե—Մեջապյուղ (գյուղ Բուլանխայի շրջանում)
Կն — Կյուրին
Կսր — Կեսարիա
Կրն — Կաբին
Կրս — Կարս
Հղր — Հաղբո
Հբ — Հայբաղ (գյուղ Խոյի շրջանում)
Հղկ — Հողևիկ (գյուղ Դևրջանի շրջանում)
Հճն — Հաճըն
Հվր — Հավլաբար (հին Թիֆլիսի թաղերից մեկը)
Ղլթ — Ղուլթիկ (գյուղ Բաղեշի շրջանում)
Ղբր — Ղարաբաղ
Ղրղ — Ղարադաղ
Մլթ — Մալաթիա
Մկ — Մոկս
Մշ — Մուշ
Մրզ — Մարզվան
ՄՖղ — Մուֆարղին
Մրշ — Մարաշ
Նխջ — Նոր-Նախիջևան
Շախ — Շատախ
Շրկ — Շիրակ
ՋՀմ — Ջահարմահալ
Պլս — Պոլիս
Պշպ — Պաշպաղով
Զղ — Զուղա
Սրս — Սերաստիա
Սլմ — Սալմաստ
Սն — Սիսիան
Սհն — Սասուն
Վղպ — Վաղարշապատ
Վն — Վան
Տվկ — Տիվրիկ
Տրպ — Տրապիզոն
Տրս — Տարենտե (կեսարիա)
Ֆղ — Ֆղի
ՔՆք — Քանաքեռ
Օշկ — Օշականի

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Գիրուածոցքյուց

	Էջ
1. *Ժողովրդական առածներ և ասացվածքներ (ընդհանուր բնութագիր)*	IX
2. *Հայկական առածների առևդման ժամանակը*	XIV
3. *Հայ ժողովրդի քաղաքական կյանքի, հոգևոր նկարագրի և միջավայրի արտացոլումը առածների մեջ*	XXV
4. *Ընդհանուր և վոխառյալ առևզատրծութիյուններըը հայկական առածներում*	XXXVI
5. *Հայ ժողովրդական առածների սոցիալական և դասակարգային բովանդակութիյունը*	XLIII
6. *Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների բանաստեղծական լեզուն ու արվեստը*	LXXIII
Նիկա ժողովածուի կազմելու հանգամանքները . . .	LXXXV

Առածների ժողովածու

Մարդկային-հասարակական հատկութիյուններ, բնավորութիյուն և խառնվածք	3
Մարդկային պարագաներ, հաշակ, անուն, ազգ և այլն	59
Սոցիալ-քաղաքական հարաբերութիյուններ ու հասկացողութիյուններ	209
Կենցաղային հարաբերութիյուններ ու հասկացողութիյուններ . .	257
Համառոտներ և անհամառոտ	293
Բացում	305

Ծանոթագրութիյուններ և համառոտագրութիյուններ

Նշանակությունները և առարկայական ուղեցույց-համաբարություն	335
Անձնանունների և տեղանունների ցանկ	390
Համառոտագրութիյուններ աղբյուրների	392
Համառոտագրութիյուններ տեղանունների	396

Ա.րամ Տիգրանի Գանձակցյան
Арам Тигранович Ганаланян

Ա Ռ Ա Ծ Ա Ն Ի

Պատ. խմբագիր՝ էմ. Ս. ՊԻՎԱԶՅԱՆ

Հրատ. խմբագիր՝ Ժ. Մ. ԱՂՈՆՑ
Նկարչ. ձևավորումը՝ Լ. Ս. ՍԱՂՈՅԱՆԻ
Տեխ. խմբագիրներ՝ Մ. Ա. ԿԱՓԼԱՆՅԱՆ,
Լ. Ս. ԱՋԻՋԲԵԿՅԱՆ
Վերատպող սրբագրիչ՝ Ս. Կ. ՉԱՓՄԱՐՅԱՆ

ՎՅ 06155 Խշհ 582, պատվեր 366, հրատ. 1745, տիրաժ 20,000

Հանձնված է արտադրության 7/VIII 1959 թ. տորագրված է տպագրության 15/XII 1960 թ., թուղթ 60×92¹/₁₆, տպ. 31 մ., հրատ. 24,93 մ., Գինը կազմով՝ 12 ռ. 1/I 1961 թ. 1 ռ. 20 կ.:

Հայկական ՍՍՌ Գ.Ա. Հրատարակչության տպարան, Երևան, Բարեկամության 24

ՆԿԱՏՎԱԾ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Էջ	Տող	Տպված է	Պետք է լինի
XVII I	17 ն.	կազմակերպվել է	կազմակերպվել են
XVIII	3 ն.	վերջինիս	վերջիններիս
XX	11 ն.	Այսպես, օրինակ	Այդպիսի օրինակ է
XXIII	17 ն.	առեղծման վերաբերյալ	առեղծման ժամանակի վերաբերյալ
XXIII	1 ն.	Армянский Эпос, 1396	Армянский эпос. 1896
XCVIII	9 ն.	վերնագրով	վերնագրերով
-	17 ն.	ո՛չ մեկին	ո՛չ Թե
49	II ս., 2 ն.	ար	արտաի
52	I ս., 16 վ.	ա՛նը	Թա՛նը
54	II ս., 7 ն.	օ	Ս.Ս. 10
93	I ս., 3 ն.	ամմա կառոզ ի	ամմա կառոզ ի
112	I ս., 6 ն.	նեհիր	նեհճիր
143	I ս., 10 ն.	ճիրուկ	նիրուկ

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.
FL0022819

ԳԻՆԸ 12 Ռ.
1Ո 1961 Թ. 1 Ռ. 20 Կ.

ЦЕНА
АП
5555